

DPN 6874

(Printed)

Title : ✓ बृहज्जातक BRHARJĀTAKA

Run. No. 7599

Cat. No.

Micro. No.

Subject Astrology

Religion : Hindu / Bauddha

Language : ☒ Skt. / New. / Nep. / ☒ Skt.- New. / Maith.- New. / New.- Nep. /

Size in cms. 12.0 x 32.0

Folios

Lines (in a page)

☒ Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / ☒ SS / VS / KS

Ruler / place

Script : New. / ☒ Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thiyasaphu / Indian

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

Beg. श्री गणेशाय नमः ॥ ब्रह्माक्षशंकर रवींद्रकुजरा जीव

P.T.O.

शुक्रार्क पुत्रगणनाथ गुरुन्पराभ्य ॥

यः संग्रहोर्क वरनाभ विबुध बुद्धे

रावतिकस्य तमहे विवृणोमि कृत्स्नम् ॥ १ ॥

Col. इति महोत्पलकृता बृहज्जातक विवृतिः समाप्ता
श्रीमद्भुगदम्बार्पणा नस्तु ॥ श्री सीताराम चंद्रार्पण नस्तु ॥
शुभं भूयात् ॥ ॥

॥ अथ बृहज्जातकं सटीकं प्रारभ्यते ॥



श्रीगणेशायनमः॥ ब्रह्माजशंकरवीदुकुजज्ञजीवशुक्रार्कपुत्रगणनाथगुरुप्रणम्य। यःसंग्रहोर्कवरलाभविवृद्धबुद्धेरावृत्तिकस्यतमहंविवृणोमि
 कृत्स्नम् ।१। यच्छास्त्रंसविताचकारविपुलैःस्कंधैस्त्रिभिर्ज्योतिषं तस्योच्छित्तिभयात्पुनःकलियुगेसंसृत्ययोभूतले। भूयःस्वल्पतरं वराहमि
 हिरव्याजेनसर्वव्यथादित्यं प्रवदंतिमोक्षकुशलास्तस्मै नमोभास्वते ।२। वराहमिहिरोदधौ सुबहुभेदतोपाकुलेग्रहर्क्षगणयादासिप्रचुरयोग
 रत्नोज्ज्वले। भूमंतिपरितोषतो लघुधियोर्थलुब्धास्ततः करोमिविवृतिप्लवंनिजधियाहमत्रोत्पलः ।३। इहशास्त्रेकानिसंबंधाभिधेयप्रयो
 जनानिभवन्तीत्युच्यते वाच्यवाचकलक्षणःसंबंधः वाच्योऽर्थोवाचकःशब्दः अथवाउपायोपेयलक्षणःसंबंधः उपायास्त्वदंशास्त्रमुपेयोय
 दिज्ञानम् अथवा आब्रह्मादिविनिःसृतमिदेवेदांगमिति संबंधः राशिस्वरूपहोराद्वंकाणनवांशकदादशभागत्रिंशद्भागपरिज्ञानम् ग्रह
 स्वरूपम् ग्रहराशिबलावलम् वियोनिजन्माधानपरिज्ञानं जन्मकालविस्मापनप्रभावकथनारिष्टायुर्दायदशांतर्दशाष्टकवर्गकर्माजीवराज
 योगसनाभयोगचंद्रयोगद्विग्रहादियोगप्रवृज्याराशि शीलदृष्टिफलभावफलाश्रयप्रकीर्णानिष्टयोगस्त्रीजातकनिर्याणनष्टजातकद्रेष्काण
 गुणस्वरूपमभिधेयम् लोकानांप्राक्कर्मविपाकव्यंजकत्वप्रयोजनम् सत्पात्रशुभाशुभकथनात्तुहलोकपरलोकसिद्धिरितिप्रयोजनम् कि
 मेभिरुक्तैरित्यत्रोच्यतेयस्मान्नृणांश्रोतृणांसंबंधाभिधेयप्रयोजनकथनाच्छास्त्रविषयश्रद्धाजायतइति तथाचोक्तं सिद्धिःश्रोतृप्रवृत्तीनां संबं
 धकथनाद्यतः।तस्मात्सर्वेषुशास्त्रेषुसंबंधःपूर्वमुच्यते। किमेवात्राभिधेयस्यादितिपृष्टस्तुकेनचित् यदिनप्रोच्यतेतस्मैफलशून्यंतुतद्भवेत्। स
 र्वस्यैवाहिशास्त्रस्यकर्मणोवापिकस्यचित् यावत्प्रयोजनंनोक्तंतत्केननगृह्यतइति कस्यास्मिन्शास्त्रेऽधिकारइत्यत्रोच्यते दिजस्यैव य

बृ.जा.
१९॥

तस्तेन षडंगो वेदो ध्येत व्योजातव्यश्च कान्यंगानीत्युच्यते शिक्षाकल्पौ व्याकरणां निरुक्तं ज्योतिषांगतिः छंदसां लक्षणं चैव षडंगो वेद उच्यते
इति तथा चोक्तं वेदाहियज्ञार्थमभिग्रवृत्ताः कालानुपूर्वाविहिताश्च यज्ञाः । तस्मादिदं कालविधानशास्त्रं योज्योतिषं वेदसवेदयज्ञानिति स
तामयमाचारः यत्शास्त्रप्रारंभेऽपि भिमतदेवतायाः प्रसादात्तत्तन्नमस्कारेण तत्तत्स्तुत्यावातद्रक्तिविशेषेण वाभिप्रेतार्थं सिद्धिं वांछन्ति तदय
मप्यवतिकाचार्यः श्रीवराहमिहिरोनामा द्विजोऽर्कालब्धवरप्रसादो ज्योतिःशास्त्रसंग्रहकृद्गणितस्कंधादनंतरं होरास्कंधं चिकीर्षुः शेषवि
धनोपशांत्यर्थं भगवतः सूर्यादात्मगामिनीं वाक्सिद्धिं शार्दूलविक्रीडितेनाह मूर्तित्वे इति सरविर्भगवानादित्यः नः अस्मभ्यं वाचं गिरंददा
तु प्रयच्छतु को सौरविः अनेककिरणः न एकः किरणो यस्य सः अनेककिरणः प्रभूतरश्मिः सहस्ररश्मिरित्यर्थः त्रैलोक्यदीपः त्रयो लोकास्त्रै
लोक्यं भूर्भुवः स्वराख्यं तत्र दीपः प्रकाशमानत्वात् तथामूर्तित्वे परिकल्पितः शशभृतः शशप्राणि विशेषं विभर्ति धारयतीति शशभृच्चंद्र
मास्तस्य मूर्तित्वेन शरीरत्वेन परिकल्पितः पर्यवस्थापितः यतो जलमयश्चंद्रः प्रकाशशून्यः प्रोक्तस्तस्मिंस्तरणिकिरणप्रतिफलनादितर
स्य ज्योत्स्नाप्रसरः विस्तरः यस्मात् तदुक्तं तल्लिलमयेशांशिनिरवेदीधितयो मूर्छितास्तमौ नेशम् क्षपयंति दर्पणोदरनिहिता इव मंदिरस्यां
तरिति तथा च वेदे सुप्रसूतः सूर्यरश्मिश्चंद्रमा इति अथवा शशभृत इति पाठः शशभृतो महादेवस्य मूर्तित्वे परिकल्पितः यतो सौमगवा
नष्टमूर्तिः क्षितिजलपवनद्रुताशनाकाशयजमानसोमसूर्याख्या इति अष्टमूर्तिर्यस्तस्य माहेश्वरीमूर्तिः सूर्यइत्यर्थः शशभृत इति साधुपा
ठः तथा वर्त्माऽपुनर्जन्मनां न पुनर्जन्मविद्यते ये पांते अपुनर्जन्मानः मुक्तास्ते पां वर्त्ममार्गः मोक्षद्वारमित्यर्थः यतो द्विविधो मार्गः देवयाना

टी०

॥१॥

ख्यः पितृयानाख्यश्च तत्रापि नृयानमार्गद्वारभूतश्चंद्रमाः येन स्वर्गगामिनः स्वर्गं गच्छन्ति मोक्षद्वारं सूर्यः यतः सूर्यमंडलं भित्त्वा मोक्षमा
जो गच्छन्ति तथा चाह भगवान् व्यासः स्वर्गद्वारं प्रजाद्वारं मोक्षद्वारं त्रिविष्टपमिति आत्मेत्यात्मविदामिति आत्मानं विदंतीत्यात्माविदो योगि
नस्तेषां स एवात्मा चित्तं त्वं तेजो रूपी प्राणरूपेण दृढयांतरे स्थितः तथा च श्रुतिः सूर्य आत्मा जगत्स्तस्थुश्चैति जगतो जंगमस्य तस्थुषः स्थाव
रस्य सूर्य एवात्मा क्रतुश्च यजतां यजमानानां स एव क्रतुर्यज्ञः यदुक्तं अग्नौ प्रस्थाहुतिः सम्यगादित्यमुपातिष्ठति आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं त
तः प्रजा इति भर्ता मरज्योतिषां अमरा देवाः ज्योतीः पिग्रहनक्षत्रादीनि ते पां भर्ता प्रभुः प्रधान इत्यर्थः यतः सर्वे देवास्तस्योपस्थानं कुर्वन्ति ग्रहनक्ष
त्राणां च तद्देशे नोदयास्तमयाः यदुक्तं तेजसांगोलकः सूर्यो ग्रहक्षणां बुगोलकाः प्रभावं तोहि दृश्यं ते सूर्यरश्मिप्रदीपिता इति एवं गुणाधिक्याद
मरज्योतिषां प्रभुः लोकानां प्रलयोद्भवस्थिति विभुरिति लोकाः भूलोकादयस्तेषां प्रलयो विनाशो उद्भवे उत्पत्तौ स्थितौ पालने प्रभुर्विष्णुः भगवतः
अतीतवर्तमानभाविकालत्रयपरिच्छेदादि न्ह भूतत्वात् च शब्दोत्रावधारणे अनेकधा यः श्रुतौ वेदे योऽनेकधा नेक प्रकारैः पठ्यते तथा चोक्तम् इ
दं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् एकं स द्वि प्रावहृथा वदंत्यग्निं यमं मातरिश्वा नमाहुरित्यादि ॥ १ ॥ अधुनास्य शास्त्रस्य पर

श्रीगणेशाय नमः । मूर्तित्वे परिकल्पितः शशभृतो वर्त्मा पुनर्जन्मनामात्मेत्यात्मा विदां क्रतुश्च यजतां भर्ता मरज्योतिषां
लोकानां प्रलयोद्भवस्थिति विभुश्चानेकधा यः श्रुतौ वाचनः सददा त्वनेककिरणस्त्रैलोक्यदीपो रविः ॥१॥

त्राणां च तद्देशे नोदयास्तमयाः यदुक्तं तेजसांगोलकः सूर्यो ग्रहक्षणां बुगोलकाः प्रभावं तोहि दृश्यं ते सूर्यरश्मिप्रदीपिता इति एवं गुणाधिक्याद
मरज्योतिषां प्रभुः लोकानां प्रलयोद्भवस्थिति विभुरिति लोकाः भूलोकादयस्तेषां प्रलयो विनाशो उद्भवे उत्पत्तौ स्थितौ पालने प्रभुर्विष्णुः भगवतः
अतीतवर्तमानभाविकालत्रयपरिच्छेदादि न्ह भूतत्वात् च शब्दोत्रावधारणे अनेकधा यः श्रुतौ वेदे योऽनेकधा नेक प्रकारैः पठ्यते तथा चोक्तम् इ
दं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् एकं स द्वि प्रावहृथा वदंत्यग्निं यमं मातरिश्वा नमाहुरित्यादि ॥ १ ॥ अधुनास्य शास्त्रस्य पर

बृ.जा.
॥२॥

प्रणीतत्वादानर्थक्यं परिजिहीर्षुस्तथान्यशास्त्रेभ्योऽस्य गुणवत्त्वं प्रदर्शयन् शार्दूलविक्रीडितेनाह भूयोभिरिति होरायास्तत्र होरातंत्रं अथ
वाहोराएव तंत्रं होरातंत्रं तदेव महार्णवो दुष्पारत्वात् तंत्रेति तार्यते येनार्थस्तत्र तत्रम् अहं होरातंत्रं महार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानां शास्त्रप्लवप्रारं
मेहोरातंत्रं मेषमहार्णवो महासमुद्रः तत्प्रतरणे प्रतरणविषयं भग्नोद्यमानां भग्नोत्साहानां शास्त्रप्लवं प्रारभेकरोमि शास्त्रमेव प्लवः शास्त्रप्ल
वः तं शास्त्रप्लवं यथा प्लवस्ति तीर्षणां परपारगमनमाशु संपादयति तथेदमपि होरातंत्रं महार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानां मित्यस्य प्लवेन साध
र्म्यप्रकृते होरातंत्रं महार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानां मित्यत आह भूयोभिर्बहुनरैः किंभूतैः पटुबुद्धिभिः पटुः पटीबुद्धिर्येषां ते पटुबुद्धयश्चतुराः
भूयोभिः पटुबुद्धिभिः पटुधियां होराफलज्ञप्तये शब्दन्यायसमन्वितेषु बहुशः शास्त्रेषु दृष्टेष्वपि ॥ होरातंत्रं महार्णव
प्रतरणं भग्नोद्यमानां महस्वल्पं वृत्तविचित्रमर्थबहुलं शास्त्रप्लवं प्रारभे ॥ २ ॥

प्राज्ञाः तैः शास्त्रेषु दृष्टेषु चिरं विचारिष्वपि सत्सु किंभूतेषु शब्दन्यायसमन्वितेषु शब्दानां न्यायः शब्दन्यायः मीमांसातदुक्तम् शब्दाना
मेव साशक्तिस्तर्को यं पुरुषाश्च इति अथवा शब्दाश्च न्यायाश्च शब्दन्यायाः शब्दोर्थवान्यायो मीमांसातैः समन्वितेषु संयुक्तेषु किमेकवार
दृष्टेषु नेत्याह बहुश इति बहुवारान्वहुशः व्याससमासैर्बहुप्रकारैरन्वितेषु इत्यर्थः किमर्थं दृष्टेषु पटुधियां होराफलज्ञप्तये चतुर्बुद्धीनां हो
राफलार्थावबोधनाय प्राक्तनकर्मविपाको होरा होरायाः फलं होराफलं तस्य ज्ञप्तिः तत्फलं शुभाशुभं तत्ज्ञानाय किंभूतं शास्त्रप्लवम् स्व

टी०

॥२॥

ल्पं लघुग्रंथवृत्तविचित्रं वृत्तैः शार्दूलविक्रीडितप्रभृतिभिर्विचित्रं रम्यं तस्मात्स्वल्पार्थतैवास्य गुणवत्त्वम् यतस्तेषामत्राप्युद्यमभंगो न भव
ति स्वल्पमित्यनेन ग्रहणधारणे सूक्ततां प्रदर्शयति तथा च हस्तिवैद्यकरो वीरसेनः समासोक्तस्य शास्त्रस्य सुखग्रहणधारणे वृत्तविचित्रमित्य
नेन सूक्ततां प्रदर्शयति ननु स्वल्पशास्त्रस्य स्वल्पार्थतैव भविष्यतीत्याह अर्थबहुलं बह्वभिधेयं अतएव पूर्वविरचितशास्त्रेभ्योऽस्य गौरवम्
अन्यथा हि शास्त्रसंभवात् पुनरुक्ततादोषः स्यात् एतदुक्तं भवति प्रागभिहितशास्त्राण्यतिविस्तृतान्यतस्ते भग्नोद्यमानास्तदर्थमहं शास्त्रप्लवं
प्रारभे ननु कदाचिदल्पप्रज्ञतया ते भग्नोद्यमानास्तत्कुतोलब्धम् यथा पूर्वशास्त्राणां महत्वाद् भग्नोद्यमानास्तदर्थमिदमल्पमित्यत इदमाह पटुधि
यामिति अनेनैतत्प्रतिपादितं भवति न हितेषु बुद्धिहीनत्वात्तेषु शास्त्रेषु भग्नोद्यमाः किं हि शास्त्रदोषादन्यत्र पितेषामुद्यमभंगः स्यात् प्लव
मपि स्वल्पं च लघुवृत्तमदीर्घविचित्रं रम्यमर्थबहुलं वित्तपारिपूर्णं एवं विधितिर्तीर्षुणामतिसुखावहं भवतीति । २। अधुना होराशास्त्रस्य पुराकृतक
र्मविपाकव्यजकत्वं वर्णद्वयपरिहारेण शब्दव्युत्पत्तिं प्रदर्शयन्निद्रवज्ज्ञयाह होरोति होरार्थं शास्त्रं होरातामहोरात्रविकल्पमेकैवांछति अहश्चरा
त्रिश्चाहोरात्रशब्देनोच्यते तस्य विकल्पो विकल्पना एके अन्ये होरांवांछति इत्यर्थः कथमुच्यते पूर्वपरवर्णलोपात् अहोरात्रशब्दस्य पूर्वो वर्णो
कारो परवर्णश्च त्रकारस्तयोर्लोपमदर्शनं कृत्वा होराशब्दो वाशिष्यते किमर्थं पुनरहोरात्रशब्दाद्वोराशब्दो व्युत्पाद्यते इति अत्रोच्यते मेषादयो
द्वादशलग्नराशयो होरात्रांतर्भूताः लग्नस्य च कालवशाज्ज्ञानलग्नवशाच्छुभाशुभज्ञानम् अतो होरात्राश्रयत्वात्ततएव होराशब्दो व्युत्पा
द्यते एतदेवाचार्यस्याप्यभिप्रेतम् यतः परमतमप्रतिषिद्धं स्वमतमिति तथा च सारावल्याम् आद्यंतवर्णलोपाद्वोरास्माकं भवत्यहोरात्रात् त

बृ. जा.
॥ ३ ॥

त्प्रातिषिद्धाः सर्वे ग्रहमगणाश्चित्यन्ते यस्मात् किमस्य प्रयोजनमित्याह कर्मार्जितं पूर्वभवे सदादियत्तस्य पंक्तिं समभिव्यनक्ति पूर्वभवे प्रा
ग्जन्मनियत्सदादिशुभमशुभमिश्रं च कर्मार्जितं तस्य पंक्तिं पाकं सम्यक् व्यनक्ति प्रकटीकरोति तथाच लघुजातके यदुपचितमन्यजन्म
निशुभाशुभं तस्य कर्मणः प्राप्तिं व्यञ्जयति शास्त्रमेतत्तमसि द्रव्याणि दीपयति ननु शुभस्याशुभस्य वा वश्यं भाविनः किं व्यनक्ति उच्यते
द्विविधं शुभाशुभं दृढकर्मोपार्जितमदृढकर्मोपार्जितं च तत्र दृढकर्मोपार्जितस्य दशाफलयाक्रमेण व्यनक्ति अशुभं दशाफलं ज्ञात्वा यात्रादेः प
रिहारः कर्तव्यः शुभं ज्ञात्वा यात्रादेरतिशयेन दानं अदृढकर्मोपार्जितस्याष्टकवर्गेण फलव्यक्तिः तच्चाशुभं ज्ञात्वा शांत्यादिभिरुपशमनये

होरेत्यहोरात्रविकल्पमेकेवांलंति पूर्वापरवर्णलोपात् कर्मार्जितं पूर्वभवे सदादियत्तस्य पंक्तिं समभिव्यनक्ति ॥ ३ ॥

तु तथाच यवनेश्वरः यद्यद्विधानं नियतं प्रजानां ग्रहक्षयोगप्रभवं प्रसूतौ माग्यानिता नीत्याभिशाब्दयन्ति वर्षानुयोगेति दशानराणां तदप्य
भिज्ञैर्द्विविधं निरुक्तं स्थिराख्यमौत्पातिकसंज्ञितं च कालक्रमाज्जातकनिश्चितं यत् क्रमोपि सर्पिः स्थिरमुच्येत तत् सप्तग्रहाणां प्रथितानि यानि
स्थानानि जन्मप्रभवानि सद्भिः तेभ्यः फलचारग्रहकूमस्थादद्युर्ध्वदौत्पातिकसंज्ञितं तत् अनेन स्थिरस्य शांत्यादिभिरुपशमः प्रदर्शितो भव
ति उक्तं च भगवता व्यासेन विहन्यादुर्ध्वलदैवंपुरुषेण विपरिचितेति ॥ ३ ॥ अधुनाव्यवहारार्थं कालाख्यस्य पुरुषस्य मेषादिराशिपूर्वकं शिरः प्र
त्यग्विभागं शार्दूलविक्रीडितेनाह कालांगानीति कालस्यांगानि कालांगानि तानि च मेषप्रभृतिराशयो न वक्ष्यमाणानवाभिर्दक्षचरणेन क्षत्र

पादैः प्रमाणयेषांते अश्विप्रथमा अश्विनीतः प्रभृतिनवनवनक्षत्रपादा एकैकस्य प्रमाणं मेषप्रभृतिराशयो शिवप्रथमैर्नक्षत्रपादैर्युक्ता इत्यर्थः ।
तथाभूताराशयो धातुरदयवाः तथाच यवनेश्वरः द्वे द्वे सपादं भवनंगतेति तथाच भगवान्गार्गिः अश्विनीभरणीमेषः कृत्तिकापादमेव च
तत्पादत्रितयं ब्रह्मवृषः सौम्यदलं तथा सौम्यार्धमाद्रा मिथुनस्त्वदित्याश्चरणत्रयं तत्पादः पुण्यमाश्लेषाराशिः कर्कटकः स्मृतः पित्र्यभाग्य
मथार्यम्णः पादः सिंहः प्रकीर्तितः तत्पादत्रितयं कन्याहस्तश्चित्रार्धमेव च तथाचित्रादलं स्वातीविशाखाचरणत्रयम् तत्पादं मित्रदेवत्यं
ज्येष्ठावृश्चिक उच्यते मूलमाप्यं तथा धन्वीपादो विश्वेश्वरस्य च तत्पादात्रितयं श्रवणं मकरो वासवोदलं तद्वलं वारुणं कुंभतथाजाचरणत्रयं

कालांगानि वरांगमाननमुरो हृत्क्रोडवासोभूतो बस्तिर्व्यंजनमूरुजानुयुगले जंघेतो ग्रीद्वयम् ॥

तत्पादमेकोमीनः स्यादहिर्ध्वजश्च रेवती चक्रस्थिताः चक्रस्थिताः चक्रस्थिताराशयः अथवा चक्रवात्स्थिताः अनेकसंस्थानमेषां प्रदर्शितं भ
वति तत्र कालाख्यस्य वरांगशिरोमेषः आननं मुखं तद्वृषः उरो विक्षोमिथुनः तद्वृषकुलीरः क्रोडमुदरां सिंहः वासोभूतकटिः कन्या बस्तिर्ना
भिर्व्यजनयो रंतरे तुला व्यजनयेन पुस्तवं व्यञ्जयते लिङ्गं तद्वृश्चिकः ऊरुयुगलं धन्वी जानुयुगलं मकरः जंघे कुंभः अंग्रिद्वयं पादयुगम् मीन इति
तथाचित्रादरायणः मेषः शिरोध्वजं तद्वृषमो विधातुं वक्षोभवेन्नृमिथुनं हृदयं कुलीरः सिंहस्तथोदरमथो युवातिः कटिश्च वस्तिस्तुलाभूदक्षमे
हनमष्टमं स्यात् धन्वी चास्यो रूयुगलं मकरो जानुद्वयं भवति जंघाद्वितयं कुंभः पादो मत्स्यद्वयं चेति अस्य प्रयोजनम् जन्मकाले यो राशिः पा

बृ.जा.
॥४॥

पग्रहाक्रान्तः सकालाख्यस्य पुरुषस्य यास्मिन्नंगे स्थितस्तत्रांगे जातस्योपघातो वक्तव्यः यत्र सौम्यस्थितस्तत्र पुष्टिरिति तथा च सारावल्याम
कालनरस्यावयवाः पुरुषाणां कल्पयेत्प्रसवकाले सदसद्ग्रहसंयोगात्पुष्टाः सोपद्रवाश्चापि इति राशिष्वक्षेत्रमित्यादि एषांच प्रत्येकस्य राशिरि
तिसंज्ञा तस्यैव पर्यायनामानि क्षेत्रगृहं ऋक्षं भंराशिश्च क्षेत्रं च गृहं च ऋक्षं च भं च तानि राशिष्वक्षेत्रमित्यादि एषांच प्रत्येकस्य राशिरितिसंज्ञा तस्यैव प
वनग्रहणं कृतं तत्सर्वेषां गृहपर्यायाणां ग्रहणार्थं ऋक्षत्वादिभिर्ग्रहणे सिद्धे यत्पुनर्भग्रहणं तेनैतद्वर्जयति यत्र यत्र होराज्ञास्त्रे भग्रहणं ऋक्षग्र
हणं वा तत्र तत्र राशेरेव ग्रहणं स्यान्न तु नक्षत्रस्य एतेराश्यादयः शब्दा एकार्थसंप्रत्यया एकार्थाभिधायका इत्यर्थः ॥ ४ ॥

मेषां श्विप्रथमानवर्क्षचरणाश्च क्रस्थिताराशयो राशिष्वक्षेत्रगृहर्क्षभानि भवनं चैकार्थसंप्रत्ययाः ॥ ४ ॥
मत्स्यो घटी नृमिथुनं सगदं सर्षपं चापीनरो श्वजघनौ मकरो मृगास्यः ॥

अधुनाराशीनां स्वरूपविज्ञानं वसंततिलकेनाह मत्स्येति मीनो राशिर्मत्स्यो मत्स्यद्वयमन्योन्यं पृच्छामि मुखं एतत्तु कुतोलभ्यते उच्यते त
स्यैवोभयोदयत्वात् वक्ष्यति च लग्नं स मेत्युभयतः पृथुरो मयुग्ममिति घटी कुंभः स्कंधासकारि कटधारी पुरुषः कुंभः मिथुनो नृमिथुनराशि
र्मिथुनं नृमिथुनं स्त्रीपुमांसौ तन्मिथुनम् सगदं सर्षपं पुमान्सगदः स्त्रीसर्षपा चापीनरो ऽश्वजघनः धन्वी राशिश्चापि विद्यमानध
न्वीनरः अश्वजघनः अश्वस्तुरगे तस्यैव जघनं यस्य सोऽश्वजघनः चतुष्पादित्यर्थः मकरो मृगास्यः मकरो राशिर्भकर एव स च मृगास्यः

मृगमुखः तौलीत्यादि तुला विद्यमानतुलः पुरुषः कन्याकुमारी प्लवगानौ कास्था सस्यदहना सस्यानि च दहनश्च तौ सस्यदहनौ ताभ्यां
सहवर्तत इति सा सस्यदहना शेषाराशयो मेषवृषकर्कटकसिंहवृश्चिकाः स्वनामसदृशाः स्वसंज्ञाविहिता कृतयः तद्यथा मेषो मेषः वृषो वृषमः
कर्कटकः कुलीरो जलचरप्राणी सिंहः केसरी वृश्चिको वृश्चिक एव कीटजातिः छागो वृषभो वीणागदाधरं मिथुनं मंभसि कुलीरः सिंहः शो
ले कन्यानौ संस्थादीपस्य करः पुरुषस्तुलाधरो वृश्चिको यधन्वीनरो हयान्त्यार्थः मकरो धर्ममृगपूर्वकुंभी पुरुषोऽज्ञो मीनः खचराश्च सर्वे सर्वे
द्वादशराजयः खचराः स्वपुस्वेषु स्थानेषु चरन्ति यथा दृष्टस्थाननिवासिन इत्यर्थः तद्यथा मेषवृषावारण्यौ दिवारात्रौ मिथुनो ग्र.म्यः कर्कटो

तौलीससस्यदहनो प्लवगाचकन्या शेषाः स्वनामसदृशाः खचराश्च सर्वे ॥ ५ ॥

वृचरः सिंह अरण्यचारी कन्यादर्शितदेशविभागा तुलापण्यवीथिस्थः वृश्चिकः श्वभूचारी धन्वी ग्र.म्यः मकरः पूर्वभागे आरण्योन्यो
जलचरः कुंभोग्राम्यः मीनोजलचर इति तथा च यवनेश्वरः आद्यः स्मृते मेषसमानमूर्तिः कालस्य मूर्यागदितः पुराणैः ॥ साजीविकासं
चरकन्दराद्रिस्तेनाग्निधात्वा कररत्नभूमिः १ वृषाकृतिस्तु प्रथितो द्वितीयः सवक्रकंठायतनं विधातुः वनाद्रिसानुद्विपगोकुलानां क
विबलानामधिवासभूमिः २ वीणागदाभृन्मिथुनं तृतीयः प्रजापतेः स्कंधभुजांसेदशः प्रनर्तको गायनशिल्पकस्त्रीक्रीडारतिद्यूताविहारभू
मिः ३ कर्कः कुलीराकृतिं बुसंस्थो वसः प्रदेशविहृतश्च धातुः केदारवापीपुलिनानितस्य देवांगनारम्यविहारभूमिः ४ सिंहश्च शैले हृदय

बृ.जा.
॥५॥

प्रदेशं प्रजापतेः पंचममाहुराद्याः तस्याटवीदुर्गगुहावनादिव्याधावनादुर्गवनप्रदेशाः ५ प्रदीपिकांगृह्यकरणकन्यानौस्थाजलेष्टामेति
बुवंति कलार्धधिराजठरं विधातुः सशाङ्गुलास्त्रीरतिशिल्पभूमिः ६ वीथ्यांतुलापुण्यधरोमनुष्यः स्थितः सनाभीकटिवस्तिदेशे शुक्लार्थ
वीथ्यापणपट्टनाध्वसार्थाधिवासोन्नतसस्यभूमिः ९ श्वभ्रूष्टमोवृश्चिकविग्रहस्तु प्रोक्तः प्रभोर्मेदुगुदप्रदेशे गुहाविलश्चभ्राविषादमगुप्ति
र्वल्मीककीटाजगराहिभूमिः ८ धन्वीमनुष्यो हयपश्चिमाद्विस्तमाहुरूभुवनप्रणेतुः समस्थितव्यस्तसमस्तवाजीसुरास्त्रभृद्यज्ञरथाश्चभूमिः
९ मृगार्धपूर्वो मकरो बृगार्धो जानुप्रदेशंतमुशंतिधातुः नदीवनारण्यसरोच्चरूपश्वभ्राधिवासोदशमः प्रदिष्टः १० स्कंधेतुरिक्तः पुरुषस्य कुंभोजं

क्षितिजसितज्ञचंद्ररविसौम्यसितावनिजाः सुरगुरुमंदसौरिगुरवश्चगृहांशकपाः ।

येतमेकादशमाहुराद्याः उष्णोदकाधारकुसस्यपक्षीस्त्रीशौण्डिकाद्यूतनिवासभूमिः ११ जलेतुमीनद्वयमत्स्यराशिः कालस्यपादौविहितौवरि
ष्टौ सपुण्यदेवाद्विजतीर्थभूमिर्नदीसमुद्रांबधराधिवासः १२ प्रयोजनं तद्वृत्तनष्टादिषुद्रव्यस्थानपरिज्ञानं उक्तं च राशिभ्यः कालदिग्देशाद्वितीया
अधुनाराशिनवमांशद्वादशांशाधिपान्त्राटकेनाह क्षितिजसितेज्ञति क्षितिजादयो ग्रहाः ग्रहपाः अंशपाश्च ग्रहाणां राशीनां मेषादीनां पतयः
स्वामिनो भवंति क्षितिजो गारकः समेषस्याधिपतिः सितः शुक्रः वृषभस्य ज्ञोबुधो मिथुनस्य चंद्रः कर्कटकस्य रविरादित्यः सिंहस्य सौम्यो
बुधः कन्यायाः सितः शुक्रस्तुलायाः अवनिजो गारको वृश्चिकस्य सुरगुरुर्वृहस्पतिः धन्विनः मंदः शनैश्चरो मकरस्य सौरिः शनैश्चरो

मंदइत्यमरः कुंभस्य गुरुर्वृहस्पतिः मीनस्येति प्रयोजनं होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुतेत्यत्र एतएवमेषादिनवांशकाधिपतयः न केवलं मेष
स्य भौमाधिपतिः यावदास्मिन् राशौ मेषनवांशकोदयो भवति तस्यापि भौमोधिपतिः शेषाणामप्येवं ते च नवांशकाः कथं भवंतीत्याह अज
मृगतौलिचंद्रभवनादिर्नवांशविधिरिति अजो मेषः मृगो मकरः तौली तुलाचंद्रभवनं कर्कः अजो मेषः आदिनवांशविधिरिति प्रत्येकमभिसंय
ध्यते तत्रैव संबंधो जायते अजादिर्मृगादिः तौल्यादिः चंद्रभवनादिर्नवांशविधिः सर्वराशीनां विधिर्भवति तत्रादिर्नवांशविधिः मेषस्य
तेन मेषवृषामिथुनकर्कटसिंहकन्यातुलावृश्चिकधनुर्धराणां संबंधिनो नवांशाः मेषस्य भवंति मृगादिर्वृषस्य तेन मकरकुंभमीनमेषवृषामिथुन

अजमृगतौलिचंद्रभवनादिर्नवांशविधिर्भवनसमांशकाधिपतयः स्वगृहात्क्रमशः ॥ ६ ॥

कर्कटसिंहकन्यासंबंधिनो नवांशाः वृषस्य तुलादिर्मिथुनस्य तेन तुलावृश्चिकधनमकरकुंभमीनमेषवृषामिथुनानां संबंधिनो नवांशाः मिथुनस्य
कर्कटादिः कर्कटस्य तेन कर्कटसिंहकन्यातुलावृश्चिकधनुर्मकरकुंभमीनानां संबंधिनो नवांशाः कर्कटस्य एवं सिंहस्य मेषवत् कन्यायाः वृष
वत् तुलायाः मिथुनवत् वृश्चिकस्य कर्कटवत् पुनरपि धनुषः मेषवत् मकरस्य वृषवत् कुंभस्य मिथुनवत् मीनस्य कर्कटवत् तदुक्तं ग्रंथांत
रे मेषकेसरि धन्वीनां मेषाद्या अंशकाः स्मृताः वृषकन्यामृगाणां च मकराद्या नवस्मृताः १ तुलामिथुनकुंभानां तुलाद्या नवकीर्तिताः क
र्कतौलिद्वयाणां च कर्कटाद्या नवांशकाः प्रयोजनम् स्तेनो भोक्ता पंडिताद्या इत्यादि भवनसमांशकाधिपतयः स्वगृहात्क्रमश इति भवनसमा

वृ.जा.
॥६॥

अंशकामवनांशकाः भवनानिद्वादशतत्समा अंशकाद्वादशांशकाइत्यर्थः तेचप्रत्येकस्यराशेः स्वगृहादारभ्यगणनीयाः तद्यथा मेषस्य
मेषवृषमिथुनकर्कटसिंहकन्यातुलावृश्चिकधनिमकरकुंभमीनानां संबंधिनोद्वादशभागाभवन्ति तेषांभौमाद्यधिपतयः एवंवृषस्यवृषाद्या
मेषांताः मिथुनस्यमिथुनाद्यावृषांताः कर्कटस्यकर्कटाद्यामिथुनांताः सिंहस्य सिंहाद्याः कर्कटांताः कन्यायाः कन्याद्याः सिंहा
ताःतुलायास्तुलाद्याः कन्यांताः वृश्चिकस्यवृश्चिकाद्यास्तुलांताः धनिनोधनुराद्याः वृश्चिकांताः मकरस्यमकराद्याधनांताःकुंभस्यकुंभा
द्याः मकरांताः मीनस्यमीनाद्याःकुंभांताः प्रयोजनं तत्कालिकेदुसहितोद्विरसांशकइत्यादि ॥ ६ ॥

कुजरविजगुरुज्ञशुक्रभागाःपवनसमीरणकौर्पिजूकेलयाः ।

अधुनात्रिंशांशकस्याधिपतीनांगणनयापरिज्ञानंचपुष्पिताग्रयाहकुजेति कुजोभौमः रविजः सौरिः शनिः गुरुर्वृहस्पतिः ज्ञोबुधः शुक्रो
भार्गवः एवंकुजरविजगुरुज्ञशुक्राणांक्रमेणभागाः पवनसमीरणकौर्पिजूकेलयाः तद्यथापवनाः वायवः पंचपंचएवभागाः कुजस्यततऊ
र्ध्वसमीरणाः पंचैवरविजस्य एवंदशततऊर्ध्वकौर्पिसंज्ञाअष्टौगुरोः कौर्प्याख्योवृश्चिकः सचगणनयाष्टमः एवमष्टादश ततः परंजूकसं
ज्ञाः सप्तभागाः बुधस्यजूकसंज्ञातुलायाः सचगणनयासप्तमः एवंपंचविंशतिः ततऊर्ध्वलेयसंज्ञापंचशुक्रस्यलेयसंज्ञासिंहस्यसचगणन
यापंचमः एवंत्रिंशत् किंसामान्येनेत्यतआह अयुजियुजीति अयुजिविषमराशौकुजादयोग्रहाः पवनादीनांभागानांयथाक्रमेणाधिपत

दी०

॥६॥

यः तत्रमेषमिथुनसिंहतुलाधनुःकुंभानांविषमराशीनामेषक्रमः विजिभुतुविपर्ययस्थाः युजिसमराशौपवनादिभागग्रहाश्चविपर्ययस्थाः
षिलोमेनतिष्ठति तद्यथा तत्रादौपंचशुक्रस्य ततः परंसप्तबुधस्य एवंद्वादशततःपरंअष्टौजीवस्यएवंविंशतिः ततः परंपंचशनेः एवंपंच
विंशतिः ततः परंपंचभौमस्यएवंत्रिंशत् तत्रवृषकर्कटकन्यावृश्चिकमकरमीनाः समराशयः एवंत्रिंशद्भागाधिपतयः पंचताराग्रहाः अत्र
केचिदाहुः यथाविपर्ययस्था इत्यनेनानंतराणामेवपवनादिसंख्यानां भागानांविपर्ययेणभवितव्यं नव्यवाहितानांकुजादीनांतच्चायुक्तं
तस्मात्तुशब्दोत्रपठ्यते सचकुजादिसमुच्चयार्थः तथाचश्रुतकीर्तिः पंचाथपंचचाष्टौसप्तचपंचैवचोजभवनेषु धरणीसुतमंदसुरगुरुबुधशुक्रा

अयुजियुजितुमेविपर्ययस्थाःशशिभवनालिङ्गपांतमृक्षसंधिः ॥ ७ ॥

गांक्रमेणांशाः पंचैवसप्तचाष्टौपंचपंचाथयुग्मभवनेषु भागाभार्गवशशिसुतसुरेज्यशनिभूमिपुत्राणामिति प्रयोजनं कन्यैवदुष्टात्रजतीहदा
स्यंसाध्वीसमायाकुचरित्रयुक्ता भूम्यात्मजर्क्षक्रमशोशकेषुवक्रार्किर्जीवेदुजभार्गवाणामित्यादि शशिभवनालिङ्गपांतमृक्षसंधिःअंतःशब्दः
प्रत्येकमभिसंबध्यते शशिभवनांतमल्यंतंज्ञपांतचक्रक्षसंधिः शशिभवनंकर्कटः अलिर्वृश्चिकः झषोमीनः एतेषांमंतं नवमनवांशकंयत्र
नक्षत्रराश्योर्युगपत्पर्यवसानंतदृक्षसंधिः यस्मादाश्लेषांतैकर्कटकांतंज्येष्ठांतंचवृश्चिकांतंरेवत्यंतमीनांतमिति एतदेवलोकेगंडांतमितिप्र
सिद्धं उक्तंच आश्विनीपित्र्यमूलाधामेषसिंहहयादयः विषमक्षान्निवर्ततेपादवृद्धयायथोत्तरामिति प्रयोजनं संधौपापैः शशानिचजडःस्या

बृ.जा.
॥७॥

नचेत्सौम्यदृष्टति ॥७॥ अधुनाव्यवहारार्थमेषादीनां संज्ञायथार्थमाह क्रियेति इत्थमेवंप्रकारनामानामेषाद्याराजयोज्ञेयाः तद्यथा क्रियो
मेषः तावुरिवृषः जितुमांमिथुनः कुलीरः कर्कटः लेयः सिंहः पाथोनः कन्या जूकस्तुला कौर्प्याख्यावृश्चिकः तौक्षिकोधन्वी आकोकेरोम
मकरः हृद्रोगः कुंभः अंत्यमंमनिइतिप्रयोजनं गोसिंहौजितुमाष्टमौक्रियतुलेत्यादि । ८॥ अधुनाग्रहस्यक्षेत्रहोराद्रेष्काणनवांशद्वादशभाग
त्रिंशद्भागानां वर्गसंज्ञानां व्यवहारार्थमिंद्रज्ज्याह द्रेष्काणोति द्रेष्काणादयः षट्पदार्थाः स्वकीयग्रहस्य वर्गसंज्ञातत्रद्रेष्काणोराशिः
क्रियतावुरिजितुमकुलीरलेयपाथोनजूककौर्प्याख्याः तौक्षिकआकोकेरोत्तृद्रोगश्चांत्यमंचेत्यं ॥ ८ ॥

द्रेष्काणहोरानवभागसंज्ञास्त्रिंशंशकद्वादशसंज्ञिताश्च ।

भागः होराराश्यद्वेनवभागोनवांशकः त्रिंशंशकः त्रिंशद्भागः द्वादशांशोद्वादशभागः क्षेत्रराशिः एतत्संज्ञिताश्च एषांसंज्ञाख्यायेपांति
तथा यद्यस्यग्रहस्यक्षेत्रराशिः सतस्यवर्गः वर्गशब्देनात्रषड्वर्गः तैसर्वएवग्रहस्यात्मीयवर्गसंज्ञा एवंपषड्विकल्पोराशिः षट्स्वात्मीयेषु
स्थितोवर्गस्थोभवति ननुग्रहस्य षड्विकल्पानसंभवान्ति यतश्चंद्रार्कयोस्त्रिंशंशकाभावः भौमादीनांहोराभावः तस्मात्पंचसंभवान्ति त
नपंचस्वात्मीयेषुस्थितोवर्गस्थः एतदप्युपलक्षणं अतोयथासंभवंस्वादिविकल्पस्थोग्रहोवर्गस्थउच्यते तस्माद्भगवान्गार्गः क्षेत्रहोराथ
द्रेष्काणोनवांशोद्वादशांशकः त्रिंशंशकश्चवर्गोयः सर्वस्यस्वउदाहृतः आद्येष्वपिपदार्थेषुस्थितः स्वपुस्ववर्गः परवर्गगतेप्येवंग्रहोभव

तिवान्यथाइति प्रयोजनम् एकोपिवक्रोपगतोनराणांशुभाशुभोवापिचतुष्टयस्थः वर्गोपितस्योदयगोविनाशंबहुप्रकारंकुरुतेध्वगानामित्या
दि होरालक्षयोः संज्ञार्थमाह होरेतिलग्नंभवनस्यचार्धमिति । होराइतिलग्नमुच्यतेप्रयोजनंहोरास्वामिगुरुज्ञावीक्षितयुतेति भवनस्यच
राशेरद्वेहोराप्रयोजनम् मार्तेंद्वेहोरायुजिसममेचंद्रभान्वोश्चहोरेति ॥ ९ ॥

अधुनाराशीनारात्रिदिनसंज्ञत्वं षष्ठोदयशीर्षोदयत्वंचवसंततिलकेनाह गोजाश्विकर्किमिथुना गोशब्देनवृषउच्यते अजोमेषः अश्वो
स्यास्तीतिअश्वीधन्वी कर्कीकुलीरः मिथुनः प्रसिद्धः एतेगोजाश्विकर्किमिथुनाः समृगाः मृगेणमकरेणसाहिताः षड्गशयोनिशारव्याः रा

क्षेत्रंचयद्यस्यसतस्यवर्गोहोरेतिलग्नंभवनस्यचार्धं ॥ ९ ॥

गोजाश्विकर्किमिथुनाः समृगानिशाख्याः षष्ठोदयाविमिथुनाः कथितास्तएव ।

त्रिवलंसंज्ञाषष्ठोदयाविमिथुनाः एतएवराशिसंज्ञाविमिथुनाः मिथुनवर्जिताः षष्ठोदयसंज्ञाभवान्ति षष्ठेनउदयंयांतीत्यर्थः मिथुनः पुनः शीर्षो
दयः शीर्षोदयाइति उक्तेभ्यः शेषाः सिंहकन्यातुलावृश्चिककुंभाः शीर्षोदयाः शिरसाउदयंयांतिदिनबलाश्चभवान्ति अत्ररात्रिदिनबलाख्याइ
ति संज्ञामात्रं यतस्तेषामुत्तरोत्तरं बलंवक्ष्यति द्विपदादयोन्हिनिशिचप्राप्तेचसंध्याद्वयेइति एवंसत्याचार्यस्यवचनविरोधः स्यात् तस्मात्सं
ज्ञामात्रंबलग्रहणं प्रयोजनंरात्रिद्यसंज्ञेषुविलोमजन्मइत्यादि तथा षष्ठोदयकोभयक्षर्यगाइति यात्रायांवक्ष्यतिचशीर्षोदयै समभिवांछितक

बृ.जा.
॥७॥

र्यसिद्धिपृष्ठोदयोविपुलताबलबुद्धिनाशः शस्तंदिवादिनबलोनिशिनक्तवीर्येरात्रौविपर्ययबलेगमनंनशस्तं अन्यलप्रेभ्योभीनस्य विशेषमाह
लप्रेसमेत्युभयतः पृथुरोमयुग्ममिति पृथुरोमामत्स्यः तद्युग्ममत्स्यद्वयंभीनोराशिः सउभयतः पृष्ठशीर्षाभ्यांलग्नंसमेत्युद्वहति ॥१०॥
अधुनाराशोनांकूरसौम्यविभागस्त्रीपुरुषविभागंचरस्थिरद्विस्वभावविभागंदिगधिपत्वंहोराद्रेष्काणपतीनां विभागंचमंदाकृतयाहकूरःसौ
म्याइतितेमेपादयोराशयोयथाक्रमंकूरसौम्यसंज्ञाः तत्रमेषः कूरःवृषः सौम्यः मिथुनः कूरः कर्कटःसौम्यः एवसर्वेषांयोज्ययुक्तंकरणयिमि
त्यर्थः तेनविषमराशयः कूरसंज्ञाः समराशयः सौम्यसंज्ञाः प्रयोजनं कूरेषुजाताः कूरस्वभावाः सौम्येषुजाताः सौम्यस्वभावाःभवन्ति तथा

शीर्षोदयादिनबलाश्चभवन्तिशेषालग्नंसमेत्युभयतः पृथुरोमयुग्मं ॥ १० ॥

चसत्याचार्यः ओजाः पुरुषाज्ञेयाः सौम्याः स्त्रीसंज्ञकाः क्रमात् ओजेपूयाः पुरुषाः सौम्यायुग्मेषु भवनेषु पुरुषवनितेइति तएवमपाद
यो यथाक्रमंपुरुषवनिताख्याज्ञेयाः तेनमेषः पुरुषोनरोवृषोवनितास्त्रीएवंसर्वत्रतनेषड्विषमराशयःपुरुषसंज्ञाःपट्समराशयस्त्रीसंज्ञाः प्रयो
योजनंपुरुषराशिषुजातास्तेजस्विनः स्त्रीराशिषुजातामृदवोभवन्ति तेचरागद्विदेहाइति तएवमेषादयोयथासंख्यचरागद्विदेहाख्याभवन्ति ।
तत्रमेषश्चरःवृषोर्गस्थिरः मिथुनोद्विदेहोद्विस्वभावः एवंकर्कटादिषुयोज्यम् तेनमेषकर्कटतुलामकराश्चराः वृषासिंहवृश्चिककुंभाःस्थिराः
मिथुनकन्याधनुर्मीनादिस्वभावाः प्रयोजनंचरराशिषुजाताश्चरस्वभावामभवन्ति स्थिरेषुस्थिराः द्विस्वभावेषुमिश्रस्वभावामभवन्ति तथाच

मत्स्यः चरसंज्ञाःस्थिरसंज्ञाद्विप्रकृतिश्चेतिराशयःक्रमशः राशिस्वभावतुल्याजायंते प्रकृतयः प्रसूतानाम् प्रागादीशाइति क्रियोमेषः वृषः प्र
सिद्धः नृयुङ्मिथुनः कुलीरःकर्कटकः एतेक्रियवृषनृयुक्कर्कटाःसत्रिकोणाभ्यांस्वपंचमनवमाभ्यांसहिताः प्रागादिषुपूर्वाद्यासुचतसृषादिशासु
ईशाः स्वाभिनःभवन्तितेनमेषसिंहधन्विनः पूर्वस्याम् वृषकन्यामकगदक्षिणस्याम् मिथुनतुलाकुंभाःपश्चिमायाम् कर्कटवृश्चिकमीनाउत्त
रस्यामिति प्रयोजनम् हृतनष्टादौचौरादेर्द्रव्यस्यवादिग्विज्ञानं सूतिकागृहद्वारज्ञानंच तथाच यातव्यदिङ्मुखगतस्यसुखेनसिद्धिर्व्यर्थश्चमो
भवति.दिक्प्रातिलोमलप्रेइति मार्तण्डेदोरिति मार्तण्डः सूर्यः इंदुश्चंद्रः अयुज्यो जराशौयथाक्रमंमार्तण्डेदोर्हरेभवतः प्रथमाहोरासूर्यस्यद्वि

कूरः सौम्यः पुरुषवनितेतेचरागद्विदेहाः प्रागादीशाः क्रियवृषनृयुक्कर्कटाः सत्रिकोणाः ।

तीयाहोराचंद्रस्य होराशब्देनात्रराश्यर्द्धमुच्यते समभेचंद्रभान्वोश्चेति समभेसमराशौ चंद्रभान्वोः होरेभवतः प्रथमाहोराचंद्रस्यश
शिनः द्वितीयाभानोः सूर्यस्य प्रयोजनम् सूर्यहोरायांजातास्तेजस्विनः चंद्रस्यहोरायांमृदुस्वभावामभवन्ति द्रेष्काणाः स्युरिति द्रेष्काणारा
शिभिर्भागाः स्वभवनसुतत्रित्रिकोणाधिपानांसंबन्धिनोद्रेष्काणामभवन्ति प्रथमोद्रेष्काणः स्वभवनाधिपतेः आत्मीयभवनाधिपतेः द्वितीयः
सुतभवनस्यपंचमस्थानाधिपतेः तृतीयः त्रित्रिकोणाधिपतेः नवमस्थानाधिपतेः तेनमेषस्यप्रथमद्रेष्काणोभै.मस्य द्वितीयोऽर्कस्य तृ
तीयोऽगुरोः वृषस्यप्रथमः शुक्रस्य द्वितीयोबुधस्य तृतीयः शनेः मिथुनस्यप्रथमोबुधस्य द्वितीयः शुक्रस्य तृतीयः शनेः कर्कटस्य प्रथमश्च

वृ. जा.
॥९॥

द्रस्य द्वितीयोभौमस्य तृतीयोजीवस्य सिंहस्यप्रथमः सूर्यस्य द्वितीयोजीवस्य तृतीयोभौमस्य कन्यायाः प्रथमोबुधस्य द्वितीयः शनेः
तृतीयः शुक्रस्य तुलायाः प्रथमोशुक्रस्य द्वितीयः सौरस्य तृतीयोबुधस्य वृश्चिकस्य प्रथमोभौमस्य द्वितीयोजीवस्य तृतीयश्चंद्रस्य धान्वि
नः प्रथमोजीवस्य द्वितीयोभौमस्य तृतीयोरवेः मकरस्यप्रथमः शनेः द्वितीयः शुक्रस्य तृतीयोबुधस्य कुंभस्यप्रथमः सौरेः द्वितीयो
बुधस्य तृतीयः शुक्रस्य मीनस्यप्रथमोजीवस्यद्वितीयश्चंद्रस्य तृतीयोभौमस्येति प्रयोजनं द्विरुत्तमास्वांशकभंविभागैरित्यादि ॥११॥
अधुनामतांतरेणहोरा द्रेष्काणपतीनांलक्षणमिद्वज्ज्याह केचिदिति केचिद्यवनेश्वरादयः प्रथमांहोरांभपस्यलग्नाधिपतेर्वांछति द्विती

मार्तेंद्वेद्वोरयुजिसमभेचंद्रभान्वोश्चहोरेद्रेष्काणाः स्युः स्वभवनसुतत्रिकोणाधिपानाम् ॥ ११ ॥

केचित्तुहोरांप्रथमांभपस्यवांछतिलाभाधिपतेर्द्वितीयां द्रेष्काणसंज्ञामपिवर्णयंतिस्वद्वादशैकादशराशिपानां ॥ १२ ॥

यांलाभाधिपतेरेकादशस्थानाधिपस्य यथामेषस्यप्रथमहोरा भौमस्य द्वितीयासौरेः एवंसर्वेषामपियोज्यं द्रेष्काणसंज्ञामपीति स्वद्वाद
शैकादशराशिपानामपि एकेद्रेष्काणसंज्ञांवांछति कथयंति प्रथमं स्वाधिपतेरात्मीयस्वामिनः द्वितीयंद्वादशाधिपतेः तृतीयमेकादशरा
श्याधिपतेः यथा मेषस्यप्रथमोद्रेष्काणोभौमस्य द्वितीयोजीवस्य तृतीयः सौरेः एवमन्येषामपिज्ञातव्यम् तथाचयवनेश्वरः आद्याहोरा
भवनस्यपत्युरेकादशक्षेत्रपतेर्द्वितीया स्वद्वादशैकादशराशिपानांद्रेष्काणसंज्ञाः क्रमशोत्रचोक्ताः एवंयवनेश्वरमतेन सर्वग्रहाणां होराद्रेष्का

॥ ९ ॥

णाधिपत्यमस्ति एतदाचार्यस्यनाभिप्रेतम् सत्यादीनामपि तथाचसत्यः ओजेषुरवेर्होराप्रथमायुग्मेपुचोत्तराशेषाः इंदोःक्रमशोज्ञेयाजन्मा
निचेष्टौस्वहोरास्थौ राशिस्तद्रेष्काणस्तत्पंचमनवम १, ५, ९ भवनपतयः स्युः तेषामधिपतयः स्युः स्वद्रेष्काणेषुग्रहावलिन इति ॥ १२ ॥
अथग्रहाणामुच्चनीचविभागं पुष्पिताग्रयाह अजादयइति अजादयोराशयोयथाक्रमेणदिवाकरादीनांग्रहाणांतुंगाः उच्चसंज्ञाः तद्यथा अजो
मेषः आदित्यस्योच्चः वृषभोवृषः सचंद्रस्य मृगोमकरः समौमस्य अंगनाकन्याबुधस्य कुलीरः कर्कटः जीवस्य झषोमीनः शुक्रस्य वणिकतुला
ग्रः सौरेः एतएवराशयोदशादिपुमणेषुसूर्यादीनांपरमोच्चसंज्ञामवन्ति तत्रआदित्यस्यमेषोदशमेभागेपरमोच्चः चंद्रस्यवृषः शिखिसं

अजवृषभमृगांगनाकुलीराज्ञपवणिजौचदिवाकरादितुंगाः

स्येतृतीयेभागे भौमस्यमकरोमनुयुक्तसंख्येऽष्टाविंशेभागेपरमउच्चः मनवश्चतुर्दशतिषांयुगंद्दिगुणामनवइत्यर्थः बुधस्यकन्यायास्तिथिसं
ख्येपंचदशेभागे जीवस्यकर्कटद्वयसंख्येपंचमेभागे शुक्रस्यमीनः त्रिनवकसंख्येसप्तविंशे सौरेः तुलाविंशे नतुसर्वेएवराशिरुच्चसंज्ञाः स
चत्रिंशदंशकः तत्रदशादीनां तदंतर्भूतानांसिद्धेवोच्चसंज्ञातत्किंदशाद्युपादानंसत्यम् किंतुपरमोच्चत्वज्ञानार्थेदशादीनांग्रहणम् अथवासर्वए
वराशिः उच्चसंज्ञाः तेनोक्तराशिदशाद्यंशसंख्याः कथिताग्रहाः परमोच्चस्थाइत्युच्यंते परमोच्चज्ञानेनस्वोच्चव्यतिरिक्तप्रयोजनमस्ति तथाच
भगवान्गार्गिः स्वोच्चगौरविंशितांशूजनयेतांनराधिपम् उच्चस्थौधनिनंरव्यातंस्वत्रिकोणगतावपि तथाचयवनेश्वरः स्वोच्चेषुसर्वान्प

वृ.जा.
११०

रिग्वेदमागंतिष्ठत्सुर्वेषुवलाधिकेषु लग्नेशुभेपूर्णवपुष्मतीर्दौत्रैलोक्यराज्याधिपतिः प्रसूतः अथेदृशाः एवंविधाः सूर्यादयः परमोच्चस्थिताः
द्रष्टव्याः अत्रवृत्तभंगभयात्पूरणप्रत्ययांता दशादयो आचार्येणनोक्ताः पूरणप्रत्ययांतत्वमेपांयवनेश्वरवाक्यात्ज्ञायते तथाचयवनेश्वरः
सूर्यस्यभागेदशमेतृतीयेचंद्रस्यजीवस्यतुपंचमेशे सौरस्याविशेत्वधिसप्तकेषुविद्याद्भृगोः पंचदशेबुधस्य भौमस्यविशेऽष्टयुतेपरोच्चेविंश
ल्लवेसूर्यसुतस्यनीचाइति तेआदित्यादयः ग्रहाःअस्तनीचाःअस्तनीचयेषांते अस्तःसप्तमः प्रकृतित्वात् स्वोच्चात्सप्तमः प्रत्येकस्य
नीचसंज्ञा तद्यथा आदित्यस्यस्वोच्चान्मेपात्सप्तमस्तुलासनीचसंज्ञः एवंचंद्रस्यसप्तमोवृश्चिकः भौमस्यसप्तमः कर्कटः बुधस्यमीनः

दशशिखिमनुयुक्तिर्थाद्वियांशैस्त्रिनवकविंशतिभिश्चतेस्तनीचाः ॥ १३ ॥

वर्गोत्तमाश्चरग्रहादिषुपूर्वमध्यपर्यंततः शुभफलानवभागसंज्ञाः ।

गरोर्मकरः शुक्रस्यकन्यासौरस्यमेषइति अत्रापिदशादिषुभागेषुपरमनीचस्थाद्रष्टव्याः तथाचयवनेश्वरः स्वोच्चात्तुयामित्रमुशंतिनीचं
त्रिंशल्लवोयच्चसमानसंख्या अथेदृशाएवंविधारठ्यादयः परमनीचस्थामवन्ति परमनीचस्थानामनिष्टं फलंभवतीतिगार्गिणाप्रदर्शित
म् तथाचगार्गिः अंधदिगंवरंमुखंपरपिंडोपजीविनं कुरुतामतिनीचस्यौपुरुषंशाशिभास्कराविति ॥ १३ ॥ अधुनाग्रहाणांवर्गोत्तममूलत्रिको
णपरिज्ञानंवसंततिलकेनाह वर्गोत्तमेति चरग्रहादिषु चस्थिरद्विस्वमवेपराशिषुयथासंख्यपूर्वमध्यपर्यंततः आदिमध्यावसानतः पूर्वम

॥ १० ॥

ध्यपर्यंतगावापाठः येनवभागास्तेवर्गोत्तमसंज्ञाभवन्ति वर्गोत्तमसंज्ञासंज्ञेषुउत्तमाः प्रधानावर्गोत्तमाः तद्यथा चरेषुमेषकर्कटतुलामकरेषुप्रथमो
नवांशोवर्गोत्तमाख्योभवति स्थिरेषुवृषसिंहवृश्चिककुंभेषुमध्यमः पंचमोनवांशकोवर्गोत्तमः द्विस्वभावेषुभिथुनकन्याधनिमीनेषुपर्यंततः
नवमोनवांशकोवर्गोत्तमः एतदुक्तंभवति प्रत्येकस्मिन् राशौस्वनवमांशकोवर्गोत्तमाख्यइति शुभफलानिनवभागसंज्ञाइति तेचवर्गोत्त
माख्याः नवभागसंज्ञाः जन्मानिशुभफलदाः शुभफलंदातिवक्ष्यति चशुभवर्गोत्तमेजन्मइति तथाचसत्यः चरभवनेष्वाद्यंशाः स्थिरेषुम
ध्यादिमूर्तिषुतथांत्याः वर्गोत्तमाः प्रदिष्टास्तेष्विहजाताः कुलमुख्याः वर्गोत्तमाख्यमिति तथाचयवनेश्वरः स्वस्वेगृहेषुस्वगृहांशकाग्रे

सिंहोवृषःप्रथमषष्ठहयांगतौलिकुंभास्त्रिकोणभवनानिभवन्तिसूर्यात् ॥ १४ ॥

होरादयस्तनुकुटुंबसहोत्थबंधुपुत्रारिपत्तिमरणानिशुभस्पदायाः ।

वर्गोत्तमास्तेयवनैर्निरुक्ताइति प्रयोजनम् स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणंद्विरुत्तमेस्वांशकमत्रिभागैरिति सिंहोवृषइत्यादिसिंहादयोराशयः
यथापाठक्रमेणसूर्यादीनांग्रहाणांत्रिकोणभवनानिमूलत्रिकोणभवनानिभवन्ति तद्यथासिंहः सूर्यस्यादित्यस्यमूलत्रिकोणसंज्ञावृषश्चंद्रस्य
प्रथमोमेषोमारकस्यषष्ठःकन्याबुधस्यहयांगोधनिमीवृहस्पतेःतौलीतुलाशुक्रस्यकुंभःसौरस्येति प्रयोजनम् उच्चस्वत्रिकोणैर्बलस्थैस्त्या
द्यैर्भूपतिवंशजानरेन्द्रादित्यादि ॥ १४ ॥

बृ.जा.
॥११॥

अधुना लग्नादीनां द्वादशानां स्थानानां तन्वाद्या द्वादशसंज्ञास्तृतीयषष्ठदशमैकादशानां चोपचयसंज्ञावसंतातिलकेनाह होरादय इति होराद
यो लग्नादयः तेषां यथाक्रमेण तन्वादीनि नामानि भवन्तीत्यर्थः तत्र लग्नस्य तनुरित्याख्या द्वितीयस्य कुटुंबं तृतीयस्य सहोत्थः सहोत्थो भ्रा
ता चतुर्थस्य बंधुः बंधुशब्दो ज्ञातिवाची पंचमस्य पुत्राख्यः अरिः शत्रुस्तदाख्यः षष्ठः पत्न्याख्यः सप्तमः मरणाख्योऽष्टमः शुभाख्यो न
वमः आस्पदाख्यो दशमः आयाख्य एकादशः रिः प्फाख्यो द्वादशः इति शब्दः प्रकारार्थद्वयोक्तः तेन होरादीनां तन्वादिपर्यायाः अपि संज्ञा
भूता इत्यवगंतव्यं उपचयान्यरिकर्मलाभदुश्चिक्क्यसंज्ञितगृहाणीति अरिः षष्ठं कर्मदशमं लाभ एकादशं दुश्चिक्क्यसंज्ञितं तृतीयं एतानि गृहा

रिः प्फाख्यमित्युपचयान्यरिकर्मलाभदुश्चिक्क्यसंज्ञितगृहाणि नित्यमेके ॥ १५ ॥

णि स्थानानि उपचयसंज्ञानीति नित्यमेके इति एकेकेचिन्नित्यमुपचयानीति वर्णयन्ति तेषामयमभिप्रायः यदि पापग्रहेण स्वस्वामिशत्रु
णा वा दृष्टायुक्ता भवन्ति तदा नोपचयास्ते तत्र च गार्गादिवाक्यम् अथोपचयसंज्ञा स्यात्त्रिलाभरिपुकर्मणाम् न चेद्भवन्ति दृष्टास्ते पापस्वस्वा
मिशत्रुभिः एतदाचार्यवराहमिहिरस्य नाभिप्रेतं यतो सौ सर्वदेवोपचयारव्यैस्तैर्व्यवहरति सत्यादयोऽप्येवं तथा च सत्यः दशमैकादशषष्ठतृती
यसंज्ञानि जन्मलग्नाभ्यां उपचयभवनानि स्युः शेषाण्युक्षाण्युपचयारख्यानि यवनेश्वरश्च षष्ठं तृतीयं दशमं च राशिमेकादशं चोपचयर्क्षमा
हुः होराग्रहस्थानशशांकमेभ्यः शेषाणि चैभ्योपचयात्मकानि प्रयोजनम् उपचयग्रहमित्रस्वोच्चगैः पुष्टानिष्ठत्वपचयग्रहनिचारातिगै

नेष्टसंपादित्यादि ॥ १५ ॥ पुनरपि होरादीनां संज्ञांतराणि वसंतातिलकेनाह कल्पेति एतेषामपि लग्नादीनां द्वादशानां यथाक्रमं कल्पाद्याः
संज्ञा भवन्ति तद्यथा लग्नं कल्पाख्यं कल्पशब्दः शक्तिवाची द्वितीयं स्वतृतीयं विक्रमम् चतुर्थं गृहम् पंचमं प्रतिभाषणं षष्ठं क्षतं सप्तमं चित्तोत्थः अ
ष्टमं रंध्यं नवमं गुरुम् दशमं मानम् एकादशं भवं द्वादशं व्ययम् लग्नाच्चतुर्थं निधन इति लग्नाच्चतुर्थं स्थानं निधनमष्टमं च ते चतुरस्र
संज्ञे चतुरस्राख्ये लग्नात्सप्तमं गृहं द्वादशमं दशमं राशिमाज्ञाख्यं एताः संज्ञा व्यवहारार्थं ज्ञेयाः ॥ १६ ॥ अथ केन्द्राणां संज्ञा तत्स्थराशि

कल्पस्वविक्रमगृहप्रतिभाक्षतानि चित्तोत्थं रंध्यं गुरुमानभवव्ययानि लग्नाच्चतुर्थं निधने चतुरस्रसंज्ञे द्वादशमं च सप्तमं
गृहं दशमं राशिमाज्ञा ॥ १६ ॥ कंटककेन्द्रचतुष्टयसंज्ञाः सप्तमलग्नचतुर्थं खमानां । तेषु यथाभिहितेषु बलाढ्याः
कीटनरांबुचराः पशवश्च ॥ १७ ॥

बलं च त्रोटकेनाह कंटकेति सप्तमलग्नचतुर्थानि प्रसिद्धानि खभंदशमम् खमाकाशमध्ये यत्कालं यद्गाराशिर्वर्तते तस्य खभोति संज्ञा एतेषां स
प्तमलग्नचतुर्थं खमानां राशीनां प्रत्येकस्य कंटककेन्द्रचतुष्टय इति तिस्रः संज्ञाः तेषु स्थानेषु यथाभिहितेषु यथोक्तेषु कीटनरांबुचराः पशवश्च
राशयो बलाढ्या बालिनो भवन्ति तद्यथा कीटो वृश्चिकः सप्तमे स्थाने बलीनराः नृराशयः मिथुनतुला कन्या कुंभ मघा न्विपूर्वा ज्ञानराः एते लग्ने
स्थिता बालिनः अंबुचराः जलचरराशयः कर्कटमीनमकरपराक्षास्ते चतुर्थं स्थाने बालिनः पशवश्च तुष्पदाः मेषवृषसिंहधन्वि परार्धमकर

टी०

॥११॥

पूर्वाद्धाः एतेदशमस्थाबालिनोमवन्तीत्यर्थः तथाचभगवान्गार्गिः नृयुक्तुलाघटःकन्यापूर्वमर्धचधन्विनः लग्नस्थाबालिनोज्ञेया एते
हिनरराशयः चतुर्थैर्कटोमीनोमकरार्द्धचपदिचमम् विज्ञेयाबालिनोनित्यमतेहिजलराशयः सप्तमेवृश्चिकःकीटोबलवान्परिकीर्तितः
धन्वंतार्द्धाजगोसिंहाबालिनः खेचतुष्पदाः अत्रार्द्धशब्देनमकरपूर्वार्द्धमपिगृह्यतइति ॥ १७ ॥
अधुनापरिशिष्टस्थानानांसंज्ञांतराणिवसन्तातिलकेनाह केंद्रादिति सर्वस्मात्केंद्राद्द्वितीयस्थानंपणफरम् तेनद्वितीयपंचमाष्टमैकादश
केंद्रात्परंपणफरंपरतस्तुसर्वमापोक्विलमंहिबुकमंबुसुखंचवेश्म । यामित्रमस्तभवनंसुतभंत्रिकोणं मेपूरणंदश
ममत्रचकर्मविद्यात् ॥ १८ ॥ होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुनानान्यैश्चवीर्योत्कटा केंद्रस्थाद्विपदादयोन्दिनिशिच
स्थानंपणफरसंज्ञापरतश्चसर्वमापोक्विलम् सर्वस्मात्पणफरात्परंसर्वस्थानमापोक्विलमन्तेनतृतीयपष्ठनवमद्वादशस्थानानामापोक्विलमेतिसं
ज्ञा हिबुकमंबुसुखंचवेश्म वेश्मशब्दोगृहपर्यायः वेश्मेतिचतुर्थस्यप्राक्संज्ञाभिहितातस्यैवहिबुकसंज्ञा अंबुसंज्ञासुखसंज्ञाचयामित्रमस्तभवनं
अस्तभवनं सप्तमस्थानं यतः सर्वएवग्रहाउदयराशेःसप्तमराशावस्तेयांति तदेवास्तभवनंयामित्रंसुतभंत्रिकोणं सुतभंपंचमस्थानंत्रिकोण
संज्ञं मेपूरणंदशमंदशमस्थानंमेपूरणसंज्ञंचअत्रास्मिन्स्थानेकर्मैत्यपरांसंज्ञाम्विद्यात् जानीयात् ॥ १८ ॥
अथहोरादीनांबलव्यवहारार्थंप्रमाणंचशादूलविक्रीडितेनाह होरोति होरालग्नस्वामिनातत्पातिनावीक्षितादृष्टावावीर्योत्कटाबलवतीभ

वति तथा गुरुणाजीवेनवीक्षितायुताचबलवतीभवति ज्ञेनधुधेनवीक्षितायुतावावीर्योत्कटाबलवतीभवति यद्विनान्यैरनुक्तैः युक्तादृष्टा
वानान्यैश्चेतिनान्यैर्गृहैः स्वामिगुरुज्ञवर्जितैःशेषैर्यदियुतादृष्टानभवति तदावीर्योत्कटा अथवायद्युक्तानुक्तैर्मिश्रैर्युतादृष्टाभवति तदाम
ध्यबला अर्थादेवस्वामिगुरुज्ञवर्जिता अन्यैर्युतादृष्टाबलहीनाभवति तथाचबादरायणः जीनस्वनाथशाशिजैर्युतदृष्टाबलवतीभवति
होराशेषैर्बलहीनास्यादंवांमिश्रेस्तुमध्यबला बलहीनायदिसर्वैर्नवीक्षितानैवयुक्तावा केंद्रेइतिवीर्योत्कटाइत्यनुवर्तते अत्रादिशब्दोलुप्तो
द्रव्यः केंद्रस्थाः सूर्यएवराशयोबालिनोमवन्ति पणफरस्थामध्यबलाः आपोक्विलमस्थाहीनबलाः अत्रकेचित्तुकेन्द्रपणफरापोक्विलमा
प्राप्तेचसंध्याद्वये । पूर्वार्द्धेविषयादयः कृतगुणामःनप्रतीपंचतद्दुश्चिकयंसहजंतपश्चनवमंऽयाद्यंत्रिकोणंचतत् १९
नाद्विपदचतुष्पदकीटानांयथाक्रमंबलवत्त्वव्याचक्षते तदयुक्तम् यस्माद्वादरायणः केंद्रस्थातिबलाःस्युर्मध्यबलाः पणफराश्रिताज्ञेयाः
आपोक्विलमस्थाःसर्वेहीनबलाराशयः कथिताइति द्विपदादयोन्दिनिशिचप्राप्तेचसंध्याद्वयेइति वीर्योत्कटाइत्यनुवर्तते द्विपदादयो
द्विपदचतुष्पदकीटाः यथाक्रममन्दिनिशिप्राप्तेचसंध्याद्वयेवीर्योत्कटाभवन्ति आन्दिदिनेद्विपदाबालिनः निशिरात्रौचतुष्पदाः संध्याद्वये
कीटाः अत्रनकेवलंवृश्चिकःकीटः यावदाप्याः कीटग्रहणेनज्ञेयाः अत्रचश्रीदेवकीर्तिः मिथुनतुलाकुंभकन्यादिवाबलाधान्विनश्चपूर्वार्द्ध
म् अजवृषसिंहारात्रौमृगहययोः पूर्वपश्चार्द्धे वृश्चिकमीनकुलीरामकरांत्यार्द्धचसंध्यायामिति पूर्वार्द्धेविषयादयःकृतगुणाइति विषयाणि

बृ.जा.
१३

इन्द्रियाणि तानि पंच तदादयः पंचषट्मप्ताष्टनवदशावत् एते सर्वे कृतगुणाश्चतुर्गुणिताः पूर्वार्द्धमानं कस्य प्रकृतत्वाद्भचक्रस्य पूर्वार्द्धप्र
थमराशिषट्के इत्यर्थः मेषादीनां षण्णां मानं प्रमाणं चक्रपूर्वार्द्धमेषादीनां राशीनां षण्णां प्रमाणं तदेव प्रतीपवत् प्रतीपं विपर्ययात्तुलादिषट्सु न
प्रमाणं तद्यथा विषयादयः ५। ६। ७। ८। ९। १० एते चतुर्गुणा जाताः २०। २४। २८। ३२। ३६। ४० एते क्रमेण षण्णां मेषादीनां
मानं व्यत्ययाच्च तुलादीनां मानमिति तथाच सत्यः चतुरोत्तरोत्तराः स्युर्विंशतिभागा भवन्ति मेषाद्येषु षट्केषु क्रमात्मानमिहोर्द्धपू
र्वेषु षट्केषु मीनाद्येषु अत्रोत्क्रमादूर्द्ध भागा व्यवहाराश्च क्षेत्रे भागे नैकेन काले दशघनाश्च षट्का भवन्ति यस्माद्याः कलाः क्षेत्रलिप्ताः सा काले प्रा
णा इति यस्माद्ब्रह्मगुप्तोक्तम् लंकासपश्चिमगम्प्राणेन कलांगमंडलं भ्रमतीति एवमेते भागा दशगुणिताश्च षट्का भवन्ति तत्रैतज्जातम् ॥
कालेयावद्यटिकास्ताः षट्धाधिकेन शतत्रयेण गुणिताः प्राणा भवन्ति क्षेत्रे च तावन्त्येव लिप्तास्तासां षट्धा भागमपहृत्य षट्भागाः क्षेत्रे भवं
ति एवं मेषादीनां प्रमाणभागा दशगुणिताश्च षट्का भवन्ति तेन च षट्क शतद्वयं मेषमीनयोः प्रमाणं एवं चत्वारिंशदधिकं शतद्वयं वृषकुंभयोः
शतद्वयमशीत्यधिकं मिथुनमकरयोः शतत्रयं विंशत्यधिकं कर्कटयनुषः शतत्रयं षष्ट्याधिकं सिंहवृश्चिकयोः शतचतुष्टयं कन्यातुलयोः एतए
व षट्का दशविमक्ताभावत्वेन परिकल्पिताः यतः क्षेत्रे दशभिश्च षट्कैर्भागो भवति ननु चरदलवशात्प्रतिदशमन्यरूपे पुराश्रयद्वयगुणितस्कंध
सिद्धेषु किमर्थमेकरूपं तदुदयप्रमाणं दर्शितमाचार्येण अत्रोच्यते नष्टचिंतादिष्वध्वपरिज्ञानाय पुरुषाणामवयवानां चिह्ने न्हस्वदीर्घत्वज्ञान
योरुपयुज्यते तथाच यवनेश्वरः आद्यंतराशोरुदयप्रमाणं द्वौ द्वौ मुहूर्तौ नियतं प्रदिष्टौ क्रमोत्क्रमाभ्यामपि पंचमः स्याच्चकार्द्धयोर्विद्वद्भ्युदयप्रमाण

टी०

१३

म् एवं प्रमाणानि गृहाणि बुध्वाहस्वानि मध्यानि तथा यतीनि चक्रांगभेदैः सदृशीकृतानि मार्गप्रमाणानि विकल्पयन्ति अंगभागकल्पनावक्ष्य
ति कादिविलग्नविभक्तमगात्रइति यत्र यास्मिन्नेदीर्घराशिर्भवति दीर्घाधिपो वा गृहस्तदंगमतीव दीर्घं भवति एवं मध्यमयोर्मध्यमं न्हस्वयोर्ह्रस्व
मिति तथाच सारावल्याम् न्हस्वास्तिमिगोजघटामिथुनधनुः कर्किसृगमुखास्तुसमाः वृश्चिककन्यामृगपतिवाणिजो दीर्घाः समारख्याताः ए
भिलग्नादिगतैः शीर्षप्रभृतीनि सर्वजतूनाम् सदृशानि च जायंते गगनचरैश्चैव तुल्यानि तथाच सत्यः दीर्घाधिपतिर्दीर्घगृहे स्थितोऽवयवदीर्घरु
द्भवति एवमादिष्वर्थेष्वेतैर्विकल्पनाकार्या लग्नोदयानिरूपणभाणितस्कंधसिद्धांतैरेव कार्येति दुश्चिक्यं सहजमिति सहजस्य तृतीयस्था

• रक्तः श्वेतः शुक्रतनुनिभः पाटलो धूमपांडुश्चित्रः कृष्णः कनकसदृशः पिंगलः कर्बुरश्च ॥

नस्य दुश्चिक्यसंज्ञा तपश्च नवममिति नवमस्य चतुःसंज्ञा त्रयाद्यंत्रिकोणं चतत् तदेवनवमं स्थानं त्रयाद्यंत्रिकोणम् त्रिशब्द आद्यो यस्य
त्रिकोणस्य तत्त्रयाद्यंत्रिकोणमित्यर्थः त्रिकोणं च तदेवनवममिति ॥ १९ ॥

अधुनाराशि वर्णान्मंदाक्रांतयाह रक्तइति प्रथमभवनं मेषः तदाद्येषु मेषादिपुराशिष्यथाक्रमं ते वर्णा भवेयुः तत्र मेषोरक्तोलोहितवर्णः वृषः
श्वेतः शुक्लः मिथुनः शुक्रतनुनिभः हरितइत्यर्थः कर्कटः पाटली पुष्पवर्णः ईषट्कृष्णरक्तइत्यर्थः सिंहो धूमपांडुरीषत्शुक्लः कन्या चित्राना
नावर्णा इत्यर्थः तुला कृष्णः वृश्चिकः कनकसदृशः सुवर्णवर्णः धन्वी पिंगलः पीतवर्णः मकरः कर्बुरः श्वेतरक्तः शुक्लकपिलव्यामिश्र

वर्णः कुंभोवधुः नकुलवर्णसदृशः मीनः स्ववर्णो मत्स्यवर्ण इति प्रयोजनम् वियोनिवर्णविज्ञानमूलग्रंथांशकादि तिवक्ष्यति प्लवत्वं स्वाम्याशा
ख्यामिति स्वामिनः आशा स्वाम्याशा आशादिक तत्र प्लवत्वं प्लवस्यभावः प्लवत्वं सर्वस्य राशेः स्वाम्याशायां प्लवत्वं निम्नतेत्यर्थः यथा
मेषवृश्चिकयोर्मौ भोधिपतिः तस्य दक्षिणाशादिक तत्र तौ प्लवसंज्ञौ वृषतुल्योः शुक्रोधिपतिः तस्याग्रेयदिक तत्र तौ प्लवसंज्ञौ मिथुनकन्ययोर्ध्रु
योधिपतिस्तस्योत्तरादिक तत्र तौ प्लवसंज्ञौ कर्कटस्य चंद्रोधिपतिस्तस्य वायवीदिक वायव्यां प्लवत्वं सिंहस्यादित्याधिपतिस्तस्य पूर्वादिक तस्य
पूर्वस्यां प्लवत्वम् धनिमीनयोर्जीवोधिपतिस्तस्यैशानीदिक तत्र तौ प्लवसंज्ञौ मकरकुंभयोः सौरोधिपतिस्तस्य पश्चिमदिक तत्र तौ प्लवसंज्ञौ

बभ्रुः स्वच्छः प्रथमभवनाद्योषु वर्णाः प्लवत्वं स्वाम्याशाख्यं दिनकरयुताद्माद्द्वितीयं चवेशिः ॥२०॥

एवं राशिस्वामिनोयादिक तस्य तत्र प्लवचो ज्ञेयः प्रयोजनम् तद्वृत्तनष्टादिषु तद्विगमनं चोरादेः अन्यच्च यात्रायामुपयुज्यते तथा च साराव
ल्याम् भवनाधिपदिग्रामप्लव इहयवनैः प्रबन्धतः कथितः तत्प्लवगोविनिहन्यादचिरेण महीपतिः शत्रूनि तदिदिनकरयुताद्माद्द्वितीयं चवो
शिः दिनकरः सूर्यः तेन युतो यो राशिस्तस्माद्द्वितीयो वेशिसंज्ञः प्रयोजनम् यात्रायां वक्ष्यति वेशिर्विलग्नोपगतो यियासो इति तथा च वेशिस्थाने
च सद्यह इत्यादि अत्र संज्ञाध्यायेया संज्ञा उक्तास्ताः द्विप्रकाराः तत्र काचित्संज्ञा मात्र प्रयोजनाः काचिन्निर्दर्शनप्रयोजनास्तत्रेमाः संज्ञा मात्र
प्रयोजनाः यथा लग्नस्य होरा तृतीयस्य दुश्चिक्कम् चतुर्थस्य हिबुकम् पंचमस्य त्रिकोणम् सप्तमस्य दूनम्वमस्य त्रिकोणसंज्ञा दशमस्य

मेषूरणम् द्वादशस्य रिः फम् चतुर्थाष्टमयोश्चतुरस्रसंज्ञा लग्नचतुर्थसप्तमदशमानां कंटककेंद्रसंज्ञा चतुष्टयसंज्ञा च तथा द्वितीयपंचमाष्टमै
कादशस्थानानां पणपरसंज्ञा तृतीयषष्ठनवमद्वादशानामापोक्लिमसंज्ञा एताः संज्ञा मात्र प्रयोजनाः इमाश्च फलनिर्देशप्रयोजनाः तत्र लग्न
स्य तनुः संज्ञा कल्पसंज्ञा च तेन लग्नाच्छरीरवृद्ध्यन्वेषणं च कार्यम् द्वितीयस्य कुटुंबसंज्ञा स्वसंज्ञा च तेन तस्मात्ज्ञातिधनान्वेषणं कार्यम् तृतीयस्य
सहजसंज्ञा विक्रमसंज्ञा च तेन तस्माद्भ्रातृणां पुरुषार्थस्य चान्वेषणं कार्यम् चतुर्थस्य बंधुसंज्ञा वेश्मसंज्ञा सुखसंज्ञा च तेन तस्माद्बंधुसुखगृहाणां
चान्वेषणं कार्यम् पंचमस्य बुद्धिसंज्ञा पुत्रसंज्ञा च तेन तस्माद्बुद्धिपुत्रयोरन्वेषणं कार्यम् षष्ठस्यारिसंज्ञा क्षतसंज्ञा च अरिशब्दः शत्रुवाची
सप्तशब्दे वा वृणवाची तेन तस्मादारातिवृणान्वेषणं कार्यम् सप्तमस्य दाराचित्थयामित्रसंज्ञा च दारशब्दे मार्यावाची चित्थयशब्दः का
मवाची यामित्रशब्दे विवाहवाची तेन तस्माद्भार्याकामविवाहान्वेषणं कार्यम् अष्टमस्य मरणं रंघ्रसंज्ञा च मरणं मृत्युः रंघ्रशब्दः पापपर्या
यः तेन तस्मान्मरणपापान्वेषणं कार्यम् नवमस्य शुभगुरुतपः संज्ञा च शुभशब्देनात्र धर्मो ज्ञेयः गुरवो मातृपितृपूर्वकाः तपोवृत्तम् तेन त
स्माद्धर्ममातृपितृपूर्वकाणां गुरुणां तपसश्चान्वेषणं कार्यम् दशमस्यास्पदकर्मसंज्ञा च आस्पदशब्दः स्थानवाची कर्मास्पदसंज्ञा सुप्रसिद्धे ते
न तस्मात्क्रियाभावान्वेषणं कार्यम् एकादशस्य मवायसंज्ञा भवशब्दोत्र विद्यागुणसंपत्प्राप्तिवाची आयशब्दोर्थवाची तेन तस्मात्तयोरन्वेष
णं कार्यम् व्ययइति द्वादशस्याख्यातेन तस्माद्वययान्वेषणं कार्यम् तृतीयषष्ठदशमैकादशस्थानानां उपचयसंज्ञा उपचयकारकत्वात् इदं च
तेषां उपचयकरत्वं यादितत्रस्थाः पापा अपि शुभफलप्रदामवन्ति तथाहि षष्ठस्थानं विना सौम्याः सर्वत्र भावविवृद्धकराः षष्ठस्थाः पापाः

बृ.जा.
१५

पुनः अरिहानिं कुर्वति क्षतहानिं च पापास्तूपचयस्थाः भावविवर्द्धिकुर्वाणा अपि पण्डितमुपचयस्थानं प्राप्य तच्चिंत्यदुष्टभावयोरारक्षितयो
रपिहानिं कुर्वति यतस्तेषामुपचयकरा इत्यन्वर्थसंज्ञा उपचयस्थास्तु पापाः भावहानिं कुर्वाणा अपि अष्टमद्वादशस्थानांचिंत्यमनिष्टभावस्या
निष्टत्वात् स्थानस्यापचयात्मकत्वादवृद्धिं प्रापयति तथा च देवकीर्तिः सौम्याः षष्ठे पापास्तन्वर्थे सुखारिधर्मधीद्युने कुर्युर्भावविपत्तिशेषा
गताश्च तदवृद्धिमिति एतादृशेषवचनम् विना सर्वत्रोपतिष्ठतेति २०। इति श्रीमद्वैष्णवविचितायां बृहज्जातकटीकायां राशिभेदः प्रथ
मेऽध्यायः १ अथातो ग्रहयोनिप्रभेदाध्यायो व्याख्यायते तत्र चराचरजगद्ग्रहमयमेव प्राक्कालाख्यस्य पुरुषस्य कालांगानित्येवं मेषादिनारा

कालात्मादिनकृन्मनस्तुहिनगुः सत्त्वं कुजो ज्ञोवचो जीवो ज्ञानसुखे सितश्च मदनो दुःखं दिने शात्मजः ।

शिनक्षत्रमयोऽगविभागः प्रदर्शितः तत्प्रदर्शनेन च ग्रहमय एवासौ प्रदर्शितो भवति यतो राशिस्वामिना ग्रहा एव अधुना तस्यात्मादीन् भावा
न् ग्रहमयानेव जगत्पालकांस्तथाराजदिन् ग्रहमयानेव च शार्दूलविक्रीडितेनाह कालात्मादिनकृदीति कालस्यात्मा कालात्मादिनकृत्सू
र्यः अस्यैव तुहिनगुश्चंद्रो मनः तुहिनेन हि मेन सदृशाः शीतलाः गावोरश्मयो यस्य तुहिनगुः सत्त्वं कुजो मोमः सत्त्वस्य लक्षणम् अधिका
रकरं सत्त्वं व्यसनाभ्युदयागमे सत्त्वशब्दोत्र शौर्यपर्यायः यच्च सिंहोदीनामस्ति तथा च एकाकिनिवनवासिनि राजलक्षणानिति शास्त्रज्ञे सत्त्वं
स्थिते मृगपतौ राजेति गिरः परिणमंति उत्कृष्टतरस्वभावेनेत्यर्थः ज्ञोबुधोवचो गिरः जीवो बृहस्पतिः ज्ञानसुखे ज्ञानं च सुखं च ज्ञानसुखे सितः

गुकोमदनः कामः दिनस्येशो दिनेशः सूर्यः तस्यात्मजः पुत्रः शनैश्चरो दुःखम् अत्र कालग्रहणं कालस्य सर्वगतत्वप्रदर्शनार्थम् अत्र न के
वलं कालपुरुषस्य मेषाद्याराशयः शिरः प्रभृत्यगविभागेन स्थितायावदादित्यादयश्चात्मविभागेन सर्वस्य जगतः स्थिताः प्रयोजनम् पी
डिते ग्रहे देहवतोऽपि तदंगभावात्मगुणपीडनं वक्तव्यम् पुष्टपुष्टिरिति न केवलं यावज्जन्मनि बलवद्भिर्ग्रहेरेत एव भावा आत्मादयः शुभाभवं
ति दुर्बलैर्दुर्बलाः किंतु सौरस्य विपरीतम् तथा च सारावल्याम् आत्मादयोगगगनैर्बलिभिर्बलवत्तराः दुर्बलैर्दुर्बला ज्ञेया विपरीतं शनैः स्मृ

राजानौरविशीतगुक्षिति सुतोनेता कुमारो बुधः सूरिर्दानवपूजितश्च सचिवो प्रेप्यः सहस्रांशुजः ॥ १ ॥

हेलिः सूर्यश्चंद्रमाः शीतरश्मिर्हन्मनोविज्ञो बोधनश्चंद्रपुत्रः । आरोवक्रः क्रूरदृक्चावनेयः कोणो मंदः सूर्यपुत्रो सितश्च २।

तैमिति राजानावित्यादि रविरादित्यः शीतगुश्चंद्रः एतौ राजानौ नृपौ क्षितिर्भूमिरस्याः सुतः पुत्रो गारकः सनेता सेनापतिः कुमारो बुधः
कुमारो युवराजः राजपुत्र इति केचित् सूरिर्बृहस्पतिः दानवपूजितः शुक्रः एतौ सचिवौ मंत्रिणौ सहस्रांशुः सूर्यस्तस्माज्जातः शनैश्चरः
प्रेप्यो दासः ननु जगत्पालनकरणे शनैश्चरः प्रेप्यः किमत्रोच्यते प्रेप्योऽपि स्वकर्मणां पालक एव प्रयोजनम् जन्मनि प्रश्नकाले वा बलवा
नुपचयस्थो ग्रहो भवति तदुक्तो राजादिकस्तस्य कार्यसाधको भवति अन्यथा हानिकरः । १। अधुनाव्यवहारार्थं सूर्यचंद्रांगारकशनैश्चराणां
संज्ञाः शालिन्याह हेलिरिति सूर्य आदित्यो हेलि संज्ञः चंद्रमाः शीतरश्मि संज्ञः शीताः रश्मयः किरणाः यस्य सः इंद्रपुत्रो बुधः सहेन्नोवित्

टी०

॥ १५ ॥

बृ.जा.
॥१६॥

ज्ञोबोधनः एतास्तस्यसंज्ञाः अवनिर्भूस्तस्याअपत्यंसचावनेयोभौमः सआरः वक्रः कूरदृक् एताः भौमस्यसंज्ञाः सूर्यपुत्रः सौरः कोणः मंदः
असितः एताः शनैश्चरसंज्ञाः । २ । अधुनागुरुशुक्रराहुकेतूनांसंज्ञावसंततिलकेनाह जीवइति जीवाबृहस्पतिः सएवांगिराः सुरगुरुः सुराः
देवाः तेषांगुरुः वचसांपतिः ईज्यः पूज्यः देवानां एताः बृहस्पतेः संज्ञाः शुक्रोभार्गवः सएवभृगुः भृगुसुतः सितः आस्फुजित्चशब्दः स
मुच्चयार्थः एताः शुक्रस्यसंज्ञाः राहुः स्वर्भानुः सएवतमः अगुः नविद्यंते गावोरश्मयोयस्यसः अरश्मिरित्यर्थः असुरोदैत्यः एताराहोः
संज्ञाः शिखीतिकेतुः केतोः शिखीतिसंज्ञा शिखाविद्यतेयस्यसशिखी अन्यपर्यायलोकादन्यशास्त्रात् उपलभ्यवदेत् ब्रूयात् यथारवि

जीवांगिराःसुरगुरुर्वचसांपतीज्यौशुक्रोभृगुर्भृगुसुतःसित आस्फुजिच्च ॥

राहुस्तमोगुरसुरश्चशिखीतिकेतुः पर्यायमन्यमुपलभ्यवदेच्चलोकात् ॥ ३ ॥

स्तीक्ष्णांगुर्दिवाकरोभास्वांस्तीक्ष्णरश्मिर्भानुर्विवस्वानित्यादिकाः सूर्यस्य शशांकः तुहिनगुर्मृगांकः शशीनिशाकरोनक्षत्रपतिरित्याद्याश्च
द्रस्य कुजः लोहितोभौमः क्षमातनय इत्याद्याभौमस्यसौम्योरोहिणेयश्चांद्रिमृगांकतनयइंदुजइत्याद्याबुधस्यसूरिः सुंद्रपूज्यावाक्पतिर्दे
वपुरोहितइंद्रमंत्रीत्याद्यागुरोः भार्गवः उशनादैत्यज्यः असुरगुरुः दैत्येऋत्विगित्याद्याशुक्रस्य यमः रविजः पातंगिः छायासुत इत्याद्याः
सौरस्य साहिकेयः स्वर्भानुः दानवः अमृतचारः विधुंतुदइत्याद्याराहोरिति ॥ ३ ॥

११६।

अधुन ग्रहवर्णान्शालिन्याह रक्तश्याम इतिरक्तश्चासौश्यामः पाटलपुष्पवर्णइत्यर्थः एवंविधोभास्करः आदित्यः इंदुश्चंद्रो गौरः श्वेतर्ण
प्रायः वक्रोंगारकोनात्युच्चोनातिदीर्घः रक्तगौरः पद्मपत्राभः जौबुधः सूर्वाश्यामः शाड्वलमृणालवर्णः गुरुर्वृहस्पतिः सगौरगात्रो गौ
रशरीरः शुक्रः श्यामवर्णोनातिगौरोनातिकृष्णः भास्करिः सौरः सकृष्णदेहोसितशरीरः वर्णप्रयोजनम् सर्वग्रहपुयोबलवान् तद्वर्णस्त
त्कालजातोभवतिप्रश्नकालेचौरादेरपि ॥ ४ ॥

रक्तःश्यामोभास्करोगौरइंदुर्नात्युच्चोंगोरक्तगौरश्चवक्रः ।

दूर्वाश्यामोज्ञोगुरुर्गौरगात्रः श्यामः शुक्रोभास्करिः कृष्णदेहः ॥ ४ ॥

वर्णास्ताम्रसितातिरक्तहरितव्यापीतचित्रासितावन्ह्यंब्वग्निजकेशर्वेद्रशचिकाः सूर्यादिनाथाः क्रमात् ।

अधनाग्रहाणां वर्णस्वाम्यग्रहदेवताश्चदिक्स्वाम्यसौम्यपापत्वं च शार्दूलविक्रीडितेनाह वर्णा इति ताम्रादयो वर्णाः सूर्यादिग्रहनाथाः सूर्या
दयोग्रहनाथाः स्वामिनो येषां ते ताम्रवर्णस्यादित्योनाथः स्वामी सितस्यश्वेतस्यचंद्रः अतिरक्तस्यातिलोहितस्यभौमः हरितस्यशुक्रवर्णस्य
बुधः विशेषेण आसमंतात्पीतस्यहरिद्रासदृशस्यजीवः चित्रस्यनानावर्णस्यशुक्रः असितस्यकृष्णवर्णस्यसौरः प्रयोजनं हृतनष्टादिद्रव्यवर्ण
ज्ञानम् जन्मनिप्रश्नकालेचोक्तद्रव्यलाभः अन्यथाहानिः ग्रहपूजायांतद्वर्णकुसुमपूजा तथाचयाज्ञवल्क्यः वर्णैर्मंडलकेषुचेतिवन्हीत्यादिसूर्या

दिनाथा इत्यनुवर्तते सूर्यादीनां नाथाः सूर्यादीनां नाथाः आदित्यस्य वन्हिराग्नेर्नाथः स्वामी चंद्रमसो बुधजलमभौमस्याग्निजः कुमारः स्वामिका
र्तिकेय इत्यर्थः बुधस्य केशवो विष्णुः गुरोरिंद्रः शतक्रतुः शुक्रस्य शचीन्द्राणी सौरस्य कः प्रजापतिः ब्रह्मा इत्यर्थः प्रयोजनम् ग्रहपूजायां ग्रहोक्तदे
वताः पूज्याः तथा च यवनेश्वरः देवाग्रहाणां जलवान्हि विष्णुप्रजापतिः स्कंदमहेंद्रदेवीचंद्रार्कचंद्रार्कजमौमजीवशुक्राश्रयक्षेपुयजेतशश्वत्
तथा चौरनामानयने बलवद्ग्रहोक्तदेवतापर्यायनाम तथा च यात्रायां ग्रहदेवतां संपूज्य तद्दिशं यायात् तथा च सरावल्याम् ताम्रसितारक्तहरीत
पीतविचित्रासिताइनादीनाम् पावकजलगुहकेशवशक्रशचीवेधसः पतयः पूर्वादिग्रहदेवास्तन्मंत्रैः समभिपूज्यतामाशाम् धनकनकराजवा

प्रागाद्यारविशुक्रलोहिततमः सौरेंद्रवित्सूरयः क्षिणेंद्रकर्महिसुतार्कतनयाः पापाबुधस्तैर्युतः ॥ ५ ॥

हनादीन् प्राप्नोति नृपो रितः शीघ्रं प्रागाद्या इति प्रागाद्याः पूर्वप्रथमादिशस्तासां पूर्वादीनां रव्यादयो नाथाः तत्र पूर्वस्यां दिशि रविरादित्योधिप
तिः पूर्वदक्षिणस्यां शुक्रः दक्षिणस्यां लोहितो गारकः दक्षिणपदि च मायांतमो राहुः पश्चिमायां सौरः शनैश्चरः पश्चिमोत्तरस्यां सिद्धिचंद्रः उत्ता
रस्यां वित्बुधः उत्तरपूर्वस्यां सूरिर्बृहस्पतिः प्रयोजनम् केंद्रस्थैर्ग्रहैः सूतिकागृहद्वारज्ञानम् हृतनष्टादिषु चौरादेर्गमनं च क्षिणेंद्रकेति क्षिणश्चा
साविंदुश्चक्षिणेंद्रः कृष्णाष्टम्यर्द्धाच्छुक्लाष्टम्यर्द्धयावत् क्षिणश्चंद्रः परतः पूर्णः आयुर्दायविधौ कृष्णपक्षत्रयोदश्यां तावत्प्रभृतियावदमा
वास्यां ते सूर्यमंडलात् नाद्गतस्तावत् क्षिण इति यस्माद्यवनेश्वरः चंद्रस्य पापत्वं न कदाचिदपीच्छति तद्वाक्यम् मासेतु शुक्लप्रतिपत्प्रवृत्तेः पू

॥ १७ ॥

वैशशीमध्यवलोदशाहे श्रेष्ठो द्वितीये लपबलस्तृतीये सौम्येस्तु दृष्टो बलवान्सदैव तथा च क्रूरः ग्रहहोर्कः कुजसूर्यजौ च पापौ शुभाः शुक्रशशां
कजीवाः सौम्यश्च सौम्यो व्यतिमिश्रितो न्यैवर्गस्तु तुल्यप्रकृतित्वमेतीति तस्मादेतावत् क्षिण इति अर्कआदित्यः महिसुतो गारकः अर्कतन
यः सौरः एते सदैव पापाः बुधस्तैर्युतस्तेषामेकतमेन युक्तः पाप एव सौम्याः शेषाः शुक्लपक्षाष्टम्यर्द्धात् कृष्णपक्षाष्टम्यर्द्धयावत् चंद्रः सौम्यो बुधः
पापाविक्षितयुतः पाप एव जीवशुक्रौ सदैव सौम्याविति प्रयोजनम् पापसौम्यग्रहबलाज्जातः पापात्मकः सौम्यस्वभावश्च भवति ॥ ५ ॥ अधुना
ग्रहाणां प्रकृतिविभागं महाभूताधिपत्यत्रोटकेनाह बुधसूर्य इति बुधश्चांद्रिः सूर्यसुतः शनिः एतौ न पुंसकारुष्यौ न पुंसकनामानौ शशीचंद्रः शुक्रो
बुधसूर्यसुतौ न पुंसकारुष्यौ शशिशुक्रौ युवतीनराश्च शेषाः शिखिभूखपयो मरुद्गणानां वशिनो भूमिसुतादयः क्रमेण ॥ ६ ॥

भार्गवः एतौ द्वौ युवतिसंज्ञौ शेषारविजीवमौ मानराः पुरुषसंज्ञा पुरुषनामानः प्रयोजनं जन्मनि चिंतायां हृतनष्टादिषु बलवंतः स्वस्वरूपमेव
कुर्वन्ति तेषामुपतापे तदाश्रितानामुपतापः शिखिभूखपयो मरुद्गणानामिति शिख्यादीनां पंचानां महाभूतानां पंचग्रहाभूमिसुतादयः क्रमेण व
शिनः तद्यथा शिखिनो भूमिसुतो गारको वशीमौ मोग्नेः स्वामीत्यर्थः एवं भूमेर्बुधः स्वस्याकाशस्य जीवः पयसो भसः शुक्रः मरुतो वायोः
शनैश्चरः गणग्रहणमत्र वृत्तपूर्णार्थेन त्वादित्यचन्द्रयोः कस्मान्नोक्तमित्यत्रोच्यते तयोः पूर्वमेवोक्तं वन्त्यं विवति तावेव प्रसिद्धौ प्रयोजनम्
स्वदशायां महाभूतकृतां छायां व्यंजयंति वक्ष्यति च छायां महाभूतकृतां च सर्व इति ॥ ६ ॥

अधुनाग्रहाणांब्राह्मणादिवर्णाधिपत्यं गुणविभागंचोपजातिकयाह विप्रादितोब्राह्मणादेर्वर्णचतुष्टयस्यस्वामिनोग्रहाधिपतयः शुक्रोभार्गवः
गुरुर्वृहस्पतिः एतौद्वौब्राह्मणानामधिपती कुजोभौमः अर्कः अदित्य एतौद्वौक्षत्रियाणां शशीचंद्रावैश्यानां शूद्राणांबुधः असितः शनैश्चरः
अंत्यजानां वर्णप्रतिलोमभवानां चांडालमागधानिशाचरादीनां प्रयोजनम् हतनष्टादिषुग्रहबलाच्चौरादीनां ग्रहोक्तवर्णप्रभावः एषामुपया
नेतद्वर्णोपधातः तथाचसत्यः गुरुशुक्रौरविरक्तौचंद्रः सौम्यः शनैश्चरश्चेति विप्रक्षत्रियाविट्शूद्रसंकराणांप्रभुत्वकराः अजयेजयेथतुष्टा
वप्रीतौवित्तनाशनेलाभे तेभ्यस्तेभ्यः कुर्युर्गुणांश्चदोषांश्चपक्षांस्तान् चंद्रार्कजीवाइत्यादि चंद्रः शशी अर्कः आदित्यः जीवोवृहस्पतिः एते

विप्रादितः शुक्रगुरुकुजाकौ शशीबुधश्चेत्यसितोऽंत्यजानाम् ॥

चंद्रार्कजीवज्ञसितौ कुजाकौ यथाक्रमं सत्वरजस्तमांसि ॥ ७ ॥

सत्त्वसंज्ञाः ज्ञोबुधः सितः शुक्रः एतौद्वौ रजः संज्ञौ कुजो गारकः आर्कः सौरः एतौद्वौ तमः संज्ञौ एते यथाक्रमं सत्त्वादिगुणाधिपतयोग्रहाः प्रयोज
नं सत्वरजस्तमोवाविंशांशेयस्य भास्करस्तादृगिति स्वजातके अन्ये पुनः ग्रहबलाद्वर्णयन्ति तथाच श्रीदेवकीर्तिः बलवद्विस्तद्गुणो भवेत् जात
इति अत्राचार्यस्य यवनेश्वरेण सह मतभेदः तेन भौमः सात्विक उक्तः तथाच तद्वाक्यं सत्त्वाधिकाभास्करभौमजीवाभृग्वात्मको राजसिकः
शशीच शनैश्चरस्तामसिको बुधस्तु संयोगतो न्याल्लभते विशेषान् आचार्यस्य सत्त्ववचनमाभिमतं तथाच सत्यः तामसिकौ कुजसौरी राज

सिकोभार्गवः शशीमुतश्च जीवशशीभास्कराः सात्विकाग्रहवत्प्रकृतयो नृणां एवं यत्र यत्राचार्यस्य यवनेश्वरेण सह मतभेदस्तत्र सत्यमत
मपि अथ पूर्वमतमभिहितं सत्त्वं कुजचंद्रार्कजीवाः पुनः किमित्युक्तं उच्यते इह गुणवचनः सत्त्वशब्दस्तत्र शौर्यपर्यायः कार्याकार्यप्रवृत्तीनां
सिंहादीनामप्यस्ति येन एकाकिनोपिवनवासिनः तथाच एकाकिनिवनवासिन्यराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे सत्त्वोत्थिते मृगपतौ राजेति गि
रः परिणमन्ति अथ गुणस्वरूपं यः सात्विकस्तस्य दयास्थिरत्वं सत्यार्जवं ब्राह्मणदेवभाक्तिः रजोधिकः काव्यकलाशतस्त्रीसंसक्तचित्तः पुरुषोति
शूरः तमोधिको वंचयितापरेषां मूर्खोलसः क्रोधपरोति निद्रइति ॥ ७ ॥ अथ चंद्रार्कयोः स्वरूपं त्रोटकेनाह मधुपिंगलदृगिति मधुवत् पिंगला

मधुपिंगलदृक् चतुरस्रतनुः पित्तप्रकृतिः सविताल्पकचः । तनुवृत्ततनुर्बहुवातकफः प्राज्ञश्च शशीमृदुवाक् शुभदृक् ॥ ८ ॥

क्रूरदृक् तरुणमूर्तिरुदारः पौतिकः सुचपलः कृशमध्यः । श्लिष्टवाक् सततहास्यरुचिर्ज्ञः पित्तमारुतकफप्रकृतिश्च ॥ ९ ॥

दृष्टिर्धस्यसः ईषत्कातराक्षः चतुरस्रतनुः प्रसारितभुजद्वयप्रमाणसमोच्छ्रायः पित्तप्रकृतिः पित्ताधिकः अल्पकचो विरलकेशः एवंविधः
सविता आदित्यः तनुवृत्ततनुरित्यादि तन्वीचासौ वृत्ताचतनुवृत्ता तादृशी तनुर्यस्य सतनुवृत्ततनुः कशवर्तुलांगइत्यर्थः अथ बहुवातकफः प्र
भूतमारुतश्लेष्माप्राज्ञो मेधावी मृदुवाक् कोभलभाषी शुभदृक् दर्शनीयाक्षः एवंविधः शशीचंद्रः ॥ ८ ॥

अथ अंगारकबुधयोः स्वरूपं स्वागतयाह क्रूराइति क्रूरादुष्टादृक् दृष्टिर्धस्यसक्रूरदृग्गंगारकः सच तरुणमूर्तिः नित्यं यौवनोपेताकारविग्रहः

उदारोदाता पैत्तिकः पित्तबहुलः सुचपलोतीवास्थिचित्तः कृशमध्यस्तनूदरः एवंविधो गारकः भौमः श्लिष्टवाक् इत्यादि श्लिष्टवाक् गद्ग
दभाषी सततहास्यरुचिः नित्यं परिहासशीलः पित्तमारुतकफप्रकृतिर्दोषत्रयोल्बणस्वभावः एवंविधो ज्ञोबुधः ॥ ९॥ अथ जीवशुक्रयोः स्वरू
पंवंशच्छंदसिकेनाह बृहत्तनुरिति बृहत्तनुः स्थूलशरीरः मूर्धजाः केशाः ईक्षणेनयनेचकपिलापिंगलेचयस्यकपिलकेशकातराक्षइत्यर्थः श्रेष्ठम
तिर्थमनुगप्रज्ञः कफात्मकः कफाधिकशरीरः श्लेष्मात्मा एवंविधो बृहस्पतिः भृगुरित्यादिसुखी नित्यं सुखासक्तः कांतवपुर्दर्शनीयशरीरः सुलो
चनः शोभनाक्षः कफानिलात्मा श्लेष्ममारुतप्रकृतिः असितवक्रमूर्धजः असिताः कृष्णाः वक्राः कुटिलाः मूर्धजाः केशाः यस्य कृष्णकुटिलके
बृहत्तनुः पिंगलमूर्धजेक्षणो बृहस्पतिः श्रेष्ठमातिः कफात्मकः भृगुः सुखी कांतवपुः सुलोचनः कफानिलात्मा सितवक्रमूर्धजः १०
मंदोलसः कपिलदृक् कृशदीर्घगात्रः स्थूलद्विजः परुषरोमकचानिलात्मा स्नायवस्थ्यसूक्तवगथशुक्रवसाः समञ्जामंदा
शइत्यर्थः एवंविधो भृगुः शुक्रः ॥ १० ॥ अधुना शनैश्चरस्वरूपं स्नायवादिसारत्वं च ग्रहाश्रयं वसंततिलकेनाह मंदोलसइति अलसः क्रि
यास्वपटः कपिलदृक् कातराक्षः कृशदुर्बलदीर्घउच्चतरगात्रं यस्थगात्राणिवासः दुर्बलोच्चदेहः स्थूलद्विजो बृहदंतः परुषरोमकचः रूक्षत
नूरुहकेशः आनिलात्मा वातप्रकृतिः एवंविधो मंदः शनैश्चरः स्नायवस्थीत्यादि मंदादीनां ग्रहाणां स्नायवादिसारत्वं स्नायवस्थीनिप्रसिद्धार्थे
देहवतां शनैश्चरादित्यौ स्नायुर्मंदः शनैश्चरः शिरासारः अस्थिअर्कः आदित्यः अस्थिसारः असृग्धिरंतच्छंद्रमाः त्वक्चर्मतद्वयः अथशब्दआ

टी०

१११॥

नंतर्यार्थे शुक्रं रेतः तच्छुक्रः वसामेदस्तत्सुरेज्योगुरुः मज्जाअस्थ्यंतर्गतो धातुविशेषः समौमः ग्रहाणां स्वरूपज्ञानप्रयोजनम् लग्ननवां
शपतुल्यतनुः स्यादित्यत्रोपयुज्यते जन्मकाले यो ग्रहो बलवान् तत्पठितस्वरूपस्तत्कालजातो भवति तद्वातुसारश्च हतनष्टादिप्रश्नकाले
प्येवंविधधातुरूपाश्चौरादयः व्याधिप्रश्ने यल्लग्नं यच्च लग्नेन वांशको वर्तते तत्स्वामिनो बलवशादाभिहितदोषभवापीडा ॥ ११ ॥ अधु
ना ग्रहाणां स्थानवस्त्रद्रव्यंतत्र प्रभुत्वं शार्दूलविक्रीडितेनाह देवामिति अर्कात्प्रभृति तदादीनां ग्रहाणां क्रमात् देवादीनि स्थानानि तत्र देव
स्थानमादित्यस्य अंबुस्थानं चंद्रमसः अग्निस्थानं भौमस्य विहारभूमिः क्रीडास्थानं बुधस्य कोशो भांडारागारं तत्स्थानं बृहस्पतेः शयनस्था
कंचंद्रबुधशुक्रसुरेज्यभौमाः १११ देवां ब्वग्निविहारकोशशयनक्षित्युत्करेशाः क्रमाद्वस्त्रं स्थूलमभुक्तमग्नि कहतं मध्यं दृ
ढं स्फाटितम् तां स्रं स्यान्मणिहेमयुक्तिरजतान्यर्काच्चमुक्तायसीद्रेष्काणैः शिशिरादयः शशुरुचेज्ञग्वादिषूद्यत्सुवा ११२।
नं शुक्रस्य क्षित्युत्करः अवकराशिस्तत्स्थानं शनैश्चरस्य एतेषां स्थानानां एते स्वामिनः प्रयोजनं बलवातिगृहे ग्रहोक्तस्थाने प्रसवज्ञानं हृ
तनष्टादेशचौरादेः तदेव स्थानं द्रव्यस्य च वस्त्रमित्यादि अर्कादितिसर्वत्रानुवृत्तिः तत्स्थूलतंतु रुतमादित्यस्य वस्त्रं अभुक्तं नवं चंद्रस्य अग्निना
हतं एकदेशदग्धं भौमस्य केनांबुना हतं क्लिन्नं बुधस्य मध्यं नातिनवं नातिजीर्णं बृहस्पतेः दृढं कालांतरस्थाधि शुक्रस्य स्फाटितं जीर्णं शनैश्चर
स्य प्रयोजनं सूतिकावस्त्रज्ञानं हृतनष्टादिचिंतायां चौरादेर्वलवद्ब्रह्मवशाद्वस्त्रज्ञानं ताम्रं स्यादित्यादि ताम्रमादित्यस्य चंद्रस्य मणयः भौम

बृ.जा.
२०

स्यहेमसुवर्णं बुधस्ययुक्तिः युज्यतइतियुक्तिःरीतिःकांस्यादि रजतंरौप्यंबृहस्पतेः मुक्ताशुक्रस्य अयःकृष्णलोहंसीसत्रपुणीचशनेश्चरस्य त
थाचानेनैवसूक्ष्मजातकेउक्तम्अर्कादिताम्रमणिहेमयुक्तिरजतानिमौक्तिकलोहं वक्तव्यंवलवाद्भिः स्वस्थानेहेमजीवेपि तथाचबादरायणः
अर्कस्यताम्रमणयोहिमांशोर्भौमस्यहेमंदुसुतस्ययुक्तिः जीवर्यरौप्यंस्वगृहेस्थितस्यतस्यैवहेमोशनसश्चमुक्ता। तीक्ष्णांशुदेहप्रमदस्यसीसं
कृष्णायसंचप्रवदंतितज्ज्ञाःप्रयोजनं सूतिकागृहेबलवद्गृहेद्रव्यकर्ताहतनष्टादिचिंतायांचतद्द्रव्यनाशादिपरिज्ञानंतच्छुभदशायांतास्मिन्नु
पचयस्थेतदाप्तिः उक्तविपरीतेहानिःद्रेष्काणैरित्यादि अत्रशकारादिभिर्गुणैर्वर्णैःसंज्ञाद्यैः शनैश्चरप्रभृतीनांगुर्वेतानांवृत्तानुरोधान्निर्देशः
रुतः शनैश्चरशुक्ररुधिरचन्द्रबुधगुरुषूद्यत्सुलग्नगतेषुशिशिरादयः षडर्तवांज्ञेयाः तत्रशकारोपलक्षितः शनैश्चरः तस्मिन्नुदयेलग्नस्थोशि
शिरर्तुर्विज्ञेयः शुक्रोपलक्षितः शुक्रः तस्मिन्नुदयेवसन्तः रुकारोपलक्षितोरुधिरभौमस्तस्मिन्नुदयेग्रीष्मः चकारोपलक्षितश्चन्द्रस्तस्मि
न्नुदयेवर्षाज्ञेयः ज्ञोबुधस्तस्मिन्नुदयेशरत्तुगुकारोपलक्षितो गुरुस्तस्मिन्नुदयेहेमंतः आदित्येप्युदयेग्रीष्मः तथाचबादरायणःग्रीष्ममथप्रवद
न्ति कुजार्काविति द्रेष्काणैरित्यस्यवाइत्यनेनव्यवाहितेनसंबन्धःद्रेष्काणैर्वोदयाद्भिः शनैश्चरादिसंबन्धिभिः शिशिरादयोज्ञेयाः एतदुक्तं
भवति लग्नेग्रहासंभवेशनैश्चरेद्रेष्काणेलग्नगतेशिशिरः एवंशुक्रद्रेष्काणेवसन्तः भौमद्रेष्काणेग्रीष्मः रविद्रेष्काणेग्रीष्मः एवंचंद्रद्रेष्काणेव
र्षाः बुधद्रेष्काणेशरत्तुजीवद्रेष्काणेहेमंतः अत्रचमुख्योग्रहोदयेनतुनिर्देशः कर्तव्यः तदभावेद्रेष्काणेनेतिज्ञातव्यम् वन्हीनामुदयोपिद्रेष्का
णेनैवकेचिद्वन्हीनामुदयेबलवद्गृहेणेतिव्याचक्षते तथाचमणित्थः रव्याद्यैर्लग्नोपगतैर्योबलवान्तद्गृहर्तुनिर्देशइति तत्रतज्जातं ल

टी०

॥२०॥

ग्नेयोग्रहःस्थितस्तदुक्तऋतुर्वाच्यः बहुपुलग्नगतेषुयोबलवान् ग्रहाभावेद्रेष्काणपतेर्ऋतुनिर्देशः प्रयोजनम् नष्टजातकेऋतुनिर्देशः इतिह
तनष्टादिचिंतायांचेति अत्राचार्येणग्रहाणांशाखाधिपत्यंनोक्तम् उक्तंचस्वल्पजातके ऋगथर्वसामयजुषामधिपागुरुसौम्यभौमसिताः ऋ
ग्वेदाधिपतिगुरुः अथर्ववेदाधिपतिः सौम्योबुधः सामवेदाधिपतिर्भौमः यजुर्वेदाधिपतिः शुक्रः प्रयोजनं बलवातिशाखाधिपेत्राह्मणादिस्त
च्छाखापाठकोभवति ब्राह्मणेचौरैज्ञातेशाखाविज्ञानं अनिष्टस्थानस्थेग्रहेतन्मंत्रैःशांतिरिति ॥ १२ ॥

अथग्रहाणांद्वाष्टस्थानानिनिर्गच्छिफलानिचप्रहर्षिण्याह त्रिदशोति यस्मिन्स्थानेग्रहाः स्थितास्तस्मात्त्रिदशादीनिस्थानानिचरणामिवृ

• त्रिदशत्रिकोणचतुरस्रसप्तमान्यवलोकंयतिचरणाभिवृद्धितः ।

द्धितः पादवृद्ध्याऽवलोकंयति ग्रहोयस्मिन्त्राशौस्थितः तस्माद्यस्तृतीयदशमराशीयौतौचरणपादेनचतुर्थभागदृष्ट्याऽवलोकंयति एवंत्रिको
णस्थौनवपंचमस्थानगतावर्धदृष्ट्या चतुरस्रेऽष्टमचतुर्थे अष्टमचतुर्थस्थानस्थौपादहीनदृष्ट्यासप्तमंग्रहंपरिपूर्णदृष्ट्या चरणाभिवृद्धितइत्यत्रा
भिज्ञब्दोवीप्सांद्योतयति चरणवृद्ध्यापादवृद्धयेत्यर्थः यावत्पाददृष्ट्यापश्यंतितावत्फलंप्रयच्छंति तथाचस्वल्पजातके दशमतृतीयेनवमपंच
मेचतुर्थाष्टमेकलत्रंचपश्यंतिपादवृद्ध्याफलानिचैवंप्रयच्छंति अर्थादेवग्रहोनुक्तस्थानानिचपश्यंतीति तथाचसारावल्याम् सव्यंपश्यंति सदा
ग्रहाश्चरणवृद्धितः सर्वे त्रिदशत्रिकोणचतुरस्रसप्तगताःफलंक्रमेणैव पूर्णंपश्यतिरविजस्तृतीयदशमोत्रिकोणमापिजीवः चतुरस्रंभूमिसुतः

सिताकंबुधहिमकराः कलत्रं च तथा च यवनेश्वरः द्वौ पश्चिमौ पष्ठमथ द्वितीयं संस्थानराशेः परित्वृत्त्यराशिं शेषान् ग्रहः पश्यति सर्वकालमिष्टं
पृथैषां विहिता दृष्टिगिष्टा यामित्रभेददृष्टिफलं समग्रं स्वपादहीनं चतुरस्रयोश्च त्रिकोणयोर्दृष्टिफलार्धमाहुर्दुश्चिक्व्यसंज्ञेदशमेचपादं रविजामरेज्य
रुधिरा इति किलेत्यागमसूचने चरणाभिवृद्धितइत्यनुवर्तते एते रविजादयश्चरणाभिवृद्धितः पादोपचयाद्वीक्षणे दर्शने कृमशोधिकफलप्रदा
भवन्ति रविजः सौरः सदृशनेपादफलप्रदः अमरेज्यो बृहस्पतिरर्धफलप्रदः रुधिरांगारकः सः पादहीनफलप्रदः अपरेऽर्कचन्द्रबुधशुक्रा
स्ते वीक्षणे समग्रफलदाः एतन्नेसर्गिकग्रहाणां दृष्टिफलम् स्थानवशादेतेषां यथास्वं दृष्टिफलमूह्यम् एवमेके व्याचक्षते अपरे तु आहुः स्थानफ

रविजामरेज्यरुधिराः परे च ये क्रमशो भवन्ति किल वीक्षणे अधिकाः ॥ १३ ॥

लमेतत् तेन त्रिदशादिस्थानगतान् ग्रहाणां पश्यन्ति रविजादयो दर्शनेधिकफलप्रदामवन्ति तद्यथा तृतीयदशमस्थानग्रहान् राशीन् वाशनै
श्वरः पश्यन् न्येभ्यो ग्रहेभ्योधिकफलप्रदो भवति परिपूर्णपश्यतीत्यर्थः एवं त्रिकोणस्थान् जीवः चतुरस्रगान् भौमः सप्तमस्थान् सूर्यचन्द्रबुध
शुक्राः एतच्च बहुतराणां आचार्याणां मतं तथा च भगवान् गार्गिः दुश्चिक्व्यस्वगतान् सौरस्त्रिकोणस्थान् बृहस्पतिः चतुर्थाष्टमगान् भौमः शेषाः
न सप्तमसंस्थितान् भवन्ति वीक्षणे नित्यमुक्ताधिकफलाग्रहा इति ॥ १३ ॥

अधुना ग्रहाणां कालानिर्देशं च वेतालयेनाह अयनइति भास्करादादित्यात्प्रभृत्ययनादिकालनिर्देशः तत्रायननिर्देशो भास्करात्सूर्यात् क्षणा

मुहूर्तस्तन्निर्देशश्चंद्रात् वासरोदिवसस्तन्निर्देशो भौमात् ऋतुर्मासद्वयात्मकस्तन्निर्देशो बुधात् मासनिर्देशो जीवात् मासाद्वैपक्षस्तान्निर्देशः
शुक्रात् समः संवत्सरस्तन्निर्देशः सौरात् प्रयोजनम् प्रश्नलप्रेयस्य ग्रहस्य नवांशकोदयः सः ग्रहस्तस्मान्नवांशकाद्यावत् संख्येनवांशके भव
ति तावत्संख्येनवांशकोदयः पलक्षितः कालशुभाशुभफलपंकौ वाच्यः अन्यत्वेवं व्याचक्षते लग्नेयावत्संख्येनवांशकडादितस्तावत्संख्ये
यनादिकालोऽपतिवशादुक्तव्यः तथा च माणित्यः लग्नांशकपतितुल्यः कालोलग्नोदितांशसमतुल्यः वक्तव्योरिषु विजयेगर्भाधानेथकार्य
नयोगे कटुकलवणेत्यादि भास्करादादित्यान् कटुकादिरसनिर्देशः तत्रादित्यात्सूर्यात्कटुकस्य रसस्य निर्देशः कटुकं मरीचादिचंद्रात्

अयनक्षणवासरतर्वोमासाद्वैचसमाश्च भास्करात् । कटुकलवणातिक्ता मिश्रिता मधुराम्लौचकपायइत्यपि १४

लवणस्य भौमात्तिस्य तिकं निवादि बुधान् मिश्रस्य पट्टस्य जीवान् मधुरस्य मिष्टस्य शुक्रादाम्लस्य सौरात्कपायस्य प्रयोजनम् आधा
नकालेयो बलवान् तदुक्तस्य दोहदोगार्भिण्यामवाति तथा च सारावल्याम् मासेतृतीयेस्त्रीणां दोहदको जायते वश्यम् मासाधिपस्य भावैर्ल
प्रयोगादिभिर्दिश्यम् भोजनाश्रये च प्रश्ने ग्रहोदये तन्नवांशो वा तदुक्तस्य नित्यं भोजनज्ञानमिति १४ अधुना मित्राभिप्रविधिं शार्दूलवि
कीर्तितेनाह जीवइति सूर्यादीनां ग्रहाणां क्रमाज्जीवादयः सुहृदः तत्रादित्यस्य सूर्यस्य जीवो बृहस्पतिः सुहृन् मित्रं जीवबुधो गुरुसौ न्यौ चंद्र
स्य शुक्रबुधौ भौमस्य विगतोर्कः सूर्यो येभ्यो ग्रहेभ्यस्ते सूर्यवर्जिताः सर्वे एव बुधस्य विकुजा विगतांगारकाः सर्वे एव बृहस्पतेः वीदका विगतौ चंद्रा

कौयेभ्यस्ते सर्व एव शुक्रस्य विकुर्जेद्विनाः कुजोभौमद्वन्द्वचन्द्रः इनः सूर्यः एते विकुर्जेद्विनाः सर्व एव सौरस्य शनैश्चरस्य एवं केषांचिन्मतं न
बहुनां अत्र चतेषां शत्रुमित्रव्यवहार एवेष्टानो दासीनव्यवहारस्तस्मान्मित्रेभ्यो न्येहयमित्राणीति कश्चिद्यत्र नेश्वरादयः तथाच रवेर्गुरुमित्र
मते न्यथान्येगुरोस्तु भौमपरिहृत्य सर्वे चाद्रेन कर्माभूगुनंदनस्य व्यकेंदवोयैः सुहृदः प्रदिष्टाः १ भौमस्य शुक्रो शशिजश्च मित्रमिदोर्बुधदेवगुरुं
च विद्यात् सौरस्य मित्राण्यकुर्जेदुसूर्याः शेषान् रिपून् विद्वि नृणां च तद्वत् २ सत्योक्त इति सत्योक्ते हाराशास्त्रस्वत्रिकोण भवनादात्मीयमूलत्रि
कोणराशेः स्वांत्यधीधर्मपाः स्वोच्चायुः सुखपाश्च ते ग्रहाः सुहृदो भवन्ति तत्र त्रिकोणं मूलत्रिकोणं तस्मात्स्वापो द्वितीयराश्याधिपतिः त

जीवो जीवबुधौ सितेन्दुतनयौ व्यकारा विभौमाः क्रमाद्विद्वर्का विकुर्जेद्विनाश्च सुदः केषांचिदेवमतं ।

स्मादेवांत्यपोद्वादशस्थानाधिपः धीस्थानपः पंचमस्याधिपः धर्मपो नवमाधिपः स्वोच्चपो ग्रह उच्चस्य स्वामी आयुषोष्टमस्थानस्याधिपः
सुखपश्चतुर्थस्थानाधिपतिः ग्रहो मित्रं भवति स्वलक्षणविधेर्विरोधादन्यैः अग्रिमस्थानाधिपतिमिग्रहैः सह नायं मित्रा मित्रविभागः क
ल्पनीयः विरोधादसुहृद्भवं स्वंचतलक्षणं च स्वलक्षणं स्वलक्षणे विधिः तेन विरोधस्तस्मात् एतदुक्तं भवति यः स्वविधिः मित्रलक्षणवि
भागः प्रदर्शितः अतो न्यस्थानाधिपाये ग्रहास्ते ग्रहस्य सुहृदो न भवन्ति तथाच सत्यः सुहृदस्त्रिकोण भवनाद्ग्रहस्य सुतमे व्यये धन भवने स्व
जने निधने धर्मस्वोच्चे वमरंति नो शेषाः स्वजनसंज्ञं चतुर्थस्थानं ततो द्विराश्याधिपो मित्रसंज्ञः एकराश्याधिपो मध्यमः अनुकराश्याधिपः शत्रुः

वक्ष्यति च द्वयेकानुकभूपान् सुहृत्सम रिपून् संचित्य नैसर्गिकानिति एकराश्याधिपो मध्यस्थ इति यदुक्तं तथाच चंद्रार्कावेकराश्याधिपावपिमि
त्रसंज्ञो भवतः तयोर्हि राशिद्वयस्याधिपत्याभावात् राशिद्वयस्य योधिपतिर्ग्रहः स एव यद्युच्चराश्याधिपत्वात् त्रिमपत्वं प्राप्नोति तथापि द्विम
पत्व एव ज्ञातव्यः तस्य स्वराशि व्यतिरेकात् एतन्मंदबुद्धिव्युत्पादनार्थं स्पष्टतरं व्याख्यायते तद्यथादित्यस्य सिंहास्त्रिकोणः तस्माद्वादशस्था
नस्य कर्कटस्य चंद्रमा अधिपतिः स एकराश्याधिपोऽपि सन् द्वितीयस्य राश्याधिपत्यस्याभावादादित्यस्य मित्रम् सिंहाच्चतुर्थो वृश्चिकः नवमो
मेघः तयोर्भौमोधिपतिः आदित्यस्य स्वोच्चमेघः तस्याधिपो भौमः मेघस्य सिंह नवमत्वादादित्यस्य स्वोच्चवादेकराशित्वं मेघस्यैकत्वाद् वृश्चि
कस्य द्वितीयत्वाद् भौमः द्विराश्याधिपो जातः तेनादित्यस्य मित्रं सिंहात् पंचमाष्टमौ धनिमीनौ तयो रधिपतिर्जीवः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपति
त्वादादित्यस्य मित्रं गुरुः सिंहाद्वितीयैकादशौ कन्यामिथुनौ तयोर्बुधः स्वामी तत्र द्वितीयस्थानस्योक्तत्वादेकादशस्थानुक्तत्वात् पाठितैकरा
श्याधिपत्वाद् बुधो रवेर्मध्यमः सिंहात् षष्ठसप्तमस्थाने मकरकुंभौ नोक्तौ तयो रधिपत्यादादित्यस्य शनैश्चरः शत्रुः सिंहादशम तृतीये वृषतुले तयो र
नुक्तयोः स्थानयोः राश्याधिपत्वाच्चलुक्र आदित्यस्य शत्रुः एव रवेः अथ चंद्रस्य तथा चंद्रस्य वृषास्त्रिकोणस्तस्माच्चतुर्थस्थानं सिंहस्तस्याधिपः सूर्यः
स एकराश्याधिपोऽपि स द्वितीयस्य राश्याधिपत्याभावाच्चंद्रस्य मित्रं वृषाद्वितीयो मिथुनः पंचमः कन्या तयोर्बुधः अधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्या
धिपत्वाच्चंद्रस्य मित्रं वृषात् सप्तमद्वादशौ वृश्चिकमेघौ तयोर्भौमः स्वामी तत्र द्वादशस्थानुक्तत्वात् सप्तमस्थानुक्तत्वात् पाठितैकराश्याधिपत्वाद् भौम
इव चंद्रस्य मध्यमः वृषादष्टमैकादशौ धनिमीनौ तयोः गुरुः स्वामी तत्रैकादशस्थानस्यानुक्तत्वात् अष्टमस्योक्तत्वात् पाठितैकराश्याधिपत्वाज्जीव

बृ.जा.
२३

इचंद्रस्यमध्यमः चंद्रस्यवृषउच्चः वृषात्पष्ठस्तुलातयोः शुक्रोधिपतिस्तस्यवृषस्योच्चत्वेनोक्तत्वात् पष्ठस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वाच्चं
द्रस्यशुक्रोमध्यमः वृषान्नवमदशमौमकरकुंभौतयोः स्वामीशानिः तत्रनवमस्यानुक्तत्वाद्दशमस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वात्सौरः चंद्रस्य
मध्यमः एवंचंद्रस्य अथभौमस्य तद्यथा भौमस्यमेषस्त्रिकोणंमेषाच्चतुर्थस्थानस्यकर्कटस्याधिपश्चंद्रः सएकराश्यधिपोपिसन्दितीयराशेरा
धिपत्याभावाद्भौमस्यमित्रं मेषात्पंचमस्यसिंहस्याधिपः सूर्यः सएकराश्यधिपोपिसन्दितीयराशेराधिपत्याभावाद्भौमस्यमित्रंमेषान्नवमद्वा
दशोधिपतिर्भौमोतयोर्जीवोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्याद्भौमस्यमित्रंमेषात्तृतीयपष्ठमिथुनकन्येतयोरपठितत्वात् तयोर्बुधस्याधिप
त्वाद्भौमस्यबुधः शत्रुः मेषाद्वितीयसप्तमौवृषतुल्येतयोः शुक्रःस्वामी तत्र द्वितीयस्वोक्तत्वात् सप्तमस्यानुक्तत्वात् पाठितैकराश्यधिपत्वा
च्छुक्रोभौमस्यमध्यमः मेषाद्दशमैकादशौमकरकुंभौतयोः सौरोधिपतिः भौमस्यमकरउच्चः तस्योक्तत्वादेकादशस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्य
धिपत्वात्सौरोभौमस्यमध्यमः एवंभौमस्य अथबुधस्यकन्यामूलत्रिकोणंतस्माद्दशस्थानस्यसिंहस्याधिपतिः सूर्यः सएकराश्यधिपोपि
सन्दितीयराशेराधिपत्याभावात्बुधस्यमित्रंसूर्यःकन्यायाः द्वितीयनवमौतुल्यवृषौतयोः शुक्रोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्वाद्बुधस्यमि
त्रं कन्यायाः एकादशस्थानस्यकर्कटस्याधिपतिश्चंद्रस्तस्यानुक्तत्वाद्बुधस्यशत्रुः कन्यायाः तृतीयाष्टमौवृश्चिकमेपौतयोर्भौमोधिपतिः
तत्राष्टमस्योक्तत्वात्तृतीयस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वात्भौमोबुधस्यमध्यमः कन्यायाश्चतुर्थसप्तमौधिपतिर्भौमोतयोर्जीवोधिपतिस्त
त्रचतुर्थस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वाज्जीवोबुधस्यमध्यमः कन्यायाः पंचमषष्ठौमकरकुंभौतयोः सौरोधिपतिस्त

दी०

२३

त्रपंचमस्योक्तत्वात्पष्ठस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वात्सौरोबुधस्यमध्यमः एवंबुधस्य अथगुरोः जीवस्यधन्वीत्रिकोणंतस्मादष्टम
स्थानस्यकर्कटस्याधिपतिश्चंद्रः सएकराश्यधिपोपिसन्दितीयराशेराधिपत्याभावाज्जीवस्यमित्रं धनुषःपंचमद्वादशौमेषवृश्चिकौ तयोः
भौमोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपतित्वाज्जीवस्यमित्रंधनुषोनवमस्यसिंहस्याधिपतिः सूर्यः सएकराश्यधिपोपिसन्दितीयस्यराशे
राधिपत्याभावाज्जीवस्यमित्रं धनुषः पंचमद्वादशौमेषवृश्चिकौ तयोर्भौमोधिपतिः सचोक्तस्थानस्याधिपत्याज्जीवस्यमित्रंधनुषोद्विती
यतृतीयौमकरकुंभौतयोः सौरोधिपतिः तत्राद्वितीयस्योक्तत्वात्तृतीयस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वात्सौरोजीवस्यमध्यस्थः धनुषः स

सत्योक्तेसुहृदस्त्रिकोणभवनात्स्वात्स्वांत्यधीधर्मपाः स्वोच्चायुः सुखपाः स्वलक्षणविधेर्नान्यैर्विरोधादिति १५

सदशमेमिथुनकन्येतयोर्बुधोधिपतिः स्थानद्वयस्यानुक्तत्वाद्गुरोर्बुधः शत्रुः धनुषः षष्ठैकादशस्थानेवृषतुल्येतयोः शुक्रोधिपतिः स्थानद्वय
स्यानुक्तत्वाच्छुक्रोगुरोः शत्रुः एवंजीवस्य अथशुक्रस्य शुक्रस्यतुलस्त्रिकोणंतस्मान्नवमद्वादशस्थानेमिथुनकन्येतयोर्बुधोधिपतिः सचोक्त
स्थानद्वयस्याधिपतित्वाच्छुक्रस्यमित्रं तुलायाः चतुर्थपंचमौमकरकुंभौतयोरधिपतिः सौरः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्वाच्छुक्रस्यसौरः मि
त्रं तुलाद्वितीयसप्तमौवृश्चिकमेपौतयोर्भौमोधिपतिः तत्राद्वितीयस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वाद्भौमःशुक्रस्यमध्यस्थः
तुलात्तृतीयषष्ठौधन्विमीनौतयोर्जीवोधिपतिः तत्रमीनः शुक्रस्योच्चस्योक्तत्वाद्भुषोनुक्तत्वात्पाठितैकराश्यधिपत्वाज्जीवः शुक्रस्यमध्यस्थः

तुलादशमः कर्कटस्तस्यानुक्तत्वाच्छुक्रस्यचंद्रः शत्रुः तुलादेकादशः सिंहस्तस्याधिपः सूर्यः एकराश्याधिपोपिसन् द्वितीयराशेरधिपत्याभा
वात् तस्यस्थानस्यानुक्तत्वाच्छुक्रस्यार्कः शत्रुः एवं शुक्रस्य अथ सौरस्यसौरस्यकुंभास्त्रिकाणं तस्मात्पंचमाष्टमौमिथुनकन्येतयोर्बुधोधिप
तिः सचोक्तस्थानस्याधिपतित्वात्सौरस्यबुधोमित्रं सौरस्योच्चस्तुलाकुंभाच्चतुर्थनवमौवृषतुलोत्तयोधिपतिः शुक्रः सचोक्तस्थानद्वयस्याधि
पतित्वात्सौरस्यशुक्रोमित्रं कुंभाद्वितीयैकादशौमीनधनिवनौतयोर्जीवोधिपतिः तत्राद्वितीयस्योक्तत्वादेकादशस्यानुक्तत्वात्पाठितैकराश्याधि
पत्वात्तस्यजीवोमध्यस्थः कुंभात्षष्ठः कर्कटस्तस्याधिपतिश्चंद्रः तस्यानुक्तत्वात्सौरस्यचंद्रः शत्रुः कुंभात्सप्तमः सिंहस्तस्याधिपतिः सूर्य

• शत्रूमंदसितौसमश्चशशिजोमित्राणिशेषारवेस्तीक्ष्णांशुर्हिमरश्मिजश्चसुहृदौशेषाः समाः शीतगोः

जीवेदूष्णकराः कुजस्यसुहृदोज्ञोरिः सितार्कीसमौमित्रेसूर्यसितौबुधस्यहिमगुः शत्रुः समाश्चापरे ॥ १६ ॥

स्तस्यानुक्तत्वात्सौरस्यसूर्यः शत्रुः कुंभात्तृतीयदशमौमेषवृश्चिकौतयोर्भौमोधिपतिस्तयोरनुक्तत्वाद्भौमः सौरस्यशत्रुरिति ॥ १५ ॥
अधुनासत्योक्तेनैकद्वयेकानुक्तभपान्ग्रहस्यसुहृन्मध्यस्थशत्रून् शार्दूलविक्रीडितद्वयेनाह शत्रूमंदसिताविति रवेरादित्यस्यमंदः सौरः
सितः शुक्रः एतौद्वौशत्रूरिपू शशिजोबुधः समोमध्यस्थः नशत्रुर्नमित्रमुदासीनइत्यर्थः शेषाग्रहाश्चंद्रांगारकगुरवोमित्राणीति तीक्ष्णांशुरि
त्यादि शीतगोश्चंद्रमसः तीक्ष्णांशुः सूर्यः हिमरश्मिजोबुधः एतौद्वौसुहृदौमित्रे शेषाः सर्वे एव भौमजीवशुक्रसौराः समामध्यस्था उदासी

नाः जीवेदूष्णकरा इति कुजस्यभौमस्यजीवोबृहस्पतिः इंदुश्चंद्रः उष्णकरः सूर्यः एतेसुहृदौमित्राणि ज्ञोबुधः अरिः शत्रुः सितार्कीशुक्र
सौरौसमौमध्यस्थाविति मित्रेसूर्यसिताविति सूर्योरविः सितः शुक्रः एतौद्वौबुधस्यमित्रं सुहृदौ हिमगुश्चंद्रमाः शत्रुररिः अपरेन्येभौमगु
रुसौराः समामध्यस्था इति ॥ १६ ॥ सूर्येत्यादि सूर्यबृहस्पतेः सौम्योबुधः सितः शुक्रः एतावरीशत्रू रविसुतः सौरौ
मध्यस्थः अपरेअन्ये रविचंद्रभौमाः अन्यथामित्राणीत्यर्थः सौम्यार्कीत्यादि शुक्रस्यसौम्यार्कीबुधसौरौसुहृदौमित्रे कुजोभौमः गुरुर्जी
वः एतौद्वौसमौमध्यस्थौ शेषावादित्यचंद्रावरीशत्रू शुक्रज्ञावित्यादि सौरस्यशनेः शुक्रज्ञौसितबुधौसुहृदौमित्रे सुरगुरुर्जीवः समोमध्य

सूरः सौम्यसितावरीरविसुतोमध्योपरेत्वन्यथासौम्यार्कीसुहृदौसमौकुजगुरुशुक्रस्यशेषावरी ।

शुक्रज्ञौसुहृदौसमः सुरगुरुः सौरस्यचान्ये रयोयेप्रोक्ताः स्वात्रिकोणभादिषुपुनस्तेमीमयाकीर्तिताः ॥ १७ ॥

स्थः अन्येअपरेरविशशिभौमाः अरयः शत्रवः येप्रोक्ताइत्यादि येमयास्वात्रिकोणभादिषु पूर्वत्रिकोणमवनास्वांत्यधीधर्मपाइत्यादिग्रन्थेनो
क्तास्तएवेहप्रविमज्यपुनर्भूयः प्रकीर्तिताः उदाहरणत्वेनप्रदर्शिताइति ॥ १७ ॥

एवंनैसर्गिकमित्रामित्रमध्यस्थविभागमुक्त्वाधुनातात्कालिकमित्रामित्रविभागंशार्दूलविक्रीडितेनाह अन्योन्येति अन्योन्यस्यपरस्परमेते
बुधनादिषु स्थानेषुग्रहस्यग्रहाव्यवस्थितास्तत्कालेजन्मनियान्नायांविवाहेप्रभेवातत्समयेसुहृदौमित्राणिभवंति धनस्थानंद्वितीयंव्ययस्था

बृ.जा.
२५

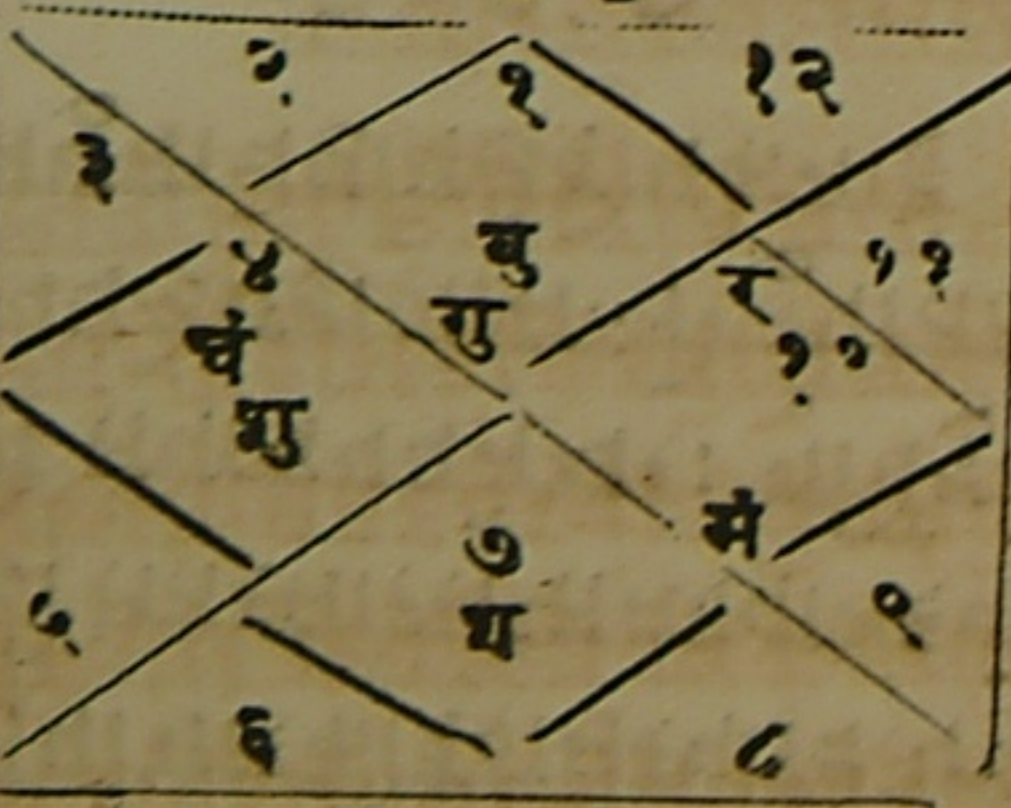
नंदादशमायस्थानं एकादशसहजस्थानं तृतीयं व्यापारस्थानं कर्मरव्यं दशमं बंधुस्थानं चतुर्थं एतेषु स्थानेषु यो ग्रहः स्थितः स यस्माद्ग्रहाद्वयव
स्थितस्तस्य सुहृन्मित्रं भवति स च तस्यापि भवति यत उक्तमन्योन्यस्येति स्वतुंग भवनेप्येके इति एकेऽन्ये पुनराचार्याः ग्रहस्य ग्रहोच्चो ग्रहः
स्थितः स तस्य स्वोच्चस्थितं मित्रमिच्छंति ते च यवनेश्वरादयः तथा च तद्वाक्यं मूलत्रिकोणाद्धनधर्मबंधुपुत्रव्ययस्थानगता ग्रहेन्द्राः तात्कालिका
स्ते सुहृदो भवन्ति स्वोच्चोच्चोयस्य विरुद्धविर्ये इति एतदप्याचार्यस्थानाभिप्रेतं यस्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तं तत्काले च दशाय बंधुसहजस्वा
त्येषामिन्द्रं स्थिता इति अयस्त्वन्यथेति अन्यथा अन्येन प्रकारेण ग्रहस्य ग्रहाव्यवस्थितास्तत्कालेऽरयः शत्रवो भवन्ति अन्योन्यमिति तद्यथा

अन्योन्यस्य धनव्ययाय सहजव्यापारबंधुस्थितास्तत्काले सुहृदः स्वतुंग भवनेप्येके रयस्त्वन्यथा । द्वेयकानुक्त
भपान्सुहृत्समारेपून्संचित्य नैसर्गिकान् तत्काले च पुनस्तुतानधि सुहृन्मित्रादिभिः कल्पयेत् ॥ १८ ॥

एकराशिगतः पंचमषष्ठसप्तमाष्टमनवमस्थानस्थश्च तत्कालं शत्रुर्ग्रहस्य गृहो भवति द्वेयकानुक्तमपानिति पूर्वमेव दर्शितं द्वितीयमपानेकम
पाननुक्तमपांश्च मित्रमध्यस्थशत्रून् नैसर्गिकान् शत्रून् मंदसितावित्यादिना गृथेनोक्तास्तान्संचिन्त्य विज्ञाय ज्ञात्वा तत्काले जन्मादौ तानेवाधि
सुहृन्मित्रादिभिरुपलक्षितान् कल्पयेत् तत्र धनादीनि मित्रस्थानानि तेषु नैसर्गिकसुहृत्स्थितो धिमित्रं भवति मध्यस्थो मित्रम् शत्रुर्मध्यस्थ इति
धनादिवर्जितेऽन्येषु स्थितान् नैसर्गसुहृन्मध्यस्थो भवति मध्यस्थः शत्रुः शत्रुरधि शत्रुरिति ॥ १८ ॥ अधुना ग्रहाणां चतुर्विधं बलम् स्थानदिक्चेष्टा

कालबलाख्यम् तत्र तावत्स्थानदिग्बलं दोषकेनाह स्वोच्चसुहृदिति स्वग्रहणं प्रत्येकमभि संबध्यते तत्र स्वोच्चस्थितो ग्रहो बलवान् भवति तात्का
ले कस्य सुहृदो मित्रस्य क्षेत्रे स्थितो बलवानेव स्वत्रिकोणे आत्मीये मूलत्रिकोणे स्थितः स्वनवांशे स्थितः स्वग्रहे स्वरागावुपगतः प्राप्तो बलवाने
व एतेषामन्यतमे व्यवस्थितो ग्रहः स्थानबल युक्तो भवति अत्रार्कस्य सिंहः स्वत्रिकोणं तदेव ग्रहं क्षेत्रं चन्द्रस्य वृष उच्चः स एव त्रिकोणं भौमस्य मेषः
त्रिकोणं तदेव स्वक्षेत्रं बुधस्य कन्या उच्चः सैव मूलत्रिकोणं स्वक्षेत्रं च गुरोः धनवी त्रिकोणं तदेव स्वक्षेत्रं शुक्रस्य तुला त्रिकोणं तदेव स्वक्षेत्रं सौरस्य कुंभ
स्त्रिकोणं तदेव स्वक्षेत्रं एतेषामाचार्येण विशेषानोक्तः अस्माभिरन्यहोराशास्त्रादानीया शिष्यहितायेह लिख्यते तथा च सारावल्याम् विंशति

स्वोच्चसुहृत्स्वत्रिकोणनवांशैः स्थानबलं स्वग्रहोपगते च । दिक्षु बुधांगिरसौरविभौमौ सूर्यसुतः सितशीतकरौ च ॥ १९ ॥



रंशाः सिंहेत्रिकोणमपरे स्वमवनमर्कस्य उच्चं भागत्रितयं वृषमिन्दोः स्यात्त्रिकोणमपरं रंशाः द्वादशभागामेषेत्रि
कोणमपरे स्वमन्तुभौमस्य उच्चं कलंकन्यायां बुधस्य तिथ्यं शकैः सदा चिन्त्यं परतस्त्रिकोणजाते पंचमिरंशैः स्वरा
शिजं परतः दशभिर्मार्गैर्जीवस्य त्रिकोणफलं स्वमं परंचापे शुक्रस्य तु तिथ्यो रंशास्त्रिकोणमपरे धटे स्वराशिश्च कुंभे
त्रिकोणनिजमेरविजस्य रेव्यथा सिंह एतदार्याचतुष्टयं दिक्षु बुधांगिरसावित्यादिप्राच्याद्यासु चतसृषु दिक्षु क्रमाद्
बुधादयो बलिनो भवन्ति तत्र पूर्वस्यां बुधांगिरसौ ज्ञीयौ बलिनो भवतः लग्नस्थावित्यर्थः दक्षिणस्यां रविभौमे

टी०

२५

बृ. जा.
२६

सूर्यो गारकौ दशमस्थावित्यर्थः पश्चिमायां सूर्यसुतः शनिः सप्तमस्थ इत्यर्थः उत्तरस्यां सितशीतकरो शुक्रचन्द्रौ चतुर्थस्थावित्यर्थः यो ग्रहो यत्र बली सतस्मात्सप्तमस्थानस्थो विबलो भवति मध्ये नुपातत ऊह्यामिति सर्वत्रेयं परिभाषा ग्रहाणां मुच्चनीचप्रविभागे राशीनां दिग्बलप्रविभागेऽपि तथा च यवनेश्वरः गुर्विदुजौ पूर्वविलग्रसंस्थौ न भस्थलस्थौ च दिवाकरौ सौरोथवा शुक्रनिशाकरो तु नुले स्थिता वन्यबलो भवेतामिति अन्यवले ग्रहाणामन्तरे नुपातत इत्यवमुक्तमेव युक्तः एतद्ग्रहाणां दिग्बलमुच्यते ॥ १९ ॥

अधुना चेष्टाबलं दोषकेनाह उदगयनेति मकरादिराशिषट्कुमुत्तरमयनं कर्कटादिराशिषट्कुदक्षिणमयनमिति उदगयने उत्तरायणे रविगीतमयू

उदगयने रविगीतमयू खौ वक्रसमागमगाः परिशेषाः । विपुलकरायुधिचोत्तमसंस्थाश्चेष्टितवीर्ययुताः परिकल्प्याः ॥ २० ॥

खौ सूर्या चंद्रमसौ बलिनौ भवतः परिशेषाः भौमबुधगुरुसितसौराः वक्रगाविपरीतगतयो बलिनो भवन्ति तथा च समागमगाश्चंद्रेण सहिता बलिन एव चंद्रेण संयोगो ग्रहाणां समागमशब्दवाच्यः रविणा सहाऽस्तमयो भौमादीनां परस्परं युद्धं उक्तं चाचार्यविष्णुचंद्रेण दिवसकरेणास्तमयः समागमः शीतरश्मि संहितानां कुसुतादीनां युद्धं निगद्यते न्योन्ययुक्तानामिति विपुलकरा इति विपुलाः करार्येषां ते विपुलकराः विस्तीर्णरश्मयो बलिनो भवन्ति शीघ्रकेंद्रे द्वितीयतृतीयपदस्थे ग्रहस्य विपुलकरत्वं प्रायः संभवति वक्रासन्नत्वात् युधिसंग्रामे चोत्तरसंस्था बलिन एव कुसुतादीनां युद्धमित्युक्तं तत्रयः उत्तरदिग्भागसंस्थितो जयो स च यलवान् उत्तरसंस्थत्वमत्रोपलक्षणार्थं स्तेजस्वी स एव बलवान् तत्रैतज्जयलक्षणं दक्षि

णदिक्स्थः पुरुषो वेपथुरप्राप्य सन्निवृत्ततनुः अधिरूढो विरूतो निःप्रभो विवर्णश्चयः सजितः उक्तविपरीतलक्षणसंपन्नो जयगतो विनिर्दिष्टः विपुलः स्निग्धो द्युतिमान् दक्षिणदिक्स्थोऽपि जययुक्त इति एतच्छुक्रस्य प्रायः संभवति यस्मात्पुलिशाचार्यः सर्वजयिन उदक्स्थादक्षिणदिक्स्थो जयी शुक्र इति एतच्चेष्टाबलम् एषामन्यतमेन संयुक्तश्चेष्टाबलसंयुक्तो भवति ॥ २० ॥ अधुना ग्रहाणां कालबलं नैसर्गिकबलं च मालिन्याह निशीति शशिकुजसौराश्चंद्रमौमशनयः निशिरात्रौ वीर्यवंतो बलिनः ज्ञोबुधः सर्वदा सर्वास्मिन्काले निशि दिने च बली अन्ये परेरविगुरुसिता अन्हिदिने बलिनः क्रूराः पापाः प्रागुक्ताः बहुलपक्षे कृष्णपक्षे बलिनः सौम्याः शुभग्रहाः सितगताः शुक्लपक्षे बलिनः

निशि शशिकुजसौराः सर्वदा ज्ञोन्हि चान्ये बहुलसितगताः स्युः क्ररसौम्याः क्रमेण ।

कृष्णपक्षे चंद्रमा अपि क्रूरो बलवान् भवति यस्माद्यवनेश्वरः मासे तु शुक्लप्रतिपत्प्रवृत्तेः पूर्वशशीमध्यबले दशाहे श्रेष्ठो द्वितीयऽल्पबलस्तृतीये सौम्येस्तु दृष्टो बलवान् सदैवेति सितगताः शुक्लपक्षे स्थिताः सौम्याः बलिनः द्वयनेति प्रमाणं यस्य दृव्ययनं तत्तु वर्षस्ववर्षे आत्मीयवर्षे यो ग्रहो यत्र वर्षेऽधिपतिः स तत्र बलवान् स्वदिवसे आत्मीयवासरे स्वहोरायां कालहोरायां तथा स्वमासेऽस्मिन्मासे योऽधिपतिः स तत्र बली द्वयनदिवसहोरा मासानां योऽधिपतयस्तैर्ग्रहैः कालबलोपेतैरुपलक्षणीयं ते कालबलोपेता इत्यर्थः केचिद्वयनदिवसहोरा मासपैरिति पठन्ति अन्ये स्वदिवससमहोरा मासपैरिति पठन्ति एषः सापराधः पाठः एतेषु कालेषु सर्वे एव बलिनो भवन्ति एतद्ग्रहाणां कालवीर्येण एषामन्यतमे

बृ.जा.
२७

नसंयुक्तः कालबलसंपन्नो भवति शरुबुगुशुचसाद्या इति शादयो वर्णाः येषां शकार आद्यस्ते शाद्याः शकाराद्यः शनैश्चरः सर्वेभ्यो बलहीनः
रुकाराद्योरुधिरः भौमः शनैश्चराद्बलवान् बुकाराद्योबुधः समौमाद्बलवान् गुकाराद्योगुरुः सबुधाद्बली शुकाराद्यः शुक्रः सजीवाद्बली
चकाराद्यश्चंद्रः सशुक्राद्बली सकाराद्यः सविता सचंद्राद्बलीति एतद्ग्रहाणां नैसर्गिकं बलं यस्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तं मंदारसौम्यवा
स्पतिसितचंद्राकार्यथोत्तरं बलिनः नैसर्गिकबलमेतद्बलसाम्ये स्यादधिकं चिंतेति यत्र ग्रहाणां गृहयोर्बाबलसाम्यं भवति तत्तस्माद्बलाधिक्यं अ
धिर्वीर्यवत्तज्ञेयेति अत्राचार्येण चतुःप्रकारस्य गृहाणां बलस्य फलं नोक्तं तच्चास्माभिः शिष्याहितहेतवे अन्यशास्त्रालिलख्यते तथा च साराव

द्वययनदिवसहोरामासपैः कालवीर्यं शरुबुगुशुचसाद्या वृद्धितो वीर्यवंतः ॥ २१ ॥ इति बृहज्जातके द्वितीयोऽध्यायः ॥

ल्याम् उच्चबलेन समेतः परां विभूतिं ग्रहः प्रसाधयति स्वत्रिकोणबलः पुंसां साचित्यं बलवति त्वं वा स्वर्क्षबलेन च सहितः प्रमुदितधनधान्यसंप
दाक्रांतं मित्रं भवत्युक्तो जनयति कीर्त्या न्वितं पुरुषं तेजस्विनमतिमुखिनं सुस्थिरविभवं नृपाच्चलब्धधनं स्वनवांशकबल युक्तं करोति पुरुषं प्र
सिद्धं च सूक्ष्मजातके उक्तं बलवान् मित्रस्वगृहोच्चनवांशकेष्वीक्षितः शुभैश्चापि चंद्रसितौ स्त्रीक्षेत्रे पुरुषक्षेत्रे पगाः शेषा इति तत्र शुभदृष्ट
स्य फलं तावत् शुभदर्शनबलसहितः पुरुषं कुर्याद्विना न्वितं रूपांतं सुभगं प्रधानमखिलसुरूपदेहं च सौम्यं च पुंस्त्रीभवनबलेन च करोति जनपूजि
तं कलाकुशलम् पुरुषं प्रसन्नचित्तं कल्पं परलोकभीरुं च आशावलसमवेतो नयति स्वदिशं न भश्चरः पुरुषं नीत्वा वस्त्रविभूषणवाहनसौख्या

न्वितं कुरुते क्वचिद्राज्यं क्वचित्पूजां क्वचिद्द्रव्यं क्वचिद्यशः ददाति विहगश्चित्रं चेष्टावीर्यं समन्वितः वाक्रिणस्तु महावीर्याः शुभाराज्यप्रदा
ग्रहाः पापाव्यसनदाः पुंसां कुं वति च वृथाटनम् स्वस्थशरीरसमागमसुखमाहवजयबलेन विदधाति शुभमतुलं विहगेन्द्रे राज्यं च विनिर्जिता
रातिं रात्रिदिवा बलपूर्णैर्भृगजलामेन शौर्यपरिवृद्ध्या मालिनयति नेत्रे पक्षं भुंक्ते यो नरः प्रकटः द्विगुणं द्विगुणं दद्युर्वर्षाधिपमासदिवसहोरे शाः कुर्यु
र्दृष्ट्या सौख्यं स्वदशा सुधनं च कीर्तिं च पक्षवलाद्रिपुनां शरत्नां बरहस्ति संपदं दद्युः स्त्रीकनकभूमिलाभं कीर्तिं च शशांकधवलतरांसकलबलमार
भरितानिर्मलकरजालभासुराः सततं राज्यं ग्रहा विदद्युः सौख्यं च मनोरथातीतं आचारसौख्यं शुभशौचयुताः सरूपाः तेजस्विनः कृतवि

क्रूरग्रहैः सुबलिभिर्विबलैश्च सौम्यैः ऋषिचतुष्टयगते तदवेक्षणाद्वा ।

दो द्विजदेवभक्ताः सदस्त्रमाल्यजनभूषणसंप्रियाश्च सौम्यग्रहैर्बल युतैः पुरुषा भवंति लुब्धाः कुर्मनिरतानि जकार्यनिष्ठाः पापान्विताः
सकलहाश्च तमोभिभूताः क्रूराः शठाः वधरतामालिनाः कृतघ्नाः पापग्रहैर्बल युतैः पिशुनाः कुरूपाः पुंराशिपुग्रहैर्द्रैर्धराः संग्रामकांक्षिणो ब
लिनः निस्नेहाः सुकठोराः क्रूरामूर्खाश्च जायते युवति भवनेषु च मृदवः संग्रामभीरवः पुरुषाः जलकुसुमवस्त्रनिरताः सौम्याः कलहैः सुसं
युक्ता इति एतत्सर्वं सुगमम् इति श्रीमद्वेत्पलविरचितायां बृहज्जातकविबृत्तौ ग्रहयोगेन भेदाध्यायो द्वितीयः ॥ २ ॥

अथातो वियोनिजन्माध्यायो व्याख्यायते कः पुनः स वियोनिजन्मेत्युच्यते विविधवियोनिजन्मनां तिर्यक्पाक्षिस्थावरादीनामुत्पात्तिर्वियो

टि०

२७

निजन्मेत्युच्यते तत्रप्रष्टुः सकाशाज्जातककालंप्रश्नकालंवाविज्ञायावियोनिजन्मनिश्चयज्ञानंभवति तत्रवसंततिलकेनाह क्रूरग्रहैःसुबलि
भिरिति चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपमितिचंद्रमाउपगतोव्यवस्थितोयस्मिन्द्विरसभागोद्वादशभागेतत्समानरूपंतत्सदृशरूपंसत्त्वंप्राणिनं
वियोनिजन्मानंवदेत् सचद्विरसभागोयदिवियोनिसंज्ञोभवति सचन्द्राक्रान्तोद्वादशभागोयदिवियोनिसंज्ञस्तदेवं वदेन्नान्यथेति तत्रमे
षद्वादशभागव्यवस्थितेचंद्रमसिमेषारव्यस्यवियोनिजन्मज्ञातव्यं अजादेः छागादेः एवंवृषद्वादशभागव्यवस्थिते वृषारव्यस्यमाहिषादे
श्च कर्कटद्वादशभागव्यवस्थितेकुलीरादेः सिंहद्वादशभागव्यवस्थिते सिंहद्वीपीसृगालश्वानमार्जारादिसत्त्वानांजन्म वृश्चिकद्वादशभाग

चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपंसत्त्वंवदेद्यदिभवेत्सवियोनिसंज्ञा ॥ १ ॥

व्यवस्थितेसर्पकीटादेःधनुर्धरद्वादशभागोद्वितीयार्द्धेव्यवस्थितेऽश्वगर्दभजन्म मकरद्वादशभागेपूर्वार्द्धेव्यवस्थितेमृगजन्म अपरेमण्डूकादेर्ज
लचरप्राणिनइच्छंति मीनेमीनस्यैवकिमेतावतैववियोनिजन्मनिश्चयेनेत्याह क्रूरग्रहैरित्यादि क्रूरग्रहैरादित्यांगारकशनेश्चरैर्वधेन च तदे
कतमेनयुक्तेनक्षीणेनचंद्रमसाएतैः सुबलिभिरितिबलसंयुक्तैः सौम्यैः शुभग्रहैः क्रूरैरपरिशिष्टैर्विबलैर्वीर्यरहितैः क्लीवेशनैश्चरेबुधेवाचतुष्ट
यगतेकेंद्रस्थे एकोवियोनिजन्मयोगः तदेवेक्षणाद्वाचंद्रमसिप्रदर्शितवियोनिजन्मद्वादशभागव्यवस्थितेक्रूरैर्वलयुक्तैः सौम्यैः विबलैर्हीनव
लैर्यत्रतत्रावस्थितेनबुधेनशनैश्चरेणवालग्नेदृष्टेवियोनिजन्मज्ञानेद्वितीयोयोगः अर्थादेवद्विपदद्वादशभागव्यवस्थिते चंद्रमसिपूर्वोक्तयोगा

भावेद्विपदजन्म तथाचसारावल्याम् क्रूरैःसुबलसमेतैर्विबलैः सौम्यैर्वियोनिभागगते चंद्रैर्ज्ञानिकेंद्रेतदीक्षितेचोदयेवियोनिःस्यात् मेपेश
शितदंशेछागादिप्रसवमाहुराचार्याः गोमहिषाणांगोशेनरूपाणांतृतीयेंशे तत्रचतुर्थेभागेकूर्मादीनांभवेदुदकजानां व्याघ्रादीनांपरतः पर
तोज्ञेयंनराणांच वणिगंशेनरूपावृश्चिकभागेतथाभुजंगाद्याःखरतुरगाद्यानवमेमृगशिखिनांस्यात्तद्वादशमे ज्ञेयाश्चतत्रविविधावृक्षास्तृण
जातयश्चित्राः एकादशेचपुरुषाजलजानांविधाश्चांत्ये श्वमार्जारमूषकादीनांसंख्याज्ञानं श्वप्रभृतीनांप्रभवेयावंतोद्वादशांशकालग्ने तावं
तिवदेत्प्राज्ञः पुंस्त्रीसंज्ञान्यपत्यानि ॥ १ ॥ अथवियोनिजन्मज्ञानयोगानंतरं वैतालीयेनाह पापाइतिचंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपनित्यनुवर्त

पापाबलिनःस्वभागगाःपारक्येविबलाश्चशोभनाः लग्नंचवियोनिसंज्ञकंदृष्ट्वात्रापिवियोनिमादिशेत् ॥ २ ॥ क्रियः
शिरोवक्रगलेवृषोन्येपादांसकंपृष्ठमुरोथपार्श्वे कुक्षिस्त्वपानांघ्र्यथमेढ्र मुष्कौरिफक्पुच्छमित्याहचतुष्पदांगे ॥ ३ ॥

ते पापाः क्रूरग्रहाःप्रागुक्ताबलिनःसबलाः नकेवलंयावत्स्वभागगाःस्वनवांशस्थाः भागग्रहणेनेहनवांशकएवज्ञातव्यः शोभनाःसौम्यग्र
हाः प्रागुक्ताः पारक्येपरनवांशकेविबलावीर्यरहिताव्यवस्थिताः लग्नंतात्कालिकंचयदिवियोनिसंज्ञकंभवति तदात्राप्यास्मिन्नापियोगेचं
द्रोपगद्विरसभागसमानरूपंसत्त्वंजातमिति वदेत् २ अथवियोनावपिचतुष्पदानांप्राधान्येनोपयोगित्वात्तदंगविभागंरश्यात्मकमुपजाति
कयाह क्रियइति क्रियोमेपश्चतुष्पदादीनांशिरस्तदुपलक्षितमित्यर्थः वृषोवक्रगलेवक्रंमुखंगलंकंवलंवृषः अन्येमिथुनादयोयथाक्रमंपादा

दिमिथुनः पादासकंपादौ पूर्वपादावंसौ स्कंधौ पृष्ठकर्मटः उरोवृक्षः सिंहः अथशब्दआनंतरे पादर्वेपादर्वद्वयंकन्याकुक्षिद्वयंतुलाअपानंगुदो
वृश्चिकः अघ्रीपश्चिमपादौ धन्वी अथशब्दः पावपूरणे मेदंलिंगमुष्कौ वृषणौ मकरः स्फिजौ कुंभः पुच्छंलांगूलं मीन इति शब्दः प्रकारेकेचिच्चतुष्प
दांगेराशि विभागमाहुः आहेतिब्रुवंत्याचार्या इति वाक्याध्याहारः चतुष्पदग्रहणमुपलक्षणार्थं पक्षिणामप्येवंतेषां पूर्वपादस्थाने पक्षपाली शेषं
सामान्यं प्रयोजनं राशुपलाक्षिते गेवर्णोपघातादेर्विज्ञानामेति । ३। अथ वियोनिवर्णज्ञानं वैश्वदेव्याहलग्नांश इति लग्नेयेन ग्रहेण योगोयस्त
त्रव्यवस्थितस्तस्ययोवर्णः प्रागुक्तः वर्णास्तामूसितातिरक्तहरिता इत्याद्याः तद्वर्णवियोनौ सत्वे जाते वदेत् हृतनष्टादौ वाईक्षणादिति अथ
लग्नांशकाद्ग्रहयोगेक्षणाद्वा वर्णान्वदेद्वलयुक्ता द्वियौ नौ दृष्ट्या समानान्प्रवदेत्स्वसंख्ययारेखां वदेत्स्मरसंस्थैश्च पृष्ठे । ४।

लग्नेन कश्चिद्ग्रहो भवति तदा येन ग्रहेण लग्नमीक्ष्यते दृश्यते तस्य योवर्णस्तं वदेत् अथ लग्नं न केनचिद्युतं दृष्टं भवति तदा लग्नांशकात् लग्ने
यद्वा शिनवांशकोदयो भवति तद्वा शिवर्णरक्तः श्वेत इत्यादिकं वा वदेत् दृष्ट्या समानानिति अथ बहुभिर्ग्रहैर्लग्नं युतं दृष्टं च भवति तदा बहुनेव
वर्णान्वदेत् तत्रापि यो वीर्यवान् सबलस्तद्वर्णवाहुल्यं यदुक्तं बलयुक्ता इति अथ स्वस्वामिना युतदृष्टस्य राशेः संबंधिनवांशकोदयो लग्नगतो
भवति तदा तद्वर्णमिव वदेत् यत्र यो ग्रहो वियोनौ यस्मिन्नंगे व्यवस्थितस्तत्रात्मीयवर्णं करोति एतत्कुतो लब्धं सप्तमस्थानगतैः ग्रहैर्बलवद्ग्र
हवर्णम् पृष्ठे वियोनौ रेखां वदेत् तथा च सारावल्याम् मेषादिभिरुदयस्थैरंशैर्वा ग्रहयुतैश्च दृष्टैर्वा स्वगृहांशकसंयोगाद्विद्याद्वर्णान्परांशके ऋ

क्षान् १ सप्तमं संध्याः कुर्युः पृष्ठे रेखां स्ववर्णसमां वीक्षते यावंतो वियोनिवर्णाश्च तावंतः २ बलदीप्तो गगनचरः करोति वर्णं वियोनीनां पी
तं करोति जीवः शशीसितं भार्गवो विचित्रं च ३ रक्तौ दिनकररुधिरौ रविजः कृष्णं बुधः शबलं स्वराशौ परभागे परराशौ स्वेन वांशकेतिष्टन् ४
पश्यन् ग्रहो विलग्नस्ववर्णवर्णतदा करुते । ४।

अधुना पक्षिणो जन्मज्ञानं वंशस्थेनाह स्वगेति स्वगेदृकाणः पक्षिद्रेष्काणस्तत्र पक्षिद्रेष्काणो मिथुनद्वितीयः सिंहः प्रथमः तुलाद्वितीयः कुंभः प्रथकः
एषामन्यतमद्रेष्काणे उदयति शनैश्चरेद्वीक्षणयोगसंभवाः यथाक्रमं विहगाः पक्षिणः स्थलांबुजाः संभवंति पक्षिद्रेष्काणे शनैश्चरेण युते दृ

स्वगेदृकाणे बलसंयुतेन वा ग्रहेण युक्ते चरभांशकोदये बुधां
शके वा विहगाः स्थलांबुजाः शनैश्चरेद्वीक्षणयोगसंभवाः । ५।

ष्टे वा स्थलजपक्षिणां जन्मवक्तव्यम् एवमिदुना युते दृष्टे वा जलजानां पक्षिणां जन्म इति एको योगः अत्र लग्ने प्रथमदशकभागे यो ग्रहः स्थितः
प्रथमद्रेष्काणस्थः ततः परमन्यस्मिन् दशके द्वितीयद्रेष्काणस्थः ततः परमन्यस्मिन् दशके तृतीयद्रेष्काणस्थ इति एवं त्रयो भागालिप्ताश्च विंश
तिकलाश्चैकनवांशकप्रमाणपरिकल्प्यं ग्रहस्थिति रन्वेष्ट्या सर्वराशिष्वियं परिभाषा बलसंयुतेन वा ग्रहेण युक्ते चरभांशकोदये यस्य तस्य लग्नस्य
चरनवांशकोदये बलसंयुतेन ग्रहेण संयुक्ते तथेति तेशनैश्चरयुते दृष्टे स्थलजानां पक्षिणां जन्मचंद्रयुते दृष्टे जलजानां पक्षिणां जन्मज्ञानां द्विती

बृ.जा.
३०

योयोगः बुधांशकेवेति बुधनवांशकेमिथुनकन्ययोरन्यतमेतात्कालिकस्थलमस्योदिते तस्मिंश्चवलवदग्रहसंयुक्तेनैश्चरयुतदृष्टेस्थलजा
नां जन्म चंद्रयुतदृष्टेजलजानामिति तृतीयोयोगः एतेनैश्चरस्येदोर्वासंयोगेक्षण नवासंभवतीति तथाचसारावल्याम् विहगोदितदृ
क्काणैर्गृहेणबलिनायुतेयचरभांशोवौधांशोवाविहगाःस्थलांबुजाःशनिःशशीक्षणाद्योगात् ॥५॥ अधुनावृक्षजन्मज्ञानं वसंततिलकेनाह होरेति
होरालग्रंइदुश्चंद्रः सूरिर्जीवः रविरादित्यः एतैर्विबलैर्वीर्यरहितैः प्रष्टातरूणांवृक्षाणांजन्मपृच्छतिइतिवक्तव्यम् तत्रायंविशेषः तोयस्थ
लइति तत्रतरुभवोवृक्षजन्मकिंतोयजलेस्थलेनिर्जलेचेति तत्प्रभेदस्तद्विकल्पोऽशक्तोनवांशकोविहितः तत्रपरराश्यंशकोदेयतोयसमीपजा

होरैदुसूरिरविभिर्विबलैस्तरूणांतोयस्थलेतरुभवोऽशकृतः प्रभेदः लग्नाद्गृहः स्थलजलक्षपतिस्तृयावांस्तावंतएव
तरवःस्थलतोयजाताः ॥ ६ ॥

न वृक्षाननूपजान्तोयराशयः कर्कटमकरपश्चार्द्धमीनाः एतैरनूपजवृक्षजन्मेतिज्ञानं इतरराश्यंशकोदेयस्थलवृक्षजन्मज्ञानंतत्रापिसंख्येयम्
लग्नाद्ग्रहइति उदितांशैःस्थलचारीजलचारीवामवतितदधिपतिर्यावत्संख्यराशौलग्नाद्व्यवास्थितस्तावंतएवसंख्यास्तरवोवृक्षाःस्थलजाज
लजावावक्तव्याः अत्राप्यंशकपतिवशाद्वक्ष्यमाणायुर्दायविधिनाद्वित्रिगुणत्वंवाच्यंस्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणां द्विरुत्तमस्वांशकभागैरिति
अत्राद्वित्रिगुणत्वेप्राप्ते यावंत्योगणनाभवातितावंत्यःकार्याइत्यागमविदः तथाचसारावल्यांलग्नार्कजीवचंद्रैर्वलैः शेषैश्चमूलयोनिः स्यात्

स्थलजलभवनविभागावृक्षादीनांप्रभेदकराः स्थलजलयोगोलग्न्यावातिराशौतुतेपितावंतः द्वित्रिगुणत्वंतेषामायुर्दायप्रकारोक्तं ६ अधुना
स्थलजलजानामंशस्वामिवशाद्वृक्षाणांविशेषज्ञानमंदाक्रांतयाह अंतःसारानितिः रविः सूर्योऽंशकपतिरंतःसारान्मध्यदृढान्शिंशपादीन्वृ
क्षान्जनयतिउत्पादयति सूर्यसूनुराकिर्दुर्भगान्दृढमनसोरप्रियान्कुशप्रभृतीन्जनयति तुहिनकिरणश्चंद्रःक्षीरोपेतान्सक्षीरान्इक्षुप्रभृती
न्जनयति भौमःकुजः कंटकाढ्यान्कंटकबहुलान् खदिरप्रभृतीन्जनयति वागीशज्ञाविति वागीशोबृहस्पतिः ज्ञोबुधः एतौद्वौयथासंख्ये
नसफलाविफलान्वृक्षान्जनयतः तत्र बृहस्पतिः सफलानाम्वृक्षप्रभृतीन् बुधोविफलान् येषांलोकेपुष्यमेवोपयुज्यतेनफलानितान्जनय

अंतःसारान्जनयतिरविर्दुर्भगान्सूर्यसूनुःक्षीरोपेतांस्तुहिनकिरणःकंटकाढ्यांश्चभौमःवागीशज्ञौसफलाविफला
न्पुष्पवृक्षांश्चशुक्रः स्निग्धानिंदुः कटुकविटपान्भूमिपुत्रश्चभूयः ॥७॥ शुभोशुभर्क्षरुचिरंकुभूमिजंकरोतिवृक्षंवि

ति शुक्रः पुष्यवृक्षान्मालत्यादीन्जनयति इंदुश्चंद्रः भूयः पुनः स्निग्धान्साचिक्रणान्धवदेवदारुप्रभृतीन्जनयति भूमिपुत्रोऽंगारकः कटु
कविटपान्मल्लातकप्रभृतीन्जनयति अत्रोभयजानितृत्वनिर्देशाच्चंद्रभौमयोर्विकल्पनादेशः ॥ ७ ॥

अथभूतरुशुभाशुभज्ञानंसंख्यांचवंशस्थेनाह शुभोशुभर्क्षेति सएवस्थलजलांशपतिर्ग्रहःशुभस्तत्कालमशुभर्क्षेपापग्रहराशौव्यवस्थितोभवति
तदारुचिरतरुशोभनंवृक्षंकुभूमिजमशोभनभूमिजातंवदेत् अन्यथाविपर्ययेविपरीतंवृक्षंकरोति अंशपतिरशुभस्तत्कालं शुभग्रहराशिस्थोभ

वाति तदा अशोभनं वृक्षं शोभनभूमिजातं वदेत् अर्थदेवशुभग्रहे शुभक्षेत्रस्थे शुभं वृक्षं शोभनभूमिजातं वदेत् अशुभग्रहे अशुभक्षेत्रस्थे अशो
भनवृक्षमशोभनभूमिजातं वदेत् परांशके यावतीति स्थलजलांशपतिर्ग्रहः स्वकादात्मीयादंशकाद्विच्युतश्चलितो यावत्संख्येपरनवांशके व्य
वस्थितः स्वमंशमतिक्रम्य यावत्संख्येपरनवांशके वर्तते तत्तुल्यास्तत्संख्यास्तथोक्तस्तज्जातीयाश्चतस्रो वृक्षामवन्ति तावन्त एव स्थलजा जल
जावातरवः प्राक् संख्यया त्वथ चेति तत्र पुनः संख्याकरणादिकल्पेनादेश इति तथा च सारावल्याम् स्वांशात्परांशगामिषु यावत्संख्यामवन्ति ता
वन्तः स्थलजा वा जलजा वातरवः प्राक् संख्यया प्रवदेदिति । ८ । इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ वियोनिजन्माध्यायस्तृतीयः ३

परीतमन्यथा । परांशके यावति विच्युतः स्वकाद्भवन्ति तुल्यास्तरवस्तथाभिधाः । ८ । इति बृहज्जातके तृतीयोऽध्यायः ।
कुजेंदुहेतुप्रतिमासमार्तवंगते तु पीडक्षमनुष्णदीधितौ । अतो न्यथास्थे शुभपुंग्रहेक्षिते नरेण संयोगमुपैतिका मिनी । १ ॥

अथातो निषेकाध्यायो व्याख्यायते तत्रादावृत्तौ सति गर्भाधानमित्यतः ऋतुनिरूपणमृतावपि स्त्रीपुरुषसंयोगज्ञानं वंशस्थेनाह कुजेंदुहेतुरिति
कुजो भौमः इंदुश्चंद्रः तौ हेतू कारणं निमित्तं यस्य रजसः तत्कुजेंदुहेतु प्रतिमासं मासं मासं प्रतीतिप्रतिमासं स्त्रीणां प्रतिमासमार्तवं कुजेंदुहेतुप्रति
मासग्रहणेन प्रथमोद्भूतरजो निवृत्तिं दर्शयन् गर्भग्रहणक्षममार्तवंप्रवर्तयति ऋतौ भवमार्तवंकथमित्याह गते तु पीडक्षमनुष्णदीधिताविति अ
नुष्णदीधितौ शीतमयूखे चंद्रे पीडक्षगते प्रकृतत्वात् स्त्रीणामनुपचयगृहाश्रिते आर्तवकारणं भवति अर्थदेवयदिचंद्रः कुजसंदृष्टो भवति एतदुक्तं

भवति स्त्रियोजन्मर्क्षादनुपचयसंस्थश्चंद्रमास्तत्र च यद्यंगारकेण दृश्यते तदा गर्भग्रहणक्षममार्तवहेतुर्भवति अन्यत्र बालवृद्धातुरवं ध्याभ्यः
अत्र च बादरायणः स्त्रीणां गतोनुपचयक्षमनुष्णरश्मिः संदृश्यते यदि धरातनेयनतासां गर्भग्रहार्तवमुंशति तदानवं ध्यावृद्धातुराल्पवयसा
मपि चैतदिष्टं १ तथा च सारावल्याम् अनुपचयराशिं संस्थे कुमुदाकरबंधवेरुधिरदृष्टे प्रतिमासं युवतीनां भवती हरजो ब्रुवंत्येके इंदुर्जलं कुजो
ग्निर्जलमिश्रं त्वग्निरेव पित्तं स्यात् एवंगेक्षुभिते पित्ते न रजः प्रवर्तते स्त्रीषु एवं यद्भवति रजो गर्भस्य निमित्तमेव कथितं तत् उपचयसंस्थे विफलं प्र
तिमासं दर्शनं तस्य एवं गर्भग्रहणयोग्यमार्तवंप्रदर्शयति पुरुषसंयोगसंभवासंभवौ प्रदर्शयति अतो न्यथास्थ इति अतो न्यथा अस्मादुक्तप्रकारा

यथा स्तराशिर्मिथुनं समेतितथैव वाच्यो मिथुनप्रयोगः । असद्ग्रहालोकितसंयुते स्तेसरोपदृष्टैः सविलासहासः ॥ २ ॥

दन्यथास्थे विपर्ययस्थे चन्द्रमसितत्रोक्तविपर्ययस्थः पुरुषजन्मराशोरुपचयस्थश्चन्द्रमायदि भवति तस्मिन् शुभेन सौम्येन पुंग्रहेण गुरुणेक्षिते दृष्टे
कामिनी स्त्री नरेण पुरुषेण सह संयोगं मिथुनमुपैति गच्छतीति वक्तव्यम् नन्वत्रातो न्यथास्थ इति स्त्रिया उपचयस्थः कस्मान्न व्याख्यायते अयुक्त
मेतत् प्राधान्यात् पुरुषस्यैव यस्माद्बादरायणः पुरुषोपचयग्रहस्थो गुरुणायदि दृश्यते हि मयूखः स्त्रीपुरुषसंयोगंतदा वदेदन्यथानैवामिति सा
रावलीकारेण सामान्येनोक्तम् तद्यथा उपचयमवने शशभृत् दृष्टो गुरुणा सुदृढिरथ वासौ पुंसां करोति योगं विशेषतः शुक्रसंदृष्टः कस्मिन्काले
यं विचारः उच्यते चतुर्थदिने स्नातायां तथामणित्यः ऋतुविरमे स्नातायां यद्युपचयस्थः शशी भवति बलिना गुरुणा दृष्टो मर्त्रा सह संगमश्च त

दा राजपुरुषेणरविनाविटेनभौमेनवीक्षितेचन्द्रे सौम्येनचपलमातिनाभृगुणाकांतेनरूपवता भृत्येनसूर्यपुत्रेणायातिस्त्रीसंगमहितदा एकैके
नफलंस्यात्दृष्टेनान्यैःकुजादिभिःपापैः सर्वैःस्वगृहंत्यक्त्वागच्छतिवेश्यापदंयुवतिः१ अथमैथुनप्रकारज्ञानमिन्द्रवज्रयाह यथास्तराशीरि
ति आधानलगात्प्रश्नलगाद्वायोस्तराशीः सप्तमोस्तलग्नंतत्संज्ञकोयोजंतुस्तन्मिथुनंस्त्रीपुमांसौ यथायेनप्रकारेणसमेतिसंयोगंसुरतंयाति
तथातेनैवप्रकारेणतस्यनरस्यमिथुनप्रयोगः संयोगोवाच्योवक्तव्यः तस्मिन्नेवास्तेसप्तमेस्थाने असदृग्हालोकितसंयुतेपापग्रहेदृष्टेयुक्तेवा
सरोषः सकलहोमिथुनप्रयोगोवाच्यः इष्टैःसौम्यैर्युतदृष्टेसाविलासहासः सीत्कारादिसंयुक्तोमिथुनप्रयोगोवाच्यः अर्थादेवनकेनचिद्युतदृ

रवींदुशुक्रावनिजैः स्वभागगैर्गुरौत्रिकोणोदयसंस्थितेपिवा ।

भवत्यपत्यंहिविवीजिनामिमेकराहिमांशोर्विदृशामिवाफलाः ॥ ३ ॥

ष्टेनसरोषोनापिसविलासहासइतिमिश्रयुतदृष्टेसरोषोसविलासहासश्चेति तथाचसावल्याम् द्विपदादयोविलग्नात्सुरतंकुर्वतिसप्तमेयद्वत्
तद्वत्पुरुषाणामपिगर्भाधानंसमादेश्यं अस्तेगुभयुतदृष्टेसरोषकलहंभवेत्तत्र सौम्यैःसौम्यसुरतं वात्स्यायनसंप्रयोगिकारख्यातम् २ अथ
गर्भसंभवासंभवज्ञानंवंशस्थेनाह रवीति रविःसूर्यः इन्दुश्चन्द्रः शुक्रःसितः अवनिजोंगारकः एतैःस्वभागगैर्यत्रराशौस्वनवांशकस्थितेरप
त्यंभवतिगर्भसंभवोभवतीत्यर्थः यदिच सवर्गेस्वभागगानस्युस्तदा पुरुषापचयर्क्षगाभ्यांसूर्यसिताभ्यांस्वनवांशकस्थाभ्यामेवंगर्भसंभवोवा

च्यः एवंभौमचंद्राभ्यांनार्युपचयर्क्षगाभ्यांस्वनवांशकस्थाभ्यामाधानकालेऽवश्यमेवापत्यंभवति गर्भसंभवोभवतीत्यर्थः यस्मादनेनैवस्वल्प
जातकेउक्तम् बलयुक्तौस्वगृहांशोष्वर्कसितावपचयर्क्षगौपुंसां स्त्रीणांवाकुजचंद्रौयदातदागर्भसंभवोभवति गुरौत्रिकोणोदयसंस्थितेपिवेति
गुरौबृहस्पतौत्रिकोणयोर्नवपंचमयोरुदयेलग्नैपिवासांस्थिते एषामन्यतमस्थानस्थेपिअपत्यंभवति गर्भग्रहणं विव्रीजिनामिमेइति हिय
स्मादर्थेइमेहियोगाः विव्रीजिनांपंडानांविगतंवीजंवीर्येपांस्त्रीपुरुषाणांतेषामफलाविद्यमानाअपिनसंभवति अत्रोदाहरणं कराहिमांशोर्वि
दृशामिवाफलाइति यथाहिमांशोः शीतरश्मेः चंद्रस्यकरारश्मयोविद्यमानाअपिविदृशामंधानामफलानिष्फलाविगतदृशोयेषांतेचि

दिवाकरेंद्रोःसमगौकुजार्कजौगदप्रदौपुंगलयोषितोस्तदा॥ व्ययस्वगौमृत्युकरौयुतौतथातदेकदृष्ट्यामरणायकल्पितौ॥४॥

दृशः तेषामिवेति ॥ ३ ॥ अधुनास्त्रीपुंसयोराधानकालवशादाप्रसवावधियावच्छुभाशुभज्ञानंवंशस्थेनाह दिवाकरेति दिवाकरात्सूर्यात्
स्मरगौसप्तमस्थानस्थौकुजार्कजौकुजोंगारकोर्कजःसौरिः यदिभवतः तदापुंगलस्यमनुष्यस्यगदप्रदौरोगप्रदौभवतः एतदुक्तंभवति आ
धानकालेयत्रार्कस्थितस्तस्मात्सप्तमेस्थानेयदांगारकोभवतिसौरोवा तदापुंसोरोगप्रदांभवति स्वमासेएवमिंदोःचंद्रात्सप्तमोभौमःसौरो
वामवतितदायोषितःस्त्रियोरोगप्रदोभवति स्वमासेएव व्ययस्वगौमृत्युकराविति तावेवंकुजसौरौव्ययस्वगौद्वादशाद्वितीयगौतयोर्दिवाकरें
द्रोः सकाशादुभयत्रपार्श्वस्थितयोस्तदापुंगलयोषितोःस्त्रीपुरुषयोः मृत्युकरौभवतः एतदुक्तंभवति सूर्यादेकोद्वादशोद्वितीयोद्वितीयेतदात

योर्मध्येयोवलवान्सस्वमासेमृत्युकरोनरस्यभवाति चंद्रादप्येवंव्यवस्थिते चंद्रादेकोद्वादशेद्वितीयोद्वितीयेतदातयोर्मध्येयोवलवान्सस्व
म.सेमृत्युकरोस्त्रियोभवति युतौतथेति तदितिकुजसौरयोः परामर्शः तयोः कुजसौरयोर्मध्याद्येदेकेनादित्योयुतःसहितोभवत्यन्येनदृ
श्यतेतदानरस्यमरणायकल्पितोनिश्चितःएवंचंद्रमायद्येकेनयुक्तोभवत्यपरेणदृष्टःतदास्त्रियोमरणायकल्पितः द्वयोर्मध्येयोवलवान् तस्य
मासेइति।४।अथनिषिक्तस्यपितृमातृपितृव्यमातृस्वसृणांशुभाशुभज्ञानंवंशस्थेनाहदिवाकेशुक्रावितिदिवादिनेनिषिक्तस्यजातस्यवाजंतोय
थाक्रमंपितृमातृसंज्ञितावर्कशुक्रौभवतःपितृसंज्ञकोकोमातृसंज्ञकःशुक्रःएवमेवनिशिरात्रौ निषिक्तस्यजातस्यवाशनैश्चरेंदूसौरचंद्रौशनैश्च
दिवाकेशुक्रौपितृमातृसंज्ञितौशनैश्चरेंदूनिशितद्विपर्ययात्पितृव्यमातृस्वसृसंज्ञितौचतावथौजयुग्मक्षगतौतयोःशुभौ।
रःपितृसंज्ञश्चंद्रोमातृसंज्ञकः तद्विपर्ययादिति तद्विपर्ययादिवारात्रिव्यत्ययात्तावेवपूर्वोक्तौग्रहौपितृव्यमातृस्वसृसंज्ञितौभवतः तत्रादिवानि
षिक्तस्यजातस्यवाशनैश्चरोपितृव्यसंज्ञः चंद्रोमातृस्वसृसंज्ञः रात्रौनिषिक्तस्यजातस्यवार्कःपितृव्यसंज्ञकः शुक्रोमातृस्वसृसंज्ञः तत्संज्ञयोः
प्रयोजनं तावथौजयुग्मक्षगतौतयोः शुभाविति तावेवयोक्तौग्रहौतयोरोजयुग्मक्षगतौशुभौज्ञेयौओजाविषमराशयोयुग्माःसमराशयः त
त्रादिवार्कौविषमक्षगोमेपमिथुनासिंहतुलाधनिकुंभानामन्यतमस्थःपितुःशुभकृत् रात्रौपितृव्यस्य तथादिवाशुक्रःसमक्षगोवृषकर्कटकन्या
वृश्चिकमकरमिनामन्यतमस्थोमातुः शुभकृत् रात्रौमातृस्वसृः शौनश्चरोरात्रौविषमक्षगतःपितुःशुभकृदिवापितृव्यस्यतथाचंद्रोरात्रौ

मक्षगोमातुः शुभकृत् दिवामातृस्वसृःसामर्थ्यादेवोक्तविपर्ययस्थःसएवोक्तयोरशुभः यथादिवासमक्षेत्रगतोर्कः पितुरशुभोरात्रौपितृव्य
स्य दिवाविषमक्षगतः शुक्रोमातुरशुभोरात्रौमातृस्वसृःरात्रौसमक्षेत्रगतःशनैश्चरः पितुरशुभोदिवापितृव्यस्य रात्रौविषमक्षगतश्चंद्रमामा
तुरशुभोदिवामातृस्वसृरिति।५।अथायानप्रश्नमध्येआधानकालवशाद्मातृमरणयोगद्वयमाह उदयक्षमुदयलग्नमसद्भिःपापग्रहैरभिलषद्भिः
त्रोदयलग्नाभिलाषिभिः कश्चिल्लग्नद्वितीयस्थग्रहोव्याख्यातः तेषामभिमतंयथोदयलग्नादनंतरंतदुभयस्यप्रत्यासन्नतयाभिलषत्युदय
क्षमिति अन्येपुनर्लगाद्वादशस्थानस्यग्रहस्योदयक्षोभिलाषकथयंति यस्मात्तद्विहायोदयराशिगमनंग्रहःकरोति एवंलग्नाद्वादशस्थैःपापै
अभिलषद्भिर्दयक्षमसद्भिर्मरणमेतिशुभदृष्टिमयाते । उदयराशिसहितेचयमेस्त्रीविगलितोदुपतिभूसुतदृष्टे ॥ ६ ॥

लग्नेचयदिशुभदृष्टिसौम्यग्रहदर्शनमयातेअप्राप्तेसौम्यग्रहैर्दृश्यमानेस्त्रीयोपिदग्भिणीमरणमेतिमृत्युंप्राप्नोति अत्रच भगवान्गार्गिःअशु
भैर्वादशस्थैः शुभदृष्टिविवर्जितैः आधानलग्नेमरणंयोषितः प्रवदेत्बुधइति योगांतरमाह उदयराशिसहितेचयमेत्यादि यमेशनैश्चरे
उदयराशिसहितेलग्नस्थेतस्मिंश्चविगलितेनोदुपतिनानक्षत्रस्वामिनाक्षीणचंद्रेणभूसुतेनांगारकेणचदृष्टेवलोकितेस्त्रीगर्भिणीमरणमेति६।
अथयोगांतरंवैतालीयेनाह लग्नमुदयराशिर्दिशुभंएतौलग्नेदूपापद्वयमध्यसंस्थितौलग्नस्थेचंद्रमासियद्येकःपापग्रहोद्वादशस्थोभवति दि
तीयस्योपरः तदालग्नैर्दूयुगपत्तुल्यकालंपापद्वयमध्यगाबुध्येते अथलग्नैर्दूविप्रकृष्टांशकान्वितौभवतस्तत्रैवैकःपापस्तावदप्राप्यस्थितोऽप

स्तावदतिक्रम्यस्थितस्तथापिलग्नैर्दूपापद्वयमध्यगावुच्येते अथवाद्वादशस्थाने एकः पापोऽपरोद्वितीयेतृतीयेचंद्रश्चतुर्थेचपापोभवतितदापि
लग्नैर्दूपापद्वयमध्यगावुच्येते एवलग्नैर्दूयदियुगपत्पापद्वयमध्यगतौनचसौम्यवीक्षितौ शुभग्रहावलोकितौनभवतस्तदानारीस्त्रिगर्भयुता
विपद्यतेम्रियते पृथगेवेतिअथवापृथक्स्थौलग्नैर्दूभवतस्तयोर्मध्यादेकतमोपिपापद्वयमध्यगोभवति सौम्यग्रहदृष्टश्चनभवतितदानारीगर्भ
युताविपद्यतेम्रियतेइति पृथगेवेति अथवालग्नात्तृतीयेचंद्रोद्वितीयचतुर्थद्वादशस्थाः पापाः तथापिलग्नैर्दूपापमध्यगौभवतः अथवालग्ना
देकादशेचंद्रोद्वितीयतृतीयद्वादशगाः पापास्तथापिलग्नैर्दूपापद्वयमध्यगौभवतः युगपद्ग्रहणं पादपूरणार्थंविस्पष्टार्थंवा तदर्थस्थपृथगेव सा

पापद्वयमध्यसंस्थितौलग्नैर्दूनचसौम्यवीक्षितौ । युगपत्पृथगेवबावेदन्नारीगर्भयुताविपद्यते ॥ ७ ॥

क्रूरैःशशिनश्चतुर्थगैर्लग्नाद्धानिधनाश्रितेकुजे । बंध्वंत्यगयोः कुजार्कयोः क्षीणैर्दौनिधनायपूर्ववत् । ८ ।

मध्यालब्धत्वादत्रयोगकर्तृणांग्रहाणांमध्याद्योबलीतन्मासिगर्भिणीमरणं भवतीति सर्वत्रपरिभाषा ७। अथान्ययोगांतराणि वैतालीयेनाह
क्रूरैरिति शशिनश्चंद्रात्क्रूरैः पापग्रहैः चतुर्थस्थानस्थैर्निधनाश्रितेऽष्टमस्थानस्थेकुजेभौमेएकोयोगः अथवालग्नाच्चतुर्थैः पापैरष्टमेभौमे
चैवंद्वितीयोयोगः बंध्वंत्यगयोः कुजार्कयोरिति लग्नाद्द्विधुगते चतुर्थस्थेभौमेत्यगतेद्वादशस्थानस्थेऽर्केसूर्येयत्रतत्रस्थेक्षीणैर्दौपरिक्षीणेचंद्रेतृती
योयोगः एषामाधानकालेकतमस्यसंभवेमरणायपूर्ववन्नारीगर्भयुताविपद्यतइति ८। अधुनामातुः शस्त्रनिमित्तमरणयोगं गर्भस्वावंचाधा

नलग्नवशाद्वैतालीयेनाह उदयास्तइति निषेककालेकुजार्कयोर्भौमसूर्ययोर्धथासंख्यमुदयास्तगयोर्लग्नसप्तमस्थयोर्लग्नेभौमेसप्तमस्थे
केंगर्भयुतायाः भार्यायाः स्त्रियः शस्त्रकृतंशस्त्रहेतुकंमरणंनिधनंवेदत्ब्रूयात् तथातेनैवप्रकारेणेति नारीगर्भयुताविपद्यतइत्यर्थः मासाधि
पताविति गर्भमासेषुमासाधिपान्वक्ष्यति कललघनेत्यादिना तत्रनिषेककालेयोग्रहोभौमादिरन्येनग्रहेणयुद्धेविजितोभवतिपराजितोभ
वति यतः कुमुतादीनांयुद्धमित्युक्तम् केतुनावाभिधूमित उत्कयावाभिहतः सोपिनिपीडितग्रहइत्युच्यते सूर्याचंद्रमसौक्रूरयुक्तौदृष्टौ वा रा

उदयास्तगयोः कुजार्कयोर्निधनंशस्त्रकृतंवेदत्तथा । मासाधिपतौनिपीडितेतत्कालेस्त्रवणंसमादि
शेत् । ९ । शशांकलग्नोपगतैः शुभग्रहैस्त्रिकोणजायार्थसुखास्पदस्थितः । तृतीयलाभर्क्षगतैश्चपापकैः
सुखीतुगर्भोरविणानिरीक्षितः । १० ।

हुणाग्रहणेपीडितौइत्युच्येते तस्यापिनिपीडितस्यग्रहस्ययोभवतिमासोयस्मिन्मासेमासाधिपत्यंतस्यभवति तत्कालेतस्मिन्कालेगर्भस्य
स्त्रवणंच्युतिसमादिशेत्वेदत् । ९। अधुनागर्भपुष्टिज्ञानंवंशस्थेनाह शशांकेति यत्रराशौशशांकश्चंद्रः स्थितस्तत्रैवशुभग्रहैर्व्यवस्थितैर्बुधगुरु
सितैरित्यर्थः अथवालग्नस्थैः शुभग्रहैः लग्नेव्यवस्थितैः अथवाकैश्चल्लशांकोपगतैः कैश्चल्लशोपगतैः एवंशशांकोपगतैः शुभग्रहैरु
दयोपगतैर्वा अथवात्रिकोणजायार्थसुखास्पदस्थितैः त्रिकोणंनवपंचमेजायास्थानंसप्तमं अर्थस्थानंद्वितीयंसुखस्थानंचतुर्थं आस्पदस्था

नंदशमं एतेषु त्रिकोणजायार्थसुखास्पदेषु यथासंभवं चंद्राल्लग्नद्वयोर्वासमवस्थितैस्तथापापकैः क्रूरग्रहैश्चंद्राल्लग्नद्वयतृतीयलाभर्क्षगतैः
तृतीयैकादशस्थानस्थैस्तैर्यथासंभवं द्वयोर्वासिधैरविणासूर्येण यदि निरीक्षितो दृष्टः शशीलग्नं वा भवति यस्मादेवं योगः स च दृश्यते तदा ग
र्भस्थः सुखी पुष्टिमान् भवति केचिद्गुरुणानिरीक्षित इति पठंति तदयुक्तं यस्मात्साराबल्यामुक्तम् होरेन्दुयुतैः सौम्यैस्त्रिकोणजायार्थसुखांवर
स्थैर्वा पापैस्त्रिलाभयातैः सुखी च गर्भो निरीक्षितो रविणा १९०। अथ निषिक्तस्य निषेककालाज्जातस्य जन्मकालादुभयोरपि प्रश्नकालाद्वा पुं
स्त्रिाविभागज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह ओजक्षेति ओजक्षेपुरुषांशकेष्वितिलग्नमुदयलग्नं अर्कः आदित्यः गुरुर्जीवः इन्दुश्चंद्रः एतैर्लग्नार्कगुर्वि

ओजक्षेपुरुषांशकेषु बलिभिर्लग्नार्कगुर्विदुभिः पुंजन्मप्रवदेत्समांशकगतैर्युग्मेपुतैर्योषितः ।

दुभिरोजक्षेयैर्विषमराशिष्यवस्थितैर्न केवलं यावद्विषमराशिष्यवस्थितैर्विषमनवांशगतैर्बलिभिश्च पुंसो जन्मवदेत्तन्वत्रविषमनवांशग्रहणं
नास्तिकथं व्याख्यातं विषमनवांशकगैरिति उच्यते पुरुषांशकेष्वितिवचनात्पुरुषराशिनामंशकेष्वित्यर्थः य एवं विषमराशयस्त एव पुरुषराश
यः समांशकगतैर्युग्मेष्वितितैरेव लग्नार्कगुर्विदुभिर्युग्मेषु समराशिष्यवस्थितैर्न केवलं यावत्समांशकगतैर्युग्मराशिनवांशकस्थैर्बलिभिश्च
योषितः स्त्रियोजन्मवदेत् अथैषां यथाभिहितानां लग्नग्रहाणामुभयविकल्पकानां बाहुल्यात्पुंस्त्रीनिर्देशः साम्ये बलाधिकत्वात् गुर्वर्काविति गुरु
र्जीवः अर्क आदित्यः एतावुभावपि विषमे विषमराशौ गतौ यत्र तत्र नवांशकस्थौ नरं मनुष्यं कुरुतः बलग्रहणमप्यत्रानुवर्तते शशीचंद्रः सितः

शुकः वक्रो गारकः एते यदिसवलाः युग्मसमराशौ गता यत्र तत्र नवांशकस्थगस्त्रियं जनयति द्वयंगस्था इति एत एव ग्रहाद्वयंगस्थाय तत्र तत्र राशौ
द्विशरीरनवांशकस्थाः बुधवीक्षणाच्च बुधदृष्ट्या यमलौ द्वौ स्वपक्षे कुर्वति स्वपक्षे आत्मीयपक्षे आत्मीयपक्षे पुरुषनवांशके स्त्रीनवांशके चेत्त्यर्थः
एतदुक्तं भवति चत्वारो द्विस्वभावामिथुनकन्याधन्विमीनाः तत्र मिथुनधन्विनौ पुरुषांशकौ कन्यामीनौ स्त्र्यंशकौ तेन यथासंभवं मिथुनध
न्वशागतावादित्यजीवौ यद्विबुधेन यत्र तत्रावस्थितेन दृश्येते तदा यमलौ द्वौ पुरुषौ वाच्यौ एवं यथासंभवं कन्यामीनां शाकगताः शशिशुक्रभौमाः
यत्र तत्रावस्थितेन बुधेन दृश्यंते तदा यमले द्वे कन्ये वाच्ये अथ द्वावेव वर्गौ यथा दर्शितस्थो बुधः पश्यति तदैकः पुरुषो द्वितीया च कन्या नन्वत्रांश

गुर्वर्कौ विषमे नरं शशिसितौ वक्रश्च युग्मे स्त्रियं द्वयंगस्था बुधवीक्षणाच्च यमलौ कुर्वति पक्षे स्वके १९१।

विहाय लग्नं विषमर्क्षसंस्थः सौरौ पि पुंजन्म करो विलग्नान् । प्रोक्तगृहाणामवलोक्य वीर्यं वाच्यः प्रसूतौ पुरुषौ गणावा १९२।

कग्रहणं नास्ति तत्कथं व्याख्यातं द्विशरीरांशके स्थित इति अनेनैव स्वल्पजातके उक्तम् बलिनौ विषमेऽर्कगुरुनरं स्त्रियं समग्रहे कुजेन्दुसिताः
यमलौ द्विशरीरांशकेष्विन्दुजदृष्ट्या स्वपक्षसमाविति अन्यथा पुनरुक्तता स्यात् ओजक्षेपुरुषांशकेष्वित्यनेनैव गतार्थत्वात् बलग्रहणमत्रानुव
र्तनीयमिति ॥ १९१ ॥ अथ पुंजन्मयोगांतरमुपेद्रवज्जयाह विहाय लग्नमिति उक्तयोगाभावस्यावसेरनान्यथा आधानलग्नं पृच्छाकालिकं
लग्नं वा लग्नं विहाय त्यक्त्वा सौरः शनैश्चरो लग्नादिषमर्क्षगतस्त्वृतीयपंचमसप्तमनवमैकादशस्थानानामन्यतमस्थः पुंजन्मकरः पुरुषज

न्मकरोभवतिप्रोक्तग्रहाणामिति प्रोक्तग्रहाणांकथितयोगकर्तृणां ग्रहाणां वीर्यबलमवलोक्यविचार्यप्रसूतौ प्रसवकाले पुरुषो नरौ गनास्त्री वा व
कव्या एतदुक्तं भवति यत्र पुरुषजन्मसंभवस्तत्र पुरुषो वाच्यः एवं स्त्रीयोगसंभवे स्त्री वाच्या यत्र पुरुषजन्मयोगसंभवः स्त्रीयोगजन्मसंभव
श्च दृश्यते तदा यो योगो बलवत् ग्रहैर्निर्मितस्तद्वशात्पुंस्त्रीजन्मवक्तव्यम् ॥ १२ ॥

अथ क्लीवजन्मयोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह अन्योन्यमिति शशीचंद्रः रविरादित्यः एतौ शशिरवी यथाक्रमं युग्मौ जर्क्षगताौ समविषमरा
शिस्थावन्योन्यं परस्परं यदि पश्यतः समराशिस्थश्चंद्रो विषमराशिगतमर्कं पश्यत्यर्कः शशिनं पश्यति तदा क्लीवजन्मयोगे एकः यद्यार्किसौ

अन्योन्यं यदि पश्यतः शशिरवी यद्यार्किसौ म्यावपि वक्रो वा समगं दिने शमसमे चंद्रो दयौ चेत्स्थितौ ॥ युग्मौ जर्क्षगता
वपींदुशशिजौ भूम्यात्मजेनेक्षितौ पुंभागे सितलग्नशीतकिरणाः स्युः क्लीवयोगाः स्मृताः ॥ १३ ॥

म्यावपि आर्किसौरः सौम्यो बुधः एतावार्किसौम्यौ यथाक्रमं युग्मौ जर्क्षगताौ अन्योन्यं यदि पश्यतस्तदा द्वितीयो योगः वक्रो वा समगमिति वक्रो
गारको विषमर्क्षगः समगं समराशिस्थं दिने शसूर्यं पश्यति सूर्यश्चांगारकं पश्यति तदा तृतीयो योगः असमे चंद्रो दयौ चेदिति चंद्रः शशी उदयो
लग्नमेतावसमे विषमराशावस्थितौ भूम्यात्मजेनांगारकेण समराशिगेनेक्षितौ दृष्टौ तदा चतुर्थयोगः युग्मौ जर्क्षगतावपीति इंदुश्चंद्रः श
शिजो बुधः एतौ यथासंख्यं युग्मौ जर्क्षगताौ समविषमराशिगौ भूमिजेन भौमेन यत्र तत्रावस्थितेन वीक्षितौ दृष्टौ तदा पंचमो योगः पुंभागे इति सि

तः शुक्रः लग्नं उदयलग्नं शीतकिरणश्चंद्रः एते सितलग्नशीतकिरणाः यत्र तत्र राशौ पुंभागे विषमनवांशके व्यवस्थिता भवन्ति तदा क्लीवजन्म
योगः पष्ठः तथा च वादरायणः अन्योन्यं रविशशिनौ विषमा विषमर्क्षगौ निरीक्ष्येते इंदुजरविपुत्रौ वा तथैव न पुंसं कुरुतः वक्रो विषमसूर्यः समग
श्चैवं परस्परालोकात् विषमर्क्षलग्नं समराशिगः कुजो वलोकयति बुधश्चंद्रो कुजदृष्टौ विषमर्क्षसमर्क्षगौ तथैवाक्तौ ओजनवांशकसंस्थालग्नं दु
सितास्तथैवाक्ता इति एते योगाः पूर्वयोगानामभावे वक्तव्याः ते रांयोगानामेतेषां च संभवे तेषामेव बलवत्त्वम् ॥ १३ ॥ अधुना द्वित्रिगर्भसंभवयो
गान् शार्दूलविक्रीडितेनाह युग्मे चंद्रसिताविति चंद्रसितौ शशि शुक्रौ युग्मे समराशौ व्यवस्थितौ तथा तेनैव प्रकारेण ज्ञारजीवोदयाः ज्ञो बुधः

युग्मे चंद्रसितौ तथौ जभवने स्युर्ज्ञारजीवोदया लग्नं दूतं निरीक्षितौ च समगौ युग्मेषु वा प्राणिनः ।

आरौंगारकः जीवो बृहस्पतिः उदयो लग्नं एते सर्वे एवौ जभवने विषमराशौ स्युर्भवेयुः एवमेते मिथुनं कुर्युः दारिकादारकश्च लग्नं दू उद
यचंद्रौ समगौ युग्मराशि व्यवस्थितौ नृनिरीक्षितौ नरग्रहेण येन केनचित् दृष्टौ भवतस्तथापि मिथुनं गर्भसंस्थं वाच्यम् युग्मेषु वा प्राणिनः तएव
पूर्वोक्ता ज्ञारजीवोदयाः सर्वे एव युग्मेषु समराशिपुस्थिताः प्राणिनो वलिनो भवन्ति तथापि मिथुनं कुर्युः ग्रहोदयगतानित्यादिग्रहाः सर्वे एव
द्व्यंशं शकेषु द्विस्वभावनवांशकेषु गताः प्राप्ताः उदयो लग्नं च द्व्यंशं शकेषु गतः तान् ग्रहोदयगतान् द्व्यंशं शकान् स्वांशे स्वनवांशकस्थे ज्ञेयुः
पश्यति सति तदा त्रितयं वक्तव्यम् तत्रायं विशेषः ज्ञांशकवशाद्युग्मं तु इति ज्ञो बुधो गतो व्यवस्थितो यस्मिन्नवांशके स्थितः तद्वशाद्युग्मं व

बृ.जा.
१२७।

टी०

धोयस्मिन्नवांशकेव्यवस्थितः सयल्लिगांशकस्तल्लिगंतत्रगर्भेयुग्मंवक्तव्यम् एकस्तद्विपरीतः एतदुक्तंभवति मिथुनांशकस्थोबुधोयदाग्र
होदयगतान्द्वयगांशकान्पश्यति तदागर्भेदारकद्वयदारिकाचैकावक्तव्या अथोकन्यानवांशकस्थोबुधोद्वयगांशकव्यवस्थितान्ग्रहोदयान् प
श्यतितदागर्भेदारिकाद्वयं एकंचदारकंवक्तव्यम् अमिश्रैःसममिति तैर्ग्रहादयबुधैरमिश्रस्थितैर्द्विस्वभावसमानलिगास्थितैस्त्रितयं सममे
कलिगंवक्तव्यम् एतदुक्तंभवति मिथुननवांशकव्यवस्थितोबुधोमिथुनधन्यंशकव्यवस्थितान्ग्रहोदयान्पश्यतितदागर्भेदारकात्रितयंवक्त
व्यम् अथकन्यांशकव्यवस्थितोबुधः कन्यामीनांशकव्यवस्थितान् ग्रहोदयान् पश्यतितदागर्भेदारिकात्रितयंवाच्यमिति तथा च साराव

कुर्युस्तेमिथुनेग्रहोदयगतान्द्वयगांशकान्पश्यतिस्वांशेज्ञेत्रितयंज्ञगांशकवशाद्युग्मत्वमिश्रैः समम् ॥ १४ ॥

धनुर्धरस्यांत्यगतेविलग्नेग्रहेस्तदंशोपगतैर्वलिष्ठैः ज्ञेनार्किणावीर्ययुतेनदृष्टेसंतिप्रभूताअपिकोपसंस्थाः ॥ १५ ॥

ल्याम् समराशौशशिसितयोर्विषमेगुरुवक्रसौम्यलग्नेपुयोगेस्मिन्गर्भगतंनूनांमिथुनंतुविज्ञेयम् लग्नेदूवासमगौपुंग्रहदृष्टौचमिथुनजन्मकरो
उदयलग्नज्ञवक्रगुरवोवालिनः समराशिगास्तथैवोक्ताः दिशरीरांशकयुक्तान्ग्रहान्विलग्नंचपश्यतीदुसुते कन्यांशेद्वेकन्येपुरुषश्चनिषिच्य
तेगर्भेमिथुनांशकन्येकादौपुरुषौत्रितयमेवंस्यात् मिथुनधनराशिगतान्ग्रहान्विलग्नंचपश्यतीदुसुतः मिथुनांशस्थाश्चयदापुरुषत्रितयंत
दागर्भे कन्यामीनांशकस्थान्विहगानुदययुवातिमागताः पश्यतिशक्तिगुत्तनयः कन्यात्रितयंतदागर्भे ॥ १४ ॥

१३७।

अधुनात्रयधिकगर्भसंभवंयोगज्ञानमुपजातिकयाह धनुरिति धन्विलग्नेधनुर्धरांशकेबोदयलग्नमुपगतेधनुर्धरस्यधनुषोत्यगतेविलग्नेध
न्यंशकेचोपगतेग्रहेः सर्वैरेवतदंशोपगतैर्यत्रतत्रराशौधन्विनवांशकस्थैर्नकेवलंयावद्वलिष्ठैर्वीर्यवाद्भस्तस्मिंश्चलग्नेज्ञेनार्किणाचदृष्टे ज्ञेनु
येनार्किणाशनैश्चरेणचवीर्ययुतेनबलवतादृष्टेवलोकितेप्रभूताबहवः कोशसंस्थाजरायुवेषिटतविग्रहागर्भेसंतिभवंतीति पंचसप्तदशया
वत्पूर्वमुक्तंमासाधिपतौनिपीडितेतत्कालंश्रवणंसमादिशेदिति ॥ १५ ॥ तदधुनागर्भस्यमासाधिपान्त्रोटकेनाह कललइति सिताद्याग्रहागर्भ
स्यप्रथममासात्प्रभृतिकललादीनिभवंति वर्तयंति तद्यथागर्भस्यप्रथमेमासिकललंभवति शुक्रगोणितेधनेसंमिश्रीभूते तत्रगर्भस्यतस्मि

कललघनांकुरास्थिचर्मांगजचेतनपाः सितकुजजीवसूर्यचंद्रार्किबुधाःपरतः ॥

न्मासेसितः शुक्रोधिपतिः द्वितीयेधनताकाठिन्यंभवति तत्रतस्यकुजोंगारकोभौमोधिपतिः तृतीयेकुरोत्पत्तिर्हस्ताद्यवयवजन्मतत्रजीवो
बृहस्पतिरधिपतिः चतुर्थेस्थिसंभवः तत्रसूर्योरविरधिपतिः पंचमेचर्मसंभवस्तत्रचंद्रोधिपतिः षष्ठेगजसंभवोलोमजन्मतत्रार्किःसौरोधिप
तिः सप्तमेचेतनतासंभवोभवतिचेतनतास्वभावः तत्रबुधोधिपतिः बृधमासात्परतोयेन्येक्षामासास्तेगर्भस्पर्शनोद्वेगप्रसवकरास्तेषुचो
दयपतिचंद्रसूर्यनाथाः स्वामिनः क्रमशोगदिताः उक्ताः तत्राष्टमेमासिगर्भस्थोजंतुरशनंकरोति मात्राभुक्तंपीतंरसादिः तस्यानाभिलग्न
लिनंसंक्रमते तत्रगर्भाधानलगाधिपतिर्योग्रहः समासाधिपतिः नवमेगर्भस्थस्योद्वेगोभवति तत्रचंद्रोधिपतिर्भवति दशमेगर्भस्यप्रसवो

वृ.जा.
१३८१

प्रसूतिर्भवति तत्रसूर्यो रविरधिपतिः तथाचस्वल्पजातके कललघनावयवास्थित्वग्रोमस्मृतिसमुद्भवाः क्रमशः मासेषु शुक्रकुजजीवसूर्य
चंद्रार्किसौम्यानाम् अशनोद्देशप्रसवाः परतो लघेशचंद्रसूर्याणामिति अत्रप्रथमद्वितीयमासाधिपयोर्यवनेश्वरेण सहमतभेदः तथाचतद्वा
क्यम् कुजास्फुजिज्जीवरवींदुसौरशशांकलघ्नेदुदिवाकराणाम् मासाधिपत्यप्रभवोनचैषां जयोपघातैर्ग्रहवद्भवंति आद्येतुमासे कललं द्वि
तीयेपेशिस्तृतीयोपि भवंति शाखाः अस्थीन्यथस्नायुशिराश्चतुर्थे मज्जातचर्माण्यपि पंचमेतु षष्ठे त्वसूत्रो मनसोपकृच्चचेतः स्थिताः सप्त
ममासचेष्टाः तृष्णाशनास्वादनमष्टमे स्यात्पूर्वापराद्धानवमेरतिश्च स्त्रोतोभिरुद्धाटितपूर्णदेहो गर्भोर्कमासे दशमे प्रसूते आचार्यस्य बहुम

उदयपसूर्यचंद्रनाथाः क्रमशो गदिता भवंति शुभाशुभं च मासाधिपतेः सदृशम् ॥ १६ ॥

तमासानामभिमतमिति भवति शुभाशुभं च मासाधिपतेः सदृशं गर्भस्थस्य मासाधिपतिसदृशं शुभमशुभं फलं भवति एतदुक्तं भवति आधानका
ले यो ग्रहो निपीडितो भवति तन्मासि गर्भस्थपतनं कलुषे मंदरश्मौ विवर्णे पीडनं निर्मले शुजालसंपन्नं बलवति पुष्टिरिति तथाचसूक्ष्मजातके
कलुषैः पीडापतनं निपीडितैर्निर्मलैः पुष्टिरिति अथचान्यैः शास्त्रकारैर्विशेषोक्तः तत्किंचित्प्रदृश्यते तथाचसारावल्याम् तत्रशुभाशुभमिश्रैः
कर्मभिरधिवासिताविषयवृत्तिः गर्भवासे निपतितसंयोगे शुक्रशोणितयोः मिथुनस्य मन्मोमावोयादृक्प्रबलस्य संभवति श्लेष्मादिभिश्च दोषै
स्तत्तुल्यगुणो निषिकस्य यादृक्प्रदयति सौम्यस्तत्तुल्यबलगुणं सुतंसमाधत्ते पितृजननीसादृश्यं रवेः शशांकस्य बलयोगात् सुबोधमेतत् ॥ १६ ॥

टी०

१३८१

अथाधिकांगमूकचिरलब्धगिरांसंभवयोगान्वंशस्थेनाह त्रिकोणगेति ज्ञेबुधे त्रिकोणगे लग्नान्नवपंचमस्थेवा तस्माद्बुधादपरैरन्यैः
सर्वैर्ग्रहैर्यत्र तत्रावास्थितौ विवर्णैर्वीर्यरहितैर्मुखाधिहस्तद्विगुणो गर्भस्थो वाच्यः द्विशिरश्चतुष्पाच्चतुर्भुजइत्यर्थः त्रिकोणगे ज्ञेइत्यत्र केचिन्मूल
त्रिकोणगे बुधे कन्यागतइत्याहुः तच्चायुक्तम् यस्माद्भगवान्गार्गिः बलहीनैर्ग्रहैः सर्वैर्नवपंचमगे बुधे द्विगुणाधिशिरोहस्तो भवत्येकोदरस्तथा १
अवागिति गविवृषे स्थिते इन्द्रोच्चन्द्रेऽशुभैः पापैर्भसंधिगैः कर्कटवृश्चिकमीनानामन्त्यनवांशकस्थैर्यथासंभवतदा अवाङ्मूको गर्भस्थो वाच्यः

त्रिकोणगे ज्ञे विवर्णैस्तथापरैर्मुखाधिहस्तैर्द्विगुणैस्तदा भवेत् ।

अवाग्गर्वादावशुभैर्भसंधिगैः शुभेक्षितैश्चेत्कुरुते गिरं चिरात् ॥ १७ ॥

सौम्यक्षीशोरविजरुधिरौ चेत्सदंतोत्रजातः कुब्जः स्वर्क्षे शशिनितनुगं मंदमाहेयदृष्टे ।

शुभेक्षितइति चेच्छब्दो यद्यप्येवंविधयोगेयदि शुभेक्षितः सौम्यग्रहदृष्टश्चन्द्रो भवति तदाजातस्य चिराद्बहुना कालेन गिरं वाचं कुरुते अर्था
देवपापवीक्षिते वाग्धीनइति एवंयोगे मिश्रग्रहवीक्षिते यदा सौम्या बलिनस्तदाचिरेण कालेन लब्धवाग्भवति यदा पापा बलिनस्तदा नैवेति
अत्रचमगवान्गार्गिः कुलीरालिङ्गपांतस्थैः पापैश्चंद्रेवृषोपगे मूकः पापेक्षितैः सौम्यैश्चिरेण लभते गिरं मिश्रदृष्टैर्ग्रहैर्हीनैर्मूको बालश्च वा
क्चिरादिति ॥ १७ ॥ अधुना सवंसकुब्जजडजन्मयोगान्मन्दाक्रांतयाह सौम्येति रविजः शनैश्चरः रुधिरोगारकः यत्र तत्र राशौ शनैश्चरांगार

व.जा.
१३९।

को सौम्यक्षीशोबुधनवांशकेमिथुनांशकेकन्यांशकेवाभवतः अथवाबुधक्षेमिथुनकन्योरन्यतमेराशौस्थितौभवतः चेच्छब्दोयद्यर्थे यद्येवंतदा
त्रास्मिन्योगेसदंतोदंतसहितोर्गमस्थोवाच्यः केचित्सौम्यक्षीशोमिथुनेमिथुनांशकेकन्यायांकन्यांशकेचेतीच्छंति ऋक्षांशयोर्युगपद्ग्रहणात्
अंशशब्देनकेवलेनैवसिद्धिः स्यात्तद्वक्ष्यग्रहणमतिरिच्यतइति एवांवेधेयोगेगर्भस्थःसदंतोभवतिजातोवाकुजः स्वर्क्षइति शशिनचंद्रेस्वर्क्षेआ
त्मीयराशौकर्कटस्थिते तथाभूतेचतनुगते तथाभूतेमंदमोहयदृष्टेमंदेनशनैश्चरेणमाहेयेनांगारेकेणचदृष्टेवलोकितेचंद्रेगर्भस्थःकुब्जोवाच्यःपं
गुर्मानइति मीनेलग्नसंस्थेयमशशिकुजैःदृष्टेपंगुर्गर्भस्थोभवति यमःशनैश्चरः शशीचंद्रः कुजःभौमः एतैर्वीक्षितेदृष्टेपंगुः पादाविकलो

पंगुर्मानेयमशशिकुजैर्वीक्षितेलग्नसंस्थेसंधौपापेशाशिनचजडःस्यान्नचेत्सौम्यदृष्टः ॥ १८ ॥
सौरशशांकदिवाकरदृष्टेवामनकोमकरांत्यविलग्ने ।

गर्भस्थोवाच्यः संधौपापेइति पापेआदित्यकुजसौराणामन्यतमेशाशिनचचंद्रेसंधौकर्कटवृश्चिकमीनांत्यनवांशगतेर्यथासंभवंगर्भस्थोजंतु
जडः श्रोत्रेद्रियहीनोवाच्यः नचेत्सौम्यदृष्टइति एतेयोगकर्तारोग्रहायथादर्शितानचेद्यदिसौम्यैः शुभग्रहैर्दृष्टानमवन्ति तदैतद्योगचतुष्टयं
पूर्णवक्तव्यम् सौम्यैर्वीक्षितमिर्नीक्षितायोगानमवन्ति मध्यबलैर्हीनबलैर्वादृष्टास्तदाअसमग्रफलामवन्तिइति ॥ १८ ॥ अधुनावामनहीनांगौ
दोधकेनाह सौरशशांकइति मकरांत्यविलग्नेमकरस्यांत्यनवांशकेविलग्नस्थेनवमनवांशकोदयमानःसचमकरस्यभवतिइत्यर्थः तस्मिन्च

सौरशशांकदिवाकरदृष्टे सौरः शनैश्चरः शशांकश्चंद्रः दिवाकरःसूर्यः एतैरवलोकितैर्वामनकोगर्भस्थोवाच्यः धीनवमोदयगैरिति अत्र
केचिदेवंव्याचक्षते यदालग्नेद्वितीयेद्रेष्काणोदयोभवतितदातस्यपंचमराशिसंबंधित्वाद्द्विद्रेष्काणइत्याख्यातस्मिन् द्वितीयेद्रेष्काणेपापग्रह
युतेउदयमनुप्राप्तेनवमेतस्मिन् सौरशशांकदिवाकरदृष्टेगर्भस्थो ऽभुजोभुजहीनोवाच्यः एवंयदालग्ने तृतीयस्यद्रेष्काणस्यउदयोभवति
तदातस्यनवमराशिसंबंधित्वान्नवमदृक्काणइत्याख्यातस्मिन्नुदयेपापयुतेसौरशशांकदिवाकरदृष्टेऽनाघिःपादहीनोगर्भस्थोवाच्यः एवंप्रथ
मद्रेष्काणस्यलग्नसंबंधित्वादुद्रेष्काणइत्याख्यातस्मिन्नुदयगते पापयुतेसौरशशांकदिवाकरदृष्टे ऽशिराः शिरहीनोगर्भस्थोवाच्यः एते

धीनवमोदयगैश्चदृक्काणैः पापयुतैरभुजांघ्रिशिरःस्यात् ॥ १९ ॥

युयोगेषु सौरशशांकदिवाकराणांदर्शनयोगात्पापयुक्तइति केवलेनांगारेकेणयुक्तेयोगोभवति अत्राप्यन्येषांनवमोदयगैर्द्रेष्काणैः पापयुतैः
केवलमेवाभुजांघ्रिशिरसांसंभवंव्याचक्षते सौरशशांकदिवाकरदृष्टइत्यस्यानुवृत्तिनेच्छंति अन्येविभुजादिसंभवेयथासंख्यंत्यत्काद्रेष्काण
त्रयेपिप्रतिद्रेष्काणंतदुद्भवविकल्पमाहुःविभुजोवानांघ्रिर्वाविशिरावेतिअन्येएवंव्याचक्षते यथालग्नेयदाप्रथमद्रेष्काणोदयोभवतितदापंच
मराशौप्रथमद्रेष्काणोनवमोपिप्रथमएवतत्तद्रेष्काणत्रयंयदिपापयुतंभवति तदाभुजहीनोगर्भस्थोवाच्यः अथलगेद्वितीयद्रेष्काणोदयोभ
वतितदापंचमनवमयोरपितृतीयएव एतद्रेष्काणत्रयंयदापापयुतंभवति तदापादहीनोगर्भस्थोवाच्यःअथलग्नेतृतीयद्रेष्काणोदयोभवति

टी०

१३९।

बृ.जा.
१८०१

तदापंचमनवमयोरपितृतीये एव एतद्रेष्काणत्रयं यदिपापयुतं भवति तदाशिरोविहीनो गर्भस्थो वाच्यः अत्राप्यन्ये यथासंख्यं त्यक्त्वा त्रि
प्रकारेपियोगे भुजांघ्रिशिरोहीनानां विकल्पेन गर्भस्थस्य संभवमाहुः वयं पुनर्वाब्रूमः निषेककाले यः पंचमराशौ योद्रेष्काणः सयद्यंगारकेण
युक्तः सौरशशांकदिवाकरदृष्टश्च भवति तदा विभुजो भवति एवं नवमे स्थाने द्रेष्काणो नवमद्रेष्काणः तथानिषेककाले नवमराशौ योद्रेष्काणः
सयद्यंगारकेण युक्तः सौरशशांकदिवाकरदृष्टश्च भवति तदा अनंघ्रिर्भवति तथानिषेककाले लग्नस्थो द्रेष्काणः सयद्यंगारकेण युक्तः सौरशशांक
दिवाकरदृष्टश्च भवति तदा अशिरा गर्भस्थो वाच्यः एषैव व्याख्या साध्वी यस्माद्भगवान्गार्गिः लग्ने द्रेष्काणगोमौमः सौरसूर्येदुर्वीक्षितः

रविशशियुते सिंहलग्ने कुजार्कि निरीक्षितं नयनरहितः सौम्यासौम्यैः सवुद्बुदलोचनः

कुर्यादशिरसंतद्वत्पंचमेवाहुर्वार्जितं १ विपदं नवमस्थाने यदिसौम्यैर्न वीक्षित इति तथा च सारावल्याम् मौमयुतो द्रेष्काणस्त्रिकोणलग्ने पु
संदृष्टाः विभुजांघ्रिस्तकः स्याच्छनिरविचंद्रैर्वदेद्गर्भः ॥ १९ ॥ अथ विकलजन्मज्ञानार्थं हरिण्या आह रविशशियुतेति सिंहलग्ने रविशशियु
ते अर्कचंद्राभ्यां संयुते तया भूते कुजार्किना निरीक्षिते मौमसौराभ्यां दृष्टे नयनरहितो भवति नेत्ररहितोऽधोगर्भस्थो वाच्यः अर्थादेव केवले सिंहल
ग्नेऽर्केण युक्ते सौरैर्गारकेण दृष्टे दक्षिणाक्षिकाणः एवं सिंहलग्ने केवले न चंद्रेण युक्ते सौरैर्गारकेण दृष्टे वामाक्षिकाणः सौम्यासौम्यैः सवुद्बुदलोच
न इति तस्मिन्नेवा सिंहलग्नेऽर्कचंद्राभ्यां युक्ते सौम्यासौम्यैः शुभपापग्रहैर्दृष्टे गर्भस्थः सवुद्बुदलोचनः पुष्पिताक्षो वाच्यः अत्राप्येकतमयु

के प्राग्वत् पुष्पिताक्षित्वं वाच्यं व्ययग्रहगत इति निषेककाललग्नाज्जन्मलग्नाद्वायस्य चंद्रमा व्ययग्रहगतो द्वादशस्थो भवति तस्य वामं च क्षु
र्हि नस्ति वामाक्षिकाणः स भवतीत्यर्थः एवमविरादित्योलग्नद्वादशोऽपरं दक्षिणं च क्षुर्हि नस्ति अशुभगदितायोगा इति य एते योगाः प्राग
मिहितास्त्रिकोणगेज्ञेत्यादिना ग्रंथेन शुभाशुभफलदास्तेषां सर्वेषामेव योगानां यदा योगकर्तारो ग्रहाः शुभग्रहैः सौम्यग्रहैः दृष्टा भवन्ति त
दा ते योगायाप्या भवन्ति पूर्णयथोक्तं फलं न प्रयच्छन्ति किंतु किंचित्प्रयच्छन्तीत्यर्थः ॥ २० ॥ अथ प्रश्नाधानकाले योगवशात्प्रसवकालज्ञानं वसंत
तिलकेनाह तत्कालमिंदुसहितेति तत्कालमिंदुः तत्काले प्रश्नकाले आधानकाले वा यस्मिन् राशौ चंद्रमा वर्तते तत्र च यस्मिन् द्वादशभागे व्यव

व्ययग्रहगतश्चंद्रो वामं हि नस्त्यपरं रविर्न शुभगदिता योगायाप्या भवन्ति शुभेक्षिताः ॥ २० ॥

तत्कालमिंदुसहितो द्विरसांशको यस्तत्तुल्यराशिसहिते पुरतः शशांके ॥

स्थितः स तत्कालमिंदुसहितो द्विरसांशकः केचित्तु तत्काले दुर्महितो द्विरसांशक इति पठन्ति तत्कालिके दुर्नायावत्संख्यो द्वादशभागसहितः
तत्तुल्यस्तावत्संख्यो मेघादौ गणनया यो राशिस्तत्र स्थे चंद्रमासि पुरतो ग्रतो दशमे मासि गर्भस्य प्रसवो वाच्य इति केचित् तथा च सारावल्याम् य
स्मिन् द्वादशभागे गर्भाधानं व्यवस्थितं चंद्रः तत्तुल्यक्षेप्रसवो गर्भस्य सभादिशोत्प्राज्ञः ॥ १ ॥ अन्ये पुनरेवं व्याचक्षते आधानकाले यत्र रा
शौ चंद्रमा व्यवस्थितः तत्र यावत्संख्यो द्वादशभागे वर्तते तस्माद्द्वादशभागराशेस्तावत्संख्यो य एव पुरतो राशिस्तत्र स्थे चंद्रमासि दशमे मासि प्र

टी०

१८०१

बृ.जा.
॥४१॥

सवोक्तव्यः एषैवसाध्वीव्याख्या यस्माद्भगवान्गार्गिः यावत्संख्येद्वादशांशेतीतरश्मिर्व्यवस्थितः तत्संख्योयस्ततोराशिर्जन्मेदुस्तद्
गतोवदेत् अत्रापि नक्षत्रानयेनयमनुपातोपायः यदि चंद्राक्रांतद्वादशभागप्रमाणेनसकलचंद्रराशिरेष्टादशशतलिप्ताप्रमाणंलभ्यते
तदनेनभुक्तद्वादशराशिप्रमाणेनकिमितिलब्धचंद्रराशिभुक्तंलभ्यते ततोष्टशतलिप्तापरिकल्पनयानक्षत्रमूह्यं अत्रापि दिनरात्रिकालज्ञा
नमाह यावानुदेति दिनरात्रिलग्नः पूर्वव्याख्याताः गोजाशिवकर्किमिथुनाइत्यादि आधानकालेप्रदन्कालेवायल्लग्नंतस्ययः प्रविभा
गः दिनसंज्ञोरात्रिसंज्ञोवायावानुदेति स्वमानात्यावत्कालभागोगतस्तावत्येवदिननिशोः स्वमानाद्गतेकालेजन्मभविष्यतीतिवाच्य

यावानुदेतिदिनरात्रिसमानभागस्तावद्गतोदिननिशोः प्रवदंतिजन्म ॥ २१ ॥

उदयतिमृदुभांशोसप्तमस्थेचमंदेयदिभवतिनिषेकःसूतिरवदत्रयेण ॥

मेवांदिनस्यरात्रिर्वागतकालंबुध्वाप्रसवकालेलग्नहोराद्रेष्काणनवांशकद्वादशभागत्रिंशांशकावाच्याः अत्रयेप्रवदंतिकथयंति तेषांतद्वाक्यं
सारावल्याम् तत्कालंदिवसनिशासंज्ञःसमुदोतिराशिभागोयः यावानुदयस्तावान्वाच्योदिवसस्यरात्रेर्वा इत्याधानेप्रथमंसूतिकालंमुनि
श्चितंरुत्वा जातकविहितंचविधिंविचितयेत्तत्रगणितज्ञः ॥२१॥ अधुनाधृतस्यगर्भस्यवर्षत्रयवर्षद्वादशज्ञानंमालिन्याह उदयतीतिमृदोः
सौरस्यभांशोमृदुभांशोनिषेककालेयस्यतस्यलग्नस्योदयेमृदुभांशोशैश्वराशिनवांशके मृगांशके कुंभांशकेवोदयइति तथाभूतेतस्मादेवलग्ना

न्मंदेशनैश्चरेतत्कालेसप्तमस्थेद्यूनगते एवंविधेयोगेयदिनिषेकोआधानंभवति तदाधृतस्यगर्भस्यावदत्रयेणवर्षत्रयेणसूतिकायाः प्रसवो
क्तव्यः शशिनीति एषएवविधिर्यद्वादशाशिनचंद्रेभवतितदाद्वादशेवर्षेसूतिःप्रसवंकुर्यात् एतदुक्तंभवति यस्यतस्यलग्नस्योदये य
दाकर्कटांशकोदयोभवति तस्माल्लग्नसप्तमश्चंद्रोभवतितदाधृतस्यगर्भस्यद्वादशेवर्षेप्रसवोवाच्यः निगदितमिहेति इहास्मिन्नाधाना
ध्यायेआधानकालयोगवशात् यथाहीनाधिकांगदिनांगर्भः संभवति तथाप्रसूतिकालेपितादृग्योगवशात्तथाभिधानामेवजन्मवक्तव्यम्
पितृमातृपितृव्यमातृलमातृष्वसृणामपिशुभाशुभंजन्मकालवशात्तदनंतरमपिवक्तव्यम् युक्त्येति यत्रसंभवतितत्रवक्तव्यम् यथागर्भस्त्रा

शशिनितुविधिरेषद्वादशेवर्षेप्रकुर्यान्निगदितमिहचिंत्यंसूतिकालेपियुक्त्या ॥२२॥ इतिनिषेकाध्यायःसमाप्तः ॥

पितुर्जातः परोक्षस्यलग्नमिंदावपश्यति । विदेशस्थस्यचरभेमध्याद्भूष्टेदिवाकरे ॥१॥

वादिगर्भप्रसवकालनिर्देशादिच एवमाधानकालात् प्रसवकालाच्चयथैवोद्देशः कृतः तथाप्रश्नकालादपिवक्तव्यः उक्तंचजन्मन्याधानेप्रश्न
कालेवेति इतिश्रीमद्भट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकेविवृत्तौनिषेकाध्यायश्चतुर्थः ॥ अथातोजन्मविधिर्नामाऽध्यायोव्याख्यायते तत्रादा
वेवपितुः सन्निधावसन्निधौवाजातइत्यनुष्टुभाह पितुर्जातइति इंदौचंद्रेप्रसवलग्नमपश्यतिसतिपितुः परोक्षस्यजनकस्यासन्निधौजातः
तत्रापितुरसन्निधानेस्वदेशपरदेशस्थितिज्ञानमाह विदेशस्थस्येति दिवाकरेसूर्येचरभेचरराशिस्थितेमध्याद्भूष्टेमध्याद्वादशमस्थानाद्भूष्टे प

४०

१४१

वृ.जा.
१४२ ।

तिते एकादशद्वादशस्थेनवमाष्टमस्थानस्थेपितुर्विंशदेशस्थस्य अन्यदेशगतस्यजातः चंद्रमसिप्रसवलग्रमपश्यत्येषयोगोनान्यथेति चंद्रेप्र
सवलग्रमपश्यति अर्कोस्थिरराशिस्थेमध्याद्भ्रष्टस्वदेशस्थस्यपितुः परोक्षेजातः अस्मिन्नेवयोगेद्विस्वभावस्थेर्केमध्याद्भ्रष्टस्वदेशपरदेश
योर्मध्योपस्थितस्यपरोक्षेजातः मार्गमध्येइत्यर्थः अर्थादेवचंद्रेप्रसवलग्रमपश्यत्यर्केचरराशिस्थेवाद्विस्वभावराशिस्थेवामध्याद्भ्रष्टेपिवा
पितुः स्वदेशस्थस्यैवपरोक्षेसन्निधौजातइतिवक्तव्यम् तथाचसारावल्याम् होरामनीक्ष्यमाणेपितरिनगेहस्थितेशाशिनिजातः मेपूरणा
द्युनेवाचरगेमानौविदेशगते । १ । अथान्यानपियोगाननुष्ठुमाह उदयस्थइति मंदेसौरेउदयस्थेलग्नगतेपितुः परोक्षस्यजातः वाशब्दः प्र

• उदयस्थेपिवामंदेकुजेवास्तंसमागते । स्थितेवांतः क्षपानाथेशशांकमुतशुक्रयोः । २ ।

शशांकेपापलग्नेवावृश्चिकेशत्रिभागगे । शुभैः स्वायस्थितैर्जातः सर्पस्तद्वेष्टितोपिवा । ३ ।

काराय अथवाकुजेभौमेजन्मलग्नादस्तंसप्तमस्थानसमागतेप्राप्ते पितुःपरोक्षस्यजातइति स्थितेवांतइति क्षपानाथेचंद्रेशशांकमुतशुक्र
योर्मध्यस्थेशशांकमुतोबुधः शुक्रोभार्गवःअनयोर्मध्यस्थेचंद्रेचंद्रादेकोद्वादशन्योद्वितीये अथैवैकस्मिन्नागौमध्यभागेपुचंद्रस्थितः आद्यं
तमागयोर्बुधशुक्रौ तथापिमध्यस्थः एवंविधयोगेपितुः परोक्षस्यजातः तथाचस्वलपजातके चंद्रेलग्रमपश्यतिमध्येवासौम्यशुक्रयोश्चंद्रे ज
न्मपरोक्षस्यापितुर्यमोदयेवाकुजेचास्तेइति ॥ २ ॥

अधुनासर्पवेष्टितजन्मज्ञानंचानुष्ठुमाह शशांकेति वृश्चिकेशोभौमः वृश्चिकस्वामीत्यर्थः शशांकेचंद्रेवृश्चिकेशत्रिभागगेभौमद्रेष्काण
स्थेचंद्रेतत्रभौमद्रेष्काणः मेषेप्रथमः कर्कटोद्वितीयः सिंहोतृतीयः वृश्चिकेप्रथमः धनोद्वितीयः मीनेतृतीयः एषामन्यतमस्थस्यचंद्रमसः
शुभैःशुभग्रहैःस्वायास्थितौर्द्वितीयैकादशस्थानस्थितैः सर्पउरगोजातइत्येवोक्तं पापलग्नेति एवंपापग्रहसंबन्धिलग्नोदयेयदाभौमद्रेष्काणोम
वातितत्रपापलग्नेभौमद्रेष्काणः मेषेप्रथमः कर्कटोद्वितीयः सिंहोतृतीयः वृश्चिकेप्रथमः धनुषिद्वितीयः मीनेतृतीयः एषामन्यतमस्योदये
लग्नाद्यदिशुभग्रहैर्द्वयेकादशस्थैस्तद्वेष्टितः सर्पवेष्टितोजन्तुर्जातइतिवक्तव्यम्अनेपुनरेवंव्यचक्षते चंद्रेपापलग्नेवाभौमद्रेष्काणस्थेतस्मा

• चतुष्पदगतेभानौशेषैर्वीर्यसमन्वितैः ॥ द्वितनुस्यैश्चयमलौभवतः कोशवेष्टितौ ॥ ४ ॥

देवशुभग्रहैः स्वायस्थितैः विकल्पेनसर्पोवासर्पवेष्टितोवाजातइतिवक्तव्यम् अत्रपूर्वव्याख्यासाध्वीयस्माद्भगवान्गार्गिः भौमद्रेष्काण
गेचंद्रेसौम्यैरायधनास्थितैः सर्पस्तद्वेष्टितस्तद्वत्पापलग्नेविनिर्दिशेत् १ तथाचसारावल्याम् भौमद्रेष्काणगेचंद्रेलग्नोवासांस्थितेवदेज्जात
म् द्वयेकादशगैःसौम्यैरहिवेष्टितकोभुजंगोवा ॥ ३ ॥ अधुनैकजरायुवेष्टितयोर्जन्मज्ञानमनुष्ठुमाहचतुष्पदेति भानौसूर्येचतुष्पदराशिगतेमेष
वृषासिंहधन्विपरार्धमकरपूर्वाद्धानामन्यतमस्थेशेषैरन्यैः सर्वग्रहैर्द्वितनुस्यैर्द्विस्वभावराशिस्थितैः स्ववीर्यसमन्वितैर्बालिभिश्चकोशवेष्टितौ
एकजरायुवेष्टितौयमलौजायेते ॥ ४ ॥ अधुनानालवेष्टितजन्मज्ञानमनुष्ठुमाह छागेति छागोमेषः सिंहःप्रसिद्धः वृषोवृषमः एतैः

टी०

१४२

बृ.जा.
॥४३

छागसिंहवृषे लग्नस्थितैः एषामन्यतमोयदिलग्नगतो भवति तत्स्थे सौरेऽथवा कुजे तस्मिन् छागसिंहवृषाणामन्यतमेलग्नगते तत्स्थे यत्र त्रस्थे सौ
नेश्चरेऽथवा कुजे भौमे तत्र स्थेनालवेष्टितो जंतुर्जायते नालशब्देन नाड्योभिधीयते कस्मिन्नंगे वेष्टित इत्याह राशंशसदृशो गात्रेति राशंशोरा
शंशः राशः लग्नस्य योनवांशकस्तत्कालमुदितः सचयद्राशिसंवंधी सचराशिर्यस्मिन्नंगे कालपुरुषस्य व्यवस्थितः कालांगानीत्यादिना ग्रंथे
न निरूपितस्तत्सदृशो गात्रेति स्मन्नेवांगेनाड्यावेष्टित इति वक्तव्यम् तथा च सारावल्याम् मिहाजगोभिरुदये सूतेनालेन वेष्टितो जंतुः ल-
ग्ने कुजेथसौरेराशंशसमानगात्रेषु ॥ ५ ॥ अधुना जारजातकज्ञानं वंशस्थेनाह नलग्नमिति गुरुर्जीवोलग्नमुदयमिदुंचंद्रं च यदि न निरीक्ष्य

छागो सिंहवृषे लग्नस्थे सौरेथवा कुजे । राशंशसदृशो गात्रे जायते नालवेष्टितः ॥ ५ ॥
नलग्नमिदुंचगुरुर्निरीक्षते नवाशशांकरविणा समागतं ॥

तेन पश्यति लग्नचंद्रावेकराशिस्थौ पृथक्स्थौ वायदे । भावपि गुरुणा न दृश्येते तदा परेण जारेण जात इति निश्चयात् प्रवदंति कथयंति मुनयः अ-
त्र यदि लग्नचंद्रौ जीवभागे स्थौ जीवनवांशकस्थौ भवतः तदान परजात इति वक्तव्यम् तस्माद्यवनेश्वरः अजीवभागेऽप्यनवीक्षिते वा जीवेथ
चंद्रेण विलग्नमेवो जातं परोद्भूतमिति ब्रुवंति वाच्यो जनेनाथ वलावल्लोकादिति १ नवाशशांकमिति शशांकां चंद्रं विणा सूर्येण समागतं संयुक्तं
रुर्न निरीक्षते चंद्रावेकराशिस्थौ यदि च वृहस्पतिना न दृश्येते तदा परेण जातः अथवा शशीचंद्रः सपापद्वयपापद्वयेण भौमेन सौरेण वा युक्तः

तथा विधेर्केण सूर्येण यदि युक्तो भवति तथापि परेण जात इति अत्राप्यन्ये जीवदृष्ट्यानुवर्तिव्याख्यानं कुर्वति तदयुक्तं यस्माच्चंद्रावेकराशिग-
तौ पापयुक्तावयुक्तौ वा जीवेन दृश्यमानौ वा जारजातजन्मकरो तत्र चंद्रार्के यो योगः पापेन समेत्य किं कृतं भवति तस्माच्चंद्रावेकराशिगतौ अपा-
पौ जीवेन दृश्यमानौ सपापौ जीवेन दृश्यमानौ अदृश्यमानौ वा जारजातजन्मकरो निश्चयात् प्रवदंति अत्र चंद्रमायदि गुरुवृहस्पतिगृहे तद्वेष्का-
णतत्र वांशकद्वादशभागत्रिंशद्भागस्थो भवति अन्यत्र वाराशौ गुरुणा युक्तस्तदान जारजात इति यस्माद्भगवान्गार्गः गुरुक्षेत्रगते चंद्रे तद्युक्ते वा
न्यराशिगे । तद्वेष्काणे तदंशवानपैर्जात इष्यते ॥ ६ ॥ अधुना जातस्य पितृबंधनयोगज्ञानं वैतालीयेनाह क्रूरक्षगताविति क्रूरक्षाणि क्रूरग्र

सपापकोर्केण युतोथवा शशी परेण जातं प्रवदंति निश्चयात् ॥ ६ ॥
क्रूरक्षगतावशोभनौ सूर्यद्यूननवात्मजस्थितौ । वद्वस्तुपिताविदेशगः स्वेवाराशिवशादथोपथि । ७।

हराशयः मेषसिंहवृश्चिकमकरकुंभाः कृष्णपक्षस्थेर्क्षेण चंद्रे कर्कटः पापयुक्ते बुधोपिकन्यामिथुने अशोभनौ पापौ शनिभौ मौ क्रूरक्षगतौ पापक्षे-
त्रस्थितौ सूर्याद्रवेद्यूननवात्मजस्थितौ द्यूनं सप्तमं नवमं प्रासिद्धं आत्मजस्थानं पंचमं एषामन्यतमस्थौ भवतस्तदा जातस्य पिता जनको बद्धो
वाच्यः तस्यादित्याक्रांतराशिवशाद्वंधनदेशज्ञानमाह स्वेवाराशिवशादथोपथीति चरराशिस्थेर्के परदेशे बद्धः स्थिरराशिस्थेर्के स्वेदेशे द्वि-
स्वभावेपथिमार्गे एवाराशिवशात्स्थानपरिज्ञानं अथो इत्ययं निपातो विकल्पेन केचित्स्वेवाचरराशिवशात्तथापथीति पठंति ॥ ७ ॥

टी०

४३

अधुनापोतगताप्रसवज्ञानवैतालीयेनाह पूर्णेति शशिनिचंद्रेपूर्णेपरिपूर्णेमंडले तस्मिंश्चस्वराशिगेकर्कटास्थिते तथासौम्येबुधेलग्नगते उदयस्थेगुभेजीवे एवंसुखेचतुर्थस्थे पोतगतानौस्थाप्रसूयते इतिवक्तव्यम् तत्रान्यगुभैः सुखइतिपठंति पठित्वेवंव्याचक्षते गुभैः सुखेचतुर्थभवनेगुभैरिति बहुवचनंनघटते लग्नेबुधउक्तः शुक्रबृहस्पतीशेषौगुभागुभमित्येवंप्राप्नोति यत्क्रियते गुभैरिति तस्मादेवमवसीयते पूर्णश्चंद्रमाः शुक्रबृहस्पतिभ्यांयुक्तोभवति तदागुभैरितिभवाति एतच्चमेषलग्नेतत्रास्येबुधेपूर्णचंद्रेशुक्रबृहस्पतिभ्यांसमायुक्तेकर्कटव्यवास्थितेसर्वयुज्यतइति अयंपाठोमद्वयारूपानेनयुक्तः यस्मान्मकरावस्थितेऽर्केकर्कटस्थचंद्रमाः पूर्णोभवति मकरव्यवस्थितेचाकेमकराच्चतुर्थे

पूर्णेशशिनिस्वराशिगेसौम्येलग्नगतेशुभेसुखे । लग्नेजलजेस्तगेपिवाचंद्रेपोतगताप्रसूयते ॥ ८ ॥

आप्योदयमाप्यगःशशोसंपूर्णः समवेक्षतेथवा । मेपूरणबंधुलग्नगः स्यात्सूतिः सलिलेनसंशयः ॥ ९ ॥

भवनेमेबुधस्यसंभवो नास्ति किंपुनर्मकरात्सप्तमराशौकर्कटकेशुक्रस्याप्यवस्थानमिति तस्माच्छुभेसुखेइतिसप्तम्येकवचनांतएवपाठोन्याप्यः शुभेसुखइति तत्कथंजीवोव्याख्यातः उच्यतेबुधेलग्नगतस्तस्माच्चतुर्थेशुक्रस्यावस्थानंनभवति अतोजीवइति व्याख्यातंकेचित्पूर्वशास्त्रानुसारेणेतिशुक्रइच्छंति अथपोतगताप्रसवयोगोद्वितीयः लग्नेजलजइति लग्नेजलजेजलराशौकर्कटमकरपश्चिमाधमीनानामन्यतमेतस्मादस्तगे सप्तमस्थानस्थेचंद्रेपूर्णेवाऽपूर्णेचपोतगतैवप्रसूयतइति वाशब्दः प्रकारार्थः ॥ ८ ॥ अथोदकमध्यप्रसवज्ञानवैतालीये

नाह आप्योदयइति आप्यराशयोमकरपश्चाद्वैकर्कमीनास्तेषामन्यतमस्योदये आप्योदयेजलराशिलग्नमेवति शशीचंद्रश्चाप्यगोजलराशिस्थः तदासूतिः प्रसवः सलिलेजलसमीपेनसंशयः निश्चयाद्वाच्यः अथवासंपूर्णः शशीलग्नगमाप्योदयसमवेक्ष्यतेपश्यति तथापिसलिलेजलसमीपेप्रसूतिः मेपूरणबंधुलग्नइति अथवाप्यराशावुपगते मेपूरणबंधुलग्नगे मेपूरणेदशमेबंधुस्थानेचतुर्थलग्नेप्राग्लग्नगेस्थितः स्याद्भवेत्तथापिसलिलेप्रसूतिरिति वदेत् तथाचसारावल्याम् सलिलमलग्नेचंद्रोजलराशौवीक्ष्यतेथवापूर्णः प्रसवंसलिलेविद्याहंधूदयदशमगश्चयदा ॥ ९ ॥ अधुनावंधनागारावटयोः प्रसवज्ञानवैतालीयेनाह उदयेति उदयोलग्नंउडुपश्चंद्रः तयोरुदयोडुपयेरिक

उदयोडुपयोर्व्ययस्थितेगुप्त्यांपापनिरीक्षितेयमे । अलिकर्कियुतेविलग्नगेसौरेशीतकरेक्षितेवटे ॥ १० ॥

मंदेजगतेविलग्नगेबुधसूर्येदुनिरीक्षितेक्रमात् । क्रीडामवनेसुरालयेसोखरभूमिपुचप्रसूयते ॥ ११ ॥

राशिस्थयोर्व्ययस्थितेद्वादशस्थेतस्मिंश्चपापनिरीक्षितेगुप्त्यांबंधनागारेप्रसूयतेइतिवक्तव्यम् सौरेशनैश्चरे अलिकर्कियुतेवृश्चिककुलीरयोरन्यतमस्थेविलग्नगेतस्मिंश्चशीतकरेक्षितेचंद्रदृष्टेऽवटश्चभ्रेप्रसूतिर्वक्तव्या ॥ १० ॥ अथक्रीडागृहदेवालेसोखरभूमिप्रदेशेपुप्रसवज्ञानवैतालीयेनाह मंदेति मंदेशनैश्चरेऽजगतेजलराशिस्थेतथाभूतेविलग्नगेप्राग्लग्नस्थेक्रम त्परिपाट्याबुधसूर्येदुनिरीक्षिते बुधक्रीडामवनेसुरालयेसोखरभूमिपुचप्रसूयतइतिवदेत् एतदुक्तमवातिशनैश्चरेजलराशिस्थेलग्नगतेबुधनिरीक्षितेबुधदृष्टेक्रीडामवनेरतिगृहप्रसू

वृ.जा.
१४५।

यते एवंसूर्येणार्केणनिरीक्षितेसोखरभूमिषुसवालुकास्ववनिषुप्रसूयतेइति ॥ ११ ॥ अथश्मशानरम्यप्रदेशाशिशालानृपदेवगृहगोकुलाशि
ल्पालयप्रसवज्ञानमेवोपजातिकयाह नृलग्नगमिति पूर्वश्लाकान्मंदइत्यनुवर्तते प्रत्यासन्नत्वात् नृलग्नगंनरराशिलग्नेस्थितंनरराशयो
मिथुनकन्यातुलाधनिवपूर्वार्धकुंभाः तत्रगतंशनैश्चरंकुजोंगारकःप्रेक्ष्यदृष्टुमौमोयदिपश्यातितदाश्मशानेप्रसवंजन्मकरोति केचिन्नृलग्न
दर्शीक्षितिजइतिपठंति नृलग्नगंपश्यतितच्छीलोनृलग्नदर्शीक्षितिजः रम्येसितेंदूइति नरराशीलग्नगतशनैश्चरयुक्तांसितःशुक्रः इंदुश्चं
द्रोवापश्यतितदारम्यैरमणीयमंदिरेजन्मएवंविधंसौरंगुरुर्जीवःपश्यतितदाअग्निहोत्रेअग्निशालायांएवंविधंसौरिरविःपश्यति तदानरेन्द्राम

नृलग्नगंप्रेक्ष्यकुजःश्मशानेरम्येसितेंदूगुरुरग्निहोत्रे । रविनरेन्द्रामरगोकुलेषुशिल्पालयेज्ञःप्रसवंकरोति॥ १२॥

राश्यंशसमानगोचरेमार्गेजन्मचरेस्थिरेगृहे । स्वर्क्षांशगतेस्वमंदिरेबलयोगात्फलमंशकर्क्षयोः ॥ १३ ॥

रगोकुलेषुनरेन्द्रगृहेराजवेश्मनिअमरगृहेदेवागरेवागोकुलेवागोशालायांप्रसूतिःजन्म एवमेवबुधेनदृष्टेसौरेशिल्पालये शिल्पिगृहेचित्रपुस्त
ककरवर्धकिप्रभृतीनांशिल्पिनांप्रसिद्धानामन्यतमस्यगृहेप्रसूतिरिति तथाचसारावल्याम् रविजेजलजविलग्नेक्रीडोद्यानेबुधेक्षितेप्रसवः
रविणादेवागरितयोखरैचैवचंद्रेण। १। आरण्यमवनलग्नेगिरिवरदुर्गेतथानरविलग्ने रुधिरेक्षितेश्मशानेशिल्पिकानिलयेचसौम्येन तथाच
वादरायणः सूर्येक्षितेगोनृपदेववासेशुक्रेंदुजाभ्यांरमणीयदेशे सुरज्यदृष्टेद्विजवन्होत्रेनरोदयेसंप्रवदंतिसूतिम् ॥ १३ ॥ अथप्रसवदेशज्ञा

नैवैतालीयेनाह राश्यंशेति राशिश्चभंशश्चतद्राश्यंशंराशिर्लक्षराशिंशोनवांशकः लग्नराशेस्तन्नवांशकस्यवायः समानः सदृशस्वा
त्मीयगोचराविषयः स्वचराश्चसर्वइत्यनेनप्रार्थितः तत्रयस्मिन्यस्मिन्प्रदेशेयोयाराशिरूपः प्राणीसंचरतितत्रयोमार्गःपंथास्तस्मिन्ज
न्मयदिचरलग्नस्तन्नवांशकोवायदिचरोभवति अथलग्नराशिस्तन्नवांशकोवास्थिरस्तदाराशिरूपतुल्यस्यप्राणिनः यस्मिन्गृहेयत्रप्रसवे
सतितत्स्थानेराशिस्वरूपतुल्यस्यप्राणिनोयद्गृहंसमीपस्तत्रप्रसवइत्यर्थः स्वर्क्षांशगतइति चरस्यस्थिरस्यद्विस्वभावस्यवाराशेलग्नगतस्य
स्वर्क्षांशआत्मीयनवांशकोदयोयदाभवति तदास्वमंदिरेआत्मीयगृहेएवजन्मवक्तव्यं तत्रराश्यंशसमानगोचरेमार्गेजन्म इत्यादिसामान्ये

आराकंजयोस्त्रिकोणगेचंद्रेऽस्तेचविसृज्यतेवया । दृष्टेमरराजमंत्रिणादीर्घायुःसुखभाक्चसंस्मृतः ॥ १४ ॥

नोक्तत्रज्ञायतेकेलग्नराशिसमानगोचरेकिमंशसमानगोचरे प्रसवोदेशःक्रियतांतर्द्धमयंनिश्चयः बलयोगादिति अंशकोनवांशकः ऋक्षं
राशिः अनयोर्बलयोगात्फलंप्रसवस्थानज्ञानम् एतदुक्तंभवति लग्नराशेर्नवांशकराशश्चयोबलवांस्तत्समानगोचरे मार्गगृहसमीपेषुप्रस
वोवक्तव्यः अत्रपूर्वोक्तयोगाभिराश्यंशसमानगोचरमार्गादिषुप्रसवोवक्तव्यः तेषांसंभवेयोगोक्तप्रदेशेष्वेवप्रसवोवक्तव्यः ॥ १३ ॥

अथयस्मिन्योगेजातोमात्रात्यज्यतेयस्मिन्श्रयोगेजातस्त्यक्तोपिमात्रादीर्घायुःसुखीचमवाति तद्योगद्वयंवैतालीयेनाह आराकंति चंद्रे
शशिन्याराकंजयोर्भौमसौरयोरेकराशिगतयोस्त्रिकोणगेनवमस्थेपंचमस्थेवा ऽस्तेचसप्तमेस्थानेस्थिते जातौवयामात्राविसृज्यते त्यज्यते ए

टी०

१४५।

बृ.जा
१८६।

वंविधेयोर्येचंद्रमसि आमरराजमंत्रिणागुरुणादृष्टेमात्रात्यकोपिपरहस्तगतोपिदीर्घायुः चिरजीवीसुखमाकूचभाविभोगीभवति ॥ १४ ॥
अथयस्मिन्योगेजातोमात्रात्यकोविनश्यतितद्वसंततिलकेनाह पापेक्षितइति तुहिनगौचंद्रेपापेक्षितेपापग्रहदृष्टेसौरेणाकेंणवेत्यर्थः तथाभू-
तेउदयेलग्नेस्थितेकुजेभौमेऽस्तेसप्तमस्थानस्थेजातोमात्रात्यकोविनश्यतित्रियतइत्यर्थः कुजार्कजयोरिति तथातेनैवप्रकारेणलग्नेचंद्रमसि
पापेक्षितेसूर्यदृष्टेकुजार्कजयोभौमशनैश्चरयोरायेएकादशस्थितयोर्जातोमात्रात्यकोपिविनश्यतित्रियतइत्यर्थः सौम्येपिपश्यतीतिपूर्वोक्तयोग-
स्थेचंद्रमसिपापदृष्टेसौम्येगुमग्रहेपिपश्यतिसतुजातोमात्रात्यज्यतेत्यकोपि यादृग्वर्णप्रभुणासौम्यग्रहेणचंद्रमादृष्टस्तथाविधस्यहस्तमेतिता

पापेक्षितेतुहिनगावुदयेकुजे ऽस्तेत्यकोविनश्यतिकुजार्कजयोस्तथाये । सौम्येपिपश्यतितथाविधहस्तमेतिसौ-
म्येतरेषुपरहस्तगतोप्यनायुः ॥ १५ ॥

दृग्वर्णस्यब्राह्मणादेर्हस्तंगच्छतितेनउत्थापितोजीवतिचअथास्मिन्नवयोगेस्थितश्चंद्रमापापेनकुजेनसूर्येणसौरेणवादृश्यतेऽन्येनसौम्यग्रहे-
णचदृश्यतंतदाजातोतयोर्दृष्टग्रहयोर्येबलवान्तादृग्वर्णस्यब्राह्मणादेर्हस्तंगतोपिविनश्यति यदुक्तं सौम्येतरेषुपरहस्तगतोप्यनायुरिति न-
नुयथायोगस्थेचंद्रमसिसौम्यैःपापैश्चदृश्यमानेमात्रात्यकोविनश्यतिइत्याभिहितं तत्रक्षत्रियवैश्यशूद्रवर्णसंकरादिषुहस्तगतः सर्वएवविना-
शमाप्नोति ब्रह्मवचमात्रात्यकाः क्षत्रियादिवर्णसंकरगताश्चजीवमानादृश्यंततस्मात्पूर्वश्लोकादृष्टेऽमरराजमंत्रिणादीर्घायुः सुखमाकूचस-

स्मृतइत्येतदिहशेषभूतमवगंतव्यं तस्माद्बुधेनशुकेणवायथादर्शितयोगस्थचंद्रमादृश्यतेजीवेननदृश्यतेतदापरहस्तगतोपिम्रियते यदापा-
पेनसौम्येनवादृश्यमानोपिजीवेनदृश्यतेतदादृष्टग्रहबलवशात्तद्वर्णस्यब्राह्मणादेर्हस्तगतोजीवति तथाचसारावल्याम् त्रियतेपापैर्दृष्टःश-
शिनिविलग्नकुजेस्तगत्यक्तःलग्नाच्चलामगतयोर्वसुधासुतमंदयोरेवंपश्यतिसौम्योबलवान्यादृगृह्णातितादृशोजातंशुमपापग्रहदृष्टेपरैर्गृही-
तोप्यसौम्रियतेसर्वेष्वेतेषुयदायोगेषुशशिसुरेज्यसंदृष्टःभवतितदादीर्घायुर्हस्तगतःसर्ववर्णेषु। १५। अधुनाप्रसवगृहज्ञानंवैतालीयेनाह पितृ-
मातृइति पितृमातृगृहादिवाकंशुक्रावित्यादिनोक्ताः तद्वलात्पितृमातृगृहवीर्यात्पितृमातृगृहेषुप्रसूयतइतिवेदेत् तदार्कशनैश्चरयोरन्यतमे

पितृमातृगृहेषुतद्बलात्तरुशालादिषुनीचगैः शुभैः । यदिनैकगतैस्तुवीक्षितौलग्नेद्विविजयेप्रसूयते । १६ ।

बलवतिपितृगृहेपितृष्वसृपितृव्यादिसंबंधिगृहेप्रसूतिःएवंमातृगृहयोश्चंद्रशुक्रयोरन्यतमेबलवतिमातृगृहेमातृष्वसृमातृलादिगृहेप्रसूतिः त-
रुशालादिषुनीचगैः शुभैरिति बहुवचनात्सर्वएवशुभग्रहाः यदानीचस्थामवतितदातरुषुवृक्षेषुशालासुप्राकारसमीपेषुप्रसवोवाच्यः आदिग्र-
हणान्नदीकूपारामपर्वतादिप्रदेशेष्वनावृतेषुइति यदिनैकगतैरिति नीचगैःशुभैरित्यनुवर्तते सर्वेशुभग्रहाः नीचगतास्तैर्लग्नेद्वौउदयचंद्रावु-
भावप्येकराशिगतौग्रहैर्बहुवचनात्त्रिप्रभृतिभिर्यदानदृश्येततदात्रिजेनजनरहितस्थानेऽटव्यांप्रसूतिरिति यदापुनरेकस्थैर्बहुभिर्ग्रहैर्यदालग्न-
दृश्येततदाजनाकीर्णंप्रसूतिरितितथाचसारावल्याम्पितृमातृगृहेवर्गेतस्वजनगृहेषुबलयोगात्प्राकारतरुनदीषुचप्रसूतिर्नीचाश्रितैःसौम्यै-

टी०

१८६।

वृ. जा.
१४७१

नेक्षेतेलमेदूयद्येकस्याग्रहास्तदाटव्याम् ॥ १६ ॥ अधुना दीपसंभवासंभवभूप्रदेशे प्रसवज्ञानं गर्भमोक्षं मातुः क्लेशज्ञानं मंदाक्रांतयाह मंदक्षींशइ
ति शशिनिचंद्रेयत्रतत्रराशौ मंदक्षींशिनैश्चरस्यनवमभागे मकरकुंभयोरन्यतमांशकस्थे तमस्यंधकारे सूतिकाशयनं वक्तव्यम् हिबुकेलप्राचतुर्थ
स्थे चंद्रधकारे एव शयनम् यत्र तत्रावस्थिते चंद्रे मंदेन सौरिणदृष्टे धकार एव अब्जगे वा अब्जराशी अत्र कर्कटमीनौ द्वौ विज्ञेयौ मकरकुंभयोरुक्तत्वा
त् मंदक्षींशित्यादिनेति येन यत्र तत्र राशौ कर्कटनवांशकस्थे चंद्रे मध्यंधकार एव मीननवांशकस्थे वा तमस्यंधकार एवेति तद्युक्तेवेति तदिति सौरः परा
मृश्यते युत्र तत्रावस्थिते चंद्रे सौरयुक्ते धकार एव एवं निषेककालेन शयनमपि सर्वेष्वेतेषु योगेषु यदार्कदृष्टः चंद्रमा भवति तदा धकार एव यस्माद्य

मंदक्षींशिशिनिहिबुके मंददृष्टेऽब्जगे वा तद्युक्ते वा तमसि शयनं नीचसंस्थैश्च भूमौ ।

वनेश्वरः सौरांशकस्थे शशिनिप्रलये जले जलारूपांशकमाश्रिते वा स्वांशस्थिते केन्द्रगते कजे वा जातस्तमिस्त्रयदिनार्कदृष्टः ॥ १७ ॥ अन्येषां मंत यथासू
र्ये वलवनिभौ मेनदृष्टे मत्स्वपियोगे ष्वंधकाराभावः तथा च सारावल्याम् वलवातिसूर्ये दृष्टे बहुप्रदीपांधारार्कपुत्रेण अन्यैर्व्यपगतवीर्यैः सूतौ ज्योति
स्तृणैर्भवाति सौरांशजलजांशे चंद्रेऽक्युते यवा हिबुके तदृष्टे वा कुर्यात्तमसि प्रसवं न संदेहः नीचसंस्थैश्च भूमौ शयनामित्यनुवर्तते बहुवचनाद्यथासं
भवं त्रिप्रभृतिभिर्गृहीतैर्नीचस्थैर्भूमौ शयनं वाच्यम् भूशब्देनात्र तृणास्तृताभूज्ञेया केचिल्लग्नस्थे चतुर्थस्थे वानीचगते चंद्रे भूशयनमिच्छति यथासारा
वल्याम् नीचस्थैर्भूशयनं चंद्रेऽप्यथवासुखे विलम्बे वा यद्वादिति प्रसवलग्नराशिष्वद्वयेन प्रकारेण हरिजं व्रजत्युदयलेखां परित्यजति तद्वत्तेनैव प्रकारेण

नार्यागर्भमोक्षो वाच्यः यत्राकाशं भूम्या सह सक्तं स मंता दृश्यते तद्वरिजं उक्तं च हरिजमिति गगनमवनौ संपृक्तमिव लक्ष्यते यथोक्तेषु तद्यथाशीर्षो
दये पुल्लेपूतानास्योरं दर्शयतो गर्भस्य मोक्षो वाच्यः पृष्ठोदये ष्वधोमुखस्य पृष्ठं दर्शयतः मीनोदये पाश्वर्धं दर्शयतः तथा च सारावल्याम् शीर्षोदये वि
ल्लेपमूर्ध्ना प्रसवो न्यथोदये चरणैः उभयोदये च हस्तैः शुभदृष्टे शोभनो न्यथा कष्टः केचिदेवं व्याचक्षते यथा लग्नप्राधिपो नवांशकाधिपो वालग्नस्थो
वाग्रहो वक्रो भवति तदा वै परित्यनगर्भमोक्षो भवति तथा च मणित्थः लग्नाधिपे शकपतौ लग्नस्थे वा कृते गृहेऽप्यथवा विपरीतगतो मोक्षो वाच्यो गर्भ
स्य संक्लेशः पापैरिति पापग्रहैश्चंद्रगतैः शशिना सह व्यवस्थितैः स्मरगतैर्लग्नात्सप्तमस्थैर्वासुखगतैश्चतुर्थस्थैर्वा प्रसवकाले जनन्याः मातुः

यद्वद्राशिर्व्रजति हरिजं गर्भमोक्षस्तु तद्वत्पापैश्चंद्रात्स्मरसुखगतैः क्लेशमाहुर्जनन्याः ॥ १७ ॥

स्नेहः शशांकादुदयाच्च वर्ति दीपो क्युक्तक्षवशाच्च राद्यः ।

क्लेशमाहुः कष्टं कथयंतिसूरयः तथा च सारावल्याम् क्लेशो मातुः क्रूरैर्वध्वस्तगतैः शशांकयुक्तैर्वा ॥ १७ ॥ अथ दीपगृहद्वारज्ञानमिंद्रव
ज्याह स्नेहः शशांकादिति शशांकाच्चंद्रात् स्नेहो वाच्यः जन्मकाले पूर्णचंद्रमसि स्नेहेन पूर्णदीपभाजनं वक्तव्यम् क्षीणे क्षीणस्नेहात्कामिति
तथा च सारावल्याम् दीपः पूर्णः पूर्णेशशिनिक्षीणे क्षयस्तु तैलस्य यद्येवं तदामावास्यायां सर्वेषां मंधकारे प्रसवो भवति तस्मादयुक्तमेतत् तेन
यत्र राशौ चंद्रमा व्यवस्थितस्तत्र यादिराशी प्रारंभे स्थितो भवति तदा दीपभाजनं स्नेहेन पूर्णं वक्तव्यम् यत्र राद्यवसाने स्थितस्तत्र स्नेहांतं दीपं

टी०

१७४

बृ.जा.
॥४८॥

स्नेहहरहितं मध्यं प्राप्तेऽर्धम् अन्यत्रानुपातादिति उदयाच्चवर्तिः उदयाल्लग्नदीपवर्तिरादेश्याल्लग्नारंभेतक्षणइत्तावर्तिरादेश्या मध्ये अर्धदग्धावर्तिः लक्षावसानेवर्तिदाहोवाच्यः अंतरेनुपातः तथाचसारावल्याम् यावल्लग्न्यादुदितं वर्तिर्दग्धातुतावतीभवति दीपोर्कयुक्तक्षेत्रादिति अर्कोरविस्तद्युक्तराशि वशाच्चराद्योदीपोवाच्यः तत्रचरराशिव्यवस्थितेर्के संचार्यमाणो दीप आदेश्यः स्थिरराशिस्थेर्के एकदेशस्थः दीपः द्विस्वभावस्थेर्के चालितः प्रतिष्ठितइतिकेचिद्वदंति यथायस्मिन् राशावर्कः स्थितः सराशिर्घस्यांदिशि स्थितः प्रागादीशाः क्रियतु नृयुक्कर्केट्यादिना प्रदर्शितस्तस्यांदिशि दीप आदेश्यः अन्ये एवं वदंति यथायस्यांदिशि अर्को भ्रमवशेनाष्टप्रहरकल्पनयाष्टासु दिक्षु परिभ्रमति नैव क्रमेण यस्यांदिशि व्यवस्थितः तस्यांदिशि ग्रहस्य दीपस्थानमिति तथाचसारावल्याम् द्वादशभागविभक्ते वासगृहे व्यव

• द्वारं चतद्वास्तुनिकेंद्रसंस्थैर्ज्ञेयं ग्रहैर्वीर्यसमन्वितैर्वा ॥ १८ ॥

स्थिते सहस्रांशौ दीपश्चरास्थिरादिपुतयैव वाच्यः प्रसवकाले अत्रप्राच्यादिगृहं द्वादशधा विभज्य मेषादिगणनयार्कराशिर्यत्र भवति तत्र दीपस्थानमिति केचिल्लग्नस्य यादृशो वर्णस्तादृग्वर्णादीपवर्तिमिच्छंति तथाचमणित्थः लग्नस्य योत्र वर्णो निर्दिष्टस्तेन वर्तिरादेश्या द्वारं चतद्वास्तुनीति तद्वास्तुनिसूतिकागृहे लग्नार्केंद्रस्थे ग्रहैर्द्वारादेशः कार्यः तस्य गृहस्य यादिकप्राच्याद्यारविशुक्ललोहिततमेत्यादिनोक्ता तदिगभिमुखं सूतिकागृहं वक्तव्यम् बहुषुकेंद्रेषु बलवद्ग्रहवशात् गूण्येषुकेंद्रेषु तल्लग्नराशिवशात् लग्नस्य यादिकुतदाभिमुखं यस्मादनेनैव स्वल्पजातकेऽ

कं द्वारं वास्तुनिकेंद्रोपगताद्गृहादसति वा विलग्नर्क्षात् अन्ये वदंति यथा लग्नद्वादशभागराशिदिगभिमुखं सूतिकागृहद्वारं तथाचमणित्थः लग्नस्य योत्र वर्णो निर्दिष्टस्तेन वर्तिरादेश्या द्वारं चतद्वास्तुनीति तद्वास्तुनिसूतिकागृहे लग्नार्केंद्रस्थे ग्रहैर्द्वारादेशः कार्यः तस्य गृहस्य यादिकप्राच्याद्यारविशुक्ललोहिततमेत्यादिनोक्ता तदिगभिमुखं सूतिकागृहं वक्तव्यम् बहुषुकेंद्रेषु बलवद्ग्रहवशात् गूण्येषुकेंद्रेषु तल्लग्नराशिवशात् लग्नस्य यादिकुतदाभिमुखं यस्मादनेनैव स्वल्पजातकेऽ

अधुना सूतिकागृहस्वरूपज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह जीर्णसंस्तुतामिति वीर्यसमन्वितादित्यनुवर्तते सर्वग्रहेभ्योऽर्कजे सौरे- वीर्यवर्तिसत्रले जीर्णमिति चिरंतनम् भूयः संस्तुतं सूतिकागृहं वक्तव्यं क्षितिसुते भौमे वलवत्याग्निना दग्धं शीतगौचंद्रेन वंशुक्ल

• जीर्णसंस्तुतमर्कजे क्षितिसुते दग्धं नवं शीतगौकाष्ठादयं नदृढं रवौ शशिसुते तन्नैकशिल्प्युद्भवम् ॥

पक्षे उपलितं वदेत् यस्माद्यवनेश्वरः संचर्यताचंद्रमसोपालिप्तमिति काष्ठादयं नदृढं रवावदित्येकाष्ठादयं दारुबहुलं नदृढम् सारं शशिसुते बुधे तद्गृहं अनेकशिल्प्युद्भवं बहुविधशिल्पिपरचितं रम्यं चित्रयुतमिति भृगुजेशु क्रूरम्यं रमणीयं मनोरमं च परम् नवं नूतनं चित्रयुतं चित्रकर्मयुक्तम् जीवे गुरौ दृढं चिरकालस्थायि चक्रस्यैर्भचक्राधिरूढैर्गृहदातृगृहसमीपस्थैरन्यग्रहैः सामंतपूर्वा समंतात् सर्वदिक्षु यथोपदिष्टां वदेत् ब्रूयात् सामंतपूर्वा प्रतिवेशिमकवेशमनां सामंतात् क्रमेणेत्यर्थः यथा गृहदातृग्रहस्य पुरतः पश्चाद्वा पाश्वर्योर्वाऽन्ये ग्रहा व्यवस्थितास्ते नैव क्रमेण सूतिकागृहस्थानानि प्रतिवेशमगृहाणि वाच्यानि अन्ये सामंतपूर्वा मिति पठंति सामंताद्गृहपर्यंतपूर्विकारचनामिति

बृ.जा
१४९।

टी०

तथाचसारावल्याम् भवनग्रहसंयोगैःप्रतिवेशमाश्रितनीयाश्च देवालयानुपावककाशविहाराद्यवस्करस्थानम् निद्रागृहं च भास्करशशि
कुजगुरुमार्गवार्किबुधयोगात् अत्राचार्येणभूमिकाप्रमाणनोक्तम् त्रिशालद्विशालज्ञानं च तदुच्यते बृहस्पतौ कर्कटस्थे परमोच्चाद्गृहे लया
तदशमगे द्विभूमिकमुच्चभागेष्वर्वाक्स्थिते त्रिभूमिकं उच्चभागे स्थे चतुर्भूमिकं धनुषिसवले दशमस्थानस्थे गुरो त्रिशालं तद्वद्गृहं मिथुनक
न्यामीनस्थे द्विशालं उक्तं च स्वल्पजातके गुरु रुचे दशमस्थे द्वित्रिचतुर्भूमिकं करोति गृहम् धनुषिसवले त्रिशालं द्विशालमन्येषु विमलेष्वि
ति ॥ १९ ॥ अथ समस्तवास्तुनिष्कसूतिका गृहमिति तद्विज्ञानं दोधकेनाह मेघेति मेघः प्रसिद्धः कुलीरः कर्कटः तुला तुल एव अलिर्वृ
रम्यां चित्रयुतं नवं च भृगुजे जीवे दृढं मंदिरं च क्रस्थैश्च यथोपदेशरचनां सामंतपूर्वावदेत् ॥ १९ ॥

मेघकुलीरतुलादिघटैः प्रागुत्तरतो गुरुसौम्यगृहेषु ॥

पश्चिमतश्च वृषेण निवासो दक्षिणभागकरौ मृगसिंहौ ॥ २० ॥

श्चिकः घटः कुंभः एषामन्यतमेलमेवास्तुनि प्राग्भागे सूतिकास्थानं वक्तव्यं अंशे वा उत्तरतो गुरुसौम्यगृहेषु गुरुगृहे धनिमीनौ सौम्यगृ
हे मिथुनकन्ये एतेषु लग्नेषु तदंशके चोत्तरतो वास्तुनि सूतिका गृहं वाच्यं वृषेण तदंशकेन च गृहपश्चिमभागे सूतिका गृहं मृगसिंहौ मकरकेस
रिणो दक्षिणभागकराविति दक्षिणभागे सूतिका गृहं कुरुतः ॥ २० ॥ अथ सूतिका गृहे क्वशयनमितितज्ज्ञानं वेतालीयेनाह प्राच्यादिगृहेति

॥ १४९ ॥

गृहे सूतिकावेशमनि प्राच्यादिदिशि पूर्वाद्यास्वष्टसु दिक्षु क्रियादयो मेषादयो राशयः द्वौ द्वौ च तस्युपादिक्षु कोणगताविदिक्थादिमूर्तयो द्विस्वभा
वाः तद्यथा मेषवृषयोर्लग्नयोर्गृहस्य प्राग्विभागे सूतिकाशयनं मिथुने आग्नेयां कर्कसिंहयोर्दक्षिणे कन्यायां नैऋत्ये तुला वृश्चिकयोः पश्चिमे
धनुषि वायव्ये मकरकुंभयोः उत्तरे मीने ऐशाने इति एष एव विधिः शय्यास्वपि वक्तव्यः अत उक्तं शय्यास्वपि वास्तुवद्दोदिति किं त्वयं विशेषः
पादैः षट्त्रिंशत्त्रिंशत्संस्थितैरिति इह खट्वापादाः षट्त्रिंशत्त्रिंशत् राशयः लग्नात् षट्त्रिंशत् तृतीयनवमद्वादशराशयः पादाः परिकल्प्याः तत्रैत
ज्ज्ञातं येन लग्नेन प्रसवस्तदुक्तदिशि शय्यायाः शिरस्तस्मादेव षट्त्रिंशत्त्रिंशत् पादाः तत्र द्वादशतृतीयो पूर्वपादौ तत्रापि तृतीयो दक्षिणः पा
प्राच्यादिगृहक्रियादयो द्वौ द्वौ कोणगतादिमूर्तयः ॥ शय्यास्वपि वास्तुवद्दोदत्पादैः षट्त्रिंशत्त्रिंशत्संस्थितैः ॥ २१ ॥

दोद्वादशो वामः षट्त्रिंशत्त्रिंशत् पश्चिमपादौ तत्रापि षट्त्रिंशत्त्रिंशत् दक्षिणो नवमो वामः लग्नद्वितीयो शीर्षभागः चतुर्थपंचमौ दक्षिणमंगं सप्तमाष्टमौ
पादांतभागः दशमैकादशो वामांगं प्रयोजनं विनतत्वं यमलक्षैः क्रूरैस्तुल्य उपघातइति यत्रा द्विस्वभावराशयः स्थितास्तत्र विनतत्वं यत्र
पापास्तत्सदृशो उपघातः एवं सदैवानुपपन्नखद्वांगप्रसवः यस्मादवश्यं क्वचिदपि यमलक्षेण पापग्रहैर्भवितव्यं तस्माच्च त्रयमलक्षैः सौ
म्यग्रहस्वामियुतदृष्टं विनतत्वं पापग्रहोपि स्वोच्चराशि त्रिकोणमित्रक्षेत्रस्थो शुभफलकरो न भवतीति ॥ २१ ॥

अधुनोपसूतिकासंख्यामनुष्ठुमाह चंद्रलग्नेति लग्नादारभ्य यत्र राशौ चंद्रमा व्यवस्थितस्तदंतरे तयोर्मध्ये यावंतो ग्रहा व्यवस्थितास्ते चंद्रलग्नांत

वृ.जा.
१५०१

रगताग्रहास्तैरुपसूतिकाः स्युः तावत्संख्याउपसूतिकाः समीपवर्तिन्यः स्त्रियः स्युर्भवेयुः ताश्चग्रहजातिवयोवर्णरूपाः तथाचसारावल्याम्
शशिलग्रविवरयुक्ताग्रहतुल्याः सूतिकाश्चविज्ञेयाः अनुदितचक्रार्धयुतैरन्तर्बहिरन्यथावदन्त्येके लक्षणरूपविभूषणयोगास्तासांशुभैर्योगात्
क्रैर्विरूपदेहालक्षणहानाश्चरौद्रमलिनार्च मिश्रैर्मध्यमरूपाबलसहितैः सर्वमेतदवधार्य बहिरन्तश्चेति तत्रयावन्तोग्रहादृश्यन्तेचक्रार्धेव्यव
स्थितास्तावत्संख्याउपसूतिकागृहवात्येवक्तव्याः यावन्तश्चदृश्येचक्रार्धेव्यवस्थितास्तावत्संख्याआभ्यन्तरेवक्तव्याः तत्रलशस्ययावन्त
उदिताभागास्तथाद्वादशैकादशदशमनवमाष्टमाराशयस्तथासप्तमराशेर्लशोदितभागतुल्यांशादृश्यमर्धशेषमदृश्यमिति अन्यथापरेअपरे

चंद्रलग्नांतरगतैर्ग्रहैः स्युरूपसूतिकाः ॥ बहिरन्तश्चचक्रार्धेदृश्यादृश्येन्यथापरे ॥ २२ ॥

अन्ये आचार्या अन्यथाऽन्येन प्रकारेण दृश्यचक्रार्धे अभ्यन्तरगतावर्णयन्ति अदृश्येवात्यस्थाज्ञेयाः तथाचजीवशर्मा उदयशशिमध्येर्ग्रहैः स्यु
रूपसूतिकास्तत्र उदगर्धस्थैर्वात्येदाक्षिणैरन्तरेज्ञेयाः एतदाचार्यस्यनाभिप्रेतं यतोनेनैवस्वल्पजातकेउक्तं शशिलग्रान्तरसंस्थाग्रहतुल्याः सूति
काश्चवक्तव्याः उदगर्धेभ्यन्तरगावात्याश्चक्रस्यदृश्येर्धेअत्रचायुर्दार्थावीधनास्वतुंगवक्रोपगतौस्त्रिसंगुणमित्यादिनाद्वित्रिगुणत्वंकृत्वाग्रहस्था
नवशादुपसूतिकानिश्चयः कार्यः यदिवहुजनप्रसूतियोगानभवन्ति तथापिग्रहसंख्यासूतिकासंभवायत्रतत्रपहुजनप्रसूतियोगनिभावतव्यम
॥ २२ ॥ अथजातस्यस्वरूपादिज्ञानंदोधकेनाह लग्नमिति जन्मकाले लग्नयो नवांशक उदितस्तस्ययः स्वामीसलग्ननवांशः तत्तुल्यतनुस्तदाकारो

तिजातोवक्तव्यः यथामधुपिंगलदृगित्यादि अथवाजातकालेसर्वग्रहेभ्योयोग्रहोवीर्ययुतोबलवांस्तत्तुल्यतनुर्वावक्तव्यः यदिलग्ननवांशकस्थो
राशिर्बलवान्भवति तदातदीशतुल्यातनुर्भवति अथवासर्वग्रहेभ्योयोवीर्यवान्ग्रहस्तत्तुल्यतनुरिति चंद्रसमेतोयोनवांशः शशिनाचंद्रेणस
मेतश्चंद्रोयस्मिन्नवांशकेस्थितइत्यर्थः तस्यनवांशराशेयोधिपतिः सचंद्रसमेतनवांशपतिः तस्ययोवर्णस्तद्वर्णोजातोभवति अत्रचवर्णोक्तः
श्यामोभास्वरोगौरइतिअन्येचंद्राक्रांतराशिर्वर्णमेवाहुः यथा रक्तः श्वेतः शुक्रतनुनिमइत्यादि अत्रशुक्रवर्णस्यासंभवादयुक्तमेतन् एतच्चवर्णादि
जातिकुलदेशान्बुध्वावक्तव्यं उक्तंच घालेनः सदृशीमूर्तिर्बुध्वाजातिकुलदेशानिति कादिविलग्नविभक्तभगात्रइति आधानविधिनाशीर्षादी
नामवयवानांह्रस्वदीर्घत्वंनिरूपयति कादिभिर्विलग्नमैर्लग्नराशिभिः विभक्तानिगात्राण्यस्यसः कादिविलग्नविभक्तभगात्रः तत्रलशाद

लग्ननवांशपतुल्यतनुः स्याद्दीर्घयुतग्रहतुल्यतनुर्वा ॥ चंद्रसमेतनवांशपवर्णः कादिविलग्नविभक्तभगात्रः । २३ ।

योराशयः कादिषुशिरःप्रभृतिकालगात्रेषुपरिकल्प्याः यथाकालांगानि तत्रलग्नंशिरः द्वितीयोराशिर्वक्रं तृतीयउरः चतुर्थोहृत् पंचमः क्रोडः
षष्ठः कटिः सप्तमोवस्तिः अष्टमः शिश्रुगुदे नवमोवृषणौ दशमऊरू एकादशोजानुनी द्वादशोजंघापादौ अत्रचराशीनांप्रमाणमुक्तं पूर्वार्द्धे
विषयादयइति तत्रयत्रांगस्थेदीर्घराशौदीर्घराश्यधिपोग्रहोव्यवस्थितोभवति सदीर्घकृत् तदंगंतस्यदीर्घवक्तव्यम् तथाचसत्यः दीर्घाधि
पतिर्दीर्घोग्रहः स्थितोवयवदीर्घकृद्भवति अर्थादेवाल्पप्रमाणराशौव्यवस्थितस्तदंगाल्पकृद्भवति दीर्घराश्यधिपोल्पराशौव्यवस्थितः समध्य

मरुत् अल्परश्वधिपोदिधराशौव्यवस्थितो गमध्यमरुत्त्रांगराशौवहवोव्यवस्थितास्तत्रवलवदग्रहवशाद्वाच्यं यत्रनकश्चिद्व्यवस्थितः
तत्रराशिप्रमाणतएवांगवाच्यम् ॥ २३ ॥ इति सूतिकाप्रकरणम् ॥ अत्रैव सूतिकाध्याये जातस्य वृणमशकादिनिरूपणार्थमंगप्रकरणमार
भ्यते तत्रलग्नप्रथमद्वितीयतृतीयद्रेष्काणवशेन प्रथमद्वितीयतृतीयशरीरभागपरिच्छेदः तत्राशिरः प्रभृतियावद्वत्क्रं प्रथमो गविभागः शिरो
धस्ताद्यावन्नाभिः तावद्वितीयः तदधस्तात्तृतीयः तेषामंगविभागानां राशि विभागं शार्दूलविक्रीडितेनाह कंठागिति त्रिभिः प्रका
रैस्त्रिधा त्रिभिर्द्रेष्काणभागैस्त्रिधा शरीरप्रविभागः तत्रलग्नस्य प्रथमद्रेष्काणे उदयति प्रथमो मूर्द्धाद्यंगविभागः द्वितीये द्रेष्काणे उदयति

कंदृक् श्रोत्रनसाकपोलहनवोवत्क्रंचहोरादयस्ते कंठांसकवाहुपार्श्वद्वयं क्रोडानि नाभिस्ततः

कंठपूर्वको द्वितीयो गविभागः तृतीये द्रेष्काणे उदयति वास्ति पूर्वकः तृतीयः तत्राप्यंगविभागे वामदक्षिणवर्त्यवयवज्ञानं कथमित्याह वाममु
दितैरिति राशिभिरुदितैः दृश्यभागावस्थितैर्वा मोंमगविभागः लग्नस्योदितभागाः तथाद्वादशैकादशदशनवमाष्टमाः तथा सप्तमस्य
राशे लग्नोदिततुल्यभागाः एष भागोदितः शेषो नुदितः अर्थादनुदितैरदृश्यैर्दक्षिण इति तत्र लग्नानुदितभागास्तथा द्वितीयतृतीयचतुर्थपं
चमषष्ठाः सप्तमराशे लग्नोदिततुल्यभागाः एवं स्थिते लग्नप्रथमद्रेष्काणे द्योलग्नराशिः कांशिरः कल्पनीयं लग्नाद् द्वितीयद्वादशोदृ
क्चक्षुषो तत्र द्वितोयो दक्षिणमक्षि द्वादशो वामं तृतीयैकादशौ श्रोत्रे तत्र तृतीयो दक्षिणं एकादशो वामम् चतुर्थदशमौ नासापुटौ चतु

र्थो दक्षिणं दशमो वामम् पंचमनवमौ कपोलौ पंचमो दक्षिणः नवमो वामः षष्ठाष्टमौ हनू षष्ठो दक्षिणम् अष्टमो वा
मं सप्तमो वत्क्रं मुखम् एवं राश्याद्युपलक्षितः प्रथमो गविभागः ते कंठांशक इति अथ द्वितीयो द्रेष्काणोदयः कंठाद्यो
द्वितीयो गविभागे परिकल्प्यः तद्यथा लग्नकंठांगलकः द्वितीयद्वादशौ स्कंधौ तत्र द्वितीयो दक्षिणस्कंधो द्वादशो वामः तृतीयैकादशौ बाहू त
त्र तृतीयो दक्षिण एकादशो वामः चतुर्थदशमौ पार्श्वे तत्र चतुर्थो दक्षिणं दशमो वामं पंचमनवमौ हृद्भागौ तत्र पंचमो दक्षिणः नवमो वामः ष
ष्ठाष्टमौ क्रोड उदरभागौ षष्ठो दक्षिणः अष्टमो वामः सप्तमो नाभिरिति नाभ्यहणमुदरोपलक्षणार्थं एवं द्वितीयो गविभागः वास्तिः शिश्रुगुदेति

वास्तिः शिश्रुगुदेततश्च वृषणा वूरूत तो जानुनी जंघे घ्रात्युभयत्र वाममुदितैर्द्रेष्काणभागैस्त्रिधा ॥ २४ ॥

लग्नद्रेष्काणे तृतीये उदयति ते एवं होरादयस्तृतीयो गविभागे परिकल्प्याः तद्यथा लग्नं वास्तिः नाभिलिंगयोर्मध्यभागः द्वितीयद्वादशौ शिश्रु
देतत्र द्वितीयो दक्षिणभागः द्वादशो वामः ततो नंतरं तृतीयैकादशौ वृषणौ तृतीयो दक्षिणः एकादशो वामः चतुर्थदशमौ ऊरू चतुर्थो दक्षिणः
दशमो वामः पंचमनवमौ जानुनी पंचमो दक्षिणः नवमो वामः षष्ठाष्टमौ जंघे षष्ठो दक्षिणजंघा अष्टमो वामजंघा सप्तमः पादद्वयमिति ॥ २४ ॥
अथ अंगज्ञानप्रयोजनं शार्दूलविक्रीडितेनाह तस्मिन्पापयुत इति तत्र प्रथमद्रेष्काणे जातस्याशिरंगविभागो द्वितीयद्रेष्काणे जातस्य कंठाद्यंग
विभागः तृतीयद्रेष्काणे जातस्य वस्त्याद्यंगविभागः तस्मिन्पापयुतेति यत्रांगराशौ पापग्रहसंयुक्ते तत्रांगे वृणं विस्फोटकादि छिद्रं मशकादि च

बृ.जा.
॥५२॥

न्हमादिशेत् तस्मिन्पापयुतेगराशौपापग्रहसंयुते शुभसंयुते दृष्टे सौम्यग्रहसंयुक्तेऽवलोकिते वातद्राशुपलक्षिते गेलक्षमादिशेत् मशकादिचिन्हं
वाच्यम् स्वर्क्षांशइति स एवग्रहो वृणमशकादिकर्ता स्वर्क्षस्वराशौस्वनवांशकेवास्थितो भवति स्थिरराशौस्थिरांशकेवास्थितस्तदा वृणमशका
दिकंसहजोत्पन्नतस्यजंतोर्भवति अन्यथोक्तविपर्ययस्थे आगंतुको जातस्योत्तरकाले केनचिन्निमित्तेन वक्ष्यमाणेन स्वदशाकाले एव वक्तव्यम्
आगंतुकस्य वृणादिग्रहवशनतस्मिन्निमित्तमाह मंदेशमानिलजइति मंदेशनैश्चरे वृणकर्तृत्वे प्राप्ते तद्वृणाद्यश्मनोपापाणहेतुकोऽ नि
लजो वातव्याधिहेतुको वा वक्तव्यः भौमस्य वृणस्य कर्तृत्वे प्राप्ते शिशस्त्रविषजोऽग्निहेतुकः शस्त्रहेतुको विषहेतुको वा वक्तव्यः बुधे भूभुवः

तास्मिन्पापयुते वृणं शुभयुते दृष्टे चलक्षमादिशे स्वर्क्षांशो स्थिरसंयुतेषु सहजः स्यादन्यथा गंतुकः
मंदेशमानिलजो शिशस्त्रविषजो भौमे बुधे भूभुवः सूर्ये काष्ठचतुष्पदेषु हिमगौशृंग्यब्जजन्यैः शुभम् ॥ २५ ॥

भूस्थितपातादाच्छ्रितपाताद्भूम्यभिपातहेतुको लोष्ठप्रहारहेतुको वा सूर्यरवौ काष्ठप्रहारहेतुकश्चतुष्पदप्राणिहेतुको वा वक्तव्यः हिमगौचंद्रेशृ
ंग्यब्जजः शृंग्यभिपातहेतुकः शृंगे विद्यते यस्य प्राणिनः स शृंगी तज्जातो अब्जजो वा जलप्राणिहेतुको वा वक्तव्यः अन्यैः शुभं अन्य
ग्रहाय त्रांगदेशस्था भवन्ति तत्र शुभा वृणादिकरान भवन्ति तत्रावशेषैर्गुरुसितौ तत्किं बहु वचनं उच्यते बुधः पापयुक्तो वृणकरः क्षीणश्चंद्रमा
स्तथा ततो न्यैः शुभमित्युक्तम् ॥ २५ ॥ अथ वृणज्ञानं हरिण्याह समनुपतिता इति यस्मिन् भागे वा मेदक्षिणे वा त्रयः स बुधाग्रहाः त्रयः

न्येग्रहाश्चतुर्थेन बुधेन सहिताः समनुपतिताः समाश्रितास्तत्रांगे पूर्वोक्तवृणादेर्नियमान्निश्चयादवश्यं प्राप्तिर्भवति शुभेष्वशुभेषु वा ते
ग्रहाः स बुधाः शुभाः सौम्याः अशुभाः पापा वा भवन्ति तथापि तत्रांगे तस्य वृणा वाप्तिर्वक्तव्या तेषां मध्याद्ये बली स स्वदशामवाप्यकरो
ति वृणकृदिति लग्नात्पष्ठे स्थाने अशुभः पापो ग्रहो व्यवस्थितो देहेशरीरे वृणकृद्भवति कस्मिन् स्थाने ततोर्भसमाश्रिते ततोर्लग्नात्स पष्ठ
स्थो राशिः कालांगानीत्यनेन दर्शितांगविभागे यस्मिन् भवति तस्मिन् भसमाश्रिते राशियुक्ते देहेशरीरे भवति अत्रापि स्वर्क्षांशस्थिरसंयुतेषु
सहजः स्यादन्यथा गंतुक इत्यनुवर्तनीयं स एव पष्ठस्थानस्थः पापः सौम्येन शुभग्रहेण यदा दृष्टो भवति तदा तत्रांगे तिलकमशकृद्भवति ति
समनुपतिता यस्मिन् भागे त्रयः स बुधाग्रहा भवन्ति नियमात्तस्यावाप्तिः शुभेष्वशुभेषु वा ॥ वृणकृदशुभः पष्ठे देहेतनो
र्भसमाश्रिते तिलकमशकृदृष्टः सौम्यैर्युतश्च स लक्ष्मवान् २६ इति जन्मविधिर्नामाऽध्यायः समाप्तः ॥

लकः कृष्णो विंदुः मशकोर्बुदः अथ शुभग्रहेण स एव पापो युतस्तदा स लक्ष्मवान् भवति राशुपलक्षितमंगसचिन्हं भवति तत्र स्थाने धनो
लोमनिचयो लक्ष्म इति ॥ २६ ॥ इति श्रीमद्वेत्तपलविरचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ जन्मविधिर्नामाऽध्यायः पंचमः समाप्तः ५ अथारि
ष्टाध्यायो व्याख्यायते तत्र तावज्जातस्यारिष्टसंभवे सत्यायुर्दायाष्टकवर्गादेशः कर्तव्यः तस्मात्प्रथमारिष्टाध्यायं वक्ष्यति तत्रारिष्टद्वयं वि
द्युन्मालयाह संध्यायामिति संध्याया लक्षणं संहितायामुक्तम् अर्धास्तमयात्संध्याव्यक्तीभूतानतारकायावत् तेजः परिहानिमुखाद्भा

टा०

१५४१

वृ.जा.
५३

टी०

५३

नोरर्धोदयोयावत् अस्मिन्संध्याकाल इति तत्रजन्मनियस्यसंध्याकालोभवतितत्काललग्नगताहिमदीधितेश्चंद्रस्यहोरामवति यथासंभवं
पापैर्भातगतैः यत्रतत्रराशिस्थानवमांशगताः पापामवन्ति तदैतद्योगोजातस्यनिधनायमरणायभवति प्रत्येकमिति एकमेकमितिप्र
त्येकं शशीचंद्रः पापाःत्रयश्चतुर्षुकेंद्रेषुव्यवस्थिताभवंत्येकैकंप्रतियथासंभवंचत्वार्यपिकेंद्राण्याक्रांतानिभवन्ति तथापियस्यजन्मभवतिस
विनाशमुपैति त्रियतइत्यर्थः १ अथान्यानारिष्टयोगानिद्रवज्जयाह चक्रस्येति यावंतोभागालग्नस्योदितास्तावंतएवभागालग्नचतुर्थरा
शेः परित्यज्यशेषंभागमारभ्यपंचमषष्ठसप्तमाष्टमनवमराशयोदशमराशिलग्नोदितभागतुल्यांशाश्चक्रपरार्धं तत्रचक्रस्यपूर्वभागेकूराः

संध्यायां हिमदीधितिहोरापापैर्भातगतैर्निधनाय ॥ प्रत्येकं शशिपापसमेतैः केंद्रवांसाविनाशमुपैति १

पापाः इतरभागेपादिचमेसौम्याः शुभग्रहाः कीटलग्नेवृश्चिकराशावुदयेकर्कटेचोदयस्थितेजातः शिशुः क्षिप्रमाश्वेवाविनाशमुपैति म
रणंप्राप्नोतीत्यर्थः नन्वत्रपूर्ववृश्चिकः कीटसंज्ञउक्तः पुनरपिद्विपदादयोन्निहिनिशिचप्राप्तेचसंध्याद्वयेइत्यत्रकर्कटवृश्चिकमकरमीनानां
कीटत्वमभ्युपगतं तत्रवृश्चिककर्कटावेवकथं व्याख्यातावित्यत्रोच्यते मकरमीनयोर्जलत्वादपिसमक्षत्वादपिसपक्षत्वान्कीटसंज्ञानाभ्यु
पगम्यते यस्माद्वादरायणः पूर्वापरभागगतैः शुभाशुभैरलिनिकर्कटेलग्नै जातस्याशिशोर्मरणंसद्यः कथयंतियवनेन्द्राः पापैर्विलग्नस्तमयाभि
तश्चेति पापैः कूरग्रहैः विलग्नमितः अस्तमयाभितश्चस्थितैश्चसद्योजातः क्षिप्रंशीघ्रमेवाविनाशंसमुपैति अत्रकेचिदेवंयोगद्वयंव्याचक्षते अ

भितउयमतः लग्नात्पापैरुभयतइत्येकोयोगः अस्तमयाभितश्चतइतिद्वितीयः तत्रलग्नाद्द्वादशद्वितीयस्थयोः पापयोजातोत्रियते तथाल
ग्नपष्टाष्टमयोश्चपापयोजातोत्रियते तथालग्नसप्तमाच्चायेद्द्वादशद्वितीयेत्स्थयोश्चपापयोजातोत्रियते अन्येपुनरभिज्ञब्दो आभिमुख्येवर्त
तेइत्यनुवर्णयन्ति तत्रलग्नाद्योद्वितीयराशौग्रहः स्थितः सउदयमभिलषते लग्नस्याभिमुखोभवतियश्चलग्नादष्टमराशौभवतिसोस्तमयमाभि
लषतीत्यतः सप्तमराशेरभिमुखोभवति तेनैतज्जातम् लग्नाद्वितीयाष्टमगतैः सर्वैः पापैर्जातोत्रियते वयंपुनरभिज्ञब्द आभिमुख्यव्यावृ
त्तिं वूमः यस्माद्यवनेश्वरः पापेषुग्रहेषुलग्नाभिमुखेषुसर्वेष्वेवाप्तवीर्येषुशुभक्षेपेष्वपि किंतुयोलग्नद्द्वादशस्थानेस्थितः सउदयमभिलषति

चक्रस्यपूर्वापरभागेषुकूरेषुसौम्येषुचकीटलग्ने क्षिप्रंविनाशंसमुपैतिजातः पापैर्विलग्नस्तमयाभितश्च ॥ २ ॥

लग्नाभिमुखोभवति यश्चपष्टेस्थितः लग्नात्सोस्ताभिमुखोभवति यस्माद्ग्रहाणांप्राञ्जुखीगतिः उक्तंच प्राग्गतास्तुल्यजवाग्रहाश्चस्व
स्वमंडलगाइति तत्रपूर्वाभिमुखं वृजतोगच्छतोलग्नाद्वितीयस्थस्यतदाभिमुख्यंनसंभवति नचाष्टमस्थस्यास्ताभिमुख्येतेनैतज्जातं लग्ना
द्द्वादशपष्टाश्रितैः पापैर्यस्यजन्मसत्रियतेइति भगवतागार्ग्येणसर्वाण्येवव्याख्यातान्यभिमुखानीति तथाचतद्वाक्यं रिपुव्ययगतैः पापैर्य
दिवाधनमृत्युगैः लग्नेवापापमध्यस्थेद्युनेवामृत्युमाप्नुयादिति ॥ २ ॥

अथयोगांतरमनुष्णमाह पापाविति एकः पापउदयलग्नेस्थितोऽन्योस्तेसप्तमेगतः शशीचंद्रमाः यत्रतत्रस्यः कूरेणपापेनयुतोभवति सच

बृ.जा
५४

सौम्यैः शुभग्रहैः यदि न दृष्टः तदा जातस्य मृत्युरचिराच्छीघ्रमेव भवेत् ॥ ३ ॥ अथ योगांतरमनुष्णमाह क्षीणेति हिमगौचंद्रे क्षीणे लग्नाद्वय
गेदादशस्थे तथा पापैः क्रूरग्रहैरुदयाष्टमगैः लग्नस्थैरष्टमगतैश्च केंद्रेषु कंटकेषु च दशमानमवति तदा जातस्य क्षिप्रमाश्वे निधनं मरणं प्रवदेद्
ब्रूयात् अत्र कोचेत्पापैरुदयाष्टमगैरिति नेच्छति तदयुक्तं यस्माद्भगवान्गार्गिः क्षीणे चंद्रे व्ययगते पापैरष्टमलग्नैः केंद्रवात्यगतैः सौम्यैर्जात
स्य निधनं वदेत् ॥ ४ ॥ अथ रिष्टांतरमनुष्णमाह क्रूर इति शशी चंद्रः क्रूरेण ग्रहेण संयुतस्तथा भूतः स्मरांत्यमृत्युलग्नगः सप्तमद्वादशाष्टमलग्नानाम

पापावुदयास्तगतौ क्रूरेण युतश्च शशी ॥ दृष्टश्च शुभैर्नयदा मृत्युश्च भवेदचिरात् ३ क्षीणे
हिमगौव्ययगे पापैरुदयाष्टमगैः ॥ केंद्रेषु शुभाश्च न चेत्क्षिप्रं निधनं प्रवदेत् ४ क्रूरेण संयुतः
शशी स्मरांत्यमृत्युलग्नगः ॥ कंटकाद्वहिः शुभैरवीक्षितश्च मृत्युदः ५

न्यतमस्थस्तथा शुभैः शुभग्रहैः कंटकाद्वह्यस्थैः केंद्रवर्जं अन्यस्थानस्थैः अवीक्षितः न दृष्टो यदि भवति तदा जातस्य मृत्युदो मरणदो भवति अर्थ
देवसौम्यैः केंद्रस्थैस्तदारिष्टाभावः तथा च सारावल्याम् व्ययाष्टसप्तोदयगेशशांके पापैः समेतैः शुभदृष्टिहीने केंद्रेषु सौम्यग्रहवर्जितेषु जातस्य
सद्यः कुरुते प्रणाशः ॥ ५ ॥ अथ रिष्टांतराणि पृथिव्याह शशिनि इति शशिनि चंद्रे अरि विनाशगे लग्नात्पञ्चस्थानस्थेऽष्टमस्थे वा तत्र च पापानां क्रूरा
णां मध्यादन्यतमेनेक्षिते दृष्टे सौम्यग्रहेणादृष्टे तस्य निधनं मरणमाशु क्षिप्रमेव भवति शुभैरिति अथ लग्नात्पञ्चाष्टमगे चंद्रे सौम्यैर्ग्रहेर्दृष्टे पापे

टी०

५४

नादृश्यमाने जातस्य समाप्तकवर्षाष्टकं स्थितिः जीवितं वक्तव्यम् ततो नंतरं मरणमिति समशब्दो वर्षपर्यायः दलमत इति लग्नात्पञ्चाष्टमगे चंद्रे
मिश्रैः पापैः सौम्यैश्च दृष्टे अतोस्मात्समाष्टकाद्वर्षाष्टकाद्वर्षवर्षचतुष्टयं स्थितिर्वदेत् ततो मरणमिति अर्थादेव पञ्चाष्टमस्थे चंद्रम
सिनकेन चिदृश्यमानेऽरिष्टयोगाभावः चंद्रमायदि पञ्चाष्टमस्थः सौम्यक्षेत्रगतो भवत्यथवा पापक्षेत्रगतः सौम्ययुक्तो भवति तदानमरण
प्रदः यस्माद्यवनेश्वरः लग्नाच्छीनैधनगोशुभक्षेत्रे वा पापनिरीक्षितश्च सर्वायुग्राहंति शुभैर्विमिश्रस्तदीक्षितोब्दाष्टकमर्थकं वा त
थायस्य कृष्णपक्षे दिवा जन्मनि शुक्लपक्षे रात्रौ जन्मनि लग्नात्पञ्चाष्टमगः शशी शुभाशुभदृष्टौ पि भवति तस्य नमरणप्रदः यस्मान्मांड

शशिन्यरि विनाशगे निधनमाशु पापेक्षिते शुभैरथ समाष्टकं दलमितश्च मिश्रैः स्थितिः

व्यः पक्षे सिते भवति जन्मयदि क्षपायां कृष्णे वा हनि शुभाशुभदृश्यमानः तच्चंद्रमारिपु विनाशगतोपि लग्नादापत्सुरक्षतिपिते वशिगुंन
हंति असद्भिरिति अत्रास्मिन्नेव पञ्चाष्टमे वा स्थाने शुभे सौम्यग्रहे बुधगुरुसितानामन्यतमे स्थिते तस्मिंश्चासद्भिः पापैः बलिमिः वीर्ययु
क्तैरवलोकिते दृष्टे जातस्य मासं स्थितिः जीवितं वक्तव्यम् ततो मरणमिति अत्र निर्दिष्टयोगस्थे चंद्रमसि शुभदृष्टेऽरिष्टयोगाभावः य
स्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तम् शशिवत्सौम्याः पापैर्वक्रिभिरवलोकितानां शुभदृष्टाः मासेन मरणदाः स्युः पापजितो लग्नपश्चास्ते क
लत्रसहिते इति विलग्नाधिपे जन्मलग्नपतौ कलत्रसहिते सप्तमस्थानस्थे वा पापविजिते क्रूरग्रहेण युद्धे संग्रामे विजिते विजितलक्षणम् दाक्षि

णदिव्य पुरुषो वेपथुरप्राप्य सन्निवृत्तः अधिरूढो विरुतो निःप्रभो विवर्णश्च यः सजितः भौमादीनां आकाशेषु द्वं भवति यः क्षिणाशास्थः सग्रहः जितः कुसुतादीनां युद्धमित्युक्तत्वाच्चंद्रदीपिकायां पुरुषोरूक्षः वेपथुः कं पायमानः अन्यगृहमप्राप्य सन्निवृत्तः विपरीतगतिमापन्नः अणुः सूक्ष्मः अधिरूढः अन्येनाक्रांतः विरुतः विकारसहितः निष्प्रभो दीप्तिरहितः विवर्णः वर्णरहितः सजित इति च शब्दान्मासंस्थितिस्ततो मरणमिति ॥ ६ ॥ अथारिष्टांतराणि मंदाक्रांतयाह लग्नेक्षीण इति क्षीणेशशिनिचंद्रक्षीणे लग्ने जन्मलग्नस्थिते तथारिष्टकेंद्रेष्वष्टमकेंद्रेषु पापैः क्रूरैः स्थितैर्यथासंभवमेवं विधेयोगे जातस्य निधनं मरणं वक्तव्यम् तथा चंद्रेशशिनिपापांतस्थे पापम

असद्भिरवलोकिते बालिभिरत्र मासं शुभे कलत्रसहिते च पापविजिते विलग्राधिपे ॥ ६ ॥

लग्ने क्षीणेशशिनिनिधनं रंध्रकेंद्रेषु पापैः पापांतस्थे निधनं हि बुकयूनयुक्ते च चंद्रे ॥

एवं लग्ने भवति मदनच्छिद्रसंस्थे च पापैर्मात्रासाधैर्यदि च न शुभैर्वाक्षितः शक्तिभृद्भाभिः ॥ ७ ॥

ध्यगते निधनं हि बुकयूनयुक्ते ऽष्टमचतुर्थसप्तमस्थानानामन्यतमस्थे जातस्य मरणं वक्तव्यम् एवमिति एवमनेनैव प्रकारेण लग्नगे पापांतस्थे शशिनि तथा मदनच्छिद्रसंस्थे सप्तमाष्टमस्थानयोरन्यतमस्थे पापैर्क्रूरैर्यदि शुभैः सौम्यग्रहैः शक्तिभृद्भिः सबलैः चंद्रमानवीक्षितो न दृष्टो भवति तदा जातस्य मात्रासाधैर्जनन्यासहमरणं वदेत् अथ निर्दिष्टयोगस्थश्चेच्चंद्रमा शुभैर्दृश्यते बालिभिस्तदा जातस्यैव मरणं न तन्मातु

रिति ॥ ७ ॥ अथारिष्टांतराणि इन्द्रवज्रयाह राश्यमिति चंद्रेशशिनि राश्यंतगे यत्र तत्र राशौ न वमनवांशको तथामृते सद्भिः शुभग्रहैरवीक्ष्यमाणेन संदृष्टे पापैः क्रूरैस्त्रिकोणोपगतैः नवपंचमस्थानस्थैः जातः शिशुः बालकः आशुक्षिप्रमेव प्राणैरमुभिः वियोगं प्रयाति गच्छति त्रिपत इत्यर्थः अस्ते च पापैरिति तुहिनां शौचंद्रे लग्नगे अस्ते सप्तमे सप्तमस्थानस्थितैः पापैश्च शब्दाच्छिशुराश्वेव प्राणैः वियोगं प्रयाति अत्र तुहिनां शुलग्न इति कर्कटलग्ने कैश्चिद्व्याख्यातं तदयुक्तम् यस्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तम् उदयगतो वा चंद्रः सप्तमराशिस्थितः पापैरिति ॥ ८ ॥ अथारिष्टांतराणि हरिण्याह अशुभसहित इति चंद्रेशशिन्यशुभसहिते यद्यपि सामान्येनोक्तं तथाप्यशुभेन पापेन शनैश्चरेणैव यु

राश्यंतगे सद्भिरवीक्ष्यमाणे चंद्रे त्रिकोणोपगतैश्च पापैः ॥ प्राणैः प्रयात्याशु शिशुर्वियोगमस्ते च पापैस्तुहिमां शुलग्ने

केतथाभूते लग्नगतेन केवलं यावत् लग्नगते ग्रस्ते राशौ राशिगते लग्नाच्च कुजैर्गारके निधनाश्रिते ऽष्टमस्थानस्थे जननी सुतयोः मातृपुत्रयोः मृत्युर्भवति रवौ तु सशस्त्रज इति एवं विधेयोगे रवावादित्ये स्थिते जननी सुतयोर्मृत्युः शस्त्रजः शस्त्रेण युधेन जातो भवति एतेनैतदुक्तं भवति शनैश्चरेण बुधेन वा युक्ते ऽर्क्यस्ते लग्नगते कुजे चाष्टमगे जातस्य मात्रासहशस्त्रहेतुकं मरणं वाच्यम् नन्वशुभ इति सामान्येनोक्तं तत्केवलेन शनैश्चरेण युक्ते चंद्रेशशिनि इति किं व्याख्यातं शनैश्चरेण बुधेन वा युक्ते ऽर्क इति नोक्तं अत्रोच्यते असंभवादेव पौर्णमास्यां चंद्रग्रहणं भवति तत्र तावदर्कसहितेन चंद्रमसान्भवितव्यं बुधेन चार्कसमीपवर्तिना सदैव भवितव्यं अष्टमस्थानत्वाद्भौमेनापि चंद्रसहितेन न भवितव्यं

शनैश्चरं विना व्यवस्थितेन बुधेन सौम्येनैव भवितव्यं तस्माच्चंद्रग्रहेण शनैश्चरेणेति व्याख्यातं अर्कग्रहणे तु पुनः बुधेन यदियुक्तो ऽ कोम
वति तदार्कसहितत्वात्तस्य पापता भवति इत्यर्कस्य बुधसहितत्वमिति व्याख्यातम् क्षीणेन्दुयोगादर्कस्य पापयोग एवायं न गण्यते यस्मा
दवश्यममावास्यांते ऽ कर्कग्रहणेन भवितव्यम् तत्र चावश्यमर्केण क्षीणचंद्रसहितेन भवितव्यं यद्यर्कः क्षीणेन्दुना युक्त इति आचार्यस्याभिप्रेतः
स्यात्तदाग्रस्तेर्के निधनाश्रिते कुजे इति केवलमकरिष्यत् उदयातिरवावित्यादि रवावादित्ये उदयातिलग्नगते शीतांशौ चंद्रे वालग्नगते तथा अ

अशुभसहिते ग्रस्ते चंद्रे कुजे निधनाश्रिते जनानि सुतयोर्मृत्युलग्नैरवौ तु सशास्त्रजः ॥ उदयातिरवौ शीतां
शौ वा त्रिकोणविनाशगैर्निधनमशुभैर्वीर्योपेतैः शुभैर्न युतोक्षिते ॥ ९ ॥

शुभैः पापैस्त्रिकोणविनाशगैः नवपंचमाष्टमस्थैः सर्वैरेव यथा संभवमेवं विधेयं गस्थैरवौ चंद्रे वा शुभैः सौम्यग्रहैः वीर्योपेतैः बलवाद्भिः न
युक्ते क्षितेन संयुक्ते नापि दृष्टे जातस्य निधनं मरणं वदेत् अर्थादेवोक्तयोगस्थैरवौ चंद्रे वा बलिभिः शुभैः युते दृष्टे चारिष्टयोगाभावः ॥ ९ ॥
अथारिष्टांतरमपरवक्त्रेणाह असित इति असितः सौरः रविरादित्यः शशांकश्चंद्रः भूमिजो गारकः एतैः शनिरविचंद्रभौमैर्यथाक्रमं व्ययनव
मोदयनैधनाश्रितैः द्वादशनवमलग्नमाष्टमस्थानस्थैः तत्रैतज्जातं शनैश्चरे द्वादशो अर्केन वमेचंद्रे लग्नगो भौमेष्टमस्थे एते सर्वयोगकर्तारो ग्र
हा यदिवलिना वीर्यवता गुरुणा न दृष्टास्तदा जातस्य जंतोराश्वेव मरणं प्रवदेत् अत्र यदा योगकर्तृन् ग्रहान् सर्वान् बलवान् गुरुः पंचमस्थः कांश्चि

त्पश्यति कांश्चिन्न पश्यति अथवा बलहीनः सर्वानेव पश्यति तदा जातस्य मरणाय प्रवदेत् किंतु आशुशीघ्रं न वदेत् अर्थादेव सर्वानवे गुरु
पंचमगः पश्यति तदारिष्टयोगाभावः ॥ १० ॥ अथारिष्टांतरं पुष्पिताग्रयाह सुत इति शीतरश्मिश्चंद्रः सचक्षीणः अशुभयुतः पापग्रह
णसंयुक्तः सुतमदननवांत्यलग्नं ध्रेषु स्थितः पंचमसप्तमनवमद्वादशोदयाष्टमगतः अथवासुतमदननवांत्यरंध्रस्थित इति पाठः एतेषां अन्य
तमस्थानस्थः भृगुसुतशुक्रेण शशिपुत्रबुधेन देवपूज्यवृहस्पतिना बलिभिः वीर्यसंयुक्तेर्न युतो नाप्यवलोकितः एषां त्रयाणां मध्ये एकत्र मे
नापि संयुतो नापि दृष्टस्तदा जातस्य मरणाय भवति अर्थादेव भृगुसुतशशिपुत्रदेवपूज्यानामन्यतमेन बलवता दृष्टो युक्तो वा भवति तदारि

असितरविशशांकभूमिजैर्व्ययनवमोदयनैधनाश्रितैः ॥ भवति मरणमाशु देहिनां यदिवलिना गुरुणा न वीक्षिताः १० सुत
मदननवांत्यलग्नरंध्रेष्वशुभयुतो मरणाय शीतरश्मिः भृगुसुतशशिपुत्रदेवपूज्यैर्यदिवलिभिर्न युतो वलोकितो वा ॥ ११ ॥

ष्टयोगाभावः अत्र क्षीणचंद्रग्रहणं नास्ति तत्कथं व्याख्यातं उच्यते आगमांतरदृष्टत्वात् तथा च सारावल्याम् निधनास्तव्ययलग्नत्रिकोण
गाः क्षीणचंद्रसंयुक्ताः पापावलिनः शुभदैरदृश्यमाना गता युष्मां प्रायः ॥ ११ ॥ अथानुक्तमरणकालानामरिष्टयोगानां कालपरिज्ञानं भ्रम
रविलसितेनाह योगे स्थानमिति यस्मिन्नरिष्टयोगे जातस्य मरणकालावधिर्नोक्तस्तस्मिन्नरिष्टयोगे जातस्य योगकर्तारो ये ग्रहास्तेषां मध्या
द्यो बलवान् स यस्मिन् गशौ जन्मकाले व्यवस्थितः सराशिर्बलिनः तत्स्थानं तत्र चारक्रमाच्चंद्रमसि प्राप्ते जातस्य मरणं वक्तव्यम् अथवा चंद्रे

स्वमात्मीयस्थानंगतेजन्मकालेयत्रराशौचंद्रमाव्यवस्थितस्तमेवराशिपुनरपिचंद्रगतेतत्रतस्यमरणंवक्तव्यम् तनुगृहमथवातनुगृहंलग्नवां
चारक्रमादुत्तेचंद्रमसिजातस्यमरणंवक्तव्यं कदेत्युच्यते वर्षस्यांतः संवत्सराभ्यंतरे एतदुक्तंभवति अनुक्तकालारिष्टजातोवर्षनातिक्रमतीति
नन्वत्रप्रतिमासंचंद्रमसासर्वाण्येवस्थानानिगंतव्यानि तत्किमित्युक्तं वर्षस्यांतः उच्यते पापैर्दृष्टेबलवतीति एषुनिर्दिष्टस्थानेषुमध्याद्यत्र
गतश्चंद्रमाबलवान्भवति पापैश्चदृश्यते तदाजातस्यमरणंवक्तव्यम् नकेवलंगतमात्रएवचंद्रेकिलमुनिगदितं किलेत्यागमसूचनेनिदचये
नमुनिगदितमिदमरिष्टलक्षणमित्यागमपारंपर्यायेणश्रूयतइति अत्रान्यैराचार्यैररिष्टभंगाउक्तास्तेचसत्यरूपाः यतोब्रह्मोजाताअपिस
त्स्वपियोगेषुजीवंतोदृश्यंतेऽतोस्माभिः किंचिल्लिख्यते सर्वानिमानतिबलःस्फुरदंशुजातोलगास्थितःप्रशमयेत्सुरराजमंत्री एकोबहूनि
दुरितानिसुदुस्तराणिभक्त्याप्रयुक्तइवशूलधरप्रणामः ॥ १ ॥ लग्नाधिपोतिबलवानशुभैरदृष्टः केंद्रस्थितैःशुभफलैरवलोक्यमानः मृत्युंवि
धूयविदधातिमुदीर्घमायुः सार्धगुणैर्बहुभिरूर्जितयाचलक्ष्म्या ॥ २ ॥

लग्नादष्टमवर्त्यपिगुरुबुधशुक्रद्रेष्काणश्वंद्रः मृत्युंप्राप्तमपिनरंपरिरक्षत्येवनिर्व्याजम् ॥ ३ ॥ चंद्रः संपूर्णतनुः सौम्यक्षगतः स्थितः शुभ
स्यांतः प्रकरोतिरिष्टभंगविशेषतः शुक्रसंदृष्टः ॥ ४ ॥ बुधमार्गवजीवानामेकतमः केंद्रमागतोबलवान् यद्यपिकूरसहायःसद्योरिष्टस्य
भंगाय ॥ ५ ॥ रिपुभवनगतोपिशशीगुरुसितचंद्रात्मजट्टकाणस्थः गरुडइवभोगिदुष्टंपारिरक्षत्येवनिर्व्याजम् ॥ ६ ॥ सौम्यदयांतरग
तः संपूर्णः स्निग्धमंडलःशशभृत् निःशेषरिष्टहंताभुजंगलोकस्यगरुडइव ॥ ७ ॥ शशिभृतिपूर्णशरीरेशुक्लेपक्षेनिशाभवेकाले रिपुनिधन

स्थेरिष्टंप्रभवतिनैवात्रजातस्य ॥ ८ ॥ प्रस्फुरितकिरणजालोस्निग्धामलमंडलेबलोपेते सुरमंत्रिणिर्केंद्रगतेसर्वारिष्टंशमयाति ९ सौम्य
भवनोपयाताःसौम्यांशकसौम्यदृक्काणस्थाः गुरुचंद्रकाव्यशशिजाःसर्वैरिष्टस्यहंतारः १० चंद्राध्यासितराशेरधिपः केंद्रेशुभग्रहोवापि प्रश
मतिरिष्टयोगंपापानियथाहरिस्मरणं ११ पापायदिशुभवर्गसौम्यैर्दृष्टाःशुभेशवर्गस्थैः निघ्नंति तदारिष्टपतिंविरकायथायुवतिः ॥ १२ ॥ रा
हुस्त्रिपण्डलाभेलग्रात्सौम्यैर्निरीक्षितःसद्यः नाशयतिसर्वदुरितंमारुतइवतूलसंघातं ॥ १३ ॥ शीर्षोदयेषुराशिषुसर्वेगगनाधिवासिनः
सूतौ प्रकृतिस्थैश्चारिष्टंविलीयतेघृतमिवाग्निस्थं ॥ १४ ॥ तत्कालेयदिविजयीशुभग्रहःशुभनिरीक्षितोवश्यम् नाशयतिसर्वरिष्टंमारुत
योगेस्थानंगतवतिबलिनश्चंद्रेस्ववातनुगृहमथवा ॥ पापैर्दृष्टेबलवतिमरणंवर्षस्यांतोकिमुनिगदितम् ॥ १२ ॥
इत्यरिष्टाध्यायः पष्ठः ॥ ६ ॥

इवपादपान्प्रबलः ॥ १५ ॥ सर्वैर्गगनभ्रमणैर्दृष्टश्चंद्रोविनाशयतिरिष्टं आपूर्यमाणमूर्तिर्यथानृपःस्वन्नयदेषीति ॥ १६ ॥ इतिश्रीम
द्वेत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृत्तोरिष्टाध्यायः पष्ठः समाप्तः ॥ ६ ॥ अथायुर्दायाध्यायोव्याख्यायते तत्रपूर्वोक्तरिष्टाध्यायेऽरिष्टवर्जित
स्यायुर्दायः कर्तव्यः तत्रादावेवमययवनमणित्थपराशरमतेनप्रत्येकस्यग्रहस्यपरमायुःप्रमाणंपुष्पिताग्रयाह मययवनेति मयनामादानवः
सूर्यलब्धवरप्रसादः यवनाम्लेच्छजातीयाहोराविदः मणित्थअचार्यः शक्तिपूर्वः पराशरः शक्तिः पूर्वायस्यसशक्तिपूर्वः पूर्वशब्देनापिता

वृ.जा.
५८

उच्यते तैः मययवनमणित्थशक्तिपूर्वैः दिवसकरादिष्वदित्यादिषु ग्रहेषु वत्सराः संवत्सराः परमायुः प्रमाणाब्दाः प्रादिष्टाः उक्ताः नवति
थिविषयाश्चादित्यादि अत्र नवादिभिर्दशसहिता इति सर्वत्रैव विशेषभूतं तेन नवाभिः दशसहिता एकोनविंशतिः परमायुः प्रमाणवत्सरादि
वसकरस्यादित्यस्य तिथिभिः पंचदशभिः सहिता दश पंचविंशतिश्चंद्रस्य विषयैः पंचभिः सहिता दश पंचदशमौमस्य अश्विभ्यां द्वाभ्यां दशस
हिता दशद्वादशबुधस्य भूतैः पंचभिः सहिता दश पंचदशगुरोः रुद्रैरेकादशभिः सहिता दश एकविंशति शुक्रस्य दशभिः सहिता दश विंशतिः

मययवनमणित्थशक्तिपूर्वैर्दिवसकरादिषु वत्सराः प्रादिष्टाः
नवतिथिविषयाश्चिभूतरुद्रैर्दशसहिता दशभिः स्वतुंगभेषु ॥ १ ॥

सौरस्य एतानि ग्रहाणां परमायुः प्रमाणवर्षाणि स्वतुंगभेषु स्वपरमोच्चांशस्थितेषु भवंति तत्रेदृशाः परमोच्चस्थिता ग्रहा आदित्यादयो भवंति ते
यथानिर्दिष्टवर्षाणि प्रयच्छन्ति १९।२५।१५।१२।१५।२१।२०। अकेनापि एतान्यर्कादीनां परमायुः प्रमाणवर्षाणि ५ अथप
रमनीचावस्थितानामायुर्दायज्ञानं मंदाक्रांतयाह नीचेति एतएव दिवसकरादयो नीचे परमनीचे प्राप्ता अर्धपरमायुः प्रमाणवर्षेभ्योऽपहरन्ति
अतएवोक्तं नीचेऽतोस्मात्पूर्वोक्तात्परमायुषोर्धदलं हसति क्षीयते अथेदृशाख्यादयः परमनीचस्था भवंति परमनीचस्थास्तएव पूर्वोक्तायुषो
र्धदलं प्रयच्छन्ति तद्यथा रविः नवसार्धानि वर्षाणि प्रयच्छति चंद्रो द्वादशसार्धानि वर्षाणि प्रयच्छति एवं भौमः सप्तसार्धानि एवं बुधः षट्

टी०

५८

एवं बृहस्पतिः सप्तसार्धानि एवं शुक्रो दशसार्धानि एवं शनैश्चरो दशअंकेनापि वर्ष ८ मास ६ अयसूर्यस्य चंद्रस्य
वर्ष १२ मास ६ मौमस्य वर्ष ७ मास ६ बुधस्य वर्ष ७ मास ६ गुरोः वर्ष ७ मास ६ शुक्रस्य वर्ष १० मा
स ६ शनेः वर्ष १० मास ० ततश्चांतरस्थेनुपातइति ततस्तस्मादुच्चां नीचां चांतरस्थमध्यवर्तिनिग्रहेनुपातः त्रैराशिकः कर्तव्यः स-
र्वेषां नीचानि अंकतयैवल्लिख्यन्ते तत्र तावत्सर्वस्यैव ग्रहस्य परमोच्चपरमनीचांतरालं तावदेवल्लिखापिंडीकृत्य दशसहस्राण्यष्टौ च शतानि भवं

नीचेतोर्द्धं हसति हिततश्चांतरस्थेनुपातो होरात्वंशप्रातिममपरेराशितुल्यं वदन्ति ॥

हित्वा वक्रं रिपुगृहगतैर्हीयते स्वत्रिभागः सूर्योच्छिन्नद्युतिषु च दलं त्रौदशशुक्रार्कपुत्रौ ॥ २ ॥

ति तत्रस्वोच्चादधिकग्रहेण यदा भुक्तं भवति तदा तत्रस्वोच्चं विशोध्य शेषस्य लिखापिंडीकार्यं अथस्वनीचादधिकग्रहेण भुक्तं भवति तदा तत्रस्व
नीचमपास्यावशेषं लिखापिंडीकार्यं तासां ग्रहलिखानां ग्रहभुक्तलिखागणइत्याख्या तस्यैव ग्रहस्य परमनीचोक्तानि वर्षाणि मासयुतानि का
र्याणि कथमुच्यते वर्षाणि द्वादशभिः संगुण्य तत्र मासान् योजयेत्तानि च मासीकृतान्यादित्यादीनां लिख्यते तद्यथा चतुर्दशाधिकशतं रवेः
प्राग्वदिमज्यसार्द्धशतं चंद्रस्य नवतिभौमस्य द्विसप्ततिर्बुधस्य नवतिर्जीवस्य षड्विंशत्यधिकशतं शुक्रस्य विंशत्यधिकशतं सौरस्य अंके
नापि ११४ सू. १५० चं. ९० भौ० ७२ बुध ९० जीव १२६ शुक्रस्य १२० शनेः तत्र त्रैराशिकं यद्विभगणार्धलिखाभिः

खखाष्टदिकसंख्याभिरेताभिः १०८०० इष्टग्रहपरमनीचमासालभ्यतेतद्ग्रहभुक्तलिप्ताभिः कियंतइति अत्रेदंसूत्रं त्रैराशिकेप्रमाणफलमिच्छाद्यंतयोः सदृशराशी इष्टफलेनगुणिताप्रमाणमत्ताफलंभवति तदर्थंग्रहभुक्लिप्ताएवग्रहपरमनीचमासैःसंगुण्य भगणादलिप्ताभिर्विभज्यावाप्तमासाः मासशेषंत्रिंशद्गुणितं ३० प्राग्वद्विभज्यावाप्तदिवसाः दिनशेषंषष्ठ्यासंगुण्यप्राग्वद्विभज्यावाप्तघटिकाः घटिकाशेषंषष्ठ्यासंगुण्यप्राग्वद्विभज्यावाप्तविकलापलानि एवंमासादिशेषकांतः कालआगतः मासानांद्वादशभिः भागमपहृत्यचावाप्तवर्षाणिलभ्यतेतदेवशेषमासाः एवमागतवर्षादिपरमोच्चायुः दाशितवर्षेभ्यः संशोध्यवशेषंग्रहेणवर्षादिरायुषः कालोदत्तोभवति एवमुच्चाद्व्युतस्यनीचमप्राप्तस्य कर्तव्यं नीचाद्व्युतस्योच्चप्राप्तस्यप्राग्वत्कालमानयितस्यचग्रहस्यपरमनीचायुषिसंयोज्यग्रहस्यायुषः कालोवर्षादिर्भवति अथवायदि राशिषट्कलिप्ताभिरर्थायुर्वर्षाण्यपचीयंतेतदैताभिः ग्रहभुक्तलिप्ताभिः किमित्यंतमध्यमराशिसवर्णांकृत्यतेनाकेनग्रहभुक्तलिप्तागुणयेत् ततः परिवर्त्यभागहारच्छेदांशैः छेदसंगुणच्छेदांशांशगुणोभाज्यस्यभागहारः सवर्णितयोरित्यत्रवर्षाणामेवस्वच्छेदेनद्विकेनभगणाधेन लिप्ताः संगुण्यखखषट्घनलिप्ताभवंति २१६०० एताभिर्भागमपहृत्यवर्षाणिलभ्यंते शेषंद्वादशभिः सविकलंसंगुण्याधस्थस्यविकलस्यषष्ठ्याभागमपहृत्योपरितनराशौसंयोज्यप्राग्वद्विभज्यमासालभ्यंते एवंशेषंसविकलंत्रिंशताषष्ठ्यासंगुण्य दिनघटिकाविषघटिकाश्चानयितव्याः शेषंप्राग्वत्कर्म अथलघुनोपायेनपिंडायुषआनयनंप्रदर्श्यते तद्यथेष्टग्रहावस्मात्प्रागुक्तमुच्चध्रुवकंविशोध्यवशेषंकर्मभूमौस्थापयेत् अथोच्चध्रुवकंनशुद्धयतितदाग्रहाराशिद्वादशकंदत्वात्स्मादुच्चमपास्यावशेषंस्थापयेत् ततस्तदावशेषंराशिषट्कादूनंभवति तदाराशि

द्वादशकादपास्यशेषंस्थाप्यम् अथराशिषट्कादधिकंभवति तदातदेवग्राह्यं तत्कर्मभूमौराश्यादिकांवल्लिप्तांतस्वपरमायुर्वर्षैः संगुण्यस्वच्छेदोर्विभज्यलब्धमुपर्युपरिजयेत् अवशेषंस्थापयेत् विलिप्तास्थानेषिषष्ठ्याभागानांत्रिंशताराशीनांद्वादशमीराशिभ्योलब्धवर्षाणितदवशेषमासाः भागशेषदिवसाः लिप्ताशेषघटिकाः विलिप्ताशेषचषकाइति एतावतेवकर्मणास्फुटंभवति तथाचसारावल्याम् स्वोच्चगुहोग्रहः शोध्यःपट्टादयूनोभमंडलात् स्वपिंडगुणितोभकोराशिमानेनवत्सराः । १ । १२ । ३० । ६० । ६० । इति होरात्वंशप्रतिममिति होरालग्रंसाचांशप्रमाणानिवर्षाणिददातियावंतो नवांशकालग्नेनभुक्तास्तावत्येववर्षाणि ददाति तत्करणं यथा तात्कालिकलग्नस्य राशीनपास्यशेषंलिप्तापिंडीकार्यं तत्रशतद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तं भुक्तनवांशकास्तावत्येववर्षाणिलग्नमायुर्दायंप्रयच्छंति अवशेषेणसहत्रैराशिकंकृत्वावर्षाणामधस्तान्मासाद्यंस्थापयितव्यंतद्यथायदिलिप्ताशतद्वयेनद्वादशमासालभ्यंतेतदवशेषलिप्ताभिः कियंतइति तेनावशेषलिप्ताद्वादशभिः संगुण्य शतद्वयेनविभज्यावाप्तमासास्तेचवर्षाणामधःस्थाप्य मासशेषंत्रिंशतासंगुण्यशतद्वयेनप्राग्वद्विभज्यावाप्ताश्चदिवसाः तान्मासानामधः स्थापयेत् दिनशेषंषष्ठ्यासंगुण्यप्राग्वद्विभज्यावाप्तघटिकादिवसानामधःस्थाप्याः घटिकाशेषंषष्ठ्यासंगुण्यप्राग्वद्विभज्यावाप्तचशेषघटिकानामधः स्थाप्याः एवंलग्नायुर्दायः अपरैराशितुल्यंवदंति अपरैरेवमणित्थादयः आचार्या लग्नस्यराशितुल्यं आयुर्दायामिच्छंति लग्ने यावंत्योराशयो भुक्तास्तावत्येववर्षाणिग्नलायुः लग्नस्यभुक्तभागादिकंलिप्तापिंडीत्यकृमासाद्यानयनेत्रैराशिकं कर्तव्यं यद्यष्टादशभिल्लिताशतैर्द्वादशमासालभ्यंते तदैताभिः लग्नभुक्तलिप्ताभिः कियंतइतिप्राग्वद्वर्षाणामधस्तान्मा

बृ.जा
६०

साद्यास्थापितव्याः तथाचमणित्यः लग्नराशिसमाश्चाब्दा मासाद्यमनुपाततः लग्नायुर्दायमिच्छन्ति होराशास्त्रविशारदाइति तदेवमत
शोभनमित्यस्माकमभिप्रेतं अन्येष्वेवमिच्छन्ति यथालगांकपतौबलवतिअंशतुल्यराश्याधिपेबलवति राशितुल्यंवदन्ति कथयन्तीत्यर्थः तथा
चसारावल्याम् लग्नाद्यांशतुल्यस्यादंतरेचानुपाततः तत्पदेबलसंयुक्तराशितुल्यंचभाधिपे हित्वावक्रमिति येनग्रहेण यावत्संख्ययायु
र्दायोदत्तस्तत्तस्य संभवतितस्मात्स्वादायुषोभौमादिकस्य वक्रंविपरीतांगतिंहित्वा वर्जयित्वायोग्रहोरिपुग्रहगतः शत्रुक्षेत्रावास्थितोभव
तितेनस्वादायुषस्त्रिभागोहीयते सग्रहस्त्रिभागमपहरतित्यर्थःवाकितः पुनः शत्रुक्षेत्रगतोपिनापहरति तथाचवक्रचारांविनाऽयंशंशत्रुस
शौहरेद्ग्रहः एतद्ग्रहनामंतं आचार्यस्य पुनःएषएवपक्षोऽभिप्रेतः अन्यथा हित्वाभौकांपुग्रहगतंहीयतेरवात्रिभागंइत्येवावक्ष्यत्वक्रं
हित्वायोग्रहोरिपुराशिगतएवज्ञायते यथावक्रमोग्रहोशायायुर्दायंवलवत्वाक्किगुणंददाति तथात्रापिनापहरतीतिनिश्चयः अन्येपुनरेवंव्याच
क्षते यथावक्रमंगारकांहित्वायोग्रहोरिपुराशिगस्तेनस्वादायुषस्त्रिभागोहीयतेभौमःशत्रुक्षेत्रगतोपिनापहरतिअत्रचबादरायणःभूम्याःपुत्रं
र्जयित्वारिमस्थाहन्युःस्वस्वादायुषस्ताक्त्रिभागमिति सूर्योच्छिन्नद्युतिपूयैणरविणाउच्छिन्नाकर्तिताद्युतियैपातेसूर्योच्छिन्नद्युतयः आ
दित्यमंडलेअस्तामितेषुग्रहेषुदलमर्धहीयतेकिंतुशुक्रार्कपुत्रौसितशनैश्चरौप्रोद्ग्रहवर्जयित्वातावस्तंगतावापिनापहरतः तथाचबादरा
यणः अस्तंयाताःसर्वेएवार्धहानिकुर्युर्हित्वादित्यपूज्यार्कपुत्रौ २ अथग्रहाणांस्वादायुषश्चक्रपातेनापहानिप्रहर्षिण्याह सर्वार्धमिति अस
त्सुपापग्रहेषुव्ययभवनादारभ्यद्वादशस्थानात्प्रभृतिसप्तमांतयावद्व्यवस्थितेषुवामव्युत्क्रमेणयथाक्रमंसर्वार्द्धादयोभागाः क्षीयन्ते तत्रल

टी०

६०

ग्राद्वादशस्थःपापग्रहः सर्वमायुरात्मीयमेवापहरतिएकादशस्थोर्द्धदशमस्थस्त्रिभागंनवमस्थश्चतुर्भागंअष्टमस्थःपंचभागं सप्तमस्थःषड्भा
गमिति सत्स्वर्द्धमिति एतेष्वेवव्ययादिपुस्थानेषुसत्सुशुभग्रहेषुव्यवस्थितेष्वशुभग्रहोक्तस्यार्द्धक्षीयतेतत्रलग्नाद्वादशस्थः शुभग्रहःस्वादायुषो
र्द्धमपहरति एकादशस्थश्चतुर्भागं दशमस्थःषड्भागं नवमस्थोष्टमभागं अष्टमस्थोदशमभागंसप्तमस्थोद्वादशभागमिति तथैकराशिगाना
मिति उक्तस्थानेषुयदाग्रहद्वयंभवति बहवोवास्त्युस्तदातेपामेकसंस्थितानांमध्यादेकएवयोवलीवीर्यवान् स एवैकोशंभागंयथापाठितमपहर
ति नान्येतत्रस्थापहरन्ति एतत्सत्यआह सत्याचार्यः कथयति अंशग्रहणंयथासंभवंभागप्रदशनार्थं तथाचसत्यः एकादशात्क्रमात्सप्त

सर्वार्द्धत्रिचरणंपंचपष्ठभागाः क्षीयन्तेव्ययभवनादसत्सुवामम् ॥ सत्स्वर्द्धहसतितथैकराशिगानामेकोशंह
रतिबलात्तथाहसत्यः ॥ ३ ॥ सार्द्धादितोदितनवांशहतात्समस्ताद्भागोष्टयुक्तशतसंख्यमुपैतिनाशम्

मादितिप्राहहरणकर्माणि एकक्षणेपुवीर्याधिकःस्वभागंहरदेकं अर्धतृतीयमथचतुस्तथापंचमंचषष्ठं आयुःपिंडात्पापाहरन्तिसौम्या
स्तथार्धानि द्वादशसंस्थः पापः स्वादायंशोभनस्ततोर्धेतु अपहरतिसर्वमायुर्यथाचयोगस्तमपिवक्ष्येइति वराहमिहिरस्याप्येवंमत
म् इहसत्यमतोपन्यासआगमानुसृतिप्रदर्शनार्थः ॥ ३ ॥

अथलग्नस्थः पापश्चक्रपातवदायुषोशमपहरतितस्यांशप्रमाणज्ञानंवसंततिलकेनाह सार्द्धादितइति उदितायेनवांशाःसहार्धोदितेननवां

वृ'जा
॥६१॥

शेनवर्ततइति साधोदितोदितनवांशाः तात्कालिकस्यस्फुटलग्नस्ययेभुक्ताभागास्तेषांलिप्ताः पिंडकृत्यशतद्वयनभागमपहृत्यावाप्तंत-
स्मिन्कालेमचक्रस्यच यावंतो नवांशकाउदिताः पश्चादधोदितो नवांशकः सतत्रउदितनवांशसमूहेयोज्यः एवंकृतेसाधोदितोदितनवां
शसमूहोभवति तेनगणितागतंसमस्तमेवायुः पिंडगुणनीयम् एवंकृतेसाधोदितोदितनवांशहतंसमस्तमायुः पिंडभवति तस्मादष्टाधि
कशतनभागेहृतेयदवाप्यतेवर्षादितन्नाशमुपैतिक्षयंगच्छतिकिसर्वेषांनेत्याह क्रूरेविलग्नमहितइति यदाविलग्नस्थः क्रूरः आदित्यांगारक
क्रूरेविलग्नसहितेविधिनात्वनेनसौम्येक्षितेदलमतः प्रलयंप्रयाति ॥४॥

शनैश्चरणामन्यतमोभवति तदेवआगतंवर्षादिसमस्तायुःपिंडात्संशोध्य एवंकृतेतत्कालजातस्यजंतोरायुर्वर्षादिस्फुटंभवति किंतुप्रत्ये
कस्यगृहस्यैतत्कर्मकर्तव्ययेनायुःसंगुद्धानिदशावर्षाणिसर्वेषांभवति विधिनात्वनेनसौम्येक्षितइति अनेनविधिनासएवलग्नस्थः क्रूरग्र
होयदासौम्येक्षितः शुभग्रहेणदृश्यते तदाविधिनात्वनेनयत्फलमायुः पिंडात्साधोदितोदितनवांशहतात्समस्तायुः पिंडादष्टोत्तरशतेन
भागेहृतेयत्फलंलब्धंअतोदलमर्थप्रलयंप्रयाति तदधीकृत्यायुः पिंडात्पातयेदेवंकृतेआयुःप्रमाणंस्फुटंभवति अन्येएवंव्याचक्षते ता-
त्कालिकेनलग्नेनभुक्तायेनवांशकास्तेसाधोदितनवांशानसंग्राह्याः अयमर्थःतात्कालिकस्यलग्नस्यराशीनपास्यभागालिप्तापिंडीकृत्यश
तद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तमुदितांशकस्तैः कर्मप्राग्वत्कार्यं एतदपिस्थूलम् तेनलग्नभागालिप्ताकृत्यताभिः प्रत्येकगृहदत्तवर्षादिरायुर्दीयंस
गुण्याधःस्वच्छेदैर्भागमपहृत्योपर्युपरियोजयेत् वर्षस्थानेमगणकलाभिर्भागमपहरेल्लब्धवर्षादितस्यप्राग्वत्पातनंकार्यं तथाचसारावल्यां

लशांशलिप्तिकाहत्वाप्रत्येकंविहगायुषा भाज्यमंडललिप्तामिल्लब्धवर्षादिशोधयेत् १ स्वायुषोलशगेक्रूरसौम्यदृष्टेचतदलमिति एतदेव
शोभनमस्माकंप्रतिभातिनकेवलमत्रयावच्चक्रपातेप्येवंविधिः लशादिष्टग्रहंविशोध्यवशेषंयादिषड्भागादूनंतदातस्यग्रहस्यचक्रपातोस्ति
नान्यथेति तेनावशेषेणायुः पिंडस्यभागमपहृत्यलब्धंप्राग्वदायुषःपातयेत् अथरूपादूनोभागहारोभवतितदारूपाद्भागहारंसंशोध्यशेषेणायु
र्दीयंसंगुण्यरूपेणभागमपहृत्यलब्धमेवायुःशुद्धंभवति उक्तंच लशग्रहोनकंपड्मादूनकंयद्यसौहरः आयुःपिंडंमजेत्तेनलब्धवर्षादिशोधयेत्
रूपाद्यदोनोहारःस्याद्रूपाच्छुद्धेनताडयेत् रूपेणाविभजेल्लब्धंतदेवायुःस्फुटंभवेत् आस्मिन्साधोदितेतिकर्मणिलग्न्यदापापसौम्योभवतस्त
दायोलग्नोदितांशकसमीपवर्तिसएवग्राह्येनेतरेइति तत्रक्रूरशब्देनक्षीणश्चद्रमानग्राह्यः तथाचबादरायणः सूर्यांगारकशनीनामेकस्मि
ल्लग्नमेभवतिहानिः विधिनात्वनेनसौम्येक्षितेदलंपातयेल्लब्धम् ॥ ४ ॥ अथपुरुषादनिंपरमायुः प्रमाणज्ञानंशिखरिण्याह समाःषष्टि-
र्दिग्नाइति समाशब्देनवर्षमुच्यतेसमानांवर्षाणांषष्टिर्दिघ्नादिगुणीकृताविंशत्यधिकंवर्षशतंभवति एवंविंशत्यधिकंवर्षशतंपंचनिशापंचरा
त्रयाऽहोरात्राणित्यर्थः मनुजकरिणांमनुजानांमनुष्याणांकरिणांहास्तिनांचपरमायुः हयानांअश्वानांद्वात्रिंशद्वर्षाणिपरमायुः खरोगर्दभः क
रभउष्ट्रः अनयोः पंचककृतिः पंचकस्यकृतिः पंचानांवर्गः पंचविंशतिः परमायुः विरूपासाप्यायुरितिसापंचककृतिः विरूपाविगतोरूपेऽप्येभ्यः
एकोनाचतुर्विंशतिवर्षाणिवृषमहिषयोः वृषाणांमहिषाणांचपरमायुः गोमहिष्योरित्यर्थः शुनांसारमेयानांद्वादशवर्षाणिपरमायुः श्वग्राणं
सर्वेषांनखानामुपलक्षणार्थंतेनासिंहमार्जारादीनामप्येतदेवस्मृतम् छागादीनामितिदशकसहिताषट्शोडशवर्षाणिपरमायुः छागादीनहआ

टी०

६१

वृ.जा
॥६२॥

टी०

समाः षष्ठिर्द्विधनामनुजकारिणांपंचचानिशाहयानांद्वात्रिंशत्स्वरकरभयोः पंचककृतिः ।
विरूपासाप्यायुर्वृषमहिषयो द्वादशशुनांस्मृतंछागादीनांदशकसहिताः षट्परमम् ॥ ५ ॥

त्रिंशद्वर्षाः प्रमाणस्याश्वस्यकिंस्यादिति एवमागतमायुः प्रमाणमश्वस्यतत्कालजातस्यवाच्यम् एवं सर्वेषामभिहितप्राणिनां स्वायुषाप
रमेण त्रैराशिकं कृत्वा तत्कालजातस्य स्वायुषः प्रमाणनिर्देशः कार्यः अन्ये एवं वदन्ति यथा पठितं परमायुषः प्रमाणं न कश्चिज्जीवति तदयुक्त
म् यस्माद्विंशत्यधिकाद्वर्षशतादभ्यधिकमप्यायुर्गणितकर्मणा भवति यस्मात्परमायुः प्रमाणपठनं त्रैराशिकार्थमेव ज्ञातव्यमिति ॥ ५ ॥
अथ यस्मिन् योगे जातस्य परमायुर्भवति तद्योगज्ञानं पृष्णिताग्रयाह अनिमिषपरमांशकेति अनिमिषो मीनः तस्य परमांशको न
वमनवांशकः तस्मिन् अनिमिषपरमांशके विलग्नशशितनये बुधे गविष्ये च पंचवर्गलिप्ते स्थिते लिप्ताः पंचविंशतिभुक्ता बुधो वृषे स्थि
तः सकलाः समस्ताग्रहाः अन्ये सर्वे एव यदि स्वतुंगभेषु स्थिताः परमोच्चगता भवन्ति तथा जातस्य परमायुः प्रमाणं विंशत्यधिकं वर्षश
तं पंचदिनाधिकमायुर्भवति तत्र च कर्म तद्यथा आदित्यादयो ग्रहाः सलग्नार्द्धदृशाः अत्रादित्यानां बुधवर्जितानां यथा पठितानि परमायुः प्र

॥६२॥

माणवर्षाणि भवन्ति बुधस्य पुनः क्रियते तत्र तावद्बुधो नीचान्मीनाद्विच्युतः तस्मात्तत्कालिकादस्माद्बुधात् ११०८१२५ बुधपरमनीच
ध्रुवकमिदं १११५१०० संशाध्य जातमेताल्लिप्ता १११५१२५ एतल्लिप्ता पिंडीकृतम् २७१२५ एताभिस्तैराशिकं यदि भगणार्धलिप्तानां
एताः संगुण्य १०८०० बुधपरमनीचवर्षाणि षट्मवन्ति तदा तासां नीचाक्रांतलिप्तानां २७१२५ किंस्यादिति अत्र प्राग्वत्फलं वर्षादि ११६
१५ एतद्बुधपरमनीचगतेष्वेतेषु दत्वा जातं ७१६१५ एतद्बुधस्य परमायुः तत्र लग्नादेकादशस्थानत्वाद्भौमस्य चक्रपातात् परमायुः प्रमाणं वर्षं
अनिमिषपरमांशके विलग्नशशितनये गविष्ये च पंचवर्गलिप्ते ॥ भवति हि परमायुषः प्रमाणं यदि सकलाः सहिताः स्वतुंगभेषु ६

लग्न ११।२७			
१	१	११	
च २५	१२	शु	मं १५
३		९	
४	६	८	
५		७	

च दशकाद्वर्षपातयित्वा सार्धानि सप्त ७१६ वर्षाणि सौरस्याष्टमस्थानस्थत्वात् परमायुः प्रमाणाद्वर्षविंशति प
चमभागे चत्वारि वर्षाणि पातयित्वा जातानि षोडशवर्षाणि १६ आदित्यचंद्रबृहस्पतिशुक्राणां परमायुः लग्नस्य
नवमनवांशकस्थत्वात् नववर्षाणि भवन्ति सर्वेषां स्थापनं सूर्यवर्ष १९ चंद्रवर्ष २५ भौमवर्ष ७ मास ६ बुधवर्ष ७
मास ६ दिन ५ जीववर्ष १५ शुक्रवर्ष २१ शनिवर्ष १६ लग्नवर्ष ९ सर्वेषां योगः वर्ष १२० दिन ५
एवं दर्शितयोगे परमायुः प्रमाणमागतमिति अत्र चादित्ये मेषस्थे कन्यास्थत्वं बुधस्य न संभवति तेन शङ्किर्ग्रहे
रुच्चस्थे बुधे च वृषस्थे योगोऽयं प्रदर्शितः अत्र च परमोच्चगते सूर्ये बुधस्य वृषाद्भागचतुष्टयं भुक्ता स्थितिर्भवति नास्मा

वृ'जा
६३

टा०

दाधिकं यतोमध्यमाकोदयराशिस्थानेनून्योभवति भागाः षट्पंचाशाल्लिप्ताभवन्ति तदातस्यस्फुटस्यपरमोज्जगताभवति एषएवसूर्योमध्य
मबुधअत्रच यदापरमार्कफलम् परमंचशीघ्रफलम् धनगतंभवति तदाबुधोवृषे भागचतुष्केस्फुटोभवति तत्रयथादर्शितलघ्ने यथावास्थि
तग्रहसंस्थायांवृषेचतुर्थभागे ईदृशोबुधोभवति ११४ अस्मान्नीचध्रुवकमिदम् १११५ संशोध्यजातम् १११९ बुधोएतल्लिप्तापिंडीकृतं
३१।४० एताभिस्त्रैराशिकंयदिमगणार्धलिप्तानामेतासाम् १०८०० षट्वर्षाणितदैताभिः साका २०।४० नीतिलब्धवर्ष १ मास
७ दिन १८ एतद्बुधपरमनीचवर्षेषुदत्वाजातानिवर्षाणि ७ मास ७दिन १८ एतदाद्येषुयथादर्शितवर्षेषुसंयोज्यजातंवर्षाणांशतं १२०
मास १ दिन २३ एतद्वर्षितपरमायुः प्रमाणादधिकमप्यायुः संभवतिइति तस्मात्परमायुःप्रमाणपठनंत्रैराशिकार्थमेवव्या
ख्यातम् अन्येषुनः अनिमिषपरमांशकेविलग्नयोगएवामुंव्याचक्षते यथामीनेवर्गोत्तमगतेलघ्नेवृषमस्थेनबुधेनपंचविंशतिलिप्ताभुक्ता
भवत्यन्येचग्रहाः स्वोच्चराशिषुपरमोज्जभागव्यतिरेकेणापियादिस्थितास्तदायोगशक्त्यैवपरमायुःप्रमाणंजातोजीवाति अथबुधस्यपरमनीच
ध्रुवकमिदं११।१४ पूर्वप्रदर्शितम् सांप्रतंकर्मकालेकथमिदम् ११।१५।० प्रदर्शितमित्यत्रोच्यते चतुर्दशभागान्भुक्तापंचदशप
ठितेपरमनीचभागेव्यवस्थितोभवति अतश्चतुर्दशभागाः परमनीचस्थस्यप्रदर्शिताः तत्रस्थस्यपरमनीचप्रदर्शितमायुर्भवति तस्माद्या
वत्पंचदशभागोनभुक्तोबुधेनतावत्रैराशिकोत्पत्तिर्नकर्तव्येत्यतः कर्मकालेपंचदशभागाःप्रदर्शिताः इत्येतत्सर्वेषामेवग्रहाणांत्रैराशिककाले
पठितैर्भागैर्भुक्तैः प्रदर्शयितव्यानि तत्रत्रैराशिकार्थमुच्चध्रुवकाः तथात्रैराशिकार्थपरमनीचध्रुवकाः एतैः कर्मकर्तव्यामिति ॥ ६ ॥ अथा

॥६३॥

स्यापरमतायुर्दायस्यदूषणार्थशालिन्याह आयुर्दायमिति एतदायुर्दायंनर्केवलंमययवनमाणित्यशक्तिपूर्वैरुक्तं यावद्विष्णुगुप्तेनापिचाणक्या
परनाम्नैवमुक्तम् आचार्यदेवस्वामीतथासिद्धसेनश्चैवंचक्रेकृतवानित्यर्थः तथाचविष्णुगुप्तः परमोज्जगतैःसर्वैर्मीनेमीनांशसंस्थिते सौम्येच
वृषगेजातः परमायुःसजीवाति तथाचदेवस्वामी सूर्याद्यैरुच्चगतैर्मीनेमीनांशसंस्थितेलघ्ने सौम्येवृषभंयातेजातःपरमायुराप्नोति तथाचसि
द्धसेनः मीनेपरमांशगतेसौम्येगविपंचवर्गलिप्तास्थे सर्वैःपरमोज्जगतैर्जातःपरमायुराप्नोति यद्येवंबहुमिराचार्यैरुक्तंतत्कोस्यदोषः तत्रो

आयुर्दायंविष्णुगुप्तोपिचैवंदेवस्वामीसिद्धसेनश्चचक्रे॥
दोषश्चैषांजायतेष्टावारिष्टंहित्वानायुर्विशतेः स्यादधस्तात् ७

र	च	म	बु	वृ	शु	श	ल
०	१	९	१	३	११	६	११
९	२	२७	२४	४	२६	१९	२६

च्यते वक्ष्यमाणंसत्याचार्यमतेप्रदर्शितमायुर्दायंबहुतराणामाचार्याणांमतमिति यस्मादाचार्यवराहमिहिरस्यप्रतिज्ञेयं ज्योतिषमागमशा
स्त्रंविप्रतिपत्तौनयोग्यमस्माकं स्वयमेवविकल्पयितुंकिंतुबहूनांमतंवक्ष्ये अस्यपरमतस्यबहुतराविरुद्धत्वंतावदास्ताम् विवादसंभवदोषो
प्यस्तिदोषश्चैषामित्यादि एषामाचार्याणांमतदोषोजायतेकीदृशइत्याह अष्टावारिष्टमित्यादि वर्षाष्टकंयावज्जातानामरिष्टमुक्तंदर्षाष्टकंहि
त्वात्यक्त्वावर्षविंशतेरधस्ताद्वर्षितप्रकारेणायुर्नस्यात् नागच्छति एवंवर्षाष्टकादूर्ध्वमरिष्टंनास्ति तस्माद्वर्षाष्टकादूर्ध्ववर्षविंशतेरधस्तान्नक
स्यचिन्मरणमापद्यते यावदृश्यंतेघ्नियंतइति अयंतेषांप्रत्यक्षोदोषः ७।अधुनातेषामेवाचार्याणामायुर्दूषणंशालिन्याह यस्मिन्योगेति आनि

टु, जा
६४

मिषपरमांशको विलग्न इत्यास्मिन् योगो विंशत्याधिकं वर्षं शतं संपंचादिनं परमायुः पूर्णं प्रादिष्टं तस्मिन् योगे षट्ग्रहाः परमोच्चगता भवन्ति षड्भिश्च परमोच्चगतैश्च क्रवर्ती भवतीति प्रोक्तं मभिहितमन्यैराचार्यैः तथा च बादरायणः षड्भिः स्याच्चक्रवर्ती त्रिभुवनमखिलं शास्ति सर्वैर्ग्रहेन्द्रैरिति यवनेश्वरश्च षड्बाजराजर्धिलोपकर्षप्रदानमानेष्वाभिजातशक्तिः तत्र परमोच्चगतायावन्तः षड्ग्रहानभवन्ति तावत्परमोच्चायुर्न प्राप्नोति यदा परमोच्चगता भवन्ति तदा जातेन चक्रवर्तिना भवितव्यम् एवं पूर्णमायुः विंशत्याधिकं वर्षं शतमर्थैर्धनैर्विनावर्जयित्वा बहवः पुरुषा जीवन्ति तस्मात्

यस्मिन् योगे पूर्णमायुः प्रादिष्टं तस्मिन् प्रोक्तं चक्रवर्तित्वमन्यैः

दयमपितेष्वपरोदोषः एतच्च परमतायुर्दायदूषणं शालिनी द्वयसंबंधत्वाद्वाहमिहिरक्तमेव न भवतीति न प्रतिभाति तत्र तावद्यदत्र प्रथमशालिन्यादूषणमुक्तं तस्य दूषणस्यासंबंधत्वमुच्यते साद्वोदितोदितनवांशहतात्समस्तादिति न्यायेन यत्कूरे विलग्नगते आयुषः पातनं क्रियते तस्य प्रातिलग्नं प्रत्यंशकवशादियत्तन्न संभवतीति तच्च पातयित्वा यदा बुधर्विशिष्यते तस्यापीयत्तानास्तीति तस्माद्यदुक्तम् नायुर्विंशतेः स्यादयत्तात्तदयुक्तं अत्रोदाहरणं यथा कुंभलग्नस्याद्यंशकोदये आदित्यचंद्रशुक्राः परमोच्चे बुधजीवशनैश्चराः परमनीचे भौमश्च कुंभस्याप्यष्टाविंशतिसंभागं भुक्त्वा स्थितस्तदा तात्कालिका ग्रहाः सलग्नाः अत्र लग्नेना किंचिद्भुक्तमिति लग्नायुर्दायो नास्ति परमोच्चगतानां परमनीचगतानां च ज्ञात एव भौमस्य क्रियते तात्कालिकाद्भौमादस्मात् १०।२८ भौमस्य परमोच्चध्रुवकामिदं १।२८ संशोध्य जातं १।० एतल्लुप्तापिंडो

टा०

६४

रुतम् १८०० अथ त्रैराशिकं यदि भगणार्धलिप्तानामेतासाम् १०८०० भौमनीचमासाः नवतिर्भवन्ति ९० तदैतासां कियंत इति लब्धा मासाः १५ एतैर्वर्षसत्रिमासं जातं वर्ष १ मास ३ एतद्भौमपरमोच्चवर्षे त्वेतेषु १५ संशोध्य जातं वर्ष १३ मास ९ एष भौमायुर्दायः अथ जीवस्य लग्नाद्वा दशस्थत्वाच्चक्रपातेनार्द्धपातयित्वा जाता जीवायुर्दायः वर्ष ३ मास ९ परमोच्चगतानां परमनीचगतानां च शत्रुक्षेत्रत्वात् त्र्यंशं अस्तं गतानां मर्द्धचनपात्यते यस्मादनिमिषपरमांशको विलग्न इत्यत्र योगे चंद्रमसो वृषभस्थत्वाद्यद्यायुषः त्रिभागः पात्यते तदा पूर्णमायुर्न भवतीति यस्मादन्याचार्यमतमिति तात्कालिकमित्रमित्रविधावुक्तं मूलत्रिकोणाद्धनधर्मबंधुपुत्रव्ययस्थानगता ग्रहेन्द्राः तात्कालिकाः स्युः सुहृदो ग्रहस्य स्वोच्चे वयो यस्य विकृष्टवर्षः १ जामित्रपष्ठाष्टमशत्रुमूर्तिर्द्युनत्रिकोणैकगृहे निविष्टाः तात्कालमेतेरिपवो भवन्ति हेतानि मित्राणिरिपूंश्च वक्ष्ये २ अनेनापि शुक्रश्चंद्रमसः तात्कालिकमित्रं न भवति तस्मान्मनीनस्थे शुक्रे वृषस्थश्चंद्रमाः शत्रुग्रहगो भवति तस्य च शत्रुक्षेत्रस्थत्वाद्यद्यायुषस्त्रिभागः पात्यते तदा अनिमिषपरमांशक इत्यत्र योगे पूर्णमायुर्न प्राप्नोतीति तच्चाचार्येण शृंगग्राहिकयैव प्रदर्शितं तेनैतत्ज्ञापयति परमोच्चगतानां परमनीचगतानां च शत्रुक्षेत्रे त्र्यंशमस्तं गतानां चार्द्धचनपात्यते तेन यथा दर्शितयोगं पृथक् पृथक् गृह्यायुर्दायवर्षाणि लिख्यन्ते सूर्यस्य वर्ष १९ चंद्रस्य वर्ष २५ भौमस्य वर्ष १३ मास ९ बुधस्य वर्ष ६ जीवस्य वर्ष ३ शुक्रस्य वर्ष १९ शनेः वर्ष १० लग्नेन किंचिद्भुक्तमिति लग्नायुर्दायो नास्ति अथैतेषां योगः वर्ष १८ मास ६ अथांगारकस्य लग्नगतत्वात्साद्वोदितेति कर्मक्रियते तत्र लग्ने कुंभारंभत्वात् नवति ९० नवांशका भुक्ता भवन्ति ते च नवांशका चक्रस्योदिता उदयगत एकनवातिसमाः ९१ तेनैकनवत्यासर्वायुः पिंडमिदं वर्ष ९८ मास ६

वृ.जा
॥६५॥

संगुण्यजातं ८९६३६ अस्याष्टाधिकशतेनभागमपहृत्यावाप्तवर्षाणि ८२ मास ११ दिन २८ घटी २० अस्मात् ९८।६ संशोध्यजा
तंवर्ष १५ मास ६ दिन १ पल ४० एवमष्टाभ्युर्ध्वविंशतेरधस्तादायुरुत्पन्नमिति तस्मादयुक्तमुक्तं नायुर्विंशतेः स्यादधस्तादिति
अत्रान्येवदंति यथाक्रूरहीनमीनलग्नहृदि कृत्वैतद्वराहमिहिरेणोक्तम् अनिमिषपरमांशकइति अनेनापिप्रकारेणनवक्तव्यम् यथानायुर्विंश
तेः स्यादधस्तादित्यत्रधन्विलग्नेक्षीणेचंद्रेविंशतितमेभागेबुधस्तत्रास्तमितः सर्वेष्वन्येषुपरमनीचस्थेषुयस्यजन्मभवति तस्यचक्रपातेनैवा
युर्दयोबहुः पततीति तत्रैवतावत्प्रदर्श्यते तत्रतात्कालिकाग्रहाः सलग्नाः तत्रबुधस्यप्राग्वत्कृत्वाजातंवर्ष १० मास १० अन्येषांपरमनी
चस्थत्वात्ज्ञापयते लग्नेनकिंचिद्रुक्तमितितस्यायुर्दयोनास्ति चंद्रस्यक्षीणस्यपापत्वाद्लग्नाद्द्वादशस्थत्वाच्चक्रपातेनसर्वपतति तदात
स्यायुर्दयोनास्ति आदित्यस्यलग्नेकादशत्वाच्चक्रपातेनार्द्धपातयित्वाजातंवर्ष ४ मास ९ बुधस्यास्तमितत्वादधर्धपातयित्वाजातंवर्ष ५
मास ५ दशमस्थत्वाच्चक्रः स्वादायुपस्तृतीयमंशमपहरतिइतिसौम्यत्वात्तदधर्मस्मात्षड्भागाद्वर्षमेकंनवमासान्पातयित्वाजातान्यष्टौ
वर्षाणिनवमासाश्च शुक्रस्यवर्ष ८ मास ९ भौमस्यलग्नाष्टमस्थत्वात्पंचमभागंसाद्धैवर्षपातयित्वाजातानिषोडशवर्षाणिपाडिति एवंसर्वेषांवर्षा
णिवर्ष ४ मास ९ सूर्यस्यवर्ष ० मास ० चंद्रस्यवर्ष ६ मास ० भौमस्यवर्ष ५ मास ५ बुधस्यवर्ष ७ मास ६ जीवस्यवर्ष ८ मास ९ शुक्रस्यवर्ष १०
मास ० शनैश्चरस्यवर्ष ० मास ० लग्नस्य वर्ष ० मास ० सर्वेषांयोगवर्ष ४२ मास ५ अत्रासंभवेप्याभिगम्यापिब्रूमः एवंविधायुर्दायः सर्वेष्य
स्तंगतायादिभवांतितदासूर्योच्छिन्नद्युतिपुचदलंप्रोद्गद्यशुक्रार्कपुत्रावितिरुत्वातथापिपंचत्रिंशद्वर्षाणिमासोनानि यतोबुधस्यपूर्वमेवार्धपाति

टी०

॥६५॥

तं एवंद्विचत्वारिंशतोऽधस्तादायुर्नागच्छतीति तथापि विंशतेरधस्तादादित्यसंबद्धं अत्राप्यन्ये एवंवदंति क्रूरहीनेविलग्नेजाता अष्टाभ्युर्ध्व
विंशतेः अधस्तान्त्रयमाणादृश्यंतेतेनान्याचार्यमतमसंबद्धं अत्रोच्यते अन्याचार्यमतं पूर्वापर्येणविचार्यैतद्वदंति यैरेवाचार्यैरनेनमार्गेणायु
र्दायः प्रदर्शितः तैरेवायंमृत्युयोगोभिहितः सचेहलिख्यते तथाचबादरायणः षष्ठाष्टमस्थोरिपुदृष्टमूर्तिः पापग्रहः पापगृहेयदिस्यात् स्वांतर्द
शायांमरणायजंतोर्ज्ञेयः सयुद्धेविजितोयदान्यैः १ तथाचयवनेश्वरः षष्ठाष्टमस्थोरिपुदृष्टोद्रोपापैः सुहृत्स्थानगतश्चदृष्टः स्वांतर्दशायांप्रकरो
तिमृत्युंपाशाध्वबंधादिपरिक्षयाद्वा १ तथाचसारावल्ल्याम् क्रूरदशायांक्रूरः प्रविश्यचांतर्दशांयदाकुरुते पुसांस्यात्संदेहस्तदारियोगोहिसेदेवम
हान् १ रवितनयस्यदशायांक्षितिजस्यांतर्दशायदाभवति बहुकालजीविनामपिमरणानिः संशयंपुंसां १ क्रूरराशौस्थितः पापः षष्ठेवानिधने
पिवा तत्स्थेनवारिणादृष्टः स्वपाकेमृत्युदोऽग्रहः १ योलशाधिपतेः शत्रुर्लग्नस्यांतर्दशांगतः करोत्यकस्मान्मरणं सत्याचार्यः प्रभापते १ एवंक्रू
रहीनेलग्नेयजातास्तेषांवर्षाष्टकादूर्ध्वदर्शितकालादधस्तान्मरणंसंभवत्येव तेचापिमृत्युयोगेनानेनमृताइति
ज्ञेयाः यस्मात्तस्यांतर्दशादर्शितग्रहसंबंधिनीकदाभवति अत्रायंनियमः तस्मादन्याचार्यमतंनैवाष्टाभ्युर्ध्व
दर्शितकालादधस्तान्मरणंसंभवत्येव तस्मादेतन्दूषणमसंबद्धं प्रथमं अथद्वितीयस्यदूषणस्यासंबद्धत्वमुच्यते
अत्रचक्रवर्तित्वयोगोपि विनादीर्घमायुः संभवति अत्रोदाहरणं यत्रतात्कालिकाग्रहाः सलग्नाः वृषेर्कोदशभागान्भुक्तास्थितः एवंमिथुनेचं
द्रमास्त्रीन्भागान्कुंभेभौमोष्टाविंशतिभागान् मेघेबुधः पंचदशभागान्सिंहेजीवः पंचभागान्मेघेसप्तविंशतिः सत्रिभागान्शुक्रः कुंभेविंशति

र	च	म	बु	वृ	शु	ज	ल
६	७	३	९	९	०	८	
९	२	२७	१४	४	२६	१९	०

वृ-जा
६६

मागान् सौरः धन्विलग्रमं त्येते तद्यथा ईदृशाग्रहाः अत्रपूर्वप्रदर्शितकर्मणागतानिग्रहायुर्दायवर्षाणिलिख्यंतेवर्ष १७ मास ५ सूर्यस्यवर्ष
२२ मास ११ चंद्रस्यवर्ष १३ मास ८ भौमस्यवर्ष ७ मास ० बुधस्यवर्ष १४ मास ७ जीवस्यवर्ष १८ मास ३ शुक्रस्यवर्ष १५ मास ० शनेः
वर्ष ८ मास ० लग्नस्य अथबृहस्पतेर्वर्षाणांचक्रपातादष्टभागमपास्यजातंवर्ष १३ मास ८ चंद्रस्यषड्भागमपास्यजातंवर्ष १८ मास ८ रवेः
रुर्मित्रमतोन्यथान्यइति शुक्रः शत्रुः सचार्कमूलत्रिकोणात्सिंहान्नवमेस्थानेस्थितः तस्मान्नात्कालिकंमित्राभूतःतेनवृषस्थःशत्रुक्षेत्रमध्य
स्थितस्तेनतस्यायुर्दायंनकिंचित्पतति चंद्रश्चमिथुनेमित्रक्षेत्रेस्थितः तस्यापियथादर्शितान्येवायुर्दायवर्षाणि यस्मादुक्तम् इंदोर्बुधदेवगुरुंच
विद्यात् अंगारकः कुंभेशत्रुक्षेत्रेस्थितः यस्मादुक्तम् भौमस्यशुक्रः शशिजश्चमित्रमिति शेषान्रिपून्शेषत्वाच्छनैश्चरस्तस्यशत्रुस्तात्कालि
कश्चैकगृहेनिविष्टत्वाच्छनैश्चरोधिशत्रुः किंत्वंगारकस्यशत्रुक्षेत्रस्थस्यापिनपतति यस्मादुक्तम् हित्वावक्ररिपूगृहगतैर्हीयतेस्वत्रिभागइति
तस्मादंगारकस्ययथागतमेवायुः चांद्रेनर्काइतिवचनाद्भौमोबुधस्यमित्रं तेनतस्यमेवस्थितत्वाद्यथागतमेवायुर्बुधस्य बृहस्पतरप्यादित्योमि
त्रम् यस्मादुक्तम् गुरोश्चभौमंपरिहृत्यसर्वेइति यस्मात्सिंहस्थस्यबृहस्पतेः यथागतमेवायुःशुक्रस्य भेषेसचमित्रक्षेत्रे यस्मादुक्तम् भृगुनंदन
स्यत्वर्केदुवर्ज्याः सुहृदःप्रदिष्टाः तस्मात्तस्यापियथागतमेवायुः शनैश्चरस्यापिकुंभेस्वक्षेत्रेस्थितत्वाद्यथागतमेवायुः लग्नस्यपातचारहीन
त्वाद्यथागतमेवायुः एवमायुर्दायवर्षाणिपृथक्पृथक्लिख्यंते वर्ष १७ मास ५ सूर्यस्य वर्ष १८ मास ८ चंद्रस्य वर्ष १३ मास ८ भौमस्य
वर्ष ७ मास ० बुधस्य वर्ष १२ मास ८ गुरोः वर्ष १८ मास ३ शुक्रस्य वर्ष ९ मास ० शनेः वर्ष १५ मास ० लग्ने एवंविधेचतुर्दशाधि

टी०

६६

कंवर्षशतमप्यायुःसंभवति ११३ मास १२ यदाचंद्रवर्ष २२ मास ९ तदासर्वेषांयोगः ११५ मास १२ एवंविधेयोगेष्टोडशाधिकंवर्ष
शतमप्यायुः संभवति केमद्रुमाख्यश्चायंयोगः यस्माद्वक्ष्यति हित्वाकेसुनफानफादुरधरास्वांत्योमयस्थैर्ग्रहैः शीतांशोः कथितोन्यथात्रग्रह
भिःकेमद्रुमोन्यैस्त्वसौ तस्मादेवंविधेयोगेजातोदीर्घमायुः प्राप्नोति केमद्रुमत्वाच्चदरिद्रोभवति वक्ष्यतिच केमद्रुमेमलिनदुःखितनीच
निःस्वाःप्रेष्याःखलाश्चनृपतेरपिवंशजाताः केवलंदरिद्रादीर्घायुषोदृश्यंते नकेनचित्कस्यचिद्दरिद्रस्यायुः प्रमाणंज्ञातं यथायंदरिद्राविंशत्य
धिकेनवर्षशतेनसंपंचदिनेनमृतः तस्मात्क्षौद्रमेवदूषणंज्ञातव्यम् एवमस्यदूषणस्यासंबद्धत्वंप्रदर्शितमिति असंभाव्यत्वाद्वाहमिहिरक्त
मेतच्छालिनीद्वयं नसंभाव्यते यच्चदर्शिताचार्यमतेनायुर्दायंत्यस्कासत्यमतायुर्दायमंगीकरिष्यत्याचार्यस्तत्रचसत्यमतस्यबहुतराणामा

प्रत्यक्षेयंतेषुदोषःपरोपिजीवत्यायुःपूर्णमर्थैर्विनापि ८

चार्याणांमतांगीकरणमेवप्रयोजनम् यस्मात्पूर्वमेवाचार्यमतेनायुः प्रतिज्ञाव्याख्याता ज्योतिषमागमशास्त्रंविप्रतिपत्तौनयोग्यमस्माकं स्व
यमेवविकल्पयितुं किंतुब्रह्मनामंतवक्ष्ये अथ कश्चिदाह ननुयोगयोगस्त्वयाप्रदर्शितः सकेमद्रुमएवमभवति यस्मादाचार्यएववक्ष्यति के
द्रेक्षितकरेथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेष्यतइति लग्नात्सप्तमस्थःकेन्द्रस्थश्चंद्रमास्तस्मादयंकेमद्रुमोनभवति अत्रचब्रूमः अत्रचंद्रमानगण्यतेय
स्माच्चंद्रमसःसकाशाद्ग्रहेणान्येनयोगः कर्तव्यइति यद्येवंतल्लग्नस्केंद्रस्थः कथंकरोतीत्यत्रोच्यते चंद्रलग्नयोस्तुल्यत्वात् तथाचयवनेश्वरः

मूर्तिवहोरांशं शिनंचविद्यात् अत्रचगार्गिः व्ययार्थकेंद्रगश्चंद्रादिनाभानुंभवेद्ग्रहः कश्चित्स्याद्वाविनाचंद्रलघात्केंद्रगतोथवा योगःकेमदु
मोनामतदास्यात्तत्रगर्हितः भवन्तिनिदिताचारादरिद्रामयसंयुताइति तस्मात्लग्नात्सप्तमस्थेचंद्रमस्यस्ययोगस्यकेमदुमतासिद्धेवेति ८
अथजीवशर्ममतेनसत्याचार्यमतेनचायुर्दायमौपच्छन्दसिकेनाह स्वमतेनेति जीवशर्मानामाचार्यः स्वमतेनात्मीयमतेनपरमायुषोविंश
त्यधिकस्यवर्षशतस्यसंपंचदिनस्यस्वरांशं सप्तमभागंप्रत्येकस्यग्रहस्यायुर्दायमाह कथयति किलशब्दस्तथानामप्रदर्शनार्थः तद्यथापरमा
युः १२०।०५ अस्यसप्तभिर्भागमपहृत्यावाप्तंवर्षादि १७।१।२२।८।३४ यथान्याचार्यैर्नवतिथिविषयेत्येवमादीनिपरमोच्चगतानामादि
स्वमतेनकिलाहजीवशर्माग्रहदायंपरमायुषःस्वरांशं । ग्रहभुक्तनवांशराशितुल्यंबहुसाम्यंसमुपैतिसत्यवाक्यं ॥९॥

त्यादीनांवर्षाणिपाठितानि तथैतानिपरमायुः स्वरांशवर्षाण्येकैकस्यजीवशर्मपाठितानि नीचेर्द्धहसतीत्यत्रापिस्थितमेवतत्रार्द्धमेतत् ८।६।
२६।४।१७ एतानिपरमनीचस्थस्यैकैकस्यग्रहस्यएतैःप्राग्वदेवत्रैराशिकंरुत्वैकैकस्यग्रहस्यायुर्दायःकर्तव्यः अत्रापिचक्रंविनाशत्रुक्षेत्रस्थ
स्यग्रहस्यत्रयंशायहानिः शुक्रशनैश्चरौविनामौमंविनाचबलवद्ग्रहस्यास्तंगतस्यार्द्धोपहानिः सर्वार्द्धत्रिचरणेत्यादिकाचक्रपातापहानिः क्रूर
विलम्बेसार्द्धोदितेतिहानिः एतत्सर्वजीवशर्मणोप्यन्याचार्यैः समानम् तथाचजीवशर्मा सप्तदशौ १७ को १ द्वियमौ २२ वसवो ८ वेदा
ग्रयो ३४ ग्रहेन्द्राणां वर्षाण्युच्चस्थानांनीचस्थानामतोर्द्धस्यात् मध्येनुपाततः स्यादानयनम् शेषमत्रयत्किंचित्पिंडायुष इवकार्यम् तत्सर्वं

गणिततत्त्वज्ञैरिति अत्रानयनंसुखोपायेनप्रदर्श्यते स्वोच्चशुद्धोग्रहःशोध्यःपट्टमादूनोभमंडलात् तद्भागाःकुब्धिपट्टमोगि ८६४१ हतावेदा
भ्रमायकैः ५. ४ भक्तादिनादियलब्धंतदायुर्जीवशर्मजम् दिनैस्तुत्रिंशतामासामासेभ्योरविभिःसमाः नकेवलंग्रहदायंपरमायुषंस्वरांशमेत
त् तेनोक्त्यावत्स्वमतेनेति अनेनैवंप्रतिपादयति यथैतान्मयाऋषिकृतेष्वार्चकृतेष्वानकेचिच्छास्त्रेषुदृष्टमिति तस्मादस्यायुर्दायस्यजी
वशर्मणः स्वमतकरणमेपदोषःएवंसर्वाचार्यमतेनायुर्दायोव्याख्यातः अत्राचार्येणयवनमतेनोपन्यस्तमययवनमणित्यशक्तिपूर्वरिति नच
यवनेश्वरकृतेशास्त्रे तथाविधआयुर्दायोदृष्टः यस्माद्यवनेश्वरेणोक्तम् आयुंपिराश्यंशकराशियोगादिति अत्रोच्यते यवनेश्वरेणस्फुजिध्वजे
नान्यच्छास्त्रंरुतम् शककालस्यार्वाकूज्ञायते तथाचस्फुजिध्वजः गतेनसाभ्यर्धंशतेनयुक्ताप्येकेनकेषांनगताब्दसंख्या कालःशको १०४४
नांशविशोध्यतस्मादतीतवर्षाद्युगवर्षजातम् एवंचेत्स्फुजिध्वजकृतंशककालस्यार्वाकूज्ञायते अन्यच्च यवनाचार्यैःपूर्वैःरुतमिति तदर्थस्फु
जिध्वजोप्याह यवनाउचुः येसंग्रहेदिग्जनजातिभेदाःप्रोक्ताःपुराणैःकूमशोग्रहस्य तदेतत्ज्ञायते यथावराहमिहिरेणपूर्वयवनाचार्यमतमेवो
पन्यस्तं अस्माभिस्तन्नदृष्टम् स्फुजिध्वजकृतमेवदृष्ट्वापराशरस्यापीयमेववार्तापराशरीयासंहिताकेलवमस्माभिर्दृष्टानजातकं श्रूयते स्कंध
त्रयमिति पाराशरस्येति तदर्थंवराहमिहिरः शक्तिपूर्वरित्याह चित्रंप्रोड्डयपराशरः कथयतेदौर्भाग्यदंयोषितामित्येवमादिमयमणित्ययोर्हो
राशास्त्रेविद्यते तथाच एकोनविंशतिःसूर्यश्चंद्रमाःपंचविंशतिः तिथिसंख्याकुजःसौम्योद्वादशोच्चगतोगुरुः कुजवदैत्यपूज्यस्तुवर्षाणामेकंविं
शतिः एकोनसूर्यपुत्रस्यपरमोच्चगतस्यच आयुर्दायमिदंप्रोक्तमर्द्धनीचगतस्यतु अंतरेत्वनुपाताच्चकारयेदायुःसंग्रहम् तथाचमणित्यः नव

वृ, जा
६८

रूपाः शरयमलास्तिथयोर्काः पंचरूपाः क्रमशः रूपयमाकृतिसंख्याः सूर्यदिनां स्वतुंगभेष्वब्दाः नीचैश्चरमादलमन्यत्रानुपाततः कार्यम् अ
युर्दायविधानं होराशितुल्यमपि अथवराहमिहिरस्वस्वमतयुर्दायव नेश्वरसत्यमतानुसारी व्याख्यायते ग्रहभुक्तनवांशराशितुल्यमिति
यत्र तत्र राशौ यस्मिन्नवांशके ग्रहो व्यवस्थितः स च नवांशको भेषादेरभ्ययावत्संख्यराशेः संबंधी भवति तावन्ति एव वर्षाणि ग्रहः स्वायुर्दायं
प्रयच्छति एवं भुक्तनवांशराशितुल्यं भवति यस्मिंश्च नवांशके वर्तते तस्माद्यद्भुक्तं ग्रहेण तेन सह त्रैराशिकं कृत्वा मासाद्यानयनमपि कर्तव्यम् त्रैरा
शिककरणं च वक्ष्यति एवमायुर्दायानयनं च सत्याचार्येणोक्तम् तथा च तद्वाक्यम् राश्यंशकसंयोगादायुरिह समासतो ग्रहादयुः एतच्च सत्य
वाक्यम् बहुसाध्यं समुपैति बहुसंमतं बहूनामाचार्याणां संमतम् तथा च यवनेश्वरः आयुं पिराश्यंशकचारयोगादिति अत्र तावत्सत्ययवनेश्वर
वाक्यव्याख्याने किंचिद्विप्रतिपन्नं राशेरंशकचारयोगादितिव्याचक्षते यथा यस्मिन् राशौ ग्रहो वर्तते तत्र तेन यावन्तो नवांशका भुक्तास्तावन्त्येव
वर्षाण्यायुः स ग्रहो ददाति अत्र च व्याख्याने परमं ग्रहदायसाध्यमानेन वर्षाणि भवन्ति एतच्च व्याख्यानं बादरायणादिभिर्रंगीकृतम् तथा च बादरा
यणः राश्यंशकलागुणिताद्वादशानवभिर्ग्रहस्य भगणेभ्यः द्वादशहतावशेषे द्वादशमासदिननाडिकाः क्रमशः इयमाचार्यवराहमिहिरेणाविनष्टेव
स्वल्पजातकेभिर्हिता एतदनुसारेण सत्ययवनेश्वरेण व्याख्यानां क्रियते आयुं पिराश्यंशकचारयोगादिति राशीनामंशकाराश्यंशकाः तेषु चार
योगादित्यत्र तत्र राशौ भेषांशकस्थो ग्रहो वर्षे एकं प्रयच्छति वृषनवांशकस्थो ग्रहो वर्षे द्वयं प्रयच्छति एवमुत्तरोत्तरांशकवृद्ध्या वर्षवृद्धिर्यावन्मी
नाते द्वादश इति पूर्वव्याख्यानेन यवनेश्वरसत्यवाक्ययोराशिग्रहणमनर्थकं भवति अवश्यमेव राश्यंशकैर्भवितव्यमिति ॥९॥

टी०

६८

अथानेनैव व्याख्यानानुसारेणाचार्यः स एवायुर्दायानयनमार्ययाह सत्योक्तेति सत्योक्ते सत्यमतयुर्दायकरणे तात्कालिकमिष्टमभिप्रेतम्
ग्रहं लिप्तीकृत्य लिप्तापिंडं कृत्वा तस्य शतद्वयेन भागमपहृत्य यदवाप्तं तदवाप्तस्य स्थानं पश्यम् अवाप्तमंडलभागविशुद्धेऽब्दाः स्युः मंडलभागश
ब्देन द्वादशभाग उच्यते तेनावाप्तस्य द्वादशभिर्भागमपहृत्या वाप्तं त्याज्यम् यदवशिष्यते तेऽब्दाः स्युस्तावद्वर्षाणितेन ग्रहेणायुषोदत्तानि भवन्ति
शेषानुमासाद्याः यदवशेषं स्थापितं तस्माद्द्वादशगुणितात्तेनैव च्छेदेन विभक्तान् मासालभ्यन्ते तच्छेषात्त्रिंशद्गुणितादिनानि तच्छेषात्षष्टि
घटादघटिकाः पुनरपि षष्टिघात्प्राग्वद्भक्ताच्च विकलाः लभ्यन्ते इति एवमागतं ग्रहस्यायुर्दायं भवति तत्रोदाहरणम् तात्कालिको ग्रहः १।८।४५

सत्योक्ते ग्रहमिष्टं लिप्तीकृत्वा शतद्वयेनाप्तं । मंडलभागविशुद्धेऽब्दाः स्युः शेषानुमासाद्याः ॥१०॥

लिप्तापिंडीकृताः २३२५ अस्य शतद्वयेन २०० भागमपहृत्या वाप्तं ११ जातं अवशेषं १२५ अवाप्तस्यास्य द्वादशभिर्भागं न प्रयच्छति
इति एतदेवावशेषं तस्माद्ग्रहेणैकादशवर्षाणि दत्तानि भवन्ति अवशेषं १२५ द्वादशभिर्गुणितं जातं १५०० अस्य शतद्वयेन भागमपहृत्या वा
प्तं ७ जातं एवं सप्तमासाः अथमासशेषं १०० जातं एतत्त्रिंशता ३० गुणितं जातं ३००० अस्य शतद्वयेन भागमपहृत्या वाप्तम् १५ दिव
साः पंचदश इति शेषस्याभावात् घटिकाभावः एवमागतमेवं विद्यात् ग्रहाद्वर्षादिवर्ष ११ मास ७ दिन १५ घटिका ० अथैतदेव राश्यंशकला
गुणितेति न्यायेन प्रदर्श्यते तद्यथा राश्यादिग्रहः १।८।४५ अस्य राशिभागलिप्ताः पृथक्पृथक् द्वादशहताः अथभूयो न वाहता १२।९६।

वृ.जा.
६९

५४०।१०८।८६४।४८६० अत्रलिप्तानामेतासाम् ४८६० षष्ठ्याभागेहृतेलब्धं ८१ अवशेषं० एताघटिकालब्धमिदं ८१ मागेल्
ब्धे ८६४ संयोज्यंजातं ९४५ अस्यत्रिंशताभागेहृतेलब्धं ३१ अवशेषं १५ एतेदिवसाः अथलब्धमिदं ३१ राशिष्वेतेषु १८ संयो
ज्यंजातं १३९ अस्यद्वादशभिर्भागेहृतेलब्धम् ११ शेषं ७ एतेमासाः लब्धस्यास्य ११ द्वादशभिर्भागनप्रयच्छतीत्यतएतदेवात्रशेषं ११
एतानिग्रहायुर्दायवर्षाणि एवंवर्ष ११ मास ७ दिन १५ घटी० एतत्पूर्वकृतायुर्दायेसंविहितमिति एवंयवनेश्वरसत्याचार्यवादराय
णवराहमिहिरेणायुर्दायः प्रदर्शितइति १० एवमागतस्यायुर्दायस्यसत्याचार्यमतनैवकर्मविशेषार्थवंशस्थेनाह स्वतुंगवक्रोति स्वतुंग
स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणंद्विरुत्तमस्वांशकभत्रिभागैः। इयान्विशेषस्तुभदत्तभाषितेसमानमन्यत्प्रथमेप्युदीरितं॥११॥

स्थैः स्वोच्चगतैर्ग्रहैः वक्रोपगतैः विपरीतगत्याश्रितैश्चयत्स्वदत्तमायुः तत्रिंशत्संगुणंकार्यम् उत्तमांशोपगतैः वर्गोत्तमांशस्थितैः स्वां
शकस्थितैः स्वनवम्भागगतैः स्वमस्थैः स्वराशुपगतैः स्वत्रिभागैः स्वद्वेष्काणस्थैः एतैः यदत्तमायुः तद्विसंगुणंकार्यम् इया
न्विशेषइति भदत्तशब्देनसत्याचार्योभिधीयते यस्मात्तन्मतमिहप्रमाणीक्रियते पूर्वोक्तविधिनामययवनमणित्यशक्तिपूर्वरित्यादिमतेना
युर्दायःकृतः तस्मात्सत्याचार्यकृतेइयानेतावान्विशेषः यदेतत्स्वतुंगवक्रोपगतैः त्रिसंगुणमिति तत्सत्योक्तमेवसमानम
न्यदिति अन्यच्छेषंतत्प्रथमेप्युदीरितं प्रथमेमययवनादिमतेयदुदीरितमुक्तम् तत्समानमन्यत्रापितत्तुल्यं एतदुक्तमिति सत्याचार्यमते

नायुर्दायंकृत्वावक्रवर्ज्यशत्रुक्षेत्रगतस्यत्र्यंशंपातनीयं शुक्रसौरौवर्ज्यं अस्तगतस्यार्द्धपातनीयम् सर्वार्थत्रिचरणेत्यादि चक्रपातोपहानिः
कार्या ११ एवंसत्याचार्यमतेनग्रहायुर्दायमुत्काधुनालग्नायुर्दायकरणंकूरोदयेपापहानिःप्राप्ता तदपवादार्थमिन्द्रवज्रयाह किमिति
अत्रास्मिन्सत्यमतायुर्दायेहोरालग्नंमांशप्रतिमंददाति मेषादेरारभ्ययावत्संख्यास्यराशेः संबंधीनवांशकोलग्नेनभुक्तस्तावत्संख्यानि
वर्षाणिलग्नयायुर्दायोददाति शेषाद्भागादिकात्रैराशिकेनमासाद्यानयनमपिकर्तव्यम् एतदुक्तमिति सत्योक्तेग्रहमिष्टलिप्ताकृत्येतिन्याये
नलग्नयायुर्दायः कर्तव्यः एवंकृत्वायदिवीर्यान्विताहोराभवति तदाराशिसम्मानानिसाशितुल्यानिवर्षाणिप्रयच्छन्तीति होरास्वामिगुरुज्ञवी
किंत्वत्रमांशप्रतिमंददातिवीर्यान्विताराशिसमंचहोरा। कूरोदयेचोपचयःसनात्रकार्यचनाब्दैःप्रथमोपदिष्टैः॥१२॥

क्षितयुतानान्यैरिति न्यायेनयदिवीर्यान्वितावलवतीहोरालग्नंभवति तदाराशिसमंददाति तत्तुल्यानिवर्षाणिप्रयच्छति भागादिकात्रै
राशिकेनमासाद्यानयितव्यं कथमुच्यते भागाश्चलिप्तापिंडीकृत्यद्वादशभिः संगुण्याष्टादशभिः शतैः भागमपहृत्यावाप्तमासाः अवशेषं
त्रिंशतासंगुण्यतेनैवछेदेनभागमपहृत्यावाप्तदिवसाः तदवशेषंषष्ठ्यासंगुण्यतथैवघटिकाः पुनरपिशेषंषष्ठ्यासंगुण्यतथैवचषकाः लब्धं
मासादितत्रैवयोजयेदेवलग्नयायुर्दायोभवति वीर्यान्वितस्यलग्नस्ययत्कर्मतद्दीर्यवर्जितस्यचनकर्तव्यम् अत्रचवादरायणः होरादयोप्येवं
वलयुक्तान्यानिराशितुल्यानिवर्षाणिसंप्रयच्छत्यनुपात्ताच्चांशकादिफलं एतच्चाचार्यवराहमिहिरेणस्वल्पजातकेऽविनष्टैवाभिहितम् कू

टी३

६९

बृ.जा.
७०

रोदयइति मययवनादिमतायुर्दायेकुरोदयेकुरेलग्नगतेसाद्वौदितोपिनवांशहतात्समस्तादितिन्यायेनयदायुषोपचयःक्रियते तदत्रास्मिन्स
त्यमतायुर्दायेनकर्तव्यम् अन्यत्सर्वकर्तव्यम् कार्यचनाब्दैरिति प्रथमोपदिष्टैः पूर्वकथितैरब्दैः नवातिथिविषयेतियेब्दायवनवादरायणाचा
र्यमतेनपठिताजीवशर्ममतेनचग्रहदायंपरमायुषः स्वरांशमिति तैरब्दैस्त्रैराशिकमुक्ततदिह नसंभवति यथादित्यस्यद्वादशकानामंशकाना
मेकोनविंशत्यब्दाभवन्ति तदैकस्मिन्नंशकेकिमिति सत्यायुर्दायेनकर्तव्यम् ॥१२॥

सत्योपदेशोवरमत्र किंतु कुर्वत्ययोग्यं बहुवर्गिणाभिः

अचार्यकत्वं च बहुघ्नतायामेकंतु यद्भूरितदेवकार्यम् ॥१३॥

अथमयादिमतमुपन्यस्य जीवशर्ममतंचोपन्यस्य सत्यमतस्यैवांगीकरणमिदं वज्रयाह सत्योपदेशइति अत्रास्मिन्मतत्रये सत्योपदेशोवरं
श्रेष्ठइत्यर्थः किंतु तदप्यन्ये बहुवर्गिणाभिः बह्वाभिः गुणनाभिरयोग्यं कुर्वति विनाशयन्ति कास्ताः गुणनाः स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुण
मित्यादिकाः तत्र यदि स्वगृहे ग्रहो भवति तदा द्विगुणमायुः कुर्वति स एव स्वगृहांशके यदि भवति तदा भूयोपि द्विगुणं कुर्वति स एव स्वद्रेष्काणे य
दा भवति तदा भूयोपि द्विगुणं वर्गोत्तमांशे स एव वक्रोपगता यदि भवति तदा भूयोपि त्रिगुणं कुर्वति स एव स्वोच्चस्थो भवति तदा भूयोपि त्रिगुणं कुर्वति एवमन
वस्था अनेनानवस्थाप्रसंगेन सत्योक्तमप्यायुर्दायमप्युक्तं बहुवर्गिणाभिः कुर्वति तथा च मयः वर्गोत्तमे स्वराशौ द्रेष्काणे स्वेन वांशके द्विगुणं वक्रोच्च

गते त्रिगुणं द्विगुणं कार्यं यथा संख्यं तथा च सारावल्याम् बहुताडनसंप्राप्तौ यां करोत्येव वर्गिणाम् वराहमिहिराचार्यः सानदृष्टाचिरंतनैरि
ति एतदयुक्तम् तदत्र किं कार्यं इत्याह आचार्यकत्वं च बहुघ्नतायामिति एतदाचार्यकत्वमत्रागमः बहुघ्नतायां प्राप्तायामेकंतु यद्भूरि बहुतरंगु
णनंतदेवकार्यमिति बहुघ्नगुणना प्राप्तास्वेकैव क्रियते इति बहुवारं यत्र द्विगुणं प्राप्तं तत्र सकृदेव द्विगुणमायुः कर्तव्यम् यत्र द्विगुणत्वं त्रिगुणत्वं
च प्राप्तं तत्र सकृदेव त्रिगुणं कर्तव्यम् यत्र वारद्वयं त्रिगुणत्वं प्राप्तं तत्र सकृदेव त्रिगुणं कर्तव्यम् एकंतु यद्भूरितदेवकार्यमिति वचनात्स्वल्पजात
केप्युक्तमाचार्येण वर्गोत्तमे स्वराशौ स्वोच्चस्थो भवति तदा द्विगुणं वक्रोच्चयोस्त्रिगुणं तद्विगुणत्वे सकृद्विगुणमिति चक्रपातं वर्ज
यित्वा बहुवर्गणान्यायेनैतदेव कर्म शत्रुक्षेत्रस्थो नीचस्थश्च यदा ग्रहो भवति अस्तङ्गतो वा तदा सकृदेवार्धापहानिः कार्या नीचे तोर्द्धं हू सतीत्यत्रापि
अनुवर्तनीयं उक्तञ्च स्वल्पजातके शत्रुक्षेत्रेऽयं नीचेर्द्धं सूर्यलिप्तकिरणाश्च क्षपयन्ति स्वादायान्नास्तं या तोरविजशुक्राविति एवैकतस्य सत्या
चार्यमतस्य स्पष्टता भवतीत्याचार्यस्य मतं यत्रापहानिः प्राप्ता गुणना च प्राप्ता तत्र सकृदेवार्धापहानिः कृत्वा सकृदपि गुणना कार्या किं त्वपहानौ क
र्तव्यायां च कृपातापहानिः कृत्वा ततः शत्रुक्षेत्रस्थस्यापहानिः सकृदेव कर्तव्या ततः सकृदेव गुणना कार्या अत्र च भगवान्गार्गिः राशितुल्यांशसं
ख्यानिग्रहोद्धानि प्रयच्छति लग्नश्च स बलोन्यानि भुकराशिसमानितु मासाद्यानयनं कार्यमनुपातादतः परं सर्वार्धत्रिचतुर्थीशान्वामं पंचच
तुः समित् हरन्ति पापाः स्वादायात्तदर्थं मितरेग्रहाः व्ययाच्च कृपापहानिस्तु कथितेयं तथा ध्रुवम् एकस्त्वेकक्षणेपेककरोति बलवान्ग्रहः शत्रुक्षेत्रग
तस्त्रयंशं नीचेर्द्धं सूर्यगस्तथा हन्ति स्वादायाद्रविगावसितादित्यनंदनौ नचावनिमुतश्चांशं शत्रुक्षेत्रगतस्तथा ध्रुवापहानिः कर्तव्या ततो न्यासु

बहुष्वपि प्राप्तास्वेकैवकर्तव्यायास्यात्तासुमहत्तरा ततोपिगुणनाकार्यप्येकैवमहतीसकृत् द्वाभ्यांवर्गोत्तमैस्वांशेस्वद्वेष्काणैस्वकेगृहे त्रिभिर्वर्गगतस्याथस्वोच्चराशिगतस्यच ग्रहदायोभवत्येवंशोध्दक्षेपकृतस्तुयः अत्रयद्यप्याचार्येणांशायुःप्रमाणीकृतं तथापिलग्न्यादिसम्यग्बलीभवति तदांशायुःकर्तव्यं अथाकोबलवांस्तदापिंडायुः तथाचमणित्यः विलग्न्येतिबलोपेतेषुभट्टेशसंभवः रवौपिंडोद्भवंकुर्यादितिब्रूमश्चिरंताः तथाचसारावल्याम् अंशोद्भवंविलग्न्यात्पिंडयंभानोर्निसर्गजंचंद्रादिति अन्येप्येवमाहुः यथांशायुः पिंडायुषीद्वे अपिकार्येद्वाभ्यामपिदशां तर्दशाविभागपरिकल्पनाकार्या तत्रयदल्पंतस्यायांतिमांतर्दशासैवयद्यपिकस्यतत्कालंवर्तते तदाधिकमायुर्जीवतिशत्रुदशाचेत्तदातत्रैवमरणं

गुरुशशिसहितेकुलीरलग्नेशशितनयेभृगुजेचकेंद्रयाते । भवरिपुसहजोपगौश्चशेषैरमितः
मिहायुरनुक्रमादिनास्यात् १४ इतिश्रीभ० विरचि० बृहज्जातक वि० आयु० स० ७

मित्रदशाचेत्तदापिजीवति मध्यमदशाचेत्तदापीडाभवति ततोपिजीवति अस्माकंसत्याचार्यमभिमतमिति १३ अथयस्मिन्योगेजातस्यायुःप्रमाणंनज्ञायतेतद्योगज्ञानंपृष्पिताग्रयाह गुरुशिते कुलीरलग्नैककटोदयेगुरुशशिसहितेजीवचंद्रयुक्ते तथाशशितनयेबुधेभृगुजेचशुक्रैकेंद्रयातेकंकटगते शेषैःपरिशिष्टैः रविभौमसौरैः भवरिपुसहजोपगतैः भवस्थानमेकादशरिपुस्थानंपष्ठंसहजस्थानंतृतीयंएतेषुभवरिपुसहजेषुउपगतैः स्थितैः इहास्मिन्योगेजातस्यानुक्रमादिनागणितकर्मांतरेणापिविनाऽमितंअपरिमितायुःस्याद्भवेत् एतदुक्तंभवति यदाकंकटल

ग्रंभवति तत्रैवचंद्रजीवौव्यवस्थितौभवतः बुधशुक्रौसहितौपृथक्स्थौवालग्नचतुर्थसप्तमदशमस्थानानामन्यतमेयथासंभवंभवतः परिशेषाः आदित्यांगारकशनैश्चराः पृथक्सहितावायथासंभवमेकादशषष्ठतृतीयगाः भवंति तदाईदृक्योगेयोजातः तस्याऽमितप्रमाणमायुर्भवति अनुक्रमाद्गणितान्तिविनैव अयमर्थः एवंविधेयोगेदृष्टेआयुर्दायगणनानकर्तव्या यस्मात्तस्यासंभवइति अतोऽन्यथाजातस्ययथागतेनायुषावश्यमेवमवितव्यं नायुःपिंडस्यार्वाक्तस्यमृत्युर्भवतिनचायुःपिंडमतिक्रम्यते नजीवितव्यमिति यस्मिन्योगेजातस्यानाचारस्यैवायुषाध्वंसोभवतिइति तथाचस्मृत्युक्तं पारदारमायुष्यंइत्येवमादिकैर्दोषैर्नजीवति एतद्योगेजातस्यायुर्वेदोक्तैर्विधिसेवितैरसायनैः

उदयरविशशांकप्राणिकेंद्रादिसंस्थाः प्रथमवयसिमध्येत्येचदद्युः फलानि

नहिनफलाविपाकः केंद्रसंस्थाद्यभावेभवातीहिफलपंक्तिः पूर्वमापोर्विलमोपि ॥ १ ॥

प्रयोगैर्यथामिहितैर्दीर्घमायुरवाप्नोतीति ॥ १४ ॥ इतिश्रीमटोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृत्तौआयुर्दायाध्यायःसप्तमः ७ अथातोदशांतर्दशाध्यायोव्याख्यायते परिज्ञातसमस्तायुषः पुरुषस्याजीविताभ्यंतरेस्थितयोः सुखदुःखयोःपरिच्छेदः क्रियते तत्रचशोध्दक्षेपविशुद्धमायुर्यावत्प्रमाणेनग्रहेणदत्तं तावत्प्रमाणेनवतस्यसंबंधिनीदशाभवति तत्रदशाक्रमानज्ञायतेतज्ज्ञानंमालिन्याह उदयोलग्नं तनुः रविरादित्यआत्माशशांकश्चंद्रोमनः एषामुदयरविशशांकानांमध्याद्यः प्राणीबलवान् तद्बलवशात्तस्यसंबंधिनीप्रथमादशाभवति प्राधा

बृ.जा.
७२

न्यादेहवता तथाचयवनेश्वरः निशाकरादित्यविलग्नमध्येतत्कालयोगाधिकंवलंब्यः विमर्तितस्यादिदशेष्यतेसाशेषास्ततःशेषबल
क्रमेणेति उदयरविशशांकप्रणिर्केंद्रादिसंस्थाः उदयरविशशांकानांप्राणीउदयरविशशांकप्राणीउदयरविशशांकप्राणीचकेंद्रादिसं
स्थाश्चोदयरविशशांकप्राणिर्केंद्रादिसंस्थाः एवमेषामध्यायेनप्रथमादशादत्तातस्यैवकेंद्रादिसंस्थाः केंद्रपणफरापोक्विलमेपुस्थिताग्रहाः वि
योपचयक्रमेणदशादद्युः एवंलग्नार्कशशांकानांमध्यादेकस्यबलवतोदशाआदौपरिकल्प्याततस्तस्यकेंद्रस्थास्तपांदशाः परिकल्प्याः ते
केंद्रस्थैः प्रथमेवयसिफलंदत्तमवति यदुक्तं प्रथमवयसिमध्येत्येचदद्युःफलानीति तथाचयवनेश्वरः पूर्वतुकेंद्रोपगताःफलंतिमध्येवयःपा
णफरांनिविष्टाः आपोक्विलमस्थाःफलदावयोंत्येयथाबलंस्वस्मुपैतिपूर्वं अथबदिकेंद्रस्थाग्रहाः नमवति तदा कः प्रथमेवयसिफलंप्रय
च्छतीत्याह नहिनफलविपाकइत्यादि केंद्रस्थाद्यभावेकेंद्रस्थानांग्रहाणामभावेअसंभवेसति प्रथमेवयसि यः फलविपाकः सनहिनयतो
दोनयोप्रकृत्यर्थगमयतः पणफरस्थानामप्यभावेमध्येवयसिफलविपाकोनहिन एतदुक्तंभवति यदकेंद्रस्थाग्रहानमवतितदापणफरस्थाः
पूर्वफलंप्रयच्छंति ततआपोक्विलमस्थाः अथकेंद्रस्थाः पणफरस्थाश्चनमवति तदासर्वस्मिन्नेववयसिआपोक्विलमस्थाः फलंप्रयच्छंति
यतउक्तंभवतिहिफलपंक्तिः पूर्वमापोक्विलमेपिइति एवमापोक्विलमस्थानामभावेप्रथमकेंद्रस्थाः फलंप्रयच्छंति ततः पणफरस्थाः आ
पोक्विलमस्थानमवति नचपणफरस्थास्तदासर्वस्मिन्नेववयसिकेंद्रस्थाः फलंप्रयच्छंति एतदुक्तंभवति लग्नार्कशशांकानांयोबलवांस्तदशा
मवेत्प्रथमा प्रथमांदशांकल्पयित्वाततस्तत्केंद्रगानांसर्वेषांकल्पनीया तेषांपरिकल्प्यपणफरस्थानांपरिकल्पनीयास्ततःपरमापोक्विलमस्था

दा०

७२

नांकेंद्रस्थानामभावेप्रथमंदशापतेरनंतरंपणफरस्थानांकल्पनीयास्ततः आपोक्विलमस्थानांकेंद्रस्थानामभावेपणफरस्थानामप्यभावे आ
पोक्विलमस्थानामेवकल्पनीयाः अथकेंद्रस्थाभवंति पणफरस्थानमवति आपोक्विलमस्थाएवभवतितदाकेंद्रस्थानांकल्पयित्वाआपोक्विल
मस्थानामेवकल्पनीयाः अथकेंद्रस्थाएवकेवलंभवतितदातेषामेवकल्पनीयाः अथपणफरस्थाभवंति तदापणफरस्थानामेवकल्पनीयाः अ
थापोक्विलमस्थाभवंतितदातेषामेवकल्पनीयाः तथाचस्वलपजातकेउक्तं लग्नार्कशशांकानांयोबलवांस्तदशाभवेत्प्रथमा तत्केंद्रपणफरापो
क्विलमोपगानांबलाच्छेपाः ॥ १ ॥

आयुः कृतंयेनहियत्तदेवकल्प्यादशासाप्रबलस्यपूर्वं । साम्येबहूनांबहुवर्षदस्यतेपांचसाम्येप्रथमोदितस्य । २ ।

अथदशाकालप्रमाणंकेंद्रस्थानानामपिदशाक्रमज्ञानमिंद्रवज्रयाह आयुःकृतमितिशोध्यक्षेपनिशुद्धमायुर्यावद्वर्षप्रमाणंयेनग्रहेणदत्तंतस्यग्रह
स्यसंबंधिनीदशाकल्प्यापरिकल्पनीयातत्रलग्नार्कशशांकानांयोबलवांस्तदशामवेत्प्रथमेतिन्यायेनतदशांप्रथमंकल्पयित्वाततस्तत्केंद्रगानांम
ध्यात्सैवदशाप्रबलस्यातिबलस्यपूर्वंप्रथमंकल्प्याअनंतरंतस्मादूनबलस्य एवक्रमेणयथायथाऊनबलामवति तथातथापश्चात्तदियदशाःकल्प
नीयाःएवंकेंद्रस्थानांदशाःपरिकल्प्यास्ततःपणफरस्थानांअनेनैवक्रमेणपरिकल्प्याःततःआपोक्विलमस्थानांअनेनैवक्रमेणेति साम्येबहूनामि
ति केंद्रस्थानांबहूनांग्रहाणांबलसाम्येसतिबहुवर्षदस्यबहूनिवर्षाणियेनदत्तानितस्यप्रथमंदशापरिकल्प्या नन्वत्रकथंग्रहाणांबलसाम्यंभवति

बृ.जा.
७३

यदिद्वावपिसुहृत्त्रिकोणोच्चगतौ भवतस्तदानैसर्गिकेन बलेन योधिकः स एव बली स्यात् किंतु स्थानदिक्चेष्टाकालबलग्रहदर्शनादिवलानियाव
द्गणितविधिनेकीक्रियंते तावद्बलसाम्यं भवति ग्रहाणां यथा सामान्येनोदाहरणं यादृशेनैश्चरो बलत्रयेण संयुक्तो भवति भौमो बलद्वयेन तदा
तत्र भौमस्य निसर्गबलवत्त्वाद्बलसाम्यं भवत्येवं सर्वेषामपि ज्ञेयं तेषांच साम्ये प्रथमोदितस्थेति तेषां चर्पाणां साम्ये वर्पदानतुल्येपि प्रथमोदितस्य
दशापरिकल्प्या प्रथममादावर्कमंडलाद्युदितउद्वतस्तस्य यदा बलसाम्यं न भवति तदा बहुवर्पदेपि ग्रहे स्थिते तदा प्रथमोदितेपि स्थिते बलाधिक
स्यैव पूर्वदशापरिकल्प्या तेषांच बलसाम्ये प्रथमोदितस्येत्यत्र द्विविध उदयः प्रत्यहं च क्रममवशादेकः आदित्यविप्रकर्षेणापरः तत्रेहादित्यविप्र

एकक्षगोर्द्धमपहत्यददातितुस्वं त्र्यंशं त्रिकोणग्रहगः स्मरगः स्वरांशम् ।

कर्षेण उदयोगीणतस्कंधोक्तकालांशकवशाज्ज्ञेयः अत्र च भगवान्गार्गिः बलीलभ्रेन्दुसूत्राणां दशामाद्यं प्रयच्छति बस्मात्ततः प्रयच्छति केन्द्रा
दिस्थाः क्रमेण तु तत्रापि बलिनः पूर्वतत्साम्ये बहुदायकाः तत्साम्येपि प्रयच्छति पूर्वैराविधिच्युताः ॥ २ ॥ एवं दशा व्यवस्थायां जाता
यामंतर्दशापाकग्रहज्ञानं वसंततिलकेनाह एकक्षगोर्द्धमिति दशापतिना स द्वैकक्षगो ग्रहः एकस्मिन् राशौ व्यवस्थितः दशापतिः दत्तांतर्दशा
कालस्य यद्वैतदपहत्य स्वैरात्मीयैर्दशागुणैः परिपाचयति त्र्यंशमिति त्र्यंशं त्रिकोणग्रहगः दशापतेस्त्रिकोणग्रहगो नवपंचमस्थानयोरन्य
तमस्थितो दशापतिर्दत्तांतर्दशाकालात् त्र्यंशं तृतीयभागमपहत्य स्वैरात्मीयैः दशागुणैः परिपाचयति स्मरगः स्वरांशमिति दशापतेः स्म

रगः सप्तमस्थानस्थः दशापतिः दत्तांतर्दशाकालात् स्वरांशसप्तमभागमपहत्य स्वैर्दशागुणैः परिपाचयति पादं फलस्य चतुरस्त्रगतदशापतेः
चतुरस्त्रगोष्टमचतुर्थस्थानस्था दशापतिः दत्तांतर्दशाकालात् पादं चतुर्थभागमपहत्य स्वैर्दशागुणैः परिपाचयति सहोराः होरालग्नंतयासहि
ताः परस्परमन्योन्यमनेन प्रकारेण व्यवस्थिताः स्वैः स्वैर्दशागुणैः परिपाचयन्ति एतदुक्तं भवति यथा दशापतेः सकाशादेकक्षादिस्थो ग्रहो य
थास्वंपठितमंशं परिपाचयति तथा लग्नमपि पाचयति अत्र दशापतेः प्रथममंशपरिकल्पनां कृत्वा पश्चादेकक्षादिस्थितानां कर्तव्याः यस्मा
द्दशापतेर्योभाग आगच्छति तदनुसारेणार्द्धयोभागाः परिशेषाणां भवन्ति अथैकस्मिन् स्थाने यदा बहुवो ग्रहा भवन्ति तदा तेषां मध्ये यो बलवान्

पादं फलस्य चतुरस्त्रगतः सहोरास्त्वेवं परस्परगताः परिपाचयन्ति । ३ ।

स एवैकः परिपाचयति नान्ये कथमेतदवगम्यते उच्यते एकवचननिर्देशात् एकक्षगोर्द्धमपहत्यददातितुस्वमित्याद्येकवचनात् न केवलं मि
हिराचार्येणैकवचननिर्देशः कृतो यावत्स्वल्पजातकेपि तथा चोक्तम् एकक्षगोर्द्धं त्र्यंशं त्रिकोणयोः सप्तमे तु सप्तांशं चतुरस्त्रोस्तु पादं पाचयति
गतो ग्रहः स्वगुणैरिति गर्गादीनामप्येकवचननिर्देशोऽस्ति तथा च भगवान्गार्गिः एकक्षे संस्थितश्चार्द्धं त्रिभागं तु त्रिकोणगः सप्तमस्थः स्व
रांशं तु पादं तु चतुर्गः लग्नेन सहिताः सर्वे ह्यन्योन्यं फलदायकाः यवने श्वरश्चाप्येवम् कालोर्द्धमगैकग्रहाश्रितस्य तर्द्धभागं लभते चतुर्थे
त्रिभागभागी च त्रिकोणसंस्थस्तर्द्धभागस्याच्चतुर्थं त्रिकोणे स्यात् सप्तमे सप्तमभागभागी स्थितो ग्रहश्चारवशात् ग्रहस्य एवं सर्वत्रैकवचन

टी०

७३

निर्देशः तस्मादेवंज्ञायते यत एक एवांशहारो भवति न सर्व इति तथा च सत्यः अर्धतृतीयमर्द्धात्तथा द्वैस्वोच्चसप्तमं भागम् एकर्धनवपंचम
चतुर्थनिधनाद्यसप्तानां द्युर्ग्रहाग्रहाणां स्वदशास्वंतर्दशाख्यानां फलकालान्मिश्रा विविधक्रमेण भेदाश्च तेऽप्येवम् एकर्धगे पुबलवान् भागहा
रो मित्रतेरिपोर्वापि मित्रं च पुष्टफलं तस्मिन्कालेरिपुर्नैवं तथा च यमः एकर्धोपगतानां यो भवति वलाधिको विशेषेण एकः स एव हर्तानान्येतत्र
स्थिता विहगा इति लग्नेऽपि यत्रांशापहारित्वं प्राप्तस्तत्र चलने यदा ग्रहः स्थितो भवति तदा लग्नग्रहयोर्धोवलवान्स एवैकः पठितमंशमपहर
ति नेतर इति अन्ये सर्वे पामेकादिराशिगानां संतर्दशा मां गमिच्छंति अन्ये पुनः एकमेव भागं गृहीत्वा भागस्यैकर्धगानां भागीकृत्य तद्भागमिच्छं
स्थानान्यथैतानि सवर्णयित्वा सर्वाण्यधश्छेदविवर्जितानि । दशाब्दपिंडे गुणका यथांशं छेदस्तदैक्येन दशाप्रभेदः । ४ ।

ति । ३ । अथ दशापरिकल्पना ज्ञानमिंद्रवज्रयाह स्थानानीति अर्धादिका भागाः स्थानशब्देनोच्यंते तेषामर्धादिकानां भागानां सवर्णनाकार्या
सवर्णनासदृश छेदनासादृश्यमुत्पाद्य ततस्तानि सर्वाणि स्थानानि अधः छेदैः विवर्जितानि कार्याणि छेदानपास्य इत्यर्थः उपरिस्थिताराशयो
यथासंभवं प्रत्यंगुणकारा भवन्ति छेदस्तदैक्येन तेषां राशीनां मैक्येन संयोगेन छेदो भागहारो भवति कस्मिन् गुणकारा भागहारा इत्याह दशाब्द
पिंडे दशावर्षसमूहे तेनैतदुक्तं भवति दशाब्दान् पृथक् पृथक् गुणकारैः संगुण्य छेदेन विभज्या वा पतं वर्षाद्यंतर्दशामवति तद्यथा दाहरणम् दशाप
तिनैव केवलं कश्चिद्ग्रहः स्थितः अन्यस्थानेषु न कश्चित्स्थितस्तदा स एवापहारी तत्र दशापतेः रूपस्यैकस्यैवाधोरूपमेकं न्यसेत् एवमर्द्धहारस्य

रूपस्याधोरूपद्वयन्यासः १ । अत्र परस्परच्छेदगुणावेतौ राशीकर्तव्यौ कृतौ जातौ १ । एतौ समच्छेदी भूतौ छेदहीनौ । १ । २ । एतौ गुणकारौ अन
यो यो गः ३ एष भागहारः अत्र दशापतिदत्तायुर्दायः ३ । ० । ० । ० । एतद् दशाभ्यां संगुण्य त्रिभिर्विभज्या वाप्तं फलम् २ इयं मूलदशापतेरंतर्दशा
अथ पुनरेव मूलदशापतिवर्षाणि ३ मा० दि० घ० एकेन संगुण्य त्रिभिर्विभज्या वाप्तं फलं यद्यदि १ व० मा० दि० घ० इयं दशापतिना सहैकराशी व्यवस्थित
स्यांतर्दशा एवं मूलदशापतिदत्तांतर्दशाकाल एकराशीगेन ग्रहेणाद्धं पाचितो भवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य योगो वर्षादिः ३ । ० । ० । ० । जाता सैव
मूलदशेति अथ दशापतेः नवपंचमस्थानयोरेकस्मिन् स्थाने कश्चिद्ग्रहः स्थितो भवति न द्वितीयेन च दशापतिना सह न चतुरस्रयोः न च सप्तमे तदा
न्यासः १ । एतौ परस्परच्छेदहतौ ३ । छेदेन हीनौ ३ । १ । एतौ गुणकारौ एकीकृतौ ४ एष भागहारः मूलदशापतेः दायः ४ । ० । ० । ० ।
अस्य त्रिगुणस्य चतुर्भिर्भागमपहृत्या वाप्तं ३ । ० । ० । ० । अयं मूलदशापतेरंतर्दशाकालः अथ मूलदशापतिदायस्यास्य १ । ० । ० । ० । एकगुण
स्य चतुर्भिर्भागमपहृत्या वाप्तं १ । ० । ० । ० । एषा त्रिकोणस्थस्यांतर्दशेति एवं मूलदशापतिदत्तांतर्दशाकालं त्रिकोणस्थेन ग्रहेण त्रिभाग
मपहृत्य पाचितं भवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य योगः जातः ४ । ० । ० । ० । सैव मूलदशेति अथ दशापतेः चतुर्थाष्टमयोरेकस्मिन् स्थाने कश्चिद्
ग्रहो भवति न द्वितीयेन च दशापतिना सह न त्रिकोणयोः न सप्तमे तदान्यासः १ । परस्परच्छेदहतौ ३ । छेदहीनौ ४ । १ । एतौ गुणकारौ
एकीकृतौ ५ एष भागहारः मूलदशापतेर्दायः ५ । ० । ० । ० । अस्य चतुर्गुणस्य १२ । ० । ० । ० । पंचभिर्भागमपहृत्या वाप्तं १ । ० । ० । ० ।
अयं मूलदशापतेरंतर्दशाकालः अथ मूलदशापतिदायस्यास्य ५ । ० । ० । ० । एकगुणस्य पंचभिर्भागमपहृत्या वाप्तं १ । ० । ० । ० । एषा चतुरस्र

बृ.जा
७५

स्थस्यांतर्दशोति एवंमूलदशापतिदत्तांतर्दशाकालाच्चतुरसूथेनपादमपहृतंभवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्ययोगः १५०००० जातासै
वमूलदशोतिअथदशापतेःसप्तमेस्थानेकश्चिद्ग्रहोभवति नदशापतिनासहनत्रिकोणेनचतुरसूयोस्तदान्यासः १११ परस्परच्छेदहतावेतौ
१११छेदहीनौ॥७१॥एतौगुणकारौएकीकृतौ ८ एषभागहारःदशापतेःदायः॥८१०१०१०१ अस्यसप्तगुणस्या ५६ षष्टिःभागमपहृत्यावाप्तं
र्षादिः७१०१०१०१इयंमूलदशापतेरंतर्दशापुनरपिमूलदशापतेःदायः८१०१०१०१अस्यैकगुणस्याष्टभिःभागमपहृत्यावाप्तम्॥११०१०१०१इयंमू
लदशापतेःसप्तमस्थानस्थस्यांतर्दशा एवंमूलदशापत्यंतर्दशाकालात्सप्तमोभागःसप्तमस्थानग्रहेणपाचितोभवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य
योगः॥८१०१०१००जातासैवमूलदशोति एवमेकस्मिन्दशाविकल्पाःअत्रादौमूलदशापतेरंतर्दशाभवति तदनंतरमंशहतस्य अथदशापतिनासहै
कस्मिन्नराशौकश्चिद्ग्रहोभवत्यपरश्चनवमपंचमयोर्मध्यादेकस्मिन्भवतिनद्वितीयेनान्येषुस्थानेषुचतुरसूयोःनसप्तमेतदान्यासः १११११
एतेराशयःपरस्परच्छेदहताजाताः१११११छेदहीनाः॥६॥३॥२॥ एतेगुणकाराःएकीकृताः११ एषभागहारःअथदशापतिदायः॥१११०१०१०१ अ
स्यषट्गुणस्यैकादशभिःभागमपहृत्यावाप्तं६१०१०१०१ एवंमूलदशापतेरंतर्दशापुनरपिमूलदशापतिदायस्यास्य १११०१०१०१त्रिगुणस्यैका
दशभिःभागमपहृत्यावाप्तं ३१०१०१०१ इयमर्धपाचकस्यांतर्दशापुनरपिमूलदशापतिदायस्यास्या १११०१०१०१ द्विगुणस्यैकादशभिःभाग
मपहृत्यावाप्तं २१०१०१०१ इयंत्रिकोणावस्थितस्यांतर्दशाअत्रदशापतेःयदर्द्धतदेकगृहावस्थितःपाचयतित्रिभागंचत्रिकोणगः अंतर्दशात्रय
स्यास्ययोगः १११०१०१०१जातासैवमूलदशोतिअथदशापतिनासहैकस्मिन्नराशौकश्चिद्ग्रहोभवत्यपरश्चतुरसूयोः मध्यादेकस्मिन्नद्वितीयेनचा

न्येषु स्थानेषु नात्रिकोणयोः न सप्तमे तदानीयासः १११११ एते परस्परच्छेदहता जाताः १११११ छेदहीनाः ८११२ एते गुणकाराः एकीकृताः १४ एषा
गहारः अथ दशापतिदायस्यास्य १४१०१०० अष्टगुणस्य चतुर्दशभिः भागमपहृत्या वाप्तं ८१०१०० इयं मूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि मूलदशाप
तिदायस्यास्य १४१०१००० चतुर्गुणस्य चतुर्दशभिः भागमपहृत्या वाप्तं १४१०१००० इयं मूलपाचकस्यांतर्दशा पुनरपि मूलदशापतिदाय
स्यास्य १४१०१००० द्विगुणस्य चतुर्दशभिः भागमपहृत्या वाप्तं १२१०१००० इयं चतुर्थभागपाचकस्यांतर्दशा अत्र दशापतेः यदद्वैतदेकग्र
हावस्थितः पाचयति चतुर्भागचतुरस्रगतः अंतर्दशात्रयस्यास्य योगः १४१०१००० जातः सैव मूलदशेति अथ यत्र दशापतिना सहैकस्मि
न राशौ किञ्चिद्भवत्यपरश्च सप्तमे नान्येषु स्थानेषु तदानीयासः १११११ एते परस्परच्छेदहता जाताः १११११ छेदहीनाः १४१०१२
एते गुणकाराः एकीकृताः २३ एषा गहारः अथ दशापतिदायस्यास्य २३१०१००० चतुर्दशगुणस्य त्रयोविंशत्या भागमपहृत्या
वाप्तं १४१०१००० इयं मूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि मूलदशापतिदायस्यास्य २३१०१००० सप्तगुणस्य त्रयोविंशत्या भागमपहृत्या वाप्तं
७१०१००० इयं पाचकस्थेन सह अवस्थस्यांतर्दशा पुनरपि मूलदशापतिदायस्यास्य २३१०१००० द्विगुणस्य त्रयोविंशत्या भागमपहृत्या वाप्तं २१
०१००० इयं सप्तमभागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्य योगः जातः २३१०१००० सैव मूलदशेति अथ दशापतेस्त्रिकोणयोः अपि ग्र
हो व्यवस्थितः नान्येषु स्थानेषु तदानीयासः १११११ एते राशयः परस्परच्छेदहता जाताः १११११ छेदहीनाः ९१३३ एते गुणकाराः एकीकृताः
१५ एषा गहारः दशापतिदायस्यास्य ५१०१००० नवगुणस्य पंचदशभिः भागमपहृत्या वाप्तम् ३१०१००० इयं मूलदशापतेरंतर्द

वृ.जा.
७६

जा पुनरपि मूलदशापतिदायस्यास्य ५।०।०।० त्रिगुणस्य १५।०।०।० पंचदशभिः भागमपहृत्यावाप्तं १।०।०।० इयंत्रिकोणस्थस्यां
तर्दशाद्वितीयस्यैव अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः ५।०।०।० जातासैवमूलदशेति अथदशापतेस्त्रिकोणयोः मध्यादेकस्मिन्कश्चिद्य
होव्यवस्थितः चतुरस्रयोः मध्यादेकस्मिन्नापिनान्येषु स्थानेषु तदान्यासः १।१।१।१ एते परस्परच्छेदहता जाताः १।१।१।१ छेदहीनाः
१२।१।३ एते गुणकाराः एकीकृताः १९ एषभागहारः अथदशापतिदायस्यास्य १९।०।०।० द्वादशगुणस्यैकोनविंशत्याभाग
मपहृत्यावाप्तं १२।०।०।० इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशापतिदायस्यास्य १९।०।०।० चतुर्गुणस्यैकोनविंशत्याभागमपहृत्यावा
प्तं १।०।०।० इयंत्रिकोणभागपाचकस्यांतर्दशा पुनरपि दशापतिदायस्यास्य १९।०।०।० त्रिगुणस्यैकोनविंशत्याभागमपहृत्यावाप्तं
३।०।०।० इयंचतुर्भागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः १९।०।०।० जातासैवमूलदशेति अथयत्रदशापतेस्त्रिगुणयोर्मध्यादेक
स्मिन्स्थानेकश्चिद्यहोन्यः सप्तमेतदान्यासः १।१।१।१ एतेराशयः परस्परच्छेदहता जाताः २१।७।३ छेदहीनाः २१।७।३ एतेगुणकाराः
एकीकृताः ३१ एषभागहारः दशापतिदायस्यास्य ३१।०।०।० एकविंशत्या २१।२१।२१ संगुणितस्यैकत्रिंशताभागमपहृत्या
वाप्तं २१।०।०।० इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशावर्षाणि ३१।०।०।० सप्तभिः संगुण्यैकत्रिंशताभागमपहृत्यावाप्तं ७।०।०।० इयंत्रिभाग
पाचकस्यांतर्दशा पुनरपि दशावर्षाणि ३१।०।०।० त्रिभिः संगुण्यैकत्रिंशताभागमपहृत्यावाप्तं ३।०।०।० इयंसप्तमभागपाचकस्यांतर्दशा अ
स्यांतर्दशात्रयस्ययोगः ३१।०।०।० जातासैवमूलदशेति यत्रदशापतेः चतुरस्रयोः द्वयोरेवग्रहौस्थितौ नान्यत्रतदान्यासः १।१।१।१ एतेरा

टी०

७६

शयः परस्परच्छेदहता जाताः १९।७।३ छेदहीनाः १६।१।४ एतेगुणकाराः एकीकृताः २४ एषभागहारः मूलदशापतिवर्षाण्येतानिपो
डशभिः संगुण्य ९६।०।०।० चतुर्विंशत्या २४ भागमपहृत्यावाप्तम् १।०।०।० इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशापतेः दायस्यास्य
६।०।०।० चतुर्गुणस्यचतुर्विंशत्याभागमपहृत्यावाप्तम् १।०।०।० इयंचतुर्थभागपाचकस्यांतर्दशा द्वितीयस्याप्यैव अस्यांतर्दशात्रयस्ययो
गः ६।०।०।० सैवमूलदशेति अथयत्रदशापतेश्चतुरस्रयोः मध्यादेकस्मिन्कश्चिद्यहोभवति सप्तमेन्यस्तदान्यासः १।१।१।१ एतेराशयः परस्पर
च्छेदहता जाताः २८।७।४ एतेगुणकाराः एकीकृताः ३९ एषभागहारः अथमूलदशापतिवर्षाणि ३६।०।०।० एतान्य
ष्टाविंशत्यासंगुण्यैकोनचत्वारिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् २५।१०।१।३६ इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशावर्षाणि ३६ सप्तभिः संगुण्यै
कोनचत्वारिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् ६।५।१५।८ इयंचतुर्भागपाचकस्यांतर्दशा पुनरपि दशावर्षाणि ३६ चतुर्भिः संगुण्यैकोनचत्वारिंश
ताभागमपहृत्यावाप्तं ३।८।१।२५ इयंसप्तमभागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः ३६।०।०।० जातासैवमूलदशेति एवंत्रिविक
ल्पाः । अथयत्रदशापतिनासहैकराशौकश्चिद्यवस्थितो द्वयोरापि त्रिकोणयोः तदान्यासः १।१।१।१ एतेराशयः परस्परच्छेदहता जाताः
१८।१।६।६ छेदहीनाः १८।१।६।६ एतेगुणकाराः एकीकृताः ३९ एषभागहारः अथमूलदशापतिवर्षाणि १३।०।०।० अतः प्राग्वदंतर्दशा
न्यासः १।१।१।१ अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः १३।०।०।० जातासैवमूलदशेति अथयत्रदशापतिनासहैकराशौकश्चिद्यवस्थितः त्रिकोणयोः
मध्यादेकस्मिन्कश्चिद्यवस्थितश्चतुरस्रयोर्मध्यादेकस्मिन्नेव नान्यत्रतदान्यासः १।१।१।१ एतेराशयः परस्परच्छेदहता जाताः

२४।१२।८ । छेदहीनाः २४।१२।८।६ एतेगुणकाराः एकीकृताः ५० एषभागहारः मूलदशा ३६।०।०।० अतः प्राग्बच्चतस्रोतर्द
२४।२४।२४।२४ दशाः १७।३।१०।४।८।८।७।२०।२४।५।८।३।३६।४।३।२५।१२ अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः ३६।०।०।० जाता
सैवमूलदशोति अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौ कश्चित् द्वयवस्थितास्त्रिकोणयोः मध्यादेकस्मिन्नन्यः सप्तमे द्वयवस्थितोन्यत्र तदान्या
सः १।१।१।१ एतेराशयः परस्परच्छेदहताजाताः ४२।२१।१४।६ छेदहीनाः ४२।२१।१४।६ एतेगुणकाराः एकीकृताः ८३ एषभाग
हारः १।२।३।७ मूलदशावर्षाणि १६।०।०।० अतः प्राग्ब ४२।४२।३२।४२ चत्तस्रोतर्दशाः आनी ताः अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः १६
०।०।० जातासैवमूलदशोति अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौ कश्चिद् द्वयवस्थितः अन्योद्वयोश्च तुरसूयोस्तत्र न्यासः एते
परस्परच्छेदहताः ३२।१६।८।८ छेदहीनाः ३२।१६।८।८ एतेगुणकाराः एकीकृताः ६४ एषभागहारः मूलदशा ३६।०।०।० अतः
प्राग्बच्चतरस्रो ३२।३२।३२।३२ तर्दशाः अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः ३६।०।०।० जातासैवमूलदशोति अथ
यत्र दशापतिनासहैकस्मिन्राशौ कश्चिद् द्वयवस्थितो न्यश्चतुरसूयोः मध्यादेकस्मिन्नन्यः सप्तमे तदान्यासः १।१।१।१ एतेपरस्पर
च्छेदहताजाताः छेदहीनाः ५६।२८।१४।८ एतेगुणकाराः एकीकृताः १०६ एषभागहारः मूलदशा ३६।०।०।० १।२।४।७ अतः प्रा
ग्बच्चतस्रोतर्दशाः १।९।६।४।८।९।६।३।२४।४।९।१।४।२।८।१।८।६ अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः जातासैवमूलदशोति ३६।०।०।० अथ
यत्र त्रिकोणयोः द्वयोः कश्चिद् द्वयवस्थितः चतुरसूयोः मध्यादेकस्मिन्नन्यः सप्तमे तदान्यासः एतेपरस्परच्छेदहताजाताः छेदहीनाः

99

३६।१२।१२।९ एते गुणकाराः एकीकृताः ६९ एष भागहारः मूलदशा २३।०।० अतः प्राग्वच्चस्तस्रो तर्दशाः १२।०।०।०।४।०।०।४।०।०
०।३।०।० अस्यांतर्दशा चतुष्टयस्य योगजातः २३।०।० सैवमूलदेशेति अथ यत्र दशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन् स्थितः कश्चिद्
द्वयोश्चतुरसूयोश्चतदान्यासः ॥१॥१॥ एते परस्परच्छेदहता जाताः ८८।१६।१२।१२ एते गुणकाराः एकीकृताः ८८ एष भागहारः
मूलदशा २२।०।० अतः प्राग्वच्चस्तस्रो तर्दशाः १२।०।०।०।४।०।०।३।०।० अस्यांतर्दशा चतुष्टयस्य योगजाता सैव
२२।०।० मूलदेशेति अथ यत्र दशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन् कश्चित् स्थितः चतुरसूयोरप्येकस्मिन् सप्तमे च कश्चित् स्थितस्तदान्या
सः ॥१॥१॥ एते राशयः परस्परच्छेदहता जाताः ८८।२८।२१।१२ एते गुणकाराः एकीकृताः १४५ एष भागहारः
मूलदशा ३६।०।० अतः प्राग्वच्चस्तस्रो तर्दशाः ३७।१३।२।२ अस्यांतर्दशा चतुष्टयस्य योगः ३६।०।० जाता सैवमूलदेशेति अथ यत्र द
शापते श्चतुरसूयो द्वयोरपि ग्रहास्थितः सप्तमे चतदान्यासः ॥१॥१॥ एते परस्परच्छेदहता जाताः ११३।२८।२८।२८ छे
दहीनाः १११।२८।२८।१६ एते गुणकाराः एकीकृताः १८४ एष भागहारः मूलदशा ३६।०।० अतः प्राग्वच्चस्तस्रो तर्दशाः २१।
१०।२८।४२।५।५।२२।११।५।५।२२।१०।३।१।१६।५।७। अस्यांतर्दशा चतुष्टयस्य योगः ३६।०।० जाता सैवमूलदेशेति एवं
चतुर्विकल्पाः अथ पंचविकल्पेषु न्यासादवग्रहावस्थानं बोद्धव्यम् न्यासः ॥१॥१॥ छेदेनानेन २४ हता जाताः गुणकाराः २४
१२।८।८।६ मागहारः ५८ न्यासः ॥१॥१॥ छेदेनानेन गुणकाराः ४२।२१।१४।१४।६ मागहारः ९७ न्यासः ॥१॥१॥ छेदेनानेन २४ गुणका

बृ.जा.
७८

राः २४।१२।८।६।६ भागहारः ५६ न्यासः ॥१॥१॥१॥ छेदेनानेन ५६ गुणकाराः ५६।२८।१४।१४।८ भागहारः १२० न्यासः ॥१॥१॥१॥ छेदे
नानेन ८४ गुणकाराः ८४।४२।२८।२१।१२ भागहारः १८७ न्यासः छेदेनानेन १४४ गुणकाराः १४४।४८।४८।३६।३६ भागहारः ३१२
न्यासः ॥१॥१॥१॥ छेदेनानेन ८४ गुणकाराः ८४।२८।२८।२१।१२ भागहारः १७३ एवंपंचविकल्पाः अथ षड्विकल्पाः न्यासः ॥१॥१॥१॥
छेदेनानेन २५२ गुणकाराः २५२।१२६।८४।८४।६३।३६ भागहारः ६४५ न्यासः ॥१॥१॥१॥ छेदेनानेन १६८ गुणकाराः १६८।८४।
५६।४२।४२।२४ भागहारः ४१६ न्यासः ॥१॥१॥१॥ छेदेनानेन ९६ गुणकाराः ९६।४८।३२।३२।२४।२४ भागहारः २५६ न्यासः ॥१॥१॥१॥
छेदेनानेन ८४ गुणकाराः ८४।२८।२८।२१।१२ भागहारः १९४ इति जाताः षड्विकल्पाः चत्वारः अथ सप्तविकल्पाः न्यासः
॥१॥१॥१॥ छेदेनानेन १६८ गुणकारा १६८।८४।५६।५६।४२।४२।२४ भागहारः ४७२ एवंयावंतोदायहाराभवन्ति तावदेवतत्कर्मउ
पपद्यते यावंतो न भवन्ति तावत्कर्मनोपपद्यत इति एकविकल्पो नास्ति द्विविकल्पाश्चत्वारः ४ त्रिविकल्पाः ७ सप्त चतुर्विकल्पानव ९ पंच
विकल्पाः सप्त ७ षड्विकल्पाश्चत्वारः ४ सप्तविकल्प एकः १ एवंद्वात्रिंशद्विकल्पाः ३२ यत्र बहवः पाचका भवन्ति तत्र प्रथमं मूलदशाप
तिरेवांतर्दशापाचको भवति ततः पर्यएवं दशाविभागक्रमः स एवांतर्दशाविभागक्रमः यस्यादौ दशापाचकत्वं तस्यैवांतर्दशापाचकत्वं यस्य
पश्चात्तस्य पश्चादिति दशाक्रमपाचने यस्यांतर्दशापाचकत्वं न प्राप्तं तस्य न वक्तव्यं तदनन्तरं यस्य प्राप्तं तस्यैव वक्तव्यं अत्रान्ये मूलदशा
पतेरंतर्दशादत्वा ततः परं एकैकस्य ददाति ततस्त्रिकोणगतस्य ततश्चतुरसूतस्य ततः सप्तमगतस्य त्रिकोणचतुरसूतस्योदायहौ तदा तयोर्व

टी०

७८

लाधिकस्तस्यादौ तच्चायुक्तं यस्माद्भगवान्गार्गः आदावन्तर्दशापाको भवत्येव दशापतेः ततः परंतु वक्तव्यं दशापाकक्रमेण तु ॥ ४ ॥
एवं दशांतर्दशाविभागे ज्ञाते कस्य संबंधिनी दशांतर्दशा वा शुभफला भवति कस्या शुभफलेत्येतन्न ज्ञायते तदर्थं दशादेः स्वफलानुरूपाः संज्ञावैता
लीयेनाह सम्यग्बलिन इति प्रसूतौ पुरुषस्य जन्मकाले यो ग्रहः सम्यग्बलवान् भवति पूर्वोक्तैः बलैः सर्वैः युक्तो भवति तत्संबंधिनी संपूर्णनाम्नी
दशा भवति न बलं यावत्स्वतुंगभागे ऽवस्थितस्य परमोच्चभागगतस्यैव संपूर्णनाम्नी दशा भवति सम्यग्बलिन इत्युक्त्वा पुनः स्वतुंगभागाद
त्यनेनैतज्ज्ञापयति यथा परमोच्चगतो ग्रहो ऽन्यैः बलकारणैः युक्तो न भवति तथापि तस्य संबंधिनी दशा संपूर्णैव संपूर्णायां दशायां अंतर्दशायां

सम्यग्बलिनः स्वतुंगभागे संपूर्णा बलवर्जितस्य रिक्ता । नीचांशगतस्य शत्रुभागे ज्ञेयानिष्टफला दशा प्रसूतौ ॥ ५ ॥

चकाले गरीरोग्यधनवृद्धिभिः पुरुषो भवति अथ समस्तबलैः युक्तो न भवति किंचिद्बलस्तदा तस्य संपूर्णनाम्नी दशा भवति अथ परमोच्चग
तो न भवति केवलमेवोच्चगता भवति तदा तस्य दशा पूर्णैव भवति पूर्णायां च दशायां काले धनलाभमवाप्नोति तत्रारोग्यं बलवर्जितस्य ग्रहस्य
रिक्तानाम्नी दशा भवति यश्च नीचांशो स्थितः तस्य रिक्तैव रिक्ता दशा काले तर्दशा काले धनहानि मवाप्नोति नीचांशगतस्येति नीचांशो नीच
गतिन वभागे यो ग्रहो गतः स्थितो भवति यश्च शत्रुभागे शत्रुनवांशो च स्थितस्तस्य दशानिष्टफला ज्ञेया ज्ञातव्या अनिष्टफलदशांतर्दशा काले धन
हानि मनारोग्यं च प्राप्नोति अत्र च भगवान्गार्गः सर्वैर्बलैरुपेतस्य परमोच्चगतस्य च संपूर्णाख्या दशा ज्ञेया धनारोग्यविवर्द्धिनी सर्वैर्बलैर्विही

बृ.जा.
५९

नस्यनीचराशिगतस्यच रिक्तानामदशाज्ञेयाधनारोग्यविनाशिनी स्वोच्चराशिगतस्याथार्कचिद्वलयुतस्यच पूर्णानामदशाज्ञेयाधनवृ
द्धिकरीशुभा यःस्यात्परमनीचस्थस्तथाचारिनवांशके तस्यानिष्टफलानामव्याध्यनर्थविवर्द्धिनी ॥ ५॥

अथदशांतर्दशासंज्ञाः पुनरपीद्वज्ज्याह भ्रष्टस्येति तुंगात्परमोच्चात्भ्रष्टस्यच्युतस्यावरोहिसंज्ञा अवरोहिणीनाम्नीदशाज्ञया दशापर
मोच्चभागादारभ्ययावत्परमनीचभागादि अत्रांतरेयद्वाशिषट्कं तत्रावास्थितेनग्रहेणयादत्तादशांतर्दशायासावरोहिणी संज्ञाभवति यस्मा
त्परमोच्चाद्भ्रष्टः प्रत्यहमधोवतरतीतिविकल्प्यते यावत्परमनीचमिति अवरोहिसंज्ञादशाऽधमफलाभवति यस्माद्वक्ष्यतिसंज्ञानुरूपानि

भ्रष्टस्यतुंगादवरोहिसंज्ञामध्याभवेत्सासुहृदुच्चभागे । आरोहिणीनिम्नपरिच्युतस्यनीचारिभांशेष्वधमाभवेत्सा । ६।

फलान्यथेषामिति मध्याभवेत्सासुहृदुच्चभागइति सैवारोहिणी यत्रतत्रराशौव्यवस्थितेनसुहृद्भागेनमित्रांशकस्थेनदत्तादशामध्यानाम्न्येव
भवति एवंयत्रतत्रराशौअर्थादेवस्वांशकस्थेनदत्तादशामध्यैवएवंयत्रतत्रराशौस्वोच्चनवांशकस्थेनदशामध्यैव आरोहिणीतिनिम्नान्नाचात्प
रिच्युतस्यचालितस्यग्रहस्यारोहिणीनाम्नीदशामवति परमनीचांतर्भागादारभ्ययावत्परमोच्चभागादित्रांतरेयद्वाशिषट्कं तत्रावास्थितेनग्रहेण
यादत्तादशांतर्दशावासारोहिणीनाम्नीदशामवति यस्मात्परमनीचाद्भ्रष्टः प्रत्यहंतावदारोहतीतिग्रहः परिकल्प्यते यावत्परमोच्चमिति आरो
हिणीश्रेष्ठफलाभवति नीचारिभांशइति सैवारोहिणीयत्रतत्रराशौस्वनीचराश्यंशोपमतेनदत्ताधमानाम्नीदशामवति एवंयत्रतत्रराशावरि

भांशकस्थेनशत्रुनवांशकस्थेनदत्ताधमैवदशामवति पूर्वशत्रुनवांशकस्थेनदत्तानिष्टफलैत्युक्तमधुनासैवाधमेतितत्किमेतदित्यत्रोच्यते अवरो
हिणीशत्रुनवांशकस्थेनदत्तापिअनिष्टफलाज्ञेयाआरोहिण्यधमाअनयोःकःफलभेदः अत्रोच्यते अनिष्टफलाफलमशुभंप्रयच्छतिअधमाशुभ
मेवात्यमिति एवमवरोहिणीसंज्ञायदाधमसंज्ञाभवति तदासैवानिष्टफलसंज्ञालभते आरोहिणीयदामध्यसंज्ञाभवति तदासैवपूर्णेति संज्ञाज्ञे
या अत्रचभगवान्गार्गिः उच्चनीचांतरस्थस्यदशास्यादवरोहिणीतस्यामल्पमवाप्नोतिफलंक्लेशाच्छुभंनरःमित्रोच्चात्मांशकस्थस्यमध्याम
ध्यफलानुसानीचोच्चमध्यगस्योक्ताश्रेष्ठाचारोहिणीदशा सैवाधमाख्याभवतिनीचराश्यंशगस्यतु अवरोहिणीचेदधमामवेत्कष्टफलातदा

नीचारिभांशसमवस्थितस्यशस्तेगृहेमिश्रफलाप्रदिष्टा ॥ संज्ञानुरूपानिफलान्यथेषां दशासुवक्ष्यामियथोपयोगं ॥ ७ ॥

आरोहिणीमध्यफलासंपूर्णापरिकीर्तितेति ॥ ६ ॥ अथदशांतर्दशासंज्ञाः पुनरप्युपजातिकयाह नीचाइति शस्तानिगृहाणिस्वोच्चमूलत्रिको
णात्मक्षेत्रमित्रक्षेत्राणि तेष्ववस्थितेननीचराश्यंशकेरिभागेशत्रुनवांशके समवस्थितेनवाग्रहेणदत्तायादशांतर्दशावासांमिश्रफलानाम्न्ये
वमिश्रफलाशुभमशुभंचफलंप्रयच्छति व्याधिसमेतमर्थामममेवमादिशेत् अर्थादेवाशस्तराशिगेनअशस्ताअशस्ताः शत्रुनीचराशयः त
त्स्थेनस्वोच्चमिश्रमूलत्रिकोणात्मवर्गोत्तमानवांशकस्थेनापिदत्तामिश्रफलैवभवति संज्ञानुरूपानिस्वनामसदृशानिफलानिस्वांतर्दशासुच
ज्ञेयानि तद्यथा संपूर्णात्यंतश्रेष्ठफलप्रदापूर्णाश्रेष्ठफलदा अधमाशुमाल्पफलदा रिक्तार्थापहारिणी अनिष्टफलदात्यंतमशुभकारिणी मिश्र

टी०

७९

वृ.जा.
८०

फलाथममथमंचफलंप्रयच्छति अथैषां दशास्थितिः अथशब्द आनंतये एषामादित्यपूर्वाणां ग्रहाणां दशासु यथोपयोगमुत्तरत्र वक्ष्यामि यथा येनैव प्रकारेणैव युज्यते तथा तत्कथयिष्यामि कस्यांतर्दशायां किं फलमुपयुज्यत इति ॥७॥ अथलग्नदशायां शुभाशुभज्ञानं वैतालियेनाह उभयोति उभये द्विस्वभावेराशौ लग्नगते द्रेष्काणक्रमेणाधममध्यपूजिता दशाज्ञेयाः प्रथमद्रेष्काणे जातस्याऽधमाशोभनानिष्टफला द्वितीये द्रेष्काणे मध्यमामिष्टफला तृतीये द्रेष्काणे पूजिता श्रेष्ठफला चरभे चरराशो वृत्तक्रमेण वै परित्येन तेन प्रथमद्रेष्काणे जातस्य पूजिता द्वितीये मध्यमा तृतीये धमानिष्टफला अशुभेष्टसमाः स्थिरे क्रमादिति स्थिरे स्थिरराशौ प्रथमद्रेष्काणे शुभा द्वितीये द्रेष्काणे इष्टा श्रेष्ठा तृतीये द्रेष्काणे समामध्यफला ए

उभये धममध्यपूजिता द्रेष्काणैश्चरभेषु चेत् क्रमात् ॥ अशुभेष्टसमाः स्थिरे क्रमाद्वोरायाः परिकल्पिता दशा ॥ ८ ॥
एकंद्वौ नवविंशतिर्धृति कृती पंचाशदेषां क्रमाच्चंद्रारेंदुजशुक्रजीवादिनकृद्देवाकरीणां समाः ।

वम् होरायाः लग्नस्य दशाः परिकल्पिता उक्ता इति ॥ ८ ॥ अथनैसर्गिकाणां ग्रहाणां दशाकालं शार्दूलविक्रीडितेनाह एकमिति एकाद्याः समाः एकादीनि वर्षाणि चंद्रादीनां यथाभिहितानि नैसर्गिकाणि तद्यथा जन्मसमयादारम्यैकाः समाः संवत्सराः एकश्चंद्रस्य ततः पंचावारस्यां गारकस्य एवं त्रयः ततः परं नवेंदुजस्य बुधस्य एवं द्वादशततः परं विंशतिः शुक्रस्य एवं द्वात्रिंशत् ततः परं धृतयोष्ठादशजिवस्य गुरोः एवं पंचाशत् ततः परं रुतिसंख्या विंशतिः दिनरुतः सूर्यस्य एवं सप्ततिः ततः परं पंचाशत् देवाकरेः सौरस्य एवं विंशत्यधिकं वर्षशतम् १२० एते पुनिस

टी०

८०

र्गदशाधिपेषु ग्रहेषु बलवत्सूपचयस्थितेषु चतदशासु शोभनानि दशाफलानि भवन्ति हीनबलेष्वनुपचयस्थेषु शोभनानि एतच्च सर्वदा चिंत्यं यतो निसर्गदशास्वितिसंवाद इति तथा च यवनेश्वरः स्तन्योपभोगः शशिनो वयःस्वं भौमस्य विद्ध्यादशानानुजन्म बौधतु शिक्षापदकालमाहुरामैथुनेच्छाकुलितप्रवृत्तिः शौकं युवत्वं विधिपूर्वदृष्टमामध्यमाद्देवगुरोर्वदंति रवेर्वयोर्द्वात्परमन्यदस्मात्सौरेर्जरा दुर्भगकालमाहुरिति नैसर्गिकस्य दशाकालस्य प्रयोजनमाह स्वैः स्वैरिति तत्रयस्य ग्रहस्य संबंधिनी पूर्वविधिना कृता दशांतर्दशावासायादिनैसर्गिकसमाभिः निसर्गकथितवर्षैः स्वैः स्वैः आत्मीयैः युज्यते स्वदशाकालेन समकालं भवति तदा यावत्कालं तस्य दशा युक्ता भवति निसर्गवर्षसमं यद्यदि प्राप्नोतीत्यर्थः कालद्वयस्यैक्यमुद्ब्रूतं तदा यावत्कालं तस्य संबंधिनी दशांतर्दशा भवति तस्याः पुष्टफलापंक्तिः तस्याः पुष्टापरिपूर्णफलापंक्तिः पाको भवति क्रमात्प्रातिपाद्यायावदततः तावच्छुभफलेत्यर्थः अत्र केचिद्वदन्ति पूर्वविधिना जाता शुभा तदा शुभफलमत्यर्थं प्रयच्छत्यन्यथा शुभा तदा शुभमत्यर्थमिति एतच्चायुक्तं यस्माद्यवनेश्वरः श्रेष्ठादशास्वेव यसि ग्रहस्येति तथा च मत्स्यः एकादिकः शशीज्यदिकः कुजो द्वादशादिकः सौम्यः द्वात्रिंशद्भृगुपुत्रो गुरुस्तु कथितः शतस्यार्द्धं ५० सप्तत्यब्दः सूर्यो विंशत्यधिकः शनैश्चरो द्वादशतः वयसोतराणि चैषां स्वदशानैसर्गिकः कालः स्वं स्वं वयसः सदृशं ग्रहः समासाद्य देहिनां कालं रक्षणपोषणचैष्टास्वभावदाः सूर्यधासंख्यं अथ लग्नदशानैसर्गिककालं पुराणयवनमतेनाह अंतर्लग्नदशा इति विंशत्यधिकाद्वर्षशतादूर्ध्वं यदिकस्य चिदायुषः कालो भवति तदा सकालः सर्व एव लग्नस्य नैसर्गिको भवति तस्मिन्काले पुराणयवनानां मतेन लग्नदशाशोभना भवति विंशत्यधिकाद्वर्षशतादूर्ध्वं इत्येतत्कुतो वगम्यते उच्यते तदवाक्का

लस्यान्यग्रहपरिगृहीतत्वात् लग्नस्यानवकाशादेव अथान्यः कश्चिदाह यथाननुविंशत्याधिकाद्वर्षशतादाधिकं यस्यायुर्नास्ति किं तस्य लग्न
नैसर्गिकोदशाकालो नास्ति उच्यते नास्त्येव न केवलं यावद्वर्षसप्ततरेभ्यधिकं यस्यायुर्नास्ति तस्य शनैश्च संवधि नैसर्गिकोदशाकालो नास्ति
यस्य पंचाशतोधिकं नास्ति तस्यादित्यस्य किमपि नास्ति एवमन्येषामपि योज्यम् ननु विंशत्याधिकं वर्षशतं परमायुरत ऊर्ध्वं जीविताभावात्को
लग्नस्य नैसर्गिकोदशाकालः उच्यते पूर्वमेव व्याख्यातं यथा विंशत्याधिकं वर्षशतं परमायुः त्रैराशिकार्थमश्वत्थीनामायुर्ज्ञानार्थं प्रदर्शितं ततः ता
वत्प्रमाणादायुषः परं संभवतीति तथाच यदा मीनलग्ने बलवति मीनांशकांतं च कश्चिज्जातो भवति सर्वे च ग्रहाः यत्र तत्र राशौ मीनांशकाव

स्वैः स्वैः पुष्टफलानि सर्गजनितैः पङ्क्तिर्दशायाः क्रमादंते लग्नदशाशुभेति यवनानेच्छन्ति केचित् तथा ॥ ९ ॥

स्थिता भवन्ति केचिदुच्चगताः केचिच्चक्रवक्रितास्तदामीनलग्नोद्वादशवर्षाणि ददाति स एव बलयुतस्तदान्यानि द्वादशवर्षाणि ग्रहश्चैको मी
नांशकांतं स्थत्वा द्वादशवर्षाणि ददाति तानि च वक्रोच्चस्थत्वात् त्रिगुणानि षड्विंशद्भवन्ति आदित्यवर्ष्य आदित्यस्य मेषमध्यमांशकस्थितस्य
सप्तविंशतिवर्षाणि भवन्ति एवं च द्वादशीनां षण्णांशतद्वयं षोडशाधिकं भवति आदित्यस्य सप्तविंशतिः लग्नस्य चतुर्विंशतिः एवमेकीकृतं शतद्वयं सप्त
षष्ठ्यधिकं भवति नन्वेतावत्प्रमाणं कालं कश्चिज्जीवमानो न दृश्यते योगस्यातिदुर्लभत्वात् उच्यते कश्चिद्दृश्यते एव जन्तुवादिकः नेच्छन्ति के
चित्तेति तां लग्नदशामंते केचिदाचार्याः श्रुतकीर्तिप्रभृतयः तथा तेनैव प्रकारेण शुभमिति नेच्छन्ति नो वाञ्छन्तीत्यर्थः यस्मादबलत्वे लग्नस्य वयो

॥ ८१ ॥

तेतदशा भवति सा शुभा आचार्येण लग्नदशायां शुभा शुभत्वं बलवशान्नोक्ते द्रष्टव्या वशादुक्तं उभयेधममध्यपूजिता इति यस्माद्वलहीनस्या
पि लग्नस्य वयो तेदशा द्रष्टव्या वशाच्छुभा भवति तस्माद्ये आचार्या अंते लग्नदशानेच्छन्ति ते निष्कारणमेव नेच्छन्ति ननु किमागमग्रंथानां कार
णेन उच्येत एवाचार्या अंते लग्नदशानेच्छन्ति त एवागमान् त्यक्त्वा यथा दर्शितकारणं उपन्यस्य नेच्छन्ति तेन कारणेन दोष उक्तः तथाच श्रुतकी
र्तिः अंते लग्नदशाशुभेति यवनाने तद्बहूनां मतं तस्मिन् हीनवलेयतोत्यसमये साम्यादतो नेष्यते एतच्छ्रुतकीर्तिना कारणमुपन्यस्तं तच्च दु
ष्टमतेनैसर्गिके लग्नदशाकाले तदशाशुभैवेत्यवगंतव्यम् ॥ ९ ॥ अथ दशांतर्दशाशुभाशुभज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह पाकस्वामीति सौरसाव

पाकस्वामिनि लग्नगे सुहृदि वा वर्गस्य सौम्येपि वा प्रारब्धाशुभदादशा त्रिदशपङ्कलाभेषु वा पाकपे ।

न चांद्रनाक्षत्राणि च त्वारिमानानि तत्र सौरमानं रविभगणभोगः यावता कालेनाको भमेकं भुंकेत् सौरदिनम्यावता कालेन राशिद्वादशकं भुंके
त्तत्सौरवर्षं तच्च पंचषष्ठ्यधिकैस्त्रिभिः शतैः दिनानां घटिका पंचदशकेन सार्द्धे न भवति सावनमुदयादुदयः अर्कोदयात्पुनरेवाकोदयः सावनम
होरात्रं तच्च षष्ठ्यधिकैस्त्रिभिः शतैः दिनानां सावनवर्षं चांद्रतिथिभोगः तच्च
स्वमानेन षष्ठ्यधिकं शतत्रयं भवति सावनेन मीयमानं शतत्रयं चतुःपंचादशधिकं दिनानां तच्च वर्षं भवति एवं सौरसावनचांद्राणि त्रीणि माना
नि प्रत्येकं स्वमानेन षष्ठ्यधिकं शतत्रयं भवति नाक्षत्रं चांद्रनाक्षत्रभोगः तच्च दिनानां सप्तविंशत्यामासो भवति शतत्रयेण चतुर्विंशत्याधिकेन

बृ.जा.
१८२॥

दिनानां वर्षमुक्तम् रव्यंशभोगोहोरात्रः सौरश्चांद्रमसास्तिथिः चंद्रनक्षत्रमोगस्तुनाक्षत्रः परिकीर्तितः ससावनोग्रहर्क्षाणामुदयादुदयावधि
नाक्षत्रमानेमासः स्यात्सप्तविंशतिवासराः शेषमानेषु निर्विष्टो मासस्त्रिंशद्दिनात्मक इति तस्मात्सावनमानेनायुर्दायगणनाकार्या यस्मा
च्छोधयक्षेपविशुद्धमायुः कर्तव्यं तच्च सावनमानं सौरमानेन संक्रांत्यधिको मासः सावनस्त्रिंशद्वात्रः चांद्रो मावास्यांतिकः नाक्षत्रैरेव त्यंति
कः सौरमधिमासयुतं चांद्रमवति चांद्रमूनरात्रो न सावनं भवति चांद्रशब्देन नाक्षत्रं उक्तं च युगवर्षमासपिंडं रविमानं साधिमासकं चांद्रं अवम
विहीनं सावनमैदवमब्दान्वितं वर्षमिति एवं शोधयक्षेपविशुद्धं सावनमानेनायुर्दायविधिः तथा च मयूरचित्रके भगवान्गार्गिः आयुर्दायविमा

मित्रोच्चोपचयस्त्रिकोणमदनेपाकेश्वरस्य स्थितश्चंद्रः सत्फलवोधनानि कुरुते पापानि चातो न्यथा ॥३०॥

गश्च प्रायश्चित्तक्रियास्तथा सावनेनैव कर्तव्याः सत्राणामप्युपासनं नन्वर्कोदयादारभ्यार्कोदयं यावद्दहोरात्रं तत्पुलिशतं त्रे सौरमहोरात्रं पठ्यते
वसुसप्त रूपनवमुनिन गतिथयः शतगुणाश्च सौरेणेति एतच्च पुलिशा एव जानाति यस्मात्पुलिशतं त्रं वर्जयित्वा सर्वसिद्धातिषु तत्रेषु सौरमानेन र
विभगणभोगः सौरमानमधिमासयुक्तं चांद्रमवति चांद्रमवमरात्रो न सावनं भवति एवं शोधयक्षेपविशुद्धं सावनमानं सर्वसंहितासु चार्कोदयादा
रभ्यार्कोदयं यावद्दहोरात्रं तत्सावनमहोरात्रमिति संज्ञा तथा च भगवान्पराशरः सावनमहोरात्रं गार्गिश्च सावनेन स्मृतो मासस्त्रिंशदुष्णक
रोदयः तथा च श्रीभट्टब्रह्मगुप्तः सावनमुदयादुदय इति एवं पुरुषस्य जन्मसमये सावनमहर्गणं कृत्वा तस्मात्तिथिनक्षत्रछेदं तात्कालिकं ग्रह

टी०

॥८२॥

लग्नादिकं कृत्वा तथा दशांतर्दशाः कर्तव्याः तत आगामिदशाफलं वक्तव्यं तत्र प्रथमजन्मानि अहर्गणं तात्कालिकं कृत्वा ततस्तत्रांतर्दशाका
लं वर्षादिकं दिनीकृत्य योजयेद्दशाभिः संगुण्य तेषु मासान् संयोज्य त्रिंशता पुनः संगुण्य तेषु दिनानि क्षिपेत् एवं कृते दशाकालो दिन
रूपो भवति तच्च तात्कालिके जन्माहर्गणे सविकलं सविकलं संयोज्याहर्गणो भवति तत्राद्योयद्घटिकादिः कालो भवति तस्यातीताद्दरात्रात्
परतो गणनाकार्या तस्मादिष्टदिनमानयेदनेनाचार्यसूत्रेण युगणोधोभवगुणितो द्विनवरसाप्तावमाधिकश्चांद्रः चांद्राधरतुवेदानागाप्ताधि
मासदिनैर्हीना इति एतत्खंडखाद्यकरणेनैव भवति को सौरविद्युगण इत्याह शाको गवसुशरो नोर्के गुणः चैत्रादिमाससंयुक्तः त्रिंशद्गुणः ति
थियुत इति अस्य षष्ठ्यधिकेन शतत्रयेण भागमपहृत्या वासं करणाब्दाः शेषास्त्रिंशद्भक्ताश्चैत्रसिताद्यामासाः शेषावर्तमानमासे सिताद्या
स्तिथयः करणाब्देऽवगवसुशरात्संयोज्यातीतः शककलो भवति तस्मिन्शाके तस्मिन्मासे तस्मिन्दिने सोऽहर्गण इति तत्रैव दशाप्रवे
शः पुनरप्यन्यमंतर्दशाकालं दिनीकृत्य तस्मिन् योजयेत् एवं यावंत्यो तर्दशा भवंति तावंत्यो नैव प्रकरणं योजनीयाः ततो ग्रहान् लग्नं च ग
णयेत् अथवा न्येन प्रकारेण कालानयनं आदित्ये क्रियमाणे यावंतो गतमगणा भवन्ति तावन्तः करणप्रारम्भादारभ्य गताब्दाः तेषु करणपरि
णतशककालं संयोज्येष्टशककालो भवति वर्तमाने वर्षे यावन्तो राशयः स्फुटोर्को भवति तावतो मासाः सूर्यमोगानीताः शुक्लपक्षं कृष्णपक्षं
वातिथिनक्षत्रं चंद्रार्काभ्यां ज्ञायत एव पाकस्वामिनीत्यादि यस्य ग्रहस्यांतर्दशाप्रवेशः स पाकस्वामी यावत्तस्यांतर्दशामेव स चापाकं स्वाम्यन्त
र्दशाप्रवेशकालं लग्नगोयादि भवति तदा तस्य सभ्यं धिन्यंतर्दशाप्रारब्धा शुभदाशो भनफलदा भवति अथवा तात्कालं पाकस्वामिनो यत्सुहृन्मि

बृ.जा.
१८३।

त्रंतस्मिन्नपि दशाप्रवेशकाले लग्नगेशो मना दशावक्तव्या अथवा स्य दशापतेः पूर्वव्याख्यातो यो वर्गः तस्मिन्नपि लग्नगेशो मना अथवा
न्यस्मिन्सौम्ये शुभग्रहे तत्काले लग्नगेशो मना दशाप्रारब्धा शोभनैव अथवा पाकपे दशाधिपतो ग्रहतात्कालिकलग्नात्त्रिदशषड्दशमपुत्रुतीयपट्टदशमे
कादशस्थानानामन्यतमस्थेशोभनैव दशावक्तव्या यद्यप्यत्र सामान्येनोक्तं प्रारब्धाशुभदादशा तथापि शत्रुअधिशत्रुदशायां प्राप्तानिष्टफल
दा अधिमित्रोपिमित्रस्य दशां प्राप्नोति शोभनः समः समदशामेत्यथोक्तफलदोहिसः एतदपि चिंतनीयं अनेन प्रकारेण यदि शुभफलदां तर्दशा
भवात् तदा शुभैव अन्यथाऽशुभैव अथ शुभफलायामंतर्दशायां किमप्यनवरतमेव सर्वकालं शुभफलावाप्तिर्भवति किंवा कस्मिंश्चित्कस्मिंश्चि
दिवसे एवमशुभायामन्तर्दशायां शुभफलावाप्तिरित्युभयत्र संदेहव्युदासार्थमाह मित्रोच्चोपचयेत्यादिपाके श्वरस्य दशापतेः प्रतिराशौ संच
रतः तत्काले यो ग्रहो मित्रं तत्क्षेत्रे स्थितश्चंद्रमायदा भवति तदा सत्फलबोधनानि कुरुते शुभफलानि प्रकटीकरोति अत्र यास्मिन्नहनि यस्मिन्गृहे
चारवशाच्चंद्रमा भवति तस्य ग्रहस्य योधिपतिर्भवति सचेत्तस्मिन्नहनि पाकपतस्तात्कालिकमित्रं भवति तदा चंद्रमा पाकपतेर्मित्रक्षेत्रस्था
ज्ञेयः तथा पाकपतेः स्वोच्चस्वराशिस्थः सत्फलबोधनानि कुरुते न केवलं यावत्पाकपतेरुपचयस्थानगतोपि मित्रिषड्कादशदशमस्थानाना
मन्यतमस्थानस्थस्त्रिकोणगोपिनवपञ्चमस्थानगतोपि तथा मदनस्थः सप्तमे च स्थितः एतेषु निर्दिष्टस्थानेष्वन्यतमस्थानस्थश्चंद्रमाः शुभ
फलायां दशायां सत्फलबोधनानि कुरुते न ज्ञायते तेषां फलानामित्यत्रोच्यते मित्रोच्चोपचयत्रिकोणमदने यस्मिन्स्थाने पाके श्वरश्चंद्रमाः स्थि
तः सराशिः जन्मनियोभाव आसीत्तदुद्भूतं सत्फलं बोधयति विशेषेण तथा दशापाठितमिति अतोऽस्मादुक्तप्रकारादन्यथा पाकपतेस्तत्कालं

टी०

॥८३॥

शत्रुग्रहे नोचराशौ वा दशापातिना सहैकराशौ स्थितस्तथा द्वितीयचतुर्थीष्टमद्वादशस्थानानामन्यतमस्थानस्थो भवति तदा शुभफलायां दशा
यां पापानि फलानि प्रकटीकरोति सचराशिर्योभाव आसीत्तदुद्भूतं फलं बोधयति विशेषेण दशापाठितमिति अनिष्टमप्यष्टकवर्गोद्भूतं च मि
श्रदशायां मित्रोच्चोपचयादिसत्फलबोधनानि कुरुते शत्रुनीचादिषु अशुभफलानामिति तथा च भगवान्गार्गिः यद्राशिसंस्थः शीतांशुः शु
भरुत्परिकीर्तितः सराशिर्जन्मकाले तु योभावस्तत्कृतं च तत् शरीरादिकृतं सौख्यं वक्तव्यं बलयोगतः अनिष्टराशिसंस्थतु तद्वावानामशा
भनइति ॥ १० ॥ अथांतर्दशाकाले चंद्राक्रांतराशिवशेन शुभज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह प्रारब्धाहिमगाविती यस्य तस्य ग्रहस्यांतर्दशाप्र

प्रारब्धाहिमगौ दशास्वगृहगे मानार्थसौख्यावहा कौजेदूषयति स्त्रियं बुधगृहे विद्यासुहृद्वित्तदा ॥

दुर्गारण्यपथालये कृषिकरीसिंहे सितक्षेन्नदा कुरत्रीदामृगकुंभयोर्गुरुगृहे मानार्थसौख्यावहा ॥ ११ ॥

वेसशमयो हिमगौ चंद्रेस्वगृहगे आत्मीयक्षेत्रस्थे कर्कटगे प्रारब्धाप्रविष्टा तदा सौख्यार्थमानावहा भवतीति सौख्यं सुखभावः अर्थो धनं मानं पूजा
मावहतिकरोति कौजेभौमक्षेत्रे मेषवृश्चिकयोरन्यतमे व्यवस्थिते चंद्रे प्रवृत्तांतर्दशास्त्रियंदूषयति परपुरुषकृतं स्त्रीदोषमुत्पादयति बुधगृहे मि
थुनकन्ययोरन्यतमस्थे चंद्रे प्रवृत्तांतर्दशाविद्यासुहृद्वित्तदा विद्याशास्त्रानुरतिः सुहृदो मित्राणि वित्तं धनं ददाति सिंहस्थे चंद्रे दुर्गे श्वरण्येषु पाथिच
मार्गे आलये च गृहसमीपे एतेषु स्थलेषु कुर्यादिति सितक्षेणुकराशौ वृषतुल्ययोरन्यतमस्थे चंद्रे न्नदामिष्टभोज्यप्रदा भवति मृगकुंभयोर्भकर

बृ.जा.
१८१।

घटयोरन्यतमस्थेचंद्रेप्रवृत्तांतर्दशाकुस्त्रीदाकुत्सितांस्त्रियंददाति गुरुगृहेजीवक्षेत्रेधन्विमीनयोरन्यतमस्थेचंद्रेप्रवृत्तांतर्दशामानार्थसौख्य-
वहा मानंपूजाअर्थोधनसौख्यंसुखभावः एतान्यावहातिददाति एवंशुभदशाशुभकालप्रवृत्ताशुभतरामवाति एवंशुभाशुभकालप्रवृत्तामध्या-
अशुभाशुभकालप्रवृत्तामध्या अशुभाशुभकालप्रवृत्ताअशुभतरामध्या शुभकालप्रवृत्ताशोभनामध्याअशुभकालप्रवृत्ताअशोभना एवंशुभ-
त्वकरणानियान्युकानितानिविख्यातांतर्दशानांशुभाशुभंयामिश्रफलत्वंपरिकल्पनीयमिति ॥ ११ ॥ अथार्कदशायांशुभाशुभफलप्रद-
शनंशार्दूलविक्रीडितेनाह सौर्यामिति सूर्यस्येयंदशासौरीतस्यांदशायामन्तर्दशायांवानखदंतचर्मकनकक्रौर्याध्वभूपाहवैः कारणभूतैःस्व-

सौर्यास्वनखदन्तचर्मकनकक्रौर्याध्वभूपाहवैस्तैर्क्षयं धैर्यमजसमुद्यमरतिःरूयातिःप्रतापोन्नतिः ।

भार्यापुत्रधनारिशस्त्रहुतभुग्भूपोद्भवाव्यापदस्त्यागीपापरातिःस्वभृत्यकलहहृत्क्रोडपीडामयाः ॥ १२ ॥

धनंप्राप्नोति नखंसुगंधिद्रव्यंप्राणिकरजं दन्तोहस्तिदन्तादिः चर्मव्याघ्रादीनां कनकंसुवर्णक्रौर्यकूरता अध्वामार्गः भूपोराजाआहवःसंग्रा-
मःएतैःधनंप्राप्नोति तैर्क्षयंउग्रस्वभावता धैर्यं शुभाशुभफलप्राप्तौहर्षविषादैःअनभिभवःअजस्वमनवरतं उद्यमरतिःउत्थानपरत्वं रूया-
तिःकीर्तिःप्रतापोन्नतिःप्रतापेनशौर्येणोन्नतिः शत्रूणामन्यशत्रुनिग्रहजनिताभीतिः एतान्यादित्यशुभदशायांपुरुषस्यभवन्ति अथा-
शुभदशायां भार्यापुत्रेति भार्याजाया पुत्राःधनंवित्तंअरिःशत्रुःशस्त्रमायुधादिहुतभुगग्निः भूपोराजा एभ्यउद्भूताउत्पन्नाव्यापदोविशेषे

टी०

१८१॥

णापदोभवन्ति त्यागीत्यागशलिताभवति शुभदशायांशुभस्थानेत्यागीअशुभदशाचाशुभत्वादशुभस्थानेत्यागीभवति पापरातिःपापसक्त-
श्चभवति स्वभृत्यकलहःआत्मीयैर्भृत्यैःसहकलहोभवति हृत्क्रोडपीडनेभवतः हृत्हृदयंक्रोडंउदरंहृदयोदरपीडाआमयाःरोगाश्चास्यभ-
वन्तिमिश्रायामुभयमपिइतिसूर्यदशांतर्दशाफलं ॥ १२ ॥ अथचन्द्रदशायांशुभाशुभफलशार्दूलविक्रीडितेनाह इन्दोरितिइन्दोःचन्द्रमसोदशा-
वयोवस्थांप्राप्यलब्ध्वामन्त्राद्विजात्युद्भवानिफलानिलभतेमन्त्रः शैववैष्णवादिश्चाणक्यविहितोवावैदिकोवाद्विजातयोब्राह्मणाःएभ्यउ-
द्भूतानिउत्पन्नानिनकेवलंयावदिक्षुविकाराद्गुडादिकात्क्षीरविकाराद्दध्यादिकाद्वस्त्रेभ्योवरेभ्यःकुसुमेभ्यःपुष्पेभ्यः क्रीडायाःक्रीडाभ्यः

इन्दोःप्राप्यदशांफलानिलभतेमन्त्राद्विजात्युद्भवानीक्षुक्षीरविकारवस्त्रकुसुमक्रीडातिलान्नश्रमैः ॥

निद्रालस्यमृदुद्विजामररतिःस्त्रोजन्ममेधाविता कीर्त्यर्थोपचयक्षयौचबालिभैर्वैरंस्वपक्षेणच ॥ १३ ॥

तिलेभ्यःअन्नान्श्रमाच्चव्यायामात् एतैःशुभदशायांशुभानिफलानिप्राप्नोति अथाऽशुभायामशुभदशायांनिद्रालस्यमृदुद्विजामररतिरि-
ति निद्रायामालस्येचरातिरासकिर्भवाति मृदुद्विजामररतिर्भवति मृदुक्षमावान् द्विजातीनां ब्राह्मणानाममराणांदेवानांचाराधनेरातिरास-
किर्भवाति स्त्रीजन्मकन्याप्रसूतिःमेधाविताबुद्धिवृद्धिःकीर्तिःयशसः अर्थानांधनानामुपचयक्षयौशुभदशामुपचयःप्राप्तिरशुभायांक्षयःना-
शः अशुभायांवलवद्भिः वीर्यवद्भिः स्वपेक्षणात्मीयबंधुवर्गेणचसहवैरंभवति मिश्रायामुभयमपि इतिचन्द्रदशान्तर्दशाफलं ॥ १३ ॥ अथभौ-

बृ.जा
१८५॥

मदशायां शुभां शुभफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह भौमेति भौमस्य क्षितिजस्य दशायां कैः धनं भवति आरिविमर्दनेन शत्रुप्रमथनेन भूपोराजा सह
जाः भ्रातरः क्षितिः भूः आविकजैः ऊणविकारसंभूतैः अजैः छागसंभूतैः एतैः अरिविमर्दादिभिः धनं प्राप्नोति एतच्छुभदशायां अथाशुभदशा
यां सुताः पुत्राः मित्राणि सुहृदः दाराः कलत्रं सहजाः भ्रातरः एतैः सह प्रद्वेषः वैरं विद्वद्भिः पण्डितैः गुरुभिः गौरवसहितैश्च सह द्रष्टृता अप्रीतिः
तृष्णा तृट् असृगुरुधिरं ज्वरः प्रसिद्धरोगः पित्तं धातुप्रसिद्धं भंगः अवयवादेः स्फोटनं एतैः जनिता उत्पादितारोगा भवन्ति परस्त्रीणामिष्ट

टी०

भौमस्यारिविमर्दभूपसहजक्षित्याविकाजैर्धनं प्रद्वेषः सुतमित्रदारसहजैर्विद्वद्गुरुद्वेष्टिता ॥

तृष्णासृक्ज्वरपित्तभंगजनिताः रोगापरस्त्रीकृताः प्रीतिः पापरतैरधर्मनिरतिः पारुष्यतैर्क्षण्यानिच ॥ १४ ॥

बौध्यादौत्यसुहृद्गुरुद्विजधनं विद्वत्प्रशंसायशो युक्तिद्रव्यसुवर्णवैसरमहीसौभाग्यसौख्याप्तयः ॥

तावालभ्यं अन्ये रोगाः परस्त्रीकृता इति पठन्ति परस्त्रीकृतारोगाः अन्यस्त्रीप्रसंगेन प्रहारादिकाः अतिप्रसंगाद्वा तु क्षयकृता वा अथवा तत्क
तमूलकमोद्भवा भवन्ति तथा पापरतैः अधसक्तैः सह प्रीतिर्भवति अधर्मे निरतिः आसक्तिर्भवति पारुष्यवचनं परुषता कर्कशता तैर्क्षयं उग्रस्व
भावतामिश्रायामुभयमपि इति भौमदशांतर्दशाफलम् ॥ १४ ॥ अथ बुधदशायां शुभां शुभफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह बौध्यामिति बुध

॥८५॥

स्येयं दशा बौधा तस्यादौत्येन दूतत्वेन सुहृद्भ्यो मित्रेभ्यः गुरुभ्यः पूजाहेभ्यः द्विजेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः धनं प्राप्नोति विद्वद्भ्यः पण्डितेभ्यः प्रशं
सास्तुतिः यशश्च कीर्तिर्भवति युक्तिद्रव्यं रतिकं स्यादिसुवर्णकनकं वैसरः अश्वविशेषः महीभूः सौभाग्यं सर्ववालभ्यं सौख्यं सुखभावः
योगानुसेवनं एषामाप्तयोलाभा भवन्ति हास्यं परोपहासः उपासनासेवा अनयोः कौशलं तज्ज्ञता मतिचयः बुद्धिवृद्धिः धर्मक्रियासिद्धयः
धर्मयुक्तानां क्रियाणां सिद्धयो भवन्ति एतच्छुभदशायां अथाशुभदशायां पारुष्यं इत्यादि पारुष्यं परुषवचनता श्रमः खेदः बन्धः बन्धनं मान
सशुचः शोकश्चित्तदौस्थ्यं एते भवन्ति धातुत्रयात्पीडावातपित्तश्लेष्माणानां त्रयाणां दोषाणां प्रकोपात्पीडा व्याधिश्च जायते मिश्रायामु

हास्योपासनकौशलं मतिचयो धर्मक्रियासिद्धयः पारुष्यं श्रमबन्धमानसशुचः पीडा च धातुत्रयात् ॥ १५ ॥

जैव्यां मानगुणोदयो मतिचयः कांतिः प्रतापो न्नतिर्माहात्म्योद्यममंत्रनीतिनृपतिस्वाध्यायमंत्रैर्धनम् ।

मयमपि इति बुधदशांतर्दशाफलम् ॥ १५ ॥ अथ जीवदशायां शुभां शुभफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह जैव्यामिति जीवस्येयं दशा जैवी त
स्यां जैव्यां मानगुणोदयः मानः पूजागुणो विद्याशौर्यादयः एषामुदयः प्रादुर्भावः मतिचयः बुद्धिविवृद्धिः कांतिः कमनीयता प्रतापो न्नतिः प्र
तापेन पुरुषार्थेन उन्नतिः प्रभावः शत्रूणां भीतिः माहात्म्यं परोकारशीलता केचिद्ब्रह्ममाहुः उद्यमः उत्थानशीलता मन्त्रैर्वैदिकैरन्यैर्वानीति
नृपतिस्वाध्यायमन्त्रैर्धनं नीत्याचाणक्योक्त्या न्येन नीतिशास्त्रेण वा नृपतीराजा तदाराधनेन स्वाध्यायेन पाठेन मन्त्रेण मन्त्रजाप्येन एतैः

बृ.जा.
१८६॥

धनं वित्तं प्राप्नोति हेमसुवर्णं अश्वः तुरंगः आत्मजाः पुत्राः कुञ्जरः हस्ती अम्बराणि वस्त्राणि एषां च यो वाहुल्यं सद्भूमिपैः गुणवद्भिः नृपैः सह
प्रीतिः स्नेहं प्राप्नोति एतच्छुभदशायां अथाशुभदशायां सूक्ष्मो हेत्यादिसूक्ष्मं वस्तु गहनात्मकं चोहयतस्तर्कयतः श्रमः खेदो भवति ये सूक्ष्ममतिखेद
सहं गहनं गूढं तदूहयत इत्यर्थः श्रवणरुक् कर्णरोगः वैरं विधर्माश्रितैः धर्मबाह्यैः पुरुषैः सह वैरं मिश्रायामुभयमपि इति गुरोर्दशांतर्दशाफलं १६॥
अथ शुक्रदशायां शुभाशुभफलं शादूलविक्रीडितेनाह शौक्रधामिति शुक्रस्य यंदशाशौक्रातस्यां शौक्रयां गीतरतेः गीतासक्तेः प्रमोदस्य ह

हेमाश्वात्मजकुंजरांबरचयः प्रीतिश्च सद्भूमिपैः सूक्ष्मयोहागहनाश्रमः श्रवणरुग् वैरं विधर्माश्रितैः ॥ १६ ॥

शौक्रधांगीतरति प्रमोदसुरभिद्रव्यान्नपानां वरस्त्रीरत्नद्युतिमन्मथोपकरणज्ञानेष्टमित्रागमाः ॥
कौशल्यं क्रयविक्रये कृषिनिधिप्राप्तिर्धनस्यागमो वृन्दोर्वीशानिषादधर्मरहितैर्वैरं शुचस्नेहतः ॥ १७ ॥

र्षस्य सुरभिद्रव्याणां अन्नस्य भोजनस्य पानस्यासवस्यां वराणां वस्त्राणां स्त्रीणां योपितारत्नानां मणीनां द्युतेः कांतेः मन्मथोपकरणानां का
मोपभाग्यानां शय्यादीनां विज्ञानस्य योगशास्त्रस्येष्टानां प्रियाणां मित्राणां सुहृदामागमालब्धयो भवन्ति कुशलः शिक्षितः कुशलस्य भावः को
शल्यं कुशलः श्रेयो वा कौशल्यपभीष्टा क्रियासु श्रेष्ठत्वं क्रयविक्रये क्रयो यदिच्छति क्रेतुं तत्कूयः विक्रयो यदिच्छति विक्रेतुं तद्विक्रयः कृषिः कर्ष

॥८६॥

णं निधिः निधानं परैर्यद्वित्तं भूमावधः स्थाप्यते स निधिस्तत्प्राप्तिर्लाभः एते भवन्ति एतच्छुभदशायां अथाशुभदशायां वृन्दोर्वीशानि वृन्दे
न बहुभिः सह उर्वीशेन राज्ञानिषादानामन्यजीविनां प्राणिघातिनां धर्मरहितैः पापासक्तैः एतैः सह वैरं प्राप्नोति शुचः स्नेहतः स्नेहाच्छुचः
शोका भवन्ति यत्र स्नेहस्तदुद्भवान् शोकान् प्राप्नोति मिश्रायामुभयमपि इति शुक्रदशांतर्दशाफलमिति १७॥ अथ शनैश्चरदशायां शुभाशुभफलं
शादूलविक्रीडितेनाह सौरीमिति सौरीं शनैश्चरदशां प्राप्य खराः गर्दभाः उष्ट्राः करभाः पक्षिणः श्वेनादयः महिषी प्रसिद्धा वृद्धांगना वृद्धस्त्री
एषामाप्तयः लाभो भवन्ति बहुसमानजातीयानां संघः श्रेणीतस्यामधिकारेनियुज्यते ग्रामे पुरे वा श्रेणीग्रामपुराधिकारजनितां तदुत्पन्नां पूजां मा

सौरीं प्राप्य खरोष्ट्रपक्षिमहिषी वृद्धांगनावाप्तयः श्रेणीग्रामपुराधिकारजनिता पूजा कुधान्यागमः ॥

श्लेष्मेर्ष्या निलकोपमोहमालिनव्यापत्तितन्द्राश्रमान् भृत्यापत्यकलत्रभर्त्सनमपि प्राप्नोति च वंगताम् ॥ १८ ॥

नतां प्राप्नोति कुधान्यानां कोद्रवादीनामागमः लाभः एतत् शुभदशायां अथाशुभदशायां श्लेष्मेर्ष्येति श्लेष्मणा कफेन ईर्ष्यामत्सरत्वेन अ
निलेन वायुना कोपेन क्रोधेन मोहेन चित्तभ्रमेण मलिनतया मलीमसत्वेन व्यापत्तिः विपत् तन्द्रानिद्रालस्ययोरंतरे वर्तते तस्यालक्षणं हृदये व्या
कुलीभावो वाचश्चंद्रियगौरवं मनोबुद्ध्यप्रसादश्च तन्द्रायालक्षणं विदुः श्रमः खेदः एतन् प्राप्नोति भृत्येभ्यः कर्मकरेभ्यः अपत्येभ्यः पुत्रदुहित
भ्यः कलत्रेभ्यो मर्याभ्यः भर्त्सनं तर्जनं प्राप्नोति वंगतामंगच्छेदं व्याधिना तदारणं वामिश्रायामुभयमपि इति शनिदशांतर्दशाफलम् १८॥

बृ.जा.
१८७१

अथैकस्मिन्वृत्ते दशासु शुभान्यशुभानि च फलान्युक्तानि तेषां विषयविभागं लग्नदशाफलं चोपजातिकयाह दशा इति शुभाशुभं व्यामिश्रत्वं
दशासु पूर्वमेवोक्तं तथा जन्मकाले उपचयराशिस्थानिर्मलमूर्तयः स्पष्टगतयश्च ये ग्रहास्तेषामपि दशाः शुभाः ये चोपचयस्थाहता रक्षाः स्वल्प
मूर्तयस्तेषामपि दशाः अशुभाः तथा च यवनेश्वरः निशाकरादित्यविलम्बमानां तत्कालयोगादधिकम्बलंयः विभर्तितस्यादिदेशेप्यते साशेषा
स्त्वतः शेषबलक्रमेण वयोधिकोयः प्रथमोद्भवोवाग्रहः सपूर्वपाठितोदशेशः बलाधिकश्चेद्यदिकेन्द्रसंस्थः पूर्वसशेषासु यथा प्रादिष्टः श्रेष्ठादशा
स्ववयसिग्रहस्य स्वोच्चाश्रिताकालवलाश्रितश्चेत् मूलत्रिकोणात्स्वगृहाच्च मध्यामिश्राश्रितावाजन्मगृहाश्रितादानीचारिमांशोपगते जिज्ञता

दशासु शस्तासु शुभानि कुर्वन्त्यनिष्टसंज्ञास्वशुभानि चैवं ।

मिश्रासु मिश्राणि दशाफलानि होराफलं लग्नपतेः समानम् ॥ १९ ॥

दागृहात्परिध्वस्तविवर्णरूक्षात् जन्मेशशत्रोर्निधनारिमेशाद्यावाद्यते सा बहुदोषदास्यात् एवं शस्तासु शोभनासु दशासु ग्रहाः शुभान्येव फ
लानि कुर्वन्ति दशाफलवृत्तयानि शुभान्यशुभान्यभिहितानि तान्येव भवन्ति नेतराणि अनिष्टसंज्ञास्वशुभदशासु अशुभान्यनिष्टानि एव
भवन्ति मिश्रासु दशासु मिश्राण्येव दशाफलानि भवन्ति एतच्च प्रतिसूत्रमस्मादिदं च व्याख्यातं तथा च सत्यः जन्मन्युपचयभवनेषु संस्थ
ताः सव्यगाः समुर्तिधराः श्रेष्ठफलं विदध्युर्ग्रहाः क्रमात्स्वां दशां प्राप्य अन्यैर्निहितारूक्षाल्पमूर्तयोऽप्युपचयक्षंसंस्थाश्च स्वदशाभिहितं नेष्टं

हाः प्रयच्छन्ति लोकेषु होराफलं लग्नपतेः लक्षाधिपस्य समानं तुल्यं वक्तव्यम् यथामेष लग्नजातस्य भौमदशाफलं वृषलग्नजातस्य शुक्रद
शाफलं एव मन्येष्वपि वक्तव्यम् किंतु द्रेष्काणवशाच्छुभायां लग्नदशायां शुभफलमशुभायामशुभं मिश्रायामुभयमपि अथ ये पूर्वदशारिष्टा उ
कास्तेषामिमे भगाः प्राक्ताः तथा च सारावल्याम् प्रवेशबलवान् खेटः शुभैर्वासन्निरीक्षितः सौम्याधिमित्रवर्गस्थो मृत्युकृन्न भवेत्तदा अंतर्द
शाधिनाथस्य विबलस्य दशायदा विबलः स्यात्तदा भंगो न बाध्यात्तस्य च ध्रुवम् । युद्धे च विजयीतस्मिन् गृहयोगेषु भौयदि दशायां न भवेत्कष्टं
स्वोच्चादिषु च संस्थिते इति ॥ १९ ॥ अथान्येषामपि फलानां दशास्वतिदेशार्थं शालिन्याह संज्ञाध्यायेति यस्य ग्रहस्य संज्ञाध्यायेयद्द्रव्यं

संज्ञाध्यायेयस्य यद्द्रव्यमुक्तं कर्माजीवोयश्च यस्योपदिष्टः ।

भावस्थाना लोकयोगोद्भवं च तत्तत्सर्वतस्य योज्यं दशायाम् ॥ २० ॥

तामंस्यान्मणिहेमेत्यादिना ग्रन्थेनोक्तम् कथितं तस्य तद्द्रव्यस्य शुभदशायां प्राप्तिः योज्या अशुभदशायां हानिः तथा यश्च कर्माजीवोयस्य
ग्रहोपदिष्टो जातकैर्भिहितः अर्थाप्तिः पितृमातृपत्नीरित्यादि तस्य ग्रहदत्तस्य कर्माजीवस्य तदन्तर्देशायामेवाप्तिः भवति भावफलमवक्ष्यति
शूरस्तब्धइत्यादि तथा प्रथितश्चतुरोटनइत्यादि तथामेषेस्वस्तिमिरनयनइत्यादि आलोकनफलं दृष्टिफलं चन्द्रभूपबुधौ इत्यादियोगोद्भवं
नाभसयोगान्मुक्त्वा सर्वयोगेषु योगकर्तृभ्यो ग्रहेभ्यो मध्याद्यो बलीयान् स्वदशायामेव फलं ददाति नाभसयोगाः सकलदशास्वपि फलप्रदाः

टी०

१८७१

बृ.जा.
१८८

वक्ष्यति च इति निगदिता योगाः सार्द्धफलैरिह नाभसाः नियतफलदाश्च यात्यन्तसमस्तदशास्वपीति एवमादियद्युक्तं तत्सर्वं निरवशो
पतस्य ग्रहस्य दशायां योज्यमिति ॥ २० ॥ अथ यस्य जातस्य जातकमप्यगणितं तस्य शरीरछायां दृष्ट्वा ग्रहदशाज्ञानमिन्द्रवज्रयाह छायां
हाभूतकृतामिति पूर्वमुक्तं शिखिभूखपयोमरुद्गणानां वशिनोभूमिसुतादयः क्रमेणेति तत्रादित्यचन्द्रौ वन्द्यं बुधप्रसिद्धावेव यः कश्चिद्ग्रहः
स्वदशात्मात्मीयदशामवाप्य महाभूतकृतां छायां अभिव्यञ्जयति प्रकटीकरोति छायाज्ञानेन शरीरशोभाभिधीयते शरीरकांतिरित्यर्थः तथा
च सञ्छायो योपविच्छा यो वर्तत इत्यभिधीयते एवात्मीयदशायां पृथिव्यादिमहाभूतकृतां शरीरछायां व्यञ्जयति प्रकटीकरोति सा च क

छायामहाभूतकृताञ्च सर्वे भिव्यञ्जयन्ति स्वदशामवाप्य ।

क्वं वग्निवाय्वम्बरजान् गुणांश्च नासास्यदृक्त्वक्श्रवणानुमेयान् ॥ २१ ॥

वग्निवाय्वम्बरजान् गुणान् कुः पृथिवी अंशुवरुणः अग्निः हुताशनः वायुः अनिलः अम्बरं आकाशं एभ्यो जातोत्पन्ना सा छाया तद्गुणान् करोति
तांश्च यथा संख्यं नासास्यदृक्त्वक्श्रवणानुमेयान् पार्थिवं गुणं गन्धमभिव्यञ्जयति नासानुमेयं घ्राणेनोपलभ्यते अथाप्यं गुणं रसमभिव्य
ञ्जयति तच्चास्यानुमेयम् आस्यशब्देन हाजिह्वाज्ञेया तयारसस्योपलब्धेः आस्यग्रहणञ्चात्र वृत्तानुरोधीकृतं आग्नेयी आग्नेयं गुणं रूपम
भिव्यञ्जयति दृष्ट्यानुमेयं वायवी वायव्यम् स्पर्शगुणमभिव्यञ्जयति त्वगनुमेयं स्पर्शोपलभ्यते नामसी नामसं गुणं शब्दमभिव्यञ्जय

२०

॥ ८८ ॥

ति श्रवणानुमेयं कर्णोपलभ्यं एतदुक्तमभवति यदा शुभगन्धः पुरुषो भवति तदास्य बुधकृता पार्थिवी छायाज्ञेया यदा मिष्टरसमोजीमवति तदा
स्य चन्द्रशुक्रकृता छायाज्ञेया यदा तीव्ररूपवान्सुकान्तः पुरुषो भवति तदा सूर्यभौमकृता आग्नेयी छायाज्ञेया यदा स्पर्शनमृदुर्भवति तदा शनै
श्चरकृता वायवी छायाज्ञेया यदास्य वचनं कर्णयोः सुखकरं भवति तदा जीवकृतानाभसी छायाज्ञेया छायाविशेषलक्षणमाचार्येण संहिता
यामभिहितं तथा च छायाशुभाशुभफलानि निवेदयन्ती लक्ष्यामनुष्यपशुपक्षिपुलक्षणज्ञैः तेजोगुणान्वाहिरपि प्राविकाशयन्ती दीपप्रभास्फ
टिकरत्नघटस्थितेव स्निग्धद्विजत्वग्गन्धरोमकेशाच्छायासु गन्धाचमहीसमुत्थानुष्ठ्यर्थलाभाभ्युदयान् करोति धर्मस्य चाह न्यहनि प्रवृद्धिं स्नि

शुभफलददशायां तादृगेवांतरात्मा बहुजनयति पुंसां सौख्यमर्थार्गमंच ॥

ग्यासिता च हरितानयनाभिरामा सौभाग्यमर्दिवसुखाभ्युदयान् करोति सर्वार्थसिद्धिजननी जननी वचाप्याच्छायाफलं तनुभृतां शुभमाददा
ति चंडाघृष्ट्यापद्महेमाग्निवर्णायुक्तं तेजो विक्रमैः सप्रतापैः आग्नेयीति प्राणिनां स्याज्जयायक्षिप्रं सिद्धिं वांछितार्थस्य धत्ते मलिनपरुषकृष्णापा
पगंधानिलोत्प्राजनयति वधवंधव्याध्यनर्थार्थनाशं स्फटिकसदृशरूपा भाग्ययुक्ता त्सुदारानिधिरिव गगनोत्थाश्रेयसां स्वच्छवर्णा २१ अत्र च
वायव्यां छायां वर्जयित्वा सर्वांश्चेव छायासु शुभमशुभं फलमुक्तं तत्कथं शुभफलेयमिति तदज्ञायते तत्ज्ञानमंतरात्मनः स्वरूपं मालिष्याह शु
भफलमिति शुभफलं ददाति यः स शुभफलदः शुभफलदस्य ग्रहस्य दशा तस्वां अंतरात्मा स्वदेहस्थः परमात्मा चित्स्वरूपः तादृगेव शुभोम

वति पुरुषस्य तस्य च छायादर्शितग्रहो दशाकाले बहुविधमनेकप्रकारं सौख्यं सुखभावमर्थगमं धनलाभं च जनयत्युत्पादयति अर्थादेवा शुभ
दशायां पुरुषस्यांतरात्माप्यशुभो भवति तत्र छायादर्शितग्रहजाता तादृगेव फलदासाचा सौख्यमनर्थगमं च बहुप्रकारं जनयति मिश्रायां मि
श्राचयात्रायां च वक्ष्यति निमित्तानुचरं सूक्ष्मं देहं द्वियमनुत्तरम् तेजोत्येतत् शरीरस्थं त्रिकालफलविन्नृणाम् प्रीतयेन मनो नार्थेनासिद्धावभि
नंदति तस्मात्सर्वात्मना यातुरनुमेयं यथामनः शुभाशुभानि सर्वाणि निमित्तानि स्युरेकतः एकतश्च मनः शुद्धिस्तद्विशुद्धिर्जयावहा इति कथित
फलविपाकैरिति ग्रहाणां दशासु यानि फलानि शुभान्यशुभानि वा कथितान्युक्तानि तानि यः पुरुषो भुंकेत स्य पुरुषस्य तद्ग्रहदशावर्तते इति ज्ञेयं

कथितफलविपाकैस्तर्कयेद्वर्तमानां परिणमति फलोक्तिः स्वप्नचिंतास्ववीर्यैः । २२ ।

एतदुक्तं भवति यादृशं फलं शुभमशुभं वा पुरुषस्योपलभ्यते तच्च यस्य ग्रहस्य दशायां पठितं सा तस्य दशानरस्य वर्तते इति ज्ञेयं एवं वर्तमानां दशां त
र्कयेत्क्षयेदित्यर्थः एवं छायावशेनांतरात्मावशेन फलपंक्तिवशेन वा गणितस्य जातकस्य वर्तमानां दशां वदेत् अथ सौरदशायां मशुभायां व्यंगत्व
मुक्तं न च शुभायां अशुभायां मथनैकेषां व्यंगत्वं दृष्टं शुक्रदशायां शुभायां निधिप्राप्तिरुक्ता न च सापिष्टातदर्थमाह परिणमति फलोक्तिरिति अ
वीर्यैः बलहीनैः ग्रहैः फलानि यानि शुभान्यशुभानि वा दत्तानि तत्फलोक्तिः फलाप्तिः स्वप्ने स्वप्नावस्थायां परिणमत्यनुभूयते चिंतायां मनोरथेन वे
ति केचिच्छुभफलदशायां तादृगेवान्तराख्या इति पठन्ति पठित्वैवं व्याचक्षते यथा शुभायां दशायां मन्तराख्यांतर्दशाशुभायदिमवति तदा बहु

जनयति पुंसां सौख्यमर्थगममिति अर्थादेवा शुभायां दशायां अशुभांतर्दशां सौख्यमनर्थगमं च बहुजनयति अनेन व्याख्यानेन शुभायां मशु
भायां च शुभाशुभानि भवन्ति मिश्रफलं प्रयच्छन्ति न चैतदिष्यते यस्मादुक्तं एकैर्गोर्द्वमपहृत्य ददाति तु स्वमिति अत्र दशापतेः फलमपहृत्या
तर्दशापतिरेव स्वं फलं ददातीति ज्ञेयं अन्यथापहृत्येति निरर्थकं स्यादिति तस्मात्पूर्वपाठः श्रेयान् द्वितीयः प्रमादपाठः प्रथमपाठेन विना छायां शु
भाशुभत्वमनुमातुं न शक्यत इति ॥ २२ ॥ अथैकग्रहदत्तयोः फलयोः सदृशयोर्नाशो भवति मिश्रदत्तानां बहूनामपि पंक्तिरेव भवतीत्येतद्वसन्त
तिलकेनाह एकग्रहस्येति सर्वाण्येव फलानि नाम सवर्ज्यं स्वदशायां ग्रहः प्रयच्छतीत्युक्तं तत्रैकेन ग्रहेण यदा सदृशं विरुद्धं फलद्वयं दत्तं भवति

एकग्रहस्य सदृशे फलयोर्विरोधेनाशं वदेद्यदधिकं परिपच्यते तत् ।

नान्योग्रहः सदृशमन्यफलं हि नस्ति स्वां स्वां दशामुपगताः स्वफलप्रदाः स्युः ॥ २३ ॥

तस्मिन् सदृशे तुल्ये द्वयोः फलविरोधे सति नाशो भवति तस्य फलद्वयस्य वदेद्ब्रूयात् कीदृशं तद्विरुद्धमित्यत्रोच्यते यथा कश्चिद्ग्रहः कयापि
युक्त्या दशाफलादिना सुवर्णदो भवति स एवान्यया युक्त्या अष्टवर्गफलयोगफलदृष्टिफलभावफलानामन्यतमेन सुवर्णापहारी भवति तदा
फलद्वयेऽपि सुवर्णसम्बन्धोऽस्तीति सादृश्यं स्वर्णदानापहारिणाविति विरोधः एवमेकस्य ग्रहस्य सदृशे फलयोः विरोधेनाशं वदेत् न सुवर्णलाभो
न चापहानिरिति यदधिकं परिपच्यते तत एकेनापि ग्रहेण फलद्वयं दत्तमन्यरूपं तयोः मध्याद्यदधिकं तत्परिपच्यते भवति यथा कश्चिद्ग्रहो नि

बृ.जा.
१९०१

दिष्टप्रकारद्वयेन सुवर्णदः स एव प्रकारेणैकेन सुवर्णापहारीतदा द्वयोरधिकत्वात्तद्वानस्य सुवर्णददात्येव नापहरति अथवा प्रकारद्वयेन सुवर्णापहारीप्रकारेणैकेन सुवर्णदः तदा पहरणस्याधिकत्वादपहरत्येव अथवा सुवर्णापहारीरूप्यदश्च तथापि द्वे असदृशे असदृशत्वादधिकं परिपश्यते सुवर्णापहारीरूप्यदश्च भवति इति केचित् नान्योग्रह इति अन्येन ग्रहेण दत्तं सदृशं विरोध्यपि फलं नान्योग्रहोपि हिनस्त्यपहरति चथाकरिचद्ग्रहः सुवर्णदो भवत्यन्यश्च सुवर्णापहारी तदा तस्मिन् सुवर्णदः स्वदशायां सुवर्णददाति स्वदशायां सुवर्णापहारीचापहरति अनेनैतदुक्तं भवति यथैकग्रहस्य सदृशफलयोर्विरोधे समग्रजन्मांतरेपि फलनाशं वदेत् अत्र विरुद्धयोरपि फलयोः नाशं वदेत् यतः सुवर्णदोग्रहः स्वा

॥ इति श्रीबृहज्जातके दशान्तर्दशाऽध्यायोऽष्टमः समाप्तः ॥ अथाष्टकवर्गाध्यायप्रारम्भः ।

स्वादर्कः प्रथमायबंधुनिधनद्वयाज्ञातपोद्यूनगोवक्रात्स्वादिवतद्वदेवरविजाच्छुक्रात्स्मरान्त्यारिषु ।

मात्मीयां दशामुपगतः प्राप्तः सुवर्णलाभं करोति सुवर्णापहारी स्वदशामुपगतः प्राप्तः सुवर्णमपहरति एतदष्टकवर्गफलम् विनाशयतस्तत्रैकस्य ग्रहस्य फलसदृशयोरपि तुल्यसंख्ययोः फलयोर्नाशो भविष्यति तथा च भविष्यति तथा तत्रैव प्रतिपादयिष्याम इति ॥ २३ ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां बृहज्जातके विवृत्तौ दशान्तर्दशाऽध्यायोऽष्टमः ॥ ८ ॥

अर्थाष्टकवर्गाध्यायो व्याख्यायते तत्रांतर्दशाफलमिति पूर्वमेवोक्तं तत्प्रदर्शयितुं नास्थिरस्याष्टकवर्गफलस्यावसरः लग्नाष्टमाः सर्वे एव

टी.

॥१९०॥

ग्रहास्तेभ्यः सकाशादेकैकस्य ग्रहस्य चारवशाद्वाशौ विचरतः शुभाशुभफलमष्टकवर्गे निरूप्यते तत्रादावेवार्काष्टकवर्गशार्दूलविक्रीडितेनाह स्वादर्क इति यत्र राशौ जन्मसमये पुरुषस्यादित्यः स्थितः स एव तस्य स्वस्थानमुच्यते एवमन्येषामपि ग्रहाणां ज्ञेयम् यो यत्र व्यवस्थितः स एव तस्य स्वस्थानं तस्मात् स्वादर्कः प्रथमायबंधुनिधनद्वयाज्ञातपोद्यूनगः प्रथमैकादशचतुर्थाष्टमाद्वितीयदशमनवमसप्तमेषु १।११।१४।८।२।१०।१।७ एतेषां स्थानानां संज्ञाः प्रागेव व्याख्याताः अतः पुनर्नोच्यन्ते एषामर्कन्यास एव व्याख्यानमिति सर्वत्र ज्ञेयम् एतेषु स्थानेषु पुनः स्वात्स्थानादर्कः सूर्यः शुभः इष्टफलदः अर्थादेवान्यस्थानेष्वशुभानिष्टफलदः यतो वक्ष्यति इति निगदितमिष्टनेष्टमन्यदित्येवं स

जीवाद्धर्मसुतायशत्रुपुदशत्रयायारिगः शीतगोरेष्वेवान्त्यतपः सुतेषु च बुधाल्लग्नत्सबन्ध्वंत्यगः । १ ।

यत्र ज्ञेयम् वक्रात्स्वादिवक्रादंगारकात्स्वादात्मायस्थानादिवशुभः येष्वेव स्थानात्तेष्वेवांगारकात् १।११।१४।८।२।१०।१।७ एतेष्वर्को भौमाच्छुभः तद्वदेवरविजातसूर्यपुत्रात् तद्वदेव येष्वेव स्थानेषु स्वाच्छुभस्तेष्वेव सौरात् १।११।१४।८।२।१०।१।७ एतेषु सौरादर्कः शुभ इति सर्वत्रा नुवर्तते शुक्रात्स्मरान्त्यारिषु स एवार्कः स्मरान्त्यारिषु सप्तमद्वादशपष्ठेषु शुक्रात् शुभः ७।१२।६ जीवाद्धर्मसुतायशत्रुपु जीवाद्बृहस्पतिस्थानात् धर्मसुतायशत्रुपु नवमपंचमैकादशपष्ठेषु शुभः ९।५।११।६। दशत्रयायारिगः शीतगोः शीतगोश्चन्द्रान् दशत्रयायारिगः दशतृतीयैकादशपष्ठगः शुभः १०।३।११।६। एतेष्वेवांत्यतपः सुतेषु च बुधात् शुभः एष्वेव प्रागुक्तेषु चन्द्रस्थानेषु दशत्रयायारिषु च शब्दात्तथांत्यतपः सुतेषु द्वा

बृ.जा
१९१॥

दशानवपंचमेपुबुधाच्छुभः १०।३।११।६।१२।९।५ लग्नात्सवन्ध्वन्त्यगः सहशब्देनप्रागुक्तानिचन्द्रस्थानान्यनुकृष्यन्ते तेनांत्यतपःसु
तस्थानानीति सर्वत्रपरिभाषा तेनैतेपुचन्द्रस्थानेषुदशत्रयायारिपुसवन्ध्वन्त्येषुचतुर्थद्वादशसहितेषुगतोलग्नानुदयाच्छुभः १०।३।११।६
१।१२ तथाचसत्यः स्वात्स्थानादिवसकरस्तृतीयपण्ठांत्यभंत्रिकोणानि हित्वेष्टः ३।६।१२।५ एतानिर्वर्जयित्वातान्येव वराहमिहिरद
र्शितानिस्थानानिजातानि १।११।१।८।२।१०।९।७ सौरस्यतुसहजारिसुतांत्यसंज्ञानिहित्वेष्टइत्यनुवर्तते ३।६।५।१२ एतानिर्वर्जयित्वा
तान्येववराहमिहिरदर्शितानिस्थानानिजातानि १।११।१।८।२।१०।९।७ चन्द्रादशमैकादशतृतीयपण्ठोपगः शुभःसूर्यः १०।११।३।६

लग्नात्षट्त्रिदशायगःसधनधीधर्मेपुचाराच्छशीस्वात्सास्तादिपुसाष्टसप्तसुरवेःपट्त्रयायुधीस्थोयमात् ॥

जीवात्त्रिकोणयोः पण्ठस्तैकादशश्रेष्ठः ९।५।६।११ प्रथमद्वितीयसप्तमचतुर्थनैधनगतान् विनाराशीन् सौम्यादिष्टःसूर्यः१।२।७।१।८
एतानिर्वर्जयित्वातान्येववराहमिहिरप्रदर्शितानिस्थानानिजातानि १०।३।११।६।१२।९।५ कुजस्तुसहशार्कपुत्रेण १।११।१।८।२।१०
९।७ दशमैकादशपण्ठतृतीयगोत्यश्चतुर्थगोलग्नान् १०।११।६।३।१२।४ शुक्रस्थानाद्रविः पट्सप्तमद्वादशेषमवतीष्टः ६।७।१२ तथा
चसूक्ष्मजातके केंद्रायाष्टाद्विनवस्वर्कःस्वादर्किमौमयोश्चशुभःपट्सप्तांत्यपुसितात्पडायुधीधर्मगोजीवात् उपचयगोर्कश्चन्द्रादुपचयनव
मान्त्यधीयुतः सौम्यात् लग्नादुपचयबंधुव्यवस्थितः शोभनःप्रोक्तः इतिआदित्याष्टकवर्गः ॥ १ ॥

अथचंद्राष्टकवर्गेशाद्विलविक्रीडितेनाह लग्नात्षडिति लग्नात्षट्त्रिदशायगः शशीचंद्रः लग्नादुदयात्षडित्यादिगःषष्टतृतीयदशमैकादशे
पुस्थानेषुशुभः ६।३।१०।११ सधनधीधर्मेपुचाराच्छशी सहशब्देनप्रागुक्तान्येवस्थानान्यनुक्षिप्यन्ते शशीचंद्रःआराद्रौमादिष्वेवषट्त्रिद
शायेपुधनधीधर्मसहितेषुद्वितीयपंचमनवमयुक्तेषुशुभः ६।३।१०।११।२।५।९। स्वात्सास्तादिपुआत्मीयस्थानादेष्वेवषट्त्रिदशायेपुसा
स्तादिपुसप्तमप्रथमसहितेषुशुभः शशी६।३।१०।११।७।१साष्टसप्तसुरवेरादित्यादेष्वेवस्थानेषुसाष्टसप्तसुअष्टमसप्तमसंयुक्तेषु ६।३।१०।
११।८।७।शुभःपट्त्रयायुधीस्थोयमात् यमात्सौरात् पट्त्रयायुधीस्थःषष्टस्तृतीयैकादशपंचमस्थानस्थःशुभः ६।३।११।५ धीत्रयायाष्टमकं

धीत्रयायाष्टमकंटकेपुशशिजाजीवाद्ययायाष्टगः केंद्रस्थश्चसितातुधर्मसुखधीत्रयायास्पदानंगगः ॥ २ ॥

टकेपुशशिजात् शशिजाद्वुधाद्वुधस्थानाद्धीत्रयायाष्टमकंटकेपुपंचमतृतीयैकादशाष्टमकेंद्रेषुशुभः शशी ५।३।११।८।१।१।७।१० जीवाद्य
यायाष्टगःकेंद्रस्थश्चजीवाद्गुरुस्थानाद्ययायाष्टगः केंद्रस्थश्चद्वादशैकादशाष्टमकेंद्रस्थश्चशुभश्चंद्रः१२।११।८।१।१।७।१०सितातुधर्मसु
खधीत्रयायास्पदानंगगः सिताच्छुक्रार्द्धमसुखधीत्रयायास्पदानंगेपुनवमचतुर्थपंचमतृतीयैकादशदशमसप्तमेषुशुभः ९।१।५।३।११।१०
७ तथाचसत्यःषष्टैकादशसप्तमतृतीयदशमादिसंस्थितश्चंद्रः स्वादिष्टः६।११।७।३।१०।१ सौरस्यतुसहजारिसुतायसंस्थितश्चशुभः ३।
६।५।११ रिपुनिधनसहजसप्तमदशमैकादशसंस्थितःसूर्यात् ६।८।३।७।१०।११ लग्नात्तृतीयदशमारिहामसंस्थितःशुभश्चंद्रः ३।१०

टी०

॥९१॥

बु.जा.
१९२॥

१६।११ भ्रातृसुतकर्मधनलाभधर्मरिपराशिगः कुजादिष्टः ३।५।१०।२।११।१६ जीवात्तृतीयपण्ठाद्विनवमसुतवर्जितोऽपिष्टः ३।६।२।९।
५ एतानिवर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरपठितानि स्थानानि जातानि १२।११।८।१।४।७।१० प्रथमद्वितीयपण्ठाष्टमांत्यवर्ज्येषु मार्गवादि
ष्टः १।२।६।८।१२। एतानिवर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरपठितानि स्थानानि जातानि ३।४।५।७।९।१०।११ पण्ठधनधीनवमपश्चिमवर्ज्येषु
बुधधातुप्रशस्तश्च ६।२।५।९।१२ एतानिवर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरपठितानि स्थानानि जातानि १।३।४।७।८।१०।११ तथा च सूक्ष्म
जातके शस्युपचयेषु लग्नात्साध्यमुनिः स्यात्कुजस्तनवधीस्थः सूर्यात्साष्टस्मरगस्त्रिपडायसुतेषु सूर्यसुतात् ज्ञात्केन्द्रात्रिसुतायाष्टमगुरोर्व्यय

वक्रस्तूपचयेष्विनात्सतनयेष्वाद्याधिकेषु दयाच्चंद्रादिग्विफलेषु केंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः स्वाच्छुभः ।

धर्मायाष्टमकेंद्रगोर्केतनया ज्ञात्पट्टत्रिधीलाभगः शुक्रात्पट्टव्ययलाभमृत्युषु गुरोः कर्मांत्यलाभारिषु । ३।

मवाष्टकेंद्रेषु त्रिचतुःसुतनवदशसप्तमायगश्चंद्रमाः शुभः शुक्रात् इति चंद्राष्टकवर्गः । २। अथ मौमाष्टकवर्गं शार्दूलविक्रीडितेनाह वक्रस्तूप
चयोऽपिनादिति वक्रो गारकः इनादादित्यादुपचयेषु त्रिषडैकादशदशमेषु सतनयेषु पंचमस्थानसहितेषु शुभः ३।६।१०।११।५ आद्याधिकेषु
दयाद्वक्रः शुभः उदयाल्लगनादेष्वेवोपचयेष्वाद्याधिकेषु प्रथमस्थानयुक्तेषु शुभः ३।६।१०।११।५।१ चंद्रादिग्विफलेषु चंद्रस्थानादेष्वेवोपचयेषु
दिग्विफलेषु दशमस्थानफलवर्जितेषु तेषु दशमस्थानेन शुभं नाप्यशुभं फलकरोतीत्यर्थः ३।६।११ एतेषु शुभः केंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः स्वाच्छुभः

दी०

॥९२॥

स्वादात्मियस्थानात्केन्द्रनिधनप्राप्त्यर्थगः केंद्राष्टमैकादशद्वितीयगः शुभः १।४।७।१०।८।११।२ धर्मायाष्टमकेंद्रगोर्केतनयात्सौराद्धर्माया
ष्टमकेंद्रगः नवमैकादशाष्टमकेंद्रगतः शुभः ९।११।८।१।४।७।१० ज्ञात्पट्टत्रिधीलाभगः ज्ञात्बुधात्पट्टत्रिधीलाभगः पण्ठतृतीयपंचमैकादशग
तः शुभः ६।३।५।११ शुक्रात्पट्टव्ययलाभमृत्युषु शुक्रस्थानात्पण्ठद्वादशैकादशाष्टमेषु शुभः ६।१२।११।८ गुरोः कर्मांत्यलाभारिषु गुरोः जीवा
दशमद्वादशैकादशपण्ठेषु शुभः १०।१२।११।६ तथा च सत्यः द्वादशपंचमनवमतृतीयपष्ठान्विना कुजस्त्वष्टः स्वस्थानात् १२।५।९।३।६
एतानिवर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरपठितानि स्थानानि जातानि १।४।७।१०।८।११।२ सौरस्यतुनवमाभ्यधिकेषु त्र्यनर्थेषु एष्वेव दि

द्व्याद्यायाष्टतपःसुखेषु भृगुजात्सत्र्यात्मजेष्विदुजः साज्ञास्तेषु यमारयोर्व्ययरिषु प्राप्त्यष्टगोवाक्पतेः ।

तायस्थानं विना नवमाभ्यधिकेषु ११।८।९।१।४।७।१०।१। मौमस्तृतीयपंचमदशमैकादशरिपुस्थितः सूर्यादिष्टः ३।५।१०।११।६ चंद्रान्म
ध्यमोदशमपण्ठसहजलामेषु १०।६।३।११ दशमैकादशपण्ठांत्यगः कुजः भूमिजः पूजितो गुरुस्थानात् १०।११।६।१२ पण्ठैकादशपंचमतृ
तीयगः शुभः सौम्यात् ६।११।५।३ अंत्यायाष्टमपण्ठगः कुजः पूजितः शुक्रात् १२।११।८।६ प्रथमैकादशदशरिपुसहजोपगतश्च होरायाः १।
११।१०।६।३ तथा च स्वल्पजातके भौमः स्वादाय स्वाष्टकेंद्रगः त्र्यायपट्टसुतेषु बुधात् जीवादशाय शत्रुव्ययेष्विना दुपचयसुतेषु दयादुपच
यतनुषु त्रिषडायोऽपिदुतः समोदशमः चंद्रस्थानादुपचयेषु दशमवर्जितेषु शुभः दशमेषु भोपिन भवति ३।६।११ भृगुतोऽप्यष्टायेषु १२।६।११

बृ.जा
१९३॥

असितात्केंद्रायनववसुषु १।४।७।१०।११।१८ इतिभौमाष्टकवर्गः ॥३॥ अथबुधस्याष्टकवर्गशार्दूलविक्रीडितेनाह दद्याद्यायाष्टतपइति
इन्दुजोबुधः भृगुजाच्छुक्रात् दद्याद्यायाष्टतपःसुखेषु द्वितीयप्रथमैकादशाष्टमनवमचतुर्थेपुसत्र्यात्मजेषुतृतीयपंचमयुक्तेषुगुमः २।१।११।
८।१।४।३।५ साज्ञास्तेषुयमारयोः एष्वेवदद्याद्यायाष्टतपःसुखेषुसाज्ञास्तेषुदशमसप्तमसहितेषु यमारयोः शनैश्चरांगारकयोः यमात्
२।१।११।८।१।४।१०।७ आराच्छुभः व्ययारिपुप्राप्त्यष्टगोवाक्पतेः वाक्पतेःजीवात् द्वादशपष्ठैकादशाष्टमगतः शुभः १२।
६।११।८ धर्मायारिसुतव्ययेषुसवितुःसूर्यान्नवमैकादशपष्ठपंचमद्वादशेषुगुमः १।११।६।५।१२ स्वात्साद्यकर्मत्रिगःस्वादात्मीयस्था

धर्मायारिसुतव्ययेषुसवितुः स्वात्साद्यकर्मत्रिगः षट्स्वायाष्टसुखास्पदेषुहिमगोःसाद्येषुलग्नाच्छुभः । ४ ॥

नादेष्टेवधर्मादिषुस्थानेषुसाद्यकर्मत्रिकेषु प्रथमदशमतृतीयसहितेषुगतःशुभः १।११।६।५।१२।१।१०।३ षट्स्वायाष्टसुखास्पदेषुहि
मगोश्चन्द्रात् षष्ठद्वितीयैकादशाष्टमचतुर्थदशमेषुगुमः ६।२।११।८।४।१० साद्येषुलग्नाच्छुभः एष्वेवषष्ठ्यादिषुस्थानेषुसाद्येषुप्रथम
स्थानसहितेषुलग्नाच्छुभः६।२।११।८।४।१०।१ तथाचसत्यः स्वात्स्थानाच्छाशितनयोद्वितीयसप्तमचतुर्थनिधनानिहित्वेष्टः २।७।४।८
एतानिर्वर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि १।३।५।६।९।१०।११।१२ सूर्यस्यतुलामारिसुतांत्यनवमस्थः ११।६
५।१२।९सुतसहजपष्ठपरिचमवर्जितेषुमण्डलेषुबुधस्त्विष्टः सौराराभ्यांस्थानादविकल्प्याच्छास्त्रनियमेन५।३।६।१२ एतानिर्वर्जयित्वा

तान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि१।१।४।२।८।९।१०।७ लग्नाच्छुक्रोयेषुप्रशस्यतेतेषुचन्द्रजस्तस्ययेषुस्थानेषुलग्नाच्छुक्रः
शुभस्तेष्वेवस्थानेषुशुक्रस्थानाद्बुधः शुभोभवतिशुक्राष्टकवर्गःपठ्यते लग्नादिष्टशुक्रोरिपुसप्तमदशमपरिचमानिहत्वा६।७।१०।१२एतानि
स्थानानिर्वर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि १।२।३।४।५।८।९।१० एतेषुस्थानेषुशुक्रस्थानाच्छुभोबुधः अन्त्यो
पान्त्याष्टमशत्रुभेषुजीवाद्बुधःश्रेष्ठः १२।११।८।६ दशमस्वलाभषष्ठ्याष्टमेषुचन्द्राद्बुधश्चतुर्थेच १०।२।११।६।८।४ लग्नाच्चेष्टोद्यूनान्त्य
नवमसुतसहजवर्जेषु ७।१२।९।५।३ एतानिर्वर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि२।६।१०।११।८।४।१ एतेषुलग्ना

दिक्स्वायाष्टमदायबन्धुपुकुजात्स्वात्सत्रिकेष्वांगिराः सूर्यात्सत्रिनवेषुधीस्वनवदिग्ग्लभारिगोभार्गवात् ।

छुभः तथाचस्वल्पजातके सौम्योत्प्रेष्टनवायात्मजेष्विना १२।६।९।११।५ त्स्वात्त्रितनु ३।१ दशयुतेषु१० चन्द्राद्विरिपुदशायाष्टसु
खगतः २।६।१०।११।८।४ सादिषुविलग्नात्प्रथमसुखायाद्विनिधनधर्मेषु१।४।११।२।८।९ सितात्त्रिधीसमेतेषु३।५ साज्ञास्मरेषु१०।७ सौरा
रयोर्व्ययारिपुवसुषु १२।११।६।८ गुरोः इतिबुधस्याष्टकवर्गः ॥ ४ ॥ अथजीवस्याष्टकवर्गशार्दूलविक्रीडितेनाह दिगिति दिक्स्वा
याष्टमदायबन्धुपुकुजादंगिराइति अंगिराजीवः कुजादंगारकाद्दशमद्वितीयप्रथमाष्टमसप्तमैकादशचतुर्थेषुगुमः १०।२।१।८।७।११।४
स्वात्सत्रिकेष्वांगिराःस्वादात्मीयस्थानादंगिराःगुरुः पूर्वोक्तेषुदिक्स्वायादिषुसत्रिकेषुतृतीयस्थानसहितेषुगुमः १०।२।१।८।७।११।४।३ सू

टी०

॥९३॥

बृ.जा.
१९४१

[illegible]

लस्वकात्स्थानात्चन्द्राष्टकवर्गः पठ्यते षष्ठ्यननवमपश्चिमवर्ज्येषु बुधात्प्रशस्तश्च ६।२।१।१२ एतानि स्थानानि वर्जयित्वा जातानि १।३।४।५।७।८।१०।११ अत्र पंचमद्वितीययोः स्थानयोः वराहमिहिरेण सह भेदः अत्र च वराहमिहिरेण यवने श्वरमतमंगीकृत्या द्वितीयस्थानस्य शुभत्वमंगीकृतं तथा च यवने श्वरः स्वस्थानगः स्थानसुवर्णमानप्राप्तिद्वितीये च गुरुः करोति एवं द्वितीये च शुभः विवाददैन्याध्वगदस्त्रिकोणे तस्मात्पंचमेन शुभः एष्वेवाकारादिष्टो नवमाभ्यधिकेषु भवनेषु १।३।४।५।७।८।१।१०।११ अत्रादिपंचमद्वितीययोः वराहमिहिरेण यवने श्वरमतमंगीकृतं तथा च यवने श्वरः स्थाने रवेर्बुद्धिसुहृद्नाप्तिं करोति जीवो धनदो द्वितीये एवं द्वितीये शुभत्वाद् वराहमिहिरेणांगीकृतं रुजापीडाध्वदारिद्र्यसू

119811

रिः स्यात्पंचमेन शुभः आत्मसहजेषु सहजमवनं त्रिनाकुजाच्च गुरुरिष्टः १।४।५।७।१०।११ अत्रापि पंचमद्वितीययोः वराहमिहिरेण सहभेदः
अत्रापि यवनेश्वरः गुरुः कुजस्थानगतोऽरिहंता द्वितीयगस्तु द्यातिहर्षदाता तस्माद्वराहमिहिरेण द्वितीयस्थानमंगीकृतं जामित्रगोव्याध्यरि
शोककारी एवं सप्तमस्थानं नांगीकृतं द्वादशरिपुपंचमतृतीयसंज्ञेषु शुभः सौरात् १।२।६।५।३ दशमैकादशनवमद्वितीयषट्पंचमेषु भृगोः जी
वदृष्टः १०।११।१।२।६।५ चंद्राज्जामित्रनवमसुतलाभकोशक्षेपगुरुः शुभः ७।९।५।११।२ प्रथमद्वितीयपंचमचतुर्थधर्मारिलामदशमस्थः
सौम्याद्गुरुरिष्टः १।२।५।४।९।६।११।१० जीवोल्लगनादेवमिष्टः सजामित्रः १।२।५।४।९।६।११।१०।७ तथा च स्वल्पजातके जीवो भौमा

लग्नादासुतलाभरंधूनवगःसांत्यःशशांकात्सितःस्वात्साज्ञेषुसुखात्रिधीनवदशच्छिद्रापितगःसूर्यजात्

द्वयायाष्टकेंद्रगो २।११।८।१।४।७।१० कर्तस्वधर्मसहजेषु २।११।८।१।४।७।१०।१।३ स्वात्सत्रिकेषु २।११।८।१।४।७।१०।३ शुक्रान्न
वदशालामस्वधीरिषु १।११।२।५।६ शशिनःस्मरत्रिकोणार्थलामग ७।१।५।२।११ स्त्रिरिषु धीव्ययेषु यमात् ३।६।५।१२ नवदिक्सुखाद्य
धीस्वायशत्रुषु ज्ञा १।१०।४।१।५।२।११।६ त्सकामगोलगनात् १।१०।४।१।५।२।११।६।७ इति जीवाष्टकवर्गः ॥ ५ ॥

अथशुक्रस्याष्टकवर्गशार्दूलविक्रीडितेनाह लग्नादिति सितःशुक्रः लग्नादासुतलाभरंधूनवगः शुभः लग्नात्प्रभृतिसुतस्थानंपंचमयावत्तथा
लाभरंधूनवगःसितःशुभःतेषुप्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमैकादशाष्टनवमेषुलग्नाच्छुक्रःशुभः १।२।३।४।५।११।८।९ सांत्यःशशांकात्स

30

35

1941

वृ.जा.
१९६॥

सुरगुरोःप्राप्त्यंत्यधीशत्रुषुसुरगुरोःजीवादेकादशद्वादशपंचमषष्ठेषुशुभः१११२५६ तथाचसत्यः एकादशपंचमषष्ठगोर्कजःस्वाच्छुभस्तु
तोयेच १११५६३ स्थानान्निशाकरस्यतुपंचमवर्ज्यस्वर्थेष्वेव १३६ येष्वात्मनोरविस्तेषुमास्करिस्तादृशोरविस्थानात् आदित्याष्ट
कवर्गेपठ्यते स्वात्स्थानादिवसकरस्तृतीयषष्ठांत्यभत्रिकोणानिहित्वेष्टः ३६११२५९ एतानिहित्वाजातानि १२४१७९१०१११८
अत्रवराहमिहिरादभ्यधिकंनवमंस्थानंतच्चयवनेश्वरविरोधित्वावराहमिहिरेणेत्युक्तं तथाचयवनेश्वरः पापप्रवृत्तिंनवमेविधत्तइतिजीवादी
ष्टःषट्पंचमपश्चिमैकादशस्थश्च ६५११२१११ भ्रातृसुतविजयलामांत्यकर्मगःपुष्कलानृणां भौमस्थानात्सौरिः ३५६११११२१०

इतिनिगदितमिष्टनेष्टमन्यद्विशेषादधिकफलविपाकंजन्मभात्तत्रद्वयः

षष्ठांत्योपांत्यगःशुक्रात्६११२११ दशमैकादशषष्ठाष्टमांत्यनवमोऽर्कजःसौम्यात्१०१११६१८१२९ स्थानादिष्टोलग्नान्छुभस्तुलग्नान्
यथासूर्यःआदित्याष्टकवर्गेपठ्यते दशमैकादशषष्ठतृतीयगोलग्नगश्चतुर्थश्चलगात् १०१११६१३११४ तथाचस्वल्पजातके स्वात्सौर
स्त्रिसुतायारिगः ३५१११६१कुजादंत्यकर्मसहितेषु ३५१११६११२१० स्वायाष्टकेंद्रगोर्का२१११८११४१७९० च्छुक्रात्षष्ठांत्यला
भेषु ६११२१११ त्रिषडायगःशशांका ३६१११ दुदयात्समुखाद्यकर्मगो ३६१११४१११० थगुरोःसुतषट्पंचमयगो ५६११२१११ जा
द्वययारिपुदिङ्मनवाष्टस्थः१२१११६११०१९८ इतिसौरस्याष्टकवर्गः ॥७॥ अथाष्टकवर्गफलनिरूपणार्थमाखिन्याह इतिनिगदितमिति

टी०

॥९६॥

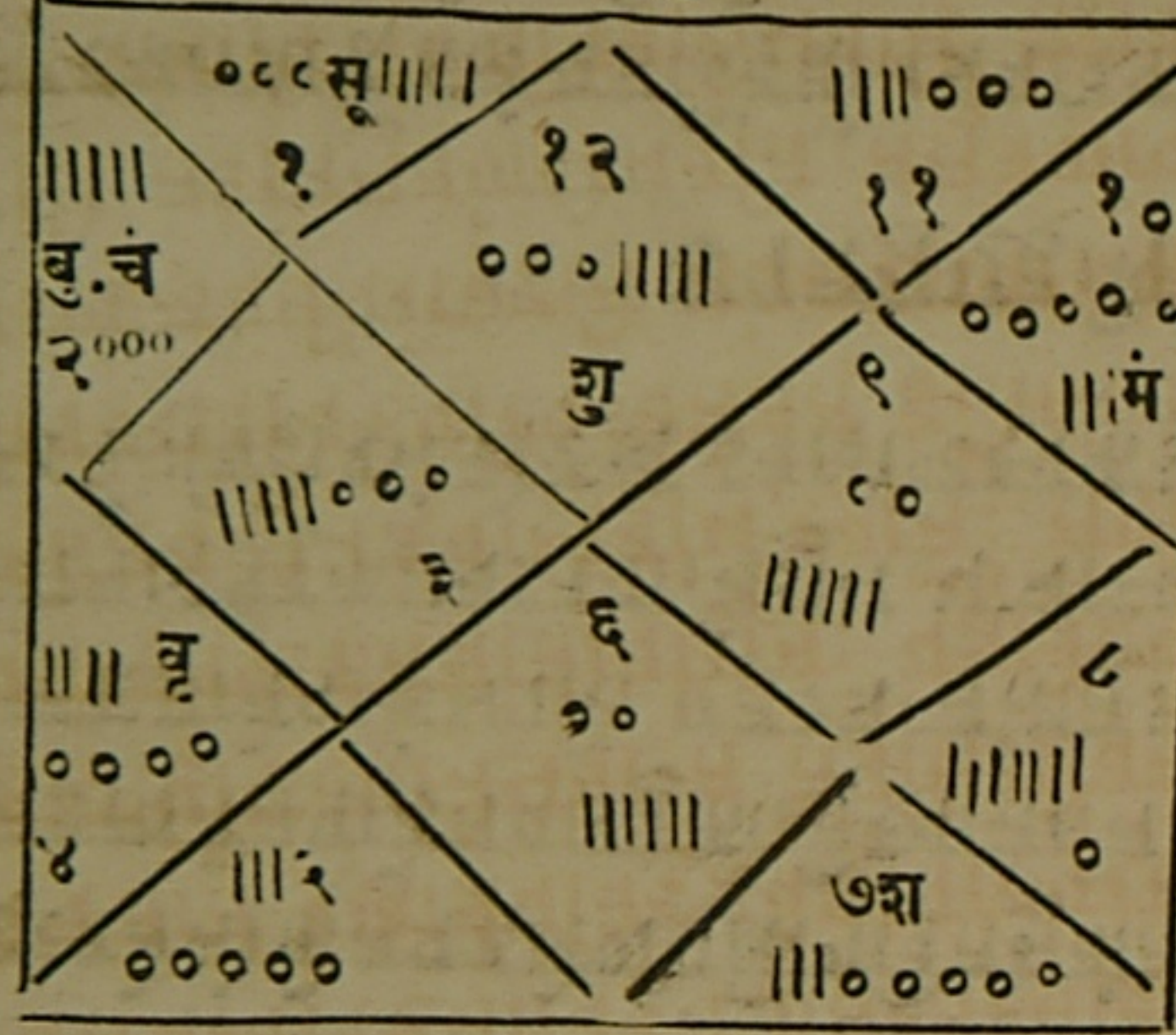
इत्यनेनोक्तेनप्रकारेणयन्निगदितमुक्तंदिष्टनेष्टमन्यत् यदन्यंनिगदितंतत्सर्वमनिष्टमशोभनम् एतदुक्तंभवति स्वादर्कःप्रथमायबंधुनिध
नइत्यनेनपाठेनयान्युक्तानिस्थानानितेषांश्रेष्ठफलंविशेषादधिकफलविपाकेएवमिष्टानिष्टयोः फलयोःविशेषात्संशोधनादधिकमिष्यते
नत्फलविपाकंभवति एतज्जन्मभात्जन्मकालेयत्रस्थनेत्रशःस्थिताः तस्मात्स्थानाच्छुभाशुभानिफलानिप्रयच्छति नतथाकालाकांतरा
शितःएतदुक्तंभवतियानिशुभस्थानान्याचार्येणपठितानितानिबिंदूपलक्षितानिकार्याणिन्यशुभानितानिरेखोपलक्षितानि ततइष्टानि
ष्टयोःविशेषमंतरेकत्वाऽवाशेष्टस्यफलस्यपंक्तिरिति यत्रविद्वेष्टकं जातंतत्रशुभफलंसंपूर्णंयत्रचषड्विंदवस्तत्रपादोनफलम् यत्रचविंदुव

उपचयगृहमित्रस्वोच्चगैःपुष्टमिष्टत्वपचयगृहनीचारातिगैर्नैष्टसंपत् ८ इत्यष्टकवर्गः ९

तुष्टयंतत्राद्वैफलं यत्रविंदुद्वौतत्रपादफलं अशुभफलस्येवंरेखाभिःकल्पनाकार्या तत्रचानिमिषपरमांशकोविलग्नइत्यत्रप्रयोगेजातस्यांश
रकस्याष्टकवर्गउदाह्रियते तत्राचार्यपठितानिस्थानानिबिंदूपलक्षितानिकार्याणिअपठितानि अशुभानिस्थानानिरेखोपलक्षितानिकार्या
णि तद्यथाग्रहसंस्थाभौमलग्नगतःशुक्रःमवेद्वितीयस्थानस्थोर्कः तृतीयेवृषचंद्रबुधोपचमस्थानेर्कटस्थोजिविः अष्टमेतुलायांशनैश्चर
एकादशेमकरस्थोभौमः अनयाग्रहसंस्थयाप्रदर्शयंतन्यासः वक्रस्तूपचयेष्विनात्सतनयेष्वाद्याधिकेपृथयाचंद्रादिग्विफलेषु वैद्वनिधनप्राप्त
र्धगःस्वाच्छुभः धर्मायाष्टमकेंद्रगोर्कतनयाज्जातषट्त्रिधाभगः शुक्रात्षड्व्ययलाभमृत्युषुगुरोःकर्मांत्यलामारिषु १ अष्टकुंडलि

बृ.जा
१९७॥

कान्यासः अथ शुभाशुभफलविशेषः क्रियते तत्र मेरे रेखा पंचकं बिंदुत्रयं च जातं रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्वे रेखा जाते तस्मादेवं विधेयो गेजा तस्य
सदैव चारवशा न्मेषस्थो गारकोष्ठभागद्वयेनाशुभः वृषे रेखा पंचकं बिंदुत्रयं जातम् रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्वे रेखा जाते तस्माद्वृषस्थो भौमोष्ट
भागद्वयेनाशुभो भवति मिथुने रेखा पंचकं बिंदुत्रयं च जातं रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्वे रेखा जाते तस्मिन् मिथुनस्थो भौमोष्टभागद्वयेनाशुभः कर्क
टो बिंदुचतुष्टयं रेखाचतुष्टयं च जातं तत्र नाकिंचिदवाशिष्यते तेन तत्स्थानं न शुभं न अप्यशुभं समत्वा न्मध्यमः सिंहो बिंदुपंचकं रेखात्रयं च जातं रे



खात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्विद्वयं जातं तस्मात्तस्य सदैव सिंहस्थो भौमोष्टभागद्वयेनाशुभो भवति
कन्यायां रेखाषट्कं बिंदुद्वयं च जातम् बिंदुद्वयं रेखाद्वयं चापास्यद्वे रेखाचतुष्टयं जातं तस्मात्कन्यास्थो
भौमोष्टभागचतुष्टयेनाशुभः तुलायां रेखात्रयं बिंदुपंचकं च जातम् तत्र रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्वि
द्वयं जातम् तेन तुलास्थो भौमोष्टभागद्वये तस्य दैवशुभः वृश्चिके रेखासप्तकमेको बिंदुः जातः तत्र बि
द्वे रेखां चापास्यद्वे रेखाषट्कं जातं तस्माद्वृश्चिकस्थो भौमोष्टभागषट्केनाशुभः धनुषि रेखाषट्कं बिंदु
द्वयं च जातं तत्र रेखाद्वयं बिंदुद्वयं चापास्यद्वे रेखाचतुष्टयं च जातम् एवमष्टभागचतुष्टये धान्वस्थो भौमो
सदैव शुभः मकरे रेखात्रयं बिंदुपंचकं च जातं तत्र रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्विद्वयं जातम् तेन मकर
स्थो भौमोष्टभागद्वयेनाशुभः कुम्भे रेखाचतुष्टयं बिंदुत्रयं च जातम् अत्र चंद्रस्थानात् दशमस्थानं भौम

टी०

१९७॥

स्य समत्वाद् भौमो बिंदुर्न जातस्तस्माद्रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्वे रेखा जाता तस्मात्कुम्भस्थोष्टमभागे नैकेनाशुभः मीने रेखापञ्चकं बिंदुत्र
यं च जातं रेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्यद्वे रेखाद्वयं च जातं तस्मात्मीनस्थो भौमोष्टभागद्वयेनाशुभः अस्य तो शुद्धौ स्थापना एवं शुभाशुभान्येकी
कृत्याष्टौ फलानि भवन्ति तेषां संशोधनं कृत्वा यदवाशिष्यते तदा देश्यं यत्र रेखाचतुष्टयं बिंदुचतुष्टयं च भवति तत्र समं मध्यस्थो ग्रहो भवति
यत्र रेखाषट्कं तत्रातीवाशुभः यत्र बिंदुषट्कं तत्रातीवशुभः एवं जन्मकालाक्रांतरां शिवशेन सर्वग्रहाणामष्टकवर्गः कार्यः तथा च वादरायणः
एकेन यः शुभः स्यात्पद्विभिः स्थानैः स पापदो भवति यस्तु चतुर्भिर्नैष्टः सर्वफले कल्पनाप्येवं ननु पूर्वमुक्तं एकग्रहस्य सदृशे फलयोर्विरोधेना
शं वदेद्यदधिकं परिपच्यते तत इति निगदितमिष्टं नेष्टमन्याद्विरोधादिति पुनरुक्तं उच्यते नैतत्पुनरुक्तं अष्टकवर्गविनायदुक्तमेकग्रहस्य स
दृशफलयोर्विरोधइति तत्र सदृशयोः फलयोर्विरोधेनाशो विज्ञेयः यथा स एव ग्रहः कयापि युक्त्या सुवर्णदो भवति स एव युक्त्यंतरेण सुवर्णाप
हारी तदान सुवर्णदो भवति न सुवर्णापहारी चेति यदधिकं परिपच्यते तत्र तत्रापि यदिकारणद्वयेन सुवर्णापहारी भवति कारणेनैकेन सुव
र्णदस्तथापि सुवर्णापहारी भवति न सुवर्णदः अथ कारणद्वयेन सुवर्णदः कारणेनैकेन सुवर्णापहारी तथापि कारणद्वयस्याधिक्यात् सुवर्णदइ
व एव तत्र सदृशयोः फलयोर्विरोधेनाशं वदेन्नासदृशयोः इहतु पुनः सदृशेपि फलयोर्विरोधेनाश एवेति तद्यथा वादरायणयवनेश्वरादिभिर्ग
ष्टकवर्गभिहितं अस्य ग्रहस्य स्थानादयं ग्रहः स्वस्मिन् स्थानेति प्रमानं इमानि शुभान्यशुभानि फलानि प्रयच्छन्तीति तत्रासदृशान्यपि य
दिता निफलानि भवन्ति तथापि तेषां शुभाशुभविरोधादेव नाशं वदेत् विशेषादधिकफलविपाकं जन्मभात्तन्न दद्युरिति यथा कश्चिद्ग्रहः के

बृ.जा.
१९॥

नचित्कारणेन सुवर्णदोभवत्यपरेण रूप्यापहागीच तथाप्यसदृशयोरपि फलयोर्विरोधेदानहरणात्मकेन शुभोनाप्यशुभ इतिकल्पनीयः एवंस्था
नाष्टकद्यत्रस्थानेवहृभिः शुभोभवत्यल्पेनाशुभः तत्रशुभाशुभफलविशेषकृत्वाशुभमेकंकल्पनीयं अनेनैवप्रकारेणस्थानसंज्ञामात्रेणस्था
नशुभाशुभत्वमेवाक नपृथक्फलनिर्देशायवनश्वादिवावत् यद्येवचाष्टकवर्गप्रधानं तत्तन्निहितायांगोचरफलेचन्द्रस्थानात् किमिति पृ
थक्फलनिर्देशो वराहमिहिरेणकृतः जन्मन्यायासदोर्कइत्यवमादि अत्रोच्यते तस्मादष्टकवर्गफलविशेषापाद्यदातरिच्यते तदेववक्तव्यमि
ते तेदेवपूर्वप्रत्ययनार्थमितिप्रसिद्धत्वाद्गोचरस्यान्यमतनेवांगीकृत्योक्तम् तथाच यात्रायांतेनेवाक्तं यस्यगोचरफलप्रमाणतातस्यवेध
फलमिष्यते नवाप्रायशोबहुपुसम्मतंतिदंस्थूलमार्गफलदोहिगोचरइति यवनेश्वरेणापि पृथक्पृथक्फलनिर्देशंकृत्वेतदेवाष्टकवर्गमंगी
कृतं तथाचतदाक्यं फलाष्टवर्गशुभपापलक्षेसमानकल्पावफलोप्रदिष्टौ ज्यायांस्तुयस्तस्यफलविधाययात्राविधानेन्नसमुद्भवेच पृथक्फ
लनिर्देशंकृत्वा बादरायणोप्यष्टकवर्गमवाह कष्टश्रेष्ठेतत्परं स्व्येफलेचेत्स्य तांनाशः फलयोस्तत्रवाच्यः वाच्यापंक्तियोतिरिक्तस्तयोःस्वा
तस्थानेस्थानेकल्पनेयंप्रदिष्टा उपचयगृहमित्रस्वोच्चगैःपुष्टमिति लग्नाच्चन्द्राद्वान्युपचयस्थानानि तथाभित्रक्षेत्राणिस्वोच्चच ए
तानिगमस्थानानिगुमस्थानोपलक्षणानिउपलक्षणत्वात्स्वक्षेत्रं मूलत्रिकोणञ्चगृह्यत तत्रलग्नाच्चन्द्राद्वोपचयतोग्रहःस्वक्षेत्रस्थः स्वो
च्चस्थोमित्रक्षेत्रस्थामूलत्रिकोणस्थश्चयदाशुभफलंप्रयच्छति तदातीवपुष्टफलंप्रयच्छति अत्रचश्रीदेवकीर्तिः लग्नदुपचयसंस्थश्च
न्द्राद्वास्वगृहमूलतुंगस्थः मित्रक्षेत्रगतोवाफलमतिशयितःशुभंदद्यात् लग्नाच्चन्द्राद्वान्यान्युपचयस्थानानि तथाशत्रुक्षेत्रनीचानिच

टी०

॥१८॥

तान्यशुभानितेषुस्थितोग्रहोयदाशुभफलंप्रयच्छति तदप्यतिनिरुष्टमिति अर्थदेवशुभग्रहः शुभंफलंप्रयच्छति अशुभग्रहस्थश्चाशुभम
ल्पं किमेवंविधेषुग्रहस्यजन्मकालेस्थितिरन्वेष्ट्या किंवाचारवशात्फलकल्पनेतिउच्यते जन्मकालेकथमेतत् उच्यते तत्रांतर्दर्शनतःतथा
चदेवकीर्तिः अपचयराशौजीवेशत्रुक्षेत्रेचजन्मकालेस्यात् यस्तुसदद्यात्पापंफलमतिशयितोयथाकालं यवनेश्वरश्च यस्तुस्वनीचारिगृहोप
गोन्यैर्जितोरिदृष्टोल्पतनुर्विवर्णः सूतावभूज्जन्मपतौबलस्थेसजन्मगोवन्ध्यफलोनिरुक्तःईषत्सुहृत्स्वोच्चभृदिष्टदृष्टोमित्रक्षेत्रजन्मोपचये
बलीयान् योजातकेभूत्सतुजन्मसंस्थादद्याच्छुभंनत्वशुभोप्यनिष्टं तथाचसत्यः जन्मन्युपचयमवने एकोग्रहोत्युपचयेषुपुष्टफलः अप
चयमवनापेताः पीडास्थानह्युपचयायफलकाले तुपुनश्चन्द्रवर्ज्यमन्योग्रहोबलवानेवशुभमशुभंवापुष्टफलंप्रयच्छतीति चन्द्रःशुभोपिब
लरहितः पापफलोभवति अत्रचश्रीदेवकीर्तिः पुष्टमपुष्टंस्वफलंदद्यात्सबलोबलेनहीनस्तुग्रहइवसर्वश्चन्द्रःकष्टफलोबलविहीनश्च
तथाचसत्यः स्नेहवपुंगुबलैर्विवर्जितःशत्रुमेरिसदृष्टः ग्रहइवफलमनुदद्याच्चन्द्रस्तुयदीदृशःकष्टः वराहमिहिरोप्यवलानांग्रहाणांफल
दानेअसमर्थानांयात्रायामाह नीचस्थाग्रहविजितारव्यमिभूताविरश्मयोह्रस्वाः भुजगाइवमन्त्रहताभवन्तिकार्यक्षमालग्ने यात्रायांयव
नेश्वरोपिस्ववर्गसंस्थाबालिनोविशेषाग्रहायथोदिष्टफलप्रदाःस्युः नीचेजितारचारिगृहेल्पवयिस्तिघ्नंत्यनिष्टेष्टफलप्रवृत्तिं तत्रशास्त्रेषुयानि
वान्यान्युच्चादिसंस्थानां शुभाशुभफलप्रवृत्तिप्रदर्शकानि नीचारिस्थानांमशुभफलप्रदर्शकानितानिजन्मसमयेज्ञेयानि यानिचशुभाना
मशुभानांवाफलानिग्रहवशेनैवपुष्टिप्रदर्शकानितानि चारवशात्फलदानकालेग्रहस्यज्ञेयानीति ॥ ८ ॥ इतिश्रीमद्वोत्पलविरचितायांबृ

बृ.जा.
१९९।

हज्जातकविवृत्ताऽवष्टकवर्गाध्यायो नवमः समाप्तः ॥ ९ ॥

अथातः कर्मजीवाध्यायाव्याचक्षते अनेन पुरुषेण कथं धनमर्जयितव्यमित्यध्यायेस्मिन्निरूप्यते अत्र च प्रकारद्वयेन धनदाता ग्रहो भवति
लग्नाच्चन्द्रमाच्चयोदशमस्थोग्रहः स धनदाता भवति अथ लग्नचन्द्रयोर्दशमस्थाने शून्ये भवतस्तदा लग्नचन्द्रादित्यानां ये योदशमराशय
स्तेषां येऽधिपतयस्तेषु नवांशकेषु पुरुषस्य जन्मकाले स्थितास्तेषां नवांशकानां ये ग्रहा अधिपतयस्ते ग्रहाः धनदातारो भवन्ति किंतु लग्नाच्च
न्द्राच्च ये दशमाग्रहाः ते अनेन प्रकारेण धनदातारो भवन्ति किंतु भेदकार्षिणदपतिगांशनाथा अनेन प्रकारेणैति तत्रादावेवल्लग्नचन्द्राच्च

अथकर्मजीवाध्यायोऽन्याख्यायते अर्थाप्तिः पितृपत्निशत्रुमित्रभ्रातृस्त्रीभृतकजनाद्दिवाकराद्यैः ।

होरेन्द्रोद्दशमगतैर्विकल्पनीयाभेद्वर्कारूपदपतिगांशनाथवृत्त्या ॥ १ ॥

दशमस्थो ग्रहो येन प्रकारेण धनं ददाति तथा भेदं र्कास्पदपतिगांशनाथा येन प्रकारेण धनप्रदास्तत्प्रकारद्वयप्रदर्शनं प्रहर्षिण्याह अर्थाप्तिरिति
होरेन्द्रोः लग्नचंद्रयोः दिवाकराद्यैः सूर्याद्यैः ग्रहैः दशमगतैः दशमस्थानाश्रितैः पित्रादिभ्यो र्थाप्तिर्भवति धनप्राप्तिः विकल्पनीया विचिंत्या तत्र पु
रुषस्य जन्मसमये लग्नाच्चंद्राद्वयाद्यादित्यो दशमस्थो भवति तदा पितृतो र्थाप्तिर्भवति एवं चेंद्रलग्नादशमगते पितृपत्नितः मातुः स
काशात् भौमे लग्नचंद्रयोर्दशमे सति शत्रुतः रिपुतः बुधे मित्रात् सुहृत्तः गुरौ भ्रातृतः सहजात् शुके स्त्रीतः योषितः सौरे भृतकजनात् कर्मकरात् से

वकादित्यर्थः अथकश्चिच्छगनादशमेभवत्यपरश्चंद्रात्तदास्वस्यांस्वस्यामंतर्दशायांद्वावपिस्वाभिहितफलप्रदोभवतः न केवलं यावच्चंद्राच्छगनाच्चब्रह्मवोपियदिदशमस्थाभवंति तदासर्वएवस्वस्यांस्वस्यामंतर्दशायांस्वस्वप्रकारेण धनप्रदामवंति अथलग्नाच्चंद्राद्वा न कश्चिदशमो भवति तदाकोर्थप्रदोभवति अतउक्तम् भेदार्कास्पदपतिगांशनाथवृत्त्या भलंगनंइदुश्चंद्रः अर्कः आदित्यः भेदुश्चार्कश्चभेदार्काः तेभ्यः प्रत्येकस्यास्पदाख्योयोराशिः दशमइत्यर्थः तस्ययोधिपतिः ग्रहः स यस्मिन्नवांशकेगतः स्थितस्तस्ययोनाथः स्वामी तस्ययावक्ष्यमाणावृत्तिः तयावृत्त्या तस्य धनप्रदोभवति एवंलग्नाच्चन्द्रादार्कादपि वक्तव्यं केचिदेवं व्याचक्षते यथा लग्नाच्चन्द्राच्चयदादशमस्थाग्रहाम्भवन्ति तदालग्न

अर्कांशे तृणकनकोर्णभेषजाद्यैश्च द्वांशे कृषिजलजांगनाश्रयाच्च ॥

चन्द्रयोः यो बलवांस्तस्य यो दशमः स एवार्थप्रदो भवति भेदकर्काणां यो बली तस्यास्पदपतिगांशनाथवृत्त्या एक एवार्थप्रदो भवतीति तदयुक्तं य
स्मादत्र बलग्रहणं नास्ति तस्मादेवं ज्ञायते सर्वेभ्य एव भवति पुरुषस्य बहुप्रकारधनागमदर्शनादिति तथा च भगवान्गार्गिः उदयाच्छाशिनो वापि
ये ग्रहा दशमस्थिताः ते सर्वेर्थप्रदा ज्ञेयाः स्वदशासु यथोदिताः लग्नार्करात्रिनाथेभ्यो दशमाधिपतिर्ग्रहः यस्मिन्नवांशे तत्कालं वर्तते तस्य यः पतिः त
द्वृत्त्या प्रवदेदित्तं जातस्य भवो यदा भवति वित्तदास्तेऽपि स्वदशासु विनिश्चितमिति । १ । भेदर्कास्पदपतिगांशनाथवृत्त्या इति यदुक्तमधुना तां वृ
त्तिं प्रहर्षिणीद्वयेनाह अर्कांश इति भेदर्कास्पदपतिगांशनाथोर्कः यदा भवति तदा तृणैः सुगंधैः कनकेन सुवर्णेन च ऊर्णया आविकलोन्नामपजेन

बृ.जा.
१००

औषधेन आदिशब्दात् भिषक्क्रियया रोगिणां परिचर्यया च धनमाप्नोति अथ चंद्रांशो भवति तदा कृष्या कर्षणेन जलजैः शंखमुक्ताप्रवालादिभिः अंगनाभिः स्त्रीभिः जलजानां क्रयविक्रयैः अंगनानां समाश्रयणैरेतैः धनमाप्नोति अथ कुजांशो भौमनवांशो यदा भवति तदा धातुभिः मृत्तिकादिभिः पक्वाभिः सुवर्णरूप्यताम्रादीनि भवन्ति ताभिः प्राप्नोति अथ वा धातुभिः मनःशिला हरितालहिं गुलकांजनप्रभृतिभिः अग्निनाग्नक्रियया प्रहरणैः खड्गचक्रकुंतचापतामराद्यैः साहसैः असमीक्षितकार्यकरणैरथवा स्वबलक्रियारंभैः धनमाप्नोति अथ सौम्यांशो बुधनवांशो यदा भवति तदा लिपिगणितादिकाव्यशिल्पैः धनमाप्नोति लिप्यक्षरविन्यासेन गणितेन आदिग्रहणाद्व्याख्यानं यंत्रादिप्रयोगैः का

धात्वग्निप्रहरणसाहसैः कुजांशो सौम्यांशो लिपिगणितादिकाव्यशिल्पैः ॥ २ ॥
जीवांशो द्विजविबुधाकरादिधर्मैः काव्यांशो मणिरजतादिगोमहिष्यैः

व्यक्रियया शिल्पैः चित्रपुस्तकपत्रछेदबाणमाल्यरचनागन्धयुक्तिप्रभृतिभिः धनमाप्नोति ॥ २ ॥ अथ जीवांशो द्वितीयप्रहर्षिण्याह जीवांशोति जीवांशो द्विजविबुधाकरादिधर्मैरिति अथ जीवांशो यदा भवति तदा द्विजेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः विबुधेभ्यो देवेभ्यः पंडितेभ्यो वा आकरेभ्यः सुवर्णादीनां लवणादीनां अञ्जनादीनां गजादीनां च समुत्पत्तिस्थानेभ्यः आदिग्रहणात्क्रियावादेन धर्मैः यज्ञदानोपवास तीर्थगुरुसेवनादिभिः धनमाप्नोति अथ शुक्रनवांशो यदा भवति तदा माणिभिः वज्रमरकतपद्मरागेंद्रनीलमणिभिः रजतेन रूप्येण आ

दी०

११००१

दिग्रहणात्सर्वैर्लोहैः गोभिः तथामहिषकर्मणिमहिषेभ्यो वा साधुः महिष्यः श्रेष्ठमहिष्यैः धनमाप्नोति अथ सौरांशो यदा भवति तदा श्रमेण अध्वगमनादिकेन वधेन च वध्यधातितया अथवा स्वशरीरताडनाद्येन भारवाहनेन नीचशिल्पैः स्वकुलानुचितैः कर्मभिः धनमाप्नोति एवं जातककालवशात्पुरुषस्य धनागमं ज्ञात्वा कालानुकालं कर्मेशचारवशात्कर्मसिद्धिमाह कर्मेशाध्युषितनवांशकर्मसिद्धिः कर्मणि ईशः कर्मेशः लग्नादशमराशिः तदधिपः कर्मेशः सचारवशाद्यस्मिन्नवांशके अधुषितो भवति व्यवस्थितो भवति तस्य यः स्वामी तस्य यानिक माणि अर्कशे तृणकनकोर्णमेषजाद्यैरित्यादीनि तत्समानानां सिद्धिर्भवति तानि प्रारब्धानि सिद्धयन्तीति अत्र केचित्कर्मेशाध्युषितसमान

सौरांशे श्रमवधभारनीचशिल्पैः कर्मेशाध्युषितनवांशकर्मसिद्धिः ॥ ३ ॥
मित्रारिस्वगृहगतैस्तोर्थीस्तुंगस्थे बलिनिचभास्करे स्ववीर्यात् ॥

कर्मसिद्धिरिति पठन्ति अत्र च नवांशग्रहणं नास्ति प्रकृतत्वात् प्रागनुवृत्तेः नवांशो व्याख्यायते तथा च भगवान्गार्गिः लग्नकर्माधिपो यस्मिन्नवांशे वर्तते ग्रहः चारक्रमेण तत्तुल्यां कर्मणां सिद्धिमादिशेत् ज्ञातजातकस्येदं क्रियाश्रयं कर्म कर्मेशाध्युषितनवांशकपतिकर्मणां यथादर्शितानां प्रारब्धानां कालानुकालं सिद्धिर्भवत्यनान्येषामिति ॥ ३ ॥ अथ धनागमज्ञानं प्रहर्षिण्याह मित्रारिस्वगृहगतैरिति चंद्रलग्नयोः ये दशमगाग्रहास्तदभावे च ये मंदर्कास्पदपतिगांशनाथाः ते च यादिजन्मकाले मित्रगृहे स्थिता भवन्ति तदा स्वांतर्दशाकाले मित्रगृहे स्थिता भवन्ति

बृ.जा
१०१

वंति ततस्तस्मादेवमित्रात् मित्रतः धनप्रदामवन्ति अथारिगृहस्थाः शत्रुगृहगामवन्ति तदारितएव अथस्वगृहस्थास्तदास्वगृहादेवधनप्र
दामवन्ति तुंगस्थेबलिनीति यस्यपूर्वविधिनाभास्करः सूर्यो धनप्रदो ज्ञातः तस्मिंस्तुंगस्थे उच्चगेमेप्राप्तेतद्वलिन्यन्यैर्वलैः कालबलाद्यैर्युक्तैस्त
दासपुरुषः स्ववीर्याद्धनमर्जयति स्वविक्रमार्जितधनोभवतीत्यर्थः आयस्थैरिति सौम्यैः शुभग्रहैः जन्मन्यायसंस्थैरेकादशस्थानगतैः उदयध
नाश्रितैश्चलग्नैः द्वितीयस्थानगतैर्वर्तैश्चबलसहितैः वीर्यवद्भिः जातः अनेकधाबहुभिः प्रकारैः स्वधनं प्राप्नोतीति संचित्यं निश्चयः कार्यो
येनयेन प्रकारेण धनार्जनमाकांक्षते तेन तेन प्रकारेण यत्नादवाप्नोतीत्यर्थः तथाच भगवान्गार्गिः धनदा जन्मसमये मित्रारिस्वगृहोपगाः यस्य

आयस्थैरुदयधनाश्रितैश्चसौम्यैः संचित्यं बलसहितैरनेकधास्वम् ॥ ४ ॥ इतिकर्मजीवाध्यायः ॥ १० ॥

अथराजयोगाध्यायप्रारम्भः ॥ प्राहुर्यवनाः स्वतुंगगैः क्रूरैः क्रूरमतिर्महीपतिः ।

तस्य धनं दद्युर्मित्रारिस्वगृहोद्भवम् धनदोभास्करो यस्य तुंगे बलसमन्वितः भवेजन्मनियस्यस्याद्विचितात्मोद्यमार्जितं लाभार्थलग्नैः सौम्यै
र्येनयेनैवकर्मणा धनार्जनं प्रार्थयते तेन यत्नात्समश्नुतइति ॥ इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ कर्मजीवाध्यायोदशमः ॥ १० ॥
अथातो राजयोगाध्यायो व्याख्यायते तत्रादावेव यवनानां जीवशर्मणश्च मतं वैतालीयेनाह त्रिप्रभृतिभिरुच्चस्थैर्नृपवंशमवाभवन्ति राजा
नः इति सर्वजातकेषु प्रसिद्धं तत्रैतावद्यवनानां मतभेदः यस्य जन्मसमये क्रूरैः पापग्रहैः स्वतुंगगैः स्वोच्चस्थैर्जातो महीपती राजा भवति किंतु

रमतिः पापबुद्धिरिति प्राहुः कथयन्ति अर्थादेव सौम्यैरुच्चगतैः महीपतिर्धर्मात्मा च भवति मिश्रैरुच्चगतैर्मिश्रस्वभावो राजा इति एष एवार्थो
मणित्थेनाभिहितः तथाच तद्वाक्यं पापैः पापमतिः स्वोच्चगतैर्धर्मवांस्तथा सौम्यैः व्यामिश्रैर्मिश्रमतिः पृथ्वीशो जायते मनुजः क्रूरैरिति
जीवशर्मणः पक्षे तन्मते क्रूरैस्तूच्चगतैः क्षित्याधिपो न राजा प्रजायते किंतुराज्ञानुल्लो धनवान् भवति तथाच तद्वाक्यं पापैरुच्चगतैर्जातानभ
वन्ति नृपानराः किंतु वित्तान्वितास्ते स्युः क्रोधि नः कहलप्रिया इति वराहमिहिरस्य यवनेश्वरमतमभिप्रेतं यतस्तेन सामान्येनैव स्वल्पजात
केभिर्हितं त्रिप्रभृतिभिरुच्चस्थैर्नृपवंशमवाभवन्ति राजानः पञ्चादिभिरन्यकुलोद्भवश्च तद्वत्त्रिकोणगतैरिति ॥ १ ॥

क्रूरैस्तु न जीवशर्मणः पक्षे क्षित्याधिपः प्रजायते ॥ १ ॥

वक्रार्कजार्कगुरुभिः सकलैस्त्रिभिश्च स्वोच्चेषु षोडशानृपाः कथितैकलग्ने ॥

अथद्वात्रिंशद्वाजयोगान्वसन्ततिलकेनाह वक्रार्कजा इति वक्राङ्गारकः अर्कजः सौरः अर्कः सूर्यः गुरुर्जीवः एतैः वक्रार्कजार्कगुरुभिः मो
मशानिसूर्यजीवैः सकलैः सर्वैश्चतुर्भिरपि स्वोच्चेषु स्थितैः कथितैकलग्ने एषां कथितग्रहाणां चतुर्णां मध्यादेकैकस्मिंल्लग्नगते चत्वारो राज
योगा भवन्ति तथा त्रिभिश्च एषामेव मध्यात्त्रिभिः स्वोच्चगतैः कथितैकलग्ने द्वादशराजयोगा भवन्ति एवं षोडश द्व्येकाश्रितेष्विति एतेषां
मध्याद्द्वाभ्यामुच्चगताभ्यामनयोर्मध्यादेकस्मिंल्लग्नगते शशिनचन्द्रस्वक्षेत्रे कर्कटस्थे तेषामेव वक्रार्कजार्कगुरुणां मध्याद्ग्रहद्वये स्वो

टी०

१०१

बृ.जा.
१०२

च्चाश्रिते तदेकतमेविलग्नेगद्वादशराजयोगाभवन्ति एकाश्रितेषुच तेषामेवमध्यादेकस्मिन्नुच्चाश्रिते तस्मिन्नेवविलग्ने चत्वारोराज
योगाभवन्ति एवंषोडशश्लोकैःपूर्वोक्तैःसहद्वात्रिंशत् तद्यथाभेपेकः कर्कटेजीवः तुलेसौरः मकरेकुजः शेषायथेष्टं ईदृश्याग्रहसंस्थायां
मेपलग्नगतेएकोयोगः १ कर्कटेद्वितीयः २ तुलेतृतीयः ३ मकरेचतुर्थः ४ एवंत्र्यर्कजार्कगुरुभिःसकलैःस्वोच्चेषु तदेकतमेलग्नेचत्वारोरा
जयोगाः अथत्रिभिः तद्यथा भेपेकः कर्कटेजीवः तुलेसौरः शेषायथेष्टं ईदृश्यामपि ग्रहसंस्थायांमेपलशेएकोयोगः कर्कटेद्वितीयः तुलेतृ
तीयः पूर्वैःसहसप्त ७ अथभेपेकः कर्कटेजीवः मकरेभौमः शेषायथेष्टं ईदृश्यांचग्रहसंस्थायांमेपलग्नेएकोयोगः कर्कटेद्वितीयः मकरेतृ

द्व्येकाश्रितेषुचतथैकतमेविलग्ने स्वक्षेत्रगेशशिनिषोडशभूमिपाःस्युः ॥ २ ॥

तीयः पूर्वैःसहदश १० अथभेपेकःतुलेसौरः मकरेभौमः शेषायथेष्टम् ईदृश्यांचग्रहसंस्थायां मेपलग्नेएकः तुलेद्वितीयः मकरेतृतीयः
एवंत्रयोदश १३ अथकर्कटेजीवः तुलेसौरःमकरेभौमः शेषायथेष्टम् ईदृश्यांचग्रहसंस्थायां कर्कटेएकः तुलेद्वितीयःमकरेतृतीयः एवंषो
डशराजयोगाः १६ चतुर्भिःत्रिभिःस्वोच्चगतैः तदेकतमेविलग्नेइतिगतम् द्व्येकाश्रितेष्वित्यादियोगेष्ववत्कर्कटेचन्द्रमानभवति ताव
द्योगाएवभवन्ति तद्यथा द्व्याश्रितेषुग्रहेष्वक्षेत्रगतेचचन्द्रेद्वादशराजयोगाव्याख्यायन्ते तद्यथा भेपेकः कर्कटेचन्द्रजीवौशेषायथेष्टं ई
दृश्यांचग्रहसंस्थायांमेपलग्नेएकोयोगः कर्कटेद्वितीयः २ अथभेपेकः कर्कटेचन्द्रःतुलेसौरः शेषायथेष्टम् तदाभेपेतृतीयः ३ तुलेचतुर्थः ४

अथभेपेकः कर्कटेचन्द्रः मकरेभौमः शेषायथेष्टम् तथामेपेपञ्चमः ५ मकरषष्ठः ६ अथकर्कटेचन्द्रजीवौ तुलेसौरः शेषायथेष्टम् तथा
कर्कटेसप्तमः ७ तुलेऽष्टमः ८ अथकर्कटस्थौचन्द्रजीवौ मकरेभौमः शेषायथेष्टम् तदाकर्कटेनवमः ९ मकरेदशमः १० अथतुले
सौरः मकरेभौमः कर्कटेचन्द्रः शेषायथेष्टम् तदातुलेएकादश ११ मकरेद्वादश १२ द्व्याश्रितेषुइतिगतं अथैकाश्रितेषुकर्कटस्थेचन्द्रेमे
पस्थेर्कमेपलग्नेएकः १ कर्कलग्नेतद्गतयोश्चन्द्रजीवयोःद्वितीयः २ कर्कटस्थेचन्द्रेतुलास्थेसौरैतस्मिन्नेवलग्नेतृतीयः ३ कर्कटस्थेचन्द्रेम
करस्थेभौमेतस्मिन्नेवलग्नेचतुर्थः ४ एवंपूर्वैर्द्वादशाभिः सहषोडशश्लोकपूर्वोक्तैः षोडशाभिः सहद्वात्रिंशद्वाजयोगाव्याख्याताः ३२ । २।

वर्गोत्तमगतेलग्नेचन्द्रेवाचन्द्रवर्जितैः । चतुराद्यैर्गृहेर्दृष्टेनृपाद्वाविंशतिःस्मृता ॥ ३ ॥

अथचतुश्चत्वारिंशद्वाजयोगाननुष्टुभाह वर्गोत्तमलग्नइति लग्नेजन्मकालिकेलग्न वर्गोत्तमगतेस्वनवांशकस्थइत्यर्थः तस्मिन्चन्द्रव
र्जितैरन्यग्रहैश्चतुराद्यैर्दृष्टेचतुर्भिःपञ्चभिःषड्भिर्वावलोकिते द्वाविंशतिराजयोगाःस्मृताःउक्ताः अत्रलग्नेचन्द्रदृष्टेनयोगभङ्गः किंतु
पश्यतां मध्येनगण्यते सत्पश्यतुमावापश्यतु अन्यैश्चतुरादिभिर्ग्रहैर्दृष्टेराजयोगोभवति एवंवर्गोत्तमगतेलग्नेद्वाविंशतियोगाः २२ एवं
चन्द्रेवर्गोत्तमांशस्थेचतुराद्यैर्ग्रहैर्दृष्टेद्वाविंशतियोगाभवन्ति एवंचतुश्चत्वारिंशत् ४४ अत्रलग्नेचन्द्रेवाचतुर्भिर्दृश्यमानेपंचदश १५वि
कल्पाभवन्ति पंचाभिःदृश्यमाने षड्विकल्पाभवन्ति षड्भिरेकः १ एवंद्वाविंशतिः २२ तद्यथालग्नेचन्द्रेवारविभौमबुधगुरुभिः दृश्य

वृ.जा.
१०३

टी०

मानेएकोयोगः रविभौमबुधसितैःद्वितीयः २ रविभौमबुधसौरैस्तृतीयः ३ रविभौमजीवसितैश्चतुर्थः ४ रविभौमजीवसौरैःपञ्चमः ५
रविभौमशुक्रसौरैःषष्ठः ६ रविबुधजीवशुक्रैःसप्तमः ७ रविबुधजीवसौरैरष्टमः ८ रविबुधशुक्रसौरैर्नवमः ९ रविजीवशुक्रसौरैर्दशमः
१० भौमबुधजीवशुक्रैरेकादशः ११ भौमबुधजीवसौरैर्द्वादशः १२ भौमबुधशुक्रसौरैस्त्रयोदशः १३ भौमजीवशुक्रसौरैश्चतुर्दशः १४
बुधजीवशुक्रसौरैःपंचदशः १५ एवंचतुर्भिरपि विकल्पैःपंचदश अथपंचविकल्पाः रविभौमबुधजीवशुक्रैरेकः १ रविभौमबुधजीवसौरैर्द्वि
तीयः २ रविभौमबुधशुक्रसौरैस्तृतीयः ३ रविभौमजीवशुक्रसौरैश्चतुर्थः ४ रविबुधजीवशुक्रसौरैःपंचमः ५ भौमबुधजीवशुक्रसौरैःषष्ठः ६

यमेकुंभेऽर्केजेगविशशिनितैरेवतनुगैर्नृयुक्सिंहालिस्थैःशशिजगुरुवक्रैर्नृपतयः ।

एवंपंचविकल्पैःषट्पूर्वोक्तेःपञ्चदशभिः सहैकाविंशतिः २१ रविभौमबुधजीवशुक्रसौरैः षड्भिरैकः १ एवंद्वाविंशतिः लग्नाच्चन्द्राच्चैव
मेवंचतुश्चत्वारिंशत् ४४ परमार्थेनैतद्योगद्वयमेव तद्यथा वर्गोत्तमगतेचन्द्रेचतुराद्यैर्दृष्टेएकः लग्नेद्वितीयः संख्याप्रदर्शनंगणितप्रदर्शना
र्थे अत्रैवचन्द्रमसोयदिराशौवर्गोत्तमावस्थितिर्निरूप्यगणितंक्रियते तदैतेषामेवयोगानांचतुःषष्ट्याधिकंशतद्वयंसंभवति एवंप्रत्येकस्मिन्वर्गे
वर्गोत्तमस्थेचतुःषष्ट्याधिकमेवयोगशतद्वयंएवंचन्द्रलग्नयोर्योगानामेकीकृतानांपञ्चशतान्यष्टाविंशत्याधिकानिभवान्ति तथाचमांडव्यः वि
लग्नमवनंगतवल्युतेचवर्गोत्तमेचतुःप्रभृतिभिर्ग्रहैःशशिनिवासमालोकिते ससम्भवातिपार्थिवः खलुरुपाणपाणीरणेकदाचिदपि वी
क्ष्यतेरिपुजनोनयस्याननम् १।३॥ अथशिखरिण्यापंचयोगानाह यमेइति यमेसौरैकुंभस्थेअर्केसूर्येऽर्केमेपस्थेसति शशिनिचन्द्रेगविवृष

१०३१

स्थितेतैरेवतनुगैः तेषांग्रहाणामेकतमेतनुगेलग्नस्थेनकेवलंयावच्छशिजगुरुवक्रैःबुधजीवभौमैः नृयुक्सिंहालिस्थैः मिथुनहरिवृश्चिक
स्थैः जातानृपतयोराजानोभवन्ति चकारोत्रलग्नोद्विष्टव्यः तत्रैतज्जातं सौरःकुम्भेरविमेषेचन्द्रोवृषेबुधोमिथुने जीवःसिंहेभौमोवृश्चिके
ईदृश्यांग्रहसंस्थायांकुम्भलग्नेएकोयोगः १ मेपेद्वितीयः २ वृषेनृतीयः ३ यमेदूइति सौरचन्द्रौतुंगेउच्चनकेवलंयावदंगेतनौलग्नेइत्यर्थः
सवितृशशिजौसूर्यबुधौषष्ठमवनेकन्यायांतुलाजेंदुक्षेत्रैः तुलाप्रसिद्धःअजोमेपः इन्दुक्षेत्रंकर्कटकः एतैःयथासंख्यंसासितकुजजीवैः शुक्रभौ
मगुरुयुक्तैःनरपौद्वौराजयोगाविति तत्रैतज्जातं तुलेसौरःवृषेचन्द्रः कन्यायामर्कबुधौ तुलेशुक्रः मेपेभौमः कर्कटेजीवः ईदृश्यांग्रहसंस्था

यमेदूतुंगेसवितृशशिजौषष्ठभवनेतुलाजेंदुक्षेत्रैःससितकुजजीवैश्चनरपौ ॥ ४ ॥

कुजेतुंगेकैर्द्वोधनुपियमलग्नेचकुपतिःपतिर्भूमेश्चान्यःक्षितिसुतविलग्नेसशशिनि ।

यांतुलालग्नेएकोयोगः वृषेद्वितीयः पूर्वैस्त्रिभिःसहपञ्च ५ अत्रषष्ठभवनेषष्ठराशौलग्नात्केचिदिच्छन्ति एतदुक्तं यस्मात्तुलास्थेशुक्र
मीनस्थार्कस्यासम्भवः तथाचवादरायणः तुलालग्नेसितसौरौमेपेभौमोगुरुः कुलीरगतः कन्यायांरविशशिजौजातो नृपतिर्वृषेसचःद्रवा ४।
अथान्यद्राजयोगत्रयंशिखरिण्याह कुजेतुंगेऽर्केद्वोरिति कुजेभौमेतुंगस्थेउच्चस्थेमकरगतेइत्यर्थः अर्केद्वोःसूर्यशशिनोः धनुषिचापेस्थित
योः यमलग्नेयत्रतत्रराशौलग्नेशनैश्चरेलग्नगतेमकरस्थइत्यर्थः एवंविधयोगेजातः कुपतिःभूमीशः नृपतीराजाभवति यमलग्नेइति मक

रकुम्भयोः अन्यतमेलग्ने इति व्याख्यातं यमस्य लग्ने यमलग्न इति कैश्चित् यत्र तत्र राशावस्थिते सौरे लग्नगे इति व्याख्यानम् तच्च
युक्तं यस्माद्वादरायणः लग्ने सौरस्तुंगे भौमश्चन्द्रादित्यौ चापप्राप्ताविति अस्माकं प्रथमा व्याख्या साध्वी प्रातिभाति यस्मान्मांडव्यः आ
दित्यश्च निशाकरश्च भवतो वागीशराशौ यदा सार्द्धं भास्करिणा स्वराशिसहितः प्राप्तो मृगे मण्डलः प्राप्नोति प्रभवन्तदा स सुकृती क्षमापालचू
डामणिस्त्रस्यन्ति प्रतिपन्थिनोरणमुखे यस्मात्कृतांतादिव पतिर्भौमश्चान्य इति अस्मिन्नेव योगे क्षिति सुतविलग्रे भौमे सशशिनि चन्द्रयुक्ते ल
ग्नगे क्षिति सुतोंगारकः तस्मिन्स्वोच्चस्थे शशिनि चन्द्रमसा युक्ते के धनुर्धरस्थे राजयोगः तेनैतज्जातं मकरलग्ने चन्द्रांगारकयुते धनुर्धरगते

सचन्द्रे सौरे स्ते सुरपतिगुरौ चापधरगे स्वतुंगस्थे भाना बुदयमुपयाते क्षितिपतिः ॥ ५ ॥
वृषे सेंदौ लग्ने सवितृगुरुतीक्ष्णांशुतनयैः सुहृज्जाया खस्थैर्भवति नियमान्मानवपतिः ।

इकेऽन्यो द्वितीयो भौमेः पतिर्भवति राजा इत्यर्थः अत्र च वादरायणः भानुश्चापे सेंदुर्भौमस्तुंगप्राप्तौ लग्ने वा स्यात् सचन्द्रे सौरे स्त इति सौरे श
नैश्चरे सचन्द्रे शशिनि युक्ते तथा भूते स्ते सप्तमस्थानगते तथा सुरपतिगुरौ जीवे चापधरगे धनुर्धरस्थे भानौ आदित्यस्वतुंगस्थे स्वोच्चमे पप्राप्ते
उदयं लग्नमुपयाते प्राप्ते जातः क्षितिपती राजा भवति तत्रैतज्जातं मेषलग्ने तत्रैवार्कः धन्विनिजीवः तुलागतौ शशिसौरो एवं विधे योगे
जातो राजा भवत्येवं राजयोगास्त्रयः ॥ ५ ॥ अथ शिखरिण्या राजयोगद्वयमाह वृषे सेंदौ लग्न इति वृषे गविसेंदौ चन्द्रयुक्ते लग्ने स्थिते सवि

तृगुरुतीक्ष्णांशुतनयैः सूर्यजीवसौरैः यथा संख्यं तु हृज्जाया खस्थैः चतुर्थे सप्तमदशमस्थितैः नियमान्निश्चयात् मानवपतिः राजा भवति
तत्रैतज्जातं वृषोलग्नस्तत्रैव चन्द्रः सिंहे कौवृश्चिके जीवः कुंभे सौरः एवं विधे योगे जातोऽवश्यं राजा भवति मृगे मन्द इति मृगे मकरे लग्ने
तत्रस्थे मंदे सौरे सहजरिपुधर्मव्ययगतैः तृतीयपष्ठनवमद्वादशस्थैः शशांकाद्यैः चन्द्रांगारकबुधजीवैः एवं विधे योगे जातः ख्यातः सर्वत्र
विदितः पृथुगुणयशाः गुणाः शौर्यादयः विस्तीर्णगुणकीर्तिः पुंगलपतिः मनुष्यनाथो भवति तनुशशांकाद्यैरित्युक्तं शुक्रः कृगच्छतु उच्य
ते यथा संख्यात्पंचमस्थानस्य विद्यमानत्वात् शुक्रस्यादित्यपंचमत्वादनवकाशः तत्रैतज्जातं मकरोलग्नस्तत्रैव सौरः मीने चन्द्रः मिथु

मृगे मन्दे लग्ने सहजरिपुधर्मव्ययगतैः शशांकाद्यैः ख्यातः पृथुगुणयशाः पुंगलपतिः । ६ ।
हये सेंदौ जीवे मृगमुखगते भूमितनये स्वतुंगस्थौ लग्ने भृगुजशशिजावत्र नृपतिः ॥

ने भौमः कन्यायां बुधः धन्विनिजीवः शुक्राकौ यत्र तत्रस्थौ एवं विधे योगे जातो राजा भवति पृथुगुणयशाः एवमत्र राजयोगौ द्वौ तथा च मांड
व्यः मृगे लग्ने सौरस्ति मियुगगतः शीतकिरणः कुजो युग्मे नार्याशशभृतसुतश्चापधरगः गुरुदैत्यज्याकार्वाभिमतगतौ चारवशतः प्रसूतौ
यस्यासौ भवति नरपः शकृसदृशः १।६। अथ शिखरिण्या राजयोगद्वयमाह हये सेंदाविति हये धनुषि जीवे गुरौ सेंदौ सचन्द्रे स्थिते भूमितनये ग
रके मृगमुखगते मकरस्थे मृगार्द्धपूर्वो मकरो मृगार्द्ध इति वचनात् भृगुजशशिजौ शुक्रबुधौ स्वतुंगस्थौ स्वोच्चप्राप्तौ यदिलग्रे भवतस्तदा त्रास्मिन्

बृ.जा
१०५

योगद्वयेतत् तत्रैतज्जातंबृहस्पतौसचन्द्रेधन्विगते मकरगतेभौमे एवंविधायांग्रहसंस्थायां मीनलग्नेसशुक्लेकोयोगः कन्यालग्नेद्विती
योयोगः सुतस्थाविति वक्रार्कभौमसौरौसुतस्थौपंचमस्थानगतौ तथागुरुशशिसिताजीवचन्द्रशुक्राहिबुकेचतुर्थेस्थानेबुधेकन्यागतेलग्ने
जातोऽन्योपरोपि नृपोराजागुणवान्भवति तत्रैतज्जातं कन्यालग्नंतत्रैवबुधः मकरस्थौशानिभौमौधनुर्धरस्थाजीवचन्द्रशुक्राः यदाभव
न्ति तदाजातोराजागुणवांश्चभवति एवराजयोगास्त्रयः ॥ ७ ॥ अथशिखरिण्याराजयोगत्रयमाह झपेसेंदाविति झपेमीनोसेंदौसचं

सुतस्थौवक्रार्कगुरुशशिसिताश्चापिहिबुके बुधेकन्यालग्नेभवतिहिनृपोन्योपिगुणवान् ॥ ७ ॥

झपेसेंदौलग्नेघटमृगमृगेंद्रेषुसहितैर्यमाराकैर्योभूत्सखलुमनुजः शास्तिवसुंधाम् ॥

अजेसारेमूर्तौशशिगृहगतेचामरगुरौ सुरेज्येवालग्नेधराणिपतिरन्योपिगुणवान् ॥ ८ ॥

द्रेलग्नेमीनलग्नेसचंद्रे घटमृगमृगेंद्रेषुसहितैर्यमाराकैःघटःकुंभःमृगोमकरः मृगेंद्रःसिंहःतेषुयथासंख्यंयमाराकैःस्थितैः तत्रैतज्जातम् मी
नोलग्नस्तत्रैवचन्द्रःस्थितः कुंभेसौरः मकरेभौमः सिंहैर्कः एवंविधेयोगेजातः यःउत्पन्नः समनुजोमनुष्यः शास्तिवसुंधाभूमिंपरिपाल
यति राजामवतीत्यर्थः खलुशब्दादाक्यालंकारः अजेसारइति अजेमेपेसारेसभौमे मूर्तौलग्नस्थिते तथाचामरगुरौ जीवेशशिगृहगते
कर्कटस्थेजातो नृपोराजागुणवान्भवति अथवासुरेज्येबृहस्पतौकर्कटस्थेलग्नगतेभौमेमेपस्थेजातो न्योपरोराजागुणवांश्चभवति एवमत्र

राजयोगास्त्रयः ॥ ८ ॥ अथराजयोगंविद्युन्मालयाह कर्किणीति कर्किणिलग्नेकर्कटकेलग्नेतत्स्थेतत्रैवव्यवस्थितेजीवेगुरौ चन्द्रासित
जैःशशिगुरुबुधैः आयप्राप्तेरेकादशस्थानस्थैःमेषगतेर्के आदित्येमेपस्थेजातंसंभूतंपृथ्वीनाथं भूमिपतिंविक्रमयुतंप्रतापसहितंविन्द्याज्जा
नीयात् ॥ ९ ॥ अथद्रुतविलम्बितेनराजयोगमाह मृगमुखेति अर्कतनयःसौरःमृगमुखेमकरगतः सचतनुसंस्थोलग्नप्राप्तः तथाक्रि
यकुलीरहरयःमेषकर्किसिंहाः अधिपैःस्वनौधैःयुक्ताःसहिताःतथामेषेभौमः कर्कटेचन्द्रः सिंहसूर्यइत्यर्थः तथाबुधशुक्रौज्ञसितौ यथासंख्यं

कर्किणिलग्नेतत्स्थेजीवेचन्द्रासितजैरायप्राप्तैः । मेषगतेर्केजातंविद्याद्विक्रमयुक्तंपृथ्वीनाथं ॥ ९ ॥

मृगमुखेर्कतनयस्तनुसंस्थःक्रियकुलीरहयोधिपयुक्ताःमिथुनतौलिसहितौबुधशुक्रौयादितदापृथुयशाःपृथिवीशः॥१०॥

स्वोच्चसंस्थेबुधेलग्ने भृगौमेपूरणाश्रिते । सजीवेस्तोनिशानाथे राजामंदारयोःसुते ११ ॥

मिथुनतौलिसहितौ तथामिथुनेबुधः तुलेशुक्रः एवंविधोयदियोगोभवति तदाजातः पृथुयशाः विस्तीर्णकीर्तिः पृथिवीशोराजामवति
तत्रैतज्जातं मकरोलग्नस्तत्रैवसौरः मेषेभौमः कर्कटेचन्द्रः सिंहैर्कः मिथुनेबुधः तुलेशुक्रः एवंविधायांग्रहसंस्थायां यत्रतत्रस्थेजीवेय
दिजातोभवति तदापृथिवीशः पृथुयशामवति ॥ १० ॥ अथराजयोगमनुष्टुमाह स्वोच्चेति बुधेस्वोच्चसंस्थेकन्यागतेलग्नगेभृगौशु
क्रेमेपूरणाश्रितेदशमस्थानस्थितेनिशानाथेचंद्रेसजीवेबृहस्पतिसंयुक्तेऽस्तेसप्तमस्थानगते मन्दारयोःशानिभौमयोः सुतेपञ्चमेस्थितयोः

टी०

१०५

जातोराजामवति तत्रैतज्जातं कन्यालग्नेसवधेमिधुनगतेशुक्रेशुसचन्द्रेमीनस्थे मकरस्थयोःशानिमीमयोः जातोराजाभवति एतेराज
योगाःप्रोक्ताः ॥ ११ ॥ एतेष्वराजवंशतोपिजातोराजाभवति वक्ष्यमाणेष्वराजवंशजएवराजामवति तच्चमालिन्याहअपीति अपिश
ब्दः संभावनायां प्रोक्तभूपालयोगैः कथितराजयोगैः खलकुलजातानीचवंशोद्भवाः अपिमानवाःपुरुषाःराज्यभाजःनृपाःभवन्ति किमुत
किंपुनः नृपकुलोत्थाः राजवंशोसम्भूताः तेऽवश्यंराजानोभवन्ति वक्ष्यमाणैःपुनःयोगैः नृपतिकुलसमुत्थाःराजवंशजाःपार्थिवाः राजानो

अपिखलकुलजातामानवाराज्यभाजः किमुतनृपकुलोत्थाःप्रोक्तभूपालयोगैः ।

नृपतिकुलसमुत्थाः पार्थिवावक्ष्यमाणैर्नभवतिनृपतुल्यस्तेष्वभूपालपुत्रः ॥ १२ ॥

उच्चस्वत्रिकोणगैर्बलस्थैस्त्रयाद्यैर्भूपतिवंशजानरेन्द्राः ॥ पंचादिभिरन्यवंशजाताहीनैर्वित्तयुतानभूमिपालाः ॥ १३ ॥

भवन्ति तेषुवक्ष्यमाणेषु अभूपालवंशजः अराजपुत्रः नृपतितुल्योभवति राजसमइत्यर्थः नराजाकिमुतसंभावनायां ॥ १२ ॥

अथराजयोगमौपच्छन्दसिकेनाह उच्चस्वत्रिकोणगैरिति त्रयाद्यैःत्रयादिभिर्ग्रहैःस्वोच्चगतैःस्वत्रिकोणगतैः बलस्थैःकालादिवलोपेतैः
जाताभूपतिवंशजा नृपकुलजातानरेन्द्राराजानोभवन्ति आदिग्रहणाच्चतुर्भिरपिपंचादिभिरन्यवंशजाताइति पंचादिभिःग्रहैःस्वोच्चस्थैः
मूलत्रिकोणगैर्वाअन्यवंशजाताहीनकुलजाः अपि राजानोभवन्ति आदिग्रहणात्पञ्चभिःसप्तभिरपि हीनैर्वित्तयुताइतित्रिभिरुच्चस्थैः

मूलत्रिकोणस्थैर्वाहीनबलैः कालादिवलरहितैः राजकुलजा अपिराजानोनभवन्ति किंतुराजतुल्याभवन्ति एतैःयथोक्तैः हीनैःवित्तयुताः
सधनाभवन्ति नभूमिपालाः राजानः एतदुक्तंभवति एकेनग्रहेणद्वाभ्यांस्वोच्चगाभ्यांमूलत्रिकोणस्थाभ्यांवाराजकुलजोपिराजानमवति
किंतुधनवान् एवत्रिभिश्चतुर्भिवान्यवंशजातावित्तयुताभवन्ति नराजानः अत्रयदिग्रहाः यथाभिहितसंख्याउच्चस्थाः नभवन्ति स्वोच्च
गामूलत्रिकोणस्थैःसहसंख्यांसंपादयन्ति तथापियथोक्तफलदाभवन्ति अथोच्चगताःकेंद्रवलाःस्वत्रिकोणगतावातथापि ॥ १३ ॥

अथान्यद्राजयोगंविद्युन्मालिन्याह लेखास्थेइति लेखायांतिष्ठतीतिलेखास्थः तस्मिन्लेखाशब्देनोदयउच्यते अर्केसूर्येतस्थे लेखास्थे

लेखास्थेर्केजेंदौलग्नेमीमेस्वोच्चेकुंभेमंदे । चापप्राप्तेजीवेराज्ञःपुत्रविद्यात्पृथ्वीनाथं ॥ १४ ॥

स्वर्क्षेशुक्रेपातालस्थे धर्मस्थानंप्राप्तेचन्द्रे । दुश्चक्र्यांगप्राप्तिप्राप्तैः शेषैर्जातःस्वामीभूमेः ॥ १५ ॥

भूतृत्तादयोदितेनकेवलंयावदजेमेपस्थे तत्रैवमेपलग्ने इन्दौचन्द्रेस्थितेमीमेकुजेस्वोच्चेमकरस्थेमंदेसौरेकुंभस्थेजीवेगुरौचापप्राप्तेधनुर्धर
गते एवंविधयोगेजातोराज्ञःपुत्रोनृपसुतोयदिभवति तदातं भूमेर्नाथंविद्याज्जानीयात् अन्यकुलजोधनवान् अत्रकेचिल्लेयस्थेर्केजेंदौ
लग्नेइतिपठन्ति आदित्येलेयस्थसिंहेस्थेसूर्येचन्द्रेमेपस्थेलग्नेतदपिनकश्चिद्विरोधोराजयोगएवभवति ॥ १४ ॥ अन्यद्राजयोगंविद्युन्मा
लिन्याह स्वर्क्षेइति स्वर्क्षेसिते आत्मीयराशौस्थितेवृषतुल्योरन्यतमस्थेनकेवलंयावत्पातालस्थेलगाच्चतुर्थे चन्द्रेधर्मस्थानंप्राप्तेनवमग

बृ.जा.
१०७

टी०

ते शेषैरन्यग्रहैः रविभौमबुधगुरुसौरैः दुश्चिक्कांगप्राप्तिप्राप्तैः तृतीयलग्नएकादशस्थानस्थैः जातोभूमेः पृथिव्याः स्वाम्यधिपतिर्भवति
तत्रैतज्जातं कुंभलग्ने वृषशुक्रः तुले चन्द्रः शेषाग्रहायथासंभवं मेपकुंभधन्विस्थाः एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा भवति अन्यकुलजो ध
नवान् अथवा कर्कटोलग्नः तुलेशुक्रः मीने चन्द्रः शेषाग्रहायथासंभवं कन्याकर्कटवृषस्थाः एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा भवत्यन्यकुल
जोऽपि धनवान् ॥ १५ ॥ अथान्यद्राजयोगं नवमालिकयाह सौम्येति सौम्ये बुधे वीर्ययुक्ते कालादिवलैर्युक्ते तथाभूते तनुयुक्तलग्नस्थे शुभेशुभयाते
शुभेशुभग्रहे गुरुसितयोरन्यतमे यथासम्भवं वीर्याढ्ये च सबले शुभयाते धर्मस्थानगते नवमगत इत्यर्थः शुभेशुभयात इति पठन्ति चतुर्थस्थान

सौम्ये वीर्ययुते तनुयुक्ते वीर्याढ्ये च शुभेशुभयाते । धर्मार्थोपचयेष्ववशेषैर्धर्मार्त्मानुपजः पृथिवीशः ॥ १६ ॥

वृषोदये मूर्तिधनारि लाभगैः शशांकजीवार्कसुतापरैर्नृपः ॥ सुखे गुरौ खेशशितीक्ष्णदीधितितीयमोदये लाभगतैर्नृपोपरैः १७

स्थ इत्यर्थः अवशेषैः परिशिष्टग्रहैः यथासंभवं धर्मार्थोपचयेषु नवमद्वितीयत्रिषडेकादशदशमानां अन्यतमस्थानस्थितैः एवंविधयोगे जा
तो नृपजो राजपुत्रो राजा भवति धर्मार्त्मा च अन्यकुलो धनवान् ॥ १६ ॥ अथान्यद्राजयोगद्वयं वंशस्थेनाह वृषोदय इति वृषोदये वृषलग्ने
तथा शशांकजीवार्कसुतापरैः चन्द्रगुरुसौरैरपरैश्च रविकुजबुधसितैः यथासंख्यं मूर्तिधनारि लाभगैः लग्नद्वितीयषष्ठेकादशस्थैः जातो नृपो रा
जा भवति तत्रैतज्जातं वृषलग्ने सचन्द्रे मिथुनस्थे जीवे तुलास्थे सौरि मीनस्थैः रविकुजबुधसितैः जातो राजपुत्रो राजा भवति अन्यकुलजो

१०७

पिधनवान् सुखे गुराविति गुरौ जीवे सुखे चतुर्थस्थानस्थे खेदशमेशशितीक्ष्णदीधिति चंद्रार्कौ यमोदये शनैश्चरे लग्नगते अपरैरन्यैर्भौम
बुधशुक्रैः लाभगतैरेकादशस्थैः जातो नृपो राजा भवति तत्रैतज्जातम् शनैश्चरो लग्ने चतुर्थे जीवः दशमे सूर्यचन्द्रौ भौमबुधशुक्रा एकादशे
एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा भवति अन्यकुलजोऽपि धनवान् भवति ॥ १७ ॥ अथान्यद्राजयोगद्वयं वसन्ततिलकेनाह मेपूरणायत
नुगा इति शशिमंदजीवाः चन्द्रसौरगुरवः यथासंख्यं मेपूरणायतनुगाः दशमैकादशलग्नस्थाः ज्ञारौ बुधभौमौ धने द्वितीयस्थाने सितरवी
शुक्रार्कौ हिबुके ४ चतुर्थे एवंविधयोगे जातो नरेंद्रो नृपो भवति तत्रैतज्जातं दशमे चन्द्रः एकादशे सौरः लग्ने जीवः द्वितीये बुधभौमौ चतुर्थे शुक्रा

मेपूरणायतनुगाः शशिमन्दजीवा ज्ञारौ धने सितरवी हिबुके नरेंद्रं ॥

वक्रासितौ शशिसुरेज्यसितार्कसौम्या होरा सुखास्तशुभखाप्तिगताः प्रजेशम् । १८ ।

र्कौ एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा भवत्यन्यकुलजो धनवान् वक्रासिताविति वक्रासितौ भौमसौरौ शशिसुरेज्यसितार्कसौम्याः चन्द्रग
रुशुक्रसूर्यबुधाः यथासंख्यं होरा सुखास्तशुभखाप्तिगताः लग्नचतुर्थसप्तमनवमदशमैकादशस्थाः भवन्ति तदा जातः प्रजेशो राजा भवति तत्रै
तज्जातं भौमसौरौ लग्नगतौ चतुर्थे चन्द्रः सप्तमे जीवः नवमे शुक्रः दशमे सूर्यः एकादशे बुधः एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा भवत्यन्य
कुलजो धनवान् ॥ १८ ॥

बृ.जा.
१०८

अथराजयोगजातस्य कस्मिन्कालेराज्यावाप्तिर्भविष्यतीति तज्ज्ञानंस्वागतयाह कर्मलग्नयुतपाकदशायामिति राजयोगकर्तृणां ग्रहाणां मध्याद्योग्रहः कर्मणिलग्नदशमे स्थितः यश्चराजयोगकर्तृणां ग्रहाणां मध्याद्योग्रहः लग्नयुतो जन्मलग्नस्थः तत्राकदशायां लग्नसंबंधिनीयापाकदशांतर्दशाभवति तस्य तत्रराज्यलब्धिर्भवति अथलग्नदशमयोः द्वयोरपि ग्रहो भवतः तदा तयो र्यो बलवान् तस्य दशायां तर्दशाकालेराज्यलब्धिः अथतत्रबहवोग्रहामवन्ति तदा प्रबलस्य सर्वोत्तमबलस्यांतर्दशाकाले अथवा प्रबलस्येति अथलग्नदशमौ यदा शून्यौ भवस्तदा जन्मनियः प्रबलः सर्वोत्तमबलस्तस्यांतर्दशाकाले एव राज्यदः स्यात् बहुष्वंतर्दशासु यस्मिन् नन्तर्दशाकाले चारवशादतिबलवत्वं सं

कर्मलग्नयुतपाकदशायां राज्यलब्धिरथवा प्रबलस्य ॥ शत्रुनीचगृहयातदशायां छिद्रसंश्रयदशापरिकल्प्या । १९ ।

भवतितस्यामेवांतर्दशायां राज्यप्रदो भवति शत्रुनीचगृहेति लब्धराज्यस्यापि जन्मकालेश्च शत्रुक्षेत्रस्थेन च ग्रहेण यांतर्दशावतांतस्यांतस्मिन् बलवति राज्यहरणं वाच्यं यतः स छिद्रदशाविलेपि तस्मिन्नापद्भवति सा च संश्रयदशापरिकल्प्या तस्यामन्तर्दशायां संश्रयं कार्यं देवयुक्तं नृपसंश्रयगुणात्तन्मोक्षोपि वक्ष्यति च यात्रायां अरि कोपहतदशायां जन्मोदयनाथशत्रुपाके च स्वदेशशकारकदशाः संश्रणीयो न रेंद्रइति अत्र च भगवान्गार्गिः लग्नगः कर्मगोवास्यादथवा प्रबलोपियः सः स्यात्स्वांतर्दशाकालेराज्यदः प्रबलो यदा १ नीचारिगृहसंस्थस्य दशायां प्रबलस्य च च्युतिर्बलविहीनस्य तन्मोक्षः परसंश्रयादिति ॥ १९ ॥

दी०

१९०८

अथभोगिनां शबरदस्युस्वामिनां च जन्मज्ञानं मालिन्याह गुरुसितबुधलग्ने इति गुरुसितबुधाः जीवशुक्रसौम्याः एषामन्यतमे लग्नगते अर्कपुत्रे सौरे सप्तमस्थे दिवसनाथे सूर्ये वियतिदशमस्थानगते एवं विधेयोगे भोगिनां भोगवतां जन्मविद्याज्जानीयात् एवं विधेयोगे जातो स देवभोगवान् भवति तस्यार्थविहीनस्यापि यतः कुतश्चिद्भोगावाप्तिर्भवति रावेबुधसितलग्ने इत्यत्र कौश्चित् रावेबुधसितानां संबंधिलग्नइति व्याख्यातम् सिंहवृषतुलामिथुनकन्यालग्नेष्विति यतो दशमस्थे अर्के लग्ने बुधसितयोरवस्थानं न सम्भवति आचार्येण वराहमिहिरेण पूर्वशास्त्रानुसारेणायं योगः कृतः जीवज्ञभार्गवैर्लग्ने सप्तमस्थे र्कनन्दने दशमस्थे रवौ जातो भोगवान् पुरुषो भवेत् शुभबलयुतकेंद्रैरिति शुभ

गुरुसितबुधलग्ने सप्तमस्थे र्कपुत्रे वियतिदिवसनाथे भोगिनां जन्मविद्यात् ॥ शुभबलयुतकेंद्रैः कूरमस्थश्च पापैर्व्रजति शबरदस्युस्वामितामर्थभाक्च ॥ २० ॥ इति श्रीराजयोगाध्याय एकादशः ॥ ११ ॥

ग्रहसंबन्धिनोराशयः ते च सबलायस्य केंद्रगता भवन्ति तैस्तथाभूतैः तथा पापैः कूरग्रहैः कूरमस्थैः पापराश्याश्रितैः यस्य जन्मभवति सशबराणां पुलिंदानां दस्यूनां चोराणां स्वामित्वं व्रजति गच्छति अर्थभाग्भाग्यवान् धनवांश्च भवति शुभबलयुतकेंद्रैरिति अत्र शुभग्रहैः बलयुतैः केंद्रगतेरिति कौश्चिद्व्याख्यातं तच्चायुक्तं यस्माद् भगवान्गार्गिः पापक्षेत्रगतैः पापैः केंद्रस्थैः सौम्यराशिभिः सबलैर्यस्य जन्मस्यात्स्यादसौ दस्युनायक इति ॥ २० ॥ इति श्रीमद्वेत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ राजयोगाध्यायः एकादशः समाप्तः ॥ ११ ॥

बृ.जा
१९०९

अथातोनाभसयोगाध्यायोव्याख्यायते नाभसयोगानांचत्वारोविकल्पाः तत्राकृतियोगाएकोविकल्पः आकृतियोगाः संख्यायोगाश्चविकल्पाद्वयम् आकृतियोगाः संख्यायोगाआश्रययोगाश्चविकल्पत्रयम् आकृतियोगाः संख्यायोगाआश्रययोगादलयोगौचेतिविकल्पचतुष्टयं तत्रविंशतिराकृतियोगाः सप्तसंख्यायोगाः त्रयआश्रययोगाः द्वौदलयोगौ तत्रद्वित्रिचतुर्विकल्पजानांयोगानांसंख्याज्ञानमौपच्छन्दसिकेनाह नवादिगिति नवप्रसिद्धादिशब्देनदशउच्यन्ते वसवोष्टौ एतेयथासंख्यंत्रिकाग्निवेदैः गुणिताः त्रिकशब्देनत्रयएवउच्यन्ते अग्निशब्देनत्रयः वेदाश्चत्वारः ४ एतैः गुणिताः तद्यश्चानवदिग्वसवः ९।१०।८ एतेयथासंख्यंत्रिकाग्निवेदैः ३।३।४ एतैर्गुणिताः जाताः १२७।

अथनाभसयोगाध्यायप्रारम्भः ॥ नवदिग्वसवस्त्रिकाग्निवेदैर्गुणिताद्वित्रिचतुर्विकल्पजाः स्युः ॥ यवनैस्त्रिगुणाहिषट्शतीयाकथिताविस्तरतोत्रतत्समाः स्युः ॥ १ ॥

३०।३२ एतेयथासंख्यंत्रिकाद्वित्रिचतुर्विकल्पजाभवन्ति एतदुक्तंभवति आकृतियोगाविंशतिः संख्यायोगाः सप्त एवमाकृतिसंख्याविकल्पद्वयेनसप्तविंशतियोगाःभवन्ति आश्रययोगास्त्रयः आकृतिसंख्याआश्रयकृतेन विकल्पत्रयेणत्रिंशत् ३० दलयोगौद्वौ आकृतिसंख्या आश्रयदलयोगकृतेन विकल्पचतुष्टयेनद्वात्रिंशत् ३२ एवंद्वित्रिचतुर्विकल्पजायोगाः स्युः भवेयुरिति यवनैस्त्रिगुणाहीति पुराणयवनैः त्रिगुणाहिषट्शतीकथिता षण्णांशतानांसमाहारः षट्शती साचत्रिगुणाअष्टादशयोगशतान्यभिहितानीत्यर्थः १८००

ननुस्फुजिद्ध्वजेनकिमुक्तं उच्यते नाभसयोगानामानन्त्यं तथाचतद्वाक्यम् संस्थानसादृश्यमनन्तकस्याद्द्रव्याणिनानाप्रकृतीनिदृष्टेति कथंपुराणयवनैराष्टादशशतान्यभिहितानि उच्यन्ते आकृतियोगास्त्रयोविंशतिस्तैरभिहिताः संख्यायोगानांसप्तविंशत्यधिकशतंभवति एवंसार्द्धशतंभवति तच्चैकैकराशिलग्नगतमधिकृत्योक्तम्तस्माल्लग्नद्वादशकेनाष्टादशयोगशतानिभवन्ति यस्मात्सार्द्धशतंद्वादशहतम् अष्टादशशतानिभवन्ति एतेषामुत्पत्तिरध्यायांते प्रदर्शयिष्यामः विदिताध्यायार्थस्यसुखावबोधत्वात् एवंयवनैस्त्रिगुणाषट्शतीविस्तरतः कथितोक्ता अत्रास्मिन्शास्त्रेतत्समासः तत्संक्षेपःक्रियते विस्तरस्यसमासोभिधीयते इतिपूर्वप्रदर्शिताद्वात्रिंशदेवाभिधीयन्ते त

रज्जुर्मुशलंनलश्चराद्यैः सत्यश्चाश्रयजान्जगादयोगान् । केद्वैः सदसद्युतैर्दलारुहैः स्त्रक्सर्पौकथितौपराशरेण । २ ।

तफलेष्वन्यफलानांसमानत्वात् द्वात्रिंशत्स्वेवयेगेष्वष्टादशयोगशतान्यंतर्भवन्तीति ॥ १ ॥ अथाश्रययोगत्रयंदलयोगद्वयंचौपच्छन्दसिकेनाह रज्जुर्मुशलमिति चराद्यैः चरस्थिगद्विस्वभावराशिग्रहसंयुक्तैः यथासंख्यंरज्जुर्मुशलंनलश्चेतियोगत्रयंभवति यद्यथैकस्मिन्चरराशौ चरराशिद्वयेचरराशित्रयेचरराशिचतुष्केवायदासर्वेग्रहाभवन्ति स्थिरराशयोद्विस्वभावराशयश्च सर्वेऽन्याभवन्ति तदारज्जुर्नामयोगो भवति एवमेकस्मिन्स्थिरराशौराशिद्वयेराशित्रयेराशिचतुष्केवायदासर्वेग्रहाःभवन्ति चरराशयोद्विस्वभावराशयश्चऽन्याभवन्ति तदामुशलंनामयोगोभवति एवमेकस्मिन्द्विस्वभावराशौराशिद्वयेराशित्रयेराशिचतुष्केवासर्वेग्रहाःभवन्ति चरराशयः स्थिरराशयश्चऽ

न्याभवन्ति तदानलाख्योयोगोभवति एतानाश्रयजास्त्रीन्योगानसत्याचार्यो जगाद उक्तवान् केचित्सत्यस्त्वाश्रयजानिहाह इति
योगानिति पठन्ति इहास्मिन् प्रकरणे आहोक्तवानिति तथाच सत्यः सर्वे चरेषु राशिषु यदा स्थिता योगमाह तं रज्जुं अनय प्रियस्य सततं विदे
शवासायुक्तस्य सर्वे स्थिरेषु राशिषु यदा स्थिता मुशलमाह तं योगं जन्मानिकर्मकराणां युक्तानामर्थमानाभ्यां द्विशरीरेषु नल इति योगो हीना
तिरिक्तदेहानां निपुणानां पुरुषाणां धनसञ्चयभागिनां भवति अत्र कैश्चिद्व्याख्यातं चरराशिचतुष्के यदा सर्वे ग्रहाः भवन्ति तदारज्जुः स्थि
रराशिचतुष्के मुशलं द्विः स्वभावराशिचतुष्के नल इति तच्चायुक्तं यस्माद् भगवान् गार्गिः एको द्वौ वा त्रयः सर्वे सर्वे युक्ता यदा ग्रहैः चरयोगस्त
दारज्जुः शीर्ष्याणां जन्मदो भवेत् स्थिरश्चेन्मुशलं नाम मानिनां जन्म कृन्तृणां द्विस्वभावो नलाख्यस्तथानिनां परिकीर्तितः एवमाश्रययो
गत्रयं व्याख्यातं सत्यमतेन तथाच सत्यः चरराशिगैर्ग्रहैर्द्रज्जुः स्थिरराशिगैस्तथा मुशलं द्विशरीरगतैर्योगैर्नल संज्ञो मुनिभिरुद्दिष्टः अथ दल
योगद्वयमुच्यते केंद्रैः सदसद्युतैरिति केंद्रैः यथा संख्यं सदसद्युतैः सदग्रहैः सौम्यैर्युतैः दलाख्यो दलो योगः स्वगमालानामभवति यथा केंद्रैः सद
ग्रहैः पापग्रहयुक्तैः दलयोगः सर्पो नाम योगो भवति एतदुक्तं भवति येषु तेषु त्रिषु केंद्रेषु सौम्यग्रहैः बुधगुरुशुक्राः यदा भवन्ति न कस्मिंश्चित्कें
द्रे पापो भवति तदा स्वगमनामयोगो भवति अथ येषु तेषु त्रिषु केंद्रेषु पापाः सूर्यभौमसौराः भवन्ति न कस्मिंश्चित्केंद्रे भवति सौम्यग्रहः तदा सर्पो ना
मयोगो भवति नन्वत्र योगद्वये केंद्रैः सदसद्युतैर्दलाख्या वित्युक्त्वा त्रिषु किमिति व्याख्यातम् यस्माच्छुक्लपक्षरुष्णपक्षयोश्चन्द्रस्य सौम्यत्वं
पापत्वं च संभवति एवमेतदसौम्याक्रांतेषु त्रिषु केंद्रेषु क्षीणश्चन्द्रमायदा चतुर्थो भवति अथवा पापाक्रांतेषु त्रिषु केंद्रेषु क्षीणश्चन्द्रमायदा

चतुर्थो भवति तदापि स्वर्गसर्पो योगो भवतः तच्चतुर्षु केंद्रेषु किमिति व्याख्यातं उच्यते नैवं यस्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तम् केंद्रत्रयगैः पा
पतैर्दलाख्यावहिश्चमालाच अत्र सौम्यास्त्रयः पापास्त्रय इति कथं ज्ञायते यथानयोर्द्वयोर्मध्ये चन्द्रमास्तृतीयो न भवति उच्यते भगवता
गार्गिणोक्तम् त्रिकेंद्रगैर्यमाराकैः सर्पो दुःखितजन्मदः भोगिजन्मप्रदामालातद्वज्जीवसिते दुर्जैः स्वयोगः पापवर्जितः केंद्रेषु सर्पः सौम्यव
र्जितेष्विति कथं ज्ञायते उच्यते बादरायणोक्तं केंद्रेष्वपापेषु सितज्जीवैः केंद्रत्रिसंस्थैः कथयन्ति मालां सर्पस्त्वसौम्यैश्च यमारसूर्यैर्योगावि
मो द्वौ कथितौ दलाख्यौ एतौ दलयोगौ सूक्तसर्पो कथितौ पराशरेणोक्तौ न त्वन्यैरप्युक्तौ उच्यते अन्यैरुक्तौ अन्यैर्नोक्तौ पराशरेणोक्ताविति स्वशा
योगात्रजं त्याश्रयजाः समत्वं यवाब्जवज्रांडजगोलकाद्यैः ॥ केंद्रोपगैः प्रोक्तफलो दलाख्या वित्याहुरन्येन पृथक् फलोक्तौ ॥ ३॥

स्वेवराहमिहिरेणोक्तौ तथाच मणित्यः केंद्रत्रयगैः पापैः सौम्यैर्वा दलसंज्ञितौ द्वौ योगौ सर्पमालाख्यौ विनष्टेष्टफलप्रदौ एवमाश्रययोगत्रयम
पियोगद्वयमाह अन्यैरुक्तमन्येनाक्तं अन्यैरुक्तत्वाद् वराहमिहिरेण शास्त्रसंगृहीतं एवं दलयोगद्वयं व्याख्यातम् ॥ २ ॥ अथान्यैराचार्यैरेनका
रणेनाश्रययोगत्रयं दलयोगद्वयं च व्याख्यातं तत्कारणमुपजातिकयाह योगावृजन्तीति आश्रयजायोगारज्जुमुशलनलाख्याः आकृतियोगैः
यवाब्जवज्रांडकगोलकाद्यैः यवपद्मवज्रविहंगगोलकैः आदिग्रहणाद्गदाशकटाभ्यां च तथा संख्यायोगैः गोलकाद्यैः गोलकयुगशूलकेदारैः
संयोगैः आश्रयजायोगाः तुल्यतां समत्वं व्रजन्तीत्येतान्यैर्नोक्ताः तद्व्यतिरेकेणाप्याश्रययोगानामवकाशो नास्तीति वराहमिहिरेणोक्ताः

बृ.जा.
१११

टी०

यैश्चयोगैः समतांयास्यति यत्रचैतेषामनवकाशस्तद्व्यायातिव्याख्यास्यामः केंद्रोपगैः प्रोक्तफलाविति दलाख्यौदलयोगौदौकेंद्रोपगैः
प्रोक्तफलोक्तयितफलोक्तेंद्रोपगैः ग्रहैः प्रोक्तेफलेययोः केंद्रत्रयगैः केंद्रस्थानां शुभग्रहाणां शुभफलमुक्तम् अशुभानामशुभमिति अतएवेमौप्रो
क्तफलोक्तयितफलो उक्तंच वराहमिहिरेण केंद्रत्रिकोणेषु शुभाः प्रशस्तास्तेष्वेव पापानशुभप्रदाः स्युः केंद्रत्रिकोणगैः शुभैः शुभफलंभवतीति
मालानोक्ता एवंकेंद्रत्रयगैः पापैः पापफलंभवतीति सर्पोक्तः एवमन्ये अपरेआहुः कथयन्ति तथातौनपृथक्फलोक्तार्थत्वात् यद्येवं
तर्हीकमर्थं वराहमिहिरेणोक्तावित्यत्रोच्यते नाभसयोगांतर्भूतत्वात्समस्तदशास्वपिफलदौभवतः यदाकेंद्रोपगानांयोगविनाफलमंगी

आसन्नकेंद्रभवनद्वयगैर्गदाख्यस्तन्वस्तगेपुशकटविहगःखबंध्वोः ॥

शृंगाटकनवमपंचमलग्नसंस्थैर्लग्नान्यगैर्हलमितिप्रवदन्तितज्ज्ञाः ॥ ४ ॥

क्रियते तदास्वदशास्वेवफलप्रयच्छन्ति एतच्चपराशरादीनांमत्तं तेषामंतयथानाभसयोगावेतौ समस्तदशास्वपि फलप्रदौतेनवराहमि
हिरेणोक्तौ ॥ ३ ॥ अथाकृतियोगान्पंचगदाशकटविहंगशृंगाटकहलाख्यान्वसन्ततिलकेनाह आसन्नेति आसन्नेनिकटवर्तिनिकेंद्रभ
वनद्वयेकण्टकराशियुग्मेयदासर्वग्रहाःभवन्ति तदागदाख्योयोगोभवति सचचतुःप्रकारःलग्नचतुर्थस्थैःसर्वग्रहैरेकः चतुर्थसप्तमस्थैर्द्विती
यःसप्तमदशमस्थैस्तृतीयः दशमलग्नस्थैश्चतुर्थः तन्वस्तगेष्विति तन्वस्तगेषुलग्नसप्तमेषुसर्वग्रहेषुशकटंभवति खबंध्वोःदशमचतुर्थ

योःस्थितेषुसर्वग्रहेषुविहगाख्योयोगः नवमपंचमलग्नस्थैःसर्वग्रहैः शृंगाटकाख्योयोगोभवति लग्नान्यगैर्हलमिति लग्नंवर्जयित्वायथा
संभवमन्येसर्वग्रहाःपरस्परत्रिकोणगताभवन्ति तदाहलमितियोगः तज्ज्ञाःहोराशास्त्रपण्डिताः प्रवदन्तिकथयन्ति सचत्रिप्रकारःद्वितीय
पटदशमस्थैःसर्वग्रहैरेकः तृतीयसप्तमैकादशस्थैर्द्वितीयःप्रकारःचतुर्थाष्टमद्वादशस्थैस्तृतीयःप्रकारइति ॥ ४ ॥ अथवज्जयवकमलवापी
संज्ञयोगचतुष्टयैवालीयेनाह शकटांडमिति शकटवच्छुभैःव्यवस्थितैरंडजवदशुभैश्चवज्रंभवति एतदुक्तंभवति लग्नसप्तमयोःसौम्या
श्चतुर्थदशमयोश्चपापाभवन्ति नान्यत्रकेचित्तदावज्राख्योयोगोभवति तद्विपरीतगैर्यवः तएवग्रहायदिविपरीतगताभवन्ति तदायवाख्यो

शकटाण्डजवच्छुभाशुभैर्वज्रंतद्विपरीतगैर्यवः ॥ कमलंतुविमिश्रसंस्थितैर्वापीतद्यदिकेंद्रवात्यतः ॥ ५ ॥

पूर्वशास्त्रानुसारेणमयावज्रादयःकृताः ॥ चतुर्थेभवनेसूर्याज्ज्ञासितौभवतःकथम् ॥ ६ ॥

योगोभवति शकटवदशुभाःअण्डजवच्छुभाःएतदुक्तंभवति लग्नसप्तमयोःपापाःस्थिताःचतुर्थदशमयोश्चशुभाःस्थितास्तदायवाख्योयोगो
भवति कमलंत्विति एतैरेवसौम्यपापैःविमिश्रसंस्थितैश्चतुर्ष्वपिकेंद्रेषुसमवस्थितैःकमलाख्योयोगोभवति तदेवकमलंयदिकेंद्रवाह्यतो
भवति तदावापीसंज्ञोयोगः एतदुक्तंभवति सर्वैरेवकेंद्रवाह्यतःस्थितैःकेंद्राणिवर्जयित्वान्यत्रपणफरापोक्लिमेषुस्थितैस्तदेवकमलंवापीसं
ज्ञोभवतियोगः पणफरेषुचतुर्ष्वपिक्लिमेषुचतुर्ष्वेति ॥ ५ ॥ अथवज्जयवयोःसंभवोनभवति तौचमयापूर्वशास्त्रानुसारेणकृतावित्येतद

बृ.जा.
११२

नुष्टुभाह पूर्वशास्त्रानुसारेणेति पूर्वशास्त्रानुसारेणपूर्वाचार्यैः मययवनादिभिः वज्राख्योयोगः कृतः यवाख्यश्च तस्मान्मयापिकृतः वज्रा
दयइति बहुवचननिर्देशोऽन्येषामेवंप्रकाराणांप्रदर्शनार्थः वज्रादयोयोगायद्यपिनसंभवन्ति तथापि पूर्वशास्त्रानुसारेणमयाकृताः तान्य
नुसृत्यदृष्टेत्यर्थः यतः सूर्यादादित्याच्चतुर्थेभवने चतुर्थराशौपूर्वेणपश्चिमेनवाङ्गसितौबुधशुक्रौकथंभवतः नकदाचिदकोदयेस्तसमयेवाम
ध्यान्हाद्वैरात्रयोः बुधशुक्रौभवतः आदित्ये मध्यान्हस्थेऽर्धरात्रस्थवातयोरुदयेस्तमयेवानभवत्येव ॥ ६ ॥ अथयूपेषुशक्तिदंडाख्ययोगश्च
तुष्टयमनुष्टुभाह कण्टकादीति होरालग्नंतदाद्यैः केंद्रैः क्रमात्परिपाट्यालग्नकेंद्रमादितः कृत्वा चतुर्षुग्रहेषुयथासंभवे सर्वग्रहाणामवस्थानंम

कण्टकादिप्रवृत्तैस्तुचतुर्गृहगतैर्ग्रहैः ॥ यूपेषुशक्तिदण्डाख्याहोराद्यैः कण्टकैः क्रमात् ॥ ७ ॥
नौकूटछत्रचापानितद्वत्सप्तक्षसंस्थितैः ॥ अर्द्धचन्द्रस्तुनावाद्यैः प्रोक्तस्त्वन्यर्द्धसंस्थितैः ॥ ८ ॥

वति तदायूपेषुशक्तिदण्डाख्याश्चत्वारोयोगाभवन्ति तद्यथालग्नद्वितीयतृतीयचतुर्थेषुचतुर्ष्वपिपुयदासर्वेग्रहाभवन्ति तदायूपारख्योयोगोभव
ति अथचतुर्थपञ्चमषष्ठसप्तमेषुचतुर्षुसर्वेएवग्रहाभवन्ति तदेष्टाराख्योयोगः अथसप्तमाष्टमनवमदशमेषुचतुर्षुसर्वेएवग्रहाभवन्ति त
दाशक्तियोगः अथदशमैकादशद्वादशलग्नेषुचतुर्षुसर्वेग्रहाभवन्ति तदादण्डयोगइति ॥ ७ ॥ अथनौकूटछत्रचापार्द्धचन्द्राख्ययोगपं
चकमनुष्टुभाह नौकूटछत्रेति तद्वृत्तेनैवप्रागुक्तेनप्रकारेणलग्नकेंद्रादारभ्यैकैकस्मात्केंद्रात्सप्तभिर्ग्रहैः सप्तक्षसंस्थितैः नौकूटछत्रचापसंज्ञं

टी०

११२

योगचतुष्टयंभवति तद्यथालग्नद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमेषुयदासर्वेग्रहाः भवन्ति तदानौर्नामयोगोभवति एवंचतुर्थपंचमषष्ठस
प्तमाष्टमनवमदशमेषुयदासर्वेग्रहाः भवन्ति तदाकूटाख्योयोगोभवति अथसप्तमाष्टमनवमदशमैकादशद्वादशलग्नेषुसर्वेग्रहाः भवन्ति
तदाछत्राख्ययोगः अथदशमैकादशद्वादशलग्नद्वितीयतृतीयचतुर्थेषुयदासर्वेग्रहाभवन्ति तदाचापंचापाख्ययोगः अर्द्धचन्द्रइतिनावाद्यैरेवयो
गैरन्यर्द्धसंस्थितैः अपरराशिष्ववस्थितैरर्धचन्द्राख्योयोगोभवति नावाद्याः कण्टकेषूक्ताः तैश्चान्यर्द्धसंस्थितैः अपरराशिगतैः तनपणफरेभ्यः आ
रभ्यनिरंतरं सप्तसुग्रहेषुयदासर्वेग्रहाभवन्त्यापोविलमेभ्योवातदर्द्धचन्द्राख्यः सचाष्टप्रकारः तद्यथाद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमा

एकांतरगतैरर्थात्समुद्रः षड्ग्रहाश्रितैः ॥ विलग्नादिस्थितैश्चक्रमित्याकृतिजसंग्रहः ॥ ९ ॥

ष्टमेषुसप्तसुसर्वेग्रहायदाभवन्तितदैकः एवतृतीयादिनवमांतेषुद्वितीयः पंचमादिष्वैकादशांतेषुतृतीयः षष्ठादिषुद्वादशांतेषुचतुर्थः अष्टमा
दिषुद्वितीयांतेषुपंचमः नवमादिषुतृतीयांतेषुषष्ठः एकादशादिषुपंचमांतेषुसप्तमः द्वादशादिषुषष्ठांतेषुयदासर्वेग्रहाभवन्ति तदाष्टमइति
॥ ८ ॥ अथसमुद्रचक्राख्यौद्योगावनुष्टुभाह अर्थाद्द्वितीयस्थानादारभ्यैकांतरगतैर्ग्रहैः षड्ग्रहाश्रितैः षड्राशिष्ववस्थितैः सप्तभिर्ग्र
हैः समुद्राख्योयोगोभवति तद्यथा द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमदशमद्वादशेषुषष्ठसुयदासप्तग्रहाभवन्ति तदासमुद्राख्योयोगः विलग्नादिस्थितैरि
तिअनेनैवप्रकारेणविलग्नालग्नत्प्रभृत्यैकांतरस्थैः षड्ग्रहेषुसप्तभिर्ग्रहैः स्थितैः चक्राख्योयोगोभवति तद्यथालग्नतृतीयपंचमसप्तमनव

बृ.जा.
११३

मैकादशेषुषड्गृहेषुयदासर्वग्रहाः भवन्तितदाचक्राख्ययोगोभवति इत्येवंप्रकारेण आकृतजानामाकारवशादुत्पन्नानांसंग्रहोव्याख्यातः
॥९॥अथसंख्यायोगसप्तकंशालिन्याह संख्यायोगादितिसप्तभिग्रहैःसप्तक्षसंस्थैःसप्तसुराशिषु गतैरेकापायादेकापगमात्क्रमात्सप्तसंख्या
योगाःस्युःभवेयुःतेचवल्लक्यादयोगोलांताः तद्यथा येषुतेषुसप्तसुग्रहेषुयदासर्वग्रहाभवन्ति तदावल्लकीनामयोगोभवति यदाषट्सुग्रहे
षुसप्तग्रहाभवन्ति तदादामिनीनामयोगोभवति एवंपंचसुसप्तग्रहाःपाशःपाशोयोगःचतुर्षुकेदारःकेदारोयोगःत्रिषुशूलःशूलोयोगःद्वयोयु

संख्यायोगाः स्युः सप्तसप्तक्षसंस्थैरेकापायादवल्लकीदामिनीच ।

पाशःकेदारःशूलयोगोयुगंचगोलश्चान्यानपूर्वमुक्तान्विहाय ॥ १० ॥

ईर्ष्युर्विदेशनिरतोध्वरुचिश्चरज्ज्वांमानीधनीचमुसलेबहुकृत्यसक्तः ॥

गंयुगनामयोगः एकस्मिन्राशौसप्तग्रहायदाभवन्ति तदागोलःगोलनामयोगः अन्यानपूर्वमुक्तान्विहायपूर्वोक्तानन्यानयोगान्विहायव
र्जयित्वाएतेयोगाःभवन्ति एतदुक्तंभवतियथोक्तानांयोगानांमध्याद्यदिसंख्यायोगस्यसादृश्यंभवति तदासंख्यायोगोनांगीकार्यः सएवयो
गोयाह्यइति॥१०॥अथाश्रययोगत्रयजातानांदलयोगद्वयजातानांचफलंवसंततिलकेनाह ईर्ष्युरितिईर्ष्युःसमत्सरःपरद्विमत्सरीविदेशनि
रतः परदेशाध्यासनशीलः अध्वरुचिःसततमटनः ननुविदेशनिरतएवाध्वरुचिः तत्किमत्रद्वयोर्ग्रहणंउच्यते विदेशेप्यनेकप्रदेशाध्या

सनशीलोभवति सततमटनोभवति एवंविधोरज्ज्वांरज्ज्वाख्ययोगेजातोभवति मानीगर्वितःधनीवित्तवान् बहुकृत्येषुकार्येष्वसक्तःबहु
कर्मारम्भशीलः एवंविधोमुसलाख्ययोगेजातोभवति व्यगोंगहीनःविगतमंगयस्य स्थिरोदृढनिश्चयः आढयोधनवान् निपुणःकार्येषुसू
क्ष्मदृष्टिः एवंविधोनलजोनलाख्ययोगेजातोभवति एवमाश्रययोगत्रयजातानांफलंव्याख्यातं स्वगुत्थोभोगान्वितइति स्वगुत्थःस्वगुत्थो
जातोभोगान्वितोभवतिभुजगजोभुजगाख्येसर्पयोगेजातोबहुदुःखभाक्स्यात् नानाप्रकाराणांदुःखानांभोगीभवति केचिदत्रबहुवचनंपठ
न्ति व्यंगास्थिराख्यानिपुणानलजाःस्वगुत्थाःभोगान्विताभुजगजाबहुदुःखभाजइति नकश्चिदोषःएवंदलयोगद्वयजातानांफलंव्याख्या

व्यङ्गःस्थिराढ्यनिपुणोनलजःस्वगुत्थोभोगान्वितोभुजगजोबहुदुःखभाक्स्यात् ॥ ११ ॥

आश्रयोक्तास्तुविफला भवन्त्यन्यैर्विमिश्रिताः ॥ मिश्रायैस्तंफलंदद्युरामिश्राःस्वफलप्रदाः ॥ १२ ॥

तम्॥११॥अथान्ययोगाश्रययोगश्चयदासमकालंयत्रदृश्यते तत्राश्रययोगस्यनिराकरणार्थमनुष्टुप्माह आश्रयोक्तास्त्वित्यत्रान्योयोगआ
श्रययोगश्चभवतितत्राश्रययोगोन्येनयवादिनामिश्रोभवति मिश्रितत्वाच्चाफलोभवतिस्वफलंनप्रयच्छति एवमन्यैरपरैःविमिश्रितानिष्फ
लामवन्ति यैश्चमिश्राःसादृश्यगतास्तेतत्रफलंदद्युः केचिन्मिश्रायैस्तेफलंतेषामितिपठन्ति अमिश्राश्चान्यैःयदाभवन्ति तदास्वफलप्र
दाआत्मीयफलंददाति तत्रचरराशौलग्नगतेस्थिरद्विस्वभावस्यैरमिश्राः स्थिरलग्नेचरद्विभावगतैरमिश्राः द्विस्वभावेलग्नेचरास्थिरगतैरमि

टी०

११३

बृ.जा
१९१४

आइति ॥ १२ ॥ अथगदाशकटविहंगशृंगाटकहलाख्येयुगोषजातानांस्वरूपंवसन्ततिलकेनाह यज्वार्थभागिति यज्वायजनशीलः
अर्थमाग्धनानांमाजनं सततंसर्वकालमर्थरुचिः अर्थार्जनोद्यमशीलः एवंविधोगदाख्येयुगेजातोभवति तद्वृत्तिभुगिति तदितिश
कटपरामर्शः तद्वृत्तिभुक् शकटवृत्तिभुंके शकटाजीवीभवतीत्यर्थः सरुजोव्याध्यर्हितः कुदारःकुत्सितभार्यः एवंविधःशकटजः शकटयोगे
जातोभवति दूतोदनइति दूतःपरसंदेशप्रापणार्थपरसकाशगामी अटनःपरिभ्रमणशीलःननुदूतेनाप्यवश्यमटनेनभवितव्यं उच्यते परे

यज्वार्थभाक्सततमर्थरुचिर्गदायांतद्वृत्तिभुक्शकटजःसरुजःकुदारः।

दूतोदनःकलहकृद्विहगेप्रदिष्टःशृंगाटकेचिरसुखीकृषिकृद्वलाख्ये ॥ १३ ॥

वर्ज्यपूर्वसुखिनःसुभगोतिशूरो वीर्यान्वितोप्यथयवेसुखितोवयोतः।

च्छागमनशीलोदूतः अयंपुनःस्वेच्छयाटनःतदुभयमागमवति कलहकृत्कलहशीलःएवंविधोविहगाख्येयोगोजातोभवतिप्रदिष्टःउक्तःचिरे
णसुखीचिरसुखीवयोतेसुखीत्यर्थः एवंविधोशृंगाटकाख्येयोगेजातोभवति अन्यैश्चिरसुखीचिरसुखीशृंगाटकेव्याख्यातःतच्चायुक्तं यस्मा
द्भगवान्गार्गिः लग्नपंचमधर्मस्थैर्योगःशृंगाटकोमतः वयोतेसुखिनांजन्मतस्यात्स्वादुभाषिणां कृषिकृद्वलाख्ये हलाख्येयोगेजातः कृ
षिकृद्भवतिकृषिकरोतीत्यर्थः॥ १३॥अथवज्रयवपद्मवापीजातानांस्वरूपंवसन्ततिलकेनाह वर्ज्यपूर्वसुखिनइति अन्त्येवयोत्यसुखिनः

दी०

१९१४

पूर्वसुखिनश्चवालेयसुखीयौवनेदुःखितोवृद्धत्वेपुनरेवसुखीभवतीत्यर्थः सुभगःसर्वजनवल्लभः अतिशूरोऽतीवसंग्रामधीरः एवंविधोवज्रा
ख्येयोगेजातोभवति शौर्यान्वितःपराक्रमयुक्तःअथशब्दःपादपूरणे वयोतः वयोमध्येसुखी अन्तःशब्दोत्रमध्यपर्यायः एवंविधोयवाख्ये
योगेजातोभवति विख्यातकीर्तिः सर्वजनप्रसिद्धकीर्तिः सान्तुकिमत्रविख्यातकीर्तिरस्ति उच्यते अस्तिक्वचिच्चसायथाकीर्तिप्रापक
र्माभिः शतैरपिपरंप्रख्यातकीर्तिनप्राप्नोति अमितसौख्यगुणः अपरिमितसौख्योऽपरिमितगुणश्च गुणाःविद्याशौर्यादयःएवंविधः पद्मा

विरुयातकीर्त्यमितसौख्यगुणश्चपद्मवाप्यांतनुस्थिरसुखोनिधिकृन्नदाता । १४ ।

त्यागात्मवान्क्रतुवरैर्यजतेचयूपेहिंस्रोथगुप्त्यधिकृतःशरकृच्छराख्ये ॥

नीचोलसःसुखधनैर्वियुतश्चशक्तौदण्डेप्रियैर्विरहितःपुरुषोत्थवृत्तिः ॥ १५ ॥

ख्येयोगेजातोभवति ननुस्थिरसुखंतनुस्वलंपस्थिरंचिरकालस्थायिसुखंस्यस्वलपसुखंवहुकालंभवतीत्यर्थः निधिकृत् भूमावर्थस्थापनशी
लः नदाता कदर्यः एवंविधोवापीसंज्ञेयोगेजातोभवति ॥ १४ ॥ अथयूपशरशक्तिदण्डाख्येयोगचतुष्टयेजातानांस्वरूपंवसन्ततिलकेनाह
त्यागात्मवानिति त्यागीदाताआत्मवानप्रमादी क्रतुवरैर्यज्ञश्रेष्ठैर्यज्ञैःयजतेएवंविधोयूपाख्येयोगेजातोभवति हिंस्वति हिंस्वोवधरुचिःगु
प्त्यधिकृतः बन्धनपालः शरकृत्शरकारः एवंविधश्चशराख्येयोगेजातोभवति नीचःअधमानामकुलोचितानांकर्मणांकर्ता अलसःक्रिया

बृ.जा.
११५

स्वपटुः सुखधनैर्विद्युतोभोगवित्तविवर्जितः निःसुखो निर्धनश्च एवंविधः शक्तौ योगे जातो भवति प्रियैः पुत्रादिभिः विरहितः वर्जितः भ्रन्त्यतु
त्तिः दासवृत्तिः शूद्रवृत्तिरित्यर्थः एवंविधो दण्डाख्ये योगे जातः पुरुषो भवति ॥ १५ ॥ अथ नौ कूटछत्रकार्मुकजातानां स्वरूपं वसन्ततिलकेनाह
कीर्त्या युतश्चलसुखः कदाचित्सुखी कदाचिद्दुःखी कृपणः अदाता च शब्दोत्र समुच्चयार्थे एवंविधो नौ
जः नावाख्ये योगे जातः प्राणी भवति कूटेनृतइति अनृते प्लवनामतिर्यस्यासावनृतप्लवनः असत्याभिधाया असत्याभिभाषी च बन्धनपः

कीर्त्या युतश्चलसुखः कृपणश्च नौजः कूटेनृतप्लवनबंधनपश्च जातः ।

छत्रोद्भवः स्वजनसौख्यकरोत्यसौख्यशूरश्च कार्मुकभवः प्रथमांत्यसौख्यः ॥ १६ ॥

अर्द्धेन्दुजः सुभगकांतवपुः प्रधानस्तोयालयै नरपतिप्रतिमस्तुभोगी ॥

बन्धनं गतीति बन्धनपः केचित्कूटेनृतकृपबंधनपश्च जातइति पठन्ति एवंविधः कूटाख्ये योगे जातो भवति इति कूटयोगः छत्रोद्भवइति स्व
जनसौख्यकरः स्वजनेषु सुखं करोतीति स्वजनसौख्यकरः अंत्यसौख्यो वृद्धत्वे सुखितः एवंविधः छत्राख्ये योगे जातो भवति इति छत्रयो
गः कार्मुकभवः शूरश्च संग्रामप्रियः प्रथमांत्यसौख्यः प्रथमे बाल्ये सुखी अन्त्ये वृद्धत्वे सुखी च एवंविधः कार्मुकभवः चापाख्ये योगे जातो भवति
इति च पयोगः ॥ १६ ॥ अथार्द्धचन्द्रसमुद्रचक्रवल्लकीजातानां स्वरूपं वसन्ततिलकेनाह अर्द्धेन्दुजइति सुभगः सर्वजनप्रियः कांतवपुः प्रद

र्शनीयः प्रधानः सर्वजनपूज्यः एवंविधोर्द्धेन्दुजोर्द्धचन्द्राख्ये योगे जातो भवति समुद्रयोगः नरपतिप्रतिमः राज्ञा तुल्यः भार्गीभोगवान् एवं
विधस्तोयालये समुद्राख्ये योगे जातो भवति चक्रेति नरेन्द्रा राजानः तेषां मुकुटाः किरीटाः चूडामणिरत्नानि तेषां द्युतिः कांतिः तयारंजितौ छुरि
तावंघ्रीपादौ यस्य राजानः तस्य पादयोः पतन्ति महाराजाधिराजो भवतीत्यर्थः तपोज्ञानादियोगाद्वा ज्ञां पूजनीयो वा एवंविधश्चक्राख्ये योगे जा
तो भवति आकृतियोगविंशतिजातानां फलं व्याख्यातं अत्रैव भूपालसंख्यायोगानां फलं व्याख्यायते वीणोद्भवश्चेति निपुणः सूक्ष्मदृष्टिः
प्रियगीतनृत्यः गीतप्रियो नृत्यप्रियश्च एवंविधो वीणोद्भवो वीणाख्ये योगे जातो भवति ॥ १७ ॥ अथ दामिनीपाशकेदारगूलजातानां स्वरूपं वस

चक्रेनरेन्द्रमुकुटद्युतिरंजितांघ्रीवीणोद्भवश्च निपुणः प्रियगीतनृत्यः ॥ १७ ॥

दातान्यकार्यनिरतः पशुपश्च दाम्नीपाशे धनार्जनविशीलसभृत्यबंधुः ॥

न्ततिलकेनाह दातान्यकार्येति दाता उदारः अन्यकार्यनिरतः परोपकारासक्तः पशुपः पशुरक्षिता बहुपशुमागम्यति अथवा पशुपपाटे पशूनां
पालायितारक्षयिता ग्रामाधिपतिरित्यर्थः एवंविधो दाम्नीयोगे जातो भवति पाशइति धनार्जने विशीलः धनार्जनविशीलः धनार्जनविशीलश्चा
सौसभृत्यबंधुश्च धनार्जनविशीलसभृत्यबंधुः स्वयमेव धनार्जने विशीलः सन्मार्गेण धनार्जनं करोति तथाभूताः स्वभृत्याः कर्मकरा बंधवा
श्च भवन्ति एवंविधः पाशाख्ये योगे जातो भवति केदारजइति कृषिकरः कृषिकरोति सुबहूपयोज्यः सुष्टुशोभनं कृत्वा बहूनामुपयुज्यते उ

टा०

११५।

बृ.जा.
११६

पकरोति एवंविधः केदारजः केदाराख्ये योगे जातो भवति शूरः समरधीरः क्षतः प्रहारितः धनरुचिः अर्थप्रियः केचिद्वधरुचिरिति पठन्ति विधन
श्चदरिद्रः एवंविधः शूलाख्ये योगे जातो भवति ॥ १८ ॥ अथ युगगोलयोजितस्य स्वरूपं सर्वेषां च नामसयोगानां समस्तदशाः स्वपि फलद
शानं हरिण्याह धनविरहित इति धनविरहितः अर्थहीनः पाखण्डी त्रयीगार्ग्यपेतः एवंविधो युगाख्ये योगे जातो भवति केचिद्वनविरहितः पा
खण्डी चेति पठन्ति वाशब्दोत्र चार्थे अर्थहीनः पाखण्डी च अथशब्द आनन्तर्ये विधनोर्थहीनः मलिनो मलोपेतशरीरः मलिनवासावा अज्ञा
नापेतः मूर्खः कुशिल्पो लोके निन्द्य शिल्पकर्ता अलसः क्रियास्वसमर्थः अटनो भ्रमणशीलः नन्वत्रालसो टनश्चेति विरुद्धं उच्यते यद्यपि स्वरूपे

केदारजः कृषिकरः सुबहूपयोज्यः शूरः क्षतो धनरुचिर्विधनश्च शूले ॥ १८ ॥

धनविरहितः पाखण्डी वा युगे त्वथ गोलके विधनमलिनो ज्ञानोपेतः कुशल्यलसो टनः ॥

गालसः तथाप्यातिदारिद्र्याद्भोजनक्रियामटनं विना संपादयितुमशक्यत्वादटनः एवंविधो गोलख्ये योगे जातो भवति एवं सप्तसुसं
ख्यायोगेषु शुभफलं व्याख्यातं इति निगदिता योगा इति इत्येवं प्रकारान्नामसयोगाः फलैः सार्द्धं सह निगदिता उक्ताः इहास्मिन्नध्याये एतस
मस्तदशाः स्वपि नियतफलदाः सर्वकालफलप्रदाः चिंत्या विज्ञातव्याः ननु वज्रादिष्वार्थं तसु खिता प्रदर्शिता तत्कथं समस्तदशाः स्वित्युक्तं उच्य
ते तेषां वचनाद्यथा दर्शितकालः सुखदुःखयोर्भविष्यति तेषां कालविभागो नोक्तस्तेषां समस्तदशाः स्वपि यथा दर्शितसुखदुःखप्रदामविष्यन्ति न

११६

नुकस्यचित्समस्तं जन्मसुखेन दुःखेन चैकरूपेण गच्छति ये च भोगिनः ते पिमानसैर्दुःखैरभितप्ता भवन्ति ये पिभिक्षाशिनस्तेऽपि कदाचिद्वर्माभि
तप्ता भवन्ति शीतला सुदुःखं च्छाया सुसुखितमित्यात्मानं मन्यन्ते तस्मादेवमादिसुखं दुःखं सर्वेण सर्वसंसारजातेन विपर्ययेणानुभूयते तत्कथं
समस्तदशाः स्वपि योगाः फलप्रदामवन्ति उच्यते नैते योगा दशाष्टकवर्गफलहन्तारः शुभमशुभं वा फलदशापतिर्ददत्यष्टकवर्गाश्चित्तमपि फ
लं च अतो यथा कालं योगा अपि समग्रजन्मनि फलं ददत्येवं मिश्रफलानुभवो भोगिनां दारिद्र्याणां च सम्भवत्येव एव तावन्नामसयोगा ध्यायो व्या
ख्यातः अस्मिन्नध्याये यद्वक्तव्यं पूर्वं प्रतिज्ञातं तदुच्यते दलयोगा कृतियोगयोः समकालमुपस्थानं नास्ति तथा दलयोगैः सहाश्रययोगानां तुल्य
कालमुपस्थानं नास्ति एव अथ दलयोगैः सह संख्यायोगा युज्यन्ते तदा दलयोगफलमेव भवति अथाकृतियोगा आश्रययोगैर्युज्यन्ते तदा आकृति
योगफलं भवति अथाकृतियोगाः संख्यायोगैर्युज्यन्ते तदाप्याकृतियोगफलं भवति यस्मात्संख्यायोगानामपवादः अन्यान् पूर्वमुक्तान्विहाय
आश्रययोगानामप्यपवादः आश्रययोगास्तु विफला भवन्त्यन्यैर्विभिश्चिता इति तस्मात्संख्यायोगा आश्रययोगाश्च आकृतियोगैश्चाभिभूय
न्ते अथाश्रययोगेन सह संख्यायोगस्योपस्थानं भवति तदा संख्यायोगस्यावकाश एव न भवति अथाश्रययोगेन संख्यायोगस्यापवादश्च मनेक
तेनान्यो वकाशः संख्यायोगस्य किंत्वेकस्मिन् राशौ यदा सर्वे ग्रहाः भवन्ति तदा आश्रययोग एव भवति नन्वाश्रययोगसंख्यायोगानां तुल्य अप
वादे आश्रययोगेन संख्यायोगः कथमभिभूयते उच्यते यदि संख्यायोगेनाश्रययोगापशमनं भवति तदा आश्रययोगेन भवति संख्यायोगो
भवति यत्र यदा आश्रययोगेन संख्यायोगो अभिभूयते तदा गोलस्यावकाश एव न स्यात् परिभाषा चेयं निरवकाशा हि विधयः सावकाशान्विधा

वृ.जा.
११७

नवाधंते इति अथैकैकं राशिलग्नगतमधिकृत्यपुराणयवनमतेनयत्सार्द्धयोगशतमुक्तं तदधुनाप्रदर्श्यते तेषांतावत्त्रयोविंशतिराकृतियोगाः
विंशतिरेववराहमिहिरेणाभिहिताः किंतुतथांमध्याद्गदायोगेनचत्वारोयोगाभिहिताः लग्नचतुर्थयोः यदासर्वग्रहामवन्ति तदागदायो
गः चतुर्थसप्तमयोःशंखःसप्तमदशमयोर्वधुकःदशमलग्नयोःध्वजःतत्रपूर्वोक्ताविंशतिः शंखवधुध्वजैःसहत्रयोविंशतिःभवन्ति संख्यायो
गानांसप्तविंशत्यधिकंशतंएवंसार्द्धशतं१५० राशिद्वादशकेनाष्टादशशतानिभवन्ति१८०० तत्रसप्तविंशत्यधिकसंख्यायोगशतस्यो
त्पत्तिःप्रदर्श्यते तद्यथैषांविकल्पाः सप्तद्विविकल्पाएकविंशतिःत्रिविकल्पाः पंचत्रिंशत् ३५ चतुर्विकल्पाः पंचाग्निः ३५ पंचविकल्पाः

इतिनिगदितायोगाःसार्द्धफलैरिहनाभसानियतफलदाश्चित्याह्येतेसमस्तदशास्वपि ॥१९॥

इतिनाभसयोगाध्यायः ॥ १२ ॥

एकविंशतिः २१ षड्विकल्पाःसप्त सप्तविकल्पाएकः तदेकीकृतं सप्तविंशत्यधिकंशतंभवति १२७ एतदेववराहमिहिरेणविवाहपटले
उक्तं दिव्यादियोगान्परिगृह्यकस्मान्नोक्तंशतंसत्रिधनंविलग्नइति अथविकल्पगणितंप्रदर्श्यते तत्राचार्येणविकल्पगणितं संहितायामु
क्तं पूर्वेणपूर्वेणगतेनयुक्तंस्थानंविनात्यप्रवदन्तिसंख्यांइच्छाविकल्पैःक्रमशोभिनीयनीतेनिवृत्तिःपुनरन्यनीतिरिति अत्रयावत्संख्यानांवि
कल्पाःक्रियन्ते तदन्तानेकाद्यानुपर्युपरिस्थापयेत् तद्यथात्रसप्तग्रहैःएकाद्यानांसप्तांतानान्यासः७।६।५।४।३।२।१ अत्रपूर्वेणगतेनयुक्तं

स्थानंविनात्यामिति पूर्वश्चासौगतश्चपूर्वगतः तेनपूर्वेणगतेनयुक्तमंत्यमुपरिसंस्थानंविनातद्वर्जयित्वेत्यर्थः प्रथमेकमधःस्थितंतयोर्द्वयो
रुपरिस्थयोःक्षिपेत् एवंप्रतीतिरूपणिजातानितानिचस्वोपरिचिपुक्षिपेत् एवंप्रतीतिरूपणिजातानितानिचस्वोपरिचतुर्षुक्षिपेत् एवंप्रतीतिरूप
पाणिजातानितानिचस्वोपरिपंचसुक्षिपेत् तत्रपञ्चदशजातानितानिचस्वोपरिषट्सुक्षिपेत् तत्रैकविंशतिर्जातानि अतःपंचकर्मणोऽभावा
त्तदुपरिसप्तैवस्थिताः यदुक्तं स्थानंविनात्यंपुनरप्यधःप्रभृत्येवंकृत्वा पंचमेस्थानेपंचत्रिंशज्जाताः पुनरपिचतुर्थेपंचत्रिंशत्पुनस्तृतीयेएक
विंशतिः पुनःद्वितीयेसप्तप्रथमेएकैव ७।२१।३५।३५।२१।७।१ अथवान्येनप्रकारेणसंख्यानयनंप्रतिलोमंविनिक्षिप्यचानुलोममधःक्षि
पेत् अनुलोमंसमाह्न्यादधस्थेनविभाजयेत् न्यासः अत्रसप्तानामधोरूपंछेदः अनेनभागमपहृत्यलब्धंसप्त ७ एतैःद्वितीयेस्थानेषट्सं

७	६	५	४	३	२	१	०
१	२	३	४	५	६	७	०

गुण्याधःस्थिताभ्यांद्वाभ्यांभागमपहरेत् लब्धमेकविंशतिः २१ एतैस्तृतीयस्थाः पंचसंगुण्यात्रिभिःभजेत्लब्धं
पंचत्रिंशत् ३५ एतैश्चतुर्थस्थानस्थाश्चत्वारिसंगुण्यचतुर्भिः भजेत्लब्धंपंचत्रिंशत् ३५ एभिःत्रिणिसंगुण्यपंच
भिःविभज्यावाप्तमेकविंशतिः२१ एभिःद्वेसंगुण्यषड्भिःविभज्यावाप्तंसप्त एभिरेकसंगुण्यसप्तभिःविभज्यावाप्तमेकएव एवमेकद्वित्रिचतुः
पंचषट्सप्तविकल्पाः एवंविकल्पगणितं कृत्वायथेष्टसंख्यानांव्याख्येयम् अथैतेषांविकल्पानांलोपकप्रकारेणोद्धारः कर्तव्यः इच्छाविकल्पैः
क्रमशोभिनीयनीतेनिवृत्तिःपुनरन्यनीतिरिति यथेष्टसंख्यानांविकल्पानामाद्याक्षराणिलिखेत् तत्रैकविकल्पेपञ्चैकंल्लोपचिह्नंकृत्वा
विकल्पानुत्पादयेत् द्विविकल्पेष्वद्यंस्थिरंलोपचिह्नंकृत्वा द्वितीयेनलोपचिह्नेनसहविकल्पानुत्पादयेत् एवंत्रयादिषुविकल्पेष्वद्यं

दी०

११७।

वृ. जा
१९९८

स्थिरलोष्टचिन्हितेकृतान्यैः चरलोष्टचिन्हितैः सहान्यस्त्वाविकल्पानुत्पादयेत् एवं कृत्वा प्रथमस्योपासने कार्यनीते निवृत्तिरिति वचनात् ततो
न्यस्थिरचिन्हंकृतान्यसेत् पुनरन्यनीतिरिति वचनात् उक्तं च मद्रथीशं करेण वर्णसंख्यांककोष्ठाख्यांक्षेपकौज्ञेयसंख्यकः ज्ञेयोक्तान्यत्र तत्पू
र्वहात् पूर्वश्चाप्यनुक्रमात् नयेदामाद्यमंत्यसाद्ये पूर्वोत्तान्तिरंतरं ज्ञेयोक्त्यः पुनराद्याश्च कोष्ठानिष्ठाविधिर्विधिरितितथैकविकल्पाः रविः चन्द्रः
भौमः बुधः गुरुः शुक्रः शनिः एवमेकविकल्पाः सप्त ७ अथ द्विविकल्पनारविचन्द्रौ रविभौमौ रविबुधौ रविजीवौ रविशुक्रौ रविसौरो एवमादित्येन स
हस्रत् अथ तृतीयविकल्पाः शशिभौमौ शशिवुधौ शशिजीवौ शशिशुक्रौ शशिसौरो एवं चन्द्रेण सह पंच भौमबुधौ भौमजीवौ भौमशुक्रौ भौमसौ
रो एवं भौमेन सह चत्वारः बुधजीवौ बुधशुक्रौ बुधसौरो एवं बुधेन सह त्रयः जीवशुक्रौ जीवसौरो एवं जीवेन सह द्वौ शुक्रसौरो एवं शुकेन सह एकः
एवं द्विविकल्पाः एकविंशतिः अथ त्रिविकल्पाः रविचन्द्रभौमाः रविचन्द्रबुधाः रविचन्द्रजीवाः रविचन्द्रशुक्राः रविचन्द्रसौराः एवमादित्येन चन्द्र
योः पंच रविभौमबुधाः रविभौमजीवाः रविभौमशुक्राः रविभौमसौराः एवमादित्यांगारकयोश्चत्वारः रविबुधजीवाः रविबुधशुक्राः रविबुध
सौराः एवमादित्येन बुधयोस्त्रयः रविजीवशुक्राः रविजीवसौराः एवं द्वौ रविशुक्रसौराः एवमेकः एवमादित्येन सह त्रिविकल्पाः पंचदश च
न्द्रभौमबुधाः चन्द्रभौमजीवाः चन्द्रभौमशुक्राः चन्द्रभौमसौराः एवं चन्द्रभौमयोश्चत्वारः चन्द्रबुधजीवाः चन्द्रबुधशुक्राः चन्द्रबुधसौराः एवं त्रयः
चन्द्रजीवशुक्राः चन्द्रजीवसौराः एवं द्वौ चन्द्रशुक्रसौराः एकः एवं चन्द्रेण सह दश १० भौमबुधजीवाः भौमबुधशुक्राः भौमबुधसौराः एवं त्रयः भौम
जीवशुक्राः भौमजीवसौराः एवं द्वौ भौमशुक्रसौराः एवं भौमेन सह सप्त बुधजीवशुक्राः बुधजीवसौराः एवं द्वौ जीवशुक्रसौराः एकः एवं त्रिविकल्पाः

टा०

१९९८

पंचत्रिंशत् ३५ अथ चतुर्विकल्पाः रविचन्द्रभौमबुधाः रविचन्द्रभौमजीवाः रविचन्द्रभौमशुक्राः रविचन्द्रभौमसौराः एवं चत्वारः रविचन्द्रबुधजीवाः
रविचन्द्रबुधशुक्राः रविचन्द्रबुधसौराः एवं त्रयः रविचन्द्रजीवशुक्राः रविचन्द्रजीवसौराः एवं द्वौ रविचन्द्रशुक्रसौराः एवमेकः रविभौमबुधजीवाः
रविभौमबुधशुक्राः रविभौमबुधसौराः एवं त्रयः रविभौमजीवशुक्राः रविभौमजीवसौराः एवं द्वौ रविभौमशुक्रसौराः एवमेकः रविबुधजीवशुक्राः
रविबुधजीवसौराः द्वौ रविबुधशुक्रसौराः रविजीवशुक्रसौराः एवमादित्येन सह विंशतिः चन्द्रभौमबुधजीवाः चन्द्रभौमबुधशुक्राः चन्द्रभौमबुध
सौराः एवं त्रयः चन्द्रभौमजीवशुक्राः चन्द्रभौमजीवसौराः एवं द्वौ चन्द्रभौमशुक्रसौराः चन्द्रबुधजीवशुक्राः चन्द्रबुधजीवसौराः चन्द्रबुध
शुक्रसौराः चन्द्रजीवशुक्रसौराः एवं चन्द्रेण सह दश भौमबुधजीवशुक्राः भौमबुधजीवसौराः भौमबुधशुक्रसौराः भौमजीवशुक्रसौराः एवं
भौमेन सह चत्वारः बुधजीवशुक्रसौराः बुधेन सह एकः एवं चतुर्विकल्पाः पंचत्रिंशत् ३५ अथ पंचविकल्पाः रविचन्द्रभौमबुधजीवाः रवि
चन्द्रभौमबुधशुक्राः रविचन्द्रभौमबुधसौराः रविचन्द्रभौमजीवशुक्राः रविचन्द्रभौमजीवसौराः रविचन्द्रभौमशुक्रसौराः रविचन्द्रबुधजी
वशुक्राः रविचन्द्रबुधजीवसौराः रविचन्द्रबुधशुक्रसौराः रविचन्द्रजीवशुक्रसौराः रविभौमबुधजीवशुक्राः रविभौमबुधजीवसौराः रविभौम
बुधशुक्रसौराः रविभौमजीवशुक्रसौराः रविबुधजीवशुक्रसौराः एवमादित्येन सह पंचदश १५ चन्द्रभौमबुधजीवशुक्राः चन्द्रभौमबुधजी
वसौराः चन्द्रभौमबुधशुक्रसौराः चन्द्रभौमजीवशुक्रसौराः चन्द्रबुधजीवशुक्रसौराः एवं चन्द्रमसा सह सप्त ६ भौमबुधजीवशुक्रसौराः एवं पं
चविकल्पाः एकविंशतिः २१ अथ षड्विकल्पाः आदित्यचन्द्रभौमबुधजीवशुक्राः रविचन्द्रभौमबुधजीवसौराः रविभौमबुधजीवशुक्रसौ

बृ.जा.
११९

राः रविभौमबुधजीवशुक्रसौराः एवं पट्टविकल्पाः अथ सप्तविकल्पाः रविचन्द्रभौमबुधजीवशुक्रसौराः सप्तविकल्प एक एव एवं सप्तविंशत्यधि
कं विकल्पशतं व्याख्यातम् १२७॥ १९॥ इति बृहज्जातकविवृत्तौ नाम स योगाध्यायः ॥ १२ ॥ अथातश्चन्द्रयोगाध्यायो व्याख्यायते तत्रादा
वेवार्कत्वेन्द्रपणफरापोक्लिमस्येचंद्रे जातस्य स्वरूपज्ञानं मालिन्याह अधमसमवरिष्ठानीति विनयो सुशीलता वित्तधनं ज्ञानं विज्ञानं
शास्त्रावबोधः धीः बुद्धिः नैपुण्यं कार्येषु सूक्ष्मदर्शित्वं अर्कादादित्यात्केन्द्रादिसंस्थेकेन्द्रपणफरापोक्लिमसंस्थेशशिनिचन्द्रे जातस्य विनयवित्तज्ञा
नधीनैपुण्यान्यधमसमवरिष्ठानि निरुष्टमध्यमोत्तमानि भवन्ति एतदुक्तं भवति यस्यादित्याज्जन्मनि केन्द्रस्थश्चन्द्रमा भवति तस्यैतानि वि

अथ चन्द्रयोगाध्यायप्रारंभः ॥ अधमसमवरिष्ठान्यर्केकेन्द्रादिसंस्थेशशिनिविनयवित्तज्ञानधी
नैपुणानि । अहनिनिशिचचंद्रेस्वेधिमित्रांशकेवासुरगुरुसितदृष्टेवित्तवान्स्यात्सुखी च । १ ।

नयादीन्यधमानि भवन्ति अधमत्वमेतेषामभावः यस्माद्यवनेश्वरः मूर्खान्दरिद्रांश्च पलान्विशीलांश्चन्द्रः प्रसूतेर्कचतुष्टयस्थः यस्य जन्म
समये पणफरस्थश्चन्द्रः सूर्याद्भवति तस्यैतानि मध्यमानि भवन्ति नचातिभवंतीत्यर्थः यस्य जन्मनि आपोक्लिमस्थः चन्द्रो भवति तस्य
विनयादीनि वरिष्ठानि भवन्ति तथा च यवनेश्वरः कुर्याद्द्वितीये धनिनां प्रसूतिमापोक्लिमस्थकुलजायजानामिति अहनीत्यादिचन्द्रे शशी
निस्वेधिमित्रांशकस्थे अहनिनिशि च यथा संख्यं सुरगुरुसितदृष्टजीवशुक्राभ्यामवलोकिते जातो वित्तवान् धनी सुखी च भोगवांश्च स्याद्भवत्

एतदुक्तं भवति यस्याहनिदिवा जन्म भवति चन्द्रश्च यस्मिन् तस्मिन् राशौ स्वनवांशकस्थो भवति स्वस्याधिमित्रांशके स्थितो वा सुरगुरुणा जीवेन
दृष्टः तदा स पुरुषो वित्तवान् सुखी च भवति अथ यस्य निशिरात्रौ जन्म भवति चन्द्रमास्वनवांशकस्थोऽधिमित्रनवांशकस्थो वा भवति शुक्रेण दृश्यते
तदा जातो वित्तवान् सुखी च भवति अत्राहनिनिशि चचंद्रे स्वाधिमित्रांशके वा स्थिते यथा संख्यं सुरगुरुसितदृष्टे केचिद् व्याचक्षते अयुक्तमेतत् य
स्माद्भगवान्गार्गीः स्वांशे धिमित्रस्यांशे वा संस्थितो दिवसे शशी गुरुणा दृश्यते तत्र जातो वित्तसुखान्वितः निश्येवं भृगुणा दृष्टः शशी जन्मनि श
स्यते विपर्यये शीतांशौ जायन्ते लपधनानरा इति तथा च यवनेश्वरः स्वांशे शशी मार्गवदृष्टमूर्तिर्निशीश्वरोत्पात्तिकरः प्रदिष्टः तदुत्तमोद्भूतिकरः

सौम्यैः स्मरारिनिधनेष्वधियोग इंदोस्तस्मिंश्च मूपसचिवक्षितिपालजन्म ॥

सत्तु स्यादृष्टो दिवा देवपुरोहितेन । १ । अथाधियोगाख्ययोग सफलं वसन्ततिलकेनाह सौम्यैरिति इंदोश्चंद्रात्सौम्यैः बुधगुरुसितैः स्मरारिनिधने
पुसप्तमपठ्ठाष्टमे पुत्रिपुस्थाने बुधयोर्वा स्थानयोरेकस्मिन् वा स्थाने सर्व एव भवति तदाधियोगाख्ययोगो व्याख्यातो भवति अत्र कैश्चित्पठस
प्तमाष्टमानां स्थानानां सौम्यग्रहत्रयस्यावस्थानादत्युन्नतायामभियोगो व्याख्यातः तच्चायुक्तं यस्माच्छ्रुतकीर्तिः निधनं द्यूतं पठं चंद्रस्थानाद्य
थाशुभैर्युक्तं अधियोगः स प्रोक्तो व्यासकृतो सप्तधा पूर्वैः व्यासकृतो पूर्वैराचार्यैश्चिरंतनैः स च सप्तधा सप्तप्रकारः प्रोक्तः कीर्तितः तद्यथा पठराशौ यदा
सर्वे सौम्यग्रहाः भवन्ति तदैकः सप्तमद्वितीयः अष्टमेतृतीयः पठसप्तमयोश्चतुर्थः पठ्ठाष्टमयोः पंचमः सप्तमाष्टमयोः षष्ठः पठसप्तमाष्ट

टी०

११९।

बृ.जा.
३२०

मेपुसप्तमइति एवमेवंस्थितेषुसौम्येष्वधियोगः अर्थादेवमवस्थितेषुपापैःपापःमिश्रैर्मिश्रः तथाचश्रुतकीर्तिःपटुसप्तमाष्टमसंस्थैःचंद्रात्मसौ
म्यैःशुभोऽधियोगःस्यात् पापःपापैरेवंमिश्रैर्मिश्रस्तथैवोक्तः अधियोगजातानांफलमाह तस्मिंश्चमूपसचिवाक्षितिपालजन्मेति तस्मिन्न
धियोगेजातश्चमूपःसेनापतिर्भवति सचिवोमन्त्रीभवति क्षितिपालोराजावामवति तेषांयुगपदसंभवात् पृथक्त्वंव्याख्यानम् तथाचवाद्
रायणःशशिनःसौम्याःपण्डेद्युनेवानिधनसंस्थितावास्युःजातो नृपतिर्ज्ञेयोमन्त्रीवासैन्यनायकोवापि तेनैतदुक्तंभवतिवृधगुरुसितैरुत्कृष्टवी
र्यैःनृपःमध्यमवीर्यैःसचिवःहीनवीर्यैःसेनापतिः एषामन्यतमा अपिसंपन्नसौख्याविभवाः अतिसौख्यैश्चयसंपन्नाः हतशत्रवःनष्टारिपवः

संपन्नसौख्यविभवाहतशत्रवश्चदीर्घायुपोविगत रोगभयाश्चजाताः ॥ २ ॥

हित्वाकैसुनफानफादुरुधराःस्वांत्योभयस्थैर्ग्रहैःशीतांशोःकथितोऽन्यथातुवहुमिःकेमद्रुमोन्यैस्त्वसौ ।

दीर्घायुपः चिरजीविनः विगत रोगभयाःस्वस्थदेहानिर्भयाश्च एवंविधेयोगेजाता भवन्ति केषांचिन्मतेराजयोगएव तथाचसारावल्याम्
द्युनंपण्डमथाष्टमंशिशिरगोःप्राप्ताःसमस्ताःशुभाः क्रूराणांयदिगोचरेनपतिताःसूर्यालयाद्दूरतः भूपालःप्रभवेत्सयस्यजलधेर्वेलावनां
तोद्भवैः सेनामत्तकरीन्द्रदानसलिलभृंगैर्मुहुःपीयते १ तथाचमांडव्यः अभित्रंयामित्रंनिधनमथवाशीतरुचितोगताःसर्वेसौम्यास्त
मिहजनयेयुर्नरपति धृतेनैवासेकंगतवतिविषादेतुपयसाप्रतापप्रियस्यज्वलतिहृदयेशत्रुषुभृशम् २ ॥ २ ॥ अथसुनफानफादुरुधराकेम

टी०

१२०

द्रुमाख्ययोगचतुष्टयंशार्दूलविक्रीडितेनाहहित्वाकमितिअथार्कमादित्यंहित्वात्यक्त्वायदान्यः कश्चिद्ग्रहोभौमादिकःशीतांशोश्चन्द्रात्स्वा
त्योभयस्थोभवति द्वितीयस्थोद्वादशस्थोवाद्वितीयद्वादशस्थोवाद्बौमवतस्तदासुनफानफादुरुधराख्ययोगत्रयंभवति एतदुक्तंभवतिअर्कहि
त्वायदान्योग्रहः कश्चिच्चन्द्राद्द्वितीयस्थानेभवति तदासुनफानामयोगोभवति अथार्कवर्जयित्वाचन्द्रात् द्वादशोःकश्चिद्ग्रहोभवति तदा
अनफानामयोगोभवति एवंचंद्रात् द्वितीयद्वादशगौग्रहोभवतस्तदादुरुधुरानामयोगोभवतिअत्रयोगत्रयेप्यादित्योद्वितीयेद्वादशेवास्थानेभ
वतितदाऽनफायोगमंगरुद्रवतिकितुयोगकर्तृणांमध्येनगण्यतेएतदुक्तंभवतिआदित्योद्वितीयेद्वादशेवास्थानेभवतुमाभवतुवाभौमादिस्तत्र

केंद्रेशीतकरेथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेप्यते केचित्केंद्रनवांशकेषुचवदंत्युक्तिःप्रसिद्धानते ॥ ३ ॥

स्योयदादर्शितयोगकर्ताभवति एतेयोगावहुभिराचार्यैःपठिताः अन्यथाकेमद्रुमउक्तःअस्माद्योगत्रयाद्यद्येकोपियोगोनभवति तदाकेमुमा
ख्योयोगोभवतिएतदुक्तंभवतिभौमादीनांकेंद्रेशीतकरेथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेप्यतेअन्येषांगार्गादीनामेवमतंकेंद्रेजन्मलग्नेकेंद्रेशीतकरेचंद्रेवा
भौमादिग्रहयुतेभौमादिग्रहविरहितयोरपिचंद्राद्द्वितीयद्वादशस्थानयोःकेमद्रुमोनभवतिकेंद्रग्रहयुतइत्यत्रकैश्चिच्चंद्रकेंद्रेमेवकेवलंव्याख्या
तं तच्चायुक्तं चंद्रकेंद्रेग्रहयुतेचंद्रमसोपियोगोतर्भवति शीतकरेग्रहयुतेइत्येतदपार्थक्यस्यात्अत्रचभगवान्गार्गिः व्ययार्थकेंद्रगश्चंद्राद्दिना
भानुनचेद्ग्रहः कश्चित्स्याद्वाविनाचंद्रंलग्नात्केंद्रगतोथवा योगःकेमद्रुमोनामतदास्यात्पुत्रगर्हितः भवन्तिनिविताचारावारिन्ध्यापत्तिसंयु

ताः तथाचसारावल्याम् सुनफानफादुरुधुराः क्रमेणयोगामवंतिरविरहितैः वितांत्योभयसंस्थैः कैरववनवांघवादिहगैः एतेनयदायोगाः
केंद्रग्रहवर्जिताः शशांकश्च केमद्रुमोतिकष्टः शशिनिचसर्वग्रहादृष्टे एवंकेंद्रेशीतकरेऽथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेष्यते अन्यआचार्यानिच्छान्तिवरा
हमिहरस्तुपुनरिच्छत्येव यस्मिन्नर्थे तस्यैवतदाक्यं अन्यथाकेमद्रुमइत्येवमुक्तापरमतमुक्तं अन्यैरसौ एवंकेंद्रेशीतकरेथवाग्रहयुतेकेमद्रुमो
नेष्यते स्वल्पजातकेपि तेनसुनफानफादुरुधुराभावेकेमद्रुमउक्तः तथाचराविवर्ज्यद्वादशगैरनफाचन्द्राद्द्वितीयगैः सुनफाउभयस्थितैरुधु
राकेमद्रुमसंज्ञकोतोऽन्यः सत्यस्यापिसुनफानफाभावेदुरुधुराभावेकेमद्रुमः तथाचसुनफात्वनफायोगौद्वादशुरश्चन्द्रसंस्थितः क्षेत्रात् प्राक्पू
ष्टतोयहैर्दुरुभयगतैस्तेषुरविवर्ज्य केमद्रुमात्रयोगोन्यथाभवद्यत्रगर्हितं जन्मकेचित्केंद्रनवांशकेष्विति केचिदाचार्याः केंद्रेषुकेचिच्चनवांशके
ष्वेतद्योगत्रयंवदन्ति यथाचन्द्राद्द्वितीयद्वादशोभयस्थैर्ग्रहैः सुनफायायोगाव्याख्याताः तथाकैश्चिच्छ्रुतकीर्तिजीवशर्मप्रभृतिभिः केंद्रवशा
न्नवांशकवशाच्चव्याख्याताः एतदुक्तं भवति ताराग्रहैश्चन्द्राच्चतुर्थस्थानस्थैः सुनफा दशमस्थानस्थैरनफा चतुर्थदशमस्थितैः दुरुधुरा अ
तोऽन्यथाकेमद्रुमः तथाचश्रुतकीर्तिः चन्द्राच्चतुर्थैः सुनफादशमस्थितैः कीर्तितोनफाविहगैः उभयस्थितैरुधुराकेमद्रुमसंज्ञितोन्यथायोगः
केचित्केंद्रनवांशकेषुतुवदन्ति यत्रतत्रराशौयद्वाशिसंवाधिनवांशकेचन्द्रमाभवति तस्माद्वाशयोद्वितीयोराशिः तत्रयदिताराग्रहोभवति त
दासुनफाअथचन्द्रनवांशकराशोः द्वादशेताराग्रहोभवतितदानफा अथचन्द्रनवांशकराशोः द्वितीयेद्वादशेचयदाग्रहोभवतस्तदादुरुधुरा अतोऽन्य
थाकेमद्रुमः तथाचचन्द्रनवांशकराशितोद्विद्वादशाराशियदाग्रहरहितोभवतः सदाकेमद्रुमः तथाचजीवशर्मा यद्वाशिसंज्ञोद्वाशितांशुर्नवांशो

जन्मनिस्थितः तद्द्वितीयस्थितैर्योगैः सुनफाख्यः प्रकीर्तितः द्वादशैरनफाज्ञेयैर्ग्रहैर्द्विद्वादशस्थितैः प्रोक्तोदुरुधुरायोगोन्यथाकेमद्रुमः स्मृतः
उक्तिः प्रसिद्धानते येषामेवंविधं मतं तेषामुक्तिर्लोकेन प्रसिद्धा तन्मतं वृद्धज्योतिषिकैर्नाङ्गीकृतमित्यर्थः ॥ ३ ॥ अथसुनफानफादुरुधुराख्यं प्र
कारज्ञानाभिर्द्रव्यज्ञयाह त्रिंशत्सरूपा इति सरूपाः त्रिंशदेकत्रिंशत् एकत्रिंशत्सुनफाख्यायोगाः तावन्तएवानफाख्याः षष्टित्रयमशित्याधिकं
शतं दुरुधुराप्रभेदानां एषां पूर्ववद्विकल्पगणितं इच्छाविकल्पैरित्यादि एतच्छ्लोके लोष्टकप्रस्तां पूर्वमेव नानाभसयोगाध्याये व्याख्यातं इच्छावि
कल्पैः क्रमशः परिपाठ्यान् यत्र लोष्टकमभिनीयनीते निवृत्तिः कार्या पुनः भूयोन्यनीतिरित्यत्र स्थानांतरे चालनं अथसुनफादयोभौमबुधगुरुति

त्रिंशत्सरूपाः सुनफानफाख्याः षष्टित्रयंदौरुधुरे प्रभेदाः ॥

इच्छाविकल्पैः क्रमशोभिनीयनीते निवृत्तिः पुनरन्यनीतिः ॥ ४ ॥

तासितैः पंचभिर्निष्पाद्यते तस्मादिच्छाविकल्पाः पंचतेषां न्यासः अत्र प्राग्बत्पूर्वेण पूर्वैर्गणितेन युक्तस्थानं विनांत्यं प्रवदंति संख्यामिति कृत्वा
जातं ५।१।३।२।१ अथवा प्राग्बत्संख्यैः स्वसंख्या जाता ५।१।१।१ एवमेकविकल्पाः पंच द्विविकल्पाः दश त्रिविकल्पाः दश चतुर्विकल्पाः पंचपंच
विकल्पा एकः एवमेकत्रिंशत् ५।१०।१०।५।१ तद्यथा द्वितीये च द्वादशैः बुधः बृहस्पतिः शुक्रः सौरः एवमेकविकल्पाः पंच अथ द्विविकल्पाः भौ
मबुधोभौमजीवोभौमशुक्रोभौमसौरौ बुधजीवोबुधशुक्रोबुधसौरौ जीवशुक्रोजीवसौरौ शुक्रसौरौ एवं द्विविकल्पाः दश अथ त्रिविकल्पाः भौम

बृ.जा
१९२२

बुधजीवाः भौमबुधशुक्राः भौमबुधसौराः भौमजीवशुक्राः भौमजीवसौराः भौमशुक्रसौराः बुधजीवशुक्राः बुधजीवसौराः बुधशुक्रसौराः जीव
शुक्रसौराः एवंत्रिविकल्पादश १० अथचतुर्विकल्पाः भौमबुधजीवशुक्राः भौमबुधजीवसौराः भौमजीवशुक्रसौराः भौमबुधशुक्रसौराः
बुधजीवशुक्रसौराः एवंचतुर्विकल्पाः पंच ५ अथपंचविकल्पाः भौमबुधजीवशुक्रसौराः एवंपंचविकल्पाएकः १ एवमेकत्रिंशत् ३१ सुन
फायोगाः उत्पादिताः अनेनैवप्रकारेणद्वादशस्थैः अनफाभेदाः एकत्रिंशत् अथदुरुधुराविकल्पाः एषांछोटकप्रस्ताराभावात् स्वबुद्धेच्छा
विकल्पैः कूमशोभिनीयेतिन्यायेनव्युत्पत्तिः एकोद्वितीयेद्वितीयोद्वादशोएकोद्वादशोद्वितीयोद्वितीये तद्यथा भौमबुधो १ बुधभौमो २ भौम
जीवो ३ जीवभौमो ४ भौमशुक्रो ५ शुक्रभौमो ६ भौमसौरा ७ सौरभौमो ८ बुधजीवो ९ जीवबुधो १० बुधशुक्रो ११ शुक्रबुधो १२
बुधसौरा १३ सौरबुधो १४ जीवशुक्रो १५ शुक्रजीवो १६ जीवसौरा १७ सौरजीवो १८ शुक्रसौरा १९ सौरशुक्रो २० अथैकोद्वि
तीयेद्वादशोद्वितीयेद्वादशोचैकः तद्यथा भौमः बुधजीवो १ बुधः जीवभौमो २ जीवः शुक्रबुधो ३ बुधः शुक्रभौमो ४ भौमः बुधसौरा ५
बुधः सौरभौमो ६ भौमः जीवशुक्रो ७ जीवः शुक्रभौमो ८ भौमः जीवसौरा ९ जीवः सौरभौमो १० भौमः शुक्रसौरा ११ शुक्रः सौर
भौमो १२ बुधः भौमजीवो १३ जीवः भौमबुधो १४ बुधः भौमशुक्रो १५ भौमः शुक्रबुधो १६ बुधः भौमसौरा १७ भौमः सौरबुधो १८
बुधः जीवशुक्रो १९ जीवः शुक्रबुधो २० बुधः जीवसौरा २१ जीवः सौरबुधो २२ बुधः शुक्रसौरा २३ शुक्रः सौरबुधो २४ जीवः भौमबुधो
२५ भौमः बुधजीवो २६ जीवः भौमशुक्रो २७ भौमः शुक्रजीवो २८ जीवः भौमसौरा २९ भौमः सौरजीवो ३० जीवः बुधशुक्रो ३१ बुधः

दा०

१९२२

शुक्रजीवो ३२ जीवः बुधसौरा ३३ बुधः सौरजीवो ३४ जीवः शुक्रसौरा ३५ शुक्रः सौरजीवो ३६ शुक्रः भौमबुधो ३७ भौमः बुधशु
क्रो ३८ शुक्रः भौमजीवो ३९ भौमः जीवशुक्रो ४० शुक्रः भौमसौरा ४१ भौमः सौरशुक्रो ४२ शुक्रः बुधजीवो ४३ बुधः जीवशुक्रो ४४
शुक्रः बुधसौरा ४५ बुधः सौरशुक्रो ४६ शुक्रः जीवसौरा ४७ जीवः सौरशुक्रो ४८ सौरः भौमबुधो ४९ भौमः बुधसौरा ५० सौरः भौम
जीवो ५१ भौमः जीवसौरा ५२ सौरः भौमशुक्रो ५३ भौमः शुक्रसौरा ५४ सौरः बुधजीवो ५५ बुधः जीवसौरा ५६ सौरः बुधशुक्रो
५७ बुधः शुक्रसौरा ५८ सौरः जीवशुक्रो ५९ जीवः शुक्रसौरा ६० एवमेकत्रजाताः ८० अथैकोद्वितीयेद्वादशोत्रयः तद्यथा भौमः बुधजी
वशुक्राः १ बुधजीवशुक्राः भौमः २ भौमः बुधजीवसौराः ३ बुधजीवसौराः भौमः ४ भौमः बुधशुक्रसौराः ५ बुधशुक्रसौराः भौमः ६ भौ
मः जीवशुक्रसौराः ७ जीवशुक्रसौराः भौमः ८ बुधः भौमजीवशुक्राः ९ भौमजीवशुक्राः बुधः १० बुधः भौमजीवसौराः ११ भौमजीव
सौराः बुधः १२ बुधः भौमशुक्रसौराः १३ भौमशुक्रसौराः बुधः १४ बुधः जीवशुक्रसौराः १५ जीवशुक्रसौराः बुधः १६ जीवः भौमबुधशुक्राः
१७ भौमबुधशुक्राः जीवः १८ जीवः भौमबुधसौराः १९ भौमबुधसौराः जीवः २० एवमेकत्र १०० जीवः भौमशुक्रसौराः १ भौमशु
क्रसौराः जीवः २ जीवः बुधशुक्रसौराः ३ बुधशुक्रसौराः जीवः ४ शुक्रः भौमबुधजीवाः ५ भौमबुधजीवाः शुक्रः ६ शुक्रः
भौमबुधसौराः ७ भौमबुधसौराः शुक्रः ८ शुक्रः भौमजीवसौराः ९ भौमजीवसौराः शुक्रः १० शुक्रः बुधजीवसौराः ११ बुधजी
वशुक्राः सौरः १२ सौरः भौमबुधजीवाः १३ भौमबुधजीवाः सौरः १४ सौरः भौमबुधशुक्राः १५ भौमबुधशुक्राः सौरः १६ सौरः भौम

वृ.जा.
१२३

टी०

जीवशुक्राः १७ भौमजीवशुक्राःसौरः १८ सौरःबुधजीवशुक्राः १९ बुधजीवशुक्राःसौरः २० एवमेकत्र १२० अथद्वितीयेएकोद्वादशे
चत्वारः चत्वारोद्वितीयेद्वादशेचैकः तद्यथा भौमः बुधजीवशुक्रसौराः १ बुधजीवशुक्रसौराःभौमः २ बुधःभौमजीवशुक्रसौराः ३ भौ
मजीवशुक्रसौराःबुधः ४ जीवःभौमबुधशुक्रसौराः ५ भौमबुधशुक्रसौराःजीवः ६ शुक्रःभौमबुधजीवसौराः ७ भौमबुधजीवसौराःशुक्रः
८ सौरःभौमबुधजीवशुक्राः ९ भौमबुधजीवशुक्राःसौरः १० एवमेकत्र १३० अथद्वादशेद्वादशेवेद्वितीये तद्यथा भौमबुधजीवशुक्रो १
जीवशुक्रोभौमबुधो २ भौमबुधजीवसौरौ ३ जीवसौरौभौमबुधो ४ भौमबुधशुक्रसौरौ ५ शुक्रसौरौभौमबुधो ६ भौमजीवोशुक्रबु
धो ७ शुक्रबुधोभौमजीवो ८ भौमजीवोबुधसौरौ ९ बुधसौरौभौमजीवो १० भौमजीवोशुक्रसौरौ ११ शुक्रसौरौभौमजीवो १२ भौ
मशुक्रोबुधजीवो १३ बुधजीवोभौमशुक्रो १४ भौमशुक्रोबुधसौरौ १५ बुधसौरौभौमशुक्रो १६ भौमशुक्रोजीवसौरौ १७ जीवसौरौ
भौमशुक्रो १८ बुधजीवोभौमसौरौ १९ भौमसौरौबुधजीवो २० एवमेकत्र १५० भौमसौरौबुधशुक्रो १ बुधशुक्रोभौमसौरौ २ भौ
मसौरौजीवशुक्रो ३ जीवशुक्रोभौमसौरौ ४ बुधजीवोशुक्रसौरौ ५ शुक्रसौरौबुधजीवो ६ बुधशुक्रोजीवसौरौ ७ जीवसौरौबुधशुक्रो
८ जीवशुक्रोबुधसौरौ ९ बुधसौरौजीवशुक्रो १० एवमेकत्र १६० द्वौद्वितीयेत्रयोद्वादशेद्वादशेद्वौत्रयोद्वितीयेच तद्यथा भौमबुधजीवशुक्रसो
राः १ जीवशुक्रसौराःभौमबुधो २ भौमजीवोबुधशुक्रसौराः ३ बुधशुक्रसौराःभौमजीवो ४ भौमशुक्रोबुधजीवसौराः ५ बुधजीव
सौराःभौमशुक्रो ६ भौमसौरौबुधजीवशुक्राः ७ बुधजीवशुक्राःभौमसौरौ ८ बुधजीवोभौमशुक्रसौराः ९ भौमशुक्रसौराःबुधजीवो १०

१२३।

एवमेकत्र १७० बुधशुक्रोभौमजीवसौराः १ भौमजीवसौराःबुधशुक्रो २ बुधसौरौभौमजीवशुक्राः ३ भौमजीवशुक्राःबुधसौरौ ४
जीवशुक्रोभौमबुधसौराः ५ भौमबुधसौराःजीवशुक्रो ६ जीवसौरौभौमबुधशुक्राः ७ भौमबुधशुक्राःजीवसौरौ ८ शुक्रसौरौभौम
बुधजीवाः ९ भौमबुधजीवाःशुक्रसौरौ १० एवमेकत्र १८० एवंदुरुधुरायोगभेदाः शतमशीत्यधिकंप्रदर्शितम् ॥ ४ ॥

अथसुनफानफयोयोगजातस्यस्वरूपविज्ञानमालिन्याह स्वयमिति स्वयमात्मनाधिगतमर्जितंवित्तयेनस्वबाह्वर्जितधनःपार्थिवोराजा

स्वयमधिगतावित्तःपार्थिवस्तत्समोवा भवतिहिसुनफायांधीधनख्यातिमांश्च ।

प्रभुरगदशरीरःशीलवान्ख्यातकीर्तिर्विषयसुखसुवेपोनिर्वृतश्चानफायां । ५ ।

उत्पन्नभोगसुखभुग्धनवाहनाढ्यस्त्यागान्वितोदुरुधुराप्रभवःसुभृत्यः ॥

भवति तत्समोवायदिराजानभवति तदाराजतुल्यः धीधनख्यातिमान् बुद्धिवित्तकीर्तिभिःयुक्तः एवंविधःसुनफायांयोगेजातोभवति प्र
भुरिति प्रभुरप्रतिहताज्ञः अगदशरीरोनिरुजदेहः अविद्यमानागदारोगायस्य शीलवान्दमविनयादिभिर्गुणैःयुक्तः ख्यातकीर्तिःप्रथितय
शाः जनविदितसद्गुणःविषयसुखः शब्दस्पर्शरसरूपगन्धाःविषयाःतत्सुखैर्युक्तः ननुकिंविषयव्यतिरिक्तसुखमस्तिउच्यते अस्तियद्योगि
नामनःसुखं सुवेपः अनुलेपनालंकारमाल्यसद्वस्त्रधारणशीलःनिर्वृतःमनोदुःखविनिर्मुक्तःएवंविधोऽनफायांयोगेजातोभवति ५। अथदुरुधु

बृ.जा.
१२४

राकेमद्रुमयोगेजातयोःस्वरूपंवसन्ततिलकेनाहउत्पन्नमोगसुखभुगितियत्रतत्रयथातथोत्पन्नैर्मोगैःसुखानिभुंकेधनेनचित्तेनवाहमैरश्वादि
भिराढयोत्यागान्वितोदातासुभृत्यःशोभनभृत्यः एवंविधेदुरुधुराप्रभवोदुरुधुरायोगेजातोभवति केमद्रुमइतिमालिनःमलवासाःस्नानालस
श्चदुःखितःशरीराद्यैर्मानसाद्यैर्दुःखेन्वितःनीचःस्वकुलानुचिताधर्मकर्मकरःनिःस्वःदरिद्रः प्रेष्यःदासकर्मकरःखलःदुर्जनस्वभावःएषामु
क्तार्थानामन्यतमेनयुक्तो यदिनृपतेःराज्ञोपिवंशकुलेजातः तथाप्येवंविधःकेमद्रुमजातोभवति केचिदत्रबहुवचनंपठन्ति केमद्रुमेमलि

केमद्रुमेमालिनदुःखितनीचनिःस्वाःप्रेष्याःखलाश्चनृपतेरपिवंशजाताः ॥ ६ ॥

उत्साहशौर्यधनसाहसवान्महीजः सौम्यःपटुःसुवचनोनिपुणःकलासु ॥

जीवोर्धधर्ममुखभाग्नृपपूजितश्चकामीभृगुर्बहुधनोविषयोपभोक्ता ॥ ७ ॥

नदुःखितनीचनिःस्वाः प्रेष्याःखलाश्चनृपतेरपिवंशजाताः तथापिनकश्चिदोषः ॥ ६ ॥ एवंप्रतावत्सुनफानफादिषुसामान्येनफलमभि
धायेदानींग्रहवशाद्विशेषफलंवसन्ततिलकेनाह उत्साहवान्बलीनित्योद्यमशीलः शौर्यवान्रणप्रियः धनवान्वित्तान्वितःसाहसवान्समी
क्षितकार्यकरःयद्यत्कार्यंयदाकालेत्वविचार्यकरोतियः ससाहसिकः एवंविधोमहीजोऽंगारकोयदियोगकर्ताभवति तदाजातोभवति पटुः
दक्षःसुवचनःशोभनवाक्कलासुनिपुणः गीतवाद्यनृत्याचित्रपुस्तककर्मादिषुसूक्ष्मदृष्टिः यदिसौम्योबुधोयोगकरः तदैवंविधोजातोभव

१२४

ति अर्थमाकुधनानांभाजनःधर्ममाकुधर्मक्रियास्वनुरतः सुखमाकुनित्यसुखितःनृपपूजितःराज्ञामान्यःयदिजीवोबृहस्पतिःयोगकरःतदैवं
विधोजातोभवति कामीकामुकःस्त्रीलोलः बहुधनःप्रभुतार्थः विषयाणामिन्द्रियार्थानामुपभोक्ताउपभोगशीलः तत्सुखान्वितः यदिभृगुः
शुक्रोयोगकरस्तदैवंविधे जातोभवति ७। अथशनैश्चरोयोगकर्तारिपुरुषस्यस्वरूपं चन्द्रमस्तिचदृश्यादृश्येजातस्यस्वरूपज्ञानंपुष्पिताग्रयाह
परार्जितानांविभवानामैश्वर्याणांपरिच्छदानांग्रहवस्त्रवाहनपरिवाराणांउपभोक्ताभवति बहुकार्यकृन्नानाविधानांकार्याणांकर्ता गणेशःब्र
ह्मगणस्वामी गणाःसंघाःतेशंप्रभुः एवंविधेरवितनयःशनैश्चरोयोगकरोयदिभवति तदाजातोभवति अत्रयोगत्रयेसुनफानफादुरुधुराख्ये

परविभवपरिच्छदोपभोक्तारवितनयोबहुकार्यकृद्गणेशः ।

अशुभकृदुडुपोन्निदृश्यमूर्तिर्गलिततनुश्चशुभोन्यथान्यदूह्यम् ॥ ८ ॥

एकैकस्यग्रहस्यफलमुक्तंद्वादिंसंभवेफलद्वयादिकंवाच्यम् अशुभकृदिति उडुपश्चन्द्रोन्निदिने दृश्यमूर्तिः दृश्यमानशरीरः अशुभकृद
निष्टफलकर्ता एतदुक्तंभवति दिवाजन्मनिचन्द्रमादृश्येचक्रार्द्धेस्थितः अशुभफलकरोति सपुरुषोदारिद्र्यादियुक्तोभवतीत्यर्थः गलिततनु
रदृश्यमूर्तिःशुभः एतदुक्तंभवत्यदृश्येचक्रार्द्धेस्थितः शुभकृज्जातऐश्वर्यादियुक्तोभवति अन्यथान्यदूह्यम् उक्तप्रकारादन्यथास्थेचन्द्रमासि
फलमन्यदूह्यम् स्वबुद्ध्यविकल्पनीयं एतदुक्तंभवति रात्रौजन्मन्यदृश्येचक्रार्द्धेयस्यचन्द्रोभवति तस्याशुभजन्म यस्यदृश्येचक्रार्द्धेचन्द्रो

बृ.जा.
१२५

भवति तस्य शुभं जन्म यस्य दृश्ये भवति तस्य शुभं जन्म भवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ अथ लग्नाच्चन्द्राद्वयस्योपचये सौम्यग्रहा भवन्ति तस्य फलं वसन्त
तिलकेनाह लग्नादिति यस्य जन्म निलग्नत्सौम्यग्रहाः बुधजीवसिता उपचयगता भवन्ति सर्वे एव सपुरुषोतीव वसुमान्मव
तियस्य ग्राहाकाञ्चन्द्रादप्युपचये सर्वे एव सौम्यग्रहाः भवन्ति सोपि धनवान् भवति एवं समस्तैः त्रिभिरेतत्फलं द्वाभ्यां समः यस्य लग्नाच्चन्द्राद्वा
द्वौ ग्रहौ सौम्यौ उपचयगतौ भवतः समो मध्यधनो भवति नातिबहुधनो भवतीत्यर्थः तदूनतायामिति तदूनतायां लग्नाच्चन्द्राद्वयस्यैकः सौ
म्यग्रहः उपचयगतो भवति सोऽल्पवसुमान् किञ्चिद्वनान्वितो भवति अर्थादेव लग्नाच्चन्द्राद्वयस्योपचयेन काश्चित्सौम्यग्रहो भवति सदरि

लग्नादतीव वसुमान् वसुमांश्छांकात्सौम्यग्रहैरुपचयोपगतैः समस्तैः ॥

द्वाभ्यां समोऽल्पवसुमांश्च तदूनतायामन्येष्वसत्स्वपि फलेष्विदमुत्कटेन ॥ ९ ॥ इति चंद्रयोगाऽध्यायः ॥

द्रो भवति यस्य लग्नचन्द्रयोर्द्वयोरपि सौम्यग्रहा उपचयस्थाः कयापि युक्त्या भवन्ति सोऽप्यतीव वसुमान् भवति अन्येष्वसत्स्वपि फलेष्विति
अन्येष्वपरेष्वसत्स्वशोभनेष्वपि फलेषु सत्स्विदं फलमुत्कटेन बाहुल्येन भवति एतदुक्तं भवति यस्य लग्नाच्चन्द्राद्वयस्योपचयस्थाः सौम्यग्रहा
भवन्ति तस्यान्ययोगमशुभमपिके मद्रुमादिफलमभिभूयेदं शुभमेव फलमुत्कटेन प्राबल्येन भवतीति ॥ ९ ॥ इति श्रीभट्टोत्पलविरचिता
यां बृहज्जातकविवृत्तौ चन्द्रयोगाऽध्यायस्त्रयोदशः समाप्तः ॥ १३ ॥

अथ द्विग्रहयोगाध्यायो व्याख्यायते तत्रादित्ये चन्द्रादियुक्ते जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह तिग्मांशुरिति तिग्मांशुरादित्यः उपेशेन
चन्द्रमसा सहितो युक्तः उपारात्रिः उपायाईशः उपेशः रात्रिनाथः नरं मनुष्यं यंत्राश्मकारं जनयति यन्त्राणिसहस्रधातिप्रभृतीन् यश्मानः पाशा
गाः तत्क्रियासु तत्कर्मसु निरतं संकतं करोति एवं भौमेन सहैकराशिगतोऽर्कोऽघरतं पापासकं जनयति बुधेन क्रियासु निपुणं सूक्ष्मदृष्टिधी कीर्ति
सौख्यान्वितं धार्मुदिः कीर्तिः यशः सौख्यं सुखं सुखभावः एतैरन्वितं संयुक्तं वाक्पतिना गुरुणा क्रूरं विषमस्वभावमन्यकार्यं निरतं परकर्म तत्परं ज

अथ द्विग्रहयोगाध्यायप्रारम्भः । तिग्मांशुर्जनयत्युपेशसहितो यंत्राश्मकारं नरं भौमेनाघरतं बुधेन निपुणं धीकीर्ति
सौख्यान्वितम् ॥ क्रूरं वाक्पतिना अन्यकार्यं निरतं शुक्रेण रंगा युधैर्लब्धस्वं रविजेन धातुकुशलं भांडप्रकारेषु वा । १ ।

कूटस्थ्या सवकुंभपण्यमाशिवमातुः सवक्रः शशी सज्ञः प्रसूतवाक्यमर्थनिपुणं सौभाग्यकीर्त्यान्वितं ।

नयति शुक्रेण रंगा युधैः रंगावतरणक्रियामल्लादिकया युधैः खड्गादिभिश्च लब्धस्वं प्राप्तार्थं जनयति रविजेन शनैश्चरेण धातुपुता प्राद्युत्पत्ति
नृचक्रासु गैरिकयासु राधा तुषुकुशलं निपुणं भांडप्रकारेषु सामुद्रादयस्तेषु कुशलं वा ॥ १ ॥ अथ भौमादियुक्ते चंद्रे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडि
तनाह कूट इति कूटपण्यद्रव्याणां प्रतिरूपा क्रियासकं स्त्रीपण्यं नारी विक्रयकं आसवपण्यं पानविक्रयकं कुंभपण्यं घटविक्रयकं आशिवं अश्रेयस्क
रं मातुः जनन्याः एवंविधः शशी चन्द्रमा सवकुंभकूणगारकेण युक्तो नरं जनयति सज्ञ इति प्रसूतवाक्यं प्रियंवदं अर्थनिपुणमर्थेषु सूक्ष्मदृष्टिं सौ

टी०

१२५

बृ.जा
१९२६

भागेन सर्वजनवल्लभेन कीर्त्याय शसान्वितं संयुक्तं सज्जो बुधसहितः शशी नरं जनयति विक्रांतं शत्रुजेतारं कुलमुख्यं बंधुप्रधानं अस्थिरमतिं च
पलं वित्तेश्वरं धनस्वामिनं सांगिराः अंगिरसागुरुणा संयुक्तः शशी नरं जनयति वस्त्राणां क्रियादिकुशलं तंतुवायः आदिग्रहणात्सीवनरं ज
नक्रयविक्रयेष्वपि कुशलं ससितः शुक्रेण संयुक्तः शशी नरं जनयति द्विः संस्कृता पुनर्भूः तस्याः सुतं पुत्रसार्कः अर्किणा शनैश्चरेण युक्तः शशी
नरं जनयति पुनर्भूलक्षणं परिणीतापतिं हित्वासवर्णकामतः श्रयेत् अक्षता चक्षता चैव पुनर्भूः संस्कृता पुनः ॥ २ ॥ अथांगारके बुधादियुक्ते
जातस्य स्वरूपं स्वधरयाह मूलादिति ससौम्यभूमिजे बुधयुक्ते गारके जातो वणिग्भवति सच वणिग्मूलादिभिः व्यवहरति मूलादीनि मूलपु

विक्रांतं कुलमुख्यमस्थिरमतिं वित्तेश्वरं सांगिरावस्त्राणां ससितः क्रियादिकुशलं सार्कः पुनर्भू सुतं ॥ २ ॥
मूलादिस्नेहकूटैर्व्यवहरति वणिक् बाहुयोद्वाससौम्ये पुर्यध्यक्षः सजीवे भवति नरपतिः प्राप्तविद्यो द्विजो वा ॥

पवल्कलसारफलानि स्नेहास्तेऽदयः एतैर्व्यवहरति कूटैश्च द्रव्यं प्रति रूपैः रुत्रिमैर्व्यवहरति बाहुयोद्धानियुद्दकुशलश्च भवति एवंविधः
ससौम्ये सौम्येन बुधेन युक्ते भूमिजे जातो भवति पुर्यध्यक्षः नगराधिकृतः पुरि अध्यक्षः पुर्यध्यक्षः स्वामी अथवा नरपतिः राजा भवति अथवा द्विजो
ब्राह्मणः प्राप्तवित्तोलब्धधनः केचित्प्रसाविद्य इति पठति सजीवे गुरुसंयुक्तमौमे जातो भवति गोपः गोपालकः मल्लः बाहुयोद्वा अथशब्दः पादप
रणे दक्षः चतुरः परयुवातिरतः परस्त्रीसक्तः द्यूतकृत् कितवः सासुरेज्ये असुरेरीज्यः असुरेज्यः तेन असुरेज्येण शुक्रण युक्ते भूमिजे जात एवाविधा

टी०

१९३६

भवति दुःखार्तः दुःखपीडितः असत्यसन्धः असत्येन संधाप्रतिज्ञायस्य अनृतभाषी निन्दितः कुत्सितोऽसूयया युक्तः ससवितृतनयेन सौरेण युक्ते भूमिजे जातो भवति ॥ ३ ॥ अथबुधे जीवादियुक्ते जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह सौम्ये रंगचर इति रंगचरो मल्लादिकः गीतप्रियः गीतवल्लभः
नृत्यावन् नृत्यज्ञः एवंविधः सौम्ये बुधे बृहस्पतिना युक्ते जातो भवति प्रशस्ता वाग्यस्य सवाग्मी वचनक्रियया परप्रत्यायनसमर्थः भूगणपः
भुवश्च गणानां संधाना मधिपतिः एवंविधो बुधे सितेन शुक्रेण सहिते जातो भवति मायापटुः परवचनदक्षः लघकः गुरुवचनातिक्रामी एवंवि

गोपो मल्लोऽथ दक्षः परयुवातिरतो द्यूतकृत् सासुरेज्ये दुःखार्तो सत्यसन्धः ससवितृतनये भूमिजे निन्दितश्च ॥ ३ ॥
सौम्ये रंगचरो बृहस्पतियुते गीतप्रियो नृत्यविद्वाग्मी भूगणपः सितेन मृदुना मायापटुर्लघकः ।
सद्विद्यो धनदारवान् बहुगुणः शुक्रेण युक्ते गुरौ ज्ञेयः श्मश्रुकरोऽसितेन घटकृज्जातोऽन्नकारोऽपि वा ॥ ४ ॥

यो मृदुना शनैश्चरेण सहिते बुधे जातो भवात् सद्विद्य इति सद्विद्यः शोभनविद्यः धनदारवान् वित्तकलत्रसंयुक्तः बहुगुणः प्रभूतगुणैः शौर्यादि
भिर्युक्तः एवंविधो गुरौ जीवेशुक्रेण युक्ते जातो भवति श्मश्रुकरो नापितः अथवा घटकृत् कुम्भकारः अथवा न्नकारोऽसूपकारः एवंविधो सितेन सौरे
ण युक्ते गुरौ जातो ज्ञेयो विज्ञातव्यः ॥ ४ ॥ अथशुक्रशनैश्चरेण युक्ते जातस्य स्वरूपं त्रिग्रहयोगफलं च पुष्पिताग्रयाह असित इति अल्पचक्षुरल्प

बृ.जा.
१२७

दृष्टिः युवतिसमाश्रयेणस्त्रीसंश्रयेणसम्यक् प्रवृद्धवित्तधनंयस्यसयुवतिसमाश्रयसंप्रवृद्धवित्तः लिपिरक्षराविन्यासः पुस्तकलेखकर्माचित्र
नालेख्य एवावेत्तातज्ज्ञः एवंविधः अमितसितसमागमेशनैश्चरस्वशुक्लेणसंयोगेजातः पुरुषएवंविधोभवति यदिराशिद्वयेद्वोग्रहयोगोभव
तः तच्चद्विग्रहयोगद्वयस्यापिफलं वक्तव्यं अथगशित्रयेद्विग्रहयोगत्रयंभवति तदाद्विग्रहयोगत्रयस्यापिफलंवाच्यं कथितफलैरिति द्वाभ्यां
परतोऽपरेऽन्यत्रयोग्रहाः यदैकगताभवंति तदाकथितफलैरुक्तफलैरेवंविकल्पनीयाः तदाद्विग्रहयोगत्रयस्थंफलंवाच्यम् यद्यर्कचन्द्रभौमाए

असितसितसमागमेलपचक्षुर्युवतिसमाश्रयसंप्रवृद्धवित्तः ॥ भवतिचलिपिपुस्तकचित्रवेत्ता
कथितफलैःपरतोविकल्पनीयाः ॥ ५ ॥ इतिद्विग्रहयोगाध्यायःसमाप्तः ॥ १४ ॥

अथप्रवृज्यायोगाध्यायप्रारंभः ॥

कराशिस्थाभवन्ति तदाकचन्द्रयोगेयत्फलमुक्तंयच्चादित्यांगारकयोगेफलंयच्चचन्द्रांगारकयोगेफलंतत्फलत्रयमापिवाच्यं एवंयथासंभव
न्यत्रापि ग्रहत्रयस्येकराशिगतस्यफलं वक्तव्यम् यद्येकराशौद्विग्रहयोगोऽन्यत्रत्रिग्रहयोगोवाभवतस्तदासर्वाणिफलानिवाच्यानीति ५॥
इतिश्रीमद्वेत्तलविरचितायां बृहज्जातक० द्विग्रहयोगाऽध्यायचतुर्दशःसमाप्तः ॥ १४ ॥ अथातोप्रवृज्यायोगाध्यायोव्याख्यायते तत्रा

इवेवचतुरादिभिरेकस्थैःग्रहैःजातस्यप्रवृज्यायोगांशार्दूलविक्रीडितेनाहएकस्थैरिति एकस्मिन्यत्रतत्रराशौचतुरादयोग्रहाभवन्ति चत्वारःप
वपदसप्तवामवन्ति तैरेकस्थैश्चतुरादिभिःबलयुतैःवीर्यवान्निःमाहेयादिभिःजाताःसंभूताःशाक्यादिकाःप्रव्राजकाःभवन्ति किंतुचतुरादिभिः
बलयुतैरेकाप्रवृज्याभवतितदर्थमाह पृथग्वीर्यगैःतैश्चबलिभिःवीर्यगैःसबलैःपृथक्पृथक्प्रवृज्याभवन्ति एतदुक्तंभवतिचतुरादीनामेकस्थानां
मध्याद्येकोवलवान्भवतितदाजातस्यैकप्रवृज्याभवति अथचतुरादीनामेकस्थानांमध्यान्नकश्चिद्वलीभवतितदाजातस्यप्रवृज्यानभव
ति अथद्वौबलिनोभवतस्तदाजातस्यप्रवृज्याद्वयमेवभवति यदाबहवोबलिनस्तदाबह्व्यःप्रवृज्याभवन्ति एवमेकस्थैश्चतुरादिभिर्बलयुतैः

एकस्थैश्चतुरादिभिर्बलयुतैर्जाताःपृथग्वीर्यगैः शाक्याजीविकभिक्षुवृद्धचरकानिर्ग्रन्थवन्याशनाः।

जाताःप्रवृज्याभाजोभवन्ति यस्मादुक्तं प्रवृज्याबलिभिःसमास्ताश्चपृथग्वीर्यगैःमाहेयादिभिःभौमाद्यैःशाक्याद्याःभवन्ति तद्यथाचतुरादी
नामेकस्थानांमध्याद्यदामाहेयोभौमोबलवान्भवति तदाजातःशाक्यौरक्तपटोभवति एवंत्रुधेबलवातिभिक्षुःयतिर्भवति गुरोर्बलवति
आजीविकः क्षपाकरश्चन्द्रोयदावृद्धःवृद्धआवकः कापालिकः वृत्तभंगभयाञ्छावकशब्दोत्रलुप्तोद्रष्टव्यःसितेगुकेबलवातिचरकःचक्रधरःप्रा
भाकरिःतौरःतस्मिन्बलवतिनिर्ग्रन्थःनग्नःक्षपणकःप्रावरणरहितइत्यर्थः इनेआदित्येबलवातिवन्याशनःमूलफलाशनस्तपस्वीभवति ए
वंकुमात्कूनशः परिपाट्याएतेप्रवृज्यापर्यायाः एतेवंकालकमताद्व्याख्याताः तथाचवंकालकाचार्यः तावसिओदिणणाहेचन्देकाश

टी०

१२७

बृ.जा.
१२८

लि ॐ तहाभाणि ओरत्तवडोभूमिसुवेसोभूमसुवेएअदंडीआ १ देवगुरुगुककोणाकवेणजईचरअखवणाई अश्वार्थः तावासिओतापासि
कः दिणणाहेदिननाथेसूर्येचन्द्रवाकावालिओकापालिकः तहाभाणिओतथामणितः रत्तवडोरत्तपटः भूमिसुवेभूमिसुते सोभूमसुवेसोभूमसुते
धे एअदण्डीआएकदण्डी देवगुरुवृहस्पतिः गुकगुकः कोणः शनैश्चरः कवेणकूमेणजईयातिः चरअचरकः खवणाईक्षपणकः अत्रवृद्धश्रा
वकग्रहणं माहेश्वराश्रितानांप्रवृज्यानामुपलक्षणार्थं आजीविकग्रहणंचनारायणाश्रितानां तथाचवंकलकेसां हितांतरेपठ्यते जलणहरसु
गअकेसवसूईब्रह्मणमगमग्नेसु दिक्खाणंणाअच्चासूराइगोहाकवेणणाहगआ जलणज्वलनः साग्निकइत्यर्थः हरईश्वरभक्तः महार

माहेयज्ञगुरुक्षपाकरसितप्राभाकरीनैः क्रमात्प्रवृज्याबलिभिः समाः पराजितैस्तत्स्वामिभिः प्रच्युतिः ॥ १ ॥

कः सुगअसुगतः बौद्धइत्यर्थः केसवकेशवभक्तः भागवतइत्यर्थः सूईश्रुतिमार्गगतः मीमांसकः ब्रह्मणब्रह्मभक्तः वानप्रस्थः णगोनग्नः क्षप
णकः मग्नेसुमार्गेषु दिक्खाणं दीक्षाणंणाअच्चाज्ञातव्याः सूराइगोहासूर्यादिग्रहाः कवेणकूमेण णाहगआनाथगताः एवंचतुरादीनामेक
स्थानांमध्याद्यावंतोबालिनः तावंत्यएवप्रवृज्याभवन्ति तत्रापिवीर्याधिकस्यप्रथमासंबंधिनीप्रवृज्याभवति यस्मात्स्वल्पजातकेउक्तं च
तुरादिभिरकस्यैः प्रवृज्यांस्वांग्रहः करोतिबली बहुवीर्यैस्तावद्भ्यः प्रथमावीर्याधिकस्यैव तापसः वृद्धश्रावकरत्तपटाजीविभिर्भुचरकाणांनिर्ग्र
थानांचेति वीर्योपचयकूमेणान्यासांकूमः एवंबलिभिः समाः प्रवृज्याबलिनोग्रहस्ययादृश्येवतद्वलानुसारेणप्राप्नोति परिपालयति ऊनव

टो०

१२८

लस्यमनाङ्नाप्नोतिपालयति पराजितैस्तत्स्वामिभिः प्रच्युरिति शाक्यादिप्रवृज्यास्वामिभिर्महैः पराजितैरन्यैर्महैः युद्धेविजितैः प्रच्युतिः
प्रवृज्यात्यागः तत्प्रवृज्यांगृहीत्वापुनस्त्यजति एतदुक्तंभवति चतुरादीनांमध्याद्यद्येकोबलवान्भवति सचग्रहयुद्धेजातककालेनपराजि
तस्तदाप्रवृज्यांगृहीत्वापुनस्त्यजति त्यक्त्वाचप्रवृज्यामनाश्रित्येवतिष्ठति अथचतुरादीनांमध्याद्याबहवोवाबलिनोभवन्ति तेचपराजिता
स्तदाअन्यश्चसर्वाभ्यः प्रवृज्याभ्यः च्युतिः भवति यस्माद्बलवत्ग्रहसंख्यास्तेनप्रवृज्याः कर्तव्याः अत्यप्रवृज्याधिपतिर्यद्वा अन्येनग्रहेणजि
तो नभवति तदातामेवप्रवृज्यामाश्रितोऽग्नियते अथप्रवृज्यादायकोग्रहएकएवजितोनभवति तदायावज्जीवतामेवप्रवृज्यामाश्रयति अ

रविलुप्तकरैरदीक्षिताबलिभिस्तद्गतभक्तयो नराः । अभियाचितमात्रदीक्षितानिहृतैरन्यनिरीक्षितैरपि ॥ २ ॥

थद्वौग्रहौप्रवृज्यादायकौतौचापराजितौ तदाप्रथमप्रवृज्यादायकांतर्दशायांप्रथमांप्रवृज्यांगृहीत्वातामेवाश्रित्यतावत्तिष्ठति यावद्विती
यप्रवृज्यादायकग्रहांतर्दशाप्रवेशः तत्रप्रथमां त्यक्त्वाद्वितीयामाश्रयति एवंबहुषुप्रवृज्यासुसंभवेयोज्यं अत्रचसत्याचार्यः तेष्वधिकबलीजी
वस्त्रिदण्डिनंमार्गवश्चरकमुख्यं नग्नंश्रमणसौरोबुधस्तदाजीविकाचार्यं वृद्धश्रावकमिदुर्दिवाकरस्तापसंतपोयुक्तं वक्रः शाठ्यः श्रवणक्षेत्रा
श्रयजंगुणांश्चैतान् वीर्योपेतैर्यतनावदीक्षिताभक्तिवादिनस्तेषां अन्यैः पराजितश्चेत्प्रवृज्याप्रच्युतिकुर्यात् यावंतोवीर्ययुताः प्रवृज्याम
वांतितावन्त्यः एकक्षणेपुनियमात्तेषामाद्याबलोपेतात् ॥ १ ॥ अथास्तमितान्यजितान्यदृष्टानांग्रहाणामपवादंवैतालीयेनाह रविलुप्त

बृ.जा.
१२९

करैरिति चतुरादीनामेकस्थानां मध्याद्यावंतो ग्रहा बलिनस्तावन्तः स्वप्रवृज्यादायकास्तत्रापि बलिनां मध्येयावंतो रविलुप्तकराः सूर्यमंडल
गा अस्तमिता भवन्ति तैरदीक्षिता जाता भवन्ति तावन्तः स्वकीयाः प्रवृज्यां न प्रयच्छन्तीत्यर्थः किंतु जातानराः तद्गतभक्तयः तद्गतानां त
त्प्रवृज्याप्रविष्टानां मध्ये भक्ता भवन्ति अत्र रविलुप्तकरत्वमुदयास्तमयंगणयित्वाऽन्वेष्यम् शुक्रगुरुज्ञार्किकुजाः कलांशौ ह्युत्तरोत्तरैः नवभिर्दृ
श्यादृश्याद्यकर्मणारेवः द्वादशाभिरिदुरित्यैवमादिकर्मणि कृते कदाचिदादित्येन सहैकराशिगतेरपि नास्तमितो भवति कदाचिद्द्वितीयराशि
स्थोप्यस्तमितो भवति एवमुदयास्तमयमन्वेष्यास्तमितफलं वाच्यम् अभियाचितमात्रदीक्षिता इति बलिभिरित्यनुवर्तते बलिभिर्निहतैः
ग्रहयुद्धेन्यग्रहा विजितैरन्यैश्च ग्रहैर्निरीक्षितैर्दृष्टैः अभियाचितमात्रदीक्षिताः दीक्षाप्रार्थनपरा भवन्ति न च तां प्राप्नुवन्ति पूर्वमुक्तं पराजितैस्त
त्स्वामिभिः प्रच्युतिरित्यस्यायमपवादः तेनैतदुक्तं भवति बलीग्रहो ग्रहयुद्धेन्येन विजितो भवत्यन्येन च दृश्यते तदा तत्प्रवृज्यां गृहीत्वा पु
नस्त्यजति अथ बलीग्रहः समागमनेन ग्रहेण विजितो भवत्यन्येन च दृश्यते तदा प्रवृज्यां प्रार्थ्यमानोऽपि न प्राप्नोति यस्य च प्रवृज्या प्रच्युतिः
जाता तस्य तदवसाने बहुष्वंतर्दशा सुचारवशाद्यस्मिन्नंतर्दशा काले बलवान् भविष्यति तस्मिन्काले प्रवृज्यां दास्यति तथा चोक्तं दीक्षादानस
मर्थो यो भवति तदा बलेन संयुक्तः तस्यैव दशाकाले दीक्षां लभते नरो वश्यं यस्य च दीक्षा च्यवनंतस्यैव दशावसाने स्यात् एवं जातककाले संचि
त्य बला बलं वाच्यम् २॥ अथ चतुरादिभिरेकस्थैर्विना प्रवृज्यायोगं मालिन्याह जन्मेश इति जन्मनियस्मिन् राशौ चन्द्रः स्थितस्तस्य यो धिपति
ग्रहः स जन्मेशः स च यद्यन्ये ग्रहे रदृष्टेनावलोकितः न केनचिद्ग्रहेण दृश्यते तथा भूतो सावर्कपुत्रं शनैश्चरं पश्यति तदा जातस्य प्रवृज्या भव

टी०

१२९।

तिसाशनैश्चरेण कृता शनैश्चरजन्मेशयोः यो बलवांस्तदीयांतर्दशाकाले उक्तं च यस्यैक्षतेर्के पुत्रं जन्मभनाथो ग्रहैर्न स दृष्टः तस्य हि दीक्षाला
भोतद्वलयोगादशाकाले पश्यत्यार्किरीति अथवार्किः सौरः स बलो जन्मराशयधिपं बलो नं वीर्यरहितं पश्यति तथापि शनैश्चरोक्तां प्रवृज्यां वद
ति उक्तं च शनिदृष्टे बलहीने जन्मनि नाथे वदेच्च निर्धेयं दीक्षां प्राप्नोतीति यत्र तत्र राशौ चन्द्रे शान्त्यार्किरेष्काणसंस्थे सौरद्रेष्काणव्यवस्थिते
न केवलं यावद्भौमा र्क्यशेकुजसौरयोरन्यतमनवांशकस्थे तस्मिन् सर्वग्रहादृष्टे शनैश्चरेण क्षमाणे दीक्षां प्राप्नोति शनैश्चरोक्तप्रवृज्यां वृजति
तथा च सौरद्रेष्काणसंस्थो यादि भवति शशितदंशसंस्थश्च वक्रांशे वा दृष्टः सौरेण तु सर्वदर्शनविमुक्तः निर्धेयसंज्ञो योर्के पुत्रवीर्यानुसारेण ज
जन्मेशो न्यैर्यद्यदृष्टोर्के पुत्रं पश्यत्यार्किर्जन्मपं वा बलो नम् । दीक्षां प्राप्नोत्यार्किर्द्रेष्काणसंस्थे भौमा र्क्यशे सौरदृष्टे च चन्द्रे ३ ।
सुरगुरुशशिहोरास्वार्किदृष्टा सुधर्मगुरु रथनृपतीनां योगजस्तीर्थकृत्स्यात् ।

न्माधिपतिः पापैरपि निरीक्षितस्त्वेकैर्दक्षते सौरः यस्य पुरुषस्य मूर्तेः नियता दीक्षिता भवन्ति तस्य जन्माधिपतिविवलं निरीक्षते यस्य सूर्य
जो बलः सोऽपि खलु माग्यहीनः प्रवृज्यां प्राप्नुयाज्जातः मां देकौ जवांशे शशिस्थितः रुष्णजद्रेष्काणे वा अंशाधिपानुरूपकाले दीक्षाप्रदो भ
वति अत्र योगत्रयेऽपि पूर्वपदादनुवर्तनीयः ॥ ३ ॥ अथ येन योगेन जातः शास्त्रकरो भवति येन च राजापि दीक्षितो भवति तद्योगद्वयं मालि
न्याह सुरगुरुरिति सुरगुरुः जीवः शशी चन्द्रः होरा लग्नं एतासु सुरगुरुशशिहोरासु आर्किणा शनैश्चरेण दृष्टासु अवलोकिता सुधर्मे न वमे

बृ.जा
१९३०

स्थानेगुरुः जीवोयदिभवति अथशब्दः पादपूरणेनृपतीनांयोगजः कश्चिद्राजयोगोजातस्यभवति तदासपुरुषः तीर्थकृच्छ्रादकृतस्याज्ञ
वेत् कोणादबुद्धपांचशिखवराहमिहिरब्रह्मगुप्तप्रतिमइति सुरगुरुशशिहोरास्विति धन्विमीनकर्कटलग्नेकैश्चिद्व्याख्यातंतच्चायुक्तं यस्मा
न्माण्डव्यः गतमंदालोकंगुरुशशिविलग्नेनवमगेगुरौनिष्पद्यतेनइहनृपयोगेनृपतयः विजृम्भंतेयेषांलटहरचनारम्भसुभगाजगत्यायेविद्वद्
गुणकथनपाषाणसदृशाः तथाचोक्तं गुरुशशिलग्न्यादृष्टाकोणेननुनवमगोयदिगुरुःनरनाथजन्मजातःशास्त्रकरोभवतिनचनृपः अथदि
तोयोराजयोगस्तत्रोपस्थानंकरोतितदाराजामवतितीर्थकरश्चजिनककाशिराजशुचिध्वजप्रतिमइति उक्तंच अस्मिन्योगेचान्योनृपयोगोभ

नवमभवनसंस्थमंदगेन्यैरदृष्टेभवतिनरपयोगेदीक्षितःपार्थिवेन्द्रः ॥ ४ ॥ इतिप्रवृज्यायोगाध्यायःसमाप्तः ।

वतितत्रयोजातःसमवातिजिनेन्द्रतुल्योनरनाथःशास्त्रकर्ताच नवमभवनसंस्थे मंदगच्छतीतिमन्दगः सौरःतस्मिन्मंदगेलग्नान्नवमभवनसं
स्थेधर्मस्थानाश्रितेन्यैःसर्वैर्ग्रहैरदृष्टेनावलोकिते तथानरपयोगेराजयोगानांमध्यादन्यतमेराजयोगेसतिजातोदीक्षितःप्रवृजितः पार्थिवे
द्रश्चराजाधिराजोभवति पश्चात्तत्कालंसर्ववलीतदीक्षायांदीक्षितश्चभवति राजयोगंविनायमपिप्रवृज्यायोगः योगेस्मिन्राजयोगश्चे
ज्जातोराजादीक्षितश्चभवति अन्यथादीक्षितएव उक्तंच नवमस्थानेसौरोयदिस्थितःसर्वदर्शनविमुक्तः नरनाथयोगजातोऽनृपोपिदीक्षा
न्वितोभवति नृपयोगस्याभावेयोगेस्मिन्दीक्षितोनरोजातः निःसंदिग्धंप्रवदेद्योगस्यास्यप्रभावेनेति ॥ ४ ॥ इतिश्रीमद्वोत्पलविरचिता

टी०

१९३०।

यांवृहज्जातकविवृत्तौप्रवृज्यायोगाध्यायःसमाप्तः ॥ १५ ॥ अथऋक्षशीलाध्यायोव्याख्यायते ऋक्षंनक्षत्रंराशिश्च तत्रादावेवचन्द्रभु
ज्यमाननक्षत्रशीलंभवति तत्राश्विनीभरण्योःजातयोःशीलविज्ञानमार्यमाह प्रियभूषणइति प्रियभूषणः अलंकरणवल्लभःसुरूपःशोभ
नरूपःवपुष्मान्सुभगः सर्वजनप्रियःदक्षःसर्वकार्यकरणपटुःमतिमान्बुद्धियुक्तःएवंविधोऽश्विनीपूजातोभवति तारकापेक्षयात्रसर्वत्रबहुवच
ननिर्देशःकृतः कृतनिश्चयइति कृतनिश्चयःप्राख्यानानांकर्मणामंतगः सत्यःसत्यवाक्अरुक्निरुजःदक्षःचतुरःसुखितःदुःखनिर्मुक्तः ए

अथऋक्षशीलाध्यायः ॥

प्रियभूषणःसुरूपःसुभगोदक्षोऽश्विनीपुमतिमांश्च ॥ कृतनिश्चयःसत्यारुग्दक्षःसुखितश्चभरणीपु । १ ।

बहुभुक्परदाररतस्तेजस्वीकृतिकासुविख्यातः । रोहिण्यांसत्यशुचिःप्रियंवदःस्थिरमतिःसुरूपश्च । २ ।

चपलश्चतुरोभीरुःपटुरुत्साहीधनीमृगेभोगी । शठगर्वितःकृतघ्नोहिंस्रःपापश्चरौद्रर्क्षे । ३ ।

एवंविधोभरणीपूजातोभवति ॥ १ ॥ अथकृतिकारोहिण्योर्जातस्यस्वरूपमार्यमाह बहुभुक्प्रभूताहारः परदाररतः परस्त्रीष्वासक्तः तेज
स्वीअसाहिष्णुःविख्यातःसर्वत्रप्रसिद्धकीर्तिः एवंविधःकृतिकासुजातोभवति सत्यःअवितथभाषी शुचिःपरस्वाद्यलुब्धः शास्त्रोक्तशौचा
नुष्ठाता प्रियंवदः मधुरवाक् स्थिरमतिः एकमतिःसुरूपश्चवपुष्मान् एवंविधः रोहिण्यांजातोभवतीति ॥२॥ अथमृगशीर्षाद्रयोःजात

स्यस्वरूपमार्ययाह चपलइति चपलःक्रियास्वनवस्थितः चतुरःदक्षःभीरुःभयानकःपटुःप्रवक्ताउत्साहीसौद्यमः धनीवित्तवान् भोगी
चसंभोगशीलः एवंविधोमृगेमृगशिरसिजातोभवति शठःपरकार्यविमुखःउक्तचग्रंथांतेशठलक्षणम् मनसावचसायश्चदृश्यतेकार्यतत्प
रः कर्मणाविपरीतश्चसगठः सद्भिरीयते गर्वितःमानीकृतघ्नःखलःकृतमुपकृतिहंन्तियःसकृतघ्नःहिंस्रःवधकःपापःपापकर्मकर्ता एवं
विधोरौद्रक्षेआर्द्रायांजातोभवतीति।३। अथपुनर्वसौजातस्यस्वरूपमार्ययाह दांतःशमपरःतपःक्लेशसहःसुखीसुखितःसुशीलःशोभनशी

दांतःसुखीसुशीलोदुर्मेधारोगभाक्पिपासुश्च । अल्पेनचसंतुष्टःपुनर्वसौजायतेमनुजः । ४ ।

शांतात्मासुभगःपण्डितोधनीधर्मसंसृतःपुण्ये । शठःसर्वभक्षःपापःकृतघ्नधूर्तश्चभोजंगे । ५ ।

बहुभृत्यधनोभोगीसुरपितृभक्तोमहोद्यमःपित्र्ये । प्रियवाग्दाताद्युतिमानटनो नृपसेवकोभाग्ये । ६ ।

लः विनयवान् दुर्मेधाजडप्रायः रोगभाक् पीडितदेहःपिपासुःतृषार्तः अल्पेनस्तोकेनैवार्थेनसंतुष्टः एवंविधोमनुजोमनुष्यः पुनर्वसौ
जायतेउत्पद्यते ॥ ४ ॥ अथपुण्याश्लेषयोःजातस्यस्वरूपमार्ययाह शांतात्माइति शांतात्माशमदमपरोजितेंद्रियःसुभगःसर्वजनाप्रियः
पण्डितःशास्त्रार्थवित् धनीवित्तवान् धर्मसंसृतः धर्मनिरतः एवंविधःपुण्यजोभवति शठःपरकार्यविमुखः सर्वभक्षः संचयनशीलःपापः
पापकर्मरतः कृतघ्नःकृतमुपकृतंहन्तिसकृतघ्नः धूर्तःपरवंचनदक्षः एवंविधोभोजंगेआश्लेषायांजातोभवति ॥५॥ अथमघापूर्वाफाल्गु

न्योःजातस्यस्वरूपमार्ययाह बहुभृत्यइति बहुभृत्यधनः प्रभूतपरिवारवित्तान्वितः भोगीभोगान्वितः सुरपितृभक्तः देवानांपितृणांचम
क्तः महोद्यमःमहोत्साही एवंविधः पित्र्येमघायांजातोभवति प्रियवाक्अभिमतवक्ता दातादानशीलःद्युतिमान्सुकांतिःअटनःपरिभ्रम
णशीलः नृपसेवकः राजसेवानुरतः एवंविधोभाग्यपूर्वाफाल्गुन्यांजातोभवति ॥ ६ ॥

अथोत्तराफाल्गुनीहस्तयोर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह सुभगइतिसुभगःसर्वजनाप्रियःविद्याप्तधनःविद्ययाआप्तधनेयनभोगीभोगान्वितःसुख
भाक्दुःखराहितः एवंविधोद्वितीयफाल्गुन्यांउत्तराफाल्गुन्यांजातोभवति उत्साहीसौद्यमःधृष्टःप्रतिभायुक्तःनिर्लज्जोवापानपः पानप्रियः

सुभगोविद्याप्तधनोभोगीसुखभाक्द्वितीयफाल्गुन्यां । उत्साहीधृष्टःपानपोघृणीतस्करोहस्ते ॥ ७ ॥

चित्रांवरमाल्यधरःसुलोचनांगश्चभवतिचित्रायाम् । दांतोवणिक्कृपालुःप्रियवाग्धर्माश्रितःस्वातौ । ८ ।

आसवानुरक्तः अघृणीनिर्दयः तस्करः चोरः एवंविधोहस्तेजातोभवति ७ अथचित्रास्वात्योर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह चित्रांवरमाल्यधरः
चित्राणिनानाप्रकाराणिअंबराणिवस्त्राणिमाल्यानिचरधारयति सुलोचनांगःशोभनानेत्रावयवायस्य एवंविधःचित्रायांजातोभवति दां
तोविनयान्वितःजितेंद्रियः वणिक्क्रयविक्रयज्ञःकृपालुःदयालुः केचित्तृपालुगितिपठंति तृपालुःतृपानसहते प्रियवाक् अभिमतवक्ता ध
र्माश्रितःधर्मरतः एवंविधःस्वातौजातोभवति ॥८॥ अथविशाखानुराधयोर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह ईर्ष्युरिति ईर्ष्युःपरर्द्धिमत्सरो लुब्धः

लोभाभिभूतः द्युतिमान्सुकांतिः वचनपटुः संभाषणदक्षः केचिदर्थपटुरिति पठन्ति अर्थार्जनेपटुः प्रवीणः कलहकृद्विरोधशीलः एवंविधो
विशाखासुजातो भवति आढ्यः ईश्वरः विदेशवासी परदेशनिवसनशीलः क्षुधालुः क्षुधानसहते अटनः परिभ्रमणशीलः एवंविधोऽनुराधा
सुजातो भवति ॥ ९ ॥ अथ ज्येष्ठामूलयोर्जातस्य स्वरूपमर्थयाह नवदुमित्रः स्वल्पसुहृत् संतुष्टः संतोषशीलः धर्मकृद्वर्मानुगतः प्रचुरकोपः
अतिक्रोधी एवंविधो ज्येष्ठसुजातो भवति मानी गर्वितः धनवान् प्रभूतवित्तः सुखसुखितः नाहिंसः सौम्यप्रकृतिः परविधातं न करोति स्थिरः

ईर्ष्यलुब्धो द्युतिमान् वचनपटुः कलहकृद्विशाखासु । आढ्यो विदेशवासी क्षुधालुरटनोऽनुराधासु । ९ ।

ज्येष्ठसु नवदुमित्रः संतुष्टो धर्मकृत् प्रचुरकोपः । मूले मानी धनवान् सुखी नाहिंसूः स्थिरो भोगी । १० ।

इष्टानंदकलत्रो मानी दृढसौहृदश्च जलैर्दवे ॥ विश्वे विनीतधार्मिकबहुमित्रः कृतज्ञसुभगश्च । ११ ।

श्रीमान् श्रवणेश्रुतवानुदारदारो धनान्वितः ख्यातः । दाता आढ्यः शूरो गीताप्रियो धानिष्ठा सुधनलुब्धः । १२ ।

एकमतिः भोगी भोगान्वितः एवंविधो मूले जातो भवति ॥ १० ॥ अथ पूर्वोत्तराषाढयोर्जातस्य स्वरूपमर्थयाह इष्टानंदकलत्रः इष्टमभिमतं सुला
भं आनंदकरं तुष्टिकं कलत्रं मार्यायस्य मानी गर्वितः दृढसौहृदः स्थिरसुहृत् एवंविधो जलैर्दवे पूर्वाषाढायां जातो भवति विनीतः विनयसंयुक्तः धा
र्मिकः धर्मज्ञः बहुमित्रः प्रभूतसुहृत् कृतज्ञः प्रत्युपकारशीलः सुभगश्च सर्वजनप्रियः एवंविधो वैश्वदेवे उत्तराषाढायां जातो भवति ॥ ११ ॥ अथ

वणधनिष्ठयोर्जातस्य स्वरूपमर्थयाह श्रीमान् श्रिया युक्तः श्रुतवान् पांडितः उदारदारः शोभनस्त्रीकः धनान्वितः वित्तवान् ख्यातः जनविदित
कीर्तिः एवंविधः श्रवणे जातो भवति दाता दानशीलः आढ्यः ईश्वरः शूरः रणाप्रियः गीतप्रियः गीतवल्लभः धनलुब्धः अर्थरुचिः एवंवि
धो धनिष्ठा सुजातो भवति ॥ १२ ॥ अथ शतभिषक् पूर्वाभाद्रपदयोर्जातस्य स्वरूपमर्थयाह स्फुटवाक्निष्ठुरमाषीसत्यवादी व्यसनी
ख्यादिव्यसनोपहतः रिपुहाशत्रुघातकः साहसिकः असमीक्षितकार्यकृत् दुर्ग्राह्यः दुराराध्यः एवंविधः शतभिषजि जातो भवति उद्विग्नः दुः

स्फुटवाग्व्यसनी रिपुहासाहसिकः शतभिषजि दुर्ग्राह्यः । भाद्रपदासूद्विग्नः स्त्रीजितधनी पटुरदाता च १३ ।

वक्ता सुखी प्रजावान् जितशत्रुर्धार्मिको द्वितीयासु ॥ संपूर्णांगः सुभगः शूरः शुचिरर्थवान् पौष्णे ॥ १४ ।

इति श्री ऋक्षशीलाऽध्यायः षोडशः समाप्तः । १६ ।

खितमनाः स्त्रीजितः स्त्रीभिरभिभूतः धनी धनवान् अथवा स्त्रियाजितं धनं यस्य पटुः प्रवक्ता अथवा धनपटुः धनार्जने चतुरः अदाता कद
र्यः एवंविधः पूर्वाभाद्रपदासु जातो भवति ॥ १३ ॥ अथोत्तराभाद्रपदरेवत्योर्जातस्य स्वरूपमर्थयाह वक्ता वचनपटुः संभाषणदक्षः सु
खी विद्यमानसुखः प्रजावान् बहुपुत्रपौत्रः जितशत्रुः जितारिः धार्मिकः धर्मशीलः एवंविधो द्वितीयासूत्तराभाद्रपदासु जातो भवति संपू
र्णांगः परिपूर्णावयवः सुभगः सर्वजनप्रियः शूरः संग्रामधीरः शुचिः परधनादिष्वलुब्धः अर्थवान् धनान्वितः एवंविधः पौष्णे रेवत्यां जातो

बृ.जा.
१३३

भवति एतेयथोक्तानक्षत्रस्वभावान्चंद्रस्यसबलत्वात्परिपूर्णमवति ॥१४॥ इति श्रीमद्वेत्तलविरचितायां बृहज्जातकाविवृत्तौ ऋक्षशीलाऽ
ध्यायः षोडशः ॥ १६ ॥ अथातो राशिशीलाध्यायो व्याख्यायते अथमेषस्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह वृत्तेति वृत्तेपरि
वर्तुले आताम्रे लोहितवर्णे दृष्टी चक्षुषी यस्य स वृत्ताताम्रदृक् परिवर्तुललोहितनेत्रः उष्णं शाकं लघुचस्वल्पं भुंक्ते स उष्णशाकलघुभुक् उष्ण
भोजी शाकभोजीलघुभोजी क्षिप्रप्रसादः आश्वेव प्रसीदति अटनः परिभ्रमणशीलः कामी सुरातिप्रियः दुर्बलजानुः निर्मासलजंघासंधिः

अथ राशिशीलाध्यायप्रारम्भः ॥

वृत्ताताम्रदृग्गुणशाकलघुभुक् क्षिप्रप्रसादो टनः कामी दुर्बलजानुरस्थिरधनः शूरंगनावल्लभः ।

सेवाज्ञः कुनखी वृणांकितशिरोमानी सहोत्थाग्रजः शक्यापाणितले कितोऽतिचपलस्तोये च भीरुः क्रिये ॥ १ ॥

अस्थिरधनः अचिरवित्तः शूरः रणाप्रियः अंगनावल्लभः स्त्रीप्रियः अंगनानां वल्लभो अंगनावल्लभायस्य सेवाज्ञः पराराधनकुशलः कुन
खी कुत्सितनखः वृणांकितशिराः सच्छिद्रमूर्द्धा मानी गर्वितः सहोत्थाग्रजः सहोत्थानां सहजातानां अग्रणीर्गणप्रधानः पाणितले हस्ततलेश
क्याचिन्हविशेषेणांकितः चिन्हितः अतिचपलः क्रियास्वनवस्थितः तोये च जले भीरुः समयः एवंविधः क्रिये मेषस्थिते चंद्रमसि जातो भ
वति ॥ १ ॥

अथ वृषस्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह कान्तइति कान्तः दर्शनीयः खेलगतिः सविलासगामी पृथुरुवदनः पृथु
विस्तीर्णा वूरुवदनं मुखं यस्य पृष्ठं पश्चिमभागः आस्यं वक्रं पार्श्वे प्रासिद्धे एषामन्यतमस्थाने कितश्चिन्हितः त्यागी दाता क्लेशसहः कदर्थ
नासमर्थः प्रभुरप्रतिहताज्ञः कुकुदवान्ककुदसंयुक्तः कन्याप्रजायस्य स्त्रीजनकः श्लेष्मलः कफाधिकः पूर्वैः प्रथमैः बंधुभिः कुटुंबैः धनैः
वित्तैः आत्मजैः पुत्रैश्च विरहितः वियुक्तः सौभाग्ययुक्तः सर्वजनवल्लभः क्षमी क्षमावान् सहिष्णुरित्यर्थः दीप्ताग्निः ब्रह्माग्नी प्रमदाप्रियः

कान्तः खेलगतिः पृथुरुवदनः पृष्ठस्य पार्श्वे कितस्त्यागी क्लेशसहः प्रभुः कुकुदवान्कन्याप्रजः श्लेष्मलः ।

पूर्वैर्बंधुधनात्मजैर्विरहितः सौभाग्ययुक्तः क्षमी दीप्ताग्निः प्रमदाप्रियः स्थिरसुहृन्मध्यांत्यसौख्ययोगवि ॥ २ ॥

स्त्रीलोलः सुरतोपचारकुशलस्ताम्रेक्षणः शास्त्रविद्दूतः कुंचितमूर्धजः पटुमतिर्हास्यंगितद्यूतवित् ॥

स्त्रीवल्लभः स्थिरसुहृद्दृढमित्रः मध्यांत्यसौख्यः मध्ये यौवनेत्येवद्वत्वे च सुखितः अर्थादेव बाल्ये दुःखितः एवंविधो गवितृषस्थे चन्द्रे जातो भ
वति ॥ २ ॥ अथ मिथुनस्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह स्त्रीलोलइति स्त्रीलोलः स्त्रीष्वभिलाषकरः सुरतोपचारकुशलः सु
रतोपचारसुरतकर्मणिकामशास्त्रपुक्कुशलः शिक्षितः ताम्रेक्षणः लोहितनेत्रः शास्त्रविच्छास्त्रज्ञः पंडितः दूतः परेच्छया गमनागमनशीलः
कुंचितमूर्धजः कुटिलशिरोरुहः पटुमतिश्चतुरधीः अतीवप्राज्ञः हास्यमुपहासं शंगितं परचित्तज्ञानं द्यूतं एतानि वेत्ति जानाति चार्वांगः शोभ

टी०

१३३

बृ.जा
१९३४

नावयवः प्रियवागभिमतवक्ता प्रमक्षणरुचिः बहुभुक्गीतप्रियः गीतरतिः नृत्यविन्नृत्यज्ञः कलीबैः पदैः सहरति याति गच्छति समुन्नतन
सउच्चनसः एवंविधश्चंद्रे तृतीयक्षणे तृतीयराशौ स्थिते मिथुनगे जातो भवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ अथ कर्कटस्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूल
विक्रीडितेनाह आवक्रतेति आवक्रं कुटिलं द्रुतं सत्वरंगच्छतीति आवक्रद्रुतगः कुटिलसत्वरगामी समुन्नतकटिः उच्चजघनः स्त्रीनिर्जितः प्रम
दाजितः सत्सुहृच्छोभनमित्रः दैवज्ञः ज्योतिः शास्त्रार्थवेत्ता प्रचुरालयः प्रभूतगृहकर्ता क्षयधनैरपचयोपचयैश्चंद्रवच्छगीवत्संयुज्यते कदाचि

चार्वंगः प्रियवाक् प्रमक्षणरुचिर्गीतप्रियो नृत्यवित् कलीबैर्यातिरतिं समुन्नतनसश्चंद्रे तृतीयक्षणे । ३ ।

आवक्रद्रुतगः समुन्नतकटिः स्त्रीनिर्जितः सत्सुहृद् दैवज्ञः प्रचुरालयः क्षयधनैः संयुज्यते चंद्रवत् ॥

ह्रस्वः पीनगलः समेति च वशं साम्ना सुहृद्वत्सलस्तो योद्यानरतः स्ववेश्मसहिते जातः शशाकेनरः । ४ ।

तीक्ष्णस्थूलहनुर्विशालवदनः पिंगेक्षणोल्पात्मजः स्त्रीद्वेषी प्रियमांसकानननगः कुप्यत्यकार्ये चिरम्

द्विधन इत्यर्थः चंद्रक्षयवृद्धिवत् ह्रस्वः अदीर्घः पीनगलः मांसलकंठः साम्ना प्रीत्या वशं वश्यतां समेतियाति सुहृद्वत्सलः मित्रवल्लभः तोयोद्या
नरतः जलोपवनसक्तः तोयेन जलेन उपवनेन चरतः एवंविधः स्ववेश्मसहिते कर्कटस्थे शशाके चेंद्रनरः पुरुषः जातो भवति ॥ ४ ॥ अथ सिंह
स्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह तीक्ष्ण इति तीक्ष्णः अमर्षशीलः स्थूलहनुः वृद्धहनुः बृहत्कपोलः विशालवदनो विस्तीर्णव

टी०

१९३४।

क्रः पिंगेक्षणः कपिलनेत्रः अल्पात्मजः स्वल्पापत्यः स्त्रीद्वेषी प्रमदाद्विद्विद्वेष्टेति केचित् पठन्ति प्रियमांसकानननगः मांसमामिपंकाननमरण्य
मनगः पर्वतः एते प्रियायस्य आमिषवनपर्वतानुरतः अकार्यैः अकरणीयेभ्यः कुप्यति कुद्वयति चिरं बहुकालं केचिदकांड इति पठन्ति अकांडे अ
काले क्षुत्प्रसिद्धा तृष्णापिपासा उदरं जठरं दंतादशनाः मनश्चित्तं एभ्यो जाता रुजः पीडास्ताभिः संपीडित उपतप्तः त्यागवान् दाता विक्रां
तः पराक्रमशीलः स्थिरधीरेकमतिः गर्विष्ठमनाः अभिमानसंयुक्तः मातुर्विधेयोजननीवश्यः मत्त इत्यर्थः विधेयो वचनग्राही इत्यर्थः एवं
विधोऽर्कभेसूर्यराशौ सिंहस्थे चन्द्रे जातो भवति ॥ ५ ॥ अथ कन्यागते चन्द्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह व्रीडामन्थरचारु

क्षुत्तृष्णोदरदंतमानसरुजासंपीडितस्त्यागवान् विक्रांतः स्थिरधीः मुगर्वितमना मातुर्विधेयोर्कभे ॥ ५ ॥

व्रीडामन्थरचारुवीक्षणगतिः स्वस्तांसबाहुः सुखी श्लक्ष्णः सत्यरतः कलासुनिपुणः शास्त्रार्थविद्वार्मिकः ।

वीक्षणगतिरिति व्रीडालज्जातया यन्मन्थरत्वं अलसत्वं तेन चारुशोभनं वीक्षणं दृष्टिपातोगतिः गमनं च यस्य स्वस्तावधः पतितो शिथिला
वंसौस्कन्धो बाहू भुजौ यस्य सुखी सुखितः श्लक्ष्णः मृदुवाक् तनुकायो वा सत्यरतः सत्यभाषी धार्मिकश्च परमार्थवादी कलासुनिपुणः कलासुनृ
त्यगीतवाद्यपुस्तकचित्रकर्मसु निपुणः सूज्ञः शास्त्रार्थवित् पाण्डितः धार्मिकः धर्मानुरतः मेधावी बुद्धिमां सुरताप्रियः कामलोलुपः परगृहेः पर
वेश्मभिः वित्तैर्धनैश्च संयुज्यते सम्यग्युक्तो भवति परदेशगतः अन्यदेशनिवासशीलः प्रियवचाः प्रियभाषी कन्याप्रजः कन्याप्रजायस्य

बृ.जा.
१३५

स्त्रीजनकः अल्पात्मजः स्वल्पपुत्रः एवंविधः कन्यायां स्थिते चन्द्रे जातो भवति ॥ ६ ॥ अथ नुलास्थे चन्द्रमसि जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह देवेति देवब्राह्मणसाधुपूजनरतः देवानां सुराणां ब्राह्मणानां द्विजानां साधूनां सज्जनानां च पूजने रतः सक्तः प्राज्ञः मेधावी अत्र मेधाबुद्धिः प्रज्ञालक्षणं अतीतानुस्मृतिर्मेधाबुद्धिस्तत्कालग्राहिणी शुभाशुभविचारज्ञाप्रज्ञार्थैरुदाहृता शुचिः परधनाद्यलुब्धः श्रोत्रियो वा स्त्रीजितः योपितां वशगः प्रांशुरत्युच्चः उन्नतनासिकः अत्युन्नतनासः कृशचपलगात्रः दुर्बलशिथिलावयवः कृशदुर्बलं चपलं बलहीनं गात्रं शरीरं यस्य

मेधावी सुरताप्रियः परगृहैर्वित्तैश्च संयुज्यते कन्यायां परदेशगः प्रियवचाः कन्याप्रजोल्पात्मजः ॥ ६ ॥

देवब्राह्मणसाधुपूजनरतः प्राज्ञः शुचिस्त्रीजितः प्रांशुश्चोन्नतनासिकः कृशचलद्गात्रोऽटनो रथान्वितः ।
हीनांगः क्रयविक्रयेषु कुशलो देवद्विनामा सरूक् बंधूनामुपकारकृद्विरुपितस्त्यक्तस्तुतैः सप्तमे ॥ ७ ॥

अटनः परिभ्रमणशीलः अर्थान्वितः सधनः हीनांगः अपरिपूर्णावयवः क्रयेषु विक्रयेषु च कुशलः शक्तः देवद्विनामा सभ्यपर्यायद्वितीयाभिधानः द्वितीयनामदेवाख्यं चास्य भवति सरूक् पीडितदेहः बंधूनां स्वकुटुंबानां उपकारकाद्वितकारी तैश्च बन्धुभिः विरुपितः मर्त्तिसतः पराभूतः त्यक्तः त्यजितश्च एवंविधः सप्तमे तुलास्थे चन्द्रमसि जातो भवति ॥ ७ ॥

अथ वृश्चिकस्थे चन्द्रमसि जातस्य स्वरूपं मालिन्याह पृथुलेति पृथुलनयनवक्षाः पृथुले विस्तीर्णेन यनेनेत्रे वक्ष उरो यस्य वृत्ते परिवर्तुले जं ये ऊरू जानुनीचयस्य जनकैः मातृपितृभिः गुरुभिश्चोपदेशकारिभिः गौरवयुक्तैश्च वियुक्तो रहितः शैशवे व्याधितः पीडितः नरपतिकुले राजांश्चोपूज्यः आराध्यः पिंगलः क्रूरचेष्टः विषमस्वभावः झषकुलिशखगांकः झषोमीनः कुलिशं वज्रं खगः पक्षी एतैर्मत्स्यवज्रपक्षिसमानैरकैश्च न्हैरंकितश्चिन्हितः छन्नपापः गुप्ताशुभकृत् एवंविधो लिनिवृश्चिकस्थे चन्द्रे जातो भवति ॥ ८ ॥

पृथुलनयनवक्षावृत्तजंघोरुजानुर्जनकगुरुवियुक्तः शैशवे व्याधितश्च ।

नरपतिकुलपूज्यः पिंगलः क्रूरचेष्टो झषकुलिशखगांकच्छन्नपापो लिजातः ॥ ८ ॥

व्यादीर्घास्य शिरोधरः पितृधनस्त्यागी कविर्वीर्यवान् वक्ता स्थूलरदश्रवाधरनसः कर्मोद्यतः शिल्पवित् ।

अथ धनुर्धरस्थे चन्द्रे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह व्यादीर्घास्येति व्यादीर्घास्य शिरोधरः व्यादीर्घमतिदीर्घमास्यं मुखं शिरोधराग्नीवाचयस्य पितृधनः जनकवित्तान्वितः त्यागी दाता कविः काव्यज्ञः वीर्यवान् बली वक्ता सभाषणे दक्षः स्थूलरदश्रवाधरनसः स्थूलामहत्प्रमाणारदादन्ताः श्रवणौ कर्णौ अधरओष्ठः नसः नासिकाघ्राणः एते सर्व एव स्थूला यस्य कर्मोद्यतः सर्वकार्याणामुद्यमशीलः शिल्पवित् शिल्पज्ञः लिपिपुस्तकचित्रज्ञः कुब्जांसः अस्पष्टस्कन्धः कुनखी कुत्सितनखः समांसलभुजः पीनबाहुः प्रागल्भवान् अतिप्रतिभायुक्तः धर्मवि

वृ.जा.
१३६

तर्धर्मज्ञः बंधुद्विद्वन्धुनामप्रीतिमाकृष्टेष्टा बलवान्हठादाक्रमणादंसीविधेयतावंशवश्यतांनसमेतिनायाति साम्नाप्रीत्याएकैनेवगुणेनसा
ध्यःस्वीक्रियते एवंविधोऽवजोधनुपिस्थितेचन्द्रेजातोभवति ॥ ९॥ अथमकरस्थेचन्द्रेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह नित्यंलालय
तीति नित्यंलालयतिस्वदारतनयान् स्वकलत्रंतनयांश्चपुत्रान्लालयतिआराधयति प्रीत्याभजते धर्मध्वजःदांभिकःमिथ्याधार्मिकः
अधःकृशःअधोभागादतिदुर्बलः स्वक्षःशोभननत्रः क्षामकटिःकृशजघनः गृहीतवचनःउक्तग्राहकः यदुच्येततत्सकृदेवगृण्हाति सौभाग्ययु

कुब्जांसःकुनखीसमांसलभुजःप्रागल्भवान्धर्मविद्वंधुद्विट्ठनबलात्समेतिचवंशंसांनैकसाध्योऽवजः ॥ ९ ॥
नित्यंलालयतिस्वदारतनयान्धर्मध्वजोऽधःकृशःस्वक्षःक्षामकटिगृहीतवचनःसौभाग्ययुक्तोलसः ।
शीतालुर्मनुजोऽटनश्चमकरेसत्त्वाधिकःकाव्यकूलुब्धोगम्यजरांगनासुनिरतःसंत्यक्तलज्जोघृणः । १० ।
करभगलःशिरालुःखरलोमशदीर्घतनुःपृथुचरणोरुपृष्ठजघनास्यकटिर्जठरः ।

कःसर्वजनप्रियः अलसःक्रियास्वपटुः शीतालुःशीतंनसहते अटनःपरिभ्रमणशीलः सत्त्वाधिकः उदारचेष्टः बलाधिकोवा काव्यकृताविदा
न लुब्धः लोभामिभूतः अगम्यास्वगमनीयासुनिकृष्टजातिपुजरदंगनासुवृद्धस्त्रीपुनिरतःसंसक्तः संत्यक्तलज्जः विमुक्तव्रीडः अधृणोनि
र्दयः एवंविधोमनुजोमनुष्योमकरस्थेचन्द्रमसिजातोभवति ॥ १० ॥ अथकुम्भस्थेचन्द्रेजातस्यस्वरूपंत्रोटकेनाह करभगलइति करभ

१३६

गलः उष्ट्रसमग्रीवः शिरालुःशिरासन्ततः खराकर्कशालोमायस्याःसालामशा दीर्घात्युच्चातनुः शरीरंयस्य पृथुविस्तीर्णौ चरणौपादौ त
था ऊरुजानूपरिभागौ पृष्ठदेहपश्चिमभागो जघनम् नितम्बस्थानमास्यमुखंकटिश्चबस्तिः यस्यसः पृथुचरणोरुपृष्ठजघनास्यकटिः तथा
जठरःमुखंपरवनितासुपरस्त्रीपुपरार्थेपुपापेचनिरतः सक्तःक्षयवृद्धियुतःउपचयापचयैर्युक्तः प्रियकुसुमानुलेपनसुहृत् कुसुमानिपुष्पाणि अ
नुलेपनं समालम्बनम् सुहृदोभित्राणिप्रियाणियस्य अध्वसहः पथिक्षमः एवंविधोघटजः कुम्भस्थेचन्द्रमसिजातोभवति ॥ ११ ॥ अथमी

परवनितार्थपापनिरतःक्षयवृद्धियुतःप्रियकुसुमानुलेपनसुहृद्घटजोऽध्वसहः । ११ ।

जलपरधनभोक्तादारवासोनुरक्तःसमरुचिरशरीरस्तुंगनासोबृहत्कः ।

अभिभवतिसपत्नान्स्त्रीजितश्चारुदृष्टिर्द्युतिनिधिधनभोगीपंडितश्चांत्यराशौ । १२ ।

नस्थेचन्द्रमसिजातस्यस्वरूपंमालिन्याह जलपरधनभोक्तेति जलपरधनभोक्ताजलधनानामुदकोत्पन्नवित्तानामुक्ताफलानांक्रयाविक्र
यजातानांपरधनानांचभोक्तास्वामी दारवासोनुरक्तः दारेषुकलत्रेषुविषयेषुवाससावस्त्राणांचानुरक्तः समरुचिरशरीरः समंतुल्यंसर्वावयव
परिपूर्णरुचिरदीप्तिमच्छरीरंयस्य तुंगनासाअत्युच्चनासिकःबृहत्कःविस्तीर्णमूर्द्धा अभिभवतिसपत्नान्सपत्नान्शत्रून्अभिभवतिपराभव
ति स्त्रीजितः प्रमदावगगः चारुदृष्टिःशोभनाक्षः द्युतिनिधिधनभोगीद्युतिःकांतिः निधिःभूमावधःस्थापितमर्थनिधिश्चेन्नोच्यते धनंवि

बृ.जा.
१३७

तं एषां भोगी भोक्ता पण्डितश्च शास्त्रार्थवित् एवंविधोऽप्यराशौ मीनस्थे चन्द्रमसि जातो भवति ॥ १२ ॥ अथोक्तराशिस्वरूपमपवादं च भ्रमरविलसितेनाह बलवतिराशौ तदधिपतौ च स्वबलयुतः स्याद्वदितुहिनांशुः । कथितफलानामविकलदाता शशि वदतो न्येत्यनुपारी चिंत्याः । १३ । इति बृ० राशिशीलाऽध्यायः । १७ ।

बलवतिराशौ तदधिपतौ च स्वबलयुतः स्याद्वदितुहिनांशुः । कथितफलानामविकलदाता शशि वदतो न्येत्यनुपारी चिंत्याः । १३ । इति बृ० राशिशीलाऽध्यायः । १७ ।

द्वलवति तदुक्तं स्वरूपं नार्कचिद्भवति शशिवदत इति अतोऽस्माच्चन्द्रादन्ये परिशिष्टा ये ग्रहाः रविभौमज्ञगुरुसितसौराः शशिवच्चंद्रवत्परिकल्प्याः यत्र राशौ स्थिता भवन्ति तदा श्रेयेण वक्ष्यमाणं स्वरूपं दास्यन्ति तदपि चन्द्रवत् एतदुक्तं भवति बलवतिराशौ तदधिपतौ च बलवति यस्य ग्रहस्य राशिस्वरूपं पठ्यते तस्मिन् नपि बलवति तदधिपतौ च संपूर्णतत्पठितं राशिस्वरूपं भवति यद्येकयोश्च बलवतोर्मध्यमो न भवति न कस्मिंश्चिद्बलवति नैतत्किंचिदिति चन्द्रराशिस्वभाव इति ॥ १३ ॥ इति बृहज्जातकराशिशीलश्चन्द्रस्य सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अथ मेषवृषगतेर्के जातस्य स्वरूपमौ पञ्चलन्दसिकेनाह प्रथितः प्रख्यातः चतुरः दक्षः अटनः परिभ्रमणशीलः अल्पवित्तः स्तोकार्थः आयुधभृत् शस्त्रधारणजीवी एवंविधः क्रियगे मेषस्थे भानावा दित्ये जातो भवति एतच्च फलं वितुंगमागेयदितत्रैव मेषस्थः आदित्यः परमोच्चस्थो भवति तुंगभागं परमोच्चं वर्जयित्वा अन्यत्र स्थितेर्के चैतत्फलं दोषभागं जातो न भवति तद्यथा अल्पवित्तो बहुवित्तो भवति अटनो न भवति आयुधभृन्न भवति तस्यान्ये आयुधभृतो नुयायिनो भवन्ति अन्ये तु पुनः पूर्वोक्ता गुणाः प्रथितश्चतुरो भवति गवीत्यादि वस्त्रैरंबरैः सुगन्धद्रव्यैः पण्यैश्च जीवितः वनिताद्विट् स्त्रीपुद्गेष्टा गेयेगीतेवाद्ये च वादनविधौ कुशलः शिक्षितः एवंविधो गविवृषस्थे सूर्ये जातो भवति ॥ १ ॥ अथ मिथु

प्रथितश्चतुरोऽनोल्पवित्तः क्रियगेत्वायुधभृद्वितुंगभागो गविवस्त्रसुगन्धपण्यजीवी वनिताद्विट् कुशलश्च गेयवाद्ये । १ ।

विद्याज्योतिषवित्तवान् मिथुनगे भानौ कुलीरे स्थिते तीक्ष्णोऽस्वः परकार्यकृच्छ्रमपथः क्लेशैश्च संयुज्यते ।

न कर्कसिंहकन्यास्थे सूर्ये जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह विद्याज्योतिषवित्तवान् विद्यावान् व्याकरणज्ञः ज्योतिषवान् ज्योतिषशास्त्रज्ञः वित्तवान् धनी एवंविधो मिथुनस्थे भानौ जातो भवति तीक्ष्णः उग्रः अस्वः दरिद्रः परकार्यकृदनेपां कार्यकर्ता भ्रमपथः श्रमेण खेदेन पथाध्वना क्लेशैः दुःखैश्च सर्वकालं संयुज्यते एवंविधः कुलीरस्थे कर्कटगते भानौ जातो भवति सिंहस्थ इति वनमरणं शैलः पर्वतः गोकुलः गोवाटः एतेषु स्थानेषु रतिः निवासशीलः तदा सक्त इत्यर्थः वीर्यान्वितः बली अज्ञः मूर्खः एवंविधः पुमान् पुरुषः सिंहस्थेर्के जातो भवति लिपिरक्षरविन्यासः ले

बृ.जा
१९३८

रंयचित्रकर्मकाव्यंकवेःकर्म गणितंग्रहगणितादि ज्ञानंविज्ञानम् एतैरन्वितोयुक्तः स्त्रीवपुःस्त्रीतुल्यशरीरःएवंविधः कन्यास्थेर्केजातोभव
ति ॥ २ ॥ अथतुलावृश्चिकधन्विमकरस्थेर्केजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह जातइति शौण्डिकोमद्याविक्रयीभवति मद्यकरोवेति
केचित् अध्वनिरतःपथिप्रसक्तःहैरण्यकःस्वर्णकारः नीचकृदनुचितकर्मकर्ता एवंविधः तौलिनिनुलास्थेर्केजातोभवति क्रूरःउग्रस्वभावः
साहसिकः असमीक्षितकार्यकृत् तथाच असमीक्षितकार्याणांकर्तासाहसिकःस्मृतः विषार्जितधनः विषप्रयोगैरर्जितधनंसंचितंविचये

सिंहस्थेवनशैलगोकुलरतिर्वीर्यान्वितोज्ञःपुमान् कन्यास्थेलिपिलेख्यकाव्यगणितज्ञानान्वितःस्त्रीवपुः ॥ २ ॥
जातस्तौलिनिशौण्डिकोध्वनिरतोहैरण्यकोनीचकृत् क्रूरःसाहसिकोविषार्जितधनःशस्त्रांतगोलिस्थिते ।
सत्पूज्योधनवान्धनुर्धरगतेतीक्ष्णोभिषक्कारुको नीचोज्ञःकुवणिक्मृगेलपधनवांल्लुब्धोऽन्यभाग्यैरतः ॥ ३ ॥

न प्रत्यन्तरेवृथार्जितधनः यद्धनमर्जति तदस्यवृथानिष्फलंभवति चौरादयोपहरंति शस्त्रांतगःशस्त्रनैपुण्यकः शस्त्रस्यायुधस्यांतगः ए
वंविधोलिस्थितेवृश्चिकगतेर्केजातोभवति सत्पूज्यःसतामर्चनीयः धनवान्वित्तयुक्तः तीक्ष्णःनिरपेक्षः भिषक्वैद्यः प्रयोगज्ञः कारुकःशि
लिपकर्मज्ञः एवंविधोधनुर्धरस्थेर्केजातोभवति नीचःकुलानुचिताधर्मकर्मकृत् अज्ञःमूर्खः कुवणिक्कुत्सितवणिक् अल्पधनवान्स्तोकार्थः
लुब्धः लोभाभिभूतः अन्यभाग्यैरतः परकीयैर्भाग्यैः वित्तादिभिःरतः परार्थोपकारभाक्ता एवंविधोमृगेलमकरस्थेर्केजातोभवति ॥ ३ ॥

दी०

१९३८

अथकुंभमीनगतेर्केजातस्यस्वरूपंचन्द्रार्कयोरेकराशिगतयोस्तुलक्ष्मज्ञानंवसन्ततिलकेनाह नीचइति नीचःकुलानुचिताधर्मकर्मकृत्तन
यैःपुत्रैःभाग्यैश्चपरिच्युतःत्यक्तः पुत्रैःजनवात्सल्येनचविरहितःअस्वःनिर्धनः एवंविधोघटेकुंभस्थेर्केजातोभवति तोयोत्थंजलोत्पन्नंमुक्ता
फलादिनातत्पण्येनतद्विक्रयेणविभवमैश्वर्ययस्य वनितादृतःस्त्रीपूज्यः एवंविधोत्थमीनस्थेर्केजातोभवति नक्षत्रमानवतनुरित्यादि न
क्षत्रमानवकोराशिपुरुषः कालांगानीत्यादिनाप्रदर्शितः तुहिनरश्मिश्चन्द्रःदिनेशआदित्यः एतौसमेतौयस्मिन्राशौस्थितौसराशिर्नक्षत्र

नीचौघटेतनयभाग्यपरिच्युतोस्वस्तोयोत्थपण्यविभवोवनितादृतात्ये ।
नक्षत्रमानवतनुःप्रतिमेविभागेलक्ष्मादिशोत्तुहिनरश्मिदिनेशयुक्ते ॥ ४ ॥
नरपतिसत्कृतोऽनश्चमुपवणिकसधनाः क्षततनुश्चौरभूरिविषयाश्चकुजःस्वगृहे ॥

पुरुषस्ययस्मिन्नंगेस्थितस्तत्रपुरुषस्यजातस्यलक्ष्मचिन्हंमशकादिसमादिशोत्तुवदेत् यथामेपस्थयोःशिरसिवृषस्थयोःमुखइत्येवमूह्यम् आ
दित्यराशिस्वभावः॥४॥ अथमेपवृश्चिकवृषतुलस्थेकुजेजातस्यस्वरूपंचोडकेनाह नरपतिसत्कृतःराजपूजितःअटनःपरिभ्रमणशीलः च
मूषःसनापतिःवणिक्क्रयविक्रयज्ञःसधनःवित्तान्वितःक्षततनुःविक्षतदेहः वृणितशरीरः चौरस्तस्करः भूरिविषयःविप्रकीर्णोद्विग्नः एवंविधा
नस्वगृहेमेपवृश्चिकस्थःकुजःमौमःजनयेत् युवतिजितःस्त्रीविधेयः सुहृत्सुमित्रेषुविषमःदुर्विधेयः सकूरस्वभावःपरदाररतः परयोषिति

प्रसक्तः कुहकज्ञः ऐंद्रजालिकः सुवेषः शोभनालंकारः भीरुः समयः परुषः कर्कशः निस्नेहः एवंविधान् पुरुषान् सितभेषु क्रक्षेत्रे वृषे तुले च स्थितो भौमो जनयेदुत्पादयेत् ॥ ५ ॥ अथ मिथुनकन्याकर्कटस्थे भौमे जातस्य स्वरूपं वसन्ततिलकेनाह अथ मिथुनकन्यागते भौमे जातस्य स्वरूपमाह बौधेति असहः तेजस्वी तनयवान् पुत्रयुक्तः विसुहृत् मित्ररहितः रुतज्ञः परोपकारशीलः गांधर्वयुद्धकुशलः गांधर्वे गीते युद्धे च संग्रामे प्रवेशनिर्गमव्यूहरचनादिषु च कुशलः तज्ज्ञः कृपणः अदाता अभयः निर्भयः अर्थी यांचापरः एवंविधो बौधे मिथुनकन्यास्थे कुजे भौमे जातो भवति

युवतिजितान्सुहृत्सुविषमान् परदाररतान् कुहकसुवेषभीरुपरुषान्सितभेजनेनयेत् ॥ ५ ॥

बौधेऽसहस्तनयवान्सुहृत्कृतज्ञो गांधर्वयुद्धकुशलः कृपणोऽभयर्थी ।

चांद्रैर्यवान्सलिलयानसमर्जितस्वः प्राज्ञश्च भूमितनये विकलः खलश्च । ६ ।

निःस्वः क्लेशसहो वनान्तरचरः सिंहे लपदारात्मजो जैव नैकरिपुर्नरेन्द्रसचिवः ख्यातो भयो लपात्मजः ।

अथ कर्कटस्थे भौमे जातस्य स्वरूपमाह चांद्रेति अर्थवान्सधनः सलिलयानसमर्जितस्वः सलिलयानेन प्लवादिना सम्यगर्जितं स्वंधनं येन अथवासलिलेन जलेन यानेन गमनेनाध्वना समर्जितं स्वंधनं येन प्राज्ञः मेधावी विकलोगहीनः खलः दुर्जनः एवंविधश्चांद्रे कर्कटगते भौमे जातो भवति ॥ ६ ॥ अथ सिंहधन्विमीनकुंभमकरस्थे भौमे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह निःस्वइति निःस्वः निर्धनः क्लेशसहः आ

पद्मीरः कदर्थनाक्षमः वनान्तरचरः अरण्यमध्यचारी केचिदभयो वनचर इति पठन्ति अभयो भयराहितः वनान्तरचरो रण्यचारी अल्पदारात्मजो लपकलत्रः अल्पापत्यः एवंविधः सिंहस्थे भौमे जातो भवति अनेकरिपुः बव्हारिः नरेन्द्रसचिवः मन्त्री ख्यातः विदितकीर्तिः अभयः निर्भयः अल्पात्मजः स्वल्पापत्यः एवंविधो धन्विमीनस्थे भौमे जातो भवति दुखार्तः नित्यदुःखसंतप्तः विधनः दरिद्रः अटनः परिभ्रमणशीलः अनृतरतः असत्यमापी तीक्ष्णः निरपेक्षः क्रूरः एवंविधः कुंभस्थे भौमे जातो भवति भूरिधनात्मजः प्रभूतधनः प्रभूतपुत्रः भूपराजा अथवा तत्स

दुःखार्तो विधनोऽटनो नृतरतस्तीक्ष्णश्च कुंभस्थिते भौमे भूरिधनात्मजो मृगगते भूपोथवा तत्समः । ७ ।

द्यूतर्णपानरतनास्तिकचौरनिस्वाः कुस्त्रीककूटकदसत्यरताः कुजर्क्षे ।

आचार्यभूरिसुतदारधनार्जनेष्टाः शौक्रे वदान्यगुरुभक्तिरताश्च सौम्ये । ८ ।

मः राजतुल्यः एवंविधो मृगगते मकरस्थे भौमे जातो भवति ॥ ७ ॥ अथ मेषवृश्चिकतुल्यवृषगते बुधे जातस्य स्वरूपं वसन्ततिलकेनाह द्यूतेति द्यूतक्षज्ञाने ऋणे परस्वहरणे पाने च निरतः सक्तः नास्तिकः शास्त्रार्थादपेतः तार्किकः नास्ति परलोकमार्तिर्यस्य सनास्तिकः चौरस्तस्करः निःस्वो दरिद्रः कुस्त्रीकः कुत्सितभार्यः कूटकृत् कूटकर्ता दांभिकः असत्यनिरतः अनृतमापी एवंविधा जाताः सौम्ये बुधे भौमर्क्षे मेषवृश्चिकस्थे भवन्ति आचार्येत्यादि आचार्यः उपदेशकर्ता भूरिसुतः प्रभूतापत्यः भूरिदारो बहुकलत्रः धनार्जनेष्टः धनार्जनमिष्टं यस्य अर्थार्जने नित्यमुद्यतः वदा

बृ.जा.
१४०

न्यः दाता गुरुमाकिरताः मातृपितृगुरुणां भक्ताः एवंविधाः पुरुषाः शौक्रेषु पतुलस्थे बुधे जाता भवन्ति ॥ ८ ॥ अथ मिथुनकर्कटस्थे बुधे जात रयस्वरूप
मुपेन्द्रवज्रयाह विकत्यन इति विकत्यनः वाचालः असत्यवादी शास्त्रकलाविदग्धः शास्त्रेकलासुचगीतवाद्यनृत्यलेपचित्रकर्मसु विदग्धः शि
क्षितः प्रियंवदो भिमवक्ता सौख्यरतः सुखासक्तः एवंविधः शशांकजे बुधे तृतीये मिथुनस्थे जातो भवति जलार्जित इति जलार्जि तस्वः जले
नोदकेनार्जितं स्वंधनं येन सः केचिद्बलार्जितस्व इति बलेन वीर्येणार्जितं स्वंधनं येन स्वजनस्यात्मीयजनस्य बंधुजनस्य च शत्रुः रिपुः एवंवि

विकत्यनः शास्त्रकलाविदग्धः प्रियंवदः सौख्यरतस्तृतीये । जलार्जितस्वः स्वजनस्य शत्रुः शशांकजे शीतकरक्षयुक्ते ॥ ९ ॥

स्त्रीद्वेष्यो विधनसुखात्मजोऽटनो ज्ञः स्त्रीलोलः स्वपरिभवोर्कराशिगे ज्ञे ।

त्यागी ज्ञः प्रचुरगुणः सुखी क्षमावान्युक्तिज्ञो विगतभयश्च पण्ठराशौ ॥ १० ॥

धः शशांकजे बुधे शीतकरक्षे चन्द्रराशौ कर्कटयुक्ते जातो भवति ॥ ९ ॥ अथ सिंहकन्यागते बुधे जातस्य स्वरूपं प्रहर्षिण्याह स्त्रीद्वेष्य इति स्त्री
णाद्वेष्यः स्त्रीद्वेष्यः विधनसुखात्मजः विधनोधनरहितः विसुखः विगतसुखः विगतात्मजः पुत्ररहितः अटनः परिभ्रमणशीलः अज्ञः सुखः
स्त्रीलोलः वनिताभिलाषी स्वपरिभवः स्वेषामात्मीयानां सकाशात् परिभवो यस्य एवंविधो ज्ञे बुधेऽर्कराशिगे सिंहस्थे जातो भवति त्यागी दाता
ज्ञः पंडितः प्रचुरगुणः प्रभूतगुणैर्युतः गुणाः विद्याशौर्यादयः सुखी सुखितः क्षमावान्साहिष्णुः युक्तिज्ञः प्रयोगवेत्ता विगतभयः निर्भयः एवंविधः

१४०

पण्ठराशौ कन्यास्थे बुधे जातो भवति ॥ १० ॥ अथ मकरधनिष्मीनगतै बुधे जातस्य स्वरूपं मौपलुन्दसिकेनाह परकर्मकृदिति परकर्मकृदिति
परकर्मकृत् परप्रेष्यकरः अस्वः दरिद्रः शिल्पबुद्धिः शिल्पकर्मस्वनुरतमतिः ऋणवान्परस्वग्रहणशीलः विष्टिकरः आज्ञाकरः एवंविधोर्कज
क्षेमकरकुंभस्थे बुधे जातो भवति नृपसत्कृतः राजपूजितः नृपसम्मतो वाराजवल्लभः पंडितः विद्वान् आप्तवाक्यः व्यवहारार्थवेत्ता आप्तमनुक
लं वाक्यं यस्य एवंविधो नवमे धनिस्थिते बुधे जातो भवति जितसेवकः जितासेवकायेन पराराधनदक्षः पराभिप्रायज्ञः अन्त्यशिल्पः एवंवि

परकर्मकृदस्वः शिल्पबुद्धिः ऋणवान् विष्टिकरो बुधेर्कजर्क्षे । नृपसत्कृतपंडिताप्तवाक्यो नवमेत्यजितसेवकोऽत्यशिल्पः ११

सेनानी बहुवित्तदारतनयो दाता सुभृत्यक्षमी तेजोदारगुणान्वितः सुरगुरौ ख्यातः पुमान्कौजभे ।

कल्पांगः सधनार्थमित्रतनयस्त्यागी प्रियः शौक्रमे बौधेभूरिपरिच्छदात्मजसुहृत्साचिव्ययुक्तः सुखी ॥ १२ ॥

यौत्येमीनस्थे बुधे जातो भवति इति बुधराशिस्वभावः ॥ ११ ॥ अथ मेषवृश्चिकवृषतुलमिथुनकन्यागते जीवे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्री
डितेनाह सेनानीति सेनानी सेनानायकः बहुवित्तः प्रभूतधनः बहुदारः प्रभूतकलत्रः बहुतनयः प्रभूतापत्यः दाता दानशीलः सुभृत्यः शोभ
नभृत्यः क्षमी क्षमावान्तेजसाकांत्यादारगुणैः कलत्रसौख्यैरन्वितो युक्तः ख्यातः प्रख्यातकीर्तिः एवंविधः सुरगुरौ जीवे कौजे कुजमे भौमक्षेत्रे मे
षवृश्चिकस्थे जातो भवति कल्पांगः स्वस्थदेहः सधनार्थः सधनः सामित्रः समुहूत् सतनयः पुत्रान्वितः सुखधनामित्रपुत्रयुक्तः त्यागी दाता प्रियः

सर्वजनवल्लभः एवंविधः शौकभेगुकक्षेत्रस्थेवृषतुलस्थेजीवेजातोभवति वौधेत्यादि भूरिपरिच्छदः बहुवस्त्रगृहपरिवारः भूर्यात्मजः बहु
पुत्रः भूरिसुहृत्प्रभूतमित्रः साचिव्येमंत्रित्वेनियुक्तः सचिवस्यभावः साचिव्यं सुखीसुखितः एवंविधोवौधेबुधक्षेत्रेभिथुनकन्यास्थेजीवे
जातोभवति ॥१२॥ अथकर्कटसिंहधन्विमीनकुंभमकरस्थेजीवेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह चांद्रइति रत्नानिमणयः सुताः पुत्राः
स्वंधनं दाराः कलत्रं विभवं ऐश्वर्यं प्रज्ञामेधासुखं सुखभावः एतैरन्वितः संयुक्तः एवंविधः चांद्रेचन्द्रक्षेत्रेकर्कटस्थेसुरगुरौजीवेजातोभवति बल
नायकः सेनाप्रधानः अन्यच्च यच्चंद्रभेकर्कटस्थेउक्तं रत्नसुतस्वदारविभवः प्रज्ञासुखैरन्वितः एवंविधः सिंहस्थेजीवेस्याद्भवेत् मांडलिकः

चांद्रैरत्नसुतस्वदारविभवः प्रज्ञासुखैरन्वितः सिंहस्थाद्बलनायकः सुरगुरौ प्रोक्तं च यच्चंद्रभे।
स्वर्क्षेमांडलिको नरेन्द्रसचिवः सेनापतिर्वाधनी कुंभेकर्कटवत्फलानिमकरेनीचोल्पवित्तो सुखी ॥१३॥

मण्डलाधिपतिः सेनानाथोवा अथवाधनीवित्तवान् एवंविधः स्वर्क्षेस्वराशौधन्विमीनस्थेजीवेजातोभवति कुंभेकर्कटवदिति यानिकर्कट
स्थेजीवेफलान्यभिहितानिरत्नसुतस्वदारविभवः प्रज्ञासुखैरन्वितः इत्येतानि कुंभस्थेगुरौ भवंति अत्रान्येन सह मतभेदः तेनानिष्टं फलमभिहि
तं तथाच नीचः कुंभेजनयतिकर्मणितोयाश्रये सक्तं नीचः कुलानुचिताधर्मकर्मकृत् अल्पवित्तः स्तोकार्थः असुखी दुःखितः एवंविधो मकरस्थे
जीवेजातोभवति इति बृहस्पतिराशिस्वभावः ॥१३॥

अथशुक्रराशिः अथमेषवृ

शिवकवृषतुलगतेशुक्रेजातस्यस्वरूपं पुष्पिताग्रयाह परयुवतिरतः परस्त्रीपुसक्तः तदर्थं वादैस्तासां परस्त्रीणामर्थं वादैरपराधानुवचनैः हृतवि
भवेपहृतार्थः कुलपांसनः कुलकलंकभूतः एवंविधः सितेशुक्रेकुजर्क्षेभौमक्षेत्रेमेषवृश्चिकस्थेजातोभवति स्वबलेत्यादिस्वबलेनात्मीयवीर्येण
स्वमत्याआत्मीयबुद्ध्याचयनं यस्यासौस्वबलमतिधनः नरेन्द्रपूज्यः राजवल्लभः स्वजनविभुः बंधुप्रधानः प्रथितः विख्यातः अमयः निर्भ
यः एवंविधः स्वेस्वक्षेत्रेवृषतुलास्थेसितेशुक्रेजातोभवति ॥१४॥ अथमिथुनकन्यामकरकुंभस्थेशुक्रेजातस्यस्वरूपं मौपच्छन्दासिकेनाहनृपकृत्य

परयुवतिरतस्तदर्थं वादैर्हृतविभवः कुलपांसनः कुजर्क्षे स्वबलमतिधनो नरेन्द्रपूज्यः स्वजनविभुः प्रथितो भयः सितेस्वे ॥१४॥

नृपकृत्यकरोर्थवान् कलाविनिमथुनेपण्ठगतेति नीचकर्मा । रविजर्क्षगतेमरारिपूज्ये सुभगः स्त्रीविजितोरतः

कुनार्याम् ॥१५॥ द्विभार्योर्थीभीरुः प्रबलमदशोकश्च शशिभेहरो योपाप्तार्थः प्रवरयुवतिर्मदतनयः ।

करः राजकर्मकर्ता अर्थवान् धनी कलावित् कलाज्ञः गीतवाद्यादिकवेत्ता एवंविधो मरारिपूज्येदैत्यगुरौशुक्रेमिथुनस्थेजातोभवति पण्ठगतेकन्या
स्थेशुक्रेति नीचकर्मा कण्टकार्यकरो जातोभवति सुभगः सर्वजनप्रियः स्त्रीविजितः प्रमदावशगः कुनार्याकुतिसतस्त्रियांस्तः सक्तः एवंविधः
शुक्रेरविजर्क्षगतेमकरकुंभस्थेजातोभवति ॥१५॥ अथकर्कटसिंहधन्विमीनस्थेशुक्रेजातस्यस्वरूपं शिखरिण्याह द्विभार्यः द्विस्त्रीकः अर्थो
याञ्चापरः भीरुः सभयः प्रबलमदोतिदृप्तः प्रबलशोकोतिदुःखितः एवंविधो दानवगुरौदैत्यपूज्येशुक्रेशशिभेकर्कटस्थेजातोभवति योपाप्तार्थः

बृ.जा
१९२२

स्त्रीप्राप्तयनः प्रवरयुवतिः प्रधानस्त्रीकः मन्दतनयः अल्पापत्यः एवंविधो हरो सिंहस्थे शुक्रे जातो भवति गुणैः पूज्यः मान्यः सस्वः सधनः एवं विधस्तुरगसहिते धन्विस्थे दानवगुरौ शुक्रे जातो भवति विद्वान्पंडितः आढ्यः ईश्वरः नृपजनितपूजः नृपेण राजा जनितोत्पादिता पूजा ह्येतेषां अतिसुभगः सर्वजनानामतिवल्लभः एवंविधो ज्येष्ठीनस्थे शुक्रे जातो भवति इति शुक्रराशिस्वभावः ॥ १६ ॥ अथ शनिः अथ मेघः वृश्चिकमिथुनकन्यागते सौरे जातस्य स्वरूपं वसन्ततिलकेनाह मूर्खो ज्ञानोपेतः अटनः परिभ्रमणशीलः कपटवान् दांभिकः विमुह्यन्मित्ररहि

गुणैः पूज्यः सस्वस्तुरगसहिते दानवगुरौ ज्येष्ठीविद्वानाढ्यो नृपजनितपूजोत्तिसुभगः । १६ ॥

मूर्खो अटनः कपटवान् विमुह्यन्मेजे कीटे तु बन्धवधभाक् च पलोऽघृणश्च ।

निर्ही सुखार्थतनयः स्वलितश्चले रुरक्षापतिर्भवति मुख्यपतिश्च बौधे । १७ ।

तः एवंविधो यमे सौरे अजे मेघस्थे जातो भवति बन्धवधभाक् बन्धो बन्धनं बधस्ताडनं बन्धधौ भजते च पलः क्रियास्वनवस्थितः अघृणः निर्दयः एवंविधः कीटे वृश्चिकस्थे जातो भवति निर्ही सुखार्थतनयः निर्गताः हीलज्जायस्य सानिलज्जः निःसुखो दुःखितः निरर्थो दरिद्रः निस्तनयः पुत्ररहितः लेख्ये आलेख्यकर्मणि स्वलितः अज्ञः रक्षापतिर्भवत्यारक्षिकः मुख्यपतिः प्रधाननाथः एवंविधो बौधे बृधक्षेत्रे मिथुनकन्यास्थे सौरे जातो भवति ॥ १७ ॥

दी०

१९२१

अथ वृषतुला कर्कटसिंहस्थे सौरे जातस्य स्वरूपं मन्दाक्रांतयाह वर्ज्यास्वगम्या सुस्त्रीपुत्रोपितु इष्टः वल्लभः न बहुविभवः न प्रभूतैश्वर्ययुक्तः अल्पैश्वर्ययुक्तः भूरिभार्यः प्रभूतदारः एवंविधो वृषस्थे सूर्यपुत्रे शनैश्चरे जातो भवति ख्यातः विदितकीर्तिः गणानां समूहानां पुराणां नगराणां बलानां सैन्यानां ग्रामाणां च पूज्यो मान्यः अर्थवान् सधनः एवंविधः स्वोच्चे आत्मीयस्वोच्चराशौ तुलास्थे सौरे जातो भवति अस्वः दरिद्रः विकलदशनः अल्पदन्तः मातृहीनः जननीवियुक्तः असुतः पुत्ररहितः अज्ञः मूर्खः एवंविधः कर्कटस्थे सौरे जातो भवति सिंहेनार्य इति अ

वर्ज्यस्त्रीष्टो न बहुविभवो भूरिभार्यो वृषस्थे ख्यातः स्वोच्चे गणपुरवलग्रामपूज्योर्थवांश्च ।

काकप्यस्वो विकलदशनो मातृहीनो सुतो ज्ञः सिंहेनार्यो विमुखतनयो विष्टिकृत्सूर्यपुत्रे ॥ १८ ॥

स्वन्तः प्रत्ययितो न रेंद्रभवने सत्पुत्रजायाधनो जीवक्षेत्रगतेर्कजे पुरवलग्रामाग्रनेताथवा ।

नार्यः मूर्खः विमुखः दुःखितः वितनयः पुत्ररहितः विष्टिकृद्धारवाहकः एवंविधः सिंहस्थे सूर्यपुत्रे शनैश्चरे जातो भवति ॥ १८ ॥ अथ धान्विमीनमकरकुंभगते सौरे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह स्वन्तः शोभनोत्पद्यतो यस्य स स्वन्तः शुभेन कर्मणा तस्य मृत्युर्भवति अथवांते शोभनं सुखादिकं यस्य न रेंद्रभवने राजगृहे प्रत्ययितः संजातप्रत्ययः सत्पुत्रः शोभनापत्यः सज्जायः शोभनभार्यः सधनः सवित्तः पुरवलग्रामाग्रनेता पुराणां नगराणां बलस्य सेनायाः ग्रामाणां च अग्रनेता प्रधानो नायकः एवंविधो कजे सौरे जीवक्षेत्रे धन्विमीनस्थे जातो भवति अन्यस्त्री

धनसंवृतः परयोषिद्भिः परधनैश्च संवृतः संयुक्तः पुरबलग्रामाग्रणीः पुराणां विलानां ग्रामाणां च अग्रणीः प्रधाननायकः मंददृगल्पचक्षुः मलिनः मलोपेतः स्नानालसः स्थिरार्थः स्थिरचित्तः स्थिरविभवः स्थिरैश्वर्यः भोक्ता असंचयशीलः एवंविधः पुमान् पुरुषः स्वक्षेत्रे मकरकुंभस्थे सौरे जातो भवति इति शनैश्च रराशि स्वाभावः एतेषु सर्वेषु ग्रहराशि स्वभावेषु बलवति राशौ तदधिपतौ च तस्मिंश्च ग्रहे बलवति जातस्य यथोक्तराशि स्वरूपं भवति द्व्येकयोश्च बलवतोर्मध्ये समाना मिति न कस्मिंश्चिद्बलवति न किंचिदिति ॥ १९ ॥ अथ मेषादिपुलग्नेषु चन्द्राकृताराद्युक्तस्वरूपातिदेशं पुष्पिताग्रयाह शिशिरकरश्चन्द्रमास्तस्य राशिभिः सह समागमे यत्स्वरूपमुक्तं वृत्ताताम्रदृगित्यादिकं तन्मेषलग्नजा

अन्यस्त्रीधनसंवृतः पुरबलग्रामाग्रणीर्मंददृग् स्वक्षेत्रे मलिनः स्थिरार्थविभवो भोक्ता च जातः पुमान् । १९ ।
शिशिरकरसमागमेक्षणानां सदृशफलं प्रवदन्ति लग्नजातम् ।

तस्यापि वक्तव्यम् एवमन्येष्वपि राशिषु वृषादिषु स्थिते चन्द्रमसि यदुक्तं तल्लग्नजातस्यापि वक्तव्यं यतो मुनयः सदृशं फलं वदन्ति कथयन्ति स्वरूपभेदाभावात् तथा च सत्यः मेषविलग्ने कुनखीसुरोपगोभेदकृत्स्वलितवाक्यः पित्तानिलभूयिष्ठः कृपणोति बहुव्यथश्चैव रहितो बाल्ये गुरुभिर्मंदसुतः स्वजनसहजहितकर्ता धर्मास्थितो विदेशोपगच्छकर्मरम्यफलं नीचां वापिशुनां वा विकलालम्बतेन्यपूर्विकां भार्या सहजसमान्यपि मित्राणि चास्य बन्धुत्वमुपयाति शस्त्रेण वा विषैर्वा मरणं पितोर्भवैर्विकारैर्वा स्वात्पक्षाज्ज्वलनाद्वा वर्षाद्दुर्गात्प्रपतनाद्वा वृषभ

विलग्ने स्थूलोष्ठगण्डनासीमहाललाटश्च श्लेष्मानिलभूयिष्ठस्त्यागी बहुशो व्यय रतश्च कन्याप्रजो लपपुत्रः पितुर्जनन्याश्च दोषकृद्बहुशः कर्मणि सततं सक्तो विधर्मयुक्तो र्थमाकुचैव नित्यं कलत्रकांक्षी शस्त्रविधाती सदा स्वजनहर्ता मृत्युः शस्त्रैः पाशैर्मृगैश्च लम्बतेन्यदेशेषु देहः श्रमेर्जलैर्वा शूलैर्वा प्यटननिरसनैश्चैव पुरुषश्चतुष्पदैर्वा बलान्वितो मृत्युमुपयाति पूर्वविलग्ने मिथुने हीनांगः सूयते धिकांगो वा प्रियवाग्विशिष्टकर्मामिश्रप्रकृतिर्द्विजननीकः अल्पमतिरल्पकायः सतांच महितो गुरूणां च अल्पसहजो लपचेष्टः परावमर्दी गुणयुतश्च कर्मसु बहिष्पिरतो धर्मसाधयति न चाधर्मेण प्राप्तान् लाभान्विविधान् दोषैस्तैश्चैव चनाशयति ब्रह्मीः पक्ष्नीलम्बते रोगाश्च दारुणान् जयति व्यालादिषान् मृगादाप्युदकादामृत्युमुपयाति कर्किणि पूर्वविलग्ने नैकाग्रो गुह्यरोगवान् भीरुः उरसिकृताभिज्ञानः कफानिलात्मा दृढग्राही पापानहितान् मजते परस्वमपि निक्षिपेद्व्ययेन सक्तु स्वजनादृप्तः स्वजनैर्विभित्सतो ह्यस्थिरप्रसवः तीक्ष्णकर्मविदेशे नित्यं ह्यद्वौ दितः परस्वामी असदृशदारोरपि निर्जितश्च पूज्यः समूहानां कण्ठापी डाद्रज्वाकफोदयादस्थिभञ्जनाद्भेदात् देहच्छेदादथवा जलोदरान् मृत्युमाप्नोति सिंहविलग्ने कठिनः प्रियामिषः पौत्तिको विततनाशः ब्रह्मरंभकुटुंबः कृपणस्त्वथ संमतः ख्यातः सहजविषादी स्वजनस्य घातको विक्रमैः स्वकैर्युक्तः अविषादी कर्मकरो विविधोपायैः स्वधर्मिष्ठः भार्या ब्रह्मालम्बते विद्याद्विविधाः कुलैरुपेताश्च कट्यां रुजश्च बहुशो जान्वोर्देशनेषु चाप्नोति मृत्युः शस्त्रैः पापैर्विषैश्च काष्ठैरथामयैश्चापि अंबुचरैर्वा सत्त्वैर्बुभक्ष्यान्हासमुपयाति पृष्ठविलग्ने प्रियवाक् तनुच्छाविर्दीर्घकरचरणः मिश्रप्रकृतिश्चार्यो कृती व्रणी चार्थवान् कृपणः स्वजनस्येष्टः कन्या बहुप्रजो भ्रातृभिर्विरुद्धश्च धर्मप्रियो लपलामः कर्मणि निपुणः समाचरति वि

विधाञ्चतुष्पदगणाच्छात्पित्तोद्भवाद्रोगात् शोकात्संपातादामृत्युंचामोतिपाशाद्वासप्तमराशौलगेनविपमांगःसूयतेविपमशीलः क
फवातिकःसुचपलोहस्वग्रीवःकृतज्ञश्च अर्थान्विपुलान्लभतेव्ययेनसंपूज्यतेयशःप्रायः गुरुसेवायांनिरतःपितान्यजनसहजपूज्यः अध्व
रुचिर्धर्मिष्ठोविनाशमायातिपीडनैःस्वैःस्वैः मृतभार्यैःकलहरुचिर्बहुशःशोकादिभिःकिलष्टःमृत्युः ख्यातात्पुरुषात्स्वजनात्सौम्याच्चतुष्प
दाद्वापि खेदाच्चविप्रयोगादुपवासान्मार्गयोगाद्वा अष्टमराशौलगेनविशालरज्ज्वाननादरःक्रूरः पित्तप्रकृतिःपिंगेक्षणोमृदुद्रुतगतिःपरस्वा
मी स्फीतकुटुंबस्वजनोतकश्चबहुव्ययोबहुप्रसवः सुखराहितोभ्रातृव्योवृषसेवीधर्महीनश्च भार्यानिमित्तविमुखीशत्रोरर्थान्नददातिबहुश

फलमधिकमिदंयदत्रभावाद्भवनभनाथगुणैर्विचिन्तनीयाः । २० । इतिराशिशीलाऽध्यायोष्टादशः ॥ १८ ॥

श्च स्वकुलोद्भूतांश्छत्रंलभतेरोगांश्चनेकविधान् गात्रच्छेदैःशत्रोर्विशंगतोबन्धनैःप्रहारैश्च रोगैर्वापापकृतैर्ज्वलनादामृत्युमुपयाति स्थ
लोष्टदशननासानवमेलनेकफानिलप्रकृतिः मांसलगुह्योरुभुजःकुनखीकर्मोद्यतःशूरः क्षुद्रान्नीचान्भजतेचौर्यादनलान्नृपाच्चनष्ट
धनः विज्ञानानांप्रसवोबहुपूज्योभ्रातृघातरुचिः कर्मविदेशेष्विष्टःकुरुतेचित्तानिचार्हातिनृपेभ्यः धर्मेतुमध्यममतिर्दारैश्चविरोधमुपयाति
रोगान्वदनेलभतेचतुष्पदाच्चात्मनःसमाप्नोति मृत्युंविलेशयाद्वा नृपाच्चबन्धाज्जनाद्वापि दशमविलग्नेतनुनासिकापुटोदीर्घवक्त्रकर
चरणः वाय्वात्मकोमृगाशोमीरुश्चपलोयवन्धनभाक् क्षुद्रकुटुंबोल्पधनःरूपणःकन्याप्रजोमृतस्वजनः सहजसमृद्धःशौर्यान्नृपादरण्या

च्चलब्धधनः उपवासव्रतशीलोनीचामिष्टामवाप्नुयाद्भार्या बहुविग्रहोल्पकेशोर्दुर्बलजानुश्चरोगार्तः बालादनिलाच्छान्नृपादि
पात्प्रपतनाद्गजाद्वापि पित्तोदयादजीर्णान्ध्रियतेवामार्गविभ्रष्टः एकादशेविलग्नेस्तब्धःक्रूरःकुलाग्रजःपुरुषः पित्तानिलभूयिष्ठ
स्तिलपुष्पसमानमानश्च प्राप्तान्नाशयतेथान्वहृभृत्यःसाध्यतेव्ययैश्चापि क्षीणः स्वगोत्रगुरुजनपरपक्षसुहृत्स्वजनशत्रुः कर्मणि
पापेसक्तस्तनूश्चकांतानवाप्नुयाल्लभान् धर्मध्वजप्रवृत्तौ दैवतपूजश्चकारयतिभार्या विग्रहशीलांलभतेविविधान्रोगान्कफोद्भवा
नुरासि ध्रियतेचजठररोगाद्वमनात्स्त्रीणांप्रयोगाद्वा द्वादशगेप्राग्लग्नेस्थूलोष्टोमीनदृढमहानासः कफवातिकोमहात्मात्वग्दोषीनैकमतिचे
ष्टः शिष्टायव्ययभृत्यैःस्वजनस्त्रीपूजितःसहजनाथः कर्मणिधर्मेयुक्तःपित्रोपचयःसुदारश्च नीचाचारांभार्यालभतेचारिपून्सुदारुणान्क्रू
रान्रोगात्सशोणितौघादाप्नुयाद्भयंव्यालसिंहेभ्यः मृत्युंपुरुषैर्गणवृंदपूजितैर्गुह्यजैर्विकारैर्वा विद्योपधप्रयोगादुपवासान्मार्गदोषाद्वा एवं
शिशिरकरसमागमसदृशंलग्नजातफलम् तथाचशिशिरकराश्रितेरीक्षणंदृष्टिफलंवक्ष्यमाणंतथातदेवलग्नजातस्यापिवक्तव्यम् चन्द्रेभूप
बुधावित्यादि किंतुलग्नेफलमपिकिमिदं यदत्रभावइति चन्द्रराशितद्वदमत्रलग्नादिषुभावेष्वाधिकंफलंयद्वावास्तन्वादयः भवनगुणैःरा
शिगुणैर्भवननाथगुणैस्तत्स्वामिगुणैर्विचिन्तनीयाः विचार्याः भवनभनाथयोर्गुणाः सबलत्वं एतदुक्तंभवति लग्नेबलवति लग्नपतौच
बलवति जातस्यशरीरपुष्टिर्वक्तव्या लग्नाद्द्वितीयराशौबलवति तदधिपतौचबलवतिजातस्यधनसमृद्धिर्वक्तव्या एवंशेषराशिबलेतद
धिपबलेचजातस्यभ्रात्रादीनांवृद्धिर्वक्तव्या तथापिकिंचिद्विशेषः कथयति विपरीतंरिःफण्ठाष्टमेपुडत्यादि एंवतन्वादिस्येषराशिष्व

वृ. जा.
१४५

बलवत्सुतर्धापेष्वाधलवत्सुचभावहानिर्वक्तव्या भवनमनाथयोः यद्येकौ बलवान् भवति तदा मध्यस्थाभाववृद्धिर्वाच्येति तथा च यवनेश्वरः
भावेशभावशशिमस्वभावप्रदानमध्याधमदर्शनाद्यैः तद्भावसंपत्तिविपत्युपायैर्नैर्धाणिकंपाकमुपैति पुंसां ॥ २० ॥ इति श्रीमहोत्पल
विरचितायां बृहज्जातकाविवृत्तौ राशिशीलाऽध्यायोष्टादशः समाप्तः ॥ १८ ॥

अथातो दृष्टिफलाऽध्यायो व्याख्यायते तत्र मेघपृष्मिथुनकर्कटस्थे चन्द्रे भौमाद्यैर्ग्रहैः दृश्यमाने जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह चन्द्रे भूप
बुधाविति कुजाद्या भौमादयः भौमबुधवृहस्पतिशनैश्चरार्काः तत्राजगे मेघस्थे चन्द्रमसि भौमदृष्टे जातो भूपो राजा भवति बुधदृष्टे बुधः पण्डितः

अथ दृष्टिफलाध्यायः । चन्द्रे भूपबुधौ नृपोपमगुणीस्तेनो धनश्चाजगे निःस्वस्तेन नृमान्यभूपधानिनः प्रेष्यः कुजाद्यैर्ग
वि । नृस्थे यो व्यवहारि पार्थिवबुधाभीस्तंतुवायो धनी स्वर्क्षे यो द्वकाविज्ञभूमिपतयोऽयोर्जीविदृष्टो गिणौ । १ ।

जीवदृष्टे नृपोपमः राजतुल्यः शुक्रदृष्टे गुणी गुणवान् भवति केचिद्वणिगिति पठन्ति शनैश्चरदृष्टे स्तेनश्चौरः सूर्यदृष्टेऽधनः इरिद्रिद्राति एवमपि मे
घलग्ने भौमादिदृष्टे फलवाच्यम् गविस्थेति गविपृष्ठे चन्द्रमसि भौमदृष्टे जातो निःस्वः दरिद्रो भवति बुधदृष्टे स्तेनः चौरः जीवदृष्टे नृमान्यः
नृणां मान्यः पूज्यः केचिन्नुपाढय इति पठन्ति नृपाढयः नृपो राजा सचाढयः ईश्वरः शुक्रदृष्टे भूपः राजा सौरदृष्टे धनी धनवान् सूर्यदृष्टे प्रेष्यः दासः
एवं वृषलग्नेऽपि नृस्थे मिथुनस्थे चन्द्रमसि भौमदृष्टेऽयो व्यवहारी शस्त्रविक्रयकः बुधदृष्टे पार्थिवः राजा जीवदृष्टे बुधः पण्डितः शुक्रदृष्टेऽभीः नि

मेघः धीरः भयराहितः सौरदृष्टे तंतुवायः रविदृष्टेऽधनः दरिद्रः एवं मिथुनलग्नेऽपि स्वर्क्षे कर्कटस्थे चन्द्रमसि भौमदृष्टे यो द्वामवतियुद्धकुशलः बुधदृ
ष्टे कविः काव्यकर्ता जीवदृष्टे ज्ञः पण्डितः शुक्रदृष्टे भूमिपती राजा सौरदृष्टेऽयो जीवी आयुधजीवी शस्त्रोपजीवी सूर्यदृष्टे दृग्रोगी चक्षुर्व्या
ध्यर्दितः एवं कर्कटलग्नेऽपि ॥ १ ॥ अथ सिंहकन्यातुलावृश्चिकस्थे चन्द्रे बुधादिदृष्टे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह ज्योतिरिति बुध
गुरुशुक्रशनि सूर्यभौमाः हरिः सिंहस्तस्मिन्हरो सिंहस्थे चन्द्रे बुधदृष्टे ज्योतिः ज्ञज्योतिः शस्त्रार्थवेत्ता जीवदृष्टे आढयः ईश्वरः शुक्रदृष्टे नरेन्द्रः
राजा सौरदृष्टे नापितः रविदृष्टे नृपः राजा भौमदृष्टे क्षमेशः भूपतिः एवं सिंहलग्नेऽपि तद्वादित्यादि तद्बुधादिभिर्दृष्टे इत्यनुवर्तते सर्वत्र प

ज्योतिर्ज्ञाढयनरेन्द्रनापितनृपक्षमेशा बुधाद्यैर्हरौ तद्द्रूपचमूपनैपुणयुताः पण्डे शुभैस्त्रयाश्रयः ।

जूके भूपसुवर्णकारवणिजः शोपक्षितेनैकृती कीटयुग्मपितानतश्चरजको व्यगोधनो भूपतिः । २ ।

पण्डे कन्यागते चन्द्रे बुधदृष्टे भूपः राजा जीवदृष्टे चमूपतिः सेनापतिः शुक्रदृष्टे नैपुणयुतः सर्वकार्येषु सूक्ष्मदृष्टिः अशुभैः सौररविभौमे दृष्टेऽत्रया
श्रयो भवति स्त्रियमाश्रित्य जीवतीत्यर्थः एवं कन्यालग्नेऽपि जूके तुलास्थे चन्द्रमसि बुधदृष्टे भूपो राजा भवति जीवदृष्टे सुवर्णकारः शुक्रदृष्टे
वणिजः क्रयविक्रयज्ञः शोपाः सौरसूर्यभौमाः एतैः दृष्टे नैकृती निकृतः प्राणिघातकः एव तुललग्नेऽपि कीटवृश्चिकस्थे चन्द्रमसि बुधदृ
ष्टे युग्मपिता युग्मस्य जनकः द्वयोः पिता जातो भवति जात एव युग्मपिता द्विपितृक इति कोचित् पठन्ति जीवदृष्टे नतः प्रवहः शुक्रदृष्टे

टी०

१४५

बृ.जा
१९४६

रजकः वस्त्ररागकृत् सौरदृष्टेर्व्यंगो गहीनः सूर्यदृष्टेः अधनः दरिद्रः भौमदृष्टेः भूपतिः राजा एवमेतैरेवदृष्टेर्वृश्चिकेपि ॥ २ ॥ अथ धन्विम
करकुंभमीनस्थे चन्द्रमसि बुधादिदृष्टे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह ज्ञात्युर्वींशति तुरगोधन्वितत्रस्थे चन्द्रबुधदृष्टे जातिशः स्वजनभ
र्ता जीवदृष्टेः उर्वींशो राजा शुक्रदृष्टेः जनाश्रयः जनानामाश्रयस्थानं पापैः शानिराविभौमैः दृष्टसदम्भः दांभिकः मिथ्याधर्मध्वजी शठः परका
र्याविमुखश्च भवति एवं धन्विलशपि मृगो मकरस्तत्रस्थे चन्द्रे बुधदृष्टेः सूर्योर्वींशो राजा धिराजो भवति जीवदृष्टेः भर्तृराजा शुक्रदृष्टेः पण्डितः
शानिदृष्टेः धनी वित्तवान् भवति सूर्यदृष्टेः द्रव्यो नः दरिद्रः भौमदृष्टेः भूपो राजा एवमकरलग्नेपि कुम्भस्थे चन्द्रमसि बुधदृष्टेः भूपः राजा भवति

ज्ञात्युवाशजनाश्रयश्चतुरगे पापैः सदम्भः शठश्चात्युर्वींशनरेंद्रपण्डितधनी द्रव्यो न भूपो मृगे ।

भूपो भूपसमोन्यदारानिरतः शेषैश्च कुंभस्थिते हास्यज्ञो नृपतिर्बुधश्चक्षुपगे पापाश्च पापेक्षिते । ३ ।

जीवदृष्टेः भूपसमः राजतुल्यः शुक्रदृष्टेः न्यदारानिरतः परस्त्रीसक्तः चशब्दाच्छेषैः शानिसूर्यमौमैस्त्रिभिरप्यन्यदारानिरत एव एवं कुम्भलग्नेपि झप
गे मीनस्थे चन्द्रमसि बुधदृष्टेः हास्यज्ञः उपहासं कर्तुं जानाति जीवदृष्टेः नृपतिः राजा शुक्रदृष्टेः बुधः पण्डितः पापाः शानिसूर्यमौमाः एतैर्दृष्टे च
पाप एव भवति एवं मीनलग्नेपि लग्नदृष्टिफलं चन्द्रदृष्टिफलातिदेशो नोक्तं शिशिरकरसमागमेक्षणानां सदृशफलं प्रवदंतिलशजातमिति
तत्र चन्द्रमसादृष्टे लग्ने फलं नोक्तं तस्मात्तत्रोच्यते उक्तमेव यस्मादुक्तं होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुतानान्यैश्च वीर्यात्कटाः तत्र कर्कटवर्ज्यम

न्योलग्नः चन्द्रदृष्टो हीनबलो भवति हीनबलत्वादशो भनफलः उक्तञ्च मुक्त्वा तु चन्द्रमवनलग्नगतं शिशिरकिरणसंदृष्टं अशुभफलं नि
र्दिष्टं पृच्छायां जन्मसमये वा ॥ ३ ॥ अथ होराद्रेष्काणव्यवस्थितस्य चन्द्रस्य गृहदृष्टिफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह होरेशति होराशब्देन राश्यद्व
मुच्यते होरेतिलग्नं भवनस्य चार्द्धमिति वचनात् होराया इदं होरेशः तस्यार्धदलं होरेशार्धदलं तत्राश्रिता होरेशार्धदलाश्रिताः तैर्ग्रहैः होरेश
ार्धदलाश्रितैः शशीचन्द्रः तद्गतस्तद्वोरास्थो दृष्टः शुभकरो भवति एतदुक्तं भवति यत्र तत्र राशौ यस्यां होरायां चन्द्रमाः स्थितः तद्वोरास्थैः सर्व
ग्रहैः यदि दृश्यते तदा जन्मनि शुभकरो भवति तेनार्कहोरास्थश्चन्द्रो यत्र तत्र राश्याश्रितैर्ग्रहैर्होराश्रितैर्ग्रहैः दृष्टश्च शुभकरो भवति अर्थादेव चन्द्र

होरेशार्धदलाश्रितैः शुभकरो दृष्टः शशीतद्गतस्यं शोतत्पतिभिः सहृद्भवनगैर्वा वीक्षितः शस्यते ।

यत्प्रोक्तं प्रतिराशि वीक्षणफलं तद्द्वादशांशे स्मृतम् सूर्याद्यैरवलोकिते पि शशनिज्ञेयं नवांशेष्वतः । ४ ।

होरास्थैर्दृष्टो शुभकरः एवं यत्र तत्र राशौ स्वहोरास्थश्चन्द्रो होरास्थैर्ग्रहैर्धत्र तत्रावस्थैर्दृष्टः शुभकरो भवति अर्थादेवार्कहोरास्थैर्दृष्टोऽशुभकरः ए
वं लग्नेपि होरेशो न फलं योज्यं त्र्यंशो तत्पतिभिरिति यत्र तत्र राशौ यस्मिन्द्रेष्काणे स्थितश्चन्द्रस्तस्य यः पतिस्तेन द्रेष्काणपतिना दृष्टश्चन्द्रः श
स्यते स्तुत्यते शुभकर इत्यर्थः पतिभिरिति बहुवचननिर्देशान्नवांशद्वादशांशांशत्रिंशांशकाधिपतयो गृह्यन्ते तैरपि दृष्टश्चन्द्रः शुभकरो भवति
एवं लग्नेपि यद्यपि सामान्येनोक्तं तथापि शुभग्रहैर्द्रेष्काणपतिभिर्दृष्टः शस्यते पापग्रहैर्मध्यमः यस्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तं क्षेत्राधिपसं

दृष्टेशशिनितृपस्तत्सुहृद्भिरपिधनवान् द्रष्टृणांशकपैर्वाप्रायःसौम्यैः शुभनान्यैरिति सुहृद्भवनैः मित्रक्षेत्रस्थैः ग्रहैः वीक्षितः दृष्टः चन्द्रः
शस्यतेस्तूयते शुभकर एव अर्थादेवस्वभवनगतैर्दृष्टः शस्यते अर्थादेवारिभवनगतैः दृष्टः नशस्यते अशुभफलोभवति एवंलशोपयोज्यम्
यत्प्रोक्तं प्रातेरशिवाक्षणफलं तद्वादशांशोऽस्मृतमिति प्रतिराशिंराशौराशौमेषादिस्थेचन्द्रमसियद्वाक्षणफलं प्रोक्तम् कथितं तदेवमेषादि
द्वादशांशकस्थेचन्द्रमसिस्मृतमुक्तं तदेवंवाच्यमिति चन्द्रेभूपबुधावित्यादियदुक्तं एवंलग्नेपि तत्रापिकर्कटद्वादशांशंविनाचन्द्रदृष्टिरशोम
ना सूर्याद्यैरित्यादि अतोऽस्मात्परंशशिनिचन्द्रेसूर्याद्यैरर्कादिभिरवलोकितेदृष्टेनवांशेषुफलं ज्ञेयम् ज्ञातव्यमिति ॥ ४ ॥

आराक्षिकोवधरुचिःकुशलोनियुद्धेभूपोर्थवान्कलहकृत्क्षितिजांशसंस्थे ।
मूर्खोन्यदारनिरतःसुकविःसितांशोसत्काव्यकृत्सुखपरोन्यकलत्रगश्च ॥ ५ ॥

अथमेषवृश्चिकवृषतुलांशकस्थेचन्द्रमसिसूर्यादिदृष्टेफलं वसन्ततिलकेनाह आराक्षिकइति क्षितिजोमौमः तन्नवांशकस्थे मेषनवांश
कस्थेवृश्चिकनवांशकस्थेचन्द्रमसिसूर्यदृष्टेआराक्षिकोभवति आराक्षिकःनगररक्षाधिकृतः मौमदृष्टेवधरुचिःप्राणिधातकः बुधदृष्टेनियु
द्धेकुशलःनियुद्धेबाहुयुद्धेकुशलः शिक्षितःप्रवीणः जीवदृष्टेभूपःराजाशुक्रदृष्टेर्थवान्निश्वरः सौरदृष्टेकलहकृदिति मूर्खइत्यादि सितांशोशुक्र
नवांशकेवृषनवांशकेतुलनवांशकेवास्थितेचन्द्रमसिरविदृष्टेमूर्खोभवति मौमदृष्टेन्यदारनिरतः परदारसक्तः बुधदृष्टेकाव्यकृत् काव्य

ज्ञः केचिदाद्यवदितिपठन्ति जीवदृष्टेसत्काव्यकृत् शोभनकाव्यकर्ता शुक्रदृष्टेसुखपरःसुखासक्तःसौरदृष्टेपरदारगःपरकलत्राभिगामी॥५॥
अथमिथुनकन्याकर्कटनवांशकस्थेचन्द्रेर्कादिष्टे फलं वसन्ततिलकेनाह वौधेहीति शशिनिचन्द्रेवौधेबुधनवांशकस्थेमिथुननवांशकस्थेकन्या
नवांशकस्थेवार्केणनिरीक्ष्यमाणेदृष्टेरंगचरः मल्लादिकोभवति मौमदृष्टेचौरःतस्करःबुधदृष्टेकवीन्द्रःकविराजः जीवदृष्टमन्त्रीसचिवः शुक्र
दृष्टेगेयज्ञःसौरदृष्टेशिल्पनिपुणःस्वांशेति स्वांशेआत्मीयनवांशकस्थेकर्कटनवांशकस्थेशशिनिचन्द्रेसूर्यदृष्टेऽल्पगात्रःकृशदेहोभवति मौम

वौधेहिरंगचरचौरकवीन्द्रमन्त्रीगेयज्ञशिल्पनिपुणःशशिनिस्थितशे । स्वांशेल्पगात्रधनलुब्धतपास्वि
मुख्यःस्त्रीपोष्यकृत्यनिरतश्चनिरीक्ष्यमाणे । ६ । सक्रोधोनरपतिसम्मतोनिधीशःसिंहांशेप्रभुरसु
तोतिहिंस्रकर्मा । जीवांशेप्रथितवलोरणोपदेष्टा हास्यज्ञःसचिवविकामवृद्धशीलः ॥ ७ ॥

दृष्टेधनलुब्धःरूपणःअल्पधनोवा बुधदृष्टेतपस्वीजीवदृष्टमुख्यःप्रधानःसितदृष्टेस्त्रीपोष्यःस्त्रीभिरभिवर्द्धनीयः सौरदृष्टेकृत्यनिरतःका
र्यासक्तः॥६॥ अथसिंहधन्विमीननवांशकस्थेचन्द्रेसूर्यादिदृष्टेफलं प्रहर्षिण्याह सक्रोधइति सिंहांशकस्थेचन्द्रमस्यर्कदृष्टेसक्रोधः क्रोधयुक्तो
भवति मौमदृष्टेनरपतिसंमतःराजवल्लभः बुधदृष्टेनिधीशःनिधिनाप्राप्तार्थः गुरुदृष्टेप्रभुरप्रतिहताज्ञः शुक्रदृष्टेऽसुतः पुत्ररहितः सौर
दृष्टेऽतिहिंस्रकर्माक्रूरकर्मणिरतःजीवांशइत्यादि जीवांशेबार्हस्पत्येनवांशकेधन्व्यंशके मीनांशकगतेवास्थिते चन्द्रमसिसूर्यदृष्टेप्रथितव

बृ.जा.
१४८

लः प्रख्यातवीर्योभवति भौमदृष्टेरणोपदेष्टा संग्रामदेशकालव्यहरचनाभिज्ञः बुधदृष्टेहास्यज्ञः उपहासवेत्ता जीवदृष्टेसाचिवः मन्त्री शुक्र
दृष्टेविकामः कामहीनः पुंस्त्वहीनः सौरदृष्टेवृद्धशीलः धर्ममतिरिति ॥ ७ ॥ अथमकरनवांशकस्थेकुंभनवांशकस्थेवाचन्द्रेसूर्यादिदृष्टेजात
स्यफलंशालिन्याह अल्पापत्यइति आर्किः अर्कस्यापत्यमार्कः तस्यभागेशेनैश्चरनवांशकेमकरनवांशकस्थेकुंभनवांशकस्थेवाचन्द्रेसूर्यदृ
ष्टेऽल्पापत्योऽल्पप्रसवोभवति भौमदृष्टेसत्यापिस्वेदुःखितः सत्यापिविद्यमानेपिस्वधेनदुःखितोभवति बुधदृष्टेमानासक्तः गर्वितः जीवदृ
ष्टेस्वेआत्मीयेकर्मण्यनुरतः कुलानुरूपकर्मकृत् शुक्रदृष्टेदुष्टस्त्रीष्विष्टः वल्लभः सौरदृष्टेकृपणः अदाता एवतत्कालनवांशकवशात् ग्रह

अल्पापत्योदुःखितः सत्यापिस्वेमानासक्तः कर्मणिस्वेनुरक्तः ।

दुष्टस्त्रीष्टः कृपणश्चार्किभागेचन्द्रेभानौतद्वदिद्वादिदृष्टे ॥ ८ ॥

दृष्ट्यालग्नेपिवक्तव्यम् किंतुतत्रापि कर्कटनवांशकांविनाचन्द्रदृष्टिरशुभेति भानौतद्वदिद्वादिदृष्टे भानावादित्येद्वादिदृष्टेचन्द्राद्यैर्ग्रहैरवलो
कितेतद्वत्तेनैवप्रकारेणदृष्टिफलंयत्रतत्रराशौ यत्रतत्रनवांशकस्थेचन्द्रमस्यार्कादिदृष्टेयत्फलमुक्तंतद्वत् यत्रतत्रराशौयत्रतत्रनवांशकेव्यव
स्थितेर्केचन्द्रदृष्टेतदेवफलवाच्यम् एतदुक्तंभवतिनवांशकव्यवस्थितस्यादित्यस्यचन्द्रस्यचतारागृहदृष्टिफलंतुल्यं किंतु यदादित्यदृष्ट्याचन्द्र
स्योक्तंतच्चन्द्रदृष्ट्यासूर्यस्यवक्तव्यंतद्यथामेषवृश्चिकनवांशकस्थेर्केचन्द्रदृष्टेआराक्षिकोभवतिवृषतुलानवांशकस्थेमुखः मिथुनकन्यानवांश

रा०

१४८

कस्थेरंगचरः सिंहनवांशकस्थेसक्रोधः धन्विमीननवांशकस्थेप्रथितबलः मकरकुंभनवांशकस्थेअल्पापत्यः कर्कटनवांशकस्थेल्पगात्रः एव
मादित्यनवांशकावस्थितस्यग्रहदृष्ट्याचन्द्रेणफलंसमानामिति ॥ ८ ॥ अथास्यैवनवांशकदृष्टिफलस्यविशेषवसन्तातिलकेनाह वर्गो
त्तमेति नवांशकव्यवस्थितेचन्द्रेनवांशकदृष्टिफलं द्विः प्रकारमुक्तं शुभमशुभं च यथाआराक्षिकइतिशुभं वधरुचिरित्यशुभंचतत्रवर्गोत्तमांशगते
चन्द्रेयत्ग्रहदृष्टिजंफलंशुभमुक्तम् तत्पुष्टमतीवशुभंभवति स्वांशकस्थेतुयच्छुभमुक्तंतन्मध्यमं परनवांशकव्यवस्थितेयच्छुभंतल्लघुस्तोकं
विज्ञेयं एवंशुभफलस्यपुष्टतामध्यतालघुताचअशुभमुत्क्रमेण अशुभमनिष्ठंयत्फलंतदुत्क्रमेणविपरीतंज्ञेयम् परनवांशकस्थस्यचंद्रस्ययद

वर्गोत्तमस्वपरगेषुशुभंयदुक्तंतत्पुष्टमध्यलघुताशुभमुत्क्रमेण । वीर्यान्वितोशकपातेर्निरुणाद्विपूर्वराशी

क्षणस्यफलमंशफलंददाति । ९ । इतिबृहज्जातकेदृष्टिफलाऽध्यायः । १९ ।

शुभंदर्शनफलमुक्तं तदतीवाशुभंभवति स्वनवांशकस्थस्यमध्यमं वर्गोत्तमांशकस्थस्यलघुता एवंलग्नादित्ययोरपिदृष्टिफलंयोज्यंजातके
सर्वाण्येवफलानिभवंतीतिप्राप्तं यस्माद्यवनेश्वरः अन्योन्यराश्यंशकसंप्रयोगैरन्योन्यसंदर्शनसंगमैश्च अन्योन्यसंयोगविकल्पनाभि
रिदंसमुद्रांबुवदप्रमेयमिति अतःसदैवराशिदृष्टिनवांशकदृष्टिफलयोरपिसदैवंपक्तिंप्राप्नोति तत्रनवांशकपतौवलवाति राशिदर्शनफ
लवाधनार्थमाह वीर्यान्वितइति यस्मिन्नवांशकेव्यवस्थितश्चन्द्रोलग्रंवाभवति तस्यनवांशकस्ययोधिपातेःसचेद्वीर्यान्वितोवलवान्म

वाति तदानिरुणद्धिपूर्वप्रथमं निवारयति किं सर्वमेव नहि राशीक्षणस्य फलं न होराद्रेष्काणद्वादशभागेक्षणस्य तत्तुहत्वांशेक्षणफलमेव ददा-
ति अथांशकेपतिबलवान्न भवति तदाराशीक्षणांशकेक्षणफले उभे अपि वाच्ये एवं चन्द्रलग्नयोरुभयोरपि आदित्यस्य तु न वांशकेक्षणफल-
मेव वक्तव्यम् यस्मात्तस्य राशीक्षणफलमिह नोक्तमिति ॥ ९ ॥ इति दृष्टिफलाऽध्याय एकोनविंशतिः ॥ १९ ॥

अथातो भावाध्यायो व्याख्यायते तत्रादित्यस्य लग्नगतस्य द्वितीयस्थस्य च फलं मन्दाक्रांतयाह शूरइति शूरः संग्रामप्रियः स्तब्धः चिरका-
र्यरुत् विकलनयनः हीनदृष्टिः निर्धृणः निर्दयः एवंविधोऽर्केरवौ तनुस्थे लग्नस्थे जातो भवति एतत्तावत्सर्वलग्नेषु सामान्यफलं भवति अथ

अथ भावाध्यायप्रारंभः । शूरस्तब्धो विकलनयनो निर्धृणोर्केतनुस्थे मेघे सस्वस्तिमिरनयनः सिंहसंस्थे नि-
शान्धः । नीचेऽधोऽस्वः शशिगृहगते बुद्बुदाक्षः पतंगे भूरिद्रव्यो नृपहृतधनो वक्त्ररोगी द्वितीये ॥ १ ॥

मेघसिंहतुलाकर्कटानामन्यतमे लग्नगतेर्केतदापूर्वोक्तं फलं न भवति वक्ष्यमाणं चोक्तराशानां प्रातिराशीफलं भवति मेघे सस्वइति मेघलग्ने
तत्रस्थे चार्के सस्वः सार्थः तिमिरनयनः चक्षुरोगी भवति तिमिरश्चक्षुरोगीति प्रसिद्धः सिंहलग्ने तत्रस्थे चार्के निशान्धः रात्र्यधो भवति आदि-
त्यस्य नीचः तुला तस्मिन् लग्नगते तत्रस्थे चार्के सूर्यधः नेत्रहीनोऽस्वः दरिद्रश्च भवति शशिगृहे कर्केटलग्ने तत्रस्थे पतंगे चार्के बुद्बुदक्षः पुष्पि-
ताक्षो भवति भूरिद्रव्यइति लग्नात् द्वितीयेर्के भूरिद्रव्यः प्रभूतार्थः नृपहृतधनः राजा हृतस्वो वक्त्ररोगी मुखपीडा तश्च भवति ॥ १ ॥

अथ लग्नात् तृतीयचतुर्थपंचषष्ठस्थानस्थार्कफलमौपच्छन्दासिकेनाह मतीति मतिः बुद्धिः विक्रमः पराक्रमः एतौ विद्येते यस्य तथा वि-
धस्तृतीयगेऽर्केरवौ भवति विसुखो दुःखितः पीडितमानसः नित्योद्विग्नचित्तः एवंविधश्चतुर्थगेऽर्के जातो भवति असुतः विपुत्रः धनवर्जितो द-
रिद्रः एवंविधस्त्रिकोणे पञ्चमस्थे रवौ जातो भवति बलवान् बलयुतः शत्रुजितश्च शत्रुभिरिभिः जितः एवंविधः शत्रुयातेष्वष्टस्थानस्थे
र्के जातो भवति केचिद्बलवान् नष्टरिपुश्च शत्रुयात इति पठति तथा च सत्यः पण्ठरिपुरो गशोकघ्नः आचार्येणात्रयवनेश्वरमतमंगीकृतं यतः

मतिविक्रमवान् तृतीयगेऽर्के विसुखः पीडितमानसश्चतुर्थे । असुतो धनवर्जितस्त्रिकोणे बलवान् शत्रु-
जितश्च शत्रुयाते । २ । स्त्रीभिर्गतः परिभवं मदगे पतंगे स्वल्पात्मजो निधनगे विकले क्षणश्च ।
धर्मे मुतार्थसुखभाक् सुतशौर्यमाकखेलाभे प्रभूतधनवान् परितस्तुरिफे । ३ ।

षष्ठस्थानस्थितानां पापानां यवनेश्वराणामिष्टं फलमभिहितं तथा च शुचिध्वजः पष्ठाश्रितोऽर्को विषशस्त्रदाहक्षुद्रोगशत्रुव्यसनोपतप्तं काष्ठा-
श्मपातौ च विशीर्णदन्तान्युनेद्वीदंष्ट्रनखिक्षतांश्च कुजो गतस्तत्र परिक्षतां गदृग्व्याधितं धिक्कृतिकर्षितं च सौरः शिरोश्माशनिपातवाता-
द्विमुष्टिपातो पहतं च कुर्यात् अनेनैवातिदेशं पापानामाचार्यः करिष्यत्यर्कवत् ॥ २ ॥ अथ लग्नात् सप्तमाष्टमनवमदशमेकादशद्वादशस्थेऽर्के जा-
तस्य स्वरूपं वस्तुतिलकनाह स्त्रीभिर्गतइति पतंगे आदित्ये मदगे सप्तमस्थानस्थे जातः स्त्रीभिः योपिहिः परिभवं गतः प्राप्तो भवति केचि-

बृ.जा
१९०

मदनपतगइतिपठन्ति निधनगेअष्टमस्थेपतंगेसूर्येस्वल्पात्मजः अल्पापत्यःविकलेक्षणश्च विकलेअक्षीणियस्य अदृढचक्षुर्भवति हीन
दृष्टिर्भवतीत्यर्थः धर्मेनवमस्थेसुतार्थसुखमाकुसुताःपुत्राःअर्थोयनंसुखंसुखमावः एषांभागीभवति केचिद्धर्मेसुतार्थगहितइतिपठन्ति त
थाचसत्यः साध्वाचारविरोधंरुजःप्रदोदौत्यकृन्नवमसंस्थः खेदशमेसुखशौर्यमाक् सुखितोबलीचभवति लामेएकादशेप्रभूतधनवान्
बहुवित्तोभवति रिःफेदादशेपतितः स्वकर्मपरिभ्रष्टोभवति इत्यादित्यचारः ॥ ३ ॥ अथचन्द्रेलग्नाद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठस्थेजा
तस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह मूकइति मूकोबाध्धीनःउन्मत्तःधातुवैषम्याद्यथेष्टकारीजडःअप्रतिपन्नःअन्धःनेत्रहीनः हीनःअनुचित

मूकोन्मत्तजडान्धहीनबाधिरप्रेष्याशशांकोदये स्वर्क्षाजोच्चगतेधनीबहुसुतःसस्वःकुटुंबीधने ।

हिंस्त्राभ्रातृगतेसुखेसतनयेतत्प्रोक्तभावान्वितो नैकारिर्मृदुकायवन्हिमदनस्तीक्ष्णोलसश्चारिगे । ४ ।

कर्मरुत् बाधिरःश्रोत्रेन्द्रियहीनः प्रेष्योदासः एषामन्यतमोजातः शशांकोदयेशशांकेचन्द्रेउदयेलग्नस्थेजातोभवति एतन्मेघवृषकर्कटवर्ज्य
तेषांविशेषमाह स्वर्क्षाजोच्चगतइति स्वर्क्षःकर्कटकःतस्मिल्लग्नेतत्स्थेचंद्रमसिधनीवित्तवान्भवतिअजेमेपलग्नेतत्स्थेचंद्रमसिबहुसुतःप्र
भूतपुत्रोभवति चंद्रस्योच्चोवृषःतस्मिल्लग्नेचंद्रेसस्वःअर्थवान्भवति धनेलग्नात्तद्वितीयेचंद्रेकुटुंबीबहुकुटुंबोभवति भ्रातृगतेतृतीयस्था
नस्येहिंस्त्रःक्रूरोभवतिप्राणिवधकोवा सुखेचतुर्थेसतनयेतनयेनपंचमस्थानेनयुक्तेतत्प्रोक्तभावान्वितस्तेनप्रोक्तेनकथितेनभावेनान्वितोयु

टी०

१५०

काभवति तेनसुखसुखितस्तनयेपुत्रान्वितइति नैकारिरित्यनेकारिःबहुशत्रुः मृदुकायःसुकुमारशरीरः मृदुवन्हिःनगतिप्रदीप्ताग्निः मृदुमद
नःमैथुनशीघ्रगःतीक्ष्णउग्रस्वभावःअलसःक्रियास्वपटुः एवंविधोरिगेलग्नान् पष्ठस्थेचन्द्रेजातोभवति॥४॥अथलग्नात्सप्तमाष्टमनवम
दशमैकादशद्वादशस्थेचंद्रेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ईर्ष्युरिति ईर्ष्युःपरद्विमतसरी तीव्रमदःअतिमदनः एवंविधोमदेसप्तमस्थे
चंद्रेजातोभवति बहुमतिःबहुप्रज्ञः चपलबाहिरित्यर्थः व्याध्यर्दितः रोगपीडितः एवंविधोष्टमस्थेचंद्रेजातोभवति सौभाग्यंसर्वजनवाल्ल

ईर्ष्युस्तीव्रमदोमदेबहुमतिर्व्याध्यर्दितश्चाष्टमे सौभाग्यात्मजमित्रबंधुधनभागधर्मस्थितेशीतगौ ।

निष्पत्तिंसमुपैतिधर्मधनधीशौर्यैर्युतःकर्मगे ख्यातोभावगुणान्वितोभवगतेक्षुद्रो गहीनोठयये । ५ ॥

भ्यंआत्मजाःपुत्राःमित्राणिसुहृदःबांधवाःस्वजनाः धनंवित्तंएषांभागीभवति शीतगौचंद्रेधर्मस्थेनवमस्थानाश्रितेजातोभवति निष्पत्तिः
निष्पादनं सर्वकर्मसमुपैतिगच्छति धर्मधनधीशौर्यैर्युक्तः धर्मेणधनेनवित्तेनाधियाबुद्ध्याशौर्येणबलेनयुतः एवंविधः कर्मगेदशमस्थानस्थे
चंद्रजातोभवति ख्यातइति ख्यातःसर्वत्रप्रसिद्धः भावगुणान्वितः भावोएकादशालाभस्थानंतेनान्वितः सलाभइत्यर्थः एवंविधोभवगते
एकादशस्थेचंद्रेजातोभवति क्षुद्रोहिंस्त्रस्वभावः अंगहीनः अवयवरहितः एवंविधोव्ययेद्वादशस्थेचंद्रेजातोभवति इतिचन्द्रचारः ॥ ५ ॥
अथ लग्नादिस्थयोर्भौमबुधयोर्जातस्यस्वरूपं वसन्ततिलकेनाह लग्नेइति लग्नस्थेकुजेप्रहारादिनाक्षततनुः विक्षतशरीरः धनगेदि

वृ.जा.
१५१

तीयस्थैकदन्नः कुलितान्नाशीभवति धर्मेनवमेऽधवान्पापरतोभवति अन्यसंस्थोदिनकरप्रतिमः अन्येषुपरिशिष्टस्थानेषुस्थितोदिनकर
प्रतिमोर्कतुल्यफलः तृतीयचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमाष्टमदशमैकादशद्वादशेषुयान्येवादित्यस्यफलान्यभिहितानितान्येवभौमस्यवाच्यानि त
द्यथा तृतीयेमतिविक्रमवांश्चतुर्थेविमुखः पीडितमानसः पंचमेसुतधनवर्जितः षष्ठेखलवान्शत्रुजितः सप्तमेस्त्रीभिःपरिभवंगतः अष्ट
मेस्वल्पात्मजः नवमेविकलेक्षणः दशमेसुखशौर्यवान् एकादशेप्रभूतधनवान् द्वादशेपतितः इतिभौमचारः अथबुधचारः विद्वान्धनीत्या

लग्नेकुजेक्षततनुर्धनगेकदन्नोर्धमेधवान्दिनकरप्रतिमोन्यसंस्थः । विद्वान्धनीप्रखलपंडितमंयशत्रु
धर्मज्ञविश्रुतगुणः परतोर्कवज्ज्ञे । ६ । विद्वान्सुवाक्यः कृपणः सुखीचर्धीमानशत्रुः पितृतोधिकश्च ।

दिज्ञेबुधेलग्नगतेविद्वान्पंडितोभवति द्वितीयेधनवान् तृतीयेप्रखलः प्रकर्षेणखलोर्दुर्जनः चतुर्थेपण्डितः पंचमेमन्त्री षष्ठेऽशत्रुः विगतरिपुः
सप्तमेधर्मज्ञः अष्टमेविश्रुतगुणः प्रख्यातगुणः परतोर्नंतरान्यस्थाने अर्कवत्सूर्यवत् नवमदशमैकादशद्वादशेषुयान्येकस्यफलान्यभिहि
तानितान्येवबुधस्यवाच्यानि तद्यथानवमेसुतार्थसुखमाक् दशमेसुखशौर्यमाक् एकादशेप्रभूतधनवान् द्वादशेपतितइति इतिबुधचारः ॥ ६ ॥
अथलग्नादिस्थस्यजीवस्यफलमिद्रवज्ज्याह विद्वानिति जीवेगुरौविलग्नात्प्रभृतिस्थितेषुद्वादशेषुस्थानेषुकमशः परिपाट्येतानिफला
नि तद्यथा लग्नस्थेगुरौविद्वान्पण्डितोभवति द्वितीयेसुवाक्यः शोभनवचनः तृतीयेकृपणः अदाता चतुर्थेसुखीपंचमेधीमान्बुद्धिमान्षष्ठे

ऽशत्रुः विगतरिपुः सप्तमेपितृतोधिकः पितुः सकाशाद् गुणाधिकः अष्टमेनीचः स्वकुलानुचितकर्मकृत् नवमेतपस्वी विद्यमानतपः दश
मेसधनः सवित्तः एकादशेसलामः लामयुक्तः द्वादशेखलः क्रूरचेष्टः इतिबृहस्पतिचारः ॥ ७ ॥ अथलग्नादिस्थस्यशुक्रस्यफलंचित्रतया
ह स्मरनिपुणइति स्मरनिपुणः कामकुशलः सुखितः संजातसुखः एवंविधोविलग्नस्थेभृगुपुत्रेशुक्रैजातोभवति प्रियकलहः कलहवल्लभः सुर
तेप्सुः सुरताभिलाषी एवंविधोस्तगतेसप्तमस्थेशुक्रैजातोभवति तनयगतेपंचमस्थेशुक्रैसुखितोभवति गुरुवदतोन्वगृहे अतोस्मात्स्थान

नीचस्तपस्वीसधनः सलामः खलश्चजीवेक्रमशोविलग्नात् ॥ ७ ॥ स्मरनिपुणः सुखितश्चविलग्ने
प्रियकलहोस्तगतेसुरतेप्सुः । तनयगतेसुखितोभृगुपुत्रेगुरुवदतोन्वज्ञपेद्रविणीस्यात् । ८ ।
अदृष्टार्थो रोगीमदनवशगोत्यन्तमलिनः शिशुत्वेपीडार्तः सवितृसुतलग्नेत्यलसवाक् ।

त्रयादन्यस्मिन्गृहेस्थानेगुरुवत् जीववत्फलानिवक्तव्यानि द्वितीयतृतीयचतुर्थषष्ठाष्टमनवमदशमैकादशद्वादशेषुयान्येवगुरोः बृहस्पतेः
फलान्यभिहितानि तान्येवशुक्रस्यवक्तव्यानि तद्यथाद्वितीयेसुवाक्याभवति तृतीयेकृपणः चतुर्थेसुखीषष्ठेऽशत्रुः अष्टमेनीचः नवमे
तपस्वीदशमेसधनः एकादशेसलामः द्वादशेखलः सधनोत्प्रेमीनेयत्रतत्रभावस्थेसधनः वित्तवान्भवति स्थानोर्कतत्फलंनभवति केचिद्गु
रुवदन्यतस्तुज्ञपेद्रविणीस्यादितिपठतिअतोर्नंतरंपरिशेषस्थानेषुगुरुवत् ज्ञपेमीनेद्रविणीस्यात् भवेदिति इतिशुक्रचारः ॥ ८ ॥ अथल

६१०

१५१

बृ.जा.
१५२

ग्रादिस्थस्यसौरस्यफलंशिखारिण्याह अदृष्टार्थे रोगीति अदृष्टार्थः नित्यंदरिद्रः रोगी व्याधितः मदनवशगः कामाधीनः अत्यन्तमलिनः
अतीवमलोपेतः शिशुत्वेवात्येपीडातोव्याध्यर्दितः अलसवाक् अव्यक्तभाषी एवंविधः सवितृसुते सौरे लग्नस्थिते जातो भवति यदितुल
धन्विमकरकुंभमीनानामन्यतमोराशिः लग्नगतो न भवति तदा तदेतदुक्तं फलं भवति एषामन्यतमेलग्नगेतस्य सौरस्यफलमाह गुरुस्वक्षो
च्चस्थइति गुरुक्षेत्रे धन्विमीनौ शनैश्चरस्य स्वर्क्षे स्वक्षेत्रे मकरकुंभौ तस्यैवोच्चस्तुला एषामन्यतमोराशिः यदिलग्नगतो भवति तत्रास्थिते
च सौरेनृपतिसदृशः राजतुल्यो भवति ग्रामपुरपः ग्रामाणां पुराणां चाधिपतिः सुविद्वान्पण्डितः चार्वाङ्गः शोभनावयवश्च भवति केचित्सु

गुरुः स्वक्षोच्चस्थेनृपतिसदृशो ग्रामपुरपः सुविद्वांश्चार्वाङ्गो दिनकरसमो न्यत्र कथितः । ९ ।

हृत्स्वक्षोच्चस्थइति पठन्ति तदयुक्तं यस्मात्सारावल्यामुक्तम् स्वोच्चे स्वजीवभवने क्षितिपालतुल्योलग्नैर्ऋजे भवति देशनराधिनाथः शेषे
पुदुःखगदपीडित एववात्येदारिद्र्यकामवशगो मलिनो लसश्च १ दिनकरसमो न्यत्र कथितइति अन्यत्र द्वितीयादिपुस्थानेषु दिनकरसमो केतु
ल्यः कथित उक्तः यान्यादित्यस्य फलान्याभिहितानि तान्येव सौरस्यवाच्यानि तद्यथा द्वितीये भूरिद्रव्यो नृपहृतयनो वक्त्ररोगी च भवति तृ
तीये मतिविक्रमवान् चतुर्थे विमुखः पीडितमानसः पंचमे असुतो धनवर्जितः षष्ठे बलवान् शत्रुनिर्जितः सप्तमे स्त्रीभिः परिभवंगतः अ
ष्टमे स्वल्पात्मजो विकलेक्षणश्च नवमे सुखशौर्यभाक् दशमे सुखशौर्यभाक् एकादशे प्रभूतधनवान् द्वादशे पतितइति इति शनैश्चरचारः । १० ।

टी०

१५२

अथ लग्नादारभ्येतन्वादयोभावास्तेषु भावेषु व्यवस्थितानां सर्वेषामेव ग्रहाणां फलविशेषं मालिन्याह सुहृदिति यदेतत्प्रतिगृहं लग्नात्प्रभृ
तिद्वादशपुस्थानेषु फलमनुपरिचित्यं भावाः तनुकुटुंबसहोत्थादयः लग्नदेहादिभावैरिति लग्नदेहः शरीरपरिकल्प्यं लग्नादारभ्य तनुकुटुंबस
होत्थादयो भावाः परिकल्प्याः अत्र काश्चांति तत्रोच्यते अस्त्येव यस्माद्यवनेश्वरः मूर्तिचहोरांशशिंभं च विद्यादिति अत्र शशिमान्नपरिकल्प्या
लग्नात्परिकल्प्याः तेषु शरीरादिभावेषु यो ग्रहो व्यवस्थितः स तस्य भावस्य पुष्टिं रुशतां वा करोति कथमित्याह सुहृदरिपरकीयाः स्वर्क्षतुंगस्थिता
नां फलमनुपरिचित्यमिति सुहृत्क्षेत्रं मित्रक्षेत्रं अरिक्षेत्रं शत्रुभं परकीयमुदासीनं स्वर्क्षमात्मीयक्षेत्रं तुंगमुच्चमं एतेषु स्थानेषु स्थितानां फलमनुप

सुहृदरिपरकीयस्वर्क्षतुंगस्थितानां फलमनुपरिचित्यं लग्नदेहादिभावैः ।

रिचिन्त्यम्परिकल्प्यम्भावस्थो ग्रहो यादृशे क्षेत्रे भवति तादृशं फलं प्रयच्छति नन्वत्र सुहृदादिक्षेत्राणां परिगणानाकृता तत्र न शुभाशुभफलवि
भाग उक्तः उच्यते अर्थादेवैतद्गम्यते तथा मित्रक्षेत्रस्थो भाववृद्धिं करोति शत्रुक्षेत्रादिस्थश्च तद्धानि तत्र च ये शुभाशुभक्षेत्रे नोक्तो त्रिकोणचिमे
तेऽपि ग्राह्ये मित्रादिक्षेत्रान्यक्षेत्रे पलक्षणा निज्ञेयानिकः पुनरपि अरिपरकीययोर्विशेष उच्यते उदासीनो त्रपरोभिप्रेतः अरिः शत्रुः पर उदासीनः
तत्रैतदुक्तं भवति पापः सौम्यो वा नीचस्थः शत्रुक्षेत्रस्थो वा यस्मिन् भावे व्यवस्थितः तस्य भावस्य हानिं करोति उदासीनक्षेत्रस्थो न हानिं न च वृ
द्धिं मित्रक्षेत्रे स्वक्षेत्रे मूलत्रिकोणे स्वोच्चे व्यवस्थितो भावस्य वृद्धिमिति एतत्केषांचिन्मते तथा च भगवान्गार्गिः नीचक्षरिपुगेहस्थो ग्रहो भाव

बृ.जा.
१५३

विनाशकृत् उदासीनगृहेमध्योमित्रक्षेत्रत्रिकोणगः स्वोच्चगश्चग्रहो वश्यंभाववृद्धिकरः स्मृत इति सत्याचार्यस्तु पुनः समुचयविपत्तीसौम्य
पापेषु कथयति यस्मिन्भावे सौम्याः स्थितास्तस्य भावस्य समुपचयं वृद्धिं कुर्वति यस्मिन्भावे पापाः स्थितास्तस्य भावस्याविपत्तिं हानिं न कुर्व
ति किंतु रिः फषष्ठाष्टमे तद्विपरीतं कथयन्ति रिः फेद्वादशे स्थाने सौम्याः भावहानिं कुर्वति पापाः वृद्धिं तेन रिः फे सौम्या व्ययहानिं कुर्वति पापाः
व्ययवृद्धिं षष्ठे सौम्याः शत्रुहानिं कुर्वति पापाः शत्रुवृद्धिं अष्टमे सौम्याः मृत्युहानिं कुर्वति पापाः मृत्युवृद्धिमिति तथा च सत्यः सौम्याः पुष्टि
पापास्तद्धानिं संश्रिता ग्रहाः कुर्युः मूर्त्यादिषु निधनेत्येष्टे च विपर्ययात्फलदाः ननु पूर्वसौम्यानां पापानां चोपचयस्थानावस्थितानां शुभं फ

समुपचयविपत्तीसौम्यपापेषु सत्यः कथयति विपरीतं रिः फषष्ठाष्टमेषु ॥ १० ॥

लं व्याख्यातं तत्कथं षष्ठस्थाः पापाः शत्रुवृद्धिं कुर्वति अत्रोच्यते पूर्वसामान्येनोक्तं यत्र च वाचनिकी बाधा भवति तत्र सामान्यं भावफलं त्य
क्त्वा यथोक्तफलं वक्तव्यम् यद्येवं कथं स्वल्पजातके उक्तं पुष्पंति शुभाभावान्मूर्त्यादीन् धनंति संस्थिताः पापाः सौम्याः षष्ठेरिधनाः सर्वे नेष्टाव्य
याष्टमगा इति अत्रोच्यते वृहज्जातके आचार्येणोक्तं स्वल्पजातके न्याचार्यमतेन प्रतिज्ञेयमाचार्येण ज्योतिषमागमशास्त्रं विप्रतिपत्तौ न योग्य
मस्माकं स्वयमेव विकल्पयितुं किंतु बहूनां मतं वक्ष्ये यत्राचार्याणां समसंख्यानां मतभेदसमत्वं भवति तत्र वराहमिहिरो मतद्वयमपि दर्शय
ति तथा च वृहद्यात्रायामन्यरूपां ग्रहकुण्डलिकां स्वल्पयात्रायां सामान्यरूपां पठन्ति एवं बृहदल्पयोर्विवाहपटलयोरपि ॥ १० ॥

अथ ग्रहकुण्डलिकाफलविशेषमनुष्टुमाह उच्येति ग्रहकुण्डलिकायां फलं द्विविधमुक्तं शुभमशुभं च तत्र यच्छुभं फलं तदुच्चत्रिकोणस्वसुहृ
च्छत्रुनीचग्रहार्कगैर्ग्रहैर्दत्तं यथाक्रमं पादोनदलपादाल्पनिष्फलं भवति तेनोच्चस्थो ग्रहः संपूर्णं प्रयच्छति मूलत्रिकोणस्थः पादोनं स्वक्षेत्रस्थो
र्द्धं मित्रक्षेत्रस्थः पादफलं शत्रुक्षेत्रस्थः पादादप्यल्पं नीचस्थोस्तमितश्च नाकिंचिदपि एवं शुभफलं शुभग्रहणादेवाशुभस्य ग्रहस्य व्युत्क्रमो व्या
ख्येयः तत्रास्तमितो नीचस्थश्चाशुभं फलं संपूर्णं प्रयच्छति शत्रुक्षेत्रस्थः पादोनं मित्रक्षेत्रस्थोऽर्धस्वक्षेत्रस्थः पादं त्रिकोणस्थः पादादप्यल्पम्
उच्चस्थो न किंचिदपि एवं जातककाले ग्रहस्यावस्थानात्फलं वाच्यम् दशाष्टकवर्गादिफलपङ्क्तिकाले शुभमशुभं वा पुष्टफलं बलवानेव प्रय

उच्चत्रिकोणस्वसुहृच्छत्रुनीचग्रहार्कगैः । शुभं संपूर्णं पादोनदलपादाल्पनिष्फलम् ॥ ११ ॥ इति वृ० भावाऽध्यायः ॥ २० ॥

कुलसमकुलबंधुमुख्यपूज्याधनिसुखभोगिनृपाः स्वभैकवृद्ध्या ।

च्छाति एतच्च पूर्वमेव व्याख्यातं उक्तञ्च तत्कालं बलयुक्तो भवति यदि दशाधिपस्तस्य शुभमशुभं वापि फलं वक्तव्यम् नित्यमेव परिपूर्णं
॥ ११ ॥ इति श्रीमद्भट्टोत्पलविरचितायां वृहज्जातकविवृत्तौ भावाध्यायो विंशतिः समाप्तः ॥ २० ॥

अथात आश्रययोगाऽध्यायो व्याख्यायते तत्रादावेवैकादिसंख्योत्तरवृद्ध्या स्वगृहगतानां ग्रहाणां मित्रक्षेत्रगतानां च फलं पुष्पिताग्रयाह कु
लसमकुलेति स्वभेषु स्वराशिष्वेकवृद्ध्या स्थितैः ग्रहैर्जाताः कुलसमकुलमुख्यवन्धुपूज्याधनिसुखभोगिनृपाः पुरुषा भवन्ति यस्मिन् तस्मि

टी०

१५३

नृगृहेस्वक्षेत्रगतजातः कुलसमः स्वकुलतुल्यो भवति एवं द्वयोः स्वक्षेत्रस्थयोः कुलमुख्यः स्वकुलप्रधानः स्वकुलाधिकः त्रिषु बन्धूनां पूज्यः चतु
र्धनो विचित्रवान् पंचसु सुखी षट्सु भोगी नृपतुल्यः केचिद्भूपइति पठन्ति सचापमानाद्भूपतिरिव भूपस्तत्समत्वमेवमुक्तं स्वल्पजातकेषु क्त
म् कुलतुल्यकुलाधिकबन्धुमान्यधनिभोगिनृपसमनरेन्द्राः एवं षट्सु नृपसमः सप्तसु नृपोराजा एवं गुणः एकोत्तरवृद्ध्या स्वक्षेत्रगेषु जातो भव
ति परविभवेत्यादि एकैकवृद्ध्या इत्यनुवर्तते मित्रभेष्वेकवृद्ध्या स्थितेषु परविभवसु हृत्स्वबन्धुपोष्यागणपवलेशनृपाश्च जाता भवन्ति तेनै
कस्मिन् मित्रक्षेत्रस्थे गृहे जातः परविभवपोष्यो भवति परजीवीत्यर्थः द्वयोः सुहृत्पोष्यः त्रिषु स्वपोष्यो ज्ञातिपोष्यो भवति चतुर्षु बन्धुपोष्यः भ्रातृ

परविभवसु हृत्स्वबन्धुपोष्यागणपवलेशनृपाश्च मित्रभेषु ॥ १ ॥

जनयति नृपमेकोप्युच्चगो मित्रदृष्टः प्रचुरधनसमेतं मित्रयोगाच्च सिद्धम् ।

पोष्यइत्यर्थः पञ्चसु गणपः गणस्वामी षट्सु बलेशो सेनापती सप्तसु नृपोराजा ॥ १ ॥ अथोच्चगतस्यैकस्यापि मित्रादृष्टस्य फलमेको
त्तरवृद्ध्या नीचशत्रुस्थानां च मालिन्याह जनयतीति एकोप्युच्चगताग्रहो मित्रदृष्टः सुहृदवलोकितः नृपराजानं जनयति उत्पादय
ति एवमेकोप्युच्चगतो मित्रयोगान् मित्रयुक्तत्वात् प्रचुरधनसमेतं पर्याप्तवित्तयुक्तं सिद्धं च सर्वत्रावाप्तपूजं जनयति विधनवि सुखमूढेत्यादि
एकवृद्ध्येत्यनुवर्तते एकवृद्ध्या शत्रुनीचक्षेपेषु शत्रुक्षेत्रस्थेषु नीचगेषु वा ग्रहेषु विधनवि सुखमूढेत्यादि तां बन्धतप्तावधदुरितसमेता जाताः भ

वन्ति तेन यस्य जन्मन्येकोग्रहः शत्रुक्षेत्रगोनीचगो वा भवति सविधनः विगतधनो भवति दरिद्रः यस्य द्वौ सवि सुखोदुःखितः यस्य त्रयः समू
ढः विचित्रः यस्य चत्वारः सव्याधितः पीडितः यस्य पंच सवन्धनयुक्तो भवति यस्य षट्सु सप्तसो भवति बहुदुःखसंतप्तः यस्य सप्त सवधदुरित
समेतो भवति वधः व्यधोदुरितं दुष्कृतं वध एव दुरितं तेन समेतो युक्तो वानीचेयद्यापि सप्तन संभवन्ति तथापि वज्रादिवत् पूर्वशास्त्रानुसारेण
तत्फलोपदेशः ॥ २ ॥ अथ कुंभलग्नजातस्याशुभं फलमुपजातिकयाह नकुंभलग्नमिति सत्याचार्यः कुंभलग्नं जन्मानि न शुभमाह नशोभनमु
क्तवान् तथा च सत्यः जन्मनि चन्द्रः श्रेष्ठः प्रवदेद्दोरारिनिधनवर्ज्यः स्यात् होराचमवेदिष्टादिपदेष्विह कुंभवर्ज्यो हि कुंभविलग्ने जातो भवति न

विधनवि सुखमूढेत्याधितो बन्धतप्तावधदुरितसमेतः शत्रुनीचक्षेपेषु ॥ २ ॥

नकुंभलग्नं शुभमाह सत्यो न भागभेदाद्यवनावदंति । कस्यांशभेदो न तथास्ति राशेरिति प्रसंगस्त्विति विष्णुगुप्तः । ३ ।

रोदुःखशोकसंतप्तइति न भागभेदादिति पुराणयवनामागभेदाद्द्वादशभागभेदाज्जन्मनिकुंभलग्नमशुभमिति यस्य तस्य लग्नस्य कुंभद्वाद
शभागे जन्मनशुभमिति तेषां मतं कुंभलग्ने तथा च तन्मतानुसारिणा श्रुतकीर्तिनाप्युक्तं सर्वस्मिन् लग्नगते कुंभद्विरसांशको यदा भवति राशौ
न तदा सुखितः परान्नभोजी भवेत्पुरुषइति अत्र विष्णुगुप्तचाणक्यावाह तुः कस्यांशभेदइति यदुक्तं भागभेदात् कुंभलग्नं जन्मनि न शुभं
तत्कस्य राशे लग्नगतस्य कुंभद्वादशभागो नास्त्यपि नु सर्वस्यैवास्ति विद्यते यस्माद्यदिकुंभस्य द्वादशभागो न शुभस्तदा सर्वाण्येव लभ्योक्तानि

वृ.जा.
१५५

फलानि निरर्थकानि भवन्ति तस्मादतिप्रसंगः तेन कुंभलग्नमेवाशुभं न तद्भागभेद इति तथा च तद्वाक्यं कुम्भद्वादशभागोलग्नगतो न प्रशस्यते यवनैः यद्येवं सर्वेषां लग्नगतानामनिष्टफलं न स्यात् घटयो गाद्राशीनां न च तत्सर्वशास्त्रकाराणां तस्मात्कुम्भविलग्नो जन्मन्यशुभो न तद्भाग इति ॥ ३ ॥ अधुना होरास्थानां ग्रहाणां फलं वसन्ततिलकेनाह यातेष्विति असद्यहाः पापाः तेष्वसत्सु पापेषु समभेषु विषमराश्यवस्थितेषु न केवलं यावद्दिने शहोरा मादित्यहोरायातेषु प्राप्तेषु विषमराशिषु पापाः प्रथमार्द्धस्थायदा भवन्ति तदा जातः ख्यातः सर्वत्र प्रसिद्धः महोद्यमबला

यातेष्वसत्स्वसमभेषु दिने शहोरां ख्यातो महोद्यमबलार्थयुतो तितेजाः ।

चान्द्रीं शुभेषु युजिमादवकांति सौख्यसौभाग्यधीमधुरवाक्ययुतः प्रजातः ॥ ४ ॥

तास्वेव होरास्वपरक्षेपे पुज्ञेयानराः पूर्वगुणेषु मध्याः । व्यत्यस्तहोरा भवनस्थितेषु मर्त्या भवत्युक्तगुणैर्विहीनाः ॥ ५ ॥

र्थयुतः महत्सु कार्येषु यमरतो बलवान् वीर्यवान् अर्थयुतो धनवान् अतितेजाः अतितेजस्वी भवति चान्द्रीं शुभेष्विति युजियुग्राशौ शुभेषु सौम्यग्रहेषु चान्द्रीं होरायातेषु समराशिषु प्रथमार्द्धस्थाः सौम्याः भवन्ति तदा जातो मादवयुतो मृदुस्वभावः कांतियुतो द्युतिमान् सौख्ययुतः सुखान्वितः सौभाग्ययुतः सर्वजनप्रियः धीयुतः मतिमान् मधुरवाक्ययुतः प्रियंवदः एतैर्गुणैर्युक्तो जातो भवति ॥ ४ ॥ अथ पुनरपि होरागतफलमिन्द्रवज्राह तास्वेवेति तास्वेव पूर्वोक्ता सुहोरास्वपरक्षेपेष्वन्यराश्याश्रितेषु जातानराः सर्वेषु पूर्वोक्तगुणेषु मध्याः भवन्ति एतदुक्तं भवति समराशिषु वि

होरायां पापग्रहाणामवस्थानं भवति तदा जातानां पूर्वोक्तगुणामध्यामन्ति एवं विषमराशिषु चन्द्रहोरायां सौम्यग्रहाणामवस्थानं भवति तदा जातानां पूर्वोक्तगुणमध्यामन्ति व्यत्यस्तहोरा भवनस्थितेष्विति व्यत्यस्तासु विपरीतस्था सुहोरासु व्यत्यस्तेषु च भवनेषु राशिषु स्थितेषु ग्रहेषु जातमर्त्यामनुष्या उक्तगुणैः प्रागुद्दिष्टैः गुणैः विहीना वर्जिता भवन्ति एतदुक्तं भवति समराशिषु चन्द्रहोरायां पापानामवस्थानं भवति तदा जातमहोद्यमबलार्थहीना भवन्ति वितेजसश्च एवं विषमराशिषु आदित्यहोरायां सौम्यानामवस्थानं भवति तदा जातमादवकांति सौख्यसौभाग्यधीमधुरवाक्यविहीना जाता भवन्ति अत्र च दर्शिते ग्रहावस्थाने यथा यथा ग्रहबहुत्वं भवति तथा तद्भागुणबहुत्वं वक्तव्यम् ॥ ५ ॥

कल्याणरूपगुणमात्मसुहृद्दृक्काणे चन्द्रो न्यगस्तदधिनाथगुणं करोति ।

अथ द्रेष्काणावस्थानाच्चन्द्रस्य फलं वसन्ततिलकेनाह कल्याणरूपगुणमिति आत्मीये द्रेष्काणे यदा चन्द्रः स्थितो भवति अथवा सुहृद्द्रेष्काणे स्थितस्तदा जातः कल्याणरूपगुणः प्रशस्तरूपः प्रशस्तगुणश्च भवति आत्मीय द्रेष्काणमित्र द्रेष्काणावस्थानं द्विनान्य द्रेष्काणावस्थिते चन्द्रमसि विचारः यस्मादुक्तान्यगस्तदधिनाथगुणं करोति यस्मिन् द्रेष्काणे चन्द्रमाव्यवस्थितस्तस्य योधिपतिः स यदि चन्द्रस्य तत्कालमध्यस्थस्तदा जातस्य मध्यमौरूपगुणो भवतः अथ द्रेष्काणाधिपतिश्चन्द्रस्य तत्कालमरिस्तदा जातोरूपगुणहीनो भवति व्यालोद्यतायुधेति व्याल द्रेष्काणः सर्प द्रेष्काणस्तत्र स्थे चन्द्रे जातः तीक्ष्ण उग्रो भवति उद्यतायुध द्रेष्काणः सायुधस्तत्स्थे चन्द्रे जातो तिहिंस्रो मारणात्मको भवति

टी०

१५५

प्राणिघातरतइत्यर्थः चतुश्चरणः चतुष्पदद्रेष्काणः तत्रस्थेचन्द्रेगुरुतल्परतोगुरुदाराभिगामीभवति अंडजद्रेष्काणः पाक्षिद्रेष्काणः
स्तत्रस्थेचन्द्रेऽटनः परिभ्रमणशीलोभवति आत्मीयादिद्रेष्काणस्थेचन्द्रमसिव्यालद्रेष्काणस्थेचन्द्रेसभवतः फलद्वयमापिवक्तव्यम् अ
त्रव्यालद्रेष्काणः कर्कटद्वितीयः वृश्चिकाद्याः मीनतृतीयः उद्यतायुधद्रेष्काणः मेषाद्यः मेषतृतीयः मिथुनद्वितीयः सिंहाद्यः तुलद्विती
यः कुंभाद्यश्चअत्रापिगुणद्वयांतर्भूतद्रेष्काणस्थेचन्द्रेफलद्वयंवक्तव्यमिति ॥ ६ ॥ अधुनामेषादिनवांशकजातस्यस्वरूपंशालिन्याह स्तेन
इति मेषवर्ज्यमन्यस्मिन्नाशौमेषलग्नगते नवांशकेजातस्तेनश्चौरोभवति वृषवर्ज्यवृषनवांशकेजातोभोक्ता असंचयशीलः एवमिथुनव

व्यालोद्यतायुधचतुश्चरणांडजेपुतीक्ष्णोतिहिंसगुरुतल्परतोऽटनश्च । ६ । स्तेनोभोक्तापंडिताढ्योनरेंद्रः
कलीवः शूरोविष्टिकृदासवृत्तिः । पापोहिंसोऽभीश्चवर्गोत्तमांशेष्वेपामीशाराशिवद्वादशांशैः ॥ ७ ॥

ज्येनवांशकेजातः पंडितोविद्वान्भवति कर्कटनवांशकेजातः आढ्यः ईश्वरः सिंहांशकेनरेंद्रोराजा कन्यांशकेकलीवः पुरुषाकारगहितः
तुलांशकेशूरः संग्रामप्रियः वृश्चिकांशकस्थेविष्टिकृद्भारजीवी धन्वंशकेदासवृत्तिः मकरांशकेपापः कुंभांशकेहिंस्रः क्रूरः मीनांशकेऽभीः नि
र्भयः केचिदधीरितिपठन्ति अधीः बुद्धिरहितः आचार्यस्यचामीरभिमतं तथाचस्वरूपजातके तस्करभोक्तृविचक्षणधनिनृपातिनपुंसकाभ
यदरिद्राः खलपापोग्रोकृष्टामेषाद्यानांनवांशमवाइति वर्गोत्तमांशेष्वेपामीशाः एष्वेवराशिषुवर्गोत्तमांशेषुजाताएषामेवपूर्वोक्तानामी

शाः स्वामिनोभवन्ति एतदुक्तंभवति मेषलग्नेमेषनवांशकेजातश्चौरस्वामीभवति वृषलग्नेवृषनवांशकेजातोभ्रातृणामसंचयशीलानां
स्वामीभवति एवमिथुनेपंडितस्वामी कर्कटलग्नेईश्वराणांस्वामीमहाधनिकः सिंहेनृपस्वामी महाराजाधिराजः कन्यायांकलीवस्वामी
तुलेशूराणांस्वामी वृश्चिकेभारवाहानांस्वामी धन्विनिदासानांस्वामी मकरेपापानांस्वामी कुंभेक्रूराणांस्वामी मीनांशकेऽभयानांस्वा
मी राशिवद्वादशांशैरिति द्वादशांशैः राशिवत्फलानिवाच्यानि यानिमेषादिस्थेचन्द्रमसिफलान्याभिहितानि वृत्ताताम्रदृगित्येवमादी
नितान्येवमेषादि द्वादशांशकजातस्यवक्तव्यानीति ॥ ७ ॥ अथमौमसौरयोः स्वत्रिंशांशकस्थयोः फलंवसन्ततिलकेनाह जायान्वितइ

जायान्वितोबलविभूषणसत्त्वयुक्तस्तेजोतिसाहसयुतश्चकुजेस्वभागे ।

रोगीमृतः स्वयुवतिर्विषमोन्यदारोदुःखीपरिच्छदयुतोमलिनोर्कपुत्रे ॥ ८ ॥

ति जायान्वितोभार्यायुक्तः बलवीर्यविभूषणान्यलंकरणानि सत्त्वमौदार्यैतैर्युक्तः तथातितेजाः अतिसाहसेनासमीक्षितकार्यकरणेनच
युक्तः एवंविधः कुजेभौमेस्वभागेस्वत्रिंशांशकस्थेजातोभवति रोगीव्याधितः मृतस्वयुवतिः मृतास्वाआत्मीयायुवतिर्भार्यायस्य विषमः
क्रूरः अन्यदारोन्यसंबन्धिनीदारायस्यपरदारासक्तः दुःखीनिःसुखः परिच्छदयुतः गृहवस्त्रपरिवारोपेतः मलिनः मलोपेतः एवंविधोर्कपुत्रेसौरे
स्वत्रिंशांशकस्थेजातोभवति नन्वत्रिंशांशकग्रहणंनस्ति तत्कथंज्ञायते त्रिंशांशकफलमेतत् उच्यतेशुक्रफलाभिधानेत्रिंशांशकग्रहणंभ

वृ.जा.
१५७

विष्याति ॥ ८ ॥ अथजीवबुधयोःस्वत्रिंशांशकस्थयोःजातस्यस्वरूपवसन्तातलिकनाह स्वांशइति धनेनवित्तेनयशसाकीर्त्यासुखेननिर्दु-
खत्वेनबुध्याप्रज्ञयाचयुक्तः तेजस्वीसोत्साहः पूज्यःलोकवन्द्यः निरुक्स्वस्थदेहः उद्यमवानुत्थानशीलःभोगवान्भोगसंयुक्तः एवंविधा
गुरौजीवेस्वत्रिंशांशकस्थेजातामवन्ति मेधाबुद्धिःकलागीतवाद्यनृत्यपुस्तकचित्रकर्मादिकाःकपटःदांभिकत्वंकाव्यकवेःकर्मविवादःवाक्प-
टुत्वम् शिल्पतक्षककर्मादि शास्त्रार्थःसतामाचारानुष्ठानं साहसमसमीक्षितकार्यकरणशीलताअतिमान्योतिपूज्यः एवंविधा; शशिजेबुधे

स्वांशेगुरौधनयशःसुखबुद्धियुक्तास्तेजस्विपूज्यनिरुद्यमभोगवन्तः ।

मेधाकलाकपटकाव्यविवादशिल्पशास्त्रार्थसाहसयुताशशिजेतिमान्याः ॥ ९ ।

स्वेत्रिंशांशेबहुसुतसुखारोग्यभाग्यार्थरूपः शुक्रेतीक्ष्णःसुललितवपुःसुप्रकीर्णोद्विजश्च ।

स्वत्रिंशांशकस्थेजाताःभवन्ति केचिदत्रसर्वत्रैकवचनमेवेच्छन्ति तथापिनकाश्चिदोषः ॥ ९ ॥

अथशुक्रस्यस्वत्रिंशांशकस्थस्यभौमादित्रिंशांशकस्थयोश्चन्द्रार्कयोश्चजातस्यस्वरूपमन्दाक्रान्तयाह स्वेत्रिंशांशेइति बहुसुतः
प्रभूतपुत्रः बहुसुखोऽपारिमितसुखः आरोग्येणनिरोगतयाभाग्यैःजनप्रियत्वेनअर्थेनधनेनरूपेणसुचारुतयासंयुक्तः केचिद्भार्याधरूप
इतिपठन्ति भार्याकलत्रेण तथातीक्ष्णःक्रूरःसुललितवपुःशोभनशरीरः सुप्रकीर्णोद्विजःविक्षिप्तोद्विजःसुप्रकीर्णानिविक्षिप्तानीन्द्रियाण्य

स्य बहुस्त्रीगमनशीलः एवंविधःशुक्रेस्वत्रिंशांशकस्थेजातोभवति शूरस्तब्धावित्यादि आरपूर्वांशकेषुभौमप्रथमेषुभागेषुविशिशियुक्तेष्व
र्केचन्द्रसंयुक्तेषुयथासंख्यंफलानि तद्यथा भौमत्रिंशांशकस्थेर्केशूरःसंग्रामप्रियः चन्द्रेस्तब्धश्चिरकारी सौरात्रिंशांशकस्थेर्केविषमःक्रूरःभ-
वाति चन्द्रमसिवधकः जीवत्रिंशांशकस्थेर्केसद्गुणोभवति चन्द्रमस्याढ्यःईश्वरः बुधत्रिंशांशकस्थेर्केसुखीभवति चन्द्रेजःपण्डितः शुक्र
त्रिंशांशकस्थेर्केचार्वेगः शोभनशरीरःचन्द्रमसीष्टःसर्वजनप्रियः एवमारपूर्वेष्वंशेषु आरोंगारकः पूर्वःप्रथमोयेषामंशकानांत्रिंशद्भागा
नांतैष्विति ॥ १० ॥ इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृत्तौआश्रययोगाऽध्यायएकविंशतिःसमाप्तः ॥ २१ ॥

शूरस्तब्धोविषमवधकौसद्गुणाढ्यौसुखिज्ञौचार्वेगेष्टौरविशशियुतेष्वारपूर्वांशकेषु॥१०॥ इति आ०यों०

स्वर्क्षतुंगमूलत्रिकोणगाः कण्टकेषुयावन्तआश्रिताः । सर्वएवतेन्योन्यकारकाःकर्मगस्तुतेषांविशेषतः ॥ १ ॥

अथातःप्रकीर्णकाऽध्यायोव्याख्यायते मिश्रःप्रकीर्णकइत्युच्यते तत्रग्रहाणांपरस्परंकारकसंज्ञावैतालीयेनाह स्वर्क्षेति स्वर्क्षेस्वक्षेत्रेयोग्रहः
स्थितःयश्चतुंगेस्वोच्चे यश्चमूलत्रिकोणेस्थितः सचयदिलग्नकण्टकेषुर्केद्वेष्वश्रितःस्थितोभवति एवंविधस्यग्रहस्यान्योप्येवंविधः केन्द्र
गोयदिभवति तदातौग्रहावन्योन्यंपरस्परंकारकाख्यौभवतः अनेनप्रकारेणयःकर्मगःयोयस्मात्ग्रहात्दशमस्थानस्थःसविशेषतः विशेषे
णतेषांग्रहाणामध्यात्कारकसंज्ञालभते अतउक्तं कर्मगस्तुतेषांविशेषतइति ॥ १ ॥

टी०

१५७

वृ.जा.
१५८

अथास्यैवोदाहरणप्रदर्शनार्थेयथोदतयाह कर्कटोति यथाकर्कटोदयेकुलीरलग्नेतस्थेचोडुपेचन्द्रे कुजोगारकःयमःसौरःअर्कःआदित्यःसूरिः
बृहस्पतिःएतेकुजयमार्कसूरयःस्वोच्चगाःआत्मीयतुंगस्थायदिभवन्तिकुजोमकरेयमस्तुलेअर्कोभेपेसूरिःकर्कटेतदातेपरस्परमन्योन्यकारका
निगदिताउक्ताःअनेनप्रकारेणयावन्तोभवन्ति तावन्तःपरस्परंकारकाख्याः अनेनोदाहरणेनैतत्प्रतिपादितंभवति यथापुरुषस्यजन्मलग्ने

कर्कटोदयगतेयथोडुपेस्वोच्चगाः कुजयमार्कसूरयः ।

कारकानिगदिताःपरस्परंलग्नगस्यसकलौवरांबुगः ॥ २ ॥

५	४	३
६	७	८
९	१०	११

केंद्रविनास्वक्षेत्रउच्चत्रिकोणगाःअपिसंततंपरस्परंकंटकगास्तदाकारकसंज्ञामापिलभन्ते लग्नगस्येति लग्न
गस्थग्रहस्यप्राग्लग्नसमवास्थितस्यसकलः सर्वोग्रहोवरांबुगःदशमस्थानस्थश्चांबुगश्चतुर्थस्थानस्थश्चकारक
संज्ञोभवति अनेनैतदुक्तंभवति लग्नगोग्रहः स्वक्षेत्रगोच्चत्रिकोणेषुयद्यपिभवति तस्माद्योदशमस्थः च
तृथोवासोप्युच्चत्रिकोणस्वक्षेत्राणामन्यतमस्थोभवति तथापिलग्नगतस्यसकारकाख्योभवति नतस्यलग्न
गतइति अतउक्तं लग्नगतस्यसकलौवरांबुगइति ॥ २ ॥

अथपुनरपि अन्यत्कारकलक्षणमनुष्टुभाह स्वत्रिकोणोच्चगइति स्वत्रिकोणोच्चगोग्रहः कारकत्वेहेतुःकारणं नकेंद्रस्थः यतोऽन्यस्य

ग्रहस्यलग्नकेंद्रविनाप्यवस्थितस्ययदिकश्चिद्ग्रहः कर्मगोदशमस्थानस्थोभवति सचस्वक्षेत्रोच्चमूलत्रिकोणानामन्यतमेनभवति तस्मा
च्चदशमस्थस्ययदिसुहृन्मित्रं निर्गतोनेकेवलंयावत्तद्गुणसंपन्नस्तेनमित्रगुणेनसंयुक्तस्तात्कालिकेमित्रामित्रविधिनाधिमित्रताप्राप्तास्त
थाविधः सर्वग्रहःकारकाख्योभवति यस्यचदशमः सतस्यकारकाख्योभवति कारकसंज्ञाचयात्रायामुपयुज्यते यतस्तत्रोक्तं रिक्तोपहतद
शायांजन्मोदयनाथशत्रुपाकेच स्वदेशकारकदशासंश्रयणीयोनेन्द्रपतिरिति तथाससखिवेशिग्रहयुक्तः कारकक्षेपिचन्द्रः जयसुखधनदा

स्वत्रिकोणोच्चगोहेतुरन्योन्ययदिकर्मगः । सुहृत्तद्गुणसंपन्नःकारकश्चापिसस्मृतः । ३ ।

शुभंवर्गोत्तमेजन्मवेशिस्थानेचसद्ग्रहे । अशून्येषुचकेंद्रेषुकारकाख्यग्रहेषुच ॥ ४ ॥

तातत्प्रहर्तान्येति ॥ ३ ॥ अथकारकसंज्ञाप्रयोजनमनुष्टुभाह शुभमिति यस्यलग्नवांशोवर्गोत्तमाख्येजन्मभवति चन्द्रेपिवावर्गोत्त
मांशगतोभवति तस्यशुभंजन्मयस्मिन्राशौपुरुषस्यजन्मसमयेर्कः स्थितस्तस्माद्राशोःयोद्वितीयोराशिः सवेशिसंज्ञः यस्यचप्रःगुक्तेवेशि
स्थानेसद्ग्रहः सौम्यग्रहोऽगुरुसितानामन्यतमोभवति तस्यापिशुभंजन्म यस्यजन्मलग्नकेंद्रचतुष्टयादेकमप्यशून्यकेंद्रमवाति तस्यापि
शुभंजन्म अत्रसौम्यग्रहाधिष्ठितकेंद्रेविशेषेणशुभंजन्मयस्मादुक्तमनेनैव एकस्मिन्नपिकेंद्रेयदिसौम्योनग्रहोस्तियात्रायां जन्मन्यथावाक
मणिनतच्छुभंप्राहुराचार्याः यस्यजन्मनिकारकाख्याःकारकसंज्ञाग्रहाभवन्ति तस्यापिशुभंजन्म अत्रयथागुणाधिक्यंतथाशुभतरमेवज

टा०

१५८

बृ.जा
१९९

न्म ॥ ४ ॥ अथ येन योगेन जातो यौवने सुखी भवति दशापतिफलपाकं वैतालीयेनाह मध्येवयस इति गुरुर्जीवः जन्मनियत्राशौचन्द्रमा-
स्थितः तदधिपतिः जन्मपः यस्मिन् लग्ने जातः तदधिपो लग्नपः एषामन्यतमो यस्य लग्नकेंद्रे भवति तस्य वयो मध्ये सुखप्रदो भवति यौवने सुखप्र-
दो भवतीत्यर्थः अत्र च यवनेश्वरः लग्नाधिपो लग्नपतिश्च ये पांचतुष्टये स्याद्बलवान् गुरुर्वाचतुर्बुहोरादिपुसंगतः स्याच्चतुर्वयः कालफलप्र-
दः स्यात् पृष्ठो मयेत्यादि दशापतिर्दशाप्रवेशकाले पृष्ठोदयराशिगोमेपवृषधन्विमकराणामन्यतमस्थितो यदा भवति तदा स्वदशातिफलप्रदो भ-

मध्येवयसः सुखप्रदाः कद्रूस्था गुरुजन्मलग्नपाः । पृष्ठोभयकोदयक्षगास्त्वं तैतः प्रथमे पुपाकदाः ॥ ५ ॥

वति अथो मयोदये मीने भवति तदा तर्दशामध्ये फलप्रदो भवति अथ कोदये शीर्षोदये मिथुनसिंहकन्यातुलावृश्चिककुमानामन्यतमे यदा भवति
तदा प्रथमदशाप्रवेशसमये फलप्रदो भवति एवं शुभस्याप्यशुभस्य वा पंक्तिर्वाच्या दशाकालं त्रिधा परिकल्प्य यस्मिन् काले तस्य फलपंक्तिर्जायते
आद्ये मध्येत्येवा तत्र चन्द्रः सत्फलबोधनानि कुरुते पापानि चातो न्यथेति एतत्त्रिधा विभक्ते दशाकाले ज्ञेयम् पूर्वोक्तं सर्वदशाफलं योज्यम् दशा-
पतिः प्रवेशकाले तिष्ठन्नेव तत्फलं ददातीत्येतत्कथं गम्यते यवनेश्वरादिभिः सामान्येन चोक्तं उच्यते भगवतो गर्गवचनात् तथाच भगवा-
न्गार्गः आद्यन्तमध्यफलदः शिरःपृष्ठो मयोदये दशाप्रवेशसमये तिष्ठन्वाच्यो दशापतिरिति ॥ ५ ॥
अथाष्टकवर्गफलस्य कालं पुष्पिताग्र्याह दिनकरेति चारवशात्पंक्तिकाले यस्मिन् राशौ शुभमशुभं वाष्टकवर्गफलं दिनकरादित्यः प्रयच्छ

ति तस्मिन् राशौ प्रवेशकाले आद्ये त्रिभागे तिष्ठन्नेव फलं प्रयच्छति एवमेव रुधिरौभौमः गुरुर्जीवः भृगुः शुक्रः एतौ गुरुभृगुजौ भूतनुस्थराशौर्म-
ध्ययातौ मध्यत्रिभागगतौ फलप्रदौ भवतः रविसुतः सौरः शशीचन्द्रः एतौ रविसुतशशिनौ विनिर्गमस्थौ राश्यंतत्रिभागस्थौ फलप्रदौ भवतः श-
शितनयो बुधः सर्वकालफलदः सर्वभागस्थो फलप्रदो भवति सर्वस्मिन्नेव राशौ यावत्तिष्ठति तावत्फलं शुभमशुभं वा यथा प्राप्तं ददातीति । ६ ।
इति श्रीमद्भट्टोत्पलवि० बृ० प्रकीर्णाध्यायोद्वाविंशतिः ॥ २२ ॥ ॥ ॥ अथातो अनिष्टाध्यायो व्याख्यायते तत्रादावेव दारसुत-
हीनजन्मज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह लग्नादिति यस्य जन्मनि लग्नात् पुत्रभंपञ्चमस्थानं शुभग्रहेण स्वपतिना च प्राप्तं संयुक्तं भवत्यथ

दिनकररुधिरौ प्रवेशकाले गुरुभृगुजौ भुवनस्य मध्ययातौ । रविसुतशशिनौ विनिर्गम-
स्थौ शशितनयः फलदस्तु सर्वकालं ॥ ६ ॥ इति प्रकीर्णाध्यायः । २२ ।

वा आलोकितं दृष्टं भवति तस्यापि पुत्रसंपत् अस्तीति वक्तव्यम् चन्द्राद्वापञ्चमस्थानं यस्य शुभग्रहेण स्वपतिना वायुतदृष्टं भवति तस्या-
पि पुत्रसम्पदस्ति यस्य लग्नचन्द्रयो रुमयोरपि पंचमस्थानं शुभग्रहेण स्वपतिना वायुतदृष्टं भवति तस्य पुत्रासंभवः अपुत्रत्वं वक्तव्यम्
अत्र केचिद्द्वादशप्रकारं पुत्रं वर्णयति औरसः क्षेत्रजः दत्तः क्रीतः कृत्रिमः अधमप्रभवः गृह्णात्पन्नः अपविद्धः पौनर्मवः कानीनः सहोदः दा-
सीप्रभव इति तथाच सारावल्याम् शुभमभवनमथ शुभयुतं शुभदृष्टं वा सुतर्क्षमिहयेषां तेषां प्रभवः पुंसां भवत्यवश्यं नाविपरीतं १ एकतमे

१९९

१९९

वृ.जा.
१६०

गुरुवर्गेशुभराशौवारसोभवेत्पुत्रः लग्नाच्चन्द्रादथवावल्युक्ताद्वीक्षितोपिवासौम्यैः । २। संख्यानव िशतुल्यासौम्यांशोतावतीसदादृष्टाशुभ
दृष्टेतद्दिगुणाकिलष्टापापांशकेतथादृष्टा । ३। सौरक्षेसौरगुणोबुधदृष्टोगुरुकुजार्कदृष्टीनः क्षेत्रजपुत्रंजनयति बौधोपिगुणोरविज
दृष्टः । ४। मादंसुतक्षमिंदुनिरीक्षितेयदिशनैशरेणयुतं दत्तकपुत्रोत्पत्तिःक्रीतश्चबुधस्यचैवंस्यत् ५. सप्तमभागेकौजेसौरयुतेपंचमेसदा
भवने कृत्रिमपुत्रंविद्याच्छेषग्रहदर्शनान्मुके ६ वर्गेपंचमराशौसौरसूर्येचतत्रसंयुक्ते लोहितदृष्टेवाच्योजातश्चसुतोधमप्रभवः ७ चन्द्रेभो
मांशगतेधोस्थेमन्दावलोकितेभवति गूढोत्पत्तिर्भवेत्पुत्रःशेषग्रहदर्शनैयाते ८ तस्मिन्नेवचमौमेशानिवर्गस्थोनिरीक्षितेरविणा पुरुषस्य

अथानिष्टाध्यायः । लग्नात्पुत्रकलत्रभेशुभपतिप्राप्तेथवालोकिते चंद्राद्वायदिसम्पदस्तिहितयोर्ज्ञेयान्य
थासंभवः । पाथेनोदयगेरवौरविमुतोमीनस्थितोदारहा पुत्रस्थानगतश्चपुत्रमरणपुत्रोवनेर्यच्छाति । १।

भवतिपुत्रोऽपविद्धचरकमुनिवचनात् ९ शानिवर्गस्थेचंद्रेशनियुक्तेपंचमेसदासौरे शुक्ररविभ्यांदृष्टेपुत्रःपौनर्भवोभवति १० चूडायदार्कस
त्वात्कालादृतस्यैवपंचमेभवेन रविदृष्टेप्यथसहितेकानीनःसम्भवतिपुत्रः ११ घर्गेरविचन्द्रमसोःसुतगेहेचन्द्रसूर्यसंयुक्ते शुकेणदृष्टमा
पुत्रोत्रःकथितःसहोदश्च १२ पापैर्वालेभिर्युक्तेपापक्षेपंचमेसदाराशौजातोपुत्रःपुरुषःसौम्यग्रहदर्शनातीति १३ शुक्रनवांशेतस्मिन्शुकेणनि
रीक्षितेत्वपत्यानि दासीप्रभवानिवदेच्चन्द्रेपिकेचिदाचार्याः १४ सितशशिवर्गेधीस्थिताभ्यांदृष्टेथवापिसंयुक्ते प्रायेणदारिकास्युस्तद्राशिग

टी०

१६०

णोपिवान्यथापुत्रादिति १५ एवंलग्नाच्चन्द्राद्वाकलत्रभंसप्तमस्थानंयस्यगुभेनस्वपतिनावायुतदृष्टंभवति तस्यकलत्रसम्पदस्तीतिवक्त
व्यम् एवंलग्नाच्चन्द्राद्वाकलत्रभंसप्तमस्थानंशुभग्रहेणस्वपतिनावायुतदृष्टंभवति तस्यकलत्रसंपन्नभवतीतिवक्तव्यं भार्यातस्यनभ
वतीत्यर्थः यतउक्तं ज्ञेयोन्यथासंभवःअन्यथातयोःपुंलत्रयोरसंभवः अभावोज्ञेयोज्ञातव्यःअत्रपुत्रकलत्रग्रहणमुपलक्षणार्थिसर्वेषामपि
तन्वादीनांभावानांलग्नाच्चन्द्राद्वास्थितिरन्वेष्ट्या यतोद्वावेतौमूर्तिसंज्ञौ तथाचयवनेश्वरः मूर्तिचहोरांशशिभंचविद्यादिति अत्रकलत्र
स्थानेपिकेचिद्विशेषवर्णयन्ति शुकेन्दुजीवशशिजैःसकलैस्त्रिभिश्चद्वाभ्यांकलत्रभवनेचतथैककेन एषांगृहेपिचगणेथविलोकितेवासंतिस्त्रि

उग्रगृहैःसितचतुरस्रसंस्थितैर्भृगुतनयेथोग्रयोः ॥

योभवनवर्गस्वगस्वभावाः १ एवंक्रूरैर्नाशोलग्नच्चन्द्राद्वदेच्चबलयोगात् शशिरविजयोःकलत्रेभार्यापुसांपूनर्भूःस्यात् २ भवनाधिपांश
तुल्याभवन्तिनार्योनिरीक्षणाद्वापि एकैवरविकुजंशिशुबुधयोश्चापियामित्रे ३ प्रायेणचन्द्रसितयोर्विलसंयुक्तेथवापियामित्रे दृष्टेवाव
हपत्न्योभवन्तिशुकेविशेषेण ४ गुरुशुक्रयोःस्ववर्णारविकुजशशिमानुजैर्भवन्त्युनाः शुकेवेश्याप्रायाश्चंद्रेपिवदंतिकेतुमालाख्याः ५ पा
थेनेत्यादि पाथोनःकन्यातस्मिन्नुदयगतेलग्नस्थेतत्रचरवावर्कस्थितेरविसुतःसौरःमीनस्थोयदिभवति तदादारहामवतिदारान्कलत्राणि
हन्ति घातयति तस्यपुरुषस्यजीवतएवभार्यामरणंवक्तव्यम् अस्मिन्नेवयोगेपाथोनोदयगेरवौ अवनेःभूमेःपुत्रोभौमःपुत्रस्थानगतः पंच

मेस्थानेगतोमकरेस्थितोभवति तदापुत्रमरणं सुताविपत्तिं यच्छति ददाति तस्य जीवत एव पुत्रमरणं वक्तव्यम् ॥ १ ॥ अथ जीवत एव भार्या
मरणयोगत्रयं प्रहर्षिण्याह उग्रग्रहैरिति उग्रग्रहाः आदित्यभौमसौराः तैः सिताच्छुक्राद्यथासम्भवं चतुरस्रसंस्थितैः चतुर्थाष्टमगतैः यस्य जन्म
भवति तस्य जायावधो भार्या विपत्तिः दहनेनाग्निना भवति तस्य जीवत एव भार्याग्निनात्मानं व्यापादयति अथ वोग्रयोः पापयोः द्वयोर्मध्ये शु
क्रादेकोद्वादशोऽन्यो द्वितीये भृगुतनये शुक्रे स्थिते जातस्य निपाते नोच्छ्रितपतनाज्जायावधो भवति तस्य जातस्य जीवत एव पतनान्निपातिता भा
र्या म्रियत इति अथ वैकस्मिन् राशावेकेन भुक्तं स्थानमतिक्रम्या न्येन भुज्यमानमप्राप्य यदि शुक्रस्यावस्थानं तदापि पापद्वयमध्यस्थो भवति अथ

सौम्यग्रहैरसहितसन्निरीक्षिते जायावधो दहननिपातपाशजः । २ ।

लग्नाद्व्ययारिगतयोः शशितिग्मरश्म्योः पत्न्यासहैकनयनस्य वदंति जन्म ।

यस्य जन्मनि सौम्यग्रहयोरन्यतमेन सहितः संयुक्तः शुक्रो न भवति न चापि तन्निरीक्षितो दृष्टस्तस्य पाशजो जायावधो भवति जीवत एव भा
र्योऽवधनेनात्मानं व्यापादयति कैश्चिद्योगद्वये मतद्व्याख्यातं उग्रग्रहैः सितचतुरस्रसंस्थितैरेकः मध्यस्थिते भृगुतनयेथ वोग्रयोः द्वितीयः
सौम्यग्रहैरसहितः सन्निरीक्षित इति योगद्वयविशेषभूत जायावधो दहननिपातपाशजः इति योगद्वयेपि विकल्पः तच्चायुक्तं यस्माद्भगवा
न्गार्गः चतुर्थाष्टमगैः शुक्रात्सौराः कर्कटशनात् तेषां द्वयोस्तु मध्यस्थे तथा शुक्रे निपातजः शुक्रे सद्योगद्वयेनेपाशाद् भार्यावधो भवेत् । २ । अ

धुनाविकलनयनदारजन्मयोगज्ञानं वसन्ततिलकेनाह लग्नादिति शशीचंद्रः तिग्मरश्मिः सूर्यः एतयोः लग्नाद्व्ययारिगतयोः एको व्ययेद्वादश
स्थाने द्वितीयोरिस्थाने पष्ठे पत्न्यासहैकनयनस्य एकाक्षस्य जन्मवदन्ति कथयन्ति जातः काणो भवति न केवलं यावत् तद्भार्याकाणी भवती
त्यर्थः द्यूनस्थयोरिति शुक्रसूर्ययोर्द्यूनस्थयोः लग्नाद्व्ययोरपि सप्तमस्थयोः नवमयोः पञ्चमयोर्वा जातं विकलदारमुशान्तिकथयन्ति भार्या
हीनां गामवतीत्यर्थः अत्र द्यूनस्थयोः नवमपंचमसंस्थयोर्वा शुक्रार्कयोः कैश्चिद्यथासम्भवमेव योगो व्याख्यातः तच्चायुक्तं यस्माद्भगवान्गार्
गिः पंचमेनवमे द्यूने स मेतौ सितभास्करो यस्य स्यातां भवेद्भार्या तस्यैकांगविवर्जिता ॥ ३ ॥ अथासुतकलत्रबन्ध्यापतिजन्मज्ञानं मालि

द्यूनस्थयोर्नवमपंचमसंस्थयोर्वा शुक्रार्कयोर्विकलदारमुशान्तिजातम् । ३ । कोणोदये भृगुतनयेस्तचक्रसंधौ बन्ध्याप

तिर्यदिनसुतर्क्षमिष्टयुक्तं । पापग्रहैर्व्ययमदलग्नराशिसंस्थैः क्षीणेशशिन्यसतकलत्रजन्मधीस्थे । ४ ।

न्याह कोणोदय इति कोणोशनैश्चरस्तस्मिन्नुदये लग्नगते भृगुतनये शुक्रे अस्तचक्रसन्धौ वृश्चिककर्कटमीनानामन्यतमां त्यनवांशकस्थे
न केवलं यावदस्ते लग्नात्सप्तमस्थानस्थे एव मस्तस्थश्चक्रसन्धौ यदि भवति तदा जातो बन्ध्यापतिर्भवति बन्ध्यानिष्फलार्तवा एतन्मकर
वृषकन्यालग्ने प्रसम्भवाति अपुत्र इति वक्तव्ये बन्ध्यापतिग्रहणेनैतदज्ञापयति यथा कौमारभ्योदारभ्यः पुत्रोत्पत्तिर्भवत्यविरुद्धकामेभ्यो भव
ति पापग्रहैरिति पापग्रहैः व्ययस्थानं द्वादशमदस्थानं सप्तमं लग्नराशिरुदयः एतेषु द्वयोरेकस्मिन्वा पापग्रहैः यथा संभवस्थितैः शशिनिचन्द्रे

बृ.जा.
१९६२

क्षीणेधीस्थेलग्नपञ्चमगे असुतस्यापुत्रस्याकलत्रस्य च स्त्रीवर्जितस्य पुत्रमार्यावर्जितस्य जन्म भवति जातस्य नभार्या न पुत्रो भवतीत्यर्थः ॥ १४ ॥
अथ परयुवति गजन्मज्ञानं हरिण्याह असितेति असितकुजयोः सौरभौमयोः अन्यतमस्य वर्गसिते गुके स्थिते तस्मिन् श्वास्तस्थेलग्नानात् सप्तम
गेतदवेक्षिते तयोरेव सौरारयोरन्यतमेनावेक्षिते दृष्टे जातः परयुवतिगः परदारगामी भवति तौ चेदित्यादि तौ सौरारावस्ते सप्तमे स्थाने एक
राशिस्थितौ सेंदू चन्द्रसहितौ भवतः सितकुजयोः वर्गः तत्स्थः सितः तदवेक्षितः तदा जातः स्त्रिया सह पुंश्चलौ भवति सपुरुषः परदारे पुगच्छति

असितकुजयोर्वर्गस्तस्थे सिते तदवेक्षिते परयुवतिगस्तौ चेत्सेन्दुस्त्रिया सह पुंश्चलः ॥

भृगुजशशिनोरस्तेभार्योनरो विमुतोपि वा परिणततनू नृस्योर्दृष्टौ शुभैः प्रमदापती ॥ ५ ॥

वंशच्छेता खमदसुखगैश्चन्द्रदैत्येज्यपापैः शिल्पी त्र्यंशशिशुसुतयुते केंद्रसंस्था किं दृष्टे ॥

तद्भार्या परपुरुषे पुगच्छति भृगुजशशिनोरित्यादि भृगुजः शुक्रः शशी चन्द्रः तयोर्भृगुजशशिनोः एकराशिगतयोः यत्र तत्रावस्थितयोः तावेव
सितकुजावस्ते सप्तमस्थाने भवतः तदा जातो नरः अमार्यो भवति विमुतो वा वाशब्दोऽत्र चार्थेन विकल्पने अमार्यो भवत्यपुत्रश्च परिणतत
नू इति नाच स्त्री च नृस्त्रियौ नरस्त्री गृहयोरेकराशिगयोरस्ते सप्तमे तावेवा सितकुजौ भवतः तौ च नो शुभदृष्टौ सौम्यग्रहणकेन चिन्नो दृश्येते
तदा परिणततनू प्रमदापती भवतः परिणते तनू ययोः एतदुक्तं भवति तस्य वृद्धत्वे वृद्धा भार्या पतिष्ठति इति ॥ ५ ॥

अथान्या

टी०

१६२

नप्यनिष्टयोगान्मन्दाकान्तयाह वंशच्छेतेति चन्द्रः शशीदैत्येज्यः शुक्रः पापाः क्रूरग्रहाः आदित्यभौमसौराः एतैः खमदसुखगैः खसंज्ञं दशमं म
दस्थानं सप्तमं सुखसंज्ञं चतुर्थं एतेषु स्थानेषु चन्द्रदैत्येज्यपापैः गतैः समवास्थितैः जातो वंशच्छेता भवति एतदुक्तं भवति यस्य जन्मनि चन्द्रमा
दशमः शुक्रः सप्तमः पापाश्चतुर्थस्थाः सर्वं शच्छेता तत्कृतो वंश उच्छिद्यते कुलविच्छिन्तिर्भवति दुर्योधनप्रायः शिल्पी त्र्यंश इति शशिसुतेन
बुधेन युक्तो यः त्र्यंशो द्रेष्काणः स यस्य राशेः सम्बन्धी तस्मिन् सराशिः लग्नकेंद्रस्थेनार्किणा सौरेण दृष्टे जातः शिल्पी भवति चित्रकर्मादिकर्मणा
जीवतीत्यर्थः अत्र केचिद्बुधयुक्तराशेः शनैश्चरदृष्टिर्वर्णयन्ति यथाराशौ दृष्टे द्रेष्काणोऽपि दृष्टः स्यात् यद्येषः पक्षः आचार्याभिप्रेतः स्यात् तदा

दास्यां जातो दिति सुतगुरौ रिः फगे सौरभागे नीचे केंद्रोर्मदनगतयोर्दृष्टयोः सूर्यजेन ॥ ६ ॥

बुधे केंद्रस्थेन सौरेण दृष्टे शिल्पी भवत्येतदेवाचार्यो वक्ष्यत् त्र्यंशग्रहणं नाकरिष्यत् कृतवांश्चातो वसीयते नैतदाचार्यस्याभिप्रेतमिति तेन
त्र्यंशग्रहणं कृतम् तस्माद् द्रेष्काणराशेर्दृष्टिविचारः न केवलं यावद्विलग्नांशः स्वनाथेन त्यत्रैवोदाहार्यं दास्यां जात इत्यादि दिति सुतगुरौ शुक्रे
रिः फगे लग्नाद् द्वादशस्थेन केवलं यावत् सौरभागे शनैश्चरनवांशकव्यवास्थिते दास्यां जातः दासीपुत्रो जात इति वक्तव्यम् नीचे केंद्रोरिति अकेंद्रोः
रविशशिनोः द्वयोरपि लग्नान्मदनगतयोः सप्तमस्थानस्थयोः सूर्यजेन सौरेण दृष्टयोरवलोकितयोः जातो नीचो भवति स्वकुलानुचिता धर्म
कर्मरुदित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह पापालोकितयोरिति सितःशुक्रःअवनिजोङ्गारकः एतयोरस्तयोःलग्नात्सप्तमगतयोर
पिपापालोकितयोः पापग्रहदृष्टयोजातस्यबाध्यरूक्भवति सचप्रसिद्धः यत्रतत्रराशौचन्द्रेशशिनिकर्कटवृश्चिकांशयोरन्यतमस्थेतत्रचा
न्येनपापेनयुतोजातोगुह्यरूग्भवति गुह्यरूक्पुरीषव्याधिः शिवत्रीत्यादि अशुभयोःसौरारयोःरिःफधनस्थयोःद्वादशाद्वितीयगतयोःचन्द्रेल
ग्नेउदयस्थेरवावादित्येस्तेसप्तमस्थेजातः शिवत्रीश्वेतकुष्ठयुक्तोभवति चन्द्रेखेदशमस्थेऽवनिजेभौमेऽस्तमेसप्तमस्थे अस्मिन्योगेयद्यर्क

पापालोकितयोःसितावनिजयोरस्तस्थयोर्बाध्यरूक् कट्टेकर्कटवृश्चिकांशकगतेपौपैर्युतेगुह्यरूक् । शिवत्रीरिःफध
नस्थयोरशुभयोश्चन्द्रोदयेस्तेरवौ चन्द्रेखेवानिजेस्तमेचविकलोयद्यर्कजोवेशिगः । ७ । अतःशशिन्यशुभयोर्मृग
गेपतंगेश्वासक्षयप्लीहकविद्रधिगुल्मभाजः । शोषीपरस्परगृहांशगयोरर्वाद्दोःक्षेत्रेथवायुगपेदकगयोःकृशोवा॥८॥

जःसौरोवेशिस्थानस्थोभवति तदाजातोविकलोग्हीनोभवति ॥ ७ ॥ अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसन्ततिलकेनाह अन्तरिति यत्रतत्र
स्थेशशनिचन्द्रेअशुभयोःसौरभौमयोरन्तर्मध्येस्थितेपतंगेसूर्येचमृगगतेमकरस्थेजाताः श्वासक्षयप्लीहकविद्रधिगुल्मभाजोभवन्ति श्वा
सःप्रसिद्धःक्षयःशरीरक्षयः प्लीहःप्रसिद्धः वामकुक्षिसंस्थोमांसखण्डःकविद्रधिगुल्ममौरोगौप्रसिद्धौएषामन्यतमेनरोगेणादिताभवंतीत्यर्थः
केचिदत्रैकवचनं पठन्ति श्वासक्षयप्लीहकविद्रधिगुल्मभावःस्यादिति शोषीति रर्वाद्दोश्चन्द्रार्कयोःपरस्परमन्योन्यग्रहांशगयोःआदित्यः

कर्कटेसिंहेचन्द्रोथवायत्रतत्रराशौसिंहांशकेचन्द्रः कर्कटांशेसूर्यःतदाजातःशोषीभवति अत्रकेचित्परस्परग्रहांशगयोरर्वाद्दोरिति सिंहेसिंहां
शकेस्थितेचन्द्रेकर्कटेकर्कटांशस्थेसूर्येचजातः शोषीक्षयीभवतीतिवर्णयन्ति तच्चायुक्तं यस्मात्भगवान्गार्गिः परस्परगृहेयातौयदिवापित
दंशगौ भवेतामर्कशीतांशूतदाशोषीप्रजायते । क्षेत्रेथवेति युगपत्तुल्यकालंतयोरेवपरस्परक्षेत्रेयदाद्वावापिभवतः सिंहेयदोभावपिअर्कचन्द्रौ
स्थितौकर्कटेवाभवतः तदाजातःशोषीभवति कृशोवाकृशोर्दुर्बलः ॥८॥ अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसन्ततिलकेनाह चन्द्रइति अशिव
मध्येथान्विपंचमनवांशकेचन्द्रेस्थितेतत्रचसमंदरुधिरंमंदेनसौरेणरुधिरांशारकेणयुक्ते यथासम्भवमन्यतमेनतदवेक्षितेवाताभ्यामन्यतमे

चन्द्रेशिवमध्यझपकर्किमृगाजभागेकुण्ठीसमन्दरुधिरेतदवेक्षितेवा ।

यातैस्त्रिकोणमलिकर्किवृषैर्मृगेचकुण्ठीचपापसहितैरवलोकितैर्वा । ९ ।

नदृग्जातःकुण्ठीभवति अथवायत्रतत्रराशौझपकर्किमृगाजभागेझपोमीनःकर्कीकुलीरः मृगोमकरःअजोमेषः एषामन्यतमेनवांशकस्थेचन्द्रे
तत्रमन्दरुधिरयोरन्यतमेनयुतेदृष्टेवाजातः कुण्ठीभवति अत्रचन्द्रोयदाशुभग्रहदृष्टोभवति तदाकंडूविकारोभवति नकुण्ठी यस्माद्यव
नेश्वरः मीनांशकेमेषमृगांशकेवाचन्द्रस्थितोत्रैवहिपापदृष्टः किलांशकुण्ठादिविनष्टदेहामिष्टोक्षितःकंडूविकारिणंच यातैस्त्रिकोण
मिति अलिकर्किवृषैः वृश्चिककुलीरवृषभैः मृगेचमकरएतैश्चत्रिकोणयातैः प्राप्तैः तथा विधोलग्नोभवति यस्येषामन्यतमेनवमे

पंचमेवास्थानेभवति सचपापानामन्यतमेनयुक्तोदृष्टोवाभवति तदाजातः कुण्ठीभवति ॥ ९ ॥ अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसंततिल
केनाह निधनेति रविरादित्यः चंद्रः शशी आरः अंगारकः यमः सौरः एतेरविचंद्रारयमाः यथातथायेनकेनप्रकारेणनिधनारिधनव्यय
स्थिताः अष्टमपण्ठाद्वितीयद्वादशगास्तदाजातानामनुजानामनुष्याणामनेत्रतामांध्यजनयंत्युत्पादयंति यथातथेतिक्रमनिवारणार्थः तां
चानेत्रतांवलवद्ग्रहदोषकारणैः तेषांचतुर्णांगूहाणामध्याद्योवलवांस्तस्ययोवातपित्तश्लेष्मणामध्याद्योपउक्तः तेनदोषकारणेनतत्प्रको

निधनारिधनव्ययस्थितारविचंद्रारयमायथातथा ॥ बलवद्ग्रहदोषकारणैर्मनुजानांजनयंत्यनेत्रताम् ॥ १० ॥
नवमायतृतीयधीयुतानचसौम्यैरशुभानिरीक्षिताः ॥ नियमाच्छ्रवणोपधातदारदवैकृत्यकराश्चसप्तमे ॥ ११ ॥
उदयत्युदुपेसुरास्यगेसपिशाचोऽशुभयोस्त्रिकोणयोः ॥ सोपप्लवमंडलेरवाबुदयस्थेनयनापवर्जितः ॥ १२ ॥

पेनतस्याक्षिविनाशोभवति ॥ १० ॥ अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वेतालीयेनाह नवेति अशुभाः पापाः नवमायतृतीयधीयुताः नवमेएका
दशतृतीयेधीस्थानेपंचमेएतेषुयथासंभवायुताः समवास्थिताः तेचसौम्यैः शुभग्रहैरनिरीक्षितानदृष्टः तदाबलवद्ग्रहदोषकारणेनैवपुरु
षस्यनियमान्निश्चयाच्छ्रवणोपधातदाश्रोत्रयोः कर्णयोः उपधातदावाधिर्यकराः अत्राशुभग्रहणेनार्कचंद्रारसौराः प्रागुक्ताएवज्ञेयाः रद
वैकृत्यकराश्चसप्तमेइति तएवार्कचंद्रारसौराः लग्नात्सप्तमेस्थानेस्थिताः सौम्यैरदृष्टारदानांदंतानांवैकृत्यकराः स्युः ॥ ११ ॥ अथान्या

नप्यनिष्टयोगान्वेतालीयेनाह उदयतीति उदुपेचंदे उदयतिलग्रगते तस्मिंश्चासुरास्यगेराहुग्रस्तैतस्माच्चलग्नादशुभयोः सौरभौमयोः
त्रिकोणयोः नवमपंचमस्थयोः जातः सपिशाचोभवति पिशाचाधिष्ठितोभवतीत्यर्थः एवंप्रवावादित्येमंडलेसोपप्लवे असुरास्यगे अर्केरा
हुग्रस्तैतस्मिंश्चोदयस्थे लग्नगेलग्नदशुभयोः सौरभौमयोः त्रिकोणगतयोः जातो नयनापवर्जितांभवति अंधइत्यर्थः ॥ १२ ॥ अथान्या
नप्यनिष्टयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह संस्पृष्टइति यस्यजन्मनिमंदगः सौरौद्यूनेसप्तमेयुतः स्थितोभवति विलग्नेचगुरुः बृहस्पतिः सप
वनेनवायुनासंस्पृष्टोभवति वातरोगीभवतीत्यर्थः अवनिःभूः तस्याः जातावनिजः तस्मिन्नस्तभवनेसप्तमेस्थानेस्थिते विलग्नाश्रिते

संस्पृष्टः पवनेनमंदगयुतेद्यूनेविलग्नेगुरौसोन्मादोवनिजेस्थितेऽस्तभवनेजीवेविलग्नाश्रिते ॥
तद्वत्सूर्यसुतोदयेऽवनिमुतेधर्मात्मजद्यूनगेजातेवाससहसूराश्मितनयेक्षीणेव्ययेशीतगौ ॥ १३ ॥

प्राग्लग्नगेचजीवेगुरौजातः सोन्मादोभवति विचित्तइति तद्वदिति सूर्यसुतः सौरः तस्मिन्नुदयेलग्नेस्थिते अवनिमुतेभौमेधर्मात्मजद्यूनगे
नवमपंचमसप्तमस्थानानामन्यतमस्थानस्थेजातस्तद्वत्सोन्मादएवभवति केचित्तद्वच्चाहः यमोदयइतिपठंति अथवाक्षीणेशीतगौचंद्रेस
हस्तरश्मितनयेनशनेश्चरेणसंयुक्ते व्ययंद्वादशस्थानंयातेप्राप्तवाग्रहणात्सोन्मादएवभवति ॥ १३ ॥ अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसंततिलके
नाह राश्यंशोपेति यस्मिन्नवांशकेचंद्रावर्ततेसराश्यंशकः तस्यपः पतिः राश्यंशपः उष्णकरः सूर्यः शीतकरश्चंद्रः अमरेज्योजीवः

बृ.जा.
१६५

एतेः राश्यंशपोष्णकरशीतकरामरेज्यैः आत्मीयादुच्चात्सप्तमराश्यधिपोनीचाधिपस्तदीयेनीचाधिपतिनवांशकेव्यवस्थितैः अरिभाग
गैः शत्रुनवांशगतैर्वाजातादासामवन्ति एभ्योल्पमध्यबहुभिरिति एभ्योग्रहेभ्यः एकोल्पः द्वौमध्यमौ यत्रश्चत्वारोवाबहवः एभ्यः प्र
सूताःक्रमशोदासामवन्ति यस्यैकोनीचाधिपांशकेशत्रुनवांशकेवागतोभवति सोभ्युपगमेनात्मनाजीवितार्थीदासत्वमुपपद्यते यस्यद्वौसो
न्येनक्रीतोविक्रीतः येनक्रीतस्तस्यदासोभवति यस्यत्रयश्चत्वारोवासगर्भदासोदासस्यपुत्रोदास्यांवापुत्रोलोकेग्रहदासइतिप्रसिद्धः ॥१४॥

राश्यंशपोष्णकरशीतकरामरेज्यैर्नीचाधिपांशकगतैररिभागगैर्वा ॥

एभ्याल्पमध्यबहुभिःक्रमशःप्रसूताज्ञेयाःस्युरभ्युपगमक्रयगर्भदासाः॥१४॥

विकृतदशनःपापैर्दृष्टेवृषाजहयादयेखलतिरशुभक्षेत्रेलग्नेहयेवृषभेपिवा ॥

आथान्येषामनिष्टयोगानांज्ञानार्थहरिण्याह विकृतेति वृषःप्रसिद्धः अजोमेषः हयोधन्वीएषामुदयेऽन्यतमेलग्नेपापैर्दृष्टेऽवलोकितेविकृत
दशनोविरूपदंतोभवति अशुभक्षेत्राणिपापग्रहराशयःमेषसिंहवृश्चिकमकरकुंभाः एषामन्यतमेलग्नेहयेधन्विनिवावृषभेपिवालग्नेपापदृ
ष्टेजातःखलतिःखलवाटोभवति रवावादित्येनवमसुतगेलग्नान्नवमपंचमयोरन्यतमस्थानस्थेपापगृहदृष्टेजातः अदृढेक्षणोभवत्यसारन
यनःएवंदिनकरसुतेसौरेलग्नान्नवमपंचमस्थेपापैःदृष्टेनेकव्याधिःबहुरोगोभवति एवमेवकुजेभौमेलग्नान्नवमपंचमस्थेपापदृष्टेपुमान्

पुरुषोजातोविकलौगहीनोभवति ॥१५॥अथान्यानप्यनिष्टयोगान्पुष्पिताग्रयाह व्ययसुतेति असौम्यैःपापैःव्ययसुतधनधर्मगैःद्वादशपंच
मद्वितीयनवमस्थानानांयथासंभवात्मन्यतमस्थानस्थैः जातस्यनिबंधनंभवति सवध्यतइत्यर्थः तच्चानिबंधनंभवनसमानंराशिसदृशंसप्रा
णियेनप्रकारेणसराशिःबध्यतेतेनप्रकारेणेत्यर्थः तद्यथामेषवृषधनुर्धराणामन्यतमेलग्नेतस्यरज्ज्वादिनाबंधनंभवति मिथुनकन्यातुलाकुं
भानामन्यतमेलग्नेनिगडैःबध्यते कर्कटमकरमीनानामन्यतमेलग्नेबंधनंविनादुर्गोस्थितोरक्ष्यते वृश्चिकलग्नेभूगृहेबध्यतेभुजगनिगडपाश

नवमसुतगेषापैर्दृष्टेरवावदृढेक्षणोदिनकरसुतेऽनेकव्याधिःकुजेविकलःपुमान् ॥ १५ ॥

व्ययसुतधर्मगैरसौम्यैर्भवनसमाननिबंधनंविकल्प्यम् ॥

भुजगनिगडपाशभृद्दृकाणैर्बलवदसौम्यनिरीक्षितैश्चतद्वत् ॥१६॥

भृदितियस्मिन्द्रेष्काणेपुरुषोजातः सचेद्भुजगपाशभृद्भवति सर्पद्रेष्काणोनिगडपाशभृद्वाद्रेष्काणः सचप्रथमपंचमनवमानामित्यन
यागणनयायस्यराशेः संबंधीभवति सचेद्वाशिः बलवताव्यवस्थितः असौम्येनपापग्रहेणान्यतमेनदृश्यते तथाजातस्यतद्भवनसमानंनि
बंधनंतद्वत्तेनैवप्रकारेणविकल्प्यं नभुजगद्रेष्काणः कर्कटाद्यः वृश्चिकाद्यः वृश्चिकद्वितीयःमीनांत्यश्चनिगडस्यद्रेष्काणेमकराद्यः भुजग
निगडपाशभृदितिकौश्चिद्व्याख्यातंतत्रपाशभृदनेनद्रेष्काणो नपठितः तस्माद्भुजगनिगडपाशभृदिति व्याख्येयंभुजगपाश

धृ. जा.
१९६६

भृत्निगडपाशभृद्गङ्गादिभागैर्धलवदसौम्यानिरीक्षितैश्चतद्वत् इति स्पष्टो भवेदित्यर्थः अस्मिन् श्लोके पठित इति ॥ १६ ॥ अथान्यानप्यनि
ष्टयागान्हरिण्याह परुषवचन इति निशापतौ चंद्रे सरवितनये सौरसहिते वक्रालोकगते भौमेन दृष्टे परिवेषगतत्कालं परिवेषयुक्तजातः पु
रुषः परुषवचनः सदा प्रियाभिधायी अपस्मारार्तः क्षयी च भवति अत्र चंद्रमसस्त्रयः प्रकारा व्याख्याताः त्रयश्च दोषाः यस्यैक प्रकारश्चंद्रमा भ
वति तस्यैको दोषो भवति यस्य प्रकारद्वयं तेन चंद्रे सौरेण युक्ते परुषवचनः सदैवाभिप्रियाभिधायी भवति सरवितनये भौमदृष्टे अपस्मारार्त
पस्मारः मृत्युः सरवितनये भौमदृष्टे तत्कालं परिवेषगे क्षयी भवति रवियमकुजैरिति रविरादित्यः यमः सौरः कुजो गारकः एतैः न भस्थलमाश्रि
परुषवचनोपस्मारार्तः क्षयी च निशापतौ सरवितनये वक्रालोकगते परिवेषगे ॥ रवियमकुजैः सौम्यादृष्टैर्न
भस्थलमाश्रितैर्भूतकमनुजः पूर्वोद्दिष्टैर्वराधममध्यमाः ॥ १७ ॥ इति बृहज्जातके अनिष्टाऽध्यायः समाप्तः ॥ २३ ॥
तैः दशमस्थानस्थैः सौम्यादृष्टैः शुभग्रहाणां मध्यान्नकेन चिद्दृष्टैरेव लोकि तैः जातो मनुजो मनुष्यो भूतको भवति तैः पूर्वोद्दिष्टैर्ग्रहैः रवियमकुजैः
वराधममध्यमो भूतको भवति तेषां ग्रहाणां मेवं विधेनैकेन भूतकोपिवरः श्रेष्ठो भवति अजुगुप्सितां भूतिकरोति द्वाभ्यां मध्यमो भवति मध्य
मां भूतिकरोति त्रिभिर्धमो जुगुप्सितां भूतिकरोति ॥ १७ ॥ इति श्रीमद्वेत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृतौ अनिष्टाऽध्यायस्त्रयो
विंशतिः ॥ २३ ॥

ठा०

१६६

अथातस्त्रीजातकाध्यायो व्याख्यायते तत्रादावेव पुरुषजन्मोक्तफलातिदेशं तदधिकं च वसंततिलकेनाह यद्यत्फलमिति नरभवे पुंजन्म
नियद्यत्फलमंगनानां स्त्रीणामक्षममसंभाव्यं तत्पतिपुत्रद्वमर्तृपुत्रदेद्ब्रूयात् पुंजन्मोक्तफलं यद्वृत्तातामृदुगित्यादि तत्रयत्स्त्रीणां क्षमं
योग्यं तत्तासां मेव वक्तव्यम् यच्चाक्षमं न संभवति राज्यादितत्पतिपुत्रज्जातककाले दृष्ट्वा वक्तव्यम् यच्च संभवति सुनफादियोगानां फलं तद
खिलं तत्कलमुभयोरेव वक्तव्यम् तानि च त्रिविधानि फलानि कानिचित्स्त्रीणां वक्तव्यानि कानिचित्पतिषु कानिचिद्द्वयोरपि वृत्तातामृदु
गित्याकारप्रदर्शनानि स्त्रीणामेव वक्तव्यानि राजयोगादिफलानि तत्पतिषु तत्पतीनां सुनफादियोगफलानि सुखदुःखप्रदर्शकानि च

यद्यत्फलं नरभवे क्षममंगनानां तत्तद्वदेत्पतिपुत्रासकलं विधेयं । तासां तु भर्तृमरणं निधनेव पुस्तुलग्ने
दुर्गं सुभगतास्तमये पतिश्च ॥ १ ॥ युग्मे पुलग्नशशिनोः प्रकृतिस्थिता स्त्री सच्छीलभूषणयुता शुभदृष्टयोश्च ।

मयोरपि अथवासकलं समग्रं स्त्रीजातकफलं तत्पतिषु विधेयं वक्तव्यम् तासामित्यादि तासां स्त्रीणां निधनेष्टमे स्थाने भर्तृमरणं यथा वक्तव्यं
तयोपरि दृष्टव्यं वपुस्तुशरीरं लग्ने दुर्गं लग्नचंद्रयोर्गतम् तच्चापितासां यथा वक्तव्यम् तथा वक्ष्याति तासां सुभगतासौ भाग्यं यादृग्भा
विपतिर्वा तादृगस्तमये सप्तमस्थानाद्वक्तव्यम् तदपि वक्ष्याति यदुक्तं वपुस्तुलग्ने दुर्गं तत् ॥ १ ॥ पतिदर्शनं वसंततिलकेनाह युग्मेत्यादि
लग्नशशिनोरुदयचंद्रयोरपि समराशिषु स्थितयोः स्त्रीयोपि प्रकृतिस्थिता स्त्रीस्वभावा भवति प्रकृतौ स्वभावेतिष्ठति तयोरेव लग्ने द्वौः

शुभदृष्टयोः सौम्यग्रहावलोकितयोः सच्छीलभूषणयुतामवति सच्छीलशोभनचारित्रं तदेव भूषणमलंकरणं तेन युता अथवा शोभनेन शीलं भूषणैश्च युता ओजस्थयोरिति तयोरेव लग्ने द्वौरोजस्थयोर्विषमराशिगतयोः मनुजाकृतिशीलयुक्ता पुरुषाकारापुरुषशीलाचमवति तयोः लग्ने द्वौः पापयुतवीक्षितयोः पापसंयुतयोः अवलोकितयोर्वा पापापापशीला गुणो नासर्वगुणरहिता चमवति अर्थादेवैकस्मिन् समराशिगे अन्यस्मिन् विषमराशिगे पुंस्त्रियोर्मध्यस्वरूपाकारा भवति एवमेकस्मिन् शुभग्रहयुते अन्यस्मिन् पापयुते सच्छीला भवति असच्छीला च मिश्रेत्यर्थः एवमेकस्मिन् शुभग्रहदृष्टे अन्यस्मिन् पापदृष्टेऽपि एवमुभयोरपि सौम्यासौम्ययुतदृष्टयोश्च अनयादिशशिपकल्पना कार्या । २ । अथ

ओजस्थयोश्च मनुजाकृतिशीलयुक्ता पापाचपापयुतवीक्षितयोर्गुणो ना । २ ।

कन्यैव दुष्टा व्रजती हृदास्यं साध्वी समायाकुचरित्रयुक्ता ॥ भूम्यात्मजक्षेत्रमशौशकेषु वक्रार्किर्जीवेन्दुजभार्गवानाम् । ३ ।

भौमक्षेत्रे चन्द्रगे चन्द्रे वा भौमादित्रिंशंशकजातायाः स्वरूपमिन्द्रवज्रयाहकन्यैवेति भूम्यात्मजक्षेत्रे भौमक्षेत्रे भौमवृद्धिचक्रयोरन्यतमेलनगते चन्द्रगते वा तत्र च वक्रार्किर्जीवेन्दुजभार्गवानां कुजयमजीवज्ञसितानामशकेषु त्रिंशद्भागेषु क्रमेण फलनिर्देशो वक्तव्यः तद्यथा भौमलक्षणे भौमत्रिंशंशके लग्नगते चन्द्रगते वा जाता कन्यैव दुष्टा भवत्यनुदापि सा पुरुषसंप्रयोगे च व्रजति गच्छतीत्यर्थः सौरत्रिंशंशकजाता कन्यैव दास्यं दासमा वं व्रजति जनयति इहास्मिन् भौमक्षेत्रे जीवत्रिंशंशकसाध्वी सच्छीला भवति बुधत्रिंशंशके जाता समाया युक्ता भवति शुक्रत्रिंशंशके जाता कु

चरित्रयुक्ता भवति दुर्वृता इति एवं त्रिंशंशकफलं सर्वदा गुणनया परीक्षितव्यम् ३ अथ बुधशुक्रक्षेत्रयोरन्यतमेलनगते चन्द्रे वा भौमादित्रिंशंशकजातायाः स्वरूपमिन्द्रवज्रयाहदुष्टेति अशकेषु वक्रार्किर्जीवेन्दुजभार्गवानामिति सर्वत्रानुवर्तते असुरपूजितः शुक्रस्तस्य क्षेत्रवृषतुल्योरन्यतमेलनगते चन्द्रे वा भौमत्रिंशंशके जाता दुष्टा दुष्टशीला भवति शनित्रिंशंशके जाता पुनर्भूः पाणिग्रहणादनंतरं अन्यस्य मार्या भवति जीवत्रिंशंशके जाता सगुणा गुणवती भवति बुधत्रिंशंशके जाता कलाज्ञा भवति गीतवाद्यनृत्याचित्रादिषु कुशला शुक्रत्रिंशंशके जाता गुणैः शीलादिभिः ख्याता भवति स्यात्कापटीत्यादिबोधे मिथुनकन्ययोरन्यतमेलनगते चन्द्रे वा भौमत्रिंशंशके जाता कापटी कपटासक्ता भवति सौरत्रिंशंशके जाता

दुष्टा पुनर्भूः सगुणा कलाज्ञा ख्याता गुणैश्चासुरपूजितक्षेत्रे स्यात्कापटी क्लीवसमासती च बोधे गुणाढ्या प्रविकीर्णकामा ४

स्वच्छन्दापतिघातिनी बहुगुणा शिल्पिन्यसाध्वी दुभेत्रा चाराकुलटार्कभेनृपवधूपुंचेष्टिता गम्यगा ।

क्लीवसमानपुंसकतुल्या भवति बृहस्पतित्रिंशंशकजाता साध्वी भवति बुधत्रिंशंशकजाता गुणाढ्या गुणबहुला भवति शुक्रत्रिंशंशकजाता प्रविकीर्णकामा विक्षिप्तमन्मथा सर्वपुरुषगामिनी भवतीति ॥ ४ ॥ अथ चन्द्रार्कजीवसौरक्षेत्राणामन्यतमेलनगते चन्द्रे वा भौमत्रिंशंशकजातायाः स्वरूपं शादूलविक्रीडितेनाह स्वच्छन्देति इन्दुभेककेटेलगने तद्गते वा चन्द्रे भौमत्रिंशंशकजाता स्वच्छन्दा स्वैरिणीयथेष्टव्यवहारिणी भवति सौरत्रिंशंशके पतिघातिनी भवति जीवत्रिंशंशकजाता बहुगुणा भवति बुधत्रिंशंशकजाता शिल्पिनी शिल्पकर्मनिरता भव

ति शुक्रत्रिंशंशकजाता असाध्वीदुःशीलाभवति त्राचारेति अर्कभेसिंहलग्नेतद्गतेवा चन्द्रेभौमत्रिंशंशकेजातान्नाचारापुरुषाचारामवति
नुरिवाचारायस्याः केचिद्वाचाटाइतिपठन्ति बहुभाषिणी सौरत्रिंशंशकेजाताकुलटाअसाध्वीभवति जीवत्रिंशंशकेजातानृपवधराजमार्या
भवतिबुधत्रिंशंशकेजातापुंचेष्टितापुरुषस्वभावामवतिशुक्रत्रिंशंशकेजाताअगम्यगागम्यपुरुषगामिनीभवतिजीवक्षेत्रेधन्विमीनयोरन्य
तमेलग्नगतेतद्गतेवाचन्द्रेभौमत्रिंशंशकजातानैकगुणाबहुगुणाभवति सौरत्रिंशंशकजाताअल्परतीक्ष्णवेगामवति बृहस्पतित्रिंशंश
कजाताअतिगुणाबहुगुणवतीभवति बुधत्रिंशंशकेजाताविज्ञानयुक्ताआश्चर्ययुक्ताभवति शुक्रत्रिंशंशकेजाताअसतीअसाध्वीभवतिदा

जैवेनैकगुणालपरत्यतिगुणाविज्ञानयुक्तासती दासीनीचरतार्किभेपतिरतादुष्टाप्रजास्वांशकैः ॥ ५ ॥
शशिलग्नसमायुक्तैः फलं त्रिंशंशकैरिदम् ॥ बलावलविकल्पेनतयोरुक्तंविचिंतयेत् ॥ ६ ॥

सीति आर्किभेसौरक्षेत्रेमकरकुंभयोरन्यतमेलग्नगेचन्द्रगेवामौमत्रिंशंशकजातादासीभवति सौरत्रिंशंशकजातानीचरतानीचपुरुषस
काभवति जीवत्रिंशंशकजातापातिरतामर्तृमकाभवति बुधत्रिंशंशकजातादुष्टाभवति शुक्रत्रिंशंशकेजाताऽप्रजाभवतिबन्ध्या ॥ ५ ॥
एतदंशकैरितितदर्थमनुष्णमाह शशीतिराशिंराशिमधिकृत्ययदेतत्रिंशंशकेउक्तफलंतच्छशिलग्नसमायुक्तैश्चन्द्रलग्नयुक्तैस्त्रिंशंशकैः यस्मि
नराशौयद्ग्रहः त्रिंशंशकचंद्रमाभवतितद्वत्फलंवाच्यं योवालग्नमेवतितस्ययस्त्रिंशंशः तद्वशाद्वा कथमुच्यते बलावलविकल्पेनेत्यादिचं

द्रलग्नयोः योबलवान्सयत्रराशौयत्रत्रिंशंशकेभवतिव्यवस्थितः तस्ययदुक्तंफलंतदेवंविचिंतयेत् एतदुक्तंभवति अन्यस्मिन्राशाव
न्यस्मिन्त्रिंशंशकेचंद्रमाभवति अन्यस्मिन्राशौअन्यस्मिन्त्रिंशंशकेलग्नान्तदातयोर्योबलवान्सयस्मिन्त्रिंशंशकेभवति तस्यैवफलं
वदेत् योबलरहितस्तस्यफलंनभवतीति ॥ ६ ॥ अथयस्मिन्योगेजाताः स्त्रीभिः पुरुषाकारसंस्थाभिः सहमदनंशमयति तद्योगद्वयज्ञानं प्रहर्षि
ष्याह दृक्संस्थाविति असितः सौरः सितः शुक्रः एतावसितसितौ परस्परं शो अन्योन्यांशगतौ सौरः शुक्रांशगतः शुक्रः सौरांशगतस्तौ च परस्परं

दृक्संस्थावसितसितौ परस्परं शो क्रेवायदिघटराशिसंभवंशः ॥

स्त्रीभिः स्त्रीमदनविषानलप्रदीप्तं संशांतिं नयति नराकृतिस्थिताभिः ॥ ७ ॥

शून्येकापुरुषोबलेस्तभवनेसौम्यग्रहावीक्षिते कलीबोस्तेबुधमंदयोश्चरगृहेनित्यं प्रवासान्वितः ।

दृक्संस्थौ अन्योन्यं पश्यतः एको योगः अथवा शौक्रे राशौ वृषतुल्योरन्यतमेलग्नगतेतत्कालं यदिघटराशिसंभवंशः कुंभनवांशकोदयोभव
ति तदा द्वितीयो योगः अस्मिन्योगद्वयेजातास्त्रीअन्याभिरपराभिः स्त्रीभिः योषिद्भिः नराकृतिस्थिताभिः पुरुषसंस्थानाभिः पुरुषाकारयु
ताभिः मदनविषानलप्रदीप्तं कामविषाग्निं प्रज्वालितं शांतिं नयति शमयति एतदुक्तंभवति अन्यस्त्रीस्वजघनेनपुरुषरूपेणचर्ममयांलिंगं
बध्वापुंवत् तस्यारतिमभिजनयति यतोतिकामार्तत्वात्पुरुषयोगंगन्तुं न शक्नोति ॥ ७ ॥ अथास्तमयेपतिश्चेति यदुक्तं तद्विज्ञानं शादूल

विक्रीडितेनाह गूण्येति लग्नाच्चन्द्राद्वायः सप्तमोराशिः सयदिगून्यः सर्वग्रहवियुक्तो भवति अवलेखलहीनश्चतस्मिन्नस्तभवनेगून्ये
अवलेखलरहिते तथासौम्यैः शुभग्रहेरनिरीक्षितेन केनचिच्छुभग्रहेण दृश्यमानेन केनचित्सौम्यग्रहेण युते जातायाः भर्ताकापुरुषः कुत्सित
पुरुषो भवति अथवा लग्नाच्चन्द्राद्वायः सप्तमोराशिस्तत्र बुधमन्दयोऽज्ञसौरयोरन्यतमे स्थिते जातायाः भर्ता क्लीबः पुरुषाकारहीनो भवति
यस्याश्चरगृहं चरराशिः सप्तमे भवति तस्याः नित्यं सर्वकालं भर्ता प्रवासान्वितः प्रवासशीलो भवति अर्थादेवं स्थिरे सप्तमं नित्यं गृहे स्थितो भ
वति द्विः स्वभावे किंचित्प्रवासे किंचिद्गृहे स्थितो भवति उत्सृष्टारविणा कुजेन विधवेति तरणौ रवावस्तस्थिते सप्तमगे जाता पतिनोत्सृष्टा

उत्सृष्टारविणा कुजेन विधवा वाल्ये स्तराशिस्थिते कन्यैवाशुभवीक्षिते कर्तनयेद्युने जरांगच्छति ॥ ८ ॥

आग्नेयैर्विधवा स्तराशिसहितैर्मिश्रैः पुनर्भू भवेत् क्रूरे हीनबले स्तगे स्वपतिना सौम्येक्षिते प्रोद्भिज्ञता ॥

भर्ता त्यक्ता भवति एवं कुजे सप्तमगते तस्मिन्श्चाशुभैः पापैः वीक्षिते वाल्ये विधवारण्डा विगतमर्तृका भवति अर्कतनये सौरेद्युने सप्तमगते स्मि
श्चाशुभैः पापैर्वीक्षिते दृष्टकन्यैव जरा मुपगच्छति कुमौ र्यैव वृद्धा भवति वृद्धत्वं प्राप्नोतीति विवाहं न करोतीत्यर्थः अत्र चन्द्रलग्नयोर्वलवशा
देवैतद्वक्तव्यं ॥ ८ ॥ ननु चन्द्रात्सप्तमस्थानादप्येतत्फलं कथमवगम्यते उच्यते सप्तमे स्थाने चंद्रमसः फलदर्शनाभावात् पुनरपि जाता की
दृशी भविष्यतीति तद्विज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह आग्नेयैरिति एकैकस्मिन् पापग्रहे सप्तमे फलमुक्तं यदिवहवः आग्नेयाः क्रूराः सप्तमस्था

भवन्ति तदा प्रतिग्रहोक्तं फलं त्यक्त्वा तैराग्नेयैरस्तराशिसहितैः विधवा भवति मिश्रैः क्रूरैः सौम्यैश्च सप्तमस्थैः पुनर्भू भवेत् स्वपाणिग्राहिणं त्य
क्त्वा अन्यस्य भार्या भवतीत्यर्थः द्विसंस्कृता तथा च ग्रन्थातरे पुनर्भूलक्षणमुक्तं स्वैरिणी स्वपतिं हित्वासवर्णकामतः श्रेयत् अक्षतं च प्रजा द्वा
रं पुनर्भूसंस्कृता पुनः क्रूर इति क्रूर आदित्यांगारकशनैश्चराणामन्यतमेऽस्तगलग्नात्सप्तमस्थे तस्मिन्श्च हीनबले सर्वबलरहिते तथा भूते सौ
म्येक्षिते शुभग्रहाणां बुधगुरुसितानामन्यतमेन दृष्टे जाता स्वपतिना आत्मीयेनैव मर्त्रा प्रोद्भिज्ञता त्यक्ता भवति अन्योन्यांशगयोरिति सितः
शुकः अवनिजो गारकः एतयोः सितावनिजयोः अन्योन्यांशगयोः परस्परनवांशका स्थितयोः यत्र तत्र राशौ सितनवांशके भौमो भौमनवांशके

अन्योन्यांशगयोः सितावनिजयोरन्यप्रसक्तांगनाद्युने वा यदि शीतरश्मि सहितौ भर्तुस्तदानुज्ञया ॥ ९ ॥ सौरारक्षे
लग्नगे सेंदुशुक्रे मात्रा सार्धबन्धकी पापदृष्टे। कौजे स्तांशे सौरिणा व्याधियो निश्चारुश्रोणीवल्लभा सद्गृहांशे १९०।

शुकः तदा सांगनास्त्री अन्यप्रसक्ता परपुरुषरता भवति अथवा द्युने लग्नात्सप्तमस्थाने तावेव यद्यंगारकशुक्रौ शीतरश्मि सहितौ चन्द्रसहितौ
भवतस्तथाप्यन्यपुरुषासक्ता भवति किंतु भर्तुरनुज्ञया पत्युराज्ञयेति न तु स्वातन्त्र्येणाति ॥ ९ ॥ अथ येन योगेन जाता मात्रा सह बन्धकी भवति
येन रुग्णदितयोर्निधनचसुभगाद्योगत्रयं मालिन्याह सौरारक्षे इति सौरः शनैश्चरः तद्वृक्षे मकरकुंभौ आरोभौ मस्तद्वृक्षे मेषवृश्चिकौ एषामन्यत
मे लग्नगते तस्मिन्श्च सेंदुशुक्रेंदुना चन्द्रेण शुक्रेण च संयुक्ते तथा भूते पापदृष्टे पापग्रहावलोकिते जाता बन्धकी परपुरुषगामिनी भवति न केवलं या

वृ.जा.
१७०

वन्मात्रासाद्धैजनन्यासहबन्धकीजातातन्मातापिवन्धकीपरपुरुषगामिनीभवति अस्तांशे लग्नात् सप्तमे स्थाने यो राशिस्तत्कालं कौजो भौमन
वांशको भवति तस्मिंश्च कौजेऽस्तांशे सौरिणारविजेन दृष्टे जातव्याधियोनिः स रोगमभामवति यदुक्तं सुभगतास्तमये तदर्थमाह चारुश्रोणी विल
भासद्गृहांश इति यदा लग्नात् सप्तमे स्थाने सद्ग्रहस्य शुभग्रहस्य नवांशको दयो भवति तदा चारुश्रोणी शोभन भगावल्लभापत्युः प्रिया च भवति
१० अथ यस्याः सप्तमं स्थानं शून्यं भवति तस्याः शनैश्च रांगारकशुक्रक्षेत्रे तदंशे वा सप्तमे यादृशी भवति तद्विज्ञानं मालिन्याह वृद्ध इति यस्या
जन्मनि लग्नात् सप्तमे स्थाने सूर्यजस्य सौरस्य क्षेमकरकुंभयोरन्यतमसंबन्धीनवांशको वा सप्तमे भवति तस्याः वृद्धः सूर्यश्च भर्ता भवति यस्याः

वृद्धो सूर्यः सूर्यजक्षे शके वा स्त्री लोलः स्यात् क्रोधनश्चावनेये । शौक्रेकांतो तीव्रसौभाग्ययुक्तो
विद्वान्भर्तानैपुणज्ञश्च बौधे ॥ ११ ॥ मदनवशगतो मृदुश्च चांद्रिदशगुरौ गुणवान्जितेन्द्रियश्च ।

आवनेयस्यांगारकस्य क्षेमे पवृश्चिकयोरन्यतमस्तदंशको वा सप्तमे भवति तस्याः स्त्री लोलः स्त्रीषु स्पृहया लुः क्रोधनः क्रोधशीलश्च भर्ता भव
ति एवं शौक्रे शौवृषतुल्योरन्यतमे तदंशके वा सप्तमस्थे कांतो तीव्रदर्शनीयोऽतीव सौभाग्ययुक्तो वल्लभश्च भर्ता भवति बौधे मिथुनकन्ययो
रन्यतमे तदंशके वा सप्तमस्थे जातायाः भर्ता विद्वान्पंडितो नैपुणज्ञश्च सर्वत्र सूक्ष्मदृष्टिर्भवति ॥ ११ ॥ अथ चन्द्रराशौ सप्तमे तन्नवांशके
जीवराशौ वादित्यराशौ च तन्नवांशके वा तद्विज्ञानं पुष्पिताग्रयाह मदनेति यस्याः जातायाः सप्तमे स्थाने चन्द्रो राशिः कर्कटस्तदंशको वा

टि

१७०

भवति तस्याः भर्ता मदनवशगतः कामातुरो मृदुश्चाकठिनश्च भवति त्रिदशगुरोः जीवस्य राशौ धनिवमीनयोरन्यतमे सप्तमस्थे तदंशके वा
जातायाः भर्ता गुणवान्शौर्यादिभिर्गुणैर्युक्तो जितेन्द्रियो दांतश्च भवति सौर्ये राशौ सिंहे तदंशके वा सप्तमस्थे जातायाः भर्ता तिमृदुरतीवा कठि
नः अतिकर्मकृदतीव व्यापारकृद्भवति व्यापारकरणशीलः केचिद्रतिकर्मकृदिति कामातुरो कामासक्तो भवति एवमस्तमया स्थिते सप्तम
स्थानस्थे गृहराशांशके वा फलमभिहितं यत्रान्यसंबन्धी राशिः सप्तमे भवति अन्यसंबन्धीनवांशश्च तत्र राश्यंशपयोः यो बलवांस्तदीयं फलं वा
च्यमिति ॥ १२ ॥ अथ चन्द्रशुक्रबुधानां द्वौ त्रयोवालग्नगता यस्या भवन्ति तस्याः स्वरूपं वसन्ततिलकेनाह इष्येति यस्याः जन्मलग्ने शशि

अतिमृदुरतिकर्मकृच्च सौर्ये भवति गृहे स्तमयस्थिते शके वा । १२ । ईर्ष्यान्विता सुखपरा शशिशुकूलग्ने ज्ञंदोः
कलासुनिपुणा सुखिता गुणाढ्या । शुक्रज्ञयोस्तुरुचिरा सुभगा कलाज्ञा त्रिष्वप्यनेकवसुसौख्यगुणाशुभेषु । १३ ।

शुक्रौ चन्द्रसितौ समेतौ भवतः सा ईर्ष्यान्विता मात्सर्ययुक्ता सुखपरा सुखासक्ता च भवति ज्ञंदोः बुधचंद्रयोः लग्नगतयोः कलासुनिपुणा तज्ज्ञासु
खिता संजात सुखा भवति गुणाढ्या गुणबहुला च शुक्रज्ञयोः सितबुधयोर्लग्नगतयो रचिरा दर्शनीया सुकांता सुभगा भर्तृवल्लभा कलाज्ञा च भव
ति त्रिष्वपीति यस्यास्त्रयोपि चन्द्रबुधशुकूलग्नगता भवन्ति सानेकवसुसौख्यगुणा अनेकैव सुभिर्धनैः सौख्यैरनेकैव भुभिश्च गुणैर्युक्ता भवति
अपिशब्दा त्रिषु शुभेषु बुधगुरुसिते पलग्नगतेषु जाता अनेकवसुसौख्यगुणा भवति ॥ १३ ॥ अत्र पूर्वतासां भर्तृमरणमिति यदुक्तं

धृ.जा
१७१

टी०

१७१

तद्विज्ञानं वसन्ततिलकेनाह कुरेष्टमइति यस्याः कुरग्रहोष्टमे स्थाने भवति तस्या विधवता भवति कस्मिन्काल इत्याह निधनेश्वरो यस्येति
निधनेश्वरोष्टमस्थानाधिपतिर्यस्य ग्रहस्य नवांशके भवति तस्य यद्वयस्तस्मिन् वयसि विवाहात्परस्तस्याः वैधव्यं वक्तव्यं एकद्वौ न विवि
शातिरित्यादि ग्रहवयः एवं केचिद्वदन्ति वयं पुनः दशांतर्दशाकालं वयःशब्देन ब्रूमः यत्र निधनेश्वरश्चन्द्रभौमयोरन्यतमं शो भवति
तत्र चन्द्रभौमयोर्वयः प्रमाणं वर्षत्रितयं तत्र प्रायः कुमारीणां विवाहासम्भवस्तस्मादष्टमस्थानाधिपतिर्यस्यांशके व्यवस्थितस्तस्यांत
र्दशाधिपातिस्तस्य विवाहात्परं विधवता प्रदिष्टोक्ता सत्स्विति यस्या जन्मनि कुरग्रहोष्टमगो भवति सद्ग्रहः शुभग्रहः कश्चिदर्थगो द्वितीय

कुरेष्टमे विधवता निधनेश्वरोऽशेषस्य स्थितो वयसितस्य समे प्रदिष्टा ॥ सत्स्वर्थगे पुमरणं स्वयमेव तस्याः कन्यालिगो हरि
पुचालपसुतत्वमिदौ ॥ १४ ॥ सौरमध्यबले बले न रहितैः शीतां शुशुक्लैः शेषैर्वीर्यसमन्वितैः पुरुषिणी यद्योजरा इयुद्गमः ॥

स्थानगतो भवति तस्याः भर्तुः परस्तात् स्वस्यैव मरणं भवति यस्या जन्मनि कन्यायामलिनिवृश्चिके गवि वृषे हरो सिंहे वा इन्दुः स्थितो भवति त
स्या अल्पसुतत्वं स्वल्पपुत्रत्वं वक्तव्यम् कन्यालिगो हरिणामन्यतमश्चन्द्रराशिर्यस्यास्तस्याः अल्पाः पुत्रा भवन्तीति ॥ १४ ॥ अथ यस्मिन्यो
गे जाता पुरुषिणी भवति यस्मिंश्च ब्रह्मवादिनी भवति तद्योगद्वयं शार्दूलविक्रीडितेनाह सौरे इति सौरे शनैश्चरे मध्यबले नातिबलवति न
चातिबलहीने तथा शीतां शुशुक्लैः शशि सितवृधैः बलेन वीर्येण रहितैः विवर्जितैः शेषैरादित्यभौमजीवैर्वीर्यसमन्वितैः सबलैर्यत्र तत्रावस्थि

तैर्यद्योजरा शिः विषमराशि रुद्गमः उद्गमे उदये लग्ने भवति विषमराशिः लग्ने जाता भवतीत्यर्थः तदा जाता मेषमिथुनसिंहतलाधन्वि
कुम्भानामन्यतमे सा पुरुषिणी भवति बहुपुरुषेत्यर्थः जीवारास्फुजिदैर्दवेष्वाति जीवो वृहस्पतिः आरोभौमः आस्फुजिच्छुक्रः ऐन्दवो बुधः
एतेषु यत्र तत्रावस्थितेषु बलिषु वीर्यवत्सु तथा प्राग्लग्ने यदि समराशि भवति तदा जाता स्त्री भोवभूमौ विख्याता सर्वत्र प्रथिता अनेकशात्रकुश
ला अनेकेषु बहुपुशास्त्रेषु कुशाला तज्ज्ञा ब्रह्मवादिन्यपि मोक्षशास्त्रेषु कुशाला भवति ॥ १५ ॥ अथ यद्योगजाता प्रवृज्यामाश्रयति तद्विज्ञानं ग्रह

जीवारास्फुजिदैर्दवेषु बलिषु प्राग्लग्नराशौ समे विख्याता भुवि नैकशास्त्रनिपुणा स्त्री ब्रह्मवादिन्यपि ॥ १५ ॥

पापेस्तेन वमगते ग्रहस्य तुल्यां प्रवृज्यां युवातिरुपैत्य संशयेन ॥ उद्वाहे वरणविधौ प्रदानकाले चिन्ताया

मपि सकलं विधेयमेतत् ॥ १६ ॥ इति बृहज्जातके स्त्रीजातकाध्यायश्चतुर्विंशतिः ॥ २४ ॥

पिण्याह पापेति पूर्वसप्तमस्थस्य ग्रहस्य पृथक्पृथक् फलमुक्तं तत्र लग्नात्पापे कुरग्रहे स्ते सप्तमस्थे यद्यन्यः कश्चिद्ग्रहो लग्नान्न वमगतो
भवति तदा सा स्त्री प्रागुक्तं फलं न प्राप्नोति न वमगतस्य ग्रहस्य तुल्यां तत्कथितां प्रवृज्यां युवातिः स्त्री असंशयेन निःसंशयेनोपैति प्राप्नोति एवं
स्त्रीजातकं व्याख्यातं उद्वाहे इति अत्र ये योगा व्याख्यातास्ते चेदुद्वाहे विवाहकाले भवन्ति तदा योगोक्तं फलं वाच्यम् तथा तस्या वरणविधौ क
न्यामार्गणकाले प्रदानकाले कन्यादानकाले च चिन्तायां प्रश्नकालेऽप्येवं सकलं सर्वविधेयं वक्तव्यं स्त्रीजातकेषु येषु शुभाशुभयोगा उक्तास्ते तत्रा

पिशुमाशुभावक्तव्याः नसकलजातकोक्ताः तेचयथाप्रदर्शितकालेनैवज्ञेयाः येषांचवक्ष्यमाणविवाहपटलोकतयोर्गैर्वाधोभविष्यति तेत्रन
वक्तव्याः युक्तैतद्विवाहपटलमुक्तमिति १६ इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां बृहज्जातकाविवृत्तौ स्त्रीजातकाध्यायश्चतुर्विंशतिः समाप्तः ॥ २१ ॥
अथातानैर्याणिकाध्यायोव्याख्यायते तत्रादावेवाष्टमेस्थाने गृहदृष्टे वियुक्त्युत्पायथाम्रियते तद्विज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाहमृत्युरिति व
लिभिर्ग्रहेर्मृत्युग्रहेक्षणेन मृत्युर्भवति यस्य जन्मलग्नान्मृत्युग्रहमष्टमं स्थानं गृह्यन्त्यो ग्रहो बलवान् पश्यति तस्य ग्रहस्य यो धातु रक्तस्तद्वातुको
पोद्भवस्तन्धातुना प्रकुपितेन सन्धियते तद्यथा ऽर्कस्य पित्तं चंद्रस्य वातकफौ भौमस्य पित्तं बुधस्य त्रयोपि वातापित्तश्लेष्माणः बृहस्पतेः कफः शु

अथ नैर्याणिकाध्यायप्रारम्भः । मृत्युर्मृत्युगृहेक्षणेन बालिभिस्तद्वातुकोपोद्भवस्तत्संयुक्तभगात्रजो बहुभवो वीर्यान्वि
तैर्भूरभिः । अग्न्यं ब्वायुधजो ज्वरामयकृतस्तृट्क्षु कृतश्चाष्टमे सूर्याद्यैर्निधने चरादिषु परस्वाध्वप्रदेशेष्विति ११ ।

कस्य वातकफौ सौरस्य वात इति तत्संयुक्तभगात्रज इति तदित्यनेन लग्नादष्टमस्थानस्य परामर्शः तेनाष्टमेन युक्तं यद्भगात्रं तत्संयुक्तभ
गात्रं तज्जातस्तत्संभूतः लग्नादष्टमो राशिः यस्मिन्नंगे कालाख्यपुरुषस्य वर्तते तस्मिन्नंगे दृष्टग्रहोक्तदोषकोपान्म्रियते भूरिभिर्बहुभिः वी
र्यान्वितैः सबलैः बहुभवो मृत्युः यदा वहवोपि वीर्यान्वितास्तच्छून्यमष्टमस्थानं पश्यति तदा यावन्तः पश्यति तावतां ग्रहाणामुक्तदोषप्रकोपेन
ते च वहवो दापायस्मिन्काले पुरुषांगलग्नादष्टमराशिर्वर्तते तस्मिन्नंगे प्रकुप्य निधनं कुर्वतीति अग्न्यं ब्वायुधज इति सूर्यादिभिरष्टमेस्था

ने स्थितैरग्न्यादिभिर्मृत्युर्भवति तद्यथायस्य लग्नादष्टमे स्थाने ऽर्को भवति तस्याग्निहेतुको मृत्युर्भवति एवं चन्द्रेष्टमे बुधहेतुकः भौमे आयुधहेतु
कः बुधे ज्वरहेतुकः जीवे आमयकृतः अविज्ञातव्याधिहेतुकः शुक्रे तृट्हेतुकः सौरेक्षु हेतुक इति एतैर्ग्रहेर्बालिभिर्यथोक्त एव मृत्युः शुभेन कर्मणामव
तिबलहीनैरशुभेन मध्यबलैर्मध्यमेनेति विज्ञातमरणप्रकारस्य मरणदेशज्ञानार्थमाह निधने चरादिष्वित्यस्य निधनेष्टमस्थाने चरराशिर्भव
तिसपरदेशेष्वित्येतस्य स्थिरः सस्वदेशे यस्य द्विस्वभावः सोध्वप्रदेशे पथि म्रियत इति १ अथ शैलाग्राभिघातेषु वैर्योर्गौर्म्रियते तान् शार्दूलविक्री
डितेनाह शैलाग्राभिहतस्येति सूर्यकुजयोः रविभौमयोः युगपत्तुल्यकालं खबंधुस्थयोर्दशमयोश्चतुर्थयोर्वा जातस्य शैलाग्राभिहतस्य शिलाप्र

शैलाग्राभिहतस्य सूर्यकुजयोर्मृत्युः खबंधुस्थयोः कूपे मन्दशशांकभूमितनयैर्बध्वस्तकर्मस्थितैः ।

कन्यायां स्वजनादिमोष्णकरयोः पापगृहैर्दृष्टयोः स्यातां यद्युभयोर्दयेर्कशशिनौ तोयेतदामज्जितः ॥ २ ॥

हारेणाभिहतस्य मृत्युर्भवति कूप इति मन्दशशांकभूमितनयैः सौरेर्दुर्मौर्मैर्यथा संख्यं बन्ध्वस्तकर्मस्थितैश्चतुर्थसप्तमदशमस्थैः तद्यथा सौरे
चतुर्थे चन्द्रे सप्तमगे भौमे दशमगे जातः कूपे पतितो म्रियते कन्यायामिति हिमोष्णकरयोश्चन्द्रार्कयोः कन्यायां स्थितयोश्च पापग्रहदृष्टयो
जातः स्वजनेन म्रियते स्वजनेन व्यापाद्यते उभयोर्दये द्विस्वभावराशावुदये लग्नगते तत्र चार्कशशिनौ रविचन्द्रौ यदा स्यातां भवेतां तदा तो
ये जले मज्जितो मशो म्रियते ॥ २ ॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह मन्देइति मंदेनैश्चरेककटगेकुलीरस्थेमृगांकेचन्द्रेमृगेमकरस्थितेजातस्यजलोदरकृतो
जलोदरेणमृत्युमर्भवति शस्त्राग्निप्रभवइतिशशिनचन्द्रेकुजक्षेमेषवृश्चिकयोरन्यतमस्थेतत्रचाशुभयोर्द्वयोःपापयोर्मध्यस्थेजातस्यशस्त्राग्नि
प्रभवःशस्त्रेणाग्निनावाप्रभवति तत्कृतोमृत्युःकन्यायामितिशीतगौचन्द्रेकन्यायांतद्वस्थितेपापद्वयमध्यगते जातस्यरुधिरौत्थशोषजनि
तोमृत्युर्मरणंभवतिदुष्टेनरक्तेनशोषेणवाउत्थितोजनितःउत्पन्नः सौरक्षइति हिमगौचन्द्रेसौरक्षमकरकुंभयोरन्यतमस्थेतदत्तस्मिंश्चपाप

मंदेककटगेजलोदरकृतोमृत्युर्मृगांकेमृगे शस्त्राग्निप्रभवःशशिन्यशुभयोर्मध्येकुजक्षेस्थिते ।
कन्यायांरुधिरौत्थशोषजनितस्तद्वास्थितेशीतगौसौरक्षेयदितद्वदेवहिमगौरज्वाग्निपातैःकृतः ॥ ३ ॥
बंधाद्दीनवमस्थयोरशुभयोःसौम्यगृहादृष्टयोर्द्रेष्काणैश्चससर्पपाशनिगडैःछिद्रस्थितैर्वधतः ।
कन्यायामशुभान्वितेस्तमयगेचन्द्रेसितेमेपगे सूर्येलग्नगतेचविद्विमरणंस्त्रीहेतुकंमंदिरे ॥ ४ ॥

द्वयमध्यगतेयदिचेज्जातस्तदारज्वाग्निपातैःरज्वाग्निनापाताद्वाघ्नियतइति ॥ ३ ॥ अथान्यानपिमृत्युयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह
बंधाद्दीनवमस्थयोरिति अशुभयोर्द्वयोःपापयोर्दीनवमस्थयोः पंचमनवमस्थानस्थयोस्तयोश्चसौम्यग्रहैरदृष्टयोरनवलोकितयोजातःबंधाद्बंधनेनघ्नियतद्रेष्काणैरिति येनलग्नेन पुमान् जातस्तस्मादष्टमस्थानेयोरशिस्तत्कालंवर्तते तत्रयदिसपाशसर्पद्रेष्काणोभवति स

निगडोवातदाजातःबंधनेनघ्नियते तत्रभुजगपाशभृद्रेष्काणःकर्कटाद्यःवृषद्वितीयःकन्यांतिमश्चकन्यायामिति मीनलग्नजातःकन्याया
मस्तगेसप्तमस्थेचन्द्रेतस्मिंश्चाशुभान्विते केनचित्पापेनसहिते सितेगुकेमेपगेसूर्यैरवौलग्नगतेजातस्यमरणंमंदिरेगृहेस्त्रीहेतुकंस्त्रीनि
मित्तंविद्विजानीहि ॥ ४ ॥ अथान्यानपिमृत्युयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह शूलोद्भिन्नतनुरिति सुखेचतुर्थस्थानेऽवनिसुतेभौमेस्थिते
सूर्येपिवाइति रवौचतुर्थस्थेखेदशमेस्थानेयदियमः सौरोभवतितदाजाजः शूलोद्भिन्नतनुर्घ्नियते शूलोद्भिन्नातनुर्यस्यशूलप्रोतस्यतस्य
मरणंभवति सप्रक्षीणति पापैःरविभौमसौरैःसप्रक्षीणहिमांशुभिरतिक्षीणचन्द्रसंयुक्तैश्चयुगपत्तुल्यकालात्रिकोणाद्यगैः पंचमनवमलग्न

शूलोद्भिन्नतनुःसुखेवनिसुतेसूर्येपिवाखेयमे सप्रक्षीणहिमांशुभिश्चयुगपत्पापैस्त्रिकोणाद्यगैः ।
बन्धुस्थेचरवौवियत्यवनिजेक्षीणेंदुसंवीक्षिते काष्ठेनाभिहतःप्रयातिमरणंसूर्यात्मजेनोक्षिते । ५ ॥

स्थैः एतदुक्तंभवति सक्षीणचंद्राणांपापानामेतत्स्थानत्रयमुक्त्वाऽन्यत्रावस्थितिर्नभवति तदाचकाराच्छूलोद्भिन्नतनुर्घ्नियते बन्धुस्थेचेति
रवौसूर्येबन्धुस्थेलग्नान्चतुर्थगेवियतिदशमेऽवनिसुतेभौमेस्थितेतस्मिंश्चक्षीणेंदुनाक्षीणचन्द्रेणसंवीक्षिते तदाजातश्चकाराच्छूलोद्भिन्न
तनुर्घ्नियते अस्मिन्नेवयोगेचतुर्थगेरवौदशमस्थेभौमेतस्मिंश्चसूर्यात्मजेनशनैश्चरेणेक्षितेदृष्टेजातः काष्ठेनाभिहतः काष्ठघातेन ताडि
तोमरणंप्रयातिप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

बृ.जा.
१७४

अथान्यानपिमृत्युयोगान्त्वसन्ततिलकेनाह रंध्रास्पदेति रंध्रमष्टमंस्थानं आस्पदं दशमं अंगलग्नं हिबुकस्थानं चतुर्थं एतैः रंध्रास्पदांगहिबु
कैर्यथासंख्यं प्रक्षीणचंद्ररुधिरार्किदिनेशयुक्तैः एतदुक्तं भवति अतिक्षीणचन्द्रोष्टमे रुधिरभौमः दशमे आर्किः सौरौ गेलमेदिनेशोरविश्चतुर्थे ए
वं विधेयोगे जातोलगुडहतांगोलगुडताडितावयवोऽभियते केचित्पठन्ति लगुडाहतांतइति लगुडाहतो भवति तैरेवेति तैरेव ग्रहैः प्रक्षीणचं
द्ररुधिरार्किदिनेशैः यथासंख्यं कर्मनवमोदयपुत्रसंस्थैः दशमनवमलग्नपंचमस्थैः क्षीणचन्द्रमादशमे भौमो नवमे सौरौ लग्ने अर्कः पंचमे

रंध्रास्पदांगहिबुकैर्लगुडाहतांगः प्रक्षीणचन्द्ररुधिरार्किदिनेशयुक्तैः । तैरेव कर्मनवमोदयपुत्रसंस्थैर्धूमा
ग्निबंधनशरीरनिकुट्टनान्तः । ६ । बन्ध्वस्तकर्मसाहितैः कुजसूर्यमंदैर्निर्याणमायुधशिखिक्षितिपालकोपा
त् । सौरेंदुभूमितनयैः स्वसुखास्पदस्थैर्ज्ञेयः क्षतकृमिकृतश्च शरीरघातः ॥

यदि भवति तदा जातस्य धूमेनाग्निना बन्धनेन शरीरनिकुट्टनेन काष्ठादिना प्रहारेण वा तस्य मृत्युर्भवति ॥ ६ ॥ अथान्यानपिमृत्युयोगा
नवसन्ततिलकेनाह बन्ध्वस्तकर्मसाहितैरिति कुजो गारकः सूर्यो रविः मंदः सौरः एतैर्यथासंख्यं बन्ध्वस्तकर्मसाहितैः चतुर्थसप्तमदशमस्थैः चतुर्थे
भौमः सप्तमे सूर्यः दशमे सौरः यस्य जन्मनि भवन्ति तस्यायुधेन खट्वादिना शिखिनाग्निना क्षितिपालकोपेन नृपक्रोधेन वा एवामन्यतमेन नि
र्याणं मृत्युर्भवति सौरेंदुभूमितनयैः शनिशशिभौमैः यथासंख्यं स्वसुखास्पदस्थैर्द्वितीयचतुर्थदशमस्थैर्द्वितीये सौरः चतुर्थे चन्द्रः दशमे भौमः

यस्य जन्मनि भवन्ति तस्य क्षतकृमिकृतः क्षते छिद्रे कृमयः कीटा उत्पद्यन्ते तत्कृतश्च शरीरपातो भवति क्षतकृमिभिः पतितैर्मृत्युर्भवति । ७ ।
अथान्यानपिमृत्युयोगान्शादूलविक्रीडितेनाह स्वस्थइति अर्के रवौ स्वस्थे दशमस्थानगते कुजे रसातलगते चतुर्थे जातस्य यानप्रपातात्
व हनात्पतितस्य वधो मृत्युर्भवति यन्त्रोत्पीडनजइति कुजं गारकेस्तमयगे सप्तमस्थे सौरेंदिनाभ्युद्गमे सौरश्चेंदुश्च नश्च ते सौरेंदिनाः शनि
चंद्ररविभिरभ्युद्गमे लग्ने स्थितैः जातस्य यन्त्रोत्पीडनजो वधः यन्त्रपीडितोऽभियते केचित्क्षीणेंदिनाभ्युद्गमे इति पठन्ति क्षीणेंदुः क्षीणचन्द्र
माइन आदित्यः आर्किः सौरः एतैः लग्ने स्थितैः जातस्य यन्त्रोत्पीडनजो वधः विण्मध्यइति रुधिरौ गारकः आर्किः सौरः शीताकिरणश्चंद्रः ए

स्वस्थे केंवनि जेरसातलगते यानप्रपाताद्बधो यन्त्रोत्पीडनजः कुजेस्तमयगे सौरेंदिनाभ्युद्गमे ।

विण्मध्ये रुधिरार्किशीतकिरणैर्जुकाजसौरक्षगैर्यातैर्वा गलितेंदुसूर्यरुधिरैर्व्योमास्तबंध्वावहयान् ॥ ८ ॥

तैः यथासंख्यं जूकाजसौरक्षगैः जूकस्तलः अजो मेघः सौरक्षं मकरकुंभौ तेन तुले कुजो भौमः मेघे सौरः मकरकुंभयोरन्यतमे चन्द्रः एवं यस्य ज
न्मनि भवन्ति सा विण्मध्ये मेध्यमध्येऽभियते यातैर्वेति गलितेंदुः क्षीणचन्द्रः सूर्य आदित्यः रुधिरौ गारकः एतैर्यथासंख्यं व्योमास्तबंध्वावहया
न् यातैः प्राप्तेः व्योमनि दशमे क्षीणचन्द्रः अस्तमये सप्तमे सूर्यः बंध्वावहये बंधुसंज्ञके चतुर्थे मेघं धित्यावहयं संज्ञायस्य एवं यस्य जन्मनि भवति
सवाग्रहणात् विण्मध्येऽभियते । ८ । अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वैतालीयेनाह वीर्यान्वितेति क्षीणेंदोक्षीणचन्द्रवीर्यान्वितेन रबलेन वक्रे

टी०

१७४

भू.जा
१७५

टी०

णभौमेनदृष्टेवीक्षितेर्कजे सौरेनिधनस्थिते ऽष्टमेजातस्यगुह्योद्भवरोगपीडयागुह्योयउद्भूतउत्पन्नरोगोगदस्तत्पीडयाऽशौभगंदरात्याक
मिशस्त्रदाहजः कृमिजः शस्त्रजः दाहजः अशौभगंदरादिरोगदोषात् कृमिपातेनशस्त्रकर्मणावादाहेनवाक्रियमाणेनतस्यमृत्युर्भवति ॥९॥
अथान्यानापिमृत्युयोगान्वसन्ततिलकेनाह अस्तेरवाविति अस्तसप्तमेरवावादित्यसरुधिरेणभौमेनसंयुक्तेस्थितेर्कपुत्रेसौरेनिधनेष्टमेक्षी
णेहिमगौचन्द्रेरसातलगतेचतुर्थस्थानस्थेजातः खगांतोभवति खगःपक्षीतत्कृतोमृत्युर्भवति तस्यमृतस्याग्निसंस्कारोभवतीत्यर्थः।

वीर्यान्वितवक्रवीक्षितेक्षीणेदौनिधनस्थितेऽर्कजे । गुह्योद्भवरोगपीडयामृत्युः स्यात्कृमिशस्त्रदाहजः ॥९॥
अस्तेरवौसरुधिरेनिधनेर्कपुत्रेक्षीणेरसातलगतेहिमगौखगांतः ।
लग्नात्मजाष्टमतपस्विनभौममन्दचंद्रैस्तुशैलशिखराशनिकुड्यपातैः । १० ।

लग्नात्मजाष्टमेति इनःसूर्यःभौमःकुजःमंदःसौरःचंद्रःशशांकःएतेर्ध्यासंख्यंलग्नात्मजाष्टमतपःसुस्थितैः लग्नपञ्चमाष्टमनवमस्थैःते
नलग्नेर्कः पंचमेभौमः अष्टमेसौरः नवमेचन्द्रोयस्यजन्मनिभवति तस्यशैलशिखरात् पर्वतमस्तकात् पतितस्याशनिपातेनचोल्कया
वज्रपातेनकुड्यपातेनभित्तिपातेनवा मृत्युर्भवति ॥ १० ॥

१७५

अथयस्यजन्मन्येतेषांयोगानामध्यादन्यतमोयोगोनभवति नचाष्टमस्थानेकाश्चिद्ग्रहोभवति नचाष्टमस्थानंकश्चिद्ग्रहः पश्यति
तन्मृत्युकारणंवैतालीयेनाह द्वाविंशदिति येनद्रेष्काणेनपुमान्जातस्तस्माद्योद्वाविंशोद्रेष्काणोभवति ससूरिभिः पंडितैः निधनस्यमृ
त्योः कारणंनिमित्तकथितः कथमित्याह तस्याधिपतिरित्यादि तस्यद्वाविंशस्यद्रेष्काणस्ययोधिपतिर्ग्रहस्तस्याग्न्यंवायुधजइत्यादि
स्वगुणैर्योहेतुःपठितस्तेननिर्याणंमरणंप्रयच्छतिददाति अथवायस्मिन्नाशौसद्वाविंशोद्रेष्काणोभवति तस्यराशेर्यः स्वामीतत्संभवो
भवति सवास्वगुणैरात्मीयहेतुभिः निर्याणंमरणंप्रयाति सचद्वाविंशोद्रेष्काणोलग्नदष्टमराशौभवति सकथंज्ञायतेउत्पद्यते यदि

द्वाविंशःकथितस्तुकारणंद्रेष्काणोनिधनस्यसूरिभिः ॥ तस्याधिपतिर्भवोपिवानिर्याणंस्वगुणैःप्रयच्छति ॥११॥
होरानवांशकपयुक्तसमानभूमौयोगेक्षणादिभिरतःपरिकल्प्यमेतत् ॥

लग्नस्यप्रथमोद्रेष्काणस्तदाष्टमस्यापिप्रथमोथलग्नस्यद्वितीयस्तदाष्टमस्यापिद्वितीयोथलग्नस्यतृतीयस्तदाष्टमस्यापितृतीयः नकेवलं
यावत्सर्वराशीनामेवैवव्यवस्था अनेनक्रमेणप्रकारेणयोऽष्टमराशिः द्रेष्काणः सएवद्वाविंशोद्रेष्काणइति तत्रैतज्जातं यस्योक्तयोगाना
मन्यतमोयोगोनभवति नचाष्टमस्थानंग्रहयुतवीक्षितं तस्यद्वाविंशद्रेष्काणाधिपाष्टमराश्यधिपयोर्बलवांस्तदुक्तदोषेणमृत्युरिति ॥११॥
अथयादृग्भूमौम्रियतेतद्विज्ञानंवसंततिलकेनाह होरानवांशेति पुरुषस्यजन्मसमयेहोरायांलग्नेयोनवांशकोभवति तस्ययोधिपतिः गृह

स्तेनयोयुक्तोराशिः सराशिर्यत्रास्थितइत्यर्थः तस्यराशेर्यायोग्याभूमिस्तस्याभूमौसमिष्यतेतद्यथासचेद्राशिद्वयेभवति तदाअधिकसंचारभूमौ सचेद्राशिःमेषोभवतितदाजाविकल्पसंज्ञेभूमौ वृषभश्चेत्तदावृषभप्रचारभूमौ मिथुनश्चेत्तदागृहे कर्कटश्चेत्तदाकूपे सिंहश्चेत्तदार्ये कन्याश्चेत्तदाकूपे तुलाश्चेत्तदापणगृहे वृश्चिकश्चेत्तदाश्वभू धन्वीश्चेत्तदाऽश्वप्रचारभूमौ मकरश्चेत्तदानूपे कुंभश्चेत्तदागृहे मीनश्चेत्तदानूपइति येषांतु पुनर्मृत्युयोगेजलादौ मरणमुक्तंतेषांतत्रैव नकेवलं दर्शितराशिवशेन भूप्रदेशोक्तव्यः अपितु यो गेक्षणादिभिरिति सलग्ननवांशकाधिपतिर्वस्मिन्राशौव्यवस्थितः तत्रयद्यनेनगृहेणतस्ययोगोभवति तदातस्यचयाभूमिः ईक्ष

मोहस्तुमृत्युसमयेऽनुदितांशतुल्यःस्वेशोक्षितेद्विगुणितस्त्रिगुणःशुभैश्च ॥ १२ ॥

णादिभिर्योवातस्यपश्यति आदिग्रहणाद्यस्यनवांशकेस्थितस्तस्यापियाभूमिरुक्तातस्यांसमिष्यतइति अत्रचबहुभूमिसंभवेग्रहबलादुक्तव्याःननुचग्रहस्यकाभूमिः उच्यतेग्रहस्यात्मीयराशेर्याभूमिःसैवेति ननुयस्यराशिद्वयंतस्यकाभूमिरित्युच्यते तत्रात्रिकोणराशेःसंबन्धिनीभूमिःतद्यथाआदित्यस्यासिंहभूमिःअरण्यं चंद्रमसःकर्कटभूमिरनूपं भौमस्यमेषभूमिरजाविकसञ्चारप्रदेशः बुधस्यकन्याभूमिरनूपःजीवस्यधनुर्भूमिरश्वप्रचारः शुक्रस्यतुलाभूमिःविपणिः शनैश्चरस्यकुंभभूमिः गृहमितिकेचिदत्रदेवालयेअग्निविहारकोशशयनक्षित्युत्कराः स्युरित्यादिकंस्थानमिच्छंति एतच्चशोभनं यतः एतेषुस्थानेषुमिष्यमाणादृश्यंतइति एवमेतस्मादन्यत् परिकल्पयंचित्यम् मोहास्त्विति

यावंतोलग्नस्यनवांशकाअनुदिताः शेषास्तेषामंशानांसपीडितानांयावत्कालोभवति एतदुक्तंभवति यावत्कालोलग्ननादवशिष्टः पुरुषस्यजन्मनिविषयेभवतितान्तस्तावत्कालमिति सचेललग्नराशिः यदिस्वेशेनस्वपतिनेक्षितोदृष्टस्तदासएवकालोद्विगुणोक्तव्यःअर्थादेवस्वामिनासौम्यग्रहेणचदृष्टस्तदापङ्गुणकालोक्तव्यः ॥ १२ ॥ अथमृतस्यशरीरपरिणामज्ञानंमालिन्याह दहनेति निधनमवनेष्टमे स्थानेयोद्रेष्काणोव्यवस्थितःतद्वशाच्छवपरिणामश्चितनीयः सचगणनयाद्वाविंशोद्रेष्काणोभवति सचयदिदहनद्रेष्काणोऽग्निद्रेष्काणोभवति तदाभस्मत्वेनपरिणमत्याग्निनादह्यतेपापद्रेष्काणोऽग्निद्रेष्काणः अथजलद्रेष्काणोभवति तदासक्विलयते जलमध्येक्षिप्यते

दहनजलविमिश्रैर्भस्मसंकलेदशोपैर्निधनभवनसंस्थैर्व्यालयगैर्विडंबः ॥

इतिशवपरिणामश्चितनीयोयथोक्तः पृथुविरचितशास्त्रादृत्यनूकादिचित्यं ॥ १३ ॥

सौम्यग्रहद्रेष्काणोजलद्रेष्काणःअथमिश्रद्रेष्काणोभवतितदाशुष्यातेनदह्यतेनचापिजलमध्येक्षिप्यते सौम्यग्रहद्रेष्काणःपापयुक्तोभवति पापग्रहद्रेष्काणोवासौम्ययुक्तस्तदामिश्रद्रेष्काणः तथानिधनभवनसंस्थैरष्टमराश्याश्रितैः व्यालयगैःसर्पद्रेष्काणैः विडंबितोभवति तदाश्वशृगालकाकादिभिर्भुज्यते मक्ष्यतइत्यर्थः अत्रव्यालद्रेष्काणाःकर्कटाद्यः कर्कटाद्वितीयःवृश्चिकाद्यः वृश्चिकाद्वितीयःमीनांत्यश्चउक्तंच शशिगृहपूर्वापरगोकीटस्यचमीनपश्चिमोपगतः निधनेयस्यभवन्तिद्रेष्काणस्तस्यचमृतस्य भुजंतिवायसाद्याःप्राणिसमूहानचास्ति संदे

वृ.जा.
१७७

हः पापग्रहद्रेष्काणोयस्याष्टमराशिसंस्थितोभवति दहनं प्राप्नोति नरोमृतमात्रोनिश्चयात्प्रवेत् एवंसौम्यद्रेष्काणोजलमध्येक्षिप्यतेन
रोत्रमृतः सौम्यद्रेष्काणःपापैःपापद्रेष्काणोपिसौम्ययुक्तः यस्याष्टमभवनगतःशोषंप्राप्नोतिसोपिमृतइति एवंप्रकारःशवानामृत
नांपरिणामोविपत्तिश्चितनीयोविचार्यः पृथुविरचितशास्त्राद्विस्तीर्णाच्छास्त्रादुक्त्यर्थकादिमरणादिचित्यम् मृतस्यकागतिर्भविष्यति
कस्माच्चलोकादयमागतःआदिग्रहणात्तत्रकीदृगासीदिति अनुकशब्देनेहातीतजन्मोच्यते ॥ १३॥ अथयोयंजातो जंतुः सकस्माल्लोका
दागतइति यदुक्तं तद्विज्ञानंमालिन्याह गुरुरिति गुरुर्जीवःउडुपतिशुक्रौ चन्द्रासितौ सूर्यभौमौरविकुजौयमज्ञौसौरबुधौ एतेविबुधपितृति

गुरुडुपतिशुक्रौसूर्यभौमौयमज्ञौविबुधपितृतिरश्चोनारकीयांश्चकुर्युः ।

दिनकरशशिबीर्याधिष्ठितास्त्र्यशनाथात्प्रवरसमानिकृष्टास्तुंगन्हासादनूके ॥ १४ ॥

रश्चोनारकीयांश्चजातान्कुर्युः विबुधलोकोदेवलोकः पितृलोकःप्रासिद्धःतिरश्चस्तिर्यग्लोकःनरकःनरकलोकःप्रासिद्धःएभ्यःआगतान्बद
त् कथमितितदर्थमाह दिनकरशशिबीर्याधिष्ठितास्त्र्यशनाथादिति दिनकरःसूर्यःशशीचंद्रःअनयोःदिनकरशशिनोः मध्याद्योबलीवीर्य
वान् तेनाधिष्ठितोयुक्तोयस्त्र्यशोद्रेष्काणः तस्ययोनाथःस्वामी तस्ययोलोकस्तस्मादागतइतिवक्तव्यं तत्रसयदिद्रेष्काणोगुरोर्जीवस्य
संबंधीभवति तदाविबुधलोकादागतइतिवक्तव्यं अथचंद्रशुक्रयोरन्यतमसंबंधीभवति तदापितृलोकादागतइतिवक्तव्यं अथसूर्यभौमयो

रन्यतमसंबंधीभवति तदातिर्यग्लोकादागतइतिवक्तव्यं अथशनैश्चरबुधयोरन्यतमसंबंधीभवति तदानरकलोकादागतइतिवक्तव्यं यस्मा
ल्लोकादागतस्तत्रापि श्रेष्ठमध्यमहीनत्वज्ञानमाह प्रवरेत्यादि यस्यग्रहस्यप्रदर्शितलोकान्तस्यजन्मज्ञानमाह ग्रहस्तुंगस्थः स्वोच्चराशि
गतोभवतितदातत्रप्रवरः प्रधानमासीदिति विज्ञेयं अथोच्चराशिच्युतोनीचमप्राप्य तदातत्रासौमध्यममासीदिति विज्ञेयं नीचस्थःनिकृ
ष्टःहीनः एतदनूकेप्राग्जन्मनिज्ञेयं॥ १४॥अथमृतस्यकागतिर्भविष्यतितद्विज्ञानंमालिन्याह गतिरिति यस्यजन्मनिलग्न्यात्पण्टसप्तमाष्ट
मस्थानानिगुणानिभवन्ति तस्यतत्कालरिपुस्थानेत्र्यशोद्रेष्काणोवर्तते तयोर्यावधिपतीतयोर्मध्येयोबलवांस्तस्ययोलोकोभिहीतः सएव

गतिरापारपुरधंशपाऽस्तस्थितेवागुरुरथरिपुर्केदृच्छिद्रगःस्वोच्चसंस्थः । उदयतिभवेत्येसौम्यभागेच
मोक्षोभवतियदिवलेनप्रोद्दिशतास्तत्रशेषाः । १५ । इतिवृ० नैयार्णिकाऽध्यायःपंचविंशतिःसमाप्तः । २५ ॥

गतिः एवंपरिपुंथुत्र्यशपडति तत्रेतनमृतनगंतव्यमिति अस्तस्थितोवा अथलग्न्यात्पण्टसप्तमाष्टमस्थानानामन्यतमेस्थानेकश्चिद्ग्र
होभवति तदातस्यदर्शितलोकेतेनगन्तव्यं अथलग्न्यात्पण्टसप्तमाष्टमस्थानानां द्वेस्थानेत्रीणिवासग्रहाणिभवन्ति सोप्येकस्मिन्नपिद्व्या
दयोग्रहाभवन्ति तदातेषांग्रहाणांयाबलवांस्तस्ययः प्रदर्शितलोकस्तेनगंतव्यमिति नन्वस्तस्थितोवेतिकैश्चिद्वलमुक्तं तत्रसप्तमस्थग्रह
णंरुतं तत्पण्टाष्टमस्थोपिस्वांगतिंनयतीति किंव्याख्यातुंउच्यते अस्तस्थितोवेति वाशब्दश्चशब्दार्थेज्ञयः नकेवलमस्तस्थितश्चकारा

टी०

१७७

वृ.जा.
१७८

दिपुंरंध्राश्चेति केचिदस्तस्थितश्चेति पठन्ति तथा च स्वल्पजातके उक्तं सुरपितृतिथे इन्द्रांरकान्गुरुहृदुपसितावसृज्यो ज्ञयमौ रिपुंरंध्रं
शकपानयति चास्तारिनिधनस्थाः गुरुश्चेति अथ शब्दः पादपूरणार्थं यस्य जन्मनि गुरुर्वृहस्पतिर्लग्ननादिपृथगुपस्थानेषु भवति केन्द्रेषु वा छि
द्रेषु मेवासच स्वोच्चस्थः कर्कटे भवति तदैको योगः अथवा त्ये भवने मनि राशावुदधाति विलग्नगते तत्र च गुरुवर्ज्यो पात्रहा अन्यग्रहावलेन
वोर्धेण प्रोद्भिन्नता वर्जिता भवन्ति तदा द्वितीयो योगः अस्मिन् योगे द्वये जातस्य मोक्षो मविष्यतीति वक्तव्यं उदयति भवने त्ये सौम्यभागे च मो
क्ष इत्यत्र च कारोवा शब्दस्यार्थं यथा पुरुषस्य जन्मकालग्रहवशात् गतिरुक्ता तथा मरणकाललग्नवशादपि गतिर्वक्तव्या यस्मात् स्वल्पजातके

अथ नष्टजातकाध्यायप्रारम्भः । आधानजन्मापरिवोधकाले संपृच्छतो जन्मवदे
द्वेलग्ननात् ॥ पूर्वापराद्धे भवनस्य विद्याद्मानावुदगुदक्षिणगे प्रसूतिम् ॥ १ ॥

उक्तं पष्ठाष्टमकं टकगो गुरुश्चेद्भवति मीनलग्ने वा शेषैः खगैर्जन्मनि मरणे वा मोक्षगतिमाहुरिति ॥ १५ ॥ इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां
बृहज्जातकविवृत्तौ नैर्याणिकाऽध्यायः पञ्चविंशतिः समाप्तः ॥ २५ ॥
अथ नष्टजातकाध्यायो व्याख्यायते तत्रादावेव प्रसूतिकालज्ञानमिदं वज्रयाह आधानेति यस्याधानकालो ज्ञायते तस्याधानकालात् पूर्वमेव
जन्मव्याख्यातम् तत्कालमिदं नहि तद्व्याख्यातम् एव एवमाधानजन्मकालयोरपरिवोधे अज्ञाने सति संपृच्छतः प्रष्टुः

टी०

१७८

विलग्नान् प्रश्नलग्नाज्जन्मवदेत्त्रयात् येन लग्नेन प्रष्टा पृच्छति तस्य यदि पूर्वार्द्धे प्रथमहोरा भवति तदा प्रष्टुः मानावा दित्ये उदगते उक्त
रायणस्थे जन्मवक्तव्यं मकरादिराशिषट्कस्थे जात इत्यर्थः अथ लग्नस्यापराद्धे द्वितीयाहोरा भवति तदा मानौ दक्षिणगते दक्षिणायनस्थे
जन्मवक्तव्यं कर्कटादिराशिषट्कस्थे जात इत्यर्थः तथा च आधानजन्मनीयस्य न विज्ञायेत देहिनः जन्मसंपृच्छतस्तस्य प्रश्नलग्नाद्विनिर्दि
शेत् ॥ १ ॥ अथ वर्षतु ज्ञानमुपजातिकयाह लग्नत्रिकोणे ष्विति त्रिभागैर्द्वेष्काणैः लग्नत्रिकोणेषु प्रथमपञ्चमनवमस्थानेषु गुरुर्जीवो ज्ञेयः
तद्यथा प्रश्नलग्नस्य यदि प्रथमद्वेष्काणो भवति तदा एव लग्नराशिः तत्र स्थे गुरौ जन्मवक्तव्यं अथ लग्नस्य द्वितीयो द्वेष्काणः तदालगाद्यः

लग्नत्रिकोणेषु गुरुस्त्रिभागैर्विकल्प्य वर्षाणि वयोनुमानात्

पञ्चमोराशिस्तत्र स्थे गुरौ जन्मवक्तव्यं अथ लग्नस्य तृतीयो द्वेष्काणस्तदालग्नान् यो नवमोराशिस्तत्र स्थे गुरौ जन्मवक्तव्यं एवं केषां चिन्मतं
अथान्येषां मतं यथा प्रश्नलग्नस्य यदा प्रथमो द्वेष्काणो दयो भवति तदालग्नराशितो यावत्संख्येराशौ बृहस्पतिस्तिष्ठति तावत्संख्यानि
प्रष्टुर्वर्षाणि वक्तव्यानि अथ लग्नस्य द्वितीयो द्वेष्काणस्तदा लग्नान् पञ्चमराशितो यावत्संख्येराशौ बृहस्पतिर्भवति तावत्संख्यानि प्रष्टुर्व
र्षाणि वक्तव्यानि यदालग्नस्य तृतीयो द्वेष्काणो भवति तदालग्नान् नवमराशितो यावत्संख्येराशौ बृहस्पतिर्भवति तावत्संख्यानि प्रष्टुर्व
र्षाणि वक्तव्यानि एतद्व्याख्यानं न शोभनं पूर्वव्याख्यानमेव श्रेयः यस्माद्यवनेश्वरः द्वेष्काणलग्ने क्रमतस्तुराशौ गुरुर्विल

भू.जा
१७९

गनादित्रिकोणगोभूत् समुद्रयैतद्भवनक्रमेण स्वाच्चारभादब्दगतिप्रगण्यात् यद्यप्यत्र सामान्येनोक्तं बृहस्पतेरवस्थानं तथाच द्वादशभागक्रमेण प्रतिराशौ संचार्यः तद्यथा यदि प्रश्नलग्नस्य प्रथमद्वादशभागो दयो भवति तदा लग्नस्थे जीवे जातः द्वितीयद्वादशभागश्चेत्तदा लग्नाद्वितीये गुरौ जातः एवं तृतीयादिद्वादशभागो दये तृतीयादिपुस्थानेषु ऊह्यं विकल्प्य वर्षाणि वयोनुमानादेवं बृहस्पतेरवस्थानं ज्ञात्वा तस्यैव वयोनुमानात् तस्या कृतिं शरीरमेवेक्ष्य वर्षाणि विकल्प्य वयः प्रमाणं बुध्वा द्वादशमुद्वादशसु वर्षेषु विकल्पना कार्या किमस्मिन्नेव भगणपरिवर्ते ज्ञातराशेः बृहस्पतेरवस्थानमभूदुत द्वितीय उत तृतीयादिषु एवं तस्या कृतिमवेक्ष्य वयोनुमानं वक्तव्यं यत्र द्वादशसु वर्षेषु भांति भवति त

ग्रीष्मोर्कलग्ने कथितास्तु शेषै रन्यायनर्ता वृत्तुरर्कचारात् २

त्रपुरुषलक्षणा केन दशा विभागेन द्वादशवर्षिकीं दशां क्षेत्रेषु परिकल्प्य यत्तत्क्षेत्रांगसंस्पर्शाद्विषज्ञानं तथाच पुरुषलक्षणे पठ्यते पादौ सगुल्फौ प्रथमं प्रदिष्टं जंघे द्वितीयं तु सजानुवक्त्रे मेढू र्मुष्काश्च ततस्तृतीयं नाभिं कटिं चेतितुर्थमाहुः उदयं कथयंति पंचमं हृदयं षष्ठमथस्तनान्वितं अथ सप्तमं शजत्रुणी कथयं त्यष्टममोष्ठकंधरे नवमं नयने च सुश्रुणी सललाटं दशमां शिरस्तथा अशुभेष्वशुभं दशाफलं चरणाद्ये पुगुभेषु शोभनमिति किं त्वत्र विंशत्यधिकं वर्षशतं यस्य जन्मनोतीतं तस्य नष्टजातकवर्षज्ञानोपाय एव नास्ति एवं वर्षेषु ज्ञाते पुक्रतु ज्ञानमाह ग्रीष्मोर्कलग्न इति येन लग्नेन प्रष्टा पृच्छति तत्र चेदर्कः सूर्यः स्थितस्तद्द्रेष्काणो वालग्नैतद्ग्रीष्मे जात इति वक्तव्यं कथितास्तु शेषैरि

ति शेषैरन्यैश्चन्द्रादिभिर्ग्रहैर्लग्नस्थैः ऋतुः पूर्वमेव कथित उक्तः द्रेष्काणैः शिशिरादय इत्यादिना ग्रन्थेनोक्तः तत्र यदा शनैश्चरो लग्नं भवति तद्द्रेष्काणो वा तदा शिशिरे जात इति वक्तव्यं एवं शुक्रलग्नगते वा तद्द्रेष्काणो तदा वसन्ते जातः एवं मौमे ग्रीष्मे एव मेवरवावपि चन्द्रे लग्नगते तद्द्रेष्काणे वा वर्षासु बुधेशरदि जीवे हेमन्त इति यदा बहवो लग्नगताः भवन्ति तदा तेषां मध्ये यो बलवान् तदुक्तो जात इति वक्तव्यम् अथ न कश्चिद्यदिलग्नगतो भवति तदा तस्य सम्बन्धी द्रेष्काणो दयो भवति तदा तदुक्तो जात इत्येवं वक्तव्यं अन्यायनर्ता वृत्तुरर्कचारादिति अन्यस्मिन्नयनेऽन्यस्मिन्नृतावर्कचारादृतुः अन्यस्मिन्नयने तदयनासंभवश्चेदृतुरन्यो भवति तदृतुरर्कचारवशेन वक्तव्यम् एतदुक्तं भवति

चन्द्रज्ञजीवाः परिवर्तनीयाः शुक्रारमंदैरयने विलोमे ॥ द्रेष्काणभागे प्रथमे तु पूर्वो मासो नुपाताच्चातिथिर्विकल्प्यः ॥ ३ ॥

सौरेण मानेन ऋतुर्वक्तव्यः न तु चांद्रेण यथा शिशिरे ज्ञाते मकरकुम्भयोरन्यतमे राशौ सूर्यस्यावस्थानं ज्ञेयं एवं शेषराशिष्वप्युह्यम् अनेन लौकिकश्चांद्रमासो निराकृतो भवतीति ॥ २ ॥

अथायने विलोमे ग्रहपरिज्ञानादृतुपरिज्ञानं मासपरिज्ञानं चेंद्रवज्ज्याह चंद्रज्ञेति अयने विलोमे सति चन्द्रज्ञजीवाः शुक्रारमंदैः परिवर्तनीयाः शिशिवधगुरवः सितमौमशनैश्चरैः अयनव्यत्यये प्राप्ते सति परिवर्तनीयाः व्यत्ययेन व्यवस्थाप्याः एतदुक्तं भवति यद्युत्तरायणे ज्ञाते प्रावृद्धकाले ज्ञातस्तदा वसन्ते जात इति वक्तव्यं चन्द्राच्छुक्रेणात्र परिवर्तितः अथोत्तरायणे शरदिप्राप्तायां ग्रीष्मे जातः दक्षिणायने ग्रीष्मे ज्ञा

टी.

१७९

बृ.जा.
१८०

तेशरदिजातः अथबुधोरविभौमयोरपवर्तितोरविभौमौबुधेनचउत्तरायणे हेमन्तेजाते शिशिरेजातः दक्षिणायने शिशिरेप्राप्ते हेमन्तजा
तः इतिवक्तव्यम् अत्रजीवमंदौपरस्परमपवर्तितौ एवमृतौजाते मासज्ञानमाह द्रष्टाणभागइति प्रश्नलग्नेयोद्रष्टाणोवर्तते तस्यच
द्रष्टाणस्ययदिप्रथमभागोवर्तते तदाज्ञातर्तो प्रथमेमासिजातइतिवक्तव्यं अथलग्नेद्रष्टाणस्य द्वितीयोभागोवर्तते तदाज्ञातर्तोद्वितीये
मासिजातः तृतीयद्रष्टाणेद्वौविभागौपूर्वपरावत्रापि अर्कावस्थानतएवमासज्ञानं अथएवंमासज्ञात्वातिथिज्ञानार्थमाह अनुपाताच्च
तिथिर्विकल्प्यः अनुपातात्त्रैराशिकान्तिथिर्विकल्प्योविकल्पनीयः लग्नस्यषट्लिप्ताशतानिद्रष्टाणः द्रष्टाणेनचज्ञातर्तुः क्रतुज्ञानं तदर्धलि
अत्रापिहोरापटवोद्विजेंद्राः सूर्यांशतुल्यांतिथिमुद्दिशति। रात्रिद्युसंज्ञेषुविलोमजन्मभागैश्चवेलाः क्रमशोविकल्प्याः॥४॥

ताशतत्रयं लिप्ताशतत्रयेणमासज्ञानं अत्रानुपातात्तिथिर्लिप्तादशकेनैकैकोज्ञेयः एषश्चतिथिरादित्यभागः एवमादित्यस्यराशयोभागा
ज्ञेयाः मासाराशयस्तिथयोभागाः यस्मिंश्चतिथौ ज्ञातवर्षेयथाप्रदर्शितादित्योभवति तस्मिन्तिथौतस्यजन्मइतिवक्तव्यम् ॥ ३ ॥
अथचन्द्रमानतिथिज्ञानोपायमिन्द्रवज्रयाह अत्रापीति अत्रास्मिंस्तिथिज्ञानेद्विजेंद्रामुनयोहोराशास्त्रज्ञाः सूर्यांशतुल्यां अंशस्थानेस्फुटार्क
भागसमांतिथिमुद्दिशन्ति कथयन्ति प्रश्नकालेतात्कालिकेनादित्येनयावन्तोभागाभुक्तास्तावन्तः शुक्लप्रतिपत्प्रभृतिज्ञातमासस्यति
थयोव्यतिताः अत्रचान्द्रमानेनकरमासेजातेमाघमासेज्ञेयः एवमन्येष्वपिमासकल्पनाकार्या तथाचमणित्थः पृच्छाकालेरविणायावन्तो

१८०

१८०

शाःस्फुटेनसंभुक्ताः राशेस्तास्तिथयःस्युःशुक्लादावर्कमासस्य एवंदिनेजाते किमयंरात्रौजातोदिवावेति तदर्थमाह रात्रिद्युसंज्ञेष्विति रा
त्रिद्युसंज्ञापूर्वव्याख्याताः गोजाश्विकर्कमिथुनाइत्यादिना तत्रप्रश्नकाले यदिरात्रिसंज्ञोलग्नोभवति तदातस्यविलोमतादिवाजन्मवक्त
व्यम् यदाद्युतंज्ञोलग्नोभवति तदारात्रौजन्मवक्तव्यम् एवंदिनरात्रिविभागेज्ञातेवेलाज्ञानमाह भागैश्चवेलाः क्रमशोविकल्प्याः यस्मि
न्दिनेपुरुषस्यजन्मज्ञानंतस्मिन्दिनेअंशादित्योपिज्ञातः ततस्तस्यपुरुषस्ययदिदिवाजन्मतदातस्मादादित्यादिनप्रमाणंकार्यं अथरात्रौज
न्मतदारात्रिप्रमाणंतत्रप्रश्नलग्नस्यतस्मिन्कालेयावंतश्चपकाभुक्तास्तैरेनुपातः कार्यः यदिपुषस्यदिवाजन्मतदादिनप्रमाणेनयदारात्रौतदा

केचिच्छांकाध्युपितान्नवांशाच्छुक्लांतसंज्ञंकथयंतिमासम्

रात्रिप्रमाणेन तात्काललग्नभुक्तचपकानांगुणनां कृत्वा तस्यैवलग्नस्यस्वदेशराशयुदयप्रमाणेन भागमपहृत्यावाप्तावेलांतावत्कालेन गतेन
दिनस्यरात्रेर्वाजन्मवक्तव्यम् एवंलग्नभागैः क्रमशः परिपाट्यावेलासमयः विकल्प्याविकल्पनीयाः ॥४॥ अर्थीतरेणमासज्ञानमिन्द्रवज्रया
ह केचिदिति केचिदाचार्याः शांकाध्युपिताच्चन्द्रयुक्तान्नवांशाच्छुक्लांतसंज्ञंमासंकथयन्ति प्रश्नकालेयस्मिन्नवांशकेनवर्गेशेचन्द्रमाभ
वतितमपिनवांशकं त्रिधापरिकल्प्यतास्मिन्नवांशकेनवर्गेशेचन्द्रमाव्यवस्थितइति चन्द्रनवांशकगतंनक्षत्रमन्वेष्टव्यम् तन्नक्षत्रशुक्लांत
संज्ञकेमासितस्यजन्मवक्तव्यम् अत्रयस्यनक्षत्रस्यशुक्लांतसंज्ञोमासोनास्ति तस्यवृहस्पतिचारोक्ताविधिनाशुक्लांतसंज्ञोमासः परिकल्प्य

तत्रोक्तम् नक्षत्रेण सहोदयमस्तं वायेन याति सुरमन्त्री तत्संज्ञं वक्तव्यं वर्षमासक्रमेणैव वर्षाणि कार्तिकादिन्याग्नेयाद्भयानियोज्यानि क्रमशस्त्रिभंतुपञ्चममुपांत्यमन्त्यञ्चयद्वर्षमिति तत्र चन्द्रमायादिवृषनवांशके तन्नवांशकसप्तकस्यार्वाग्भावाति तदा कार्तिके मासि जात इति वक्तव्यम् अथ वृषनवांशकस्योर्ध्वमवाति मिथुननवांशके तन्नवांशकपट्कस्यार्वाक्यदा चन्द्रमाभवति तदा मार्गशीर्षमासि जात इति वक्तव्यम्

मेषादिराशी
नांचपकाः
मे. २०० मी.
वृ. २४० कुं.
मि. २८० म.
क. ३२० ध.
सिं. ३६० वृ.
क. ४०० तु.

लग्नत्रिकोणोत्तमवर्षयुक्तं सम्प्रोच्यते गालभनादिभिर्वा । ५ ।

अथ मिथुननवांशके तन्नवांशकपट्कस्योर्ध्वं कर्कटनवांशके तन्नवांशकपञ्चकस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा पौषमासि जात इति वक्तव्यम् अथ कर्कटतन्नवांशकपञ्चकस्योर्ध्वं सिंहनवांशके तन्नवांशचतुष्टयस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदामाघमासि जन्मजाति वक्तव्यं अथ सिंहनवांशके तन्नवांशकचतुष्टयस्योर्ध्वं कन्यानवांशके तन्नवांशकसप्तकस्यार्वाग्यदा चंद्रमाभवति तदा फाल्गुने मासि जात इति वक्तव्यम् अथ कन्यानवांशकसप्तकस्योर्ध्वं तुलनवांशके तन्नवांशकपट्कस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा चैत्रे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ तुलानवांशके तन्नवांशके पट्कस्योर्ध्वं वृश्चिकनवांशके तन्नवांशकपञ्चकस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा वैशाखे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ वृश्चिके तन्नवांशकपञ्चकस्योर्ध्वं धनिव नवांशके तन्नवांशकचतुष्टयस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा ज्येष्ठे मासि जात इत्यवगन्तव्यम् अथ धनिवनवांशके तन्नवां

टी०

१८१

शकचतुष्टयस्योर्ध्वं मकरनवांशकत्रयस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा आषाढे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ मकरनवांशके तन्नवांशकत्रयस्योर्ध्वं कुम्भनवांशके तन्नवांशकद्वयस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा श्रावणे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ कुम्भनवांशके तन्नवांशकद्वयस्योर्ध्वं मीननवांशके तन्नवांशकपञ्चकस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा भाद्रपदे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ मीननवांशके तन्नवांशकपञ्चकस्योर्ध्वं मेषनवांशके तन्नवांशकपट्कत्रयस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा श्वयुजि मासि जात इति वक्तव्यम् अथ मेषनवांशके तन्नवांशाष्टकस्योर्ध्वं मेषनवांशके तन्नवांशकपट्कत्रयस्यार्वाग्यदा चन्द्रमाभवति तदा कार्तिके मासि जात इत्यवगन्तव्यम् यस्मिन् कृत्तिका सरोहिणी कार्तिकः मृगशिरा द्वाचमार्गशीर्षः पुनर्वसु पुष्यश्च पौषः आश्लेषा मघा च माघः पूर्वाफाल्गुन्युत्तराफाल्गुनी हस्तश्च फाल्गुनः चित्रा स्वाती च चैत्रः विशाखा नुराधा च वैशाखः ज्येष्ठा मूले ज्येष्ठः पूर्वाषाढोत्तराषाढश्च प. ष. श्रवण धनिष्ठा च श्र. वणः शतभिषक् पूर्वाभाद्रपदोत्तराभाद्रपदाश्च भाद्रपदः रेवत्य शिवनी भरणीश्च श्र. वयुजः यस्मादुक्तं त्रिभंतुपञ्चममुपांत्यमन्त्यञ्चयद्वर्षमिति एवंगुक्लांतस्य मासस्य निश्चयः गुक्लांतग्रहणेनैतत्प्रतिपादयति यत्तथा गुक्लपक्षांते येन नक्षत्रेण युक्तस्तदुपलक्षितो मासो वक्तव्यः यथा कार्तिकगुक्लपक्षांतैरुत्तिकारोहिणीभ्यामन्यतमेन यश्चन्द्रमाभवति तेन कार्तिको मास उच्यते एवमन्येषामपि योज्यते तदैतद्ब्रुवते एतदुक्तं भवति न गुक्लांतो मास इत्यतो मासः कृष्णांत एव तथा च यवनेश्वरः मासेतुगुक्लप्रतिपत्प्रवृत्ते पूर्वैशशीमध्यवलोदशाहे तथा च यद्वाशिसंज्ञेशीतांगुः प्रश्नकालेन वांशके स्थितस्तद्वाशिगः पूर्णो यस्मिन् भवति चन्द्रमा; जन्ममासः स निर्दिष्टः पुरुषस्य तु पृच्छतः कृष्णपक्षांतिको मासो ज्ञेयो त्रतुविपरिचिता लग्नत्रिकोणेत्यादि लग्नस्य प्र

वृ.जा.
१८२

अमलग्नस्य त्रिकोणयोश्च नवमपंचमयोर्मध्याद्यस्तत्कालमुत्तमेन प्रधानवीर्येण बलेन युक्तस्तदभंराशिः प्रोच्यते कथ्यते यस्मिन्नाशौगते च
न्दमसिजात इति वक्तव्यं तथा च यवनेश्वरः होरादिवीर्याधिकलग्नभाजिस्थानेत्रिकोणशशिना विधाय अंगालमनादिभिर्वाकालांगानी
त्यनेन प्रदर्शितोयः कालपुरुषस्यांगविभागस्तदालम्भनाद्वानेन विधिना स्पष्टः स्पृशतः यदेव कालपुरुषस्यांगं स्पृशति तत्स्थे च न्दमसिजात
इति वक्तव्यं आदिग्रहणात्प्राप्युक्तसत्त्वदर्शनश्रवणे गृह्यते ॥ ५ ॥

अथ प्रकारांतरेण जन्मेशराशिज्ञानमिदं वज्रयाह यावानिति विलग्नपृच्छालग्नच्छीतकरश्चंद्रो यावान्गतो जन्मराशौ व्यवस्थितस्तस्माद्य
यावान्गतः शीतकरो विलग्नश्च चंद्राद्वदेत्तावति जन्मराशिः । मीनोदये मीनयुगं प्रादिष्टं भक्ष्याहृताकाररुतैश्च चिंत्यम् ॥ ६ ॥

स्तावतिराशिः तत्रस्थे चंद्रमसिजात इति वक्तव्यं मीनोदये यदि मीनलग्नगतो भवति तदा मीनयुगमेव प्रादिष्टमुक्तं मीनस्थचंद्रमा इति वक्तव्यं
ननु दर्शितविधिनाराशिरनेकप्रकारो यत्र प्राप्तो भिन्नरूपस्तत्र को वक्तव्य इत्याशंक्याह भक्ष्याहृताकाररुतैरिति यस्य राशेः सन्धिमध्यद्रव्यं
तस्मिन्काले कृत्रिममानीयते तदा कारश्च कश्चिद्दृश्यते यथा मार्जारादिदर्शने सिंहो महिषादिदर्शने वृष इत्यादि अथ वाराशयुक्तरूपं पु
रुषस्य दृष्ट्याथ वारुतेन यस्य राशिसदृशप्राणिनोरुतंशब्दः क्रियते तत्रस्थे चंद्रमसिजात इति वक्तव्यं ॥ ६ ॥ एवं जन्मराशौ ज्ञाते लग्न
ज्ञानमिदं वज्रयाह होरेति होरायां प्रश्नलग्ने यस्य राशेर्नवांशकस्तत्कालं वर्तते तस्मात्तावति मंतत्प्रतिमंतमेवांशकराशितस्य जन्मलग्नं व

टा०

॥८२॥

क्तव्यम् अथवा लग्नल्लग्रद्रेष्काणादारभ्य रविः सूर्यो यावाति यावत्संख्येद्रेष्काणे व्यवस्थितस्तस्माद्लग्नादारभ्य तावति राशौ लग्नगते तस्य
जन्मवक्तव्यम् अत्र च द्वादशेभ्योधिकेद्रेष्काणे द्वादशकमपास्य संख्यानिर्देशः चतुर्विंशतेरधिके चतुर्विंशतिमपास्य शेषं वदेत् एवं शास्त्रमाह
शास्त्रं कथयति नस्वमनीषिकयोक्तमित्येतत्प्रतिपादयति शास्त्रग्रहणेनैतत्प्रतिपाद्यते उक्तं च पृच्छालग्ननवांशस्य ये राशिसंज्ञाया समस्त
स्मिन्लग्नगते राशौ जन्मवक्तव्यं पृच्छतस्तावत्संख्योपगते लग्नादृक्काणे दिनकृत् ततः प्रश्नलग्नात्तावत्संख्येकते लग्नराशौ प्रष्टुर्जन्मवि
निर्दिशेत् ॥ ७ ॥ अथ प्रकारांतरेण लग्नानयनमिदं वज्रयाह जन्मादिशेदिति लग्नगे ग्रहे जन्मादिशेत् प्रश्नलग्ने यो ग्रहो व्यवस्थितस्त

होरानवांशप्रतिमं विलग्नं लग्नाद्रविर्यावति च दृक्काणे ॥ तस्माद्वदेत्तावति वा विलग्नं प्रष्टुः प्रसूताविति शास्त्रमाह ॥ ७ ॥

जन्मादिशेत् लग्नगे वीर्यगे वा लायांगुलधनोर्कहते वशिष्टम् ॥

तात्कालिकं कृत्वा लिप्तापिंडीकार्यं अथ बहवो लग्नगता भवन्ति तदा तेषां यो बलवान् तं तात्कालिकं कृत्वा लिप्तापिंडीकार्यं ततः सलिलस
मीपकृतायामवनौ द्वादशांगुलेन शंकुना तात्कालिकानि लायांगुलानि गृहीत्वा तैरंगुलैर्कैकं ग्रहं दर्शितकाले लिप्तापिंडीकृतं गुणयेत् अथवा
सर्वग्रहेभ्यो यो बलवान् ग्रहस्तत्तात्कालिकं कृत्वा लिप्तापिंडीकृत्वा लायांगुलाह तं चार्कशुद्धं कारयेत् द्वादशभिर्विभजेत्तत्र यावत्संख्यं भवति शिष्टं ता
वत्संख्योभे पादेषारभ्य यो राशिर्भवति तस्मिन् राशौ लग्नगते तस्य जन्मवक्तव्यं अथ प्रकारांतरेणाह आसीनेत्यादि आसीन उपविष्टो

धृ. जा
१९८३

यदा प्रष्टा पृच्छति तदालग्न्याद्यज्जायास्थानं सप्तमराशिस्तस्मिन् लग्नगते तस्य जन्मवक्तव्यं अथ सुप्तः सुप्तोत्रशयनपतितो विहितः ल
ग्नानिद्रस्य प्रश्नाभावात् तत्र पतितो यदा पृच्छति तदालग्न्याद्यत्सुखस्थानं चतुर्थराशिस्तस्मिन् लग्नगते तस्य जन्मवक्तव्यं अथोत्थितः पृ
च्छति तदा तस्माल्लग्न्याद्यदा ज्ञास्थानं दशमराशिस्तस्मिन् लग्नगते तस्य जन्मवक्तव्यं अथ शयनादासनाच्चोत्थितः उत्थिष्ठतः पृच्छति त
दा दयलग्नराशौ तस्मिन्नेव जन्मवक्तव्यं उक्तं च उत्तिष्ठतो विलग्न्यात् प्रष्टुः सुप्तस्य बन्धुलग्न्याच्च उपविष्टस्यास्तमये व्रजतो मे पूरणस्थाना
दिति ॥ अथ प्रकारान्तरेण सर्वमेव नष्टजातकं वक्तितः प्रश्नकाले तात्कालिकं लग्नं कृत्वा पिंडी कार्यं ततस्तस्य लिप्ता पिंडी कृतस्य गुणकारविज्ञा

आसीनसुप्तोत्थिततिष्ठताभजाया सुखांशोदयगंप्रदिष्टम् ॥ ८ ॥

गोसिंहौ जितुमाष्टमौ क्रियतुले कन्यामृगौ च क्रमात्संवर्ग्यो दशकाष्टसप्तविषयैः शेषाः स्वसंख्यागुणाः ।

नार्थशार्दूलविक्रीडितेनाह गोसिंहाविति गोसिंहादयो राशयो यथाक्रमं दशादिभिर्गुणकारैः संवर्ग्या गुणनीयाः तद्यथा गोसिंहौ वृषसिंहौ दश
भिर्गुणयेत् वृषलग्नं लिप्ता पिंडी कृतं दशभिर्गुणयेत् एवं सिंहं दशभिरेव जितुमाष्टमौ मिथुनवृश्चिकौ लग्नगता वष्टाभिर्गुणयेत्
क्रियतुले मे पतुले एतौ सप्तभिर्गुणयेत् कन्यामृगौ कन्यामकरौ एतौ लग्नगतौ विषयैः पंचभिर्गुणयेत् एवमेते यथाक्रमं संवर्ग्या गुणनीयाः
शेषा अनुकाराशयः स्वसंख्यागुणा आत्मीयसंख्यागुणनीयाः तत्र गगनबाकर्कटं चतुर्भिर्गुणयेत् एवं धनिनवभिः ९ कुंभमेकादशभिः ११

मे वृ म क सि क तु वृ ध म कु मी एवं मीनौ द्वादशभिः १२ एवं तावत् लग्नं स्वगुणकारेणावश्यमेव गुणयेत् दशकाष्टसप्तविषयैः तत
७ ११ ८ ४ ११ ५ ७ ८ ९ ५ ११ १२ स्तत्र यद्यदि ग्रहो भवति तदा ग्रहगुणकारेणावश्यमेव गुणयेत् तत्र ग्रहगुणकाराविधिः जीवारास्फुजिदैर्दवाः
प्रथमवद्दशकाष्टसप्तविषयैरिति जीवेगुरौ लग्नगते तमेवल्लग्नं स्वगुणकारैराहतं दशभिर्गुणयेत् आरेमौ मे लग्नगते अष्टभिः आस्फुजिच्छुक्रः
तस्मिन् लग्नगते सप्तभिः ऐंदवे बुधे पंचभिः शेषा रविशशिसौरास्ते च सौम्यवत् बुधवत् पंचभिर्गुणनीया इत्यर्थः एवं तात्कालिकं लग्नं अवश्यं

जीवारास्फुजैर्देदवाः प्रथमवच्छेषाग्रहाः सौम्यवद्दशीनां नियतो विधिर्ग्रहयुतैः कार्या च तद्वर्गणाः ॥ ९ ॥

सप्ताहतं त्रिघनभाजितशेषमृक्षं दत्त्वाथवानवविशोध्य नवाथवास्मात् ।

राशिगुणकारेण गुणयेत् ततः सग्रहोक्तगुणकारैरपि तत्र च यदा ग्रहो भवति तदा ग्रहगुणकारेण गुणयेत् यदा व
५ ५ ८ ५ ११ ७ ५ ० ० हवो ग्रहा भवन्ति तदा सर्वेषां गुणकारैर्गुणयेत् एवं च तद्गुणितमेकांते स्थापयेत् ॥ ९ ॥ अथ नक्षत्रानयनं
वसन्ततिलकेनाह सप्ताहतमिति सप्ताहतं सप्तभिर्गुणयेत् दत्त्वाथवेति ततस्तत्र नवदेयाः शोध्यावा न किंचिद्वा उदेत्युच्यते यदि स च
रराशिलग्नगतो भवति तदा नवदेयाः स्थिरेन वदेयानां पिशोध्याः द्विस्वभावे विलग्नेन वशोध्याः एवं केचिद्द्वयाचक्षते वयं पुनर्ब्रूमः यदि
प्रश्नलग्ने प्रथमोद्रेक्काणो भवति तदा नवदेयाः द्वितीयेन वदेयानां पिशोध्याः तृतीयेन वशोध्याः एवं कृत्वा तस्य राशेस्त्रिघनेन सप्ताविंशत्या भाग

टी०

१८३

वृ.जा.
१८४

मपहृत्यावाप्तं त्याज्यं तत्र यावत्संख्यां कोवशेषो भवति तावत्संख्यमाश्विन्यादितोयन्नक्षत्रं तन्नक्षत्रं तस्य प्रष्टुर्वक्तव्यम् केचिद्वदन्ति यथा स्थितस्य राशेः सप्तविंशत्या भागमपहृत्यावशेषां कनवकदानेन विशोधनेन वा यथा स्थितेनां केन सम्बाध उत्पद्यते तथा नक्षत्रं वक्तव्यम् एवमि त्यादि कलत्रसहजात्मशत्रुभेभ्य इति भार्याभर्तृपुत्ररिपुनष्टजातकं यदा पृच्छति तदा तद्भेभ्यस्तद्भावेभ्यः एवं प्रष्टुः पृच्छकस्य वदेद्ब्रूयात् तमेवोदयराशिं परिकल्पयेदित्यर्थः एतदुक्तं भवति यदि पुरुषः स्वपत्न्या नक्षत्रं पृच्छति तदा तात्कालिके लग्ने राशिषट्कंदेयं अथ धातुः पृच्छति तदा राशिद्वयंदेयमथ पुत्रस्य पृच्छति तदा राशिचतुष्कंदेयमथ शत्रोः पृच्छति तदा राशिषट्चकंदेयं एवं कृत्वा यद्भवति तदेवोदयराशिं

एवं कलत्रसहजात्मजशत्रुभेभ्यः प्रष्टुर्वदेदुदयराशिवशेन तेषां ॥ १० ॥ वर्षर्तुमासतिथयोद्युनिशंत्युडुनिवेलोद यक्षेनवभागविकल्पनाः स्युः । भूयोदशादिगुणिताः स्वविकल्पभक्ताद्वर्षादयो नवकदानविशोधनाभ्याम् ॥ ११ ॥

प्रकल्प्यतद्गुणकारेण गुणयेत् तत्स्थग्रहगुणकारेण च ततस्तत्र प्राग्वन्नवकदानविशोधने कृत्वा सप्तविंशत्या भागमपहृत्यावशेषां कसमं स्य प्रष्टुः पृच्छति तस्य नक्षत्रं वक्तव्यम् एतदप्युपलक्षणार्थमेव त्रिराशिसहिता तात्कालिकाललग्नानामिन्द्रास्य वक्तव्यमेतन्नक्षत्रानयनमप्यु पलक्षणमेवं सकलमपि नष्टजातकं वक्तव्यम् ॥ १० ॥ अथ वर्षाद्यानयनं वसन्ततिलकेनाह वर्षर्तुमासेति वर्षादीनि सर्वाणि स्वविकल्पेन मागे हृते यथा पाठक्रमेणानयितव्यानि तद्यथा तात्कालिकलग्नं लितापिंडीकृतं राशिगुणाकारहतं ग्रहसंयुक्तं चेद्ग्रहगुणकाराहृतमपि यदेकांति

टी०

१८४

स्थापितं तत्पुनरपि दशादिगुणं कार्यं एतदुक्तं भवति सराशिः स्थानचतुष्टये धार्यः एकत्र दशगुणोऽन्यत्र द्वितीयेऽष्टगुणोऽन्यत्र तृतीये सप्तगुणः चतुर्थे पञ्चगुणः कार्यः यत उक्तं भूयोदशादिगुणितां भूयः पुनरपि दशकाष्टसप्तविषयैर्गुणनीयाः ततस्तस्मिन् राशिचतुष्टये प्राग्वन्नवक दानविशोधने कृत्वा स्वविकल्पे भागमपहृत्यावाप्तं तेषां दियोज्याः ॥ ११ ॥ अथ नज्ञायते कस्माद्राशेः कस्यानयनं कार्यं तदनुष्टुप्त्रयेणाह विज्ञेयादशकेष्वब्दा इति अत्र बहुवचनं बहुधोपयोगित्वा कृतं यदुक्तं स्वविकल्पभक्ताद्वर्षादयस्तद्व्याख्यायते एते च त्वारोराशयः स्थापि तास्तेषां नवकदानविशोधने कृत्वा कर्मयोग्याः सर्वे भवन्ति ततो दशगुणस्य पृथक् स्थस्य परमायुषा विंशत्यधिकेन वर्षशतेन भागमपहृत्य ऋतुसं

विज्ञेयादशकेष्वब्दा ऋतुमासास्तथैव च । अष्टकेष्वपि मासार्द्धास्तिथयश्च तथा स्मृताः ॥ १२ ॥

ख्ययो कोवशिष्यते तदंकसमं तस्य वर्षसंख्यानं वर्तते तस्यैव षड्भिर्भागमपहृत्य ऋतुसंख्यया तत्र यो कोवशिष्यते तदंकसमे शिशिरा दारभ्य तौ जातइति वक्तव्यं तस्यैव तु माससंख्यया द्वाभ्यां भागमपहृत्य यद्येकोवशिष्यते तदा जाततौ प्रथमे मासि जातइति वक्तव्यम् अथ गूढं मवशिष्यते तदा द्वितीये मासि जातः एवं कृत्वा दशगुणः कर्मयोग्यो राशिरपास्यः यस्य विंशत्यधिका द्वर्षशतादप्याधिकजन्मनोतीति तस्य नष्ट जातकज्ञानोपाय एव नास्ति अष्टकेष्वित्यादि यो सावष्टहतो राशिस्तस्य पृथक् स्थस्य कर्मयोग्यस्य पक्षसंख्यया द्वाभ्यां भागमपहृत्य यद्येकोव शिष्यते तदा शुक्लपक्षे जातइति वक्तव्यं न किंचिदवशिष्यते तदा कृष्णपक्षे तस्यैव तिथिसंख्यया पञ्चदशभिर्भागमपहृत्य यो कोवशिष्यते

बृ.जा.
१८५

तदंकसमानेति योजातइति वक्तव्यम् एवं कृत्वा गुणः कर्मयोग्यो राशि रपास्यः १२ दिवेत्यादि यो सौ सप्तहोरा शिस्तत्र प्राग्देवनवकदानवि
शोधने कृत्वा तत्कर्मयोग्यं राशिं स्थापयेत् तस्य दिवारात्रि संख्यया द्वाभ्यां भागमपहृत्य यद्येको वशिष्यते तदा दिवसे जातोऽथन किंचिदवशि
ष्यते तदारात्रौ जातइति वक्तव्यम् यो सौ सप्तहोरा शिस्तस्य नक्षत्रसंख्यया सप्तविंशत्या भागमपहृत्य योको वशिष्यते तदंकसंख्येन नक्षत्रे
ऽश्विन्यादित आरभ्य जातनक्षत्रइति वक्तव्यम् अस्य कर्मणः पुनरभिधानं नक्षत्रानयनस्य बाहुल्योपयोगित्वात् ॥ १३ ॥ वेलेत्यादि यस्मि
न्दिने पुरुषस्य जन्मज्ञानं तद्दिनप्रमाणं घटिकादिकं कर्तव्यम् रात्रौ चेत्तदारात्रिप्रमाणं ततः पञ्चगुणस्य राशेस्तेन दिनप्रमाणेन रात्रिप्रमाणेन भा

दिवारात्रिप्रसूतिचनक्षत्रानयनं तथा ॥ सप्तकेष्वपि वर्गेषु नित्यमेवोपलक्षयेत् ॥ १३ ॥

वैलामथ विलग्नं च होरा मंशकमेव च ॥ पंचकेषु विजानीयान्नष्टजातकसिद्धये ॥ १४ ॥

गमपहृत्य योको वशिष्यते तस्मिन् काले दिनगते रात्रिगते वा तस्य जन्मवक्तव्यं अथ विलग्नमित्यादि अथ शब्दः पादपूरणार्थं काले ज्ञाते रा
श्यादिलग्नं कर्तव्यं ततस्तस्य होराद्रेष्काणनवांशद्वादशांशत्रिंशांशभागाः कर्तव्याः तात्कालिकाग्रहाश्च कर्तव्याः ततो यथाविहितेन विधि
नादशान्तर्दशाष्टकवर्गादेरभिहितस्य फलस्य निर्देशः कार्यः एवं नष्टजातकं साधयेत् ॥ १४ ॥

अथ प्रकारान्तरेण नक्षत्रानयनमप्यग्राह संस्कारनामेति संस्कारेण नाम संस्कारनामतस्य मात्राः संस्कारेणागतस्य नाम्नो मात्राः संस्कारना

ममात्राः संस्कारग्रहणेनैतत्प्रतिपादितं भवति संस्कारेण यत्पुरुषस्य नाम कृतं तस्य मात्राः ग्राह्याः नान्यस्य कस्यचित्कुनामादेः मात्राश्चेह
गृह्यन्ते हलार्धमात्रिकः अच्मात्रिकः इत्यनया स्थित्या ताः संस्कारनाममात्राः संगृह्याद्विगुणीकार्याः ततस्तात्कालिकानि शंकुच्छायांगु
लानि गृहीत्वा ताद्विगुणमात्रास्तैरंगुलैः संयुक्ताः कार्याः एवं कृते यद्भवति तस्य त्रिनवकेन सप्तविंशत्या भागमपहृत्य यः शेषो भवति तदं
कसमंतस्य धनिष्ठादित आरभ्य नक्षत्रं वक्तव्यं ॥ १५ ॥ अथ नक्षत्रानयनं प्रकारान्तरेणप्यग्राह द्वित्रिचतुर्दशेति पूर्वाभिमुखो यदा प्रष्टा पृच्छति

संस्कारनाममात्राद्विगुणाच्छायांगुलैः समायुक्ता ॥ शेषं त्रिनवकभक्तान्नक्षत्रं तद्वनिष्ठादि ॥ १५ ॥

द्वित्रिचतुर्दशदशतिथिसप्तत्रिगुणानवाष्टचंद्राद्याः ॥ पंचदशघनास्तद्विड्मुखान्विता भधनिष्ठादि ॥ १६ ॥

इति नष्टजातकमिदं बहुप्रकारं मया विनिर्दिष्टम् ॥ ग्राह्यमतः सच्छिष्यैः परीक्ष्य यत्नाद्यथा भवति ॥ १७ ॥

तदा द्वयोरंकाः स्थाप्याः अथाग्नेयाभिमुखस्तदा त्रयाणां अथ दक्षिणाभिमुखस्तदा चतुर्दशानां अथ नैर्ऋत्यभिमुखस्तदा दशानां अथ पश्चिमा
भिमुखस्तदा तिथिं संख्यानां पंचदशानां अथ वायव्याभिमुखस्तदा सप्तत्रिगुणा एकविंशतिः उत्तराभिमुखस्तदा नवानां ऐशान्याभिमुखस्तदा
ष्टानां तद्यथा एवं दिगाभिमुखप्रवृत्तशेनांकं गृहीत्वा ततः पंचदशगुणः कार्यः ततस्तस्मिन् प्रदेशे यावन्तः पुरुषास्तदाभिमुखाः स्थितास्तत्संख्यया
वित्तोयुक्तः कार्यः एवं कृते यद्भवति तस्य सप्तविंशत्या भागमपहृत्य योको वशिष्यते तदंकसमंतस्य धनिष्ठादित आरभ्य नक्षत्रं वक्तव्यं ॥ १६ ॥ अथ

टी०

१८५

नष्टजातकोपसंहारं आर्ययाह इति नष्टजातकमिति इतिशब्दः उपसंहारे मयावराहमिहिराचार्येण नष्टजातकं बहुप्रकारं बहुभेदं विनिर्दिष्टं
उक्तमिदं अतोस्माद्धेतोः सच्छिष्यैः शोभनसच्छास्त्रैर्ग्राह्यं यत्नात्परीक्ष्य विचार्य यथायेन प्रकारेण संभवति सत्यरूपं तथा ग्राह्यमिति येन प्र
कारेण संभवति तथा गृहीतव्यमित्यर्थः बहुभिरागमैर्मया विचार्य पराशरवासिष्ठयवनसत्यमणित्यादीनां मतानि आलोक्य कृतं तदेव भूयो
निर्मलगुणानि पुनबुद्ध्या विचार्य संविदया कार्यं येन स्फुटसिद्धौ सौ संपद्यते ॥ १७ ॥ इति नष्टजातकाध्यायः पार्दिशतिः समाप्तः ॥ २६ ॥

इति नष्टजातकाऽध्यायः समाप्तः ॥ २६ ॥ अथ द्रेष्काणाध्यायप्रारंभः । कट्यांसितव
स्त्रवेष्टितः कृष्णः शक इवाभिरक्षितुं । रौद्रः परशुं समुद्यतं धत्ते रक्तविलोचनः पुमान् ॥ १ ॥
रक्तांवराभूषणभक्ष्यचिंताकुंभाकृतिर्वाजिमुखी तृपार्ता ॥ एकेन पादेन च मेपमध्ये द्रेष्काणरूपं यवनोपदिष्टं ॥ २ ॥

अथ द्रेष्काणाध्यायो व्याख्यायते तत्रादौ मेषाद्य द्रेष्काणस्य स्वरूपज्ञानं वैताल्येनाह कट्यामिति कट्यां जघने सितं श्वेतं वस्त्रमम्बरं वेष्टितं ये
न कृष्णः असितवर्णः शक इव अभिरक्षितुमाभिमुख्येन रक्षां कर्तुं शक्तः समर्थ इव रौद्रो भीषणः यः परशुं कुठारं समुद्यतं धत्ते धारयति रक्तविलोचनो
लोहिताक्षः स च पुमान् पुरुषः पुरुष द्रेष्काणः सायुधो भौमा सक्तश्च ॥ १ ॥ अथ मेषद्वितीय द्रेष्काणस्य स्वरूपमिदं वज्रयाह रक्तांवरोति रक्तां
वरो लोहितवस्त्राभूषणमलंकरणं भक्ष्यं भोज्यं तत्र चित्तं यस्याः कुंभाकृतिः शोदरी वाजिमुखी अश्ववक्त्रा तृपार्ता पिपासार्ता एकेन पादेन चरणे

नोपलक्षिता इदं द्रेष्काणरूपं मेषमध्ये मेषाद्वितीयं यवनोपदिष्टं यवनाचार्यैः कथितं एषु चतुर्षु द्रेष्काणः स्त्री द्रेष्काणोऽर्कसक्तश्च यस्मा
दाचार्यैश्चतुर्षु पान्मुखाश्चतुर्षु द्रेष्काण इति व्याख्यातस्तथा खगमुखो द्रेष्काणश्च ॥ २ ॥ अथ मेषतृतीय द्रेष्काणस्य स्वरूपमिदं वज्रयाह कूर इति
कूरो विषमस्वभावः कलाज्ञः कलावित् कपिलः पिंगलः क्रियार्थी कर्मस्वामिलापुकः भग्नवृतः स्वालितानियमः आभिमुख्येनोद्यतो दंडः
हस्ते पाणौ यस्य रक्तानिलोहितानि वस्त्राण्यंवराणि विभर्ति धारयति चंडः क्रोधशीलः अथ मेषतृतीयस्तृभागे द्रेष्काणः कथितः उक्तः एष
कूरः कलाज्ञः कपिलः क्रियार्थी भग्नवृतोभ्युद्यतदंडहस्तः । रक्तानिवस्त्राणि विभर्ति चंडो मेषतृतीयः कथितस्त्रिभागः ॥ ३ ॥
कुंचितलूनकचाघटदेहादग्धपटातृपिताशनचित्ता ॥ आभरणान्यभिवांछितिनारीरूपमिदं वृषभप्रथमस्य ॥ ४ ॥
क्षेत्रधान्यगृहधेनुकलाज्ञोलांगलेसशकटेकुशलश्च ॥ स्कन्धमुद्रहतिगोपतितुल्यं क्षुत्परोजवदनोमलवासाः ॥ ५ ॥

न द्रेष्काणः सायुधो जीयसक्तश्च ॥ ३ ॥ अथ वृषप्रथम द्रेष्काणजातस्य स्वरूपं दोधकेनाह कुंचितेति कुञ्चितः कुटिलाः लूनाः कचाः
केशा यस्याः कुटिलाच्छिन्नकेशा घटदेहा कुंभसदृशोदरी दग्धपटा दग्धवस्त्रा तृपिता पिपासार्ता अशने भोजने चित्तं यस्याः आभरणानि
भूषणानि अभिवांछितिसाचना गीस्त्री इदं वृषभप्रथमस्य द्रेष्काणस्य स्वरूपं एषः स्त्री द्रेष्काणः साम्रिकः शुक्रसक्तश्च ॥ ४ ॥ अथ द्वितीय वृष द्रेष्का
णस्य स्वरूपं स्वागतयाह क्षेत्रधान्येति क्षेत्रं केदारः धान्यानि शालयः गृहं वेश्म धेनुः गौः कलाः गीतवाद्यनृत्यलेखका चित्रकर्मादि एतासां ज्ञः प

द्विपसमकायः पांडुरदंष्ट्रः शरभसमांघ्रिः पिंगलमूर्तिः । अविमृगलोभव्याकुलचित्तो वृषभवनस्य प्रांतगतोयम् ॥ ६॥
सूच्याश्रयंसमाभवांछितिकर्मनारी रूपान्विताभरणकार्यकृतादराच ॥
हीनप्रजोच्छ्रितभुजर्तुमतीत्रिभागमाद्यंतृतीयभवनस्यवदन्तितज्ज्ञाः ॥ ७ ॥

दः सौरसक्तश्च ॥ ६॥ अथमिथुनस्य प्रथमद्वेष्काणस्य स्वरूपज्ञानं वसन्ततिलकेनाह सूच्याश्रयमिति नारीस्त्रीसूच्याश्रयं कर्मसीवनाक्रियांसम्य
गमिषांछतीति रूपान्वितासुरूपाभरणकार्यभूषणकर्मणि कृतआदरोऽमिलापोऽश्रद्धा यया हीनप्रजा अपत्यरहिता उच्छ्रितभुजोर्ध्वबाहुकी
कृतुमती सार्तवाकामार्तावातृतीयभवनस्य मिथुनस्याद्यं प्रथमं त्रिभागद्वेष्काणं तज्ज्ञाः पण्डिताः प्रवदन्ति कथयन्ति एषस्त्रीद्वेष्काणो बुधसक्त
श्च ॥ ७॥ अथमिथुनद्वितीयद्वेष्काणस्य स्वरूपमुपजातिरुयाह उद्यानसंस्थइति उद्यानसंस्थ उपवनेति पृति कवची सन्नाह प्रावृतशरीरः धनु

पमान्चापहस्तः शूरोरप्रियः शरास्त्रधारी वापाठः शराः कांडानितान्येवास्त्राणि तद्वारेण शीलं यस्येति गरुडाननोपक्षि स दृशवक्त्रः क्रीडनं क्री
डा आत्मजाः पुत्राः अलंकरणमाभरणं अर्थोचितं एषां सस्त्रान्विनीचितां करोति अथमिथुनस्य राशेरभ्ये द्वितीयद्वेष्काण इत्यर्थः एष नरद्वेष्का
णः सायुधः स्वगद्वेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ ८ ॥ अथमिथुनस्य तृतीयद्वेष्काणस्य स्वरूपं स्वागतयाह भूषितइति भूषितो लंकृतः वरुणवत्समुद्र
वत् बहुरत्नः प्रभूतमणिः तूणशराधानं कवचं सन्नाहः एतौ वज्रोग्रथितौ येन सधनुष्कः चापयुक्तः नृत्ते वादित वाद्यविषये कलासुचनिःशे

उद्यानसंस्थः कवची धनुष्मान् शूरोस्त्रधारी गरुडाननश्च । क्रीडात्मजालंकरणार्थं चितां करोति मध्ये मिथुनस्य राशेः ॥ ८॥
भूषितो वरुणवद्बहुरत्नो वद्धतूणकवचः सधनुष्कः । नृत्तवादित कलासुचविद्वान्काव्यकृन्मिथुनराश्यवसाने ॥ ९ ॥
पत्रमूलफलभृद् द्विपकायः काननमलयगः शरभांघ्रिः । क्रोडतुल्यवदनो हयकण्ठः कर्कटे प्रथमरूपमुशन्ति ॥ १० ॥

पासुविद्वांस्तज्ज्ञः काव्यकृत्पण्डितः काव्यकर्मकार्यं तत्करोति एष मिथुनस्य राशेरवसाने तृतीयद्वेष्काणे इत्यर्थः एषः नरद्वेष्काणः सायुधः सौ
रसक्तश्च ॥ ९॥ अथ कर्कटपूर्वस्य स्वरूपं स्वागतयाह पत्रेति पत्रानि मूलानि फलानि च विभर्ति धारयति द्विपकायो हस्ति स दृशशरीरः कानने म
लयगः मलयश्चन्दनवृक्षः तत्रोपगतः स्थितः शरभांघ्रिः शरभसदृशपादः क्रोडः सूकरस्तत्तुल्यवदनः तत्सदृशवक्त्रः हयकण्ठोऽश्वग्रीवः कर्कटे क
र्कटराशौ प्रथमद्वेष्काणस्य स्वरूपमुशन्ति कथयन्ति एष द्वेष्काणश्चतुष्पाञ्चन्द्रसक्तश्च ॥ १०॥ अथ कर्कटद्वितीयद्वेष्काणस्य स्वरूपमिदं वज्रयाह

वृ.जा
१८८

पद्मार्चितेति स्त्रीयोपि मूर्द्धनि शिरसि पद्मैः कमलैरर्चिता पूजिता भोगियुक्ता स सर्पाकर्कशाकठिनयौवनोपेता अरण्यगता एकांतस्थिता विरोति
आक्रोशयति पलाशवृक्षस्य शाखां लतां समाश्रिता तत्रासक्ता स्थिता कर्कटस्य राशेर्मध्ये स्थिता द्वितीयद्रेष्काणे समवस्थिता एषस्त्रीद्रेष्काणे
व्यालद्रेष्काणो भौमसक्तश्च ११ अथ कर्कटस्य तृतीयद्रेष्काणस्य स्वरूपं वैतालीयेनाह भार्येति भार्या जाया तस्या आमरणार्थं अलंकरणनिमित्तं
नर्मणवंसमुद्रं नौस्थो नावमारूढः सर्पवेष्टितांगो गच्छति याति हैमैः सुवर्णनिर्मितैः विभूषणैरलंकरणैर्युतः चिपिटास्य चर्पटमुखः कर्कटेत्यगतः
पद्मार्चिता मूर्द्धनि भोगियुक्ता स्त्री कर्कशा रण्यगता विरोति शाखां पलाशस्य समाश्रिता च मध्ये स्थिता कर्कटकस्य राशेः ११
भार्यामरणार्थं नर्मणवं नौस्थो गच्छति सर्पवेष्टितः । हैमैश्च युतो विभूषणैश्चिपिटास्योत्थगतश्च कर्कटे ॥ १२ ॥
शाल्मलेरुपरि गृध्रजम्बुकौ श्वानरश्च मलिनान् म्बरान्वितः । रौतिमातृपितृविप्रयोजितः सिंह रूपमिदमाद्यमुच्यते ॥ १३ ॥
तृतीयद्रेष्काण इत्यर्थः एष नरद्रेष्काणो व्यालद्रेष्काणो जीवसक्तश्च १२ ॥ अथ सिंह पूर्वस्य द्रेष्काणस्य स्वरूपज्ञानं रथोद्धतयाह शाल्मलेरिति
शाल्मली वृक्षस्योपर्यग्रे गृध्रः पक्षी जम्बुकः सृगालः एतौ स्थितौ तथा श्वानरमेयः नरो मनुष्यः स च मलिनैः मलोपेतैः रत्नैर्वस्त्रैरन्वितो युक्तः मातृ
पितृविप्रयोजितो जननीजनकविरहितो रौत्याकुश्याति इदमाद्यं प्रथमं रूपं सिंहस्योच्यते कथ्यते सिंहप्रथमद्रेष्काण इत्यर्थः एष नरद्रेष्काणश्च
तुष्पदद्रेष्काणः खगद्रेष्काणो र्कसक्तश्च १३ अथ सिंहद्वितीयस्य स्वरूपं वंशस्थेनाह हयाकृतिरिति हयाकृतिः अश्वाकारः पांडुरमीपच्छुक्लयुक्तं मा

१८८

१८८

ल्यं पुष्पानि चयं शेखरो शिरसि यस्य कृष्णाजिनं कृष्णमृगचर्मकं वलमौर्णिकं विभर्ति धारयति केचित्कृष्णाजिनचीवरमिति पठन्ति चीवरं जी
र्णवासः नरो मनुष्यो दुरासदः दुर्ज्ञेयः दुःसाध्यः सिंह इव आत्तकार्मुकः गृहीतचापः नताग्रनासः नताग्रानासायस्य मृगराजस्य सिंहस्य मध्यमो
द्वितीयो द्रेष्काणः हयाकृतिः पुरुष एवायं न च तुष्पदद्रेष्काणः एष नरद्रेष्काणः सायुधो जीवसक्तश्च १४ ॥ अथ सिंहतृतीयस्य स्वरूपमुप
जातिकयाह ऋक्षानन इति ऋक्षः प्राणी ऋक्षाननः ऋक्षसदृशवक्त्रः वानरतुल्यचेष्टः वानरेण कपिना तुल्या स दृशा चेष्टा स्वभावो यस्य दण्डं

हयाकृतिः पाण्डुरमाल्यशेखरो विभर्ति कृष्णाजिनकम्बलं नरः ।

दुरासदः सिंह इवात्तकार्मुको नताग्रनासो मृगराजमध्यमः ॥ १४ ॥

ऋक्षाननो वानरतुल्यचेष्टो विभर्ति दण्डं फलमामिषं च । कूर्ची मनुष्यः कुटिलैश्च केशैर्मृगेश्वरस्यान्त्यगतस्त्रिभागः ॥ १५ ॥

पुष्पप्रपूर्णेन घटेन कन्यामलप्रदिग्धां वरसंवृतां गी । वस्त्रार्थसंयोगमभीष्टमाना गुरोः कुलं वांछति कन्यकाद्यः ॥ १६ ॥

आयुधं फलं आमादि आमिषं मांसं च विभर्ति धारयति कूर्ची दीर्घदंशुः मनुष्यः पुरुषः कुटिलैः केशैर्मूर्द्धजैर्युक्तः मृगेश्वरस्य सिंहस्यान्त्यगतस्त्रि
भागः एष नरद्रेष्काणः चतुष्पदद्रेष्काणः सायुधो भौमसक्तश्च ॥ १५ ॥ अथ कन्या पूर्वस्य स्वरूपमुपजातिकयाह पुष्पप्रपूर्णेनेति कन्या
कुमारी पुष्पप्रपूर्णेन कुसुमपरिपूरितेन कुम्भेन उपलक्षिता मलप्रदिग्धैरतिमलोपेतैः अम्बरैर्वस्त्रैः संवृतांगी संवृता वयवा वस्त्राण्यम्बराणि अर्थो

धनं येषां संयोगमभीष्टमानावांछमानागुरोःकुलं व्रजातिगच्छति कन्यकाद्यः प्रथमद्रेष्काणः एषस्त्रीद्रेष्काणोबुधसक्तश्च ॥ १६ ॥
अथकन्याद्वितीयस्यस्वरूपं वैतालीयेनाह पुरुषोनरः प्रगृहीतलेखनिः येनाक्षराणिलिख्यन्ते सालेखनिः श्यामोश्यामवर्णः वस्त्रशिराः क
पटसंयमितमूर्द्धा केचिद्वद्विशिरा इति पठन्ति संयमितशिराः व्ययं व्ययकृत् आयं प्रवेशं च करोति गणयति विपुलं विस्तीर्णं कार्मुकं धनुर्विभ
र्तिधारयति रोमव्याप्ततनुः रोमशशरीरः एषमध्यमो द्वितीयद्रेष्काणः एषनरद्रेष्काणः सायुधः सौरसक्तश्च ॥ १७ ॥ अथकन्यातृतीयस्य

पुरुषः प्रगृहीतलेखनिः श्यामो वस्त्रशिरा व्ययायकृत् । विपुलं च विभर्तिकार्मुकं रोमव्याप्ततनुश्च मध्यमः ॥ १७ ॥
गौरीसुधौताग्रदुकूलगुप्तासमुच्छ्रिताकुंभकटच्छुहस्तादेवालयं स्त्रीप्रयताप्रवृत्तावदन्ति कन्यांत्यगतस्त्रिभागः ॥ १८ ॥
वीथ्यंतरापणगतः पुरुषस्तुलावानुन्मानमानकुशलः प्रतिमानहस्तः ॥

ज्ञानमुपजातिकयाह गौरीगौरवर्णा सुधौताग्राणियस्मिन् दुकूलेपटविशेषेतेन गुप्ताच्छादिता केचित्तुदुकूलहस्ता इति पठन्ति समुच्छ्रिता
अत्युच्चा कुम्भोपटः कटच्छुर्द्वीप्रासिद्धा गृहोपयोगिकं लोहभांडं तत्करेहस्तेयस्याः देवालयं सुरगृहं स्त्रीयुवतिः प्रयतासमाहिता प्रवृत्ताग
न्तुमुद्यता वदन्ति कथयन्ति मुनयः कन्यांत्यगतस्त्रिभागः तृतीयद्रेष्काणः एषस्त्रीद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ १८ ॥ अथतुलाद्यस्वरूपं वसन्ततिल
केनाह वीथ्यन्तरोति वीथ्यन्तरे मार्गमध्ये यत्तदापणं प्रसारकः समवस्थितस्तत्रगतः हृदं पुरुषोनरस्तुलावान् तुलाहस्तः विद्यमानतुलः उ

न्माने ऊर्ध्वमानेतुलादिके माने मानशब्देन कुडवादौ च तस्मिन्कुशलः तज्ज्ञः प्रतिमानं येन द्रव्याणिसुवर्णरत्नानि परिछिद्यन्ते ते तुहस्तेय
स्याः भांडं क्रयद्रव्यं तद्विद्यते यस्य विचिंतयति ध्यायति तस्य भांडस्यैतन्मूल्यमिति तस्य च भांडस्य चमूल्यं विचिन्तयति एतद्यवनास्तुला
याः प्रथमद्रेष्काणस्य स्वरूपं वदन्ति कथयन्ति एषनरद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ १९ ॥ अथतुलाद्वितीयस्य स्वरूपं त्रोटकेनाह कलशमिति गृ
ध्रः पक्षी गृध्रमुखो गृध्राननः पुरुषः कलशं कुम्भं गृहीत्वा विनिःपतितुं निर्विशेषं पतितुमभीप्सति वांछति यतः क्षुधितो बुभुक्षितः तृपितः पिपासि

भाण्डं विचिन्तयति तस्य चमूल्यमेतद्रूपं वदन्ति यवनाः प्रथमतुलायाः ॥ १९ ॥
कलशं परिगृह्य विनिःपतितुं समभीप्सति गृध्रमुखः पुरुषः । क्षुधितस्तृपितश्च कलत्रसुतान् मनसैति तुलाधरमध्यगतः २०

विभीषयन्ति पृष्ठातिरत्नचित्रितो वने मृगान्कांचनतूर्णवर्मभूत् । फलामिपं वानररूपभृन्नरस्तुलावसानेयवनैरुदाहृतः २१
तोतः कलत्रं मार्या सुतान् पुत्रान् मनसा चित्तेनैति गच्छति अमीप्सति अभिलषति स्मरतीत्यर्थः इत्येवं प्रकारः तुलाधरमध्यगतः तुलादि

तीयद्रेष्काणः एषनरद्रेष्काणः खगद्रेष्काणः शनैश्चरसक्तश्च ॥ २० ॥
अथतुलतृतीयस्य स्वरूपं वंशस्थेनाह विभीषयन्निति रत्नचित्रितो मणिभिर्विभूषितः वने रण्ये मृगान् हरिणान् विभीषयन् मीषां कुर्वन् ति

ष्ठति कीदृशः कांचनसौवर्णं तूर्णशराधानं वर्मसन्नाहं ते च विभर्ति धारयति फलान्यामिपंचमांसं विभर्ति नरो मनुष्यो वानररूपभृत् वा

धृ.जा.
१९०

टी०

नरस्यकपेरिवरूपं विभर्तिधारयति फलान्याम्रादीनिकेचिद्धनुर्धरः किन्नररूपभृन्नरः इति पठन्ति धनुर्धरः चापहस्तः किन्नरो देवयोनिः
श्वमुखः पुरुषः तुलावसाने तुलस्य तृतीयद्रेष्काणे यवनैः पुराणयवनैरुदाहृतः कथितः नरो मनुष्यो वानराकारोऽयं चतुष्पदद्रेष्काणोऽबुधसक्त
इच ॥ २१ ॥ अथ वृश्चिकप्रथमस्य स्वरूपमुपजातिकयाह वस्त्रैरिति नारीस्त्री वस्त्रैरंवरैस्तथाभरणैरलंकरणैश्च विहीनावर्जिता महासमुद्रा
न्महासागरात् कूलं समुपेत्यागच्छति स्थानच्युतास्वस्थानात् धृष्टासर्पनिबद्धपादाभुजगनियामितचरणामनोरमाचित्तानंदविधायिनी

वस्त्रैर्विहीनाभरणैश्च नारी महासमुद्रात् समुपेतिकूलं ॥ स्थानच्युतासर्पनिबद्धपादा मनोरमा वृश्चिकराशिपूर्वः ॥ २२ ॥
स्थानसुखान्यभिवांच्छति नारी भर्तृकृते भुजगावृतदेहा ॥ कच्छपकुंभसमानशरीरा वृश्चिकमध्यमरूपमुशंति ॥ २३ ॥
पृथुलचिपिटकूर्मतुल्यवक्त्रः श्वमृगवराहसृगालभीषकारी ॥ अवतिचमलयाकरप्रदेशं मृगपतिरंत्यगतस्य वृश्चिकस्य २४

चित्तालहादकारी वृश्चिकराशेः पूर्वः प्रथमद्रेष्काणः एषस्त्रीद्रेष्काणो व्यालद्रेष्काणो भौमसक्तश्च ॥ २२ ॥ अथ वृश्चिकद्वितीयस्य स्वरूपं दोधके
नाह स्थानेति नारीस्त्री स्थानसुखानि अभिवांच्छति भर्तृकृते पतिनिमित्तं भुजगावृतदेहा सर्पव्याप्तशरीरा कच्छपः कूर्मः कुंभो घटः तत्स
मानशरीरा तत्तुल्यदेहा वृश्चिके मध्यमरूपं द्वितियद्रेष्काणमुशंति कथयन्ति एषस्त्रीद्रेष्काणो व्यालद्रेष्काणः जीवसक्तश्च ॥ २३ ॥ अथ वृ
श्चिकतृतीयस्वरूपज्ञानं पुष्पिताग्रयाह पृथुलचिपिटमिति पृथुलं विस्तीर्णं चिपिटं चर्पटं कूर्मतुल्यं कच्छपसदृशं वक्त्रं मुखं यस्य श्वासारमेयः

१९०

मृगो हरिणः सृगालः क्रोष्टा वराहः सूकरः एषां भीषकारी मयकारी मलयस्य चंदनस्याकरस्य प्रदेशमुत्पत्तिस्थानमवतिरक्षति सचमृगपतिः
सिंहः अंत्यगतो वृश्चिकस्य तृतीयद्रेष्काणः एषः कूर्माननः सिंहद्रेष्काणः चतुष्पदद्रेष्काणः चंद्रसक्तश्च ॥ २४ ॥ अथ धन्वि पूर्वस्य स्वरूपज्ञा
नमिदं वज्रयाह मनुष्यवादिति मनुष्यवक्त्रो नरवदनः अश्वसमानकायः तुरगसदृशदेहः आयतदीर्घं धनुश्चापं गृहीत्वा आश्रमस्थः तत्रा
श्रमेतिष्ठति क्रतूपयोज्यानियज्ञोपकरणादीनि यज्ञभांडानि सुकृस्तुवादीनि तपस्विनः तपसान्तरक्षति अवतिरक्षितवान् आद्यः प्रथमो
धनुषस्त्रिभागो धन्विद्रेष्काणः केचिच्चररक्षपूर्वेति पठन्ति धनुषः पूर्वास्त्रिभागः प्रथमद्रेष्काणः एषोऽश्वसमानकायः नरद्रेष्काणः चतुष्पा

मनुष्यवक्त्रोऽश्वसमानकायो धनुर्विगृह्याय तमाश्रमस्थः ॥ क्रतूपयोज्यानि तपस्विनश्चररक्षपूर्वो धनुषस्त्रिभागः ॥ २५ ॥
मनोरमा चंपकहेमवर्णाभिद्रासनेतिष्ठति मध्यरूपा ॥ समुद्ररत्नानि विघट्टयंती मध्यत्रिभागो धनुषः प्रदिष्टः ॥ २६ ॥

त्तायुधद्रेष्काणः जीवसक्तश्च ॥ २५ ॥ अथ धन्वि द्वितीयस्य स्वरूपज्ञानमुपजातिकयाह मनोरमेति मनोरमा चित्तालहादकारिणी चंप
कंपुष्पविशेषः हेमसुवर्णं तत्सदृशवर्णा तत्समकांतिः मद्रासने आसनाविशेषेतिष्ठति तत्र उपविष्टा मध्यमरूपा न चातिशोभना ना
प्यत्यशोभना समुद्ररत्नानि सागरमणीन् विघट्टयंती स्त्रीतिष्ठति धनुषो मध्यत्रिभागो द्वितीयद्रेष्काणो मुनिभिः प्रदिष्टः एषस्त्रीद्रेष्का
णो भौमसक्तश्च ॥ २६ ॥ अथ धन्वि तृतीयस्य स्वरूपमुपजातिकयाह कूर्ची नर इति नरो मनुष्यः कूर्ची दीर्घश्मश्रुः हाटकं सुवर्णं चंपकः

पुष्पविशेषः तदाभस्तत्तदृशकान्तिः तत्समानद्युतिः वरासने प्रधानासने निषण्णः उपविष्टः दंडधरो दंडहस्तः कौशेयकानि पट्टविशेषाणि उद्ध-
हते धारयति अजिनं मृगचर्म नवमस्यराशेर्धनुषः तृतीयद्रेष्काणस्य स्वरूपं एष नरद्रेष्काणः सायुधः अर्कसक्तश्च ॥ २७ ॥ अथ मकरप्रथमस्य
स्वरूपं दोधकेनाहरो भेति रोमचितो रोमशः मकरोपमदंष्ट्रः मकरतुल्यदंष्ट्रः मकरोजलचरप्राणी सूकरस्य वराहस्य कायो देहः तत्समानशरीरः
तत्तुल्यतनुः योक्त्रकं येन बलीवर्दी योज्यते जालकः प्रसिद्धः येन पक्षिणा बध्यते बंधनं निगडादि एतानि धारयति तच्छीलः रौद्रमुखो व-

कुर्चीनरो हाटकचंपकाभविरे सने दंडधरो निषण्णः ॥ कौशेयकान्युद्धहतोजिनं चतुर्तीयरूपं नवमस्यराशेः ॥ २७ ॥

रोमचितो मकरोपमदंष्ट्रः सूकरकायसमानशरीरः ॥ योक्त्रकजालकबंधनधारी रौद्रमुखो मकरप्रथमस्तु ॥ २८ ॥

कलास्वभिज्ञा वज्रदलायताक्षी श्यामा विचित्राणि च मार्गमाणा ॥ विभूषणालंकृतलोहकर्णा योपाप्रदिष्टा मकरस्य मध्ये २९

क्रिताननः मकरप्रथमः प्रथमद्रेष्काणः एषः पुरुषद्रेष्काणः बंधनधारित्वात्सनिगडः सूकरसमानशरीरः नसूकरः तस्मान्न चतुष्पात् श-
नैश्चरसक्तश्च ॥ २८ ॥ अथ मकरद्वितीयस्य स्वरूपमुपजातिकयाह कलास्वभिज्ञा वज्रदलायताक्षीति कलास्वभिज्ञा आभिमुख्येन जाना-
ति अवज्रदलायताक्षी अवज्रदंष्ट्रपद्मपत्रं तद्वदायते दीर्घे अक्षिणीयस्याः सा दीर्घनेत्रा च श्यामा श्यामवर्णा विचित्राणि नाना प्रकाराणि व-
स्तूनि च मार्गमाणा अभिप्तमाना विभूषणैरलंकरणैरलंकृता लोहकर्णालोहयुक्तश्रोत्रालोहाभरणमूकण्येयस्याः सा योपास्त्री मकरस्य म-

ध्ये द्वितीयद्रेष्काणे प्रदिष्टा उक्ता एषः स्त्रीद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ २९ ॥ अथ मकरतृतीयस्य स्वरूपं परोद्धतयाह किन्नरोपमेति किन्नरोप-
मतनुः किन्नरादेव योनयः अश्वमुखाः पुरुषास्तत्सदृशीतनुः सकम्बलः कम्बलेन सहितः तूणं शराधारं चापं धनुः कवचं सन्नाहः एतैस्तूण-
चापकवचैः शराधारतनुः सन्नाहैः समन्वितो युक्तः कुम्भघटं रत्नविचित्रितं मणिविरचितं स्कंधगं अंसासक्तं उद्धहति धारयति मकरराशेः प-
श्चिमतृतीयद्रेष्काणः एष पुरुषद्रेष्काणः सायुधः बुधसक्तश्च ॥ ३० ॥ अथ कुम्भप्रथमद्रेष्काणस्य स्वरूपं दोधकेनाह स्नेहमद्यजलभोजने

किन्नरोपमतनुः सकम्बलस्तूणचापकवचैः समन्वितः ॥ कुम्भमुद्धहति रत्नविचित्रितं स्कंधगं मकरराशिपश्चिमः ॥ ३० ॥

स्नेहमद्यजलभोजनागमव्याकुलीकृतमनाः सकम्बलः ॥ कोशकारवसनोजिनान्वितो गृध्रतुल्यवदनो घटादिगः ॥ ३१ ॥

दग्धेशकटे सशाल्मले लोहान्याहरते गनावने ॥ मलिनेन पटेन संवृता भांडैर्मूर्ध्नि गतैश्च मध्यमः ॥ ३२ ॥

ति स्नेहस्तैलादि मद्यपानविशेषः जलमुदकं भोजनमशनं एतेषां आगमः तेन व्याकुलितं मनः चिंतयस्य सकम्बलः कम्बलसहितः कोश-
कारवसनः पट्टवासाः अजिनान्वितः कृष्णमृगचर्मयुक्तः गृध्रः पक्षी तत्तुल्यवदनः तत्समवक्रः घटादिगः कुम्भप्रथमद्रेष्काणः एष
नरद्रेष्काणः सौरसक्तश्च ॥ ३१ ॥ अथ कुम्भद्वितीयस्य स्वरूपं वैताल्येनाह दग्धेशकटेति शकटे गन्ध्यादग्धे आग्निना भस्मकृते सशाल्मले शा-
ल्मलवृक्षैः सहिते अंगनास्त्री लोहान्याहरते गृण्हाति वने अरण्ये मलिनेन पटेन समलेन वाससा संवृता प्रावृता भांडैः मांडप्रकारैः मूर्ध्नि

बृ.जा.
१९२

गतैः मस्तकारोपितैः उपलक्षिता केचिद्भांडैरारोपितैः परिपूर्ण इति पठन्ति मध्यमो द्वितीयद्रेष्काणः एषस्त्रीद्रेष्काणः साग्निको बुधसक्तश्च ॥ ३२ ॥
अथ कुम्भतृतीयस्य स्वरूपज्ञानमिन्द्रवज्रयाह श्याम इति श्यामः श्यामवर्णः सरोमश्रवणः लोमशकर्णः किरीटो मौलियुक्तः त्वक्चर्मपत्रं पर्ण
निर्यासो वृक्षनिर्यासः यथा गुग्गुलुः स्नेहः फलं च सुप्रसिद्धमेवाम्नादि एतैः सह भांडानिलोहव्यतिमिश्रितानिलोहसंयुक्तानि विभर्ति धारय
तितानि च संचारयति स्थानात् स्थानांतरं नयति घटस्य कुम्भस्यांत्यगतः तृतीयद्रेष्काणः एष नरद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ ३३ ॥ अथ मीनाद्य

श्यामः सरोमश्रवणः किरीटो त्वक्पत्रनिर्यासफलैर्विभर्ति भांडानिलोहव्यतिमिश्रितानि संचारयत्यंत्यगतो घटस्य ॥ ३३ ॥
सुग्भांडमुक्तामणिशंखमिश्रैर्व्याक्षिप्तहस्तः सविभूषणश्चाभार्याविभूषार्थमपांनिधानं नावाप्लवत्यादिगतो ह्यपस्य ॥ ३४ ॥
अत्युच्छ्रितध्वजपताकमुपैति पोतं कूलं प्रयाति जलधेः परिवारयुक्ता ॥

स्य स्वरूपमिन्द्रवज्रयाह सुग्भांडेति सुग्भांडानियज्ञोपकरणभांडानि मुक्तामौक्तिकं मणयः प्रसिद्धाः शंखः प्रसिद्ध एव एतैर्मिश्रैरेकीकृतैः
व्याक्षिप्तो हस्तो यस्य आकुलकरः सविभूषणः साभरणः भार्याजाया तद्विभूषार्थमलंकरणार्थमपांनिधानं समुद्रं नावाप्लवति नौस्थो गच्छ
ति केचिन्महार्णवं च नावाप्लवतीति पठन्ति ह्यपस्य मीनस्यादिगतः प्रथमद्रेष्काणः एष नरद्रेष्काणो जीवसक्तश्च ॥ ३४ ॥ अथ मीन
द्वितीयस्य स्वरूपज्ञानं वसंतातिलकेनाह अत्युच्छ्रितेति अत्युच्छ्रिता अतीवोच्चाः ध्वजाः पताकायस्मिन्योतेतमुपैति आरोहति जल

टी०

१९२

धेः समुद्रस्य कूलतटं प्रयाति प्रमादास्त्री कीदृशी परिवारयुक्ता सखीजनैर्नावृता चंपकं पुष्पाविशेषः चंपककांतिः मुखवर्णेन चंपककां
तिं मुष्णाति अपहरति एषः मीनस्य द्वितीयत्रिभागो मुनिभिर्गदित उक्तः एषः स्त्रीद्रेष्काणो चंद्रसक्तश्च ॥ ३५ ॥ अथ मीनस्य तृती
यद्रेष्काणस्य स्वरूपज्ञानमिन्द्रवज्रयाह श्वभांतिकेति श्वभांतिकेर्गर्तसमीपे सर्पनिवेष्टितांगो भुजगावृता वयवः वस्त्रैरंबरेर्विहीनो रहितः पुरु
षोनरः अटव्यां अरण्ये चौरैस्तस्करैः अनलेनाग्निना व्याकुलितः क्षुभितो तरात्मा यस्य विक्रोशते रोदिति ह्यपस्य मीनस्यांत्योपगतः तृतीय
द्रेष्काणः एषः व्यालद्रेष्काणः भौमसक्तश्च द्रेष्काणस्वरूपस्य प्रयोजनं प्रदेशेषु व्याख्यातं तथा च यात्रायां वक्ष्यति द्रेष्काणाकारचेष्टागुण

वर्णेन चंपकमुखा प्रमादा त्रिभागो मीनस्य चैपकथितो मुनिभिर्द्वितीयः ॥ ३५ ॥ श्वभांतिके सर्पनिवेष्टितांगो वस्त्रैर्विही
नः पुरुषस्त्वटव्यां चौरानलव्याकुलितां तरात्मा विक्रोशते तंत्योपगतो ह्यपस्य ॥ ३६ ॥ इति द्रेष्काणस्वरूपाऽध्यायः ॥ २७ ॥

सदृशफलं योजयेद्द्विहेतोर्द्रेष्काणसौम्यरूपे कुसुमफलयुते रत्नभांडान्विते च सौम्यैर्दृष्टेजयः स्यात्प्रहरणसदृशोपापदृष्टे च भंगः संमोहो व
थ्रं धः सुभुजगनिगडे पापमुक्तः पिपासुरिति अन्यच्च अस्य प्रयोजनं चौररूपस्थानादिज्ञानं उक्तं च षट्पंचाशिकायां पृथुयशसा अंशकाज्ज्ञा
यते द्रव्यद्रेष्काणैस्तस्कराः स्मृताः राशिभ्यः कालदिग्देशो वयो जातिश्च लग्नात् एवं वृत्तानि ॥ ३६ ॥ इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां बृहज्ज
तक विवृत्तौ द्रेष्काणाऽध्यायः ॥ २७ ॥ अथात उपसंहाराध्यायो व्याख्यायते अथाध्यायसंग्रहमुपजातिकयाह राशिप्रभेद इति राशिप्रभेद

बृ.जा.
१९३

प्रथमोऽध्यायः १ ग्रहयोनिभेदोद्वितीयः २ विद्योनिजन्मातृतीयः ३ अथशब्दोऽनन्तर्ये निषेककालश्चतुर्थः ४ जन्मविधिः पंचमः ५
अथसद्योमरणमरिष्टाध्यायः षष्ठः ६ आयुर्विभागः सप्तमः ७ दशाविभागोऽष्टमः अष्टकवर्गसंज्ञोनवमः ९ १० अथशेषाध्यायसंग्रहं
शालिन्याह कर्माजीवइति कर्मजीवोदशमः १० राजयोगाध्यायएकादशः ११ स्वयोगाः नामसयोगाध्यायो द्वादशः १२ चांद्रयोगः सुन
फाद्याश्चंद्रयोगाध्यायस्त्रयोदशः १३ द्विग्रहात्रिग्रहयोगाध्यायश्चतुर्दशः १४ प्रवृज्यावोगाध्यायः पंचदशः १५ अथानन्तरं राशिशीलाध्या

अथातउपसंहाराध्यायोऽव्याख्यायते। राशिप्रभेदोऽग्रहयोनिभेदोऽवियोनिजन्माथनिषेककालः। जन्माथसद्योमर
णतथायुर्दशाविपाकोष्टकवर्गसंज्ञः ॥ १॥ कर्माजीवोराजयोगाः स्वयोगाश्चांद्रायोगाद्विग्रहाद्याश्चयोगाः। प्रवृज्या
थोराशिशीलानिदृष्टिर्भाबस्तस्मादाश्रयोथप्रकीर्णः ॥ २ ॥ नष्टायोगाजातकंकामिनीनानिर्याणस्यान्नष्टजन्मदृ
काणः। अध्यायानांविंशतिः पञ्चयुक्ताजन्मन्यतद्यात्रिकंचाभिधास्ये ॥ ३ ॥

यः षोडशः १६ दृष्टिफलाध्यायः सप्तदशः १७ तस्मात्परो भावाध्यायोष्टादशः १८ अथातः परमाश्रयाध्यायएकोनविंशतिः तमः १९
प्रकीर्णाध्यायोविंशतिः २० ॥ २॥ अथशेषाध्यायसंग्रहंशालिन्याहअनिष्टयोगाइति अनिष्टयोगाध्यायएकविंशतिः २१ कामिनीनांस्त्रीणां
जातकाध्यायोद्वाविंशतिः २२ निर्याणमरणज्ञानाध्यायस्त्रयोविंशतिः २३ नष्टजातकाध्यायश्चतुर्विंशतिः २४ द्रेष्काणस्वरूपाध्यायः

पचविंशतिः २५ एवंपंचयुक्ताध्यायानां विंशतिः जन्मनिजातके उक्ताकथितोक्ता एतज्जातके ॥ ३ ॥ एवमिदानीं यात्रिके यात्रायां
निवृद्धमध्यायसंग्रहमभिधास्येकथयिष्येतच्चोपजातिकयाह प्रश्नास्तिथिरिति प्रश्नाः प्रश्नप्रभेदाध्यायः तिथिस्तिथिविलाध्यायः भनक्षत्रा
भियानं दिवसोदिवसाभिधानं वारफललक्षणं क्षणमुहूर्तनिर्देशः चंद्रश्रंद्रबलाध्यायः लग्नंचलग्नविनिश्चयः अथानन्तरंलग्नभेदोहोराद्र
ष्काणनवांशकद्वादशभागत्रिंशद्भागानालक्षणं सकलग्रहाणांशुद्धिः सफलासमस्तग्रहाणांकुंडालिकाफलं अथानन्तरं अपवादाध्यायः

प्रश्नास्तिथिर्भेदिवसः क्षणश्चचन्द्रोविलग्नत्वथलग्नभेदः। शुद्धिग्रहाणामथचापवादोविमिश्रकारुण्यतनुवेपनञ्च ॥ ४ ॥
अतःपरंगुह्यकपूजनस्यात्स्वप्नंततःस्नानविधिःप्रदिष्टः। यज्ञोग्रहाणामथनिर्गमश्चक्रमाच्चदिष्टःशकुनोपदेशः। ५।
विवाहकालःकरणग्रहाणांप्रोक्तंपृथक्त्वंद्विपुलाचशाखा। स्कन्धेस्त्रिभिर्ज्योतिषसंग्रहोयमयाकृतोदैवविदांहिताया६।

विमिश्रकारुण्यामिश्रकाध्यायःतनुवेपनंदेहसंपदनं ॥ ४ ॥ शेषाध्यायस्यकीर्तनमुपजातिकयाह अतःपरमिति अतोऽस्मात्परंगुह्यकपूज
नस्याद्भवेत् स्वप्नंस्वप्नाध्यायः ततोऽनन्तरंस्नानविधिः प्रदिष्टः उक्तःग्रहाणांयज्ञोग्रहयज्ञः अथानन्तरंनिर्गमःप्रस्थानिकंक्रमात्परिपाटयादिष्ट
उक्तःशकुनोपदेशः शकुनरुतज्ञानं एषयात्रायांसंग्रहः ॥ ५ ॥

अथशेषवस्तुसंग्रहमुपजातिकयाह विवाहकालइति विवाहकालोविवाहपटलं ग्रहाणांकरणंपंचसिद्धांतिकायांप्रोक्तंकथितं पृथग्विभज्य

टा०

१९३

वृ.जा
१९४

ताद्विपुलातस्यकरणस्यशुभाशुमज्ञानायविपुलाविस्तीर्णाशाखाकथिताग्निभिः स्कंधैरेतैर्गणितहोरासंहितारव्यैरयंज्योतिःशास्त्रसंग्रहोमयाव
राहमिति राचार्येण देवविदांसां वत्सरिकाणां हिताय हितार्थकृतो विरचितः विस्तीर्णशास्त्राण्यालोच्य संक्षेपतो मया कृतं ॥ ६ ॥ एतन्मालि
न्याह पृथुविरचितमन्यैरिति एतत्समस्तं सकलशास्त्रमन्यैराचार्यैर्वनेश्वरादिभिः पृथुविस्तीर्णाविरचितं कथितं तदनुते देवगोमनतरं
मया तत्प्रदेशार्थं तदुपदिष्टार्थं लघुस्वल्पं कृतं तत्प्रदेशोपियर्थः सोस्मिन्तात्पर्यार्थः हियस्मादर्थे इहास्मिन्शास्त्रे कृतं धीविपाणामलत्वे बुद्धिगुणं

पृथुविरचितमन्यैः शास्त्रमेतस्मिन् तदनुलघुमयेदं तत्प्रदेशार्थमेव ॥ कृतमिह हि समर्थं धीविपाणामलत्वे मया दि
ह्यदुक्तं सज्जनैः क्षम्यतां तत् ॥ ७ ॥ ग्रंथस्य यत्प्रचरतो स्या विनाशमेतिलेख्याद्बहुश्रुतमुखाधिगमक्रमेण । यद्वामया
कुकृतमल्पमिहा कृतं वा कार्यं तदत्र विदुषा परिहृत्य रागं । ८ ।

निर्मलीकरणविषये समर्थमुक्तमेतत् कृतं मया चेह संग्रहे यदुक्तमशोभनमुक्तं कथितं सज्जनैः पंडितैर्मम क्षम्यतां क्षतव्यमित्यर्थः ॥ ७ ॥
अथ कालविशेषेण कुरुताल्पकृतयोश्च पुनः करणे सतां प्रार्थनाय वसंततिलकेनाह ग्रंथस्येति अस्य ग्रंथस्य यत्प्रचरतो विचरमाण
स्य यद्विनाशमेतियाति लेख्याल्लेखकदोषात् तत्बहुश्रुतमुखाधिगमक्रमेण बहुश्रुतानां पंडितानां मुखादधिगम्य ज्ञात्वा क्रमेण परि
पाठ्या विदुषा पंडितेन रागं मात्सर्यमपहृत्य विहाय कर्तव्यं ते च शास्त्रार्थपेक्षया संस्कारेण समर्थाः यद्वामया कुरुतं कुत्सितं कृतं तथा

टी०

१९४

स्वल्पमपरिपूर्णं तद्विचार्य विचारेण कर्तव्यमित्यर्थः ॥ ८ ॥ तत्रादित्यदासाख्यस्यापितुर्नामकापित्थाख्ये ग्रामे वरदनामादित्यदासाच्च वि
ज्ञानागमं स्वनिवासमुज्जयिनीचनमहोराशास्त्रनाम च वसंततिलकेनाह आदित्यदासेति आदित्यदासाख्यो ब्राह्मणः तस्य तन
यः पुत्रः तस्मादेव पितुरादित्यदासादवाप्तः बोधः ज्ञानं येन कापित्थाख्ये ग्रामे योसौ भगवान्सविता सूर्यस्तस्माल्लब्धः प्राप्तो वरः प्र
सादो येन आवंतिकः अवंतिके देशे उज्जयिन्यां वास्तव्यः कोसौ वराहमिहिरः अयं मुनिमतानि ऋषिप्रणीतानि शास्त्राण्यवलोक्य

आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः कापित्थके सवितृलब्धवरप्रसादः ।

आवंतिको मुनिमतान्यवलोक्य सम्यग्धोरां वराहमिहिरीरुचिरांचकार ॥ ९ ॥

दिनकरमुनिगुरुचरणप्रणिपातकृतप्रसादमतिनेदम् । शास्त्रमुपसंगृहीतं नमोस्तु पूर्वप्रणेतृभ्यः ॥ १० ॥

इति श्रीबृहज्जातके उपसंहाराध्यायः समाप्तः ॥ २८ ॥

विचार्य सम्यग्यथावस्तु कृत्वा होरां जातकशास्त्रं रुचिरां शोभनां सुगमांचकार कृतवानिति ॥ ९ ॥ अथ सतां प्रणामपूर्वकाणि शास्त्राणि
प्रणामां तानि कृत्वा ततः शास्त्रावसाने पूर्वप्रणेतृणां नमस्कारमार्ययाह दिनकरोति दिनकरोर्कस्तदादिकाः सर्वे एव ग्रहाः मुनयो वसिष्ठाद्याः
गुरुरादित्यदासः तेषांचरणप्रणिपातेन पादनमस्कारकरणेन कृतो यः प्रसादो नु कं पातेनानुनयेन मतिर्बुद्धिर्यस्य तेन दिनकरमुनिगुरुचरण

बृ.जा
१९९५

प्रणिपातकृतप्रसादमातिना मयैदंशास्त्रमुपसंगृहीतं स्वीकृतमस्ति तस्मात्पूर्वप्रणेतृभ्यः पूर्वशास्त्रकारेभ्योनमोस्तुनमस्करणेनयः कृतप्रसादः नमइतिमद्रम् ॥१०॥ इति श्रीमद्वोटपलविरचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ उपसंहाराध्यायः समाप्तः ॥२८॥ वराहमिहिराचार्यकृते होरामहोदयौ। अर्थिनामुत्पलश्रुतेऽर्थाप्तयेविवृतिस्तुवम् १ चिंतामणिरितिख्याताटीकाशास्त्रज्ञवल्लभा ॥ सप्तसार्धसहस्राणि ७५०० मानमस्यामनुष्टुमान् २ प्रीतिदौष्ट्यं परित्यज्यटीकां सम्यग्विचार्य च ॥ उपयोग्यात्रशास्त्रेचेत्संग्राह्या नोपरोधतः ३ व्याख्येयं यन्मयात्यक्तं यच्चयुक्तिविवर्जितम्। भ्रांत्याविलिखितं यच्च तत्सर्वं स्फुटतानयेत् ४ चैत्रमासस्यपंचम्यां सितायांगुरुवासरे। वस्वष्टाष्टमितेशाके ८८८ कृतेयंविवृतिर्मया ५ विधायटीकांशास्त्रेस्मिन् यत्किंचित्पुण्यमार्जितम् ॥ तेननिर्मत्सरीभूयात्सौजन्यालंकृतोजनः ६ दीर्घस्वरोष्ट्यादिविधेयतांताहाष्टादशेद्वयंजनसप्तकेन ॥ स्वार्थंचवेद्यांसमवस्थितेनभाष्योत्पलेचैव लिखापितस्तु ॥ ७ ॥ इति भट्टोत्पलकृता बृहज्जातकविवृतिः समाप्ता श्रीमज्जगदंबार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीसीतारामचंद्रार्पणमस्तु ॥ ॥ शुभंभूयात् ॥ ॥

वावू कवलेश्वरस्यसिंहस्याज्ञानुसारेण मुद्रितम् ॥

VICTORIA PRESS BENARES

टी०

१९५

